E U S K E R A

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak
Trabajos y actas de la Real Academia de la Lengua Vasca
Travaux et actes de l'Académie de la Langue Basque

EUSKALTZAINDIA

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
ACADÉMIE DE LA LANGUE BASQUE

2000, 3
45. Liburukia
BILBO

EUSKALTZAINDIA

Plaza Barria, 15. 48005 Bilbo
Telefonoa: 94 415 81 55
Faxa: 94 415 81 44
e.posta: info@euskaltzaindia.net
web gunea: www.euskaltzaindia.net

Argitalpen batzordea / Comisión de publicaciones:

Burua:	Jean Haritschelhar
Kideak:	Henrike Knörr Patxi Goenaga Jose Antonio Arana Martija Miren Azkarate Beñat Oihartzabal Patxi Altuna
Eragile eta idazkaria:	Ricardo Badiola Uriarte

© Euskaltzaindia

ISSN. 0210-1564
Euskera
ISBN. 85479
Legezko Gordailua BI-1.244-58

Fotokonposizioa: Rali. Particular de Costa, 8-10, 48010 BILBO

Publimail 2000. Bilbo-Galdakao errepidea, 18, Arzubi etxea, 4. solairua, 48004 BILBO

Aldizkari hau beste agerkariekin trukatzen da. Otoi, idatz Zuzendariari.
Esta **Revista** admite el intercambio con otras publicaciones.
Rogamos dirigirse al Director.

AURKIBIDEA

ANDRES IÑIGO EUSKALTZAIN OSO BERRIA EUSKALTZAINDIAN SARTZEA

Andres Iñigoren sarrera-ekitaldia, *Jose Maria Gorosterrazu* 773

Onomastika euskararen normalizazioan, *Andres Iñigo Ariztegi* 775

Andres Iñigo Ariztegi-ren *Curriculum vitae* 793

La Onomástica en la normalización del euskera, *Andrés Iñigo Ariztegi* 797

Mendebaldetik ekialdera: erromes baten oharrak, *Andres Urrutia Badiola* 819

Andres Iñigo Ariztegiren Euskaltzaindian sartzean, *Jean Haritschelhar* . 827

GERHARD BÄHR-en MENDEURRENEKO EKITALDIA

Euskaltzaindiari ongi etorria, *Juan Ramon Larrañaga* 833

Gerhard Bähr, *Juan Ramon Larrañaga* 835

Gerhard Bähr-en mendeurrenaren ospakizuna, *Jean Haritschelhar* 837

Gerhard Bähr-en mendeurrena, *M. Carmen Garmendia* 839

Unas palabras a la familia Bähr, *M. Carmen Garmendia* 841

Gerhard Bähr-en mendeurrenean, *Luis M. Bandres* 843

Gerhard Bähr-en mendeurrenean, *Jose Luis Esnal* 845

Gerhard Bähr, *Aitor Gurrutxaga* 847

Gerhard Bähr-ek R. M. Azkuerekin eta J. Urkijorekin izandako korrespondentzia, *Oroitz Jauregi Nazabal* 849

Discurso para rememorar el centésimo aniversario del natalicio de Gerhard Bähr..., *Hans-Peter Bähr* 857

Obsequio de Hans-Peter y Brigitte Bähr a Euskaltzaindia, *Hans-Peter Bähr* 863

Obsequio de Hans-Peter y Brigitte Bähr al pueblo de Legazpi, *Brigitte Bähr* 865

Acto público en homenaje a Gerhard Bähr en el centenario de su nacimiento..., *Paul Schröder* 867

NAFARROA OINEZ 2000 DELA-ETA, SAN FERMIN IKASTOLAN, ZIZUR TXIKIAN, NAFARROAN, ANTOLATURIKO EKITALDIAK

Nafarroa Oinez 2000 dela-eta, Euskaltzaindiak San Fermin Ikastolan antolatutako ekitaldiak, *Andres Iñigo* 871

Actos organizados por la Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia en la Ikastola San Fermín con motivo del Nafarroa Oinez 2000, *Andres Iñigo* 875

Sobre el euskera de Pamplona y de su Cuenca, *Patxi Salaberri Zaratiegi* 879

Iruñerriko eta inguruko ibarretako euskararen gainean, *Patxi Salaberri Zaratiegi* 881

Alfabetatzea-euskalduntzea eta 'Udako ikastaroak', *Juan Jose Zearreta* 921

San Fermin Ikastola: euskara hogeita hamar urtez Nafarroan, *Mertxe Berasategi Arrizabalaga* 931

San Fermin Ikastolaren 30. urteurreneko batzar irekia, *Jean Haritschelhar* 937

EUSKALTZAINDIAREN ERABAKIAK ETA ADIERAZPENAK

Jean Haritschelhar euskaltzainburuak: Miguel Sanz Sesma jauna, Nafarroako Gobernuburua 941

Jean Haritschelhar, Presidente: al Sr. D. Miguel Sanz Sesma, Presidente del Gobierno de Navarra 942

Euskaltzaindiaren ARAUAK:

108.—Lapurdiko Udal Izendegia 945

109.—Komunztadura aposizioetan 948

110.—Iraupena eta maiztasuna adierazten duten sintagma zenbatzaileduneta mugatu singularra noiz erabil daitekeen 951

111.—Izen sintagmen arteko juntadura dela eta 956

BATZAR-AGIRIAK

2000, V, VI, VII, IX 963

IKERGAIAK

Toribio Etxebarriaren *Lexicon*-i gehigarriak, *Juan San Martin* 1001

Jose Paulo Ulibarri Galindez. Hiztegia, *Patxi Galé García* 1021

Erreferentzia biblikoak *Gero*-n, *Patxi Salaberri Muñoa* 1113

JASOTAKO BESTE TXOSTENAK

HIZTEGIGINTZA

Voces alavesas. ¿Voces alavesas? (Observaciones sobre el libro de Gerardo López de Guereñu), *Károly Morvay* 1129

GRAMATIKA

Galde-erantzunak 1149

ONOMASTIKA

Euskaltzaindia, Galiziako Erret Akademia eta Institut d'Estudis Catalans-ek *Toponimiaz* egindako ***adierazpena*** 1159

Declaración de las delegaciones de Euskaltzaindia, Real Academia Galega e Institut d'Estudis Catalans sobre cuestiones de los *nombres de lugar* 1161

Euskal Onomastika eta egungo legeria-ri buruzko III. Jardunaldia, *Andres Iñigo* 1163

III Jornada sobre la Onomástica vasca en el marco de la legislación vigente, *Andres Iñigo* 1165

Bake Justizia eta euskal izen-deiturak: ohar laburra, *Mikel Gorrotxategi* eta *Andres Urrutia* 1167

Nombres y apellidos vascos: grafía y ley, *Andres Urrutia* 1169

Criterios de normalización de apellidos, *Mikel Gorrotxategi Nieto* . . . 1179

Euskal Autonomia Erkidegoko Biztanle-Entitateak. Hitzaurrea, *Jose Luis Lizundia Askondo* 1183

Euskal Autonomia Erkidegoko Biztanle-Entitateak, *Mikel Gorrotxategi* 1187

BERRIAK

F. Krutwig-en omenaldiz Greziara eginiko bidaiaren kronika, *Xabier Kintana Urtiaga* 1255

Kretan F. Krutwig-en omenaldian eginiko hitzaldia, *Xabier Kintana Urtiaga* 1259

Txillardegiren Bibliografia, Azkue Bibliotekak paratua, *Jose Antonio Arana Martija* 1263

Txillardegiren Bibliografia: 1956-1999, *Jose Luis Alvarez Enparantza/Txillardegi* 1265

Ternuan eta Québec-en, *Henrike Knörr* 1269

AURKEZPENAK

En la presentación del último volumen de ***Toponimia Medieval en el País Vasco*** de Ángeles Líbano Zumalacárregui, *Henrike Knörr* . 1277

Presentación de la obra ***Toponimia Medieval en el País Vasco***, *Ángeles Líbano* 1279

Toponimia Medieval en el País Vasco, *Manuel Montero* 1283

* * *

Bilbao Bizkaia Kutxa-Euskaltzaindia: ***1999ko Literatura sariak***, *Jean Haritschelhar* 1285

Literatura sariak: BBK-Euskaltzaindia: 1999an saritutako lanen argitalpena, *Juan Mari Lekona* 1287

Joxe Manuel Odriozola Lizarribar: *Mikel Zarate* Saio-saria. 1999 . . . 1289

Aitor Arana Lauzuriaga: *Txomin Agirre* Eleberri saria. 1999 1293

Juan Luis Zabala Artetxe: *Felipe Arrese Beitia* Olerki-saria. 1999 . . . 1295

Mikel Ugalde Ugarte: *Toribio Altzaga* Antzerki-saria. 1999 1299

BBK-Euskaltzaindia literatur sariak: 2000.eko oinarrien eta 1999ko liburu sarituen aurkezpena, *Jose Ramon Bilbao* 1301

BBK-Euskaltzaindia: 1999ko Literatura sariak. Azken hitzak, *Jean Haritschelhar* 1303

* * *

Frai Bartolome Santa Teresa: ***Lan guztiak*** 1307

Frai Bartolome Santa Teresa: ***Lan guztiak***, *Ana Madariaga* 1309

Presentación de las ***Obras Completas*** de Frai Bartolomé Santa Teresa, *Ana Madariaga* 1311

Frai Bartolome Santa Teresa: ***Lan guztiak*** aurkeztean, *Jose Antonio Arana Martija* 1313

Frai Bartolome Santa Teresa: ***Lan guztiak***, *Julen Urkitza-Luis Baraiazarra* 1315

Frai Bartolome Santa Teresa: ***Obras completas***, *Julen Urkitza-Luis Baraiazarra* 1319

HIL BERRIAK

Terence H. Wilbur-en oroitzapenez, *Andolin Eguzkitza* 1325
Peter Etxeberriaren biografia laburtua, *M. Douglas* 1329
Biographical resume of Peter Echeverria, *M. Douglas* 1331
Jacques Allières, *Jean Haritschelhar* 1333

ANDRES IÑIGO EUSKALTZAIN OSO BERRIA EUSKALTZAINDIAN SARTZEA

ANDRES IÑIGOREN SARRERA-EKITALDIA

Ituren, 2000-V-27

Jose Maria Gorosterrazu,
Iturengo alkatea

Jean Haritschelhar, euskaltzainburua;
Juan Ramon Elorz, Nafarroako Gobernuko ordezkaria;
Miguel Angel Petrirena, Malerrekako Mankomunitateko ordezkaria;
Begoña Bilbao, Eusko Jaurlaritzako ordezkaria;
Gotzon Lobera, Bizkaiko Diputazioko Euskara Sustatzeko zuzendari nagusia;
Euskaltzainak;
Iturendarrak;
Jaun-andreak;

Zaretela ongi etorriak:

Euskaltzaindia sortu zenetik 82 urte pasatu dira eta hasiera-hasieratik izan du bere kideen artean nafarren presentzia.

Joan zitzaizkigunen artean, lehendabizikoa Arturo Campion, Iruñekoa, eta ondotik Jose Agerre, iruñearra hura ere, Aita Damaso, Intzakoa, Aingeru Irigarai eta Juan Miguel Seminario, beratarrak eta Aita Polikarpo Iraizozkoa.

Azken aldi honetan Euskaltzaindia osatzen duten 24 kideen artean 4 genituen nafarrak: Jose Maria Satrustegi, Arruazukoa, Patxi Ondarra, Bakaikukoa, Pello Salaburu, arizkundarra eta Patxi Zabaleta, leitzarra. Iaz hutsik gelditu zen aulkia betetzeko bertze nafar bat izendatu zuten euskaltzainek, Andres Iñigo.

Nafarroa dugu Euskal Herriaren ama eta euskal lurralderik haundiena eta horretaz gain, azken bolada honetan, Nafarroan, oztopo guztien gainetik, euskara zabaltzen ari da, euskal eremutik Iruñerrira ez ezik Erribera aldera ere hedatzen. Horregatik uste dugu Euskaltzaindiak asmatu duela bere kideen artean nafarren presentzia handitzean.

Zer erranik ez, iturendarrentzat ohore eta poz handia dela Andres Iñigo, bertoko semea, euskaltzain izendatu dutela ikustea. Poz eta ohorea batetik, Malerrekako lehendabiziko euskaltzaina delakoz, eta bertzetik, nahiz eta bere

ikasketa eta lanagatik herritik kanpo bizi behar izan, beti herriari lotua ikusi dugulakoz. Izan ere, urtetan egin dituen ikerketa lan inportanteenak hemengo eta inguruko herrietako Toponomastikari buruzkoak izan dira eta gaur herri osoaren izenean eskerrak eman nahi dizkiot, gure herriaren alde egin duen guziagatik.

Andresen izendapena dela eta, Euskaltzaindia lehendabiziko aldiz etorri zaigu Iturenera. Bi egunez izan dugu gure artean. Atzo egun osoan hilabete honetako bilkura egiten eta gaur euskaltzain berriaren sarrera ekitaldi honetan. Euskararen Akademia hurbilagotik ezagutzeko aukera izan dugu eta espero dugu hemendik aitzinera Ituren eta Euskaltzaindiaren arteko harremanak estuak izanen direla. Euskaltzainburu jauna, etxe honetako ateak zabalik izanen dituzue betiko.

Iturendarren izenean, esker mila Euskaltzaindiari, zorionak Andres Iñigori eta eskerrak, aldi berean, sorterria aukeratu duelako bere sarrera-hitzaldia egiteko.

Esker mila, azkenik, ekitaldi hau gurekin batera ospatzera etorri zareten guztioi.

ONOMASTIKA EUSKARAREN NORMALIZAZIOAN

Ituren, 2000ko maiatzaren 27a

Andres Iñigo Ariztegi

Euskaltzain oso berriaren sarrera-hitzaldia

- Euskaltzainkideak,
- Agintariak,
- Iturendarrak,
- Etxekoak,
- Jaun-andreak.

Euskaltzaindiaren araudiak agintzen duenez, bi dira sarrera hitzaldian euskaltzain berriaren betebeharrak. Bata, ordezkatzen duena gogoratzea, nire kasuan Federiko Krutwig, bertzea hartu duen gaia azaltzea. Bigarren honetarako aukeratu dudan izenburua *Onomastika euskararen normalizazioan* da.

I. Federiko Krutwigen oroitzapenean

Lehendabizikoari dagokionez, ez da nire asmoa Federiko Krutwig-i buruzko biografia luzea hemen egitea. Badira nik egiten ahal dudan baino hobeki egin eta ja argitaratu direnak, bertzeak bertze, Federiko hil aurreko urtean euskaltzain izendatu eta 50 urte bete zituenean, Euskaltzaindiak egin zion omenaldia, *Iker-10* liburuan (1) argitaratua, hil baino zenbait hilabete lehenago Bilboko liburuzale eta azoka antolatzaileek *urrezko luma* eman zioten ekitaldian Ricardo Badiolak aurkeztu zuena (2), eta, hil ondoren, Xabier Kintanak Euskaltzaindian irakurri zuen *Federiko Krutwig Sagredo, in memoriam* (3) txostena, bai eta geroago argitaratu duen bertze biografia ere (4).

---

(1) "Federiko Krutwig-i omenaldia / Homenaje a Federico Krutwig / Hommage à Federico Krutwig", *Iker – 10,* Euskaltzaindia, Bilbo, 1997. (Prestatzailea: Ricardo Badiola).

(2) Federiko Krutwig Sagredo 'etorkizuneko euskalduna'. Omenaldia. Bilboko Boulevard kafetegia. 1997-06-02.

(3) *Euskera,* 44, 1999-1, 713-723 orr.

(4) Federiko Krutwig Sagredo (1921-1998), *Bidegileak* bilduma, Eusko Jaurlaritza, Kultura Saila, Gasteiz, 1999.

Biografia horren sarrera-hitzetan Kintanak hitz gutxitan Krutwig zenaren ikuspegi orokorra ematen digu. Honela dio: "gure historian ez dira gutxi izan, jatorriz atzerritarrak izan arren, Euskal Herriaz maitemindurik, euskaldunon hizkuntza eta kultura berenak egin eta gure herriaren alde lan egindako pertsonak. Horietako bat Federiko Krutwig izan da, mende honen bigarren erdian izan dugun pentsalari eraginkorrenetakoa, hizkuntzan, kultur jokabidean eta politikan bere ikuspegi propioak utzi dizkiguna" (5).

Politika eta kulturan bezala, euskaran ere aitzindari eta bide urratzailea izan zen ezbairik gabe.

Gerra ondoren, Euskaltzaindiaren barne-funtzionamendua eta egitura egokitzeaz gain, euskararen literatur batasunaren beharra ezinbertzekotzat jo zuen, eta, berak eskutitz batean adierazten zuenaren arabera, aitzindari izan zen, hogeita hamar urte geroago euskara batuaren bultzatzaile agertu zirenek batasunaren kontua usaindu ere egiten ez zutenean, literatur batasunaren defendatzaile eta bultzatzaile agertu zelako (6).

Federiko Krutwig-en izena eta bere zenbait lan ezagunak bazitzaizkigun ere –hiruretan hogeiko hamarkadaz geroztik bereziki–, ez nuen 1984a arte Federiko bera ezagutzeko paradarik izan. Arturo Campión-en mendeurrena zela eta, Euskaltzaindiak Iruñeko Hizkuntza Eskola Ofizialeko egoitza estreinatu berrian ospatu zuen X. Biltzarrean ezagutu nuen lehendabiziko aldiz. Biltzar hartan Nafarroako arte erromanikoaren zenbait aztarna bisitatzeko egin zen ibilaldian, Leiren izandako geldiunean mahaikide tokatu zitzaidan halabeharrez, eta aitortu behar dut gizon haren jakinduriak eta pentsakeraren sakontasunak harriturik utzi ninduela.

Geroago, bere bizitzaren azkeneko hamarren bat urtetan, Onomastika batzordeko bileretara etortzen zenean, hurbilagotik egiaztatu ahal izan nuen lehendabiziko aldi hartan hartu nion itxura ona ez zela kasualitatezkoa izan. Gizon isil hark hitz gutxitan adierazten zuen jakintza harritzeko modukoa zen.

Nire aldetik batere merezimendurik gabe izendatu ninduten hemen dauden euskaltzainek Federiko Krutwigek utzitako aulkia betetzeko. Gauza jakina da, aurrekoaren aulkia betetzeak ez duela hark landu zuen alorra eta lana ordezkatzen eta, nire kasuan, garbiago ez dudala haren jakintza ordezkatuko, ez eta Akademian egin zituen 51 urteak egingo. Dena den, bion artean izandako harreman urria Onomastika batzordekoa izan zen eta Onomastikari buruzkoa da sarrera-hitzaldi honetarako aukeratu dudan gaia.

(5) Op. cit. 1. or.

(6) Jose Maria Aleman, Luzaideko apezari, 1976ko urtarrilean Loiben-etik (Lobaina) idatzitako gutunean honela zioen: "Como tú seguramente sabes, en la nueva época de la Academia, después de la guerra civil, la persona que MÁS HA INSISTIDO en que se debe llegar a una unificación literaria he sido yo. En una época en la que los actuales paladines ... escribían en diferentes dialectos ... y ninguno de ellos ... se ponían la cuestión de la necesidad de una unificación literaria".

II. Onomastika Euskararen normalizazioan

1. Sarrera

Euskaltzaindian aire aitzinetik sartu zen Andres Urrutiak, bere sarrera-hitzaldian zioen Euskaltzaindia nortasun juridiko osoa duen erakundea dela eta berari dagokiola, legez eta moldez, euskara kontuetan agintaritza (7). Beraz, Euskararen Akademiari dagokio gizartearen harreman guztietarako hizkuntza egokitzearen gidaritza eta agintaritza. Hori da, hain zuzen ere, Akademia sorrera-sorreratik egiten ari dena, eta bereziki, euskara batuaren aldeko erabakia hartu zuenetik.

Baina euskara egokitzea ez da bakarrik gramatika egiturak, hiztegia edo ortografia landu, batu eta arautzea. Badago hizkuntza guztietan, eta euskararen kasuan zer erranik ez, bertze alor aberats bat, izenen alorra, alegia. Bere balio sinbolikoa ukaezina da, kontuan izanik, batez ere, Euskal Herriko eremu zabal batean euskara galduaren aztarna bakarra onomastika dela eta, hortaz, alderdi horiek euskaldunak izan direla adierazten digun lekuko bakarra onomastika dela, hots, toki izenak eta deiturak, gehienbat.

Gure literaturaren lehen liburuak XVI. mendea arte agertzen ez badira ere, izenak anitzez zaharragoak ditugu, izenak baitira gure hizkuntzaren lekukorik zaharrenak, pertsona izenak (antroponimoak), jainko izenak (teonimoak) eta leku izenak (toponimoak) (8), I. eta II. mendeez geroztik Akitanian batez ere agertzen direnak (9). Geroago X. mendetik aitzina Euskal Herriko agirietan agertzen zaizkigu, Nafarroakoetan bereziki, baina Euskal Herritik kanpokoetan ere bai (10). Eta esaera zaharrak dioen bezala, "izena duen edozerk izana ere ba omen du". Hortik, bada, gure Herriaren izanaz mintzo diren izenen garrantzia, Onomastikarena alegia.

Garrantzi honetaz, gure Herriko idazle eta ikertzaileez gainera kanpokoak ere jabetu izan dira eta hor ditugu XVII. mendean hasi eta Baltasar Etxabe eta Arnaud Oihenart(e) eta geroago Wilhelm von Humbolt, Pablo Pedro Astarloa, Arturo Campión, Achille Luchaire, Julien Vinson, Sabino Arana, Luis Eleizalde, Henri Gavel, Ramón Menéndez Pidal, René Lafon, Julio Caro Baroja, Koldo Mitxelena, Joan Coromines, Alfonso Irigoien... –izen batzuk bertzerik ez aipatzeagatik–, beren idatzi eta ikerketa lanetan Onomastikaz arduratu direnak.

Baina horien artean, aipamen berezia merezi du euskararen alorrean izan dugun maisurik handienak, Koldo Mitxelenak. Haren lanetan argi ikusten ahal

(7) Urrutia, A. (1998: 45).

(8) Mitxelena L. (1964: 15).

(9) Gorrotxategui Churruca, J. *Onomástica indígena de Aquitania*, Euskal Herriko Unibertsitateko argitalpen zerbitzua-Salamancako Unibertsitatea, Bilbo, 1984.

(10) Knörr, H. (1999:135-136).

da Onomastikarekin zuen interesa, *Apellidos Vascos* liburuan erraterako eta, kontuan hartzekoa da, *Fonética Histórica Vasca*-n toki eta pertsona izenei ematen dien lekua eta garrantzia. Arturo Campión, Sabino Arana, Luis Eleizalde eta bertze batzuen lanen ekarpenak aipagarriak izanik ere, Onomastika kontuetan Julien Vinson, Henri Gavel eta Koldo Mitxelenarekin hasi zen seriotasun eta bide zientifikoz jokatzen eta, ondoren, Alfontso Irigoien zenak ere ildo horretatik segitu zuen.

Ezkerretik eskubira: Patxi Goenaga, Euskaltzaindiko idazkaria; Jean Haritschelhar, euskaltzainburua, Miguel Angel Petrirena, Malerrekako Mankomunitateko ordezkaria; Juan Ramón Elorz, Nafarroako Gobernuko ordezkaria; Jose Maria Gorosterrazu, Iturengo alkatea; Andres Urrutia Badiola, euskaltzain osoa... eta Andrés Iñigo, euskaltzain oso berria sarrera-hitzaldia irakurtzen.

2. Onomastika arautzearen beharra

Munduko hizkuntza landu guztiek lehentxeago edo geroxeago egin izan duten bezalaxe, Euskaltzaindiak ere, 1968an Arantzazuko Biltzarrean, hizkuntza batuaren aldeko apustua egin zuen, argi ikusten zelako hizkuntza estandarizatuaren beharra, batez ere irakaskuntzarako eta idatziz komunikatzeko (11).

Kontua da hizkuntza baten Onomastika ez dela bi alor horietara soilik mugatzen. Onomastikaren esparrua ezin da inola ere alor bakar batzuetara murriztu, ezin zaizkio hesiak jarri. Arrazoiak begi bistakoak badira ere, labur azaltzearren bi hauek aipatuko ditut:

(11) Villasante, L. (1978: 443-444).

a) Alde batetik, pertsona guztiak izenei lotuak gaude. Denok ditugu gure nortasuna adierazten duten izen-deiturak, denok bizi gara izena duen herri edo hiri batean, izena duen etxe edo baserri batean edo, gutienez, izena duen karrika bateko pisu batean. Gure eguneroko bizitzan, segur aski, gehien erabiltzen dugun erreferentzia izenena da. Zenbat pertsona eta leku izen ez ote dugu aipatzen egunaren buruan? Ez da beharrezkoa izanen, bada, arrazoi gehiago bilatzen aritzea gure izenak sailkatu, ikertu eta beren forma ofizialak erabaki ondoren gure hizkuntzaren arautegian sartu behar direla ikusarazteko.

b) Bertze aldetik, euskal izenen erabilera ez da bakarrik euskara dakitenetara edo hizkuntza honetan mintzatzen diretenetara mugatzen. Erran beharrik ez dago:

– Euskara ez dakitenek ere egunero entzuten, irakurtzen, idazten edota ahoskatzen dituzte izen horiek.

– Euskal Herriko mugetatik kanpo, gero eta hedadura zabalagoa hartzen ari dira gure ponte izenak eta, egungo hedabideak eta informatika direla medio, gure deiturak eta leku izenak munduko xoko guztietan ageri dira.

Hortaz, gure onomastikaren errepertorioa, *izana duen herriaren izendegia den heinean*, neurri batean behintzat, gure herriaren berezitasun eta nortasunaren adierazgarri da (12), mundu zabalean gure hizkuntzaren prestigioaren erakusleihoa. Beraz, ukaezina da duen balio estetikoa (13).

Gauzak horrela, argi dago euskal onomastikaren *Corpus*eko izenen aldaera arautua –ofizialtzat hartua– ezartzearen garrantzia eta beharra, izen horien erabilera zuzena izan dadin, gure hizkuntzaren prestigiorako eta gure herriaren nortasuna behar bezala agerrarazteko (14). Onomastikaren erabilera okerra edo finkatu gabea ez da gure herriaren nortasunaren alde mintzo, ez eta gure hizkuntzaren osasunaren alde ere. Gramatika, hiztegi eta ortografiaren alorretan bezalaxe, onomastikarenean ere, erabilera zuzena hizkuntzaren osasunaren seinale da. Gainera, kontuan izan behar da onomastika dokumentu eta kartel ofizialetan agertzen denez, gure euskal izenak denok irakurtzen dituztela, bertako euskaldunek eta erdaldunek eta kanpotik etortzen direnek. Horregatik diot onomastikaren erabilera, neurri handi batean behintzat, gure hizkuntzaren osasunaren edo osasun ezaren adierazle dela, eta begi bistakoa da alde handia dagoela osasuntsu egotetik gaixorik egotera eta bertzeen aitzine-

(12) Leku izenei dagokienez, honela dio GENUNG (Groupe d'esperts des Nations Unies pour les noms géographiques) erakundeak: "les noms géographiques proclament notre identité nationale, notre patrimoine culturel". *Bulletin d'information toponymique*, 1. zenbakia.

(13) Moran i Ocerinjauregui, J. (1996: 7-8). Onomastikaren bi atalei buruz (antroponimia eta toponimiari, alegia) hau dio: "No solament aporten una informació científica, lingüística i humana considerable, i per aquest motiu s'han dedicat i es dediquen molts lingüistes a l'estudi etimològic i diacrònic d'aquests noms, sino que també posseeixen un valor estètic considerable".

(14) GENUNG-ek hau dio: "un nom écrit de façon correcte est une source très importante pour toute recherche linguistique, historique et culturelle". *Bulletin d'information toponymique*, 2. zenbakia.

an bizkor agertzetik ahul agertzera. Horregatik, bada, hizkuntzaren zuzentasunak, eta zuzentasun horren barruan onomastikarenak, garrantzi handia du, eta gertatzen ahal dena da –eta gure artean gertatzen da– ezjakintasun, axolagabekeria edo utzikeriagatik zenbait jende horretaz ez jabetzea.

3. Euskaltzaindiaren Onomastika batzordea

Gure Akademiak aspaldi ikusi zuen euskal onomastika arautzeko premia, ageriko arrazoiengatik: euskara Administrazioaren hizkuntza ofiziala inoiz izan ez zenez, eskribau eta funtzionarioek euskal izenak erdal grafian idazten zituzten, eta anitzetan euskara ezagutu ez eta nolanahi idazten zituzten, edo erdarara itzuli.

Bergaran egindako VIII. Biltzarrean Villasante euskaltzainburuak gogorarazi zuen bere sorreratik egotzi zitzaiola Akademiari batasuna lortzeko ardura. Euskal Herriaren aurrean, Euskaltzaindiaren zorra eta kargua, eredu bateratua hizkuntzaren sail guztietara eramatea zela (15).

Onomastikari dagokionez, Euskaltzaindiak bere sorreratik agertu zuen berariazko batzordea eratzeko beharra, kontuan izanik Oñatin 1918an egindako lehendabiziko Biltzarrean Julio Urkixok honako hau zioela: "según indiqué en el Congreso de 1911, un estudio que tiene gran importancia para la vascología es el de nuestra toponimia, pues como los nombres de lugares en Euskalerria se refieren, con frecuencia, a la configuración de los montes, de los valles y de las casas; a su situación, a los árboles y plantas, su estudio proporciona datos de gran interés" (16). Bertzalde, Euskaltzaindiaren lehenengo "Barneko araudian", 1920an argitaratu zenean, Iker Sailaren eraketarako "toki eta giza-izenak" (Toponimia eta Patronimia dio gaztelaniazko testuan) bilduko dituen batzordearen beharra aipatzen da (17).

Horretaz gain, kontuan izan behar da, ordurako, zenbait pertsona eta erakundetan nolabaiteko lurrikara sortu zuela Arana-Eleizalderen *Deun-ixendegi euzkotarra*-k. Egile hauen ekarpena aipagarria da eta ukaezina urratu zuten bide berriak gizartean izan zuen onarpena; baina, aldi berean, erabat eztabaidagarria, aurreko tradizioarekin *tabula rasa* eginez, izenak euskaraz emateko aplikatu zuten zenbait irizpiderengatik. Egoera horren aurrean, Azkue lehendabiziko Euskaltzainburuak Akademian bertan batzorde bat eratu nahi izan zuen, hasiera hartan helburu hori lortu ez bazuen ere (18).

(15) Villasante, L. (1978-2: 443-444).

(16) Julio de Urquijo e Ibarra, "Estado Actual de los Estudios Relativos a la Lengua Vasca" in *Primer Congreso de Estudios Vascos*. Recopilación de los trabajos de dicha asamblea, celebrada en la Universidad de Oñate del 1 al 8 de septiembre de 1918, bajo el patrocinio de las Diputaciones vascas. Bilbao, 1919, 424 or.

(17) Euskatzaindiaren Barneko araudia / Reglamento interior de la Academia de la Lengua Vasca. Eusko argitaldaria / Editorial vasca, 1920. I. atala, 2. puntua.

(18) Knörr, H. (1999:146).

Urte franko pasatu ziren Iker saileko gainerako batzordeak bezalaxe onomastikarena eratu zen arte. Erran beharrik ez dago Euskaltzaindiak, bere aurreneko urteetan, lehentasuna bertze alor batzuei eman ziela. Baina Arantzazuko Biltzarraren ondotik, 1971n Aramaion egindako bilera batean L. Villasantek aditzera eman zuen euskal leku eta herrien izedengia prestatzeko zegoen premia larria (19). Euskal Onomastika arautu behar zen. Lehendabiziko pausoa emateko batzorde berezi bat eratu zen, *Izendegi batzordea* deitua. Euskaltzaindiak Koldo Mitxelena izendatu zuen batzordeburu, begi-bistakoak diren arrazoiengatik: Arantzazuko Biltzarrak Mitxelena bera hautatu zuelako batasun kontu guztietarako buru (20) eta, gainera, Mitxelenak Onomastikari garrantzi handia ematen ziolako eta gai honetan maisu zelako.

Batzorde honen eraketan ditugu, bada, urte batzuk geroago sortuko zen Onomastika batzordearen oinarriak. Berariazko batzorde haren lehenengo fruitua, *Udalen Izendegia,* zortzi urte geroago, 1979an, eman zen argitara. Lehenengo lan hori gauzatzeko izandako zailtasunen lekuko ditugu, bertzeak bertze, Jose Maria Satrustegi, Juan San Martin eta Jose Luis Lizundia batzordekideak. Lan horren aurkezpenean, L. Villasantek berriz ere azpimarratu zuen Euskal Herriak bere Onomastika arautu eta ofizialtzeko zuen premia.

Bitartean, Akademiak Jose Maria Satrustegi euskaltzain osoaren gidaritzapean, garrantzi handiko bertze proiektu bat jarri zuen abian, *Euskal Izendegi*-arena, ponte-izenena, alegia. Ordura arte erabilitako izendegi ezagunak Arana-Eleizalderen *Deun-ixendegi euzkotarra* (1910) eta Aingeru Irigaraik Euskaltzaindiaren izenean argitaratutako *Euskal Izenlerroa* (1966) ziren. Ongi ikusiak eta onartuak izan baziren ere, lan horietan agertzen ziren izenek ez zuten garaiko euskal gizartearen gose-egarria aski betetzen, gizarteak zerbait gehiago nahi eta eskatzen baitzuen. Euskal Onomastikaren harrobian ezkutaturik zeuden hainbat izen argitara eman eta ofizialdu beharra zegoen. Hori izan zen Satrustegiren *Izendegi*-arekin emandako urratsa. Hiru aldiz argitaratu zuen Akademiak *Euskal Izendegia* deitutako liburuxka, lehendabizikoa 1972an 700en bat izenekin, bigarrena 1977an (21) 1.200ekin eta hirugarrena 1983an, 1.850en batekin.

Izendegi horrek gizartean izandako onarpen eta arrakastaz jabetzeko aski da hurrengo urteetan ponte izenetan izan zen aldaketa ikustea. Mikel Gorrotxategi Onomastika batzordeko idazkariak, berriki argitaratu duen lanean azaldu dituen datuak adierazgarriak dira (22). Hego Euskal Herrian, orain dela bost

(19) Ikus *Euskera*, XXIV, 1979-2, 831 or. Premia horren arrazoiak begi-bistakoak direla dio: "euskarak ofizialtasun mailarik izan duelako eta administralgoan erabilia izan ez delako, euskaldunak gehienetan ez du ongi jakiten nola diren euskaraz gure herrien izenak".

(20) Ikus "Idatzarauetako batzordearen berriztatzea", *Euskera,* 1972, 174-177 orr.

(21) Estatu mailarako emandako 17/1977 lege berriari esker, bigarren argitalpenean sartu ahal izan ziren bostehun izen gehiago. Ordura arte, ez zitekeen euskaraz jar erdal baliokide zuen izenik. 1977tik aitzina zilegi da Estatuko edozein hizkuntzatan jartzea.

(22) Gorrotxategi Nieto, M. (2000: 155-164).

hamarkada jartzen ziren ponte izenak hondarreko hamarkadakoekin konparatuta, argi ikusten ahal dugu izandako aldaketa. Hauek dira lehendabiziko lekuetan agertzen direnak:

a) Gizonezkoetan		b) Emakumezkoetan	
Orain dela bost hamarkada:	Azkeneko hamarkadan:	Orain dela bost hamarkada:	Azkeneko hamarkadan:
José Luis	*Mikel*	*Mari Carmen*	*Leire*
Francisco Javier	*Jon*	*Begoña*	*Amaia*
José María	*Aitor*	*María Jesús*	*Nerea*
Antonio	*Asier*	*Carmen*	*Maria*
José Antonio	*Ander*	*María Teresa*	*Ane*
José	*Iñigo*	*Isabel*	*Laura*
Manuel	*Iker*	*Pilar*	*Ainhoa*
Jesús	*David*	*Concepción*	*Andrea*
Francisco	*Xabier*	*Ana María*	*Sara*
Angel	*Javier*	*María Pilar*	*Marta*
Jesús María	*Unai*	*María Ángeles*	*Irati*
Miguel Angel	*Julen*	*Teresa*	*Cristina*

Aldaketa hau oraindik nabariagoa da zenbait eskualde edo ibarretan. Konparazio baterako, gure inguru honetara mugatuz, hauek dira Bortzerrietan eta Malerrekan agertzen zaizkigun datuak:

a) Gizonezkoetan		b) Emakumezkoetan	
Orain dela bost hamarkada:	Azkeneko hamarkadan:	Orain dela bost hamarkada:	Azkeneko hamarkadan:
José María	*Jon*	*María Jesús*	*Amaia*
José Luis	*Xabier*	*Mari Carmen*	*Ainhoa*
Francisco Javier	*Mikel*	*María Teresa*	*Leire*
Francisco	*Unai*	*María Angeles*	*Nerea*
José Antonio	*Ander*	*María Isabel*	*Miren*
Manuel	*Iñigo*	*María Jose*	*Maite*
Miguel	*Iñaki*	*María Josefa*	*Itziar*
José	*Andoni*	*María Asunción*	*Jone*
Antonio	*Julen*	*Isabel*	*Oihana*
Pedro	*Aitor*	*Pilar*	*Naiara*
		María Pilar	*Jaione*
		Concepción	*Aitziber*

Honekin batera, bertze bi gauza dira aipagarriak:

1) Euskal Herriko eremuetatik kanpo gertatzen ari den euskal izenen hedadura. Hala agertzen da egindako zenbait lanetan, Kantabrian erraterako

(23), gero eta arruntagoak omen dira *Aitor, Eneko, Ainhoa, Edurne* eta bertze hainbat euskal izen. Estatuan ere gero eta gehiago ari dira zabaltzen. Madrilen, erraterako, 737 *Amaia*, 673 *Ainhoa*, 153 *Estibaliz* eta 111 *Leire* ditugu (24).

2) Gure Herriak ongi jakin izan du bertako Onomastika altxorraz baliatzen ponte izenak jartzerakoan. Bertze zenbait estatutan ez omen da horrelakorik gertatu, azkeneko XX. ICOS Nazioarteko Onomastika Biltzarrean azaldu zitzaigunaren arabera. Alemaniaren kasuan adibidez, gazteen artean, ehuneko guti batek bakarrik omen du bertako izena; gehienek, telenobela, telesail eta gisa horretakoen eraginez, kanpotik sartu zaizkien *Jennifer, Kevin, Sheila* eta antzeko izenak omen dituzte (25).

Euskaltzaindiak 1983ko Barne Jardunaldietan eman zuen hurrengo urratsa erabakigarria izan zen, 1971n abian jarritako *Izendegi batzordea* zena *Onomastika batzorde* bilakatu baitzuen. Izendapen berriarekin batera bertze helburu eta betebehar batzuk ere egotzi zitzaizkion, hala nola (26):

- Irizpenak ematea.
- Izenak ikertzea.
- Herri-izendegia prestatzea.
- Toponimia lanak egitea.
- Pertsona-izendegia gauzatzea.

Koldo Mitxelenaren gidaritzapean hasiera batean eta Henrike Knörrenean gero, burutu dituen lan garrantzitsuenak honako hauek izan dira:

a) **Ponte-izenak**

Satrustegiren izendegiaren azkeneko argitalpenetik honat, Euskaltzaindiak izen berrien ebazpen multzo ederra eman behar izan du. Euskal gizartea gure herriaren harrobian dauden hainbat eta hainbat izenen ofizialtasuna etengabe eskatzen ari da. Eta hori da Onomastika batzordeak, azken urte hauetan, esku artean izan duen gaietako bat, eta une honetan amaituxear duena. Gure tradizioan errotuak dauden izenekin ez ezik gure lurraldearen aberastasunaren lekuko direnekin ere bertze *Ponte-Izendegi* bat osatzen ari da, indarrean dagoen legeari egokitua eta aurten kaleratuko dela espero duguna.

(23) Ramírez Sádaba, J. L.: "Recientes innovaciones en el repertorio onomástico de los cántabros" in *Resúmenes del XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas*, Santiago de Compostela, 1999ko iraila.

(24) García Gallarín, C.: *Los Nombres de Pila Españoles*, Madril, 1998, 363. or.

(25) Rodriguez, G. "¿Adónde van nuestros nombres propios? La individualización e internacionalización de los antropónimos (nombres). Tendencias en el proceso de elegir y poner nombres a un niño en Alemania" , in *Resúmenes del XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas*, Santiago de Compostela, 1999ko iraila.

(26) *Euskera*, XXVIII, 1983-2, 523 or.

b) **Deiturak**

Azkeneko urte hauetan, Hego Euskal Herrian, deiturak euskal grafian idazteko joera nabaria izan da, bereziki legeak horretarako bidea ireki zuenetik. Gizartearen eskakizun horri aurre egiteko, Onomastika batzordeak lan mardula egin izan du eta, orain dela bi urte, hamarren bat mila deitura dituen *Izendegia* (27) argitaratu zuen Estatuko Justizia Ministeritza eta Eusko Jaurlaritzako Justizia Sailaren babesean eta BOE delakoaren inprimategian egina. Geroztik ere, zerrenda horren zabaltze lanetan segitzen du batzordeak.

c) **Toponimia nagusia (herri eta auzo izenak)**

Arestian aipatu dudan bezala, hau izan zen Euskaltzaindiak onomastika alorrean bere gain hartu zuen lehenengo eginbeharra. Orduz geroztik, gelditu gabe segitu du lan honetan. Nafarroako Gobernuak hala eskatuta, 1990ean, Jose Maria Jimeno Jurío euskaltzain ohorezkoaren gidaritzapean egindako lanaren ondorioz, gauzatu zuen *Nafarroako Herri Izendegia* (28). Orduan erabilitako irizpideen berriztapena Patxi Salaberri batzordekideak prestatu ondoren, Onomastika batzordeak orain dela hiru urte onartu zuen (29), eta horren arabera proposatu lurralde osoko herrien euskal izenak. Iaz argitaratu zuen *Zuberoako Herri Izendegia* (30), *Lapurdiko udal izendegia* onartu berria da (31), Uda edo Treviñoko udalak eskatu berria du bere konterriko Herri Izendegia, eta gero Nafarroa Beherekoa prestatzea etorriko da. Horietaz gainera, –EUDELekin sinatutako hitzarmenaren ondorioz– Euskal Autonomia Erkidegoan 1986an egindako *Herri Izendegia*-ren berrazterketa ere bukatua dago.

d) **Toponimia txikia**

Orain dela hamar urte Nafarroan egin zen bilketarako Patxi Salaberrik prestatu zituen normalizazio irizpideak, orain Mikel Gorrotxategirekin batera gaurkotu ondoren, onartu berriak izan direnak (32). Alor honetan Onomastika batzordearen lanak ezagunak dira. Batzuk batzordeak berak egin ditu. Bertze batzuk zenbait erakundetatik –udaletatik batez ere– iritsi zaizkion proiektu eta lanak dira. Azkeneko hauetan batzordearen lana aholkuak eta gainbegirada ematea izan da. Lan horien lekuko dugu, bertzeak bertze, dagoeneko hemeretzi liburukiz osatua den *Onomasticon Vasconiae.*

(27) *Nomenclátor de apellidos vascos / Euskal deituren izendegia.* Justizia Ministerioa / Eusko Jaurlaritzaren Justizia, Ekonomia, Lan eta Gizarte eta Segurantza Saila / Euskaltzaindia, B.O.E. ren inprimategia, Madril, 1998.

(28) *Nafarroako Herri Izendegia / Nomenclátor Euskérico de Navarra,* Euskaltzaindia – Nafarroako Gobernua, 1990.

(29) "Nafarroako toponimia nagusiaren normalizaziorako irizpideak", *Euskera,* 42, 1997, 3, 653-666. Patxi Salaberri Zaratiegi, Onomastika batzordekideak prestatu ondoren, Onomastika batzordeak Errenterian 1997ko urrian egindako bileran onartuak.

(30) "Zuberoako herri eta herritarren izendegia", Euskaltzaindiaren 92. *araua.*

(31) Euskaltzaindiaren 108. araua.

(32) Gorrotxategi, M. – Salaberri, P.: (2000: 273-314).

e) **Kale izendegia**

Alor honetan, Gasteizko kale izendegia gauzatzeko, Patxi Goenagak, Txipi Ormaetxeak eta Patxi Salaberri Muñoak egindako lanean oinarriturik, Mikel Gorrotxategi eta Patxi Salaberri Zaratiegi batzordekideek prestatutako irizpideak onartu ondoren (33), bertze zenbait hiriburu eta herritako kale izenak arautu dira, hala nola, *Bilbo, Barakaldo, Donostia, Hernani, Zangoza, Badostain*, etab.

f) **Exonimia**

Xabier Mendiguren Bereziartuk *Euskera* agerkariko artikulu batean (34) zehatz azaltzen duen moduan, 1991n eratu zen Exonomastika azpibatzordean prestatutako lanari esker, zenbait lan argitaratu izan dira Euskaltzaindiaren Arauetan, hala nola, munduko estatu, hiriburu, ibai, aintzira eta uharte-izenak, Espainia eta Frantziako eskualde eta erkidegoen izenak; latin eta greziar pertsona izen klasikoak eta Grezia eta Erromako pertsonaia mitologikoenak (35).

g) **Bertze hainbat izenen proposamenak**

Bilboko egoitzara ez ezik, lau ordezkaritzetara ere ia egunero iristen dira era bateko edo bertzeko izenei buruzko galderak, forma arautu edo ofizialaren proposamena eskatuz. Hori dela eta, Onomastika batzordeak, beharrezko ikerketak egin eta gero, ia bilera guztietan eman behar izaten du ebazpenen bat. Aipagarrienen artean, auzune berriak eta Herri-Lan zerbitzuetatik jasotakoak ditugu.

h) **Jardunaldiak**

Bost izan dira batzordeak azkeneko hamalau urteetan antolatu dituenak. Hiru Hego Euskal Herrian (Gasteizen, Urduñan eta Lizarran), bat Iparraldean (Biarritzen) eta bertze bat Estatu Batuetako Nevadako Reno hirian, Amerika eta Filipinetako euskal Onomastika aztergai izan zuena.

i) **Akademien arteko harremanak**

Eta azkenik, Onomastika batzordeak egin dituen eta egiten ari den lanen gainbegirada honetan, aipatu beharrean nago Real Academia Galega eta Institut d'Estudis Catalans-eko onomastika batzordeekin izandako harremanak eta orain dela hilabete bat elkarrekin egindako adierazpena. Izan ere, Espainiako Akademiak bere *Ortografía de la Lengua Española*-ren 3. eranskinean (36) bertze hiru Akademiek araututako leku-izen ofizialak ez baititu errespetatu.

(33) Gorrotxategi, M. – Salaberri, P.: (1999: 583-588).

(34) Mendiguren, X. (1994: 1333-1354).

(35) Ikus Euskaltzaindiaren 36, 38, 51, 52, 53, 59, 60, 70, 76 eta 82 arauak.

(36) Real Academia Española, *Ortografía de la legua española*, Edición revisada por las Academias de la Legua Española, Espasa, Madrid, 1999.

4. Onomastikaren normalizazioa eta kalitate kontua

Onomastika batzordearen lan gehienak argitaratu edo ezagutzera eman badira ere, nonahi ikusten ahal denez, kasu frankotan onartu eta ofizialdu diren izenak ez datoz bat zenbait argitalpen, izkribu eta kartel ofizialetan idatziak ikusten direnekin, ezta zenbait hedabidetan agertzen direnekin ere. Norberak jakinen du ezjakina, utzikeria edo bertako kulturari zaion errespetu falta dagoen jokabide horren azpian, baina kontua da bertako hizkuntza eta kulturari dioten estimu eskasaren adierazgarri agertzen zaizkigula. Ez dugu adibideetan luzatzeko asmorik, baina batzuk bederen aipatuko ditugu errandakoaren frogagarri:

a) **Ponte-izenak**

Hagitz arrunta da Euskal Herriko erregistro edo dokumentu ofizialetan honako hauen moduko akatsak ikustea:

- ***Agurtzane***-ren ordez *Agurtxane, Agurchane*
- ***Ainhoa***-ren ordez *Ainoa, Ainoha, Ahinoa*
- ***Aitziber***-en ordez *Aitxiber*
- ***Garazi***-ren ordez *Garasi, Garaxi, Garatzi*
- ***Goizargi***-ren ordez *Goisargi, Goisergi*
- ***Itziar***-en ordez *Itciar, Itxiar, Iciar, Iziar, Ytziar*
- ***Usoa*** edo ***Uxue***-ren ordez *Usua, Usue, Uxoa, Uxua*
- ***Garikoitz***-en ordez *Garicoitz*
- ***Ibai***-ren ordez *Hibai, Ibay* (37)

Bertzalde, erran beharra dago ponte izenetan, grafia akatsak ez ezik, gauza larriagoak ere baditugula. Agertu berri dira, inolako irizpiderik gabe eta jendearengan nahasketa bertzerik sortu ez duten ponte izendegi bat baino gehiago. Penagarria da, urteetan zehar egin diren urratsen ondotik, zenbaiten axolagabeko lanak ikustea, Akademia erakunde ofizialaren arau, gomendio eta ikerketei kasurik egin gabe, ematen duenez, ez euskararen onerako eginak, baizik eta *curriculum* pertsonalak nolanahi gizentzeko edota sos batzuk ateratzeko. Euskaltzaindiak, laster argitaratuko duen *Ponte Izendegi* berriarekin, lehen aipatutako helburuak lortzeaz gain, saltsa hau guztia konpondu nahi du, euskal tradizioan oinarritutako forma ofizialak emanez, zein diren emakumezkoentzat eta zein gizonezkoentzat argi adieraziz, grafia egokian idatziz eta hipokoristikoak, ahal den neurrian, baztertuz.

b) **Deiturak**

Arrazoi historikoengatik euskal ponte izenak jartzeko oztopoak izan badira ere, gure deiturez ezin dugu gauza bera erran. Euskaldunon deitura gehie-

(37) Iturria: Nafarroako errolda. 1978tik aitzina jaiotakoen izenak. Nafarroako Gobernuko Estatistika Zerbitzua.

nak euskaldunak dira, baina euskara Administrazioan hizkuntza ofiziala izan ez denez gero, dokumentu ofizialetan erdal grafian idatziak jaso ditugu gure deiturak mendez mende. Arrazoi honengatik, ezagunak dira gure deituretan gertatu diren aldaketa eta desitxuraketak Euskal Herrian bertan eta, zer erranik ez, urrutiagoko eskribauek idatzi dituztenean. Adierazgarriak dira Jose Garmendiak "Euskaldun abizenak Sevilla'n eta Cadiz'en" izenburupeko lanean (38) ematen dituen aldaketa adibideak:

- ***Amezqueta*** > *De la Mesqueta*
- ***Arribillaga*** > *Rebillaga*
- ***Elorrio*** > *Del Orrio*
- ***Echenique*** > *Cenique*
- ***Legorreta*** > *De la Gorreta*
- ***Jaunsaras*** > *Jaunzaraz*

Zorionez, berandu izan bada ere, gauzak aldatzeko bidea ireki zaigu. Hego Euskal Herrian bederen, aurten bertan indarrean jarritako lege bati esker, nahi duen guztiak bere deiturak euskal grafiara ofizialki alda ditzake (39), lehenago zeuden oztopoak gainditua. Erran beharrik ez dago, lege honek deiturak normalizatzeko duen garrantziaz jabetuko bagina, epe laburrean euskal gizartearen deituren egoera erabat aldatuko genukeela gure hizkuntzaren mesederako. Errate baterako:

Echeverria, Jorajuria, Recarte eta *Sabalza* deiturak dituztenek

Etxeberria, Xoraxuria, Errekarte **eta** ***Zabaltza*** formetara alda ditzakete.

c) **Toponimoak**

Alor honetan emandako pausoak garrantzitsuak izan dira eta, gainera, Nafarroan eta Euskal Autonomia Erkidegoan ere izen ofizialak legeztatuak daude. Baina sinestezina badirudi ere, kasu frankotan aginduak ez dira betetzen. Oraindik gehiago, aginduak bete eta betearazi behar dituztenak, zenbait agintari eta funtzionario alegia, dira kartel eder eta berrietan izenak oker jartzen dituztenak.

Erraten ari garenaren lekuko da, bertzeak bertze:

- *Opacua* ***Opakua***-ren ordez
- *Plencia* ***Plentzia***-ren ordez
- *Echarri* ***Etxarri***-ren ordez
- *Leiza*, ***Leitza***-ren ordez
- *Olagüe* ***Olague***-ren ordez
- Río *Ulzama* ***Ultzama***-ren ordez (40)

(38) *Euskera*, XXVI (2. aldia), 1981-1, 245-278 orr.

(39) 40/1999 legea, azaroaren 15ekoa, "sobre nombres y apellidos y orden de los mismos" delakoa.

(40) Iturria: UEMA.

Eta urruticgi joan gabe, inguru honetatik bertatik abiatzen bagara eta begiak ixten ez baditugu, behinik behin, honako bitxikeria hauek irakur ditzakegu:

- *Lekumberri, k*-rekin baina gero *m*-rekin, ***Lekunberri***-ren ordez Donezteben jarritako hiruzpalau kartel berritan.
- *Arraitzko bentak* ***Arraizko bentak***-en ordez, epe laburrean bigarren aldiz gaizki jarriak.
- *Erasun* ***Eratsun***-en ordez, herrirako errepidean eta *Erasum*, joan den astean Donezteben jarritako bide seinalean.
- *Ezcurra* herri honen sarrera batean eta ***Ezkurra*** bertzean –bi seinaleak aldi berean jarriak–.
- *Erdarlatza* ***Endarlatsa****-ren* ordez.
- *Bidasoa* izena ***Baztan*** ibaiari, non eta *Baztantzubi* izena daraman zubiaren gainean hain zuzen ere.
- *Juansenea etxea*, izen desitxuratua eta euskal tradizioa erabat hausten duena, sobera duen *etxea* hitzarekin ***Joanesenea***-ren ordez.

d) **Toponimo txikiak**

Atal honetan ere aurkitzen ahal dira okerreko formak ofizialtzat emanak, hala nola:

- *Fuentes de Farabitarte* (41), ***Fuentes de Bagabitarte***-ren ordez
- *Illaunbeta* (42) ***Illunbeta***-ren ordez
- *Gilontroren borda* (43) ***Gillentoren borda***-ren ordez
- *Aintzioa* (44) ***Intzoa***-ren ordez
- *Joantsenea* eta *Joantseneko borda* ***Joanesenea*** eta ***Joaneseneko borda***-ren ordez (45)

e) **Kale izenak**

Zenbait herritan, kaleetako xafletan irakur daitezke, bertzeak bertze, honako izen hauek:

- *Nagusi kalea* ***Kale Nagusia***-ren ordez
- *Elgoyen kalea* ***Elgoien kalea***-ren ordez
- *Ezcababide* ***Ezkababide***-ren ordez
- *Lehendakari Aguirre* ***Agirre Lehendakaria***-ren ordez

f) **Euskal oikonimia**

Euskal Onomastikaren harrobia handia da zalantzarik gabe eta, orain arte aipatutako izenez gain, badugu harrobi horretatik zer atera eta zer landu. Eta

(41) *NTM*, XXII, 51 or.
(42) *NTM*, XIII, 183 or.
(43) *NTM*, XXXV, 93 or.
(44) *NTM*, XXXVI, 123, 132 eta 190 or., baina *Intzoa* 205 or.
(45) *NTM*, LVII, 93 or.

hori egitea merezi duela ikusteko, bat aipatu nahi nuke bereziki, duen aberastasunagatik eta euskaldunen bizitzan izan duen eta duen garrantziagatik: Oikonimiarena, etxe-izenena, alegia.

Gure Herriaren historian eta kulturan zerbait baldin badago benetan errotua etxea da. Honetaz anitz erran izan da eta ez naiz aipamenetan luzatuko. Hor ditugu, bertzeen artean, Julio Caro Barojaren *La Casa en Navarra* lau liburukiak. Euskal Herriko eremurik handienean etxeek beren izena dute eta izen horien erreferentziak era askotakoak eta aberatsak dira: ponte izenak, izengoitiak, deiturak, lanbideak, toponimoak, etxeen ezaugarriak, etab. (46). Bertzalde, gure legeetan etxearen garrantziarekin batera bere izenari eutsi beharra ere azpimarratzen da, Nafarroako Foruak dioenaren arabera behintzat (47).

Izen horiek errespetatu eta berreskuratzeko kontzientzia aspaldikoa da Euskal Herrian. Orain dela 80 urte inguru abian jarri zen izenak agerian paratzearen aldeko proiektu bat, eta herri batzuetan gauzatu zen dirudienez (48). Gaur egun ere badago kontzientzia hori, herri frankotan ikusten ahal den bexalaxe. Baina kontua da gehienetan jendeak erran bezalatsu idazten direla oikonimoak, jatorrizko izena ilunpean utziz eta, anitzetan gainera, erdal grafian idatziz. Onomastikaren gainerako alor guztietan bezala beharrezkoa da etxeen kasuan ere izenak arautuak ematea. Bi dira gainditu beharreko oztopoak:

1) Aldaera laburtu eta desitxuratuen ordez jatorrizko izenak ematea, behar bezala eta euskal grafian egokituak. Egia da lan txalogarria egin dutela zenbait herritan etxe izenak berreskuratzeko, baina gero penagarria da izen horiek idatziak ematerakoan forma arautua kontuan ez hartzea, edo hartu nahi ez izatea.

Batzuetan ahoskatu bezala idatziak agertzen dira:

- *Ademenea* ***Adamenea***-ren ordez
- *Aliñea* ***Allinea***-ren ordez
- *Artxea* ***Arretxea***-ren ordez
- *Arzua* ***Arzubiaga***-ren ordez
- *Dolagaraia* ***Dolaregaraia***-ren ordez
- *Porto-enea* ***Portunea***-ren ordez
- *Mendibile,* ***Mendibil*** izenaren ordez

(46) Iñigo, A. (2000: 140).

(47) Ley 1/1973, de 1 de marzo, por la que se aprueba la compilación del derecho civil foral de Navarra. Título II, Ley 38 delakoak honela dio: "la casa, sin constituir persona jurídica tiene su propio nombre y es sujeto de derechos y obligaciones respecto a las relaciones de vecindad, prestaciones de servicios, aprovechamientos comunales, identificación y deslinde de fincas y otras relaciones establecidas por la costumbre y usos locales. Corresponde a los amos el gobierno de la casa, el mantenimiento de su unidad y la conservación y defensa de su patrimonio y nombre".

(48) Mujika, G. (1915: 323-327).

Bertzeetan erabat desitxuratuak:

- *Bisku* ***Beaskoa***-ren ordez
- *Izal* ***Irazabal***-en ordez
- *Sutxus* ***Zuhatzu***-ren ordez
- *Uxar* ***Urizar***-en ordez

Eta azkenik, badira franko jatorrizko izen gardenean emanak, baina erdal grafian idatziak:

- *Arocenea* ***Arotzenea***-ren ordez
- *Juancorena* ***Joankorena***-ren ordez
- *Marticena* ***Martitzena***-ren ordez

2) Euskal Herriko hainbat mendetako ohitura eta tradizioa alde batera utziz, azkeneko urte hauetan, modan jarri ondoren, zabaltzen ari den joera da *Gure ametsa, Gure kaiola, Biyak-bat* eta antzeko izen artifizial antxak jartzea, jadanik nonahi ikusten direnak. Joera hau geldiarazi eta, ahal delarik, herriak izan duen ohiturari segitzea izanen litzateke zentzuzkoena (49).

5. Akademiaren eta Administrazioen eginbeharra

Euskara hizkuntza bat eta bakarra da, eta hizkuntza horren Akademia Euskaltzaindia. Horregatik, bada, hasieran erran bezala Euskararen Akademiari dagokio hizkuntza arautzea, gizartearen harreman guztietarako hizkuntza egokitzearen agintaritza (50), Andres Urrutiaren hitzetan "euskara kontuetarako agintaritza, legez eta moldez" (51). Mitxelenak ere lehendabiziko *Euskal Herriko Udalen Izendegi*-aren aurkezpenean, 1979an, argi adierazi zuen onomastika kontuetan ezin zela nor bere kabuz ibili eta Euskaltzaindiari zegokiola gidaritza (52).

Onomastika gaietan ordea, bertzeetan ez bezala, ematen du euskaltzale bakoitza –eta, anitzetan, euskaltzale izatera iristen ez dena ez ezik hizkuntza bera ezagutzen ez duena ere– hizkuntzalari dela eta, batez ere, etimologia kontuetan aditua. Nola ulertu, bertzela, alde batetik erabaki batzuen inguruan sortzen diren eztabaida eta irainak (53) eta, bertzetik, etimologia kontuak ukitzen dituen edozein lanek duen arrakasta eta salmenta?

(49) Joan Anton Rabella-k antzeko arazoa azpimarrazten du Kataluniako kostaldean eraiki diren auzune turistikoetan. Kasu anitzetan lekuarekin eta tradizioarekin zerikusirik ez duten izenak jarri dizkiete.(50) 573/1976, otsailaren 25eko Erret Dekretua.

(51) Urrutia, A. (1998:45).

(52) Mitxelena, K. (1978-1: 313).

(53) Luis Villasante euskaltzainburuak hasieratik adierazi zuen bidea ez zela erraza izanen eta nolanahi ere istiluak sortuko zirela. Ikus *Euskera* XVII, 1972, 175 or.

Normatibizatze edo arautze kontua ez da gai erraza, ongi baitakigu, denboraren poderio eta bertze hainbat eraginengatik, gureganaino iritsi diren idatzizko aldaerak edo gaur egun herriaren ahotan erabiltzen diren aldaera laburtu eta desitxuratuak eta jatorrizko formak konparatzen baditugu, bien arteko aldea aski nabaria dela. Badakigu berme zientifikoa lortzea ez dela kontu erraza, eta horregatik badagoela *arkaismo*-an edo *populismo*-an erortzeko arriskua. Hori guztia dela eta, gramatika eta hiztegi gaietan bezalaxe, onomastika arautzeko eman behar den lehendabiziko eta ezinbesteko urratsa, Koldo Mitxelenak 1979ko *Euskal Herriko Udalen Izendegi*-aren sarreran proposatzen zuenaren arabera, aldez aurretik irizpideak finkatzea da eta, ondotik, izen bakoitzaren idatzizko eta ahozko lekukotasunak biltzea, ikertzea, hautatze lanak egitea eta, azkenean, irizpide horien arabera izen bakoitzaren aldaera arautua ematea.

Hori da Euskaltzaindiaren Onomastika batzordeari egitea egokitzen zaion lana. Baina Onomastika batzordearen eta Euskaltzaindia beraren eskutik kanpo gelditzen den zerbait gehiago gauzatu behar izaten da lan horrek gizartean eragina izan dezan. Mitxelenak Bergarako Biltzarrean aski argi adierazi zuen honako hitz hauetan: "ez dezagun ahantz gauza bat dela proposatzea, bestea proposamena hedatzea eta bestea, berriz eta azkenik, ofizialtasuna, legeztapenen bitartez lortzen dena" (54).

Legeak egitea ez dagokio Euskaltzaindiari, Legebiltzarrei baizik, eta Gobernu, Diputazio eta Udalei (Administrazioari, eta beronen funtzionarioei azken batean) lege horiek garatzea, betetzea eta betearaztea.

Hego Euskal Herriko Legebiltzarretan araututako legeen arabera, Euskaltzaindia da euskara gaietan proposamenak egiteko erakunde ofiziala (55). Akademiari dagokio, bada, irizpenak ematea eta hor amaitzen da bere lana. Hortik aurrerakoa herri aginteen kontua da. Azken hauen eginbeharra da izen ofizialak legeztatzea, legeak betetzea eta betearaztea (56).

Baldintza horiek guztiak betetzen direnean, hots, gure *izanaren izenak* behar bezala agertzen direnean, gure herriaren nortasunaren alderdi garrantzitsu bat berreskuratuko dugu eta agerian paratzea lortzen badugu, euskararen duintasuna eta itzala, onomastikaren kasuan behintzat, bere lekuan jartzea erdietsiko dugu eta, azken batean, Onomastikak duen balio sinboliko eta hedadurarengatik, euskararen estetikak, duintasunak eta prestigioak bere lekua hartuko du.

---

(54) Mitxelena, K. (1978-2:470).

(55) 10/1982 Euskara arautzeko oinarrizko legearen 10. 1. artikulua, eta 18/1986 Euskarari buruzko Foru Legearen 8. artikulua.

(56) Jose Luis Lizundiak XX. OICOS Biltzarrean garatu zuen kontu hau guztia "Desarrollo normativo en materia de onomástica" txostenean.

CURRICULUM VITAE

1. **Datu pertsonalak:**

Izen deiturak: *Andres Iñigo Ariztegi.*

Jaioteguna: 1945eko otsailaren 17a.

Jaioterria: Ituren.

Bizilekua: Iruñea.

Egoera zibila: Ezkondua. Bi seme-alaba.

Lanbidea: Hizkuntza Eskola Ofizialetako Euskara irakaslea. Nafarroako Gobernuaren funtzionarioa.

2. **Ikasketak. Tituluak:**

1970	Diplomatura unibertsitarioa.
1975	Lizentziatura Filosofia eta Letretan.
1977	Euskaltzaindiaren D titulua.
1983	Euskaltzaindiaren B titulua.
1985	Lizentziatura gradua (tesina).
1994	Doktoregoa Filosofia eta Letretan.

3. **Lanbide eta karguak:**

1970-79	Iruñeko "San Migel Aralarkoa" ikastetxean irakasle (OHO, BBB eta UBIn).
1979tik	Iruñeko Hizkuntza Eskola Ofizialeko euskara irakasle titularra, Eskola sortu zenetik. (Nafarroako Diputazioak bere lurralderako atera zituen bi lehenengo irakasle plazetako bat eskuratu zuen oposaketa lehiaketaren bitartez.)

1979-81 Hizkuntza Eskolako Euskara Sailburua.

1980-97 Hizkuntza Eskolako zuzendaria, 17 urtez, etenik gabe.

1980-83 Nafarroako Gobernuaren aginduz, helduentzako ikastaro trinkoen (E.I.T./C.I.E.) antolatzaile eta zuzendaria.

1985-97 Nafarroako Gobernuak EGA titulua emateko duen azterketa batzordearen zuzendaritzakoa.

1996-99 Nafarroako Euskararen Kontseilukidea, Gobernuak izendatua.

4. **Euskaltzaindiarekiko harremanak:**

1982-85 Azterketa batzordekidea.

1984 Euskaltzaindiaren X. Biltzarra, A. Campión-en mendeurrenean. Nafarroako Hizkuntza Eskola. Iruñea. Antolaketa batzordekidea.

1987 Euskaltzain urgazlea.

1988tik Onomastika batzordekidea.

1990 III. Onomastika Jardunaldiak. Lizarra. Antolaketa batzordekide eta hizlaria.

1991tik Jagon saileko kidea.

1994 I. Jagon Jardunaldiak. Bilbo. Partaide eta hizlaria.

1994 V. Onomastika Jardunaldiak. Biarritz. Partaide eta hizlaria.

1997tik Euskaltzaindiaren Ordezkaria, Nafarroan.

1997 Euskaltzaindiaren X. Barne Jardunaldiak. Iraizotz. Antolaketa batzordekoa.

1998 III. Jagon Topaketak eta IV. Ahoskera Jardunaldiak, Euskaltzaindiaren II. Euskalegunen 75. urteurrenean. Doneztebe. Antolaketa batzordekidea eta hizlaria.

1999tik Euskaltzain osoa. Otsailaren 26an izendatua.

1999 Victoriano Huizi-ren *Gramatica Bascongada* eta Aingeru Irigarai-ren mendeurrenak. Etxarri-Aranatz. Antolaketa batzorkidea eta hizlaria.

1999 IV. Jagon Jardunaldiak. Aramaio. Hizlaria.

2000 Euskal Onomastika eta egungo legeriari buruzko III. jardunaldia. San Fermin ikastola. Zizur txikia. Antolaketa batzordekidea eta aurkezlea.

5. Ikerketa lanak eta argitalpenak:

a) Hizkuntza Eskola Ofizialetan, euskararen irakaskuntzaz:

"Los idiomas autóctonos en las Escuelas Oficiales de Idiomas: El Euskera". *Presente, pasado y futuro de las Escuelas Oficiales de Idiomas*. I Congreso de EE.OO. II. Valentzia. Generalitat Valenciana, 1987, 341-355 orr.

"Tantaka", Nafarroako Hezkuntza eta Kultura Departamentuko *¡Vete a saber!* aldizkaria, 14. zb. 1988.

"Aprender euskera, ¿cómo? ¿para qué?" Antsoaingo *Eperbide* aldizkaria. 2. zb., 1989.

"Euskara Hizkuntz Eskola Ofizialetan". I. Jagon Jardunaldiak. Euskaltzaindia, Bilbo, *Euskera*, 1994, 1, 39. (2. aldia) 221-232 orr. (Patxi Iñigorekin batera).

"Izena eta izana", *Euskonews & Media* aldizkaria. 106. zb., 2000.

b) Onomastika:

Ituren udalerriko toponimia. (Tesina). Nafarroako Unibertsitatea, 1985.

"Santesteban de Lerín haraneko izengoitiak (XVI. eta XVII. mendeak)", Euskaltzaindiaren III. Onomastika Jardunaldiak, Lizarra, 1990.

"Nafarroako antroponimia XVI. eta XVII. mendeetan". Euskaltzaindiaren V. Onomastika Jardunaldiak, Biarritz, 1994, *Euskera*, 39 (2. aldia), 1994, 3, 1415-1422 orr. (Patxi Salaberrirekin batera).

Toponomástica histórica del Valle de Santesteban de Lerín (Regata del Ezkurra), Nafarroako Gobernua, 1996, 724 orr. eta 13 mapa. (Tesia).

"Euskaraz femeninoak egiteko izan diren bideez", *Euskera*, 1997, 1+2, 42. (2. aldia), 257-270 orr. (Patxi Salaberrirekin batera).

Euskal deituren izendegia, 1998. (Onomastika batzordean egina, Justizia Ministerioa eta Eusko Jaurlaritzako Justizia, Ekonomia, Lan eta Gizarte Segurantza Sailaren aginduz).

Nafarroako Gobernuaren *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza* lanaren egilekidea (hizkuntz aholkularia). Liburuki guztiak (I-LIX) jadanik argitaratuak.

"Zilbeti eta Kintoko Toponimia". *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza*, XXXV. liburukian sartua.

"Bidasoa eta Berroaran mendietako Toponimia". *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza* LVII. liburukian sartua.

"Nombres de oficios en la oiconimia navarra" *Fontes Linguae Vasconum*, 2000, 83 zb., 139-149 orr. (Galizako Santiago hirian 1999ko irailean izandako XX. Onomastika Nazioarteko Jardunaldietan aurkeztutako txostena).

Xarles Videgain-en *Izendegia*-ri kritika. *Euskera*, 44, 1999-2, 1207-1210 orr. (Henrike Knörr Onomastika batzordeburuarekin batera).

Euskaltzaindiko Onomastika batzordeak egin dituen hainbat lanetako lankidea, besteak beste:

- Euskal Herriko mendi izenen katalogorako, nafar eremukoen egilea.
- *Nafarroako herri-izendegia.* Nafarroako Gobernua, 1990.
- Irungo Toponimia arautzearen gainbegirale.
- Hondarribiko Toponimia arautzearen gainbegirale.
- Pertsona-izenak,

etab.

c) **Bestelakoak:**

Parlamentua edo Nafarroako Gorteak (itzulpena). Nafarroako Parlamentua, 1985.

"Doneztebeko historia eta kulturari buruzko zenbait datu interesgarri". Bestetako programa, 1996.

"1923. urteko II. Euskalegunen oroimenez". *Euskera*, 43, 1998-2, 365-369 orr.

"1923an Etxarri-Aranatzen egin ziren Euskal Jaien oroimenean", *Euskera*, 44, 1999-2, 817-820 orr.

"Nafarroa: Euskara bermatzeko bide berrien beharra", *Euskera*, 44, 1999-2, 997-1002 orr.

"Euskara, ondare kulturala", Zizurko eskoletako *Erran* aldizkaria 1. zb., 2000.

Zenbait ikastetxe eta kulturgunetan, euskara eta euskararen irakaskuntza Nafarroan gaiari buruzko hitzaldiak.

6. **Kultura mailako partaidetza:**

Iruñeko "San Migel Aralarko" Ikastetxeko dantzari taldeen sortzaile eta maisua, 1965 eta 1979 tartean.

Iruñeko "Agrupación Coral de Cámara" delakoaren abeslaria, 1969 eta 1983 tartean.

Nafar Atenoaren kide fundatzailea, 1985ean.

- Iruñerriko Euskalerria Irratiaren sortzaile kidea.
- 1998. urteko *Bidasotarra* izendapena.

LA ONOMÁSTICA EN LA NORMALIZACIÓN DEL EUSKERA

(Versión en castellano del discurso
de ingreso en la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia)

Ituren, 27 de mayo de 2000

Andrés Iñigo Ariztegi

Según la normativa de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia, son dos los requisitos que el nuevo académico debe cumplir en su discurso de entrada. En primer lugar, glosar la memoria del académico cuyo asiento pasa a ocupar, en este caso Federico Krutwig, y en segundo lugar, disertar sobre un tema elegido por él mismo. El tema que desarrollaré lleva por título *la Onomástica en la normalización del euskera.*

I. En memoria de Federico Krutwig

Por lo que respecta al primer cometido, no es mi intención realizar aquí una detallada biografía de mi predecesor, puesto que se han elaborado, e incluso publicado, trabajos al respecto, a los que me remito. Destacan, entre otros, el homenaje que la propia Academia le tributó en 1997 con motivo de sus bodas de oro como académico, recogido en el libro *Iker-10* (1); la biografía glosada por Ricardo Badiola con motivo de la entrega a Federico Krutwig de la *pluma de oro* de la Asociación de la Feria del Libro de Bilbao (2), y la titulada *Federiko Krutwig Sagredo, in memoriam* (3) presentada y leída por el académico Xabier Kintana en la sede de la propia Academia tras la muerte de Federico Krutwig, así como una biografía que el mismo autor ha publicado recientemente (4).

---

(1) "Federiko Krutwig-i omenaldia / Homenaje a Federico Krutwig / Hommage à Federico Krutwig", *Iker – 10,* Euskaltzaindia, Bilbo, 1997. (Preparador: Ricardo Badiola).

(2) Federiko Krutwig Sagredo 'etorkizuneko euskalduna'. Homenaje. Café Boulevard de Bilbao. 02-06-1997.

(3) *Euskera,* 44, 1999-1, págs. 713-723.

(4) "Federiko Krutwig Sagredo (1921-1998)", Colección *Bidegileak*, Eusko Jaurlaritza, Kultura Saila, Gasteiz, 1999.

En la introducción de esta última publicación, Xabier Kintana nos resume en pocas palabras la figura de Federico Krutwig. Dice así: "nuesto pueblo ha contado a lo largo de su historia con personas que, aunque de procedencia extranjera, se han enamorado de tal forma de él que han asumido como propias su lengua y su cultura y han trabajado incansablemente por él. Una de esas personas es Federico Krutwig, uno de los pensadores más influyentes de la segunda mitad del presente siglo, que ha aportado una visión propia en los campos de la lengua, la cultura y la política" (5).

Precursor en su visión política y cultural y precursor, también, en su visión del euskera. Fue quien en la postguerra impulsó un nuevo funcionamiento interno de la Academia y quien apostó por la unificación literaria de nuestra lengua, cuando los que posteriormente la llevaron a efecto, no se planteaban siquiera dicha necesidad (6).

Aunque el nombre de Federico Krutwig y algunas de sus obras me resultaban conocidas desde la década de los años sesenta, no tuve la oportunidad de conocerle personalmente hasta 1984, año en el que la Real Academia de la Lengua Vasca, con motivo del Centenario de Arturo Campión, celebró su X Congreso en Pamplona, precisamente en la recién estrenada sede de la Escuela Oficial de Idiomas. En la excursión organizada en aquel Congreso para realizar una ruta del románico en Navarra, la casualidad dispuso que en la obligada parada del mediodía, en Leire, me tocara compartir mesa y mantel con F. Krutwig. Tengo que confesar que los conocimientos y la profundidad de pensamiento que observé en él me dejaron impresionado.

Más tarde, en los últimos años de su vida, cuando coincidimos en diversas reuniones de la Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia, pude comprobar que la impresión que me produjo en aquel primer encuentro no fue casual. Era admirable el caudal de conocimientos que se atisbaba en las escasas intervenciones de aquel hombre más bien parco en palabras.

Sin merecimiento alguno por mi parte, fui elegido por los académicos aquí presentes para cubrir la vacante producida tras el fallecimiento de Federico Krutwig. Es sabido que el cubrir una vacante en la Academia no significa la sustitución de la personalidad del académico precedente, y en mi caso es evidente que no voy a sustituir a Federico Krutwig, ni en ese aspecto, ni en el de sus 51 años de vida como académico. He señalado que el punto de encuentro entre ambos en la Academia fue la Comisión de Onomástica y, como

(5) Op. cit., pág. 1.

(6) El propio Federico Krutwig, en carta remitida desde Lovaina, en enero de 1976, a D. José María Aleman, cura de Valcarlos, dice así: "Como tú seguramente sabes, en la nueva época de la Academia, después de la guerra civil, la persona que MÁS HA INSISTIDO en que se debe llegar a una unificación literaria he sido yo. En una época en la que los actuales paladines ... escribían en diferentes dialectos ... y ninguno de ellos ... se ponían la cuestión de la necesidad de una unificación literaria".

he indicado al principio, la onomástica va a ser precisamente el tema sobre el que va a versar este discurso de entrada, en concreto acerca de *la onomástica en la normalización del euskera.*

II. La onomástica en la normalización del euskera

1. Introducción

Andrés Urrutia, el último académico que ingresó en Euskaltzaindia, afirmaba en su discurso de entrada que la Academia es una institución con personalidad jurídica plena, correspondiéndole por ley y por méritos propios la autoridad en todo lo concerniente al euskera (7). Por ello, a la Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia le concierne ser guía y autoridad en la tarea de adecuación de la lengua a todos los ámbitos de la comunicación. Ésa es, precisamente, la tarea que ha desempeñado la Academia desde su fundación, y especialmente desde que adoptó el acuerdo de la unificación literaria de la lengua.

Pero esa tarea de adecuación y el establecimiento de las correspondientes normativas no se limita solamente al campo de los contenidos morfosintácticos, léxicos u ortográficos. Al igual que en todas las lenguas, existe en el caso del euskera otro campo de gran riqueza e interés, el campo de los nombres, el de la onomástica. Su valor simbólico es incuestionable, máxime teniendo en cuenta que en una gran parte de Euskal Herria, el único testimonio que queda de su pasado euskaldun es la onomástica, especialmente el testimonio de los nombres de lugar y de los apellidos.

Es preciso tener en cuenta que, aunque los primeros libros de literatura vasca no aparecen hasta el siglo XVI, los testimonios más antiguos de nuestra lengua son los nombres de persona (antropónimos), de dioses (teónimos) y de lugares (topónimos) (8) y que a partir de los siglos I y II contamos con testimonios de la onomástica vasca en Akitania (9). Más tarde, a partir del siglo X, el repertorio de nombres va apareciendo en la documentación escrita, tanto en el ámbito de Euskal Herria, especialmente en la documentación navarra, como fuera de él (10). Y como todo nombre es ineludiblemente la referencia de algo existente, podemos afirmar que los nombres, la onomástica en general, nos está hablando de nuestro ser y de nuestra historia. De ahí la importancia de su estudio.

---

(7) Urrutia, A. (1998: 45).

(8) Mitxelena, K. (1964: 15).

(9) Gorrochategui Churruca, J., *Onomástica indígena de Aquitania*, Servicio de publicaciones de la Universidad del País Vasco-Universidad de Salamanca, Bilbo, 1984.

(10) Knörr, H. (1999:135-136).

Escritores e investigadores de nuestro pueblo y de fuera de él han sido conscientes de esta importancia. Por no ser prolijo, citaré, a modo de resumen, a algunas de las personas que a lo largo de los cuatro últimos siglos se han ocupado de este tema o han destacado por investigaciones de interés realizadas sobre el mismo. Ya en el siglo XVII tenemos a Baltasar Etxabe y Arnaud Oihenart(e) y más tarde a Wilhelm von Humboldt, Pablo Pedro Astarloa, Arturo Campión, Achille Luchaire, Julien Vinson, Sabino Arana, Luis de Eleizalde, Henri Gavel, Ramón Menéndez Pidal, René Lafon, Julio Caro Baroja, Koldo Mitxelena, Joan Coromines, Alfonso Irigoien...

Entre todos ellos, merece una mención especial el más preclaro lingüista vasco, Koldo Mitxelena. Sus aportaciones son fiel testimonio de la importancia que atribuía a la onomástica, como puede verse, entre otros muchos trabajos, en su libro *Apellidos Vascos*, sin olvidar el tratamiento que da a este tema en su gran obra *Fonética Histórica Vasca.* Sin dejar de valorar, en la medida que les corresponde, las aportaciones de Arturo Campión, de Sabino Arana de Luis Eleizalde y otros, puede afirmarse que en el campo de la onomástica el método de trabajo científico empezó a aplicarse especialmente con Julien Vinson, Henri Gavel y Koldo Mitxelena, línea que también prosiguió Alfonso Irigoien.

2. Necesidad de normativizar la Onomástica

Al igual que lo han hecho todas las lenguas en un determinado momento de su historia, la Academia de la Lengua Vasca acordó, en el Congreso celebrado en Arantzazu en 1968, proceder al euskera unificado o estandarizado, prioritariamente para los campos de la comunicación escrita y la enseñanza (11).

La cuestión es que el tratamiento de la onomástica, dentro del euskera unificado, no puede ceñirse a esos dos campos, por razones obvias que trataré de exponer brevemente:

c) Por una parte, es preciso recordar que los nombres están inseparablemente unidos a las personas. De hecho, todos nos identificamos por nuestros nombres y apellidos, todos vivimos en un pueblo o ciudad que lleva un nombre o, al menos, en una casa o piso ubicado en una calle que tiene su nombre. En nuestra vida diaria, la referencia más utilizada es, seguramente, la de los nombres. ¿Cuántos nombres de persona y de lugar llegaremos a mencionar a lo largo del día? Entiendo que no será necesario abundar en más argumentos para demostrar lo importante que es para toda lengua, y por ende tam-

(11) Villasante, L. (1978: 443-444).

bién para el euskera, proceder al estudio, análisis, clasificación y establecimiento correspondiente de la forma escrita oficial de cada nombre.

d) Por otra parte, debe tenerse en cuenta que la utilización de los nombres vascos no se limita al ámbito exclusivo de los que hablan esta lengua, pues es evidente que:

- Los que no hablan el euskera también escuchan, leen, escriben y pronuncian nombres vascos diariamente.
- Los nombres vascos están adquiriendo una expansión cada vez mayor más allá de nuestro ámbito geográfico y que, de manera especial, debido al poder e influencia de los medios de comunicación actuales, nuestros nombres, apellidos y topónimos están llegando constantemente a cualquier parte del mundo.

Por ello, el repertorio de nuestra Onomástica, en la medida en que es reflejo de nuestro ser y de nuestra historia y, en definitiva, de nuestra lengua y cultura, viene a ser la carta de presentación (12) de nuestro pueblo a lo largo y ancho del mundo y ello hace que su valor estético (13) sea incuestionable.

De ahí la importancia y la necesidad de proceder al establecimiento de las formas oficiales del *Corpus* de la onomástica vasca y, en consecuencia, a la utilización correcta de la misma, lo cual, además de demostrar la riqueza toponomástica de nuestro pueblo, redunda en beneficio del prestigio de la propia lengua. Porque está claro que la plasmación de formas incorrectas no solamente va en contra del prestigio del euskera, sino que además es una señal de su debilidad (14). La utilización incorrecta de los nombres, al igual que la incorrección gramatical, lexical y ortográfica hablan en contra del nivel y prestigio de una lengua. Además, es preciso tener en cuenta que la onomástica se plasma y exhibe en documentos y carteles oficiales, expuestos públicamente ante los que conocen y no conocen el idioma y ante todo aquel que viene a visitarnos. Por ello digo que la plasmación errónea de la misma se manifiesta como señal de desprestigio de nuestra lengua y cultura. De ahí la importancia de su utilización correcta. Y es preciso advertir que puede ocurrir –y de hecho ocurre entre nosotros– que por desconocimiento, desidia o falta de responsabilidad, se descuide con excesiva frecuencia este importante aspecto.

---

(12) Así se indica en las recomendaciones de la ONU: "les noms géographiques proclament notre identité nationale, notre patrimoine culturel", *Bulletin d'information toponymique*, nº. 1 de GENUNG (Groupe d'esperts des Nations Unies pour les noms géographiques).

(13) Moran i Ocerinjauregui, J. (1996: 7-8). Al referirse a los dos campos de la Onomástica (antroponimia y toponimia) dice así: "No solament aporten una informació científica, lingüística i humana considerable, i per aquest motiu s'han dedicat i es dediquen molts lingüistes a l'estudi etimològic i diacrònic d'aquests noms, sino que també posseeixen un valor estètic considerable".

(14) Las recomendaciones de la ONU señalan lo siguiente: "un nom écrit de façon correcte est une source très importante pour toute recherche linguistique, historique et culturelle", *Bulletin d'information toponymique*, nº 2 de GENUNG.

3. La Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia

La necesidad de proceder a la normativización de la onomástica vasca es una preocupación que la Academia ha tenido desde siempre, debido a que, al no haber sido nunca el euskera lengua oficial de la Administración, los escribanos y funcionarios del aparato administrativo escribían los nombres en grafía castellana y, en muchos casos, por desconocimiento de la lengua, los plasmaban de cualquier forma o como podían.

En el VIII Congreso de la Academia celebrado en Bergara, el presidente Luis Villasante vino a recordar que a Euskaltzaindia, desde su fundación, le correspondía la responsabilidad de acometer la unificación de la lengua y la de aplicar dicha unificación a todos sus ámbitos (15).

Por lo que respecta al ámbito de la onomástica, hay que señalar que la Academia pensó, desde su inicio, en una comisión específica, a tenor de las palabras pronunciadas por D. Julio de Urquijo en Oñati, en el mismo congreso constituyente de Euskaltzaindia de 1918: "según indiqué en el Congreso de 1911, un estudio que tiene gran importancia para la vascología es el de nuestra Toponimia, pues como los nombres de lugares en Euskalerria se refieren, con frecuencia, a la configuración de los montes, de los valles y de las casas; a su situación, a los árboles y plantas, su estudio proporciona datos de gran interés" (16). Además, en el primer reglamento interno de la Academia, publicado en 1920, se menciona la necesidad del implantar una comisión específica de toponimia y patronimia dentro de la Sección de Investigación (17). Por otra parte, para aquellas fechas era conocida la reacción que produjo en ciertas personas e instituciones el *Santoral vasco* de Arana-Eleizalde. Junto a la innegable aportación que supuso la apertura de nuevas vías establecidas por los mencionados autores en la elaboración de dicho *Santoral,* y a la aceptación social que el mismo tuvo, hay que mencionar que los criterios utilizados en su elaboración –haciendo *tabula rasa* con la tradición anterior– fueron más que discutibles. Ante tal situación, el primer presidente de la Academia, D. Resurrección María de Azkue, instó hacia la creación de una comisión específica, objetivo que no pudo lograr en aquellos comienzos (18).

Así las cosas, y teniendo en cuenta que la Academia en sus primeros años de funcionamiento tenía otros cometidos más inminentes, pasaron algunos años hasta que se implantó la Comisión de Onomástica. Fué al poco tiempo

(15) Villasante, L. (1978-2: 443-444).

(16) Julio de Urquijo e Ibarra: "Estado Actual de los Estudios Relativos a la Lengua Vasca", in *Primer Congreso de Estudios Vascos,* Recopilación de los trabajos de dicha asamblea, celebrada en la Universidad de Oñate del 1 al 8 de septiembre de 1918, bajo el patrocinio de las Diputaciones vascas. Bilbao, 1919, pág. 424.

(17) Euskatzaindiaren Barneko Araudia / Reglamento Interior de la Academia de la Lengua Vasca, Eusko argitaldaria / Editorial vasca, 1920, sección I, punto 2º.

(18) Knörr, H. (1999:146).

del Congreso de Arantzazu cuando el presidente Luis Villasante, en una reunión celebrada en Aramaio en 1971, advirtió sobre la urgencia de confeccionar el Nomenclátor de los municipios (19). Había que comenzar a normativizar la onomástica vasca y, para ello, el primer paso fue la creación de una comisión específica denominada *Izendegi Batzordea (Comisión del Nomenclátor).* La presidencia de dicha Comisión fue adjudicada a Koldo Mitxelena por razones evidentes: el académico Mitxelena, además de haber sido nombrado en el Congreso de Arantzazu responsable para todos los temas relacionados con el euskera unificado (20), era una persona que otorgaba a la onomástica la debida importancia, y una personalidad en esta disciplina.

El primer fruto de aquella comisión específica llegaría ocho años más tarde, en 1979, con la publicación del *Nomenclátor de municipios vascos.* José María Satrustegi, Juan San Martín y José Luis Lizundia son, entre otros, testigos de excepción de los avatares y dificultades para llevar a término aquel trabajo. En la presentación del mismo, el presidente Luis Villasante volvió a incidir en la urgencia de la normativización y oficialización de la onomástica vasca. Como más tarde se verá, la mencionada comisión específica habría de ser el embrión de la futura comisión de Onomástica de la Academia.

Entretanto, la Academia puso en marcha un proyecto de gran importancia bajo la dirección del académico José María Satrustegi. Se trata del *Nomenclátor onomástico vasco,* referente a los nombres de personas. Hasta entonces, los nomenclátores de uso eran el *Santoral vasco* de Arana-Eleizalde, de 1910, y *Euskal Izenlerroa (Relación de nombres vascos)* de Aingeru Irigarai, de 1966. Aunque gozaron de una innegable aceptación popular, la sociedad vasca estaba demandando algo más. Había llegado el momento de excavar en la cantera de la onomástica vasca para sacar a la luz los nombres ocultos, estableciendo antes de su publicación la forma correcta correspondiente. Ésa fue la aportación de José María Satrustegi. El *Nomenclátor onomástico vasco* conoció tres ediciones, la primera en 1972 con unos 700 nombres, la segunda en 1977 (21) con unos 1.200 y la tercera en 1983 con 1.850 aproximadamente.

La prueba más evidente de su gran aceptación popular es el vuelco total que se registró en los nombres de pila en los años siguientes. El actual secretario de la comisión de Onomástica, Mikel Gorrotxategi, ha evidenciado

(19) Ver *Euskera*, XXIV, 1979-2, pág. 831. Dice que las razones de dicha necesidad eran evidentes: "porque el euskera nunca ha sido lengua de uso oficial en la administración, los euskaldunes, la mayor parte de las veces, desconocen cuál es la forma correcta de los nombres de sus pueblos".

(20) Ver "Idatzarauetako batzordearen berriztatzea", *Euskera*, 1972, págs. 174-177.

(21) Gracias a la ley 17/1977, pudieron incluirse en la segunda edición unos quinientos nombres nuevos. Hasta entonces no se permitía poner en euskera los nombres que tenían equivalencia en castellano. A partir de 1977 se permite consignar los nombres en cualquiera de las lenguas españolas.

este hecho en un reciente trabajo titulado *Evolución del nombre de pila en el País Vasco peninsular* (22). Comparando los nombres más habituales utilizados en la última década con los utilizados cinco décadas antes, nos hallamos ante el siguiente cuadro:

a) **Nombres masculinos**

Hace cinco décadas:	En la última década:
José Luis	*Mikel*
Francisco Javier	*Jon*
José María	*Aitor*
Antonio	*Asier*
José Antonio	*Ander*
José	*Iñigo*
Manuel	*Iker*
Jesús	*David*
Francisco	*Xabier*
Angel	*Javier*
Jesús María	*Unai*
Miguel Angel	*Julen*

b) **Nombres femeninos**

Hace cinco décadas:	En la última década:
Mari Carmen	*Leire*
Begoña	*Amaia*
María Jesús	*Nerea*
Carmen	*Maria*
María Teresa	*Ane*
Isabel	*Laura*
Pilar	*Ainhoa*
Concepción	*Andrea*
Ana María	*Sara*
María Pilar	*Marta*
María Ángeles	*Irati*
Teresa	*Cristina*

El cambio producido es más notorio aún si tomamos como punto de referencia algunos valles o zonas. Por ejemplo, en lo que respecta a Cinco Villas / Bortzerriak y Malerreka, los resultados son los siguientes:

a) **Nombres masculinos**

Hace cinco décadas:	En la última década:
José María	*Jon*
José Luis	*Xabier*
Francisco Javier	*Mikel*
Francisco	*Unai*
José Antonio	*Ander*
Manuel	*Iñigo*
Miguel	*Iñaki*
José	*Andoni*
Antonio	*Julen*
Pedro	*Aitor*

b) **Nombres femeninos**

Hace cinco décadas:	En la última década:
María Jesús	*Amaia*
Mari Carmen	*Ainhoa*
María Teresa	*Leire*
María Angeles	*Nerea*
María Isabel	*Miren*
María Jose	*Maite*
María Josefa	*Itziar*
María Asunción	*Jone*
Isabel	*Oihana*
Pilar	*Naiara*
María Pilar	*Jaione*
Concepción	*Aitziber*

(22) Gorrotxategi Nieto, M. (2000: 155-164).

Por lo que respecta a este fenómeno, es preciso observar otros dos hechos:

1) Se está constatando que la extensión de los nombres vascos va sobrepasando los límites del ámbito geográfico vasco. Por ejemplo, en la población juvenil de la Comunidad Autónoma de Cantabria están adquiriendo cada vez mayor presencia nombres como *Aitor, Eneko, Ainhoa, Edurne...* (23). Y una prueba palpable, entre otras, de la extensión de nuestros nombres al resto de las regiones de España, por ejemplo, el censo de Madrid con nombres vascos en la siguiente cuantía: *Amaia* (737), *Ainhoa* (673), *Estibaliz* (153) y *Leire* (111) (24).

2) A nuestro pueblo hay que atribuirle el mérito de haber sabido valorar y utilizar su onomástica autóctona a la hora de imponer los nombres de pila. Este hecho no es, al parecer, tan habitual en algunos países extranjeros, a tenor de lo expuesto en el XX Congreso Internacional de Onomástica ICOS. Por ejemplo, en Alemania, se está observando que es muy bajo el porcentaje de la población infantil y juvenil que lleva nombres autóctonos. Abundan, sin embargo, nombres como *Jennifer, Kevin, Sheila...* introducidos por influencia de telenovelas u otros programas de televisión de producción extranjera (25).

Volviendo a la historia de la Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia, fue en las jornadas internas de 1983 cuando se tomó la decisión de implantar de forma oficial la Comisión de Onomástica, derivando en ella la anterior comisión específica creada para el Nomenclátor de municipios. A la nueva comisión se le atribuyeron los siguientes cometidos (26):

- Emitir informes.
- Investigar los nombres.
- Preparar el Nomenclátor de municipios.
- Efectuar trabajos de toponimia.
- Elaborar el Nomenclátor de nombres de pila.

Bajo la dirección de Koldo Mitxelena en su inicio y la de Henrike Knörr posteriormente, los principales trabajos que ha realizado han sido los siguientes:

a) **Nombres de pila**

A partir de la última edición del Nomenclátor preparado por J.M. Satrustegi, la Academia se ha visto obligada a emitir multitud de certificados de

(23) Ramírez Sádaba, J. L.: "Recientes innovaciones en el repertorio onomástico de los cántabros", in *Resúmenes del XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas*, Santiago de Compostela, septiembre de 1999.

(24) García Gallarín, C.: *Los nombres de Pila Españoles*, Madrid, 1998, pág. 363.

(25) Rodriguez, G. "¿Adónde van nuestros nombres propios? La individualización e internacionalización de los antropónimos (nombres). Tendencias en el proceso de elegir y poner nombres a un niño en Alemania", in *Resúmenes del XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas*, Santiago de Compostela, septiembre de 1999.

(26) *Euskera*, XXVIII, 1983-2, pág. 523.

nombres de persona, debido a la cantidad de solicitudes que se le presentan casi diariamente. Precisamente, uno de los cometidos que actualmente tiene entre manos la comisión de Onomástica es la elaboración de un nuevo Nomenclátor, ajustado a la normativa legal actual, en el que se incluyen tanto los nombres de pila presentes en nuestra tradición histórica como los extraídos de nuestra rica toponimia. Estando ya el trabajo a punto de concluir, es de esperar que su publicación sea próxima.

b) **Apellidos**

Desde que la legislación española estableció la posibilidad de escribir los apellidos en grafía vasca, ha sido clara la tendencia de la población de la Comunidad Autónoma Vasca y la de Navarra a acomodar sus apellidos a la citada grafía. A tal fin, la comisión de Onomástica ha realizado, bajo el patrocinio del Ministerio de Justicia del Gobierno español y de la Consejería de Justicia del Gobierno Vasco, la obra denominada *Nomenclátor de apellidos vascos* (27), con más de diez mil apellidos, editada en la imprenta del BOE. En la actualidad, la Comisión sigue trabajando en la ampliación del citado repertorio.

c) **Toponimia mayor (nombres de pueblos y barrios)**

Desde que aquella primera comisión inició su andadura dedicada al campo de la toponimia, la comisión de Onomástica no ha dejado de trabajar en él. En 1990 se editó el *Nomenclátor Euskérico de Navarra* (28), trabajo elaborado, a solicitud del Gobierno de Navarra, bajo la dirección del académico de honor José María Jimeno Jurío. Más tarde, la comisión, tras aprobar la revisión de criterios de normalización elaborados al respecto por Patxi Salaberri (29), miembro de la misma, ha propuesto la denominación vasca de los nombres de todo el territorio foral, ha aprobado los nomenclátores de Zuberoa (30) y de Lapurdi (31) y va a acometer en breve el del Condado de Trebiño –solicitado por su Ayuntamiento– y el de la Baja Navarra. Además, –como consecuencia del acuerdo establecido con EUDEL– ha finalizado recientemente la revisión del Nomenclátor de municipios de la CAV.

(27) *Nomenclátor de Apellidos Vascos / Euskal Deituren Izendegia,* Ministerio de Justicia / Departamento de Justicia, Economía, Trabajo y Seguridad Social del Gobierno Vasco / Real Academia de la Lengua Vasca, Imprenta Nacional del Boletín Oficial del Estado, Madrid, 1998.

(28) *Nafarroako Herri Izendegia / Nomenclátor Euskérico de Navarra,* Euskaltzaindia - Gobierno de Navarra, 1990.

(29) "Nafarroako toponimia nagusiaren normalizaziorako irizpideak", *Euskera,* 42, 1997, 3, págs. 653-666. Preparados por Patxi Salaberri Zaratiegi, miembro de la Comisión de Onomástica. Aprobados por la Comisión de Onomástica, en sesión celebrada en Renteria en octubre de 1997.

(30) "Zuberoako herri eta herritarren izendegia", *Arauak,* 92.

(31) Ver Euskaltzaindiaren *Arauak,* 108.

d) **Toponimia menor**

Los criterios de normalización de toponimia menor, elaborados hace diez años por Patxi Salaberri para la recogida de la toponimia menor de Navarra, han sido revisados por el propio autor, juntamente con Mikel Gorrotxategi, y aprobados posteriormente por la comisión (32). Son cuantiosos y conocidos los trabajos de la comisión en este campo. Unos han sido realizados en su propio seno. Otras veces se han recibido proyectos y trabajos desde diversas instituciones, especialmente de ayuntamientos. En estos últimos casos, la labor de la comisión ha sido la de asesorar y revisar. Una muestra de lo realizado en el campo de la toponimia menor son los diecinueve tomos de la colección *Onomasticon Vasconiae.*

e) **Callejero**

Basándose en el trabajo realizado por Patxi Goenaga, Txipi Ormaetxea y Patxi Salaberri Muñoa para la elaboración del callejero de Vitoria / Gasteiz, los miembros de la comisión Mikel Gorrotxategi y Patxi Salaberri Zaratiegi redactaron los criterios para la normalización de callejeros y, tras su aprobación (33), han sido aplicados en la realización de callejeros de diversas ciudades y pueblos, como *Bilbao, Barakaldo, Donostia / San Sebastián, Hernani, Sangüesa, Badostain,* etc.

f) **Exonimia**

Tal como explica Xabier Mendiguren Bereziartu en un artículo de la revista *Euskera (*34), en 1991 se creó la Subcomisión de Exonomástica. Sus trabajos, aprobados posteriormente por la Academia, han sido publicados dentro de las normativas de la propia Institución (35). Son los referentes a nombres de estados, capitales, ríos, lagos e islas del mundo; a los de regiones, provincias y comunidades autónomas de Francia y de España; a los nombres clásicos griegos y latinos, y a los de los personajes mitológicos de Grecia y Roma.

g) **Propuestas de nombres diversos**

Tanto a la sede de la Academia en Bilbao, como a sus cuatro delegaciones, llegan casi diariamente solicitudes acerca de la forma normativizada de nombres diversos. Ello supone que la Comisión de Onomástica, tras realizar las pertinentes investigaciones, tiene que adoptar acuerdos al respecto y emitir los correspondientes dictámenes en la mayor parte de sus reuniones.

h) **Jornadas sobre Onomástica**

Han sido cinco las celebradas en los últimos catorce años. Dos de ellas han tenido lugar en la Comunidad Autónoma Vasca (Vitoria / Gasteiz y Ur-

(32) Gorrotxategi, M. – Salaberri, P. (2000: 273-314).
(33) Gorrotxategi, M. – Salaberri, P. (1999: 583-588).
(34) Mendiguren, X. (1994: 1333-1354).
(35) Ver Euskaltzaindiaren *Arauak*, nº 36, 38, 51, 52, 53, 59, 60, 70, 76 y 82.

duña), una en Navarra (Estella / Lizarra), una en Iparralde (Biarritz / Miarritze) y una en Estados Unidos (en la ciudad de Reno del estado de Nevada) que versó sobre la onomástica vasca en América y Filipinas.

i) **Relación con otras Academias**

Para finalizar con esta visión de conjunto de las tareas que ha llevado y está llevando a cabo, cabe señalar la relación que la Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia tiene con las de otras Academias y, en concreto, el pronunciamiento que hace un mes emitió conjuntamente con las Comisiones de Onomástica de la Real Academia Galega y del Institut d'Estudis Catalans, con motivo de la obra *Ortografía de la Lengua Española* (36), publicada por la Real Academia Española, en cuyo Anexo 3° no se respetan las formas oficiales de topónimos, normativizadas por las otras tres Academias.

4. Normativización Onomástica y calidad

A pesar de que la mayoría de los trabajos mencionados en el apartado anterior son conocidos o han sido publicados, sin embargo, se constata que, en muchos casos, los nombres aprobados incluso oficialmente no coinciden con los que pueden verse, tanto en publicaciones, escritos y carteles públicos y oficiales, como en ciertos medios de comunicación. Cada cual es responsable de su actuación y, por tanto, sabrá si la misma es debida al desconocimiento, a la dejadez o al poco respeto que le merece la cultura de su propio pueblo. La cuestión es que tales actuaciones son signo del escaso valor y respeto que se le profesa a la lengua y cultura propia. No es mi intención el de alargarme excesivamente en ejemplos, pero permítaseme que aporte, al menos, algunos como prueba y constatación de lo afirmado:

a) **Nombres de pila**

En documentos oficiales se siguen observando de manera habitual errores como los siguientes:

- *Agurtxane y Agurchane* en lugar de ***Agurtzane***
- *Ainoa, Ainoha y Ahinoa* en lugar de ***Ainhoa***
- *Aitxiber* en lugar de ***Aitziber***
- *Garasi* y *Garaxi* en lugar de ***Garazi***
- *Goisargi* y *Goisergi* en lugar de ***Goizargi***
- *Itciar, Itxiar, Iciar, Iziar* e *Ytziar* en lugar de ***Itziar***
- *Usua, Usue, Uxoa* y *Uxua* en lugar de ***Usoa*** o ***Uxue***
- *Garicoitz* en lugar de ***Garikoitz***
- *Hibai* e *Ibay* en lugar de ***Ibai*** (37)

(36) Real Academia Española, *Ortografía de la lengua española*, Edición revisada por las Academias de la Lengua Española, Espasa, Madrid, 1999.

(37) Fuente: Censo de Navarra. Nombres de los nacidos a partir de 1978. Servicio de Estadística del Gobierno de Navarra.

Por otra parte, debe advertirse que, en lo referente a los nombres de pila, hay otros asuntos más graves aún que las erratas gráficas. Se ha publicado recientemente más de un libro de nombres de persona elaborado sin criterio alguno, lo que está provocando una gran confusión en la sociedad. Resulta lamentable que, tras varios años de trabajo en este campo, haya aún quien de forma irresponsable y haciendo caso omiso de las normativas, recomendaciones y trabajos publicados por la Institución oficial al respecto, publique trabajos y libros que, realizados, al parecer, con la finalidad de acumular méritos para los *curriculum* personales o de obtener beneficios crematísticos, en nada benefician a nuestra lengua.

La Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia, a través de su nuevo Nomenclátor de nombres de pila mencionado anteriormente, espera poner fin al caos reinante. Dicho trabajo tiene como objetivo aportar las formas oficiales de los nombres extraídos de la onomástica de tradición vasca, distinguir claramente los nombres masculinos y femeninos, transcribirlos en la grafía correcta y evitar, en la medida de lo posible, las formas hipocorísticas.

b) **Apellidos**

A diferencia de lo que ocurría con los nombres de pila que, por razones históricas de todos conocidas, se impidió durante mucho tiempo imponer nombres vascos, en el caso de los apellidos la situación es bien distinta. La mayor parte de nuestros apellidos son vascos. El problema a resolver es el de su grafía, dado que históricamente han sido transcritos en documentos oficiales en grafía no vasca. Por esta razón, muchos de nuestros apellidos han sufrido deformaciones. Esto aún es más notorio en el caso de aquellos que tuvieron que emigrar de nuestra tierra.

Es ilustrativo, al respecto, el trabajo "Apellidos vascos en Sevilla y Cádiz" de José Garmendia (38). En él pueden observarse las siguientes deformaciones:

- ***Amezqueta*** > *De la Mesqueta*
- ***Arribillaga*** > *Rebillaga*
- ***Elorrio*** > *Del Orrio*
- ***Echenique*** > *Cenique*
- ***Legorreta*** > *De la Gorreta*
- ***Jaunsaras*** > *Jaunzaraz*

Por fortuna, aunque tarde, al menos en el caso de la CAV y Navarra, la situación ha cambiado, en base a la ley de reciente publicación (39), según la cual todo el que desee podrá transcribir su apellido vasco a la grafía de esta

(38) *Euskera*, XXVI (2. aldia), 1981-1, págs. 245-278.

(39) Ley 40/1999, de 15 de noviembre, "sobre nombres y apellidos y orden de los mismos".

lengua. Es evidente la consecuencia que puede derivarse, en beneficio de la lengua vasca, si la acogida a la misma comienza a darse de manera generalizada. Como ejemplo, basta citar que apellidos como:

Echeverría, Jorajuría, Recarte y *Sabalza* pueden pasar a ser ***Etxeberria, Xoraxuria, Errekarte*** y ***Zabaltza***.

c) **Topónimos**

Es indudable que en este campo las decisiones tomadas, tanto en la CAV como en Navarra, han sido importantes, puesto que contamos con nombres oficializados legalmente. Pero, aunque resulte incomprensible, en algunos casos se incumplen las normativas adoptadas. Más aún, resulta que precisamente quien tiene que cumplir y hacer cumplir la ley, autoridades y funcionarios, es quien la incumple, transcribiendo en grafía errónea los nombres de nuestros topónimos en carteles oficiales. No faltan ejemplos al respecto, como los casos de:

- *Opacua* en lugar de ***Opakua***
- *Plencia* en lugar de ***Plentzia***
- *Echarri* en lugar de ***Etxarri***
- *Leiza* en lugar de ***Leitza***
- *Olagüe* en lugar de ***Olague***
- Río *Ulzama* en lugar de ***Ultzama*** (40)

Sin ir más lejos, partiendo del lugar donde estamos en este momento, nos encontraremos con las siguientes singularidades:

- *Lekumberri,* con *k* pero con *m,* en tres o cuatro carteles colocados recientemente en Doneztebe / Santesteban.
- *Arraitzko bentak* en lugar de ***Arraizko bentak,*** nombre que por segunda vez consecutiva se escribió incorrectamente.
- *Erasun* en lugar de ***Eratsun*** en la carretera de acceso al pueblo y *Erasum* en una nueva señal viaria puesta en Doneztebe hace una semana.
- *Ezcurra* en una de las entradas del pueblo y ***Ezkurra*** en el otro, ambos carteles colocados simultáneamente.
- *Erdarlatza* en lugar de ***Endarlatsa.***
- *Bidasoa* asignado al río ***Baztan***, precisamente en el puente denominado *Baztantzubi.*
- *Juansenea etxea*, nombre incorrecto revestido además del innecesario *etxea*, tras el sufijo de la misma significación *–enea,* en lugar de ***Joanesenea.***

(40) Fuente: UEMA.

d) **Toponimia menor**

También pueden encontrarse formas erróneas aprobadas como oficiales, tales como:

- *Fuentes de Farabitarte* (41) en lugar de ***Fuentes de Bagabitarte***
- *Illaunbeta* (42) en lugar ***Illunbeta***
- *Gilontroren borda* (43) en lugar de ***Gillentoren borda***
- *Aintzioa* (44) en lugar de ***Intzoa***
- *Joantsenea* y *Joantseneko borda* (45) en lugar de ***Joanesenea*** y ***Joaneseneko borda***

e) **Callejero**

En rótulos de diversos pueblos pueden leerse nombres como:

- *Nagusi kalea* en lugar de ***Kale Nagusia***
- *Elgoyen kalea* en lugar de ***Elgoien kalea***
- *Ezcababide* en lugar de ***Ezkababide***
- *Lehendakari Aguirre* en lugar de ***Agirre Lehendakari***

f) **Oiconimia vasca**

La presencia de la onomástica vasca no se limita solamente a los ámbitos que acabo de mencionar. Su riqueza es tal que se hace presente en otros muchos campos. Quisiera hacer una especial referencia a uno de ellos, a la oiconimia o nombres de las casas, debido a la importancia que la casa ha tenido y tiene en la historia y vida de nuestro pueblo, tal como ha sido expuesto abundantemente por especialistas en la materia, como Julio Caro Baroja y otros.

En la mayor parte de Euskal Herria las casas tienen nombre propio, y es digna de ser estudiada la riqueza y variedad con la que se plasma la onomástica vasca en sus nombres. Las referencias son muy variadas: nombres de pila, apodos, apellidos, oficios, topónimos, características propias de las casas, etc. (46). Por otra parte, en nuestras viejas leyes, al menos en el Fuero navarro, se legisla que los amos deben, entre otras cosas, conservar y defender el nombre de la casa (47).

---

(41) *NTM*, XXII, pág. 51.
(42) *NTM*, XIII, pág. 183.
(43) *NTM*, XXXV, pág. 93.
(44) *NTM*, XXXVI, págs. 123, 132 y 190, pero *Intzoa* en pág. 205.
(45) *NTM*, LVII, pág. 93.
(46) Iñigo, A. (2000: 140).
(47) Ley 1/1973, de 1 de marzo, por la que se aprueba la compilación del derecho civil foral de Navarra. Título II, Ley 38. Dice así: "la casa, sin constituir persona jurídica, tiene su propio nombre y es sujeto de derechos y obligaciones respecto a las relaciones de vecindad, prestaciones de servicios, aprovech...nientos comunales, identificación y deslinde de fincas y otras relaciones establecidas por la costumbre y usos locales. Corresponde a los amos el gobierno de la casa, el mantenimiento de su unidad y la conservación y defensa de su patrimonio y nombre".

El interés y la conciencia que nuestro pueblo ha tenido en respetar y mantener los nombres de las casas no es un hecho reciente. Por ejemplo, hace unos 80 años, se puso en marcha un proyecto encaminado a inscribir en las fachadas de las casas el nombre de las mismas y, de hecho, en algunos pueblos se llevó a efecto (48). Actualmente también está presente esa conciencia, tal como puede constatarse en diversos lugares. Lo que ocurrre es que, en la mayoría de los casos, los nombres se escriben tal como han llegado hasta nosotros por transmisión oral y transcritos, además, en grafía romance. Al igual que en los ámbitos hasta ahora señalados de la onomástica, también se hace necesario normativizar los nombres de las casas. Para ello, deben superarse dos escollos:

1) En lugar de las formas contraídas e incluso desfiguradas de uso oral actual, se deben recuperar y priorizar los nombres originarios y transcribirlos en grafía correcta. Frente al mérito de quienes han hecho el esfuerzo por recuperar y plasmarlos, es de lamentar que, en muchos casos, al hacerlo no se hayan escrito o no se hayan querido escribir en la forma correcta. El hecho es que nos encontramos con lo siguiente:

En unos casos, se han transcrito de la misma forma que se pronuncian oralmente:

- *Ademenea* en lugar de ***Adamenea***
- *Aliñea* en lugar de ***Allinea***
- *Artxea* en lugar de ***Arretxea***
- *Arzua* en lugar de ***Arzubiaga***
- *Dolagaraia* en lugar de ***Dolaregaraia***
- *Porto-enea* en lugar de ***Portunea***
- *Mendibile* en lugar de ***Mendibil***

En otros, las formas contraídas impiden el reconocimiento del nombre real:

- *Bisku* en lugar de ***Beaskoa***
- *Izal* en lugar de ***Irazabal***
- *Sutxus* en lugar de ***Zuhatzu***
- *Uxar* en lugar de ***Urizar***

Y finalmente, en otros, a pesar de haberse respetado el nombre originario y real se ha transcrito en grafía romance:

- *Arocenea* en lugar de ***Arotzenea***
- *Juancorena* en lugar de ***Joankorena***
- *Marticena* en lugar de ***Martitzena***

(48) Mujika, G. (1915: 323-327).

2) Otra tendencia, que se ha extendido bastante en los últimos años, es la de aplicar a las casas de nueva construcción, chalés las más de las veces, nombres como *Gure ametsa* (nuestro sueño), *Gure kaiola* (nuestra jaula), *Biyak-bat* (los dos uno), etc. que, cuando menos, resultan un tanto artificiales y que, sobre todo, suponen el abandono de los criterios de arraigo histórico y secular de nuestro pueblo a la hora de nominar las casas. Lo más acertado sería tratar de paralizar esta tendencia moderna y retomar los criterios tradicionales por los que se ha caracterizado la oiconimia vasca, la cual, por otra parte, ofrece una gran posibilidad para la aplicación de nombres nuevos (49).

5. Cometidos de la Academia y de la Administración

He comenzado la segunda parte del discurso recordando las palabras de Andrés Urrutia en su discurso de entrada. Decía que a Euskaltzaindia, en cuanto que es la Academia de la lengua vasca, con personalidad jurídica plena, le corresponde por ley (50) y por méritos propios, la tarea de normativizar la lengua y, en consecuencia, la guía y autoridad en todo lo concerniente a las decisiones lingüísticas (51). En el mismo sentido se manifestó Koldo Mitxelena, refiriéndose al ámbito concreto de la onomástica, en la presentación, en 1979, del *Nomenclátor de municipios vascos.* Dejaba por sentado que no podía andar cada cual por su cuenta y que era la Academia la institución a la que correspondía ser guía y autoridad en las decisiones a adoptar (52).

Pero da la impresión de que en los temas de onomástica, al contrario que en otros campos de la lingüística, cada vascófilo –y a menudo quien ni es vascófilo ni conoce la lengua vasca– es un lingüista y, sobre todo, un experto en etimología. Prueba de ello son, tanto las opiniones, discusiones y reacciones en contra que se producen ante decisiones adoptadas en este terreno (53), como la aceptación y venta de cualquier trabajo o libro en torno a las etimologías.

Es sabido que no es tarea fácil decidir con acierto la normativización, debido a que por diversos factores, como el paso del tiempo y otros, se da una gran diferencia entre las formas originarias de los nombres y las variantes reducidas y deformadas de uso oral actual. Tampoco es cosa sencilla aplicar el criterio científico con garantía plena, sin dejarse llevar, a veces, hacia posi-

(49) Joan Anton Rabella advierte un problema similar, a propósito de las nuevas urbanizaciones turísticas de la costa catalana, en las cuales los nombres de nueva aplicación suponen una ruptura total con la tradición onomástica y con los topónimos históricos de los lugares donde se emplazan estas nuevas urbanizaciones.

(50) Real Decreto 573/1976, de 25 de febrero.

(51) Urrutia, A. (1998:45).

(52) Mitxelena, K. (1978-1: 313).

(53) El presidente de la Academia Luis Villasante ya advirtió desde un principio que la tarea no sería facil, ni estaría exenta de críticas. Ver *Euskera* XVII, 1972, pág. 175.

ciones tanto a favor de formas arcaicas como de las populistas. Por todo ello, en la onomástica, al igual que en los ámbitos morfosintácticos y lexicales, el planteamiento previo –como ya lo advirtió Koldo Mitxelena en la presentación del *Nomenclátor* de 1979–, debe ser el establecimiento de criterios para, posteriormente, proceder, a la luz de los mismos, al estudio y análisis de los testimonios escritos y orales de cada uno de los nombres y, en consecuencia, decidir la forma normativizada de cada nombre.

Ésa es precisamente la labor encomendada a la Comisión de Onomástica. Pero para lograr la normalización de la onomástica en el ámbito social, es preciso dar otro paso que queda, obviamente, fuera de la competencia de la Comisión de Onomástica y de la propia Academia. Ya lo advirtió, con toda claridad, Koldo Mitxelena en el Congreso de Bergara, cuando apostilló: "no olvidemos que una cosa es realizar las propuestas, otra dar difusión a las mismas, y otra, bien distinta, lograr la oficialidad, la cual exige necesariamente el respaldo legal" (54).

Y es obvio que el poder legislativo no es competencia de la Academia sino de los Parlamentos, y la aplicación, el desarrollo, el control y la garantía de su cumplimiento de los Gobiernos, Diputaciones y Ayuntamientos; en definitiva, de la Administración y de sus funcionarios.

La legislación parlamentaria de la CAV y de Navarra reconocen a la Real Academia de la Lengua Vasca como la Institución consultiva oficial en materia ligüística (55). Por tanto, el cometido propio de la Academia es emitir informes y a ello se limita su campo de acción. Los siguientes pasos a adoptar para el logro de la normalización de la onomástica en el ámbito social es competencia de los poderes públicos. A ellos les compete legislar los nombres oficiales, así como establecer los mecanismos para cumplir y hacer cumplir las leyes en vigor (56).

Cuando se alcance el pleno cumplimiento de estos requisitos, cuando todos nuestros nombres se plasmen y se expongan oficialmente de forma correcta, nuestro pueblo y nuestra cultura habrán logrado recuperar una parte importante de su personalidad y se habrá conseguido, asimismo, salvar un aspecto importante de la dignidad y prestigio de nuestra lengua, al menos en el campo de la onomástica, cada vez más difundida dentro y fuera de nuestro entorno geográfico.

---

(54) Mitxelena, K. (1978-2:470).

(55) Artículo 10. 1 de la Ley 10/1982 de la CAV y artículo 8 de la Ley Foral 18/1986 del Vascuence.

(56) José Luis Lizundia analiza con detalle todo este asunto en su artículo "Desarrollo normativo en materia onomástica", expuesto en el XX Congreso Internacional de Onomástica, OICOS, 1999.

Bibliografia:

ARANA, S. (1897):
- *Egutegi bizkaitarra*, Bilbao.
- (1897): *Tratado etimológico de los apellidos euskéricos,* Bilbao.

ARANA, S. – ELEIZALDE, L. (1910): *Deun-ixendegi euzkotarra / Santoral vasco*, Bilbao.

ASTARLOA, P. P. (1800): *Discursos Filosóficos sobre la Lengua Primitiva o Gramática y Análisis Razonada de la Euskara o Vascuence* (1983an moldatu eta argitaratua), Bilbo.

CAMPIÓN, A. (1985): "Datos históricos del Reino de Navarra" in *Obras Completas*, 14. alea, Mintzoa, Iruñea, 1985.

CARO BAROJA, J. (1945):
- *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina,* Salamancako Unibertsitatea, (1990ean berrargitaratua, Txertoa, Donostia).
- (1982): *La casa en Navarra*, Caja de Ahorros de Navarra, Iruñea, 4 lib.

EUSKALTZAINDIA (1979): *Euskal Herriko Udalen Izendegia*, Bilbo.

EUSKALTZAINDIA eta EUSKO JAURLARITZA (1986): *Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Herrien Izenak*, Gasteiz.

EUSKALTZAINDIA eta NAFARROAKO GOBERNUA (1990): *Nafarroako Herri Izendegia /Nomenclátor Euskérico de Navarra*, Iruñea.

ETXAIDE, J. (1985): "Euskal pontizen zahar batzuk aztarrikatuz", *Euskera* XXX, 2, 513-525 orr.

ECHAUE, Baltasar de (1607): *Discursos de la antigüedad de la lengua cántabra Bascongada*, México. (Faksimilaren berrargitalpena La Gran Enciclopedia Vasca-n, 1970).

GARCÍA GALLARÍN, C. (1998): *Los Nombres de Pila Españoles*, Madrid.

GOENAGA MENDIZABAL, P. (1995): "Euskararen batasunaz eta duintasunaz (Patxi Goenaga Mendizabal euskaltzainaren sarrera-hitzaldia)", *Euskera*, 40, 651-667 orr.

GORROCHATEGUI CHURRUCA, J. (1984): *Onomástica indígena de Aquitania*, Euskal Herriko Unibertsitateko argitalpen zerbitzua-Salamancako Unibertsitatea.

GORROTXATEGI NIETO, M. (2000): "Evolución del nombre de pila en el País Vasco peninsular", *Fontes Linguae Vasconum,* 32: 1, 151-168 orr.

GORROTXATEGI NIETO, M. – SALABERRI ZARATIEGI, P. (1999):
- "Hiri izendegia: Irizpideak eta erabiltzeko arauak (I). Donostia/San Sebastián", *Euskera*, 44, 1, 583-588 orr.
- (2000): "Toponimia txikia arautzeko irizpideak", *Euskera,* 45, 273-314 orr.

HUMBOLDT, Wilhelm von (1821): *Los primitivos habitantes de España*, (1990ean berrargitaratua, Polifemo argitaletxean, Madril).

IÑIGO ARIZTEGI, A. (1996):
- *Toponomástica Histórica del Valle de Santesteban de Lerín (Regata del Ezkurra)*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- (2000): "Nombres de Oficios en la oiconimia navarra" *Fontes Linguae Vasconum*, 32: 1, 135-145 orr.

IRIGOIEN, A. (1994): *Pertsona-izenak euskaraz nola eman (eta exotoponymiaz eraskin bat)*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbao.

JIMENO JURIO, J. M. (1991): *Nafarroa. Toponimia eta Mapagintza / Navarra. Toponimia y Cartografía.* 2. argit., Iruñea.

KNÖRR, H. (1999): "Nombres de persona en el País Vasco: cuestiones históricas y de normalización", *Fontes Linguae Vasconum,* 31: 1, 135-154 orr.

LIZUNDIA ASKONDO, J. L. (1998):
- "Ante la nueva situación en materia de toponimia: legislación comparada entre diversas comunidades autónomas bilingües y otros países. Dificultades e intercambios". *XXIV Col.loqui de la Societat d'onomàstica.* Eivissa, 10 i 11 d'octubre de 1998.
- (1999): "Desarrollo normativo en materia de onomástica", XX. ICOS Nazioarteko Onomastika Biltzarra, (inprimategian).

LUCHAIRE, A. (1879): *Études sur les idiomes pyrénéens de la region française suivi de recueil de textes de l'ancien dialecte gascon*, (1973an berrargitaratua, Slatkine Reprints, Génève).

MENDIGUREN BEREZIARTU, X. (1994): "Euskaltzaindiko Exonomastika azpibatzordearen proposamenak: historia eta irizpide nagusiak", *Euskera,* 39-2, 1333-1354 orr.

MENÉNDEZ PIDAL, R. (1952):
- *Toponimia prerrománica hispana*, Gredos, Madril.
- (1962): *En torno a la lengua vasca,* Espasa-Calpe Argentina, S.A., Buenos Aires.

MITXELENA K. (1953):
- *Apellidos vascos,* (3. argital., Txertoa, Donostia, 1973).
- (1961): *Fonética Histórica Vasca,* (3. argital., Donostia, 1985).

– (1964): *Textos arcaicos vascos*, Madril.
– (1978): "Udal Izendegia. Hitzaurrea", *Euskera,* XXIII (2. aldia), 313-316 orr.
– (1978): "Arantzazutik Bergarara", *Euskera*, XXIV (2. aldia), 467-477 orr.
– (1987): *Palabras y textos*, Euskal Herriko Unibertsitatea. Bilbo.
– (1988): *Sobre historia de la lengua vasca*, SFVJU, Donostia.

MORAN I OCERINJAUREGUI, J. (1996): *Consideracions sobre l´onomàstica*, Institut d´Estudis Catalans.

MUGICA, G. (1915): "En torno a la toponimia. Complemento necesario", *Euskalerriaren alde* aldizkaria, V. urtea, 107 zb. 323-327 orr.

OIHENART, Arnaud d´ (1637): *Notitia utriusque Vasconiae*, (1656ko argitalpenaren faksimila 1992an berrargitaratua, Eusko Legebiltzarra, Gasteiz).

RABELLA, J. A.: "Toponimia: problemes i mètodes". XXV Col.loqui de la Societat d´Onomàstica. Sagunt. 1999ko otsaila, (inprimategian).

SALABERRI ZARATIEGI, P. (1997):
– "Nafarroako Toponimia Nagusiaren Normalizaziorako irizpideak", *Euskera*, 42, 3, 653-666 orr. / (1998), "Criterios para la normalización de la Toponimia Mayor de Navarra", *Fontes Linguae Vasconum*, 30: 3, 363-376 orr.
– (1999): Ikus Gorrotxategi Nieto, M.
– (2000): Ikus Gorrotxategi Nieto, M.

SANTAMARINA, A.: "Viaxe pola onomástica galega", XX. OICOS Nazioarteko Onomastika Biltzarreko Sarrera-hitzaldia, 1999ko iraila, (inprimategian).

SATRUSTEGI, J. M. (1999): "Euskal izendegiak", *Euskera*, 44, 1, 591-598 orr.

TERRADO, J.: (1999), *Metodología de la investigación en toponimia*, Zaragoza.

URRUTIA BADIOLA, A. (1998): "Legeen zirrikituetatik barrena: ahozkotik idatzizkora (Andres Maria Urrutia Badiola Euskaltzaindian sartzea)", *Euskera,* 43, 13-47 orr.

VILLASANTE, L. (1978):
– "Euskaltzaindia eta euskararen batasuna" *Euskera*, XXIV (2. aldia), 443-444 orr.
– (1972): "Euskaltzaindiaren agiriak -Aramaioko hitzaldiak-", *Euskera*, XVII, 154-177 orr.

MENDEBALDETIK EKIALDERA: ERROMES BATEN OHARRAK

Ituren, 2000-V-27

Andres Urrutia Badiola,

Andrés Iñigo Euskaltzaindian sartzeari erantzunez

Eguerdi on,

Gaur gertatzen da, duela hamahiru urte gertatu zen modu berean, Euskaltzaindiak bere barruan sarrera egitea Nafarroako euskaltzain oso berri bati. Oso eta berri, horra hor bi izenondo, bata bestearen aldamenean jarriak eta gure gaurko zereginari aitzakia ederra eskaintzen diotenak. Izan ere, garai hartan Xarritton euskaltzainkideak egin zion oles, Iparraldetik etorrita, Patxi Zabaleta nafarrari, horrek ate-irekitze lanean erraztasun eta erosotasunik zabalenak izan zitzan. Ahots berria etorri zen Euskararen Akademiara egun hartan eta gaur ere, ahots eta ekimen berriei egiten dizkiet nik hemen, Mendebaldetik etorrita, diosala eta agurrak, pozarren eta alaitsu.

Mendebaldetik natorrela esan dut eta halaxe aitortu beharrean nago. Bizkaitik nator, behinola Iruñeko Erresumaren eskualdea izan zen Bizkaitik bertatik, eta erromes ikusten dut neure burua, Euskal Herriko Ekialde honetara iristean. Erromes nator, Euskaltzaindian sartzeko une honetan Andres Iñigo adiskideari bide-laguntza eman nahian, jakin eta ikusguraz bete-beterik.

Erromes dabiltzanek bidaidea behar eta horra hor, neronek Euskaltzaindiaren ate-irekitze horretan laguntzaile izan nahi eta non dudan nire eskura nafar bidelagun apartekoa, egun euskaltzain oso hartzen dugun Andres Iñigo Ariztegi bera, hain zuzen ere. Berez eta ohorez dugu euskaltzain nafar bipil hau. Izenez eta izanaz —menturaz, horretara erosoago ikusiko luke berak bere burua— eta, zeresanik ez, jakituriaz eta egokieraz.

Bidaia luzea izan daiteke Nafarroako hori eta, bidaide aukeratu zaitudanez, Andres, nire erromesaldi horretarako, zilegi bekit zure merituak aipatzea, bidaidetza lan horretarako.

Sortzez Iturengo semea izanik, bizitzez, ostera, Iruñean dugu aspaldi honetan Andres Iñigo. Maria Pilarrekin ezkondua eta bi seme-alaben, Oihana eta Garikoitzen aita da. Irakaskuntza izan du bere gogoko ekintza. Euskarazko ira-

kaskuntza, hain justu ere. Hizkuntza Eskola Ofizialean euskara irakaslea izan zaigu, eta egun ere bazaigu gure Iñigo euskaltzain berria. Hogeita bat urte luzez jardun du halakoetan, horietatik hamazazpi zuzendari karguan. Baita maisuki erakutsi ere bere trebezia eta esku ona, euskararen nondik norakoak Nafarroan antolatuz. Funtzionariotza —halaxe diote anitzek— bizimodu baretsu baterako giltzarria omen. Andres Iñigoren kasuan, berriz, kezka-buru eta ardura iturri, etengabe ibili baita, hara eta hona, euskararenak zertzen eta atontzen. Ikastaro trinkoak, EGA titulua emateko azterketak eta Nafarroako Euskararen Kontseilukidetzak eman dute lekukotasunik zehatzena, orain arte esan eta eginarena.

Ez dator, hala ere, Andres Iñigo esku hutsik Akademiara. Emendio onak ditu besapean, nola tituluak —lizentziatura eta doktoregoa, Filosofia eta Letretan—, hala etxeko lanak, azken hamalau-hamabost urteotan ari eta ari diharduelako Akademiagintzan.

Ari eta ari esan dut, ari izanarena baztertzea legezkoa ez bada ere. Eginen artean, Euskaltzaindiaren X. Biltzarra, A. Campionen mendeurrenaren antolaketa batzordekidetza (1984). Orobat *euskaltzain urgazletza* (1987), *Onomastika batzordekidetza* (1988), III. *Onomastika Jardunaldiak* (1990), *Jagon Sailkidea* (1991), *Ahoskera Jardunaldiak* (1998) eta abar.

Abar horrek ez lidake bidea itxi behar, basoaren argigunea ikusi eta aipatzeko. Besteak beste, Euskaltzaindiaren Nafarroako ordezkaritza. Ez da, ez, lan samurra izango egunerokotasun horrek izan dezakeen pisuari eustea. Hor ere, egunak ordu eta orduak egun, Nafarroako euskararen alde, langile aspertuezin baten ahalegina, gaur gure artera batzen duguna.

Erromes natorrela lehen adierazi dizuet. Nondik natorren ere azaldu. Zertara natorren... ez behar bezain argi. Ikustera eta ikastera, nafarren izena eta izana ezagutzera eta, ahal den neurrian, erresuma horren euskara-zantzuak jasotzera.

Bidelagun nahi dut Andres Iñigo eta harenak ditut, argi dago, eguerdi honetako norabideak, Nafarroan zehar, zuokin batera, egin nahi dudan erromesaldi honetan.

Erromesa, sarri askotan, bideari ekin aurretik, ernegaturik egon ohi da. Uzkur, burumakur, oinak zirkin erkin, erromesaldia bukatzeko gauza izango ote den kezka biziarekin. Orduantxe behar da laguntzailea. Harengana noa, eta Andres Iñigok erakusten dit bidea, zabal bezain egoki. Habil tentu handiz —badiost berak belarrira—, sarritan sasileku eta estropezu harriak aurkituko baitituk.

Haren atzetik jarri eta bagoaz biok, Nafarroaren euskalgintza barna, ikasteko gosekide.

Lehen-lehenean, JAGON Saileko lurrak ikusi ditugu. Lur-esparru zabalak, euskararen babesak behar dituen adinakoak. Halakoetan otsorik ez ote da-

goen galdetu diot neure bidaideari eta, hark, erantzule zuzen, datuak tropelka eman, Nafarroako kontu-arrazoiak eskainiz.

Egia esan, beti ezagutu dut kezkatsu eta trebe Iñigo jauna, Jagon Sailaren zereginetan. Betidanik izan du ardura, euskara bera zailtzen duten oztopoena. Aukerak eta abaguneak bilatu ditu euskararentzat, Euskaltzaindiak berak sortzetik dituen eginkizun haietatik abiatuta: *Jagon eta Iker*. Andres Iñigok, dena den, Nafarroako txokora ekarri nau amultsuki, eta behaztopak hitzez hitz erakutsi. Honetara dio berak:

Vascuenceren legeak, hizkuntza eskubideei dagokienez, ez du ezer lotzen eta legealdi bakoitzeko Gobernuaren esku gelditzen dira legearen garapenerako hartu behar diren erabakiak[1].

Bertzetik, irakaskuntza arlotik kanpo: administrazioan, hedabideetan, kultura eta kirol munduan, giza-zerbitzuetan, lan-munduan, etab. legeak deus lotzen ez duenez, ezta Gobernuak medioak jartzen ere, erran daiteke ez dela aurrerapauso nabaririk egiaztatzen ahal.[2]

Beltz jarri dit ikuspegia Andres Iñigo adiskideak. Erromes dabilen honek, ibiltari, Nafarroako gizarteari buruz galdetu izan dio bere aldamenekoari. Bai aurpegia piztu ere horren aldetik! Alde-aldera, datu zehatzak, bost urteotan bilduak[3].

Urtea	Alde	Aurka	Ez alde/ez aurka
1991	%22	%54	%24
1996	%38	%32	%30

Euskara ikasten ari diren helduena ere, onesgarri[4]:

Urtea	Euskaltegi Publikoetan	Euskaltegi Pribatuetan	Osotara
1989	1096	2189	3283
1999	2541	3560	6101

[1] IÑIGO, Andres: «Nafarroa: Euskara bermatzeko bide berriaren beharra», *Euskera*, XLIV (1999), 998. or.
[2] IÑIGO, Andres: «Nafarroa: Euskara bermatzeko bide berriaren beharra», *Euskera*, XLIV (1999), 999. or.
[3] IÑIGO, Andres: «Nafarroa: Euskara bermatzeko bide berriaren beharra», *Euskera*, XLIV (1999), 999. or.
[4] IÑIGO, Andres: «Nafarroa: Euskara bermatzeko bide berriaren beharra», *Euskera*, XLIV (1999), 1000. or.

Bide batez, aipagarri izan daiteke umeen daturen bat ematea, Nafarroan euskararen itxaropena, batez ere nahitaezko irakaskuntzan, horietan islatzen delako. Hori dela eta, honako hauek dira aurten lehendabiziko aldiz aurrematrikulatu diren hiru urteko umeen datuak: Nafarroa osoan, %31 D ereduan (iaz baino %3 gehiago) eta A ereduan %30,78 (iaz baino %1,5 gehiago); gainerako %38,17 G ereduan (erdarazkoan). Datuak Hezkuntzako Euskara Zerbitzutik jasoak dira.

Onespenerako bideak, nonbait, euskararentzat Nafarroan, eta ekimen euskaltzale berriak Ekialdeko euskal herri honetan.

Jagon Sailak, lehen esan legez, sustapen eta zabalkunde lana dakar euskararentzat. Lan gaitza, egungo giro politiko nahasia ikusita. Lan egingarria, Euskaltzaindia bezalako erakunde batentzat, horretan baitago beraren zeregin nagusia, alegia, alderdi politiko guztietatik at, inolako ideologia edo banderapean jokatu beharrean, euskararen izenean jokatzeko, guztiontzat zabalik, euskararen onerako eta duintasunerako.

Hortaz, ez du nahi Akademiak euskara bera zokoratua izan dadin eta bazterretan gal. Aldiz, bizi-bizirik eta egungo gizartearen premiei artez egokitua nahi du Euskaltzaindiak euskara bera, batua eta tokian tokiko ezaugarriei atxikia, Mendebalde, Erdialde, Ekialde zein Iparraldearen eskakizunak aintzat hartuak, betiere, Euskal Herria bera osatzen duen ezaugarritasuna gutxietsi gabe.

Jagon Sailaren lur zabaletan barne, txitean-pitean, etxeak ageri izan zaizkigu. Erromesak, zirtolari, bidaideari esan dio: Nafarroako etxe horiek, zer-nolakoak?

Galderak, nolanahi ere, ez du ustekabean harrapatu gure euskaltzain berria. Berak badaki etxe horiek —berrikitan esan digu eta— izana eta izena badituztela, eta luze ibili da bi horien peskizan. Erromesak ere badaki hori, eta ihardespena entzunaz batera, ikusi du Andres Iñigo bera, azalpen-emaile. Baditu horretarako dohain eta merituak. Izan ere, aspalditik igarri zion onomastikari euskaltzain berriak. Horretarako, haren *Ituren udalerriko toponimia* (1985), edota doktorego tesia, *Malerreka inguruko toponomastikari buruz egindako lana* (1996) eta Patxi Salaberrirekin batera, *Nafarroako antroponimia XVI eta XVII. mendeetan* (1994), hainbat lekutako toponimiari buruz egin dituen azterketak ere bazter utzi gabe. Oraintsu ere, Nafarroako oikonimia lagun, *Fontes Linguae Vasconum* aldizkari ospetsuan bere lana plazaratu du, Nafarroako ofizio eta ogibideen zertzeladak emanez. Gailendu da, beraz, gure Andres Iñigo gai horietan. Gustuko eta atsegin osokoenak dituela ere ezin uka. Badirudi horretara batu dituela afizioa eta ofizioa.

Non, ostera, haren jarduerarik nabarmenena? Zalantzarik gabe, Akademiaren Onomastika Batzordean. Urte isil askoren emaitza hor, gure eskura, *Nomenclator* eta abarrekoetan mamitua.

Nafarroari dagokionez, bego, esanaren adierazgarri, berak lehen aipatu digun *Nafarroako Herri Izendegia* edota Euskal Herri osorako *Euskal deituren izendegia.* Berak azaldu digunez, onomastika alorraren sail zehatz batzuetan ondutako lanak dira horiek, gizarteak berak dituen edo izan ditzakeen premiei erantzuna emateko.

Iñigok argi ikusi ditu onomastikaren beharra eta horren esanahia gaurko gizartean. Euskararenak kezkatzen du eta euskaratik abiatzen da, hortik norabidetzen baititu bere ahaleginak onomastika gorabeheretan. Hortik dator, etorri ere, haren azalpenaren goiburua: *Onomastika euskararen normalizazioan.*

Badaki, orobat, alferreko saioak izan daitezkeela horiek, zentzuz eta taxuz egiten ez badira eta, oro har, itzaldun erakunde baten eskutik plazaratzen ez badira.

Erakunde hori, lege-aitorpenez eta lanez, Euskaltzaindia ikusten du. Badaki Andres Iñigo jaunak ere, azken onespena Euskaltzaindiari dagokiola eta honek estu jokatu behar duela, euskarari ere aitor dakion edozein hizkuntzari zor zaiona.

Horrexegatik, euskara batua eta hizkuntzaren kalitatea ekarri ditu agerira. Bi horietan ikusten dut haren larria, pertsona orori dagokiolako, mintzamena bezalaxe, izena. Izena ere, esan gabe doa, lekuetara zabaltzen da, eta bere legeak ditu, hizkuntzaren arabera. Ezagunak ditu Iñigo jaunak euskararen izenean gauzatu diren aldrebeskeriak, onomastika eta toponimiaren arloe-

Ezkerretik eskubira: Juan Ramón Elorz, Nafarroako Gobernuko ordezkaria; Jose Mari Gorosterrazu, Iturengo alkatea eta Andres Urrutia Badiola, berbaldia egiten.

tan. Horiei bidea erraztu baino gehiago, denon onerako jokatu nahi du nafarrak. Horrexegatik egiten dio alde onomastika zentzudun horri, euskararen erroak eta sustraiak ondo ikertu, eta formula komunak iristeko gauza dena.

Ez da erraza, antzinako tradizioaren eta oraingo boladen arteko tenkadura bizian baitago euskararena. Halakoetan ere boladak eta aldiak ditugu eta, jakina, bolada eta aldi horiek nolabait gaineratu, eta hizkuntzari zor zaiona egoki moldatu.

Badira, tartean, Andres Iñigo eta Patxi Salaberriren hitzak, Nafarroako sustraiak eta zimentarriak erakusten dizkigutenak Onomastika gaietan. Entzun ditzagun horiek:

Kontua da Nafarroako XVI eta XVII. mendeetako dokumentazioan XIV. mendean azaltzen ziren izenetako asko eta asko artean ere bizirik zeudela, hots, normaltasun osoz ibiltzen zirela. XVIII. mendean ere uste dugu izen horietako franko azaltzen direla, baina gure ikerlanak batik bat lehenagoko aipatu bi mende horiek izan ditu xede, eta oraingoz horietara mugatuko gara. Izenok horren "berandu" arte bizirik egoteak bide eman diezaguke, gorago erran dugun bezala, gaurregun ere horietako asko eta asko erabilgarri izan daitezkeela, alegia, umeak bataiatzeko orduan ponteizentzat jar dakizkiekeela pentsatzeko. Bestela ere hor daude gure euskal autore zaharrek ibiltzen dituzten hainbat sainduizen, batzuetan kanpoko pertsonaia entzutetsuen izenen euskal erabilera zuritzeko ibili izan direnak, baina bestalde baditugu dokumentazioan hain arrunt eta ugariak diren pertsonaizenak, bai eta halaber (hagio)toponimian eta oikonimian aurkitzen ditugun hainbeste izen jator, eta tamalgarria da ikerketarik ez eginagatik honelakoak gehiago aintzakotzat ez hartzea, bi alor horiek harrobi (izenobi, alegia) aberatsa izaki eta.

Hiru iturburu nagusi, beraz, antroponimia zehazterakoan: dokumentazio zaharra, euskal autoreak, eta hagiotoponimia eta oikonimia.

Nolanahi ere, antzinako eta tradiziokoei muzin egin gabe, gaurkoaren pentsamenduan jarraitzailea:

"...gaurregun ere horietako asko eta asko erabilgarri izan daitezkeela, alegia, umeak bataiatzeko orduan ponteizentzat jar dakizkiekeela..".

Lan erosoa denik ezin baieztatu. Hortxe ibili ohi dira onomastika batzordekoak, Iñigo jauna barruan, borroka bizian sartuta, zer bakoitzari nondik heldu, euskal tradizioan eta agiritegian. Norbanako batzuen ameskerietan baino, oinarriak dituen onomastika berri baterako abiadan.

Abiatze hori gizarteak berak eskatzen du, euskararen baitan bizi nahi horretan. Euskarak berak ere, batasunaren zurrunbiloan murgilduta, badu zer zehaztu, onomastikaren alorrean, eta zehazte lan hori ez da, sarri askotan, lan erraz eta arina.

Batasunaren on-gaitzak horiexek ere... Batasuna eta, esan beharrik ez badago ere, kalitate kontuak, sistematizazio zehatza behar duelako horrek, norberekeriak alde batera utzita eta euskararen duintasunari zor zaiona gordeta.

Ez bitza inork nire hitzak okerretara uler. Ez naiz ari —ezin— norberak izenak aukeran erabiltzeko eskubideaz, ezta gure mendiak, kaleak, herriak, basoak eta abar lehendik zituzten izendazio horiek aldatzeaz ere. Ari naiz, dudamuda nimiñoena ere izan gabe, euskal izenak (antroponimoak, toponimoak eta abar) zeintzuk eta, horien aldeko hautua eginez gero, nola eta zein modutan gomendatu eta erabili beharraz.

Lan hori, bestela badirudi ere, ez da aspaldiko jakituria itxiaren adierazle, edota aditu gutxi batzuek euren goi mailako bilera itxietan asma dezaketen kontua. Lan horrek egunerokotasun osoa du, egunean-eguneangoak aldarrikatu baitira edonon, euskal izenen korapiloak. Hitz batez esateko, gizartean txertatua dugu hori eta Euskaltzaindiak horri egin behar dio jaramon, indarge eta tolesgabe ikusi nahi ez badu bere burua gizartearen aurrean.

Nabarmen gerta dakiguke, horien artean, euskal izen eta deituren arazoa. Hori entzun dugu azken urteotan, barra-barra, aldizkari eta komunikabideetan. Kanpainak ere antolatuak izan dira, euskaldunon deituren grafiak gaurkotzeko eta euskalduntzeko. Orobat, gure kale, mendi, baso, erreka eta leku-izenak auzitan izan ditugu maiz euskara bera tartean dugula, Nafarroan (Iruña/Iruñea) zein Bizkaian (Bilbo/Bilbao).

Askorentzat halako eztabaidak eta katramilak alferrekoak izan arren, euskararentzat aberasgarri direlakoan nago, Euskaltzaindiak berak argitu behar izan digulako, lehen esandako zimentarriak aintzat hartuta, zein den euskarari dagokiona.

Onomastika batzordea izan da horren protagonista eta, horren harira, Andres Iñigo euskaltzain berriarekin batera, ezin isildu Nafarroan Jimeno Jurío eta Patxi Salaberriren eginak, Nafarroatik bertatik eta beren beregi burutuak, sarri askotan Andresekin batera. Ezin ahaztu eta eskerrik gabe utzi Satrustegi euskaltzainkidea ere, egungo baino latzagoak izan ziren urte haietan lan eskerga egin zuena, euskararen onerako eta Nafarroan bertan, onomastika bera modurik sutsuenean jorratuz. Orobat, Ondarra eta Salaburu nafar euskaltzainkide errime eta jatorrak.

Bada garaia, haatik, onomastika horren inguruan Euskaltzaindiak praktikara eraman dituen kontu batzuen berri eman dezagun. Hartara, azpimarratu:

a) Hego Euskal Herrian, Nafarroan eta Euskadiko Autonomia Erkidegoan, onartu da, legez eta historian lehendabizikoz gainera, euskal deiturak ortografiaren ikuspegitik egokitzeko prozesua Euskal Herrian bertan burutik burura egitea, Madrilera agiriak igorri gabe, orain arte egin izan den bezala. Hortxe ditugu azaroaren 5eko 40/1999 Legea eta berori garatu duen erregelamendua, otsailaren 11ko 193/2000 Errege Dekretua. Hortxe aldarrikatu da, modurik ofizialenean, zein beharrezko den grafia zuzena erabakitzeko ahalmena.

b) Erabakitze eginbehar horretan, eta euskarari dagokionez, Euskal Herrian zein Euskal Herritik kanpo ere -hainbat izen eta deitura euskaldun dabiltzalako barreiaturik estatuan zehar-, Euskaltzaindia da erakunde ofiziala eta, horren ariora, haren *Euskal deituren izendegia* delakoa, zirt edo zart egitekoa, argitalpen ofiziala den aldetik. Horra hor, besteak beste, ortografia eta gramatika kontuetan euskarazko izenak eta deiturak zehazteko eta finkatzeko lanabesa.

Izenak eta deiturak, halaxe esan dut, eta halaxe diot, makurretan ibili gabe, ondotxo baitakit izenena, oraindik behinik behin, laugarren argitalpenaren zain duela Euskaltzaindiak. Halakoa aurki izango dugula uste dut, eta bertara bilduko dira azken urteotako berrikuntzak eta bestelakoak.

c) Euskaltzaindia bera, hau ere historian lehendabizikoz, zuzeneko harremanetan jarri da Justizia Administrazioarekin, onomastikaren alorrean duen informazioa erregistro zibiletan zabaltzeko.

Dagoeneko, bilerak izan ditugu Bilbon, aurtengo martxoaren 11n, eta Donostian, maiatzaren 6an, bake epaileei eta Erregistro Zibileko arduradunei Euskaltzaindiaren langintza hau adierazteko. Emaitzak ere laster izango ditugu eskura, bilera eta jardunaldi horietan eskaini baitu bere burua Euskaltzaindiak, euskal onomastikaren inguruan suerta daitezkeen zalantzak argitzeko.

Horretarako egin dute ahalegin bere izia, Onomastika batzordeak eta, JAGON Saileko Sustapen batzordeak. Hemendik luzatzen dugu gonbitea Nafarroan ere bide bertsutik joateko, bertako onomastika altxorra ikertu eta zabaltzeko. Azken batean, nafarren eskuetan ikusi nahi luke Euskaltzaindiak ondare hori, euskararen on eta probetxurako.

Jagon Saila eta Onomastika Batzordea. Erromes etorri, bidaia egin eta Andres Iñigo adiskidearen alorrak ezagutu izan ditugu. Berak aurreko bi horietan esparru maiteenak eta habiak, irakaskuntza ere ahantzi gabe. Xedeetan barne, euskara batua, kalitateduna. Goiburuan, Nafarroa eta Euskal Herri osoa.

Hala ikusten dut nik neuk Andres Iñigo bidaidea, zuokin batera egin dugun erromesaldi honetan. Ez dakit bide zabalegietan ez ote garen ibili. Nago, eta nire ezinegonak horretara narama, ez ote dugun bidezidorrik soil-soilean zapaldu, Nafarroako euskalgintzaren esparru oparoak arreta abegikorragoa eskatuko bailiguke. Betoz horretarako ahaleginak. Atsegin eta pozkarioz onartuko ditugu.

Hurrengoaren zain, beraz, geratu behar. Bien bitartean, zuri, Andres Iñigo adiskide horri, nagokizu. Andres batengandik Andres batengana: Zorionak. Zatoz guregana eta ekar iezaguzu zure nafartasuna, zure euskalduntasuna.

Egizu zuk ere, behinolako euskal idazle urdazubiar eta goraipatu —bera ere inguru honetakoa— haren antzera, gure artera etorri eta egon zaitez, gurekin batera, *konpainia on batean, euskaldunik baizen ezen lekuan.* Orduan bezalaxe, *solasak eta perpausak* denon artean jarriko ditugu.

ANDRES IÑIGO ARIZTEGIREN EUSKALTZAINDIAN SARTZEAN EUSKALTZAINBURUAREN MINTZALDIA

Ituren, 2000-V-27

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Jose Mari Gorestarrazu alkate jauna eta herri honetako zinegotziak,
Juan Ramon Elortz Nafarroako Gobernuaren ordezkari jauna,
Bertze agintari, parlamentari eta alkateak,
Euskaltzain andrea,
Euskaltzain kideak,
Andres Iñigoren familia,
Jaun-andreak.
Eguerdi on.

Zuri, lehenik, alkate jauna, esker-hitzak, zuri eta herri honetako zinegotzi guziei, hemen iragan baititugu bi egun lan ona eginez, atzo goizeko 10etatik ordu biak arte eta arratsaldean 4,30etarik zazpiak arte, eta ukan baitugu harrerarik hoberena udaletxean. Euskaltzaindiaren izenean, beraz, har itzazu eskerrik beroenak.

Iturenen dago egun Euskaltzaindia. Baina zer da Euskaltzaindia? Duela 82 urte Euskal Herriko lau diputazioek sortu zuten euskararen zaintzeko eta bultzatzeko Euskaltzaindia izena hartu zuena. Hamabi euskaltzain ziren orduan, 9 Hegoaldekoak, 3 Iparraldekoak, orain 24 garelarik, haietan 17 Hegoaldekoak eta 7 Iparraldekoak, ni barne. Gutartean badugu, oroxtian agurtu dudan emakume bat, erran nahi baita guk laurogei urtez egin dugula espainiol Akademiak eta frantses Akademiak egin ez dutena 300 urtez. Euskal Herri osoa bildua da Euskaltzaindian, bere euskalki guziekin. Eta, hain zuzen, euskalkiak aipatzearekin, nahi nuke argi eta garbi adierazi Euskaltzaindiak, duela orain hogeita hamar bat urte pentsatu baldin bazuen behar zela euskara batua sortu eta bultzatu, ez dituela sekulan ez arbuiatu eta ez baztertu euskalkiak.

Gure lehenbiziko euskaltzainek hartu zituzten xedeak 1920.eko hamarkadan, erranez behar zirela landu hiztegia eta gramatika, behar zela ere Hizkuntz Atlasa egin eta euskara literario bat bultzatu. Guk, gure belaunaldiak, azken 30 urteetan betetzen ditu xede horiek. Batzordeen bitartez egiten du lan Euskaltzaindiak. Hiztegigintzan 12 liburuki agertuak dira, Gramatikan 5 liburuki

dira lanaren lekuko; Dialektologi batzordea Hizkuntz Atlasaren obratzen ari da, aurten publikatu delarik Antologia bat eta pentsatuz datozen urteetan kaleratuko direla hamar liburuki beren koloreetako mapa ederrekin. Ez dut aipatuko Onomastika batzordea, uste baitut jakin duzuela zer den eta zertan ari den Andres Iñigo eta Andres Urrutiaren mintzaldiekin. Bi hitz, aldiz, Literatura batzordeaz. Estilistikako hiztegi baten lantzen ari delarik, sustatzen ditu biltzarrak eta kongresuak gure lehenagoko idazleei buruz, hala nola ohoratu dugularik Oihenart, XVII. mendeko idazlea, 700 orrialdeko liburu mardul batek biltzen dituela eginikako mintzaldi eta txostenak.

Lan horien sustatzeko ez da bakarrik ari Euskaltzaindia, biltzen baititu gure unibertsitateetan euskarari buruz bermatzen direnak, izan ditezen euskaltzain oso, urgazle edo bakarrik batzordekide. Argi dago, beraz, zer den Euskaltzaindiaren jokamoldea, denen biltzea, euskalki guzien biltzea, euskararen alorrean lan egiten duten irakasle-ikerle guzien biltzea, helburua finkatuz eta koordinaketa eginez. Hori da Euskaltzaindiaren xedea, horretan murgildu da 30 urtez eta segituko du urratu bidea hemendik aitzina.

Azken urte hauetan Euskaltzaindiak aldatu du bere arautegia. Lehen, hiltzen zelarik euskaltzain bat, euskalki bereko bertze euskaltzaina izendatzen zen. Aldaketa eginez gero, jadanik euskalki bereko hiru euskaltzain baldin badira, hutsik dagoen aulkia libre da, erran nahi baita edozein euskalkitako batek bete lezakeela, kontutan hartuz gutiengoa hiru izanez gehiengoa zortzitan dagoela euskalki batentzat. Hori gertatu da iaz, hautatu dugularik nafar bat, Andres Iñigo Ariztegi, bizkaitar bat Federiko Krutwig zendu delarik. Hauxe da lege berria, bete daitekeena ala ez, bainan orain Nafarroak bost euskaltzain baditu.

Euskaltzain berriaren hitzaldia entzun duzue, bertze euskaltzain baten erantzuna ere. Euskaltzain berriak hautatzen du non eginen duen sarrera hitzaldia eta nor izanen den erantzulea. Parisen frantses Akademian, Madrilen espainiol Akademian, beti Akademiaren egoitzan irakurtzen dira sarrera mintzaldiak. Guk, Euskaltzaindian, bertze ohidura bat daukagu. Gehienetan sortu den herrian edo bizi denean egiten du sarrera euskaltzain berriak eta hori gauza ona da. Alabainan herri batek bere semeari emaiten ahal dio merezi duen ohorea, hauxe bera gertatzen dena, gaur, Iturengo herri honetan, hainbertze jende bildua ikusten baitut gela nagusi honetan. Bai, Andres Iñigo Ariztegik bildu ditu egun bere inguruan herritarrak eta adiskideak, Udalak haundizki ohoratzen duelarik. Herritarrek eta bereziki gazteek gogoan atxikiko dute luzaz gaurko ekitaldia.

Duela 455 urte agertu zelarik lehenbiziko liburua euskaraz, nafar batek, Nafarroa Beherekoa izanikan ere, idatzi zuen *Kontrapas* deritzan olerkia euskararen ohoretan, han ospatzen zuela Garaziko herria, sortu zen herria. Zioen lehenbiziko bertsuan:

Garaziko herria
Benedika dadila,
Euskarari eman dio behar zuen tornuia

Eta, nik, haren ildotik ibiliz, diot egun:

Iturengo herria
Benedika dadila,
Euskarari eman dio Iñigo euskaltzain berria.

Ohore, beraz, Iturengo herriari, berriz ere Euskaltzaindiaren izenean eskerrik beroenak eta Andres Iñigo Ariztegi euskaltzain berriari, ongi etorri.

GERHARD BÄHR-en MENDEURRENEKO EKITALDIA

Legazpi, 2000-V-06

EUSKALTZAINDIARI ONGI ETORRIA

Legazpiko Udaletxean, 2000-V-05

Juan Ramon Larrañaga,
herriko alkatea

Egunon guztioi eta ongi etorri Legazpiko herri honetara.

Guretzat ohore handia da Gerhard Bähr euskalariaren jaiotzaren mendeurrena ospatzen dugun urte honetan, Euskaltzaindiaren batzarra bertan izatea.

Egia esan, 1995.urtean, Gerhard Bähr-ren heriotzaren 50. urteurrena ospatu zenean, askok jakin genuen Legazpin euskarak liluratu eta horren garapenaren alde lana egindako legazpiar alemaniarra genuela.

Gaur egun Gerhard Bähr Legazpin ezagunagoa da eta jaiotzaren mendeurrena dela eta antolatutako egitarauarekin Euskal Herri osoan ere ezaguna izatea lortu nahi genuke.

Gerhard Bähr Alemanian bizi izan zen garaia oso nahasia izan zen, eta gaur Euskal Herrian bizi dugunarekin zerikusia duela esatera ausartuko nintzateke.

Baina giro hartan murgilduta Gerhard Bährek euskara ezagutu, maitatu eta horren garapenaren aldeko lana egin zuen, Euskal Herriari identitatea ematen dion elementu garratzitsuenetariko bat gal ez zedin ahaleginduz.

Zuen lana ildo beretik doa. Atzoko afarian ikusi nuen euskararen indartze bidean ez duzuela minutu bat ere galtzen. Beraz, animo eta berriro ere nire ongi etorria adieraziz lan bikaina egin dezazuela bihotzez opa dizuet.

Eskerrik asko.

GERHARD BÄHR

Legazpi, 2000-V-06

Juan Ramon Larrañaga,
herriko alkatea

Sailburu anderea, Diputatu jauna, Euskaltzaindiko lehendakari jauna, Bähr familia, jaun-andre, lagun guztiok: eguerdion eta ongi etorri Legazpiko herri honetara.

Atzo Euskaltzaindiko kideak agurtzeko aukera izan nuenean, Gerhard Bähr guretzat ezagun berria dela adierazi nien. Nik uste dut legazpiar gehienok 1995. urtean, heriotzaren 50. urteurrena ospatu zenean, jakin genuela Legazpin euskarak liluratu eta horren garapenaren alde lana egindako legazpiar alemaniarra genuela.

Gaur egun Gerhard Bähr Legazpin ezagunagoa da eta jaiotzaren mendeurrena dela eta antolatutako egitarauarekin Euskal Herri osoan ere ezaguna izatea lortu nahi genuke.

Gerhard Bähr Alemanian bizi izan zen garaia oso nahasia izan zen, eta gaur Euskal Herrian bizi dugunarekin zerikusia duela esatera ausartuko nintzateke.

Baina giro hartan murgilduta Gerhard Bähr-ek euskara ezagutu, maitatu eta horren garapenaren aldeko lana egin zuen, Euskal Herriari identitatea ematen dion elementu garrantzitsuenetariko bat gal ez zedin ahaleginduz.

Ospakizun honek oraindik egiteko geratzen zaigunarekiko konpromezua indartzeko balio dezala.

Eta bukatzeko, esker beroenak Gerhard Bähr-en urteurrena ospatzea bere lan bikainarekin posible egin duten batzordekideei.

GERHARD BÄHR-EN MENDEURRENAREN OSPAKIZUNA

Legazpiko Udaletxean, 2000-V-06

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Juan Ramon Larrañaga, Legazpiko alkate jauna.
Mari Karmen Garmendia, Kultura sailburu andrea.
Luis Mari Bandres, Gipuzkoako Kultura diputatu jauna.
Gerhard Bähr-en familia.
Jaun-andreak.
Egun on.

Zuri mintzo natzaizu lehenik, alkate jauna, bi hitzen aipatzeko: lehena, ohore zuri eta Legazpiko herriari; bigarrena, eskerren bihurtzeko. Eskerrak, harrera eder bat ukanik hemen iragan baititu Euskaltzaindiak bi egun oso lan ederra eginez, hain zuzen areto nagusi honetan. Azpimarratu nahi nuke atzo 24 euskaltzainetarik 23 bilduak ginela, aspalditxo honetan ikusiak ez genituenak, bai Patxi Zabaleta eta bai Aita Villasante euskaltzainburu ohia etorri baitira eta atsegin haundiarekin egin diegula ongi etorri anaikorra. Ohore ere, ez baitu Legazpik ahantzi sortu zela duela orain ehun urte euskalari ospetsu bat herri honen auzo baten, familiaz alemana, Gerard Bähr izenekoa. Jaio zen 1900.eko maiatzaren 6an. Egun berean mende baten buruan, bilduak gara aleman euskalariaren oroitzapenetan.

Egia da XIX. mendean euskalari jakintsu gehienak atzerritarrak zirela. Aipatzekoak dira Humboldt lehenik alemanetan XIX. mendearen hasieran eta Schuchardt, Saran egona euskararen ikasteko XIX. mendearen bukaeran. Halaber aurki daitezke Van Eys eta Ulhenbeck, Luchaire, Bonaparte printzea eta Vinson, horiei esker euskara agertu baita hizkuntzalaritza orokorrean. Mende honetan alemanek euskal ikerkuntzari ematen diote bultzada bat. Horiek dira Gerhard Bähr eta Karl Bouda, azken honek agertu zuela bertzearen tesia *Eusko Jakintza* agerkarian.

Ikusiz zer emaitza oparoa eskaintzen zuten atzerritarrek, Julio de Urkixok sortu zuen 1907an *Revista Internacional de Estudios Vascos* delako aldizkaria, hain zuzen biltzeko mundu guziko euskalarien lanak, finkatzen zirela denbora berean lokarri sendoak atzerritar eta euskaldun ikerlarien artean. Euskaltzaindia sortu zenean duela orain laurogei urte baino gehiago, are gehia-

go sendotu ziren lokarriak, zeren eta bere bigarren bilkuran, 1919ko urriaren 26an ohorezko euskaltzain izendatuak izan baitziren Hugo Schuchardt, Julien Vinson eta C.C. Ulhenbeck, urgazleetan sartuz Henri Gavel, Ramón Menéndez Pidal eta Parisko Saroïhandy. Geroxeago, azaroan, urgazle izendatu ziren Spencer Dodgson, H. Winkles, H. Urtel, T. Linschmann eta Albert Leon. Ikusten den bezala, Euskaltzaindiak eskuak zabalik bereganatu zituen ohorezko edo urgazle gisa orduko atzerritar euskalaririk ospetsuenak.

Bide bera segitu du oraingo belaunaldiak. Duela hogei urte, Gernikan eta Leioan Euskaltzaindiak bildu ditu mundu zabaleko euskalariak, sortaldetik sartaldera, erran nahi baita Japoniatik Estatu Batuetara, haien artean gehienak europarrak zirela, baina ohartuz halere hedatzen ari zela euskalarien eremua. Eta hain zuzen areto nagusi honen xoko batean ikusten baitut gurekin, gramatika batzordean lanean ari den ingeles euskalari bat, Alan King jauna, agurtzen dut plazerekin, erakusten dugula denbora berean sekulan baino gehiago harremanak badirela atzerritar ikerleen eta Euskaltzaindiaren artean.

Alabaina, garai berri batean bizi gara. Eusko Jaurlaritzak gobernatzen du Euskal Autonomia Erkidegoan, Hezkuntza sailburu, Kultura sailburu eta Hizkuntza Politika sailburuorde bat dituela euskararen bultzatzeko. Euskaltzaindia ere hor dago osoki onartua Madrilen, Gasteizen eta Iruñean eta berdin hiru foru aldundietan; hor daude unibertsitateak, Euskal Herriko Unibertsitatea, Deustukoa, Nafarroakoak, Iparraldekoak, haietan lanean ari diren euskal ikerleak Euskaltzaindiak biltzen dituela bere baitan, izan diten euskaltzain oso, urgazle edo batzordekide. Badira irratiak, bada telebista euskaraz mintzo direnak, *Internet*en ere euskara sartzen ari da. Gero eta euskaldun gehiago gaude Euskal Herrian, euskara hizkuntza ofiziala delarik Autonomia Erkidegoan eta Nafarroako parte batean. Konparatzen ditugularik Gerhard Bähr-en garaia eta gurea, baikorrak izan gaitezke, euskarak, euskal irakaskuntzak, euskal ikerkuntzak ez baitute sekulan hainbeste arrakasta ukan. Baina, denbora berean, neurtzen dugularik eman diren urratsak, on da oroitzea zer izan diren euskalariak iraganean, nola jokatu diren, zer eman eta helarazi diguten. Gerhard Bähr-en semearen eta familiaren aintzinean ospatzen dugularik Legazpiko alemana bere jaiotzaren mendeurrenean, Euskaltzaindia agertzen da pozik bere lekukotasunaren eskaintzeko.

Eskerrik asko.

GERHARD BÄHR-EN MEDEURRENA

M. Carmen Garmendia,
Eusko Jaurlaritzako Kultura sailburua

Herriko agintari,
Gerhard Bähr-en ahaide,
euskaltzain,
legazpiar,
goierritar,
jaun-andreok,
agur t'erdi.

Poz bikoitza dut barruan zuekin batera Bähr euskalari alemana ohoratzerakoan; batetik, euskararen inguruko ekitaldi bat ospatzen dugu, euskaltzale baten omenez; bestetik, berriz, Udana, Legazpi, Ormaiztegin bizitako familia honek gure herritarrekin eta etxekoekin izandako harremanen oroitzapenak eta oihartzuna gogorarazten dizkit.

Ez naiz Bähr-en bizitza eta euskarari buruzko lanak aipatzen hasiko, horien guztien berri argi eta xehetasun handiz eman baitigute aurreko hizlariok. Ez naiz hasiko ezta nire herritarren, are gutxiago nire familiaren eta Bähr familiaren arteko harremanak zer-nolakoak izan ziren berritzen ere. Aipamen bat egin nahi nuke halere: hementxe dago, gure artean, gure izeba Mila, urteetan zehar Bähr-tarrekin harremana zaindu duena.

Gogoeta pare bat bakarrik egin nahi nituzke ekitaldi honen bukaera borobiltzeko. Euskarak izan ditu etxean eta kanpoan etsaiak: Liburu Beltza idatzi dutenak; euskara gutxietsi eta heriotza opa izan diotenak; are okerrago, gorrotatu eta hiltzen saiatu direnak, Frantzia handiaren eta bakarraren eta Frantziaren antz-irudira hizkuntza eta kultura bakarreko nazio bakar bat izan nahi duen Espainiaren ohoretan eta mesedetan.

Baina euskarak izan ditu lagunak ere, etxean eta kanpoan: *Liburu Zuria* idatzi dutenak; euskara miretsi, maitatu, ikertu, goraipatu, ikasi, landu dutenak eta eguneroko premietara egokitzen saiatu direnak. Besteak beste, eta kanpotarrak bakarrik aipatzeko, Webster eta Dodgson ingelesak, Van Eys eta Uhlenbeck holandarrak, Vinson, Saroihandy eta Hérelle frantsesak aipa ditzakegu. Eta batez ere alemanak: Humboldt, Stempf, Schuchardt, eta nola ez, gaur gogoratzen eta goraipatzen dugun Gerhard Bähr. Euskarari ospea ez ezik au-

rrerabidea ere eman zioten jakintsuok. Gure esker ona, beraz, euskararen alde lan egin duten guztiei.

Azkenik, bigarren gogoeta hauxe egin nahi nuke. Bähr etorkina dugu, etorkinen semea, jatorriz atzerritarra. Webster ere etorkina dugu, Lapurdin bizi ziren anglikanoak zaintzera etorritako apaiz anglikanoa. Biak saiatzen dira, nor baino nor, euskalduntzen, euskara ikasten, hemengo ipuinak biltzen, euskal nortasuna aitortzen eta berenganatzen.

Baina ez dira bakarrak. Beste asko ere gogotik saiatu da bertako egiten eta euskalduntzen. Alde horretatik ere esker oneko izan behar genuke etorkin askorekin. Nork esan behar zigun, orain dela urte batzuk, beren seme-alabak ikastoletara eta euskal eskoletara bidaliko zituztela, euskara ere ikas dezaten? Beren seme-alabak euskaldun izatea erabaki dute beren kabuz; komunikabide eta politiko askoren kontrako aldarrikapenei entzungor eginez, gainera, askotan.

Baditugu era guztietako zailtasunak. Baina baditugu inoiz ez bezalako baliabideak eta erakundeak ere. Baditugu laguntzaileak. Baditugu ahalegin handia egiten ari diren irakasleak, funtzionarioak eta herritarrak. Baditugu beren seme-alabak euskaldun izan daitezen beren borondatea erakusten duten gurasoak.

Ez dezagun guztia beltz ikusi. Beldur zen Bähr Francoren garaiko larderiak ez ote zuen mendeetako hizkuntza zaharra itoko. Gutako asko ere beldur ginen. Baina ez zuten erabat ito. Askoren ahaleginen bidez arnasa berritzen ere hasi zen azkenerako. Pozteko eta eskertzeko moduko urrats eta ahaleginak ere egin ditugu azken urteotan.

Guk ere, Bähr-ek bezala, "min hartuko" genuke euskara galduko balitz. Antzinako hizkuntza bitxi bat eta guztion ondasun bat ez ezik, geure-geurea den hizkuntza bat, geure kulturaren eta nortasunaren puska bat eta geure herri honen ezaugarririk nabarmenetako bat ere galduko baikenuke. Baina zailtasunak-zailtasun, eragozpenak-eragozpen, erasoak-eraso, ez dezagun etsi. Bähr asko ere bada gure Herrian, zorionez. Elkartzen bagara aurrera egingo du euskarak. Gure esku da euskararen etorkizuna. *Ekin eta jarrai,* beraz, Euskaltzaindiak eskatzen digun bezala.

UNAS PALABRAS A LA FAMILIA BÄHR

Legazpi, 6-V-2000

M. Carmen Garmendia,
Consejera de Cultura del Gobierno Vasco

Unas palabras, para terminar, a la familia de Gerhard Bähr, especialmente a su hijo, a quien acabo de conocer esta mañana, aunque me habían hablado muchas veces de él.

Lo he dicho en euskera, desde mi más tierna infancia tuve igual que mis hermanos y mis hermanas especialmente noticia de la familia Bähr. Desde nuestros abuelos, nos hablaban con mucha admiración del modo en que la familia Bähr se integró entre nosotros y del modo en que especialmente Gerhard Bähr supo amar el euskera, haciéndolo incluso objeto de sus investigaciones. La sorpresa fue mayúscula para nosotros, cuando, recuerdo todavía, en el año 1960 Mercedes Bähr vino con sus hijos a Ormaiztegi a pasar aquel verano y pudimos descubrir que Mercedes Bähr todavía conservaba muchísimos recuerdos, pero además era capaz de contar muchas cosas en euskera, a pesar de haber transcurrido muchos años desde su última estancia entre nosotros. Creo que esta es la relación que se estableció entre los Bähr y todos los que por aquí vivimos, desde Oñati hasta Ormaiztegi, pasando por Brinkola, por Legazpia.

Creo que es un ejemplo de cómo tanto las personas, las familias que vienen desde fuera hacia nosotros, como nosotros que vivimos aquí, tanto los que vienen desde fuera hacia nosotros o nostros desde aquí hacia fuera, somos capaces de convivir, de respetarnos, de entendernos o de establecer unos lazos, que como estamos viendo en este caso, perduran a pesar del transcurso de los años, a pesar de los muchísimos abatares, que tanto allí como aquí nos ha tocado vivir.

Por lo tanto, como decimos en euskara, "ongi etorri", sean Uds. todos, una vez más, bienvenidos entre nosotros, y espero, igual que todos los que están aquí con nosotros, vívamente que esta relación continúe en el tiempo. Estén seguros de que cuentan Uds. con nuestro respeto y nuestra estima, que se ha ido gestando en torno a todos, pero especialmente a la figura de su padre.

GERHARD BÄHR-EN MENDEURRENEAN

Luis M. Bandres,
Gipuzkoako Kultura diputatua

Agintariok.
Gerhard Bähr-en familia.
Lagunok.
Jaun-Andreok:
kaixo, eguerdion guztioi.

Gipuzkoako Foru Aldundiko Kultura, Euskara, Gazteria eta Kirol diputatua naizen aldetik, atsegin handiz hartu dut gaur alemaniar jatorrizko Gerhard Bähr legazpiarrari eskainitako omenaldi honetan izateko aukera. Merezitako omenaldia inondik ere, euskalari ez ezik euskaltzale ere bazen gure Gerhard Bähr. Eta ez euskeraren alde egin zuen lan handiagatik bakarrik: 1921. urtean euskaltzain urgazle izendatu zuten, Legazpiko aditzari buruz prestatu zuen txostenarengatik. Gerora Resurreccion Maria Azkueren kolaboratzailerik maiteenetakoa izan zen. Alemaniarretik Schuchardt-en lanak euskaratu zituen eta baita Azkueren *Latsibi* bizkaieraz idatzitako nobela gipuzkerara aldatu ere. 1926an kimika, frantsesa eta ingelesa irakasteko tituluak lortu zituen. Ondorengo urteetan berriz hiztegi etimologiko bat, dialektologiari buruzko lanak eta artikulu asko eta asko argitaratu zituen *Riev* eta *Euskera* aldizkarietan. Dena dela bere, lanik haundiena: *Baskisch und Iberisch* doktorego tesia, 1940an aurkeztu zuen. Tesi horretan euskara eta iberiarraren arteko harremanari buruzko teoria bertan behera bota zuen.

Bereziki Euskal Herria eta euskara bihotzez maite izan zituelako ("Zein nahi garaitan Euskalerriko gauzak darraizkit: batez ere, euskera maitea" idatzi zion Alemaniatik eskutitz batean Azkueri) eta euskararen inguruko ikerketa eta lan ezberdinak garai zailetan (II. Mundu Gerra, Francoren Altxamendua,....) burutu zituelako azaltzen diogu gure eskerrona.

Horregatik, eta baita euskal hizkuntzaren inguruko ikerketak aurrera eraman zituelako (Koldo Mitxelena eta Euskal Herriko Unibertsitatea sortu aurretik), bera eta Schuchardt eta Karl Bouda (euskalari alemanak) izan zirela goi mailako euskararen ikerlan zientifiko bakarrenetakoak, merezi du gorazarre hau.

Hau da Gerhard Bähr-en jaiotzaren mendeurrena ospatzeko martxoaren 21ean hasita egin diren eta egingo diren ekintza guztiak.

Gipuzkoako Foru Aldundiak atsegin handiz eman dio ekintza guzti horiek antolatu dituen batzordeari eskatu zigun laguntza eta babesa. Etenik gabeko eta borondatez betetako lana izan da Gerhard Bähr batzordearena. Eta txalotzekoa benetan Legazpiko Udana auzoan jaiotako alemaniar legazpiarra nor izan zen eta zer egin zuen hobeto ezagutzeko balio duelako. Guretzat ohore handia izan da ahal izan dugun neurrian laguntzea eta parte hartzea gipuzkoar honen omenaldian.

Eskerrik asko!

GERHARD BÄHR-EN MENDEURRENEAN

Legazpi, 2000-V-06

Jose Luis Esnal,
KUTXAko Gizarte Ekintzako ordezkaria

Mahaiko kideoi eta areto honetan zaudeten lagun guztioi nire agurrik beroena. Nire aurretik esan diren hitzek, nik uste dut, nahiko sakondu dutela, mamia erakutsi, Gerhard Bähr-en izenaren aurrean.

Enpresa bateko kide edo langile naizenez, nire asmoa ez da kultura lanetan dabilen jende ospetsuaren aurrean ezer erakusten ibiltzea. Hauxe azpimarratu nahi nuke, hala ere: irakurria dut Gerhard Bähr 19 urterekin, gazte, hasi zela gehienbat euskara sakontzen; eta hori, nire ustez, azpimarratzeko gauza da, euskaldunberria zelako eta euskara bere gurasoetatik ez, bestela hartu behar izan zuelako.

Nik uste dut merezitako omenaldia dela gaurkoa eta honelako ekintzak ikusita, esan daiteke, euskara maitatzen duenak kultura ere maitatzen duela. Guk, KUTXAtik, gure laguntasuna edo gure bultzakada txikia eman dugu.

Hor, batzar gelako sarreran, hartu dudan liburu batean, gauza bat ikusi dut; semeak esaten du bere aitaz:

"Aitaren tesia 1975. urtean irakurri nuen eta arras interesgarria iruditu zitzaidan, ideiak horren labur eta garbi adierazten zituelako".

Eta gero jartzen du:

"Hau da, esaldi bakarrean gauza asko esateko gaitasuna zuen". Hori, nik uste dut, orain, momentu honetan, gure Euskal Herrian behar dugun gauza bat dela, hainbeste hitz egin gabe, hitz gutxitan gauza asko esan. Eta euskararen alde dauden lekuetan hitzak bakarrik ez, ekintzak azaltzen diren lekuetan nik esango nizueke KUTXA zuen atzean izanen dela.

Eskerrik asko guztioi.

GERHARD BÄHR

Legazpi, 2000-V-06

Aitor Gurrutxaga

Gerhard Bähr jaio zenetik lehenengo mendeurrena ospatzeko asmoz sortu zen herri mailako batzordearen izenean, har bezate hemen bildutakoek, bertakoek zein kanpotarrek, gure agurra eta ongi etorria.

Gurea lan xumea izan da, ez gara gu eginkizun hauetan trebatuak, baina borondate handiz aritu gara herkide genuen hizkuntzalari alemaniarraren lana ezagutzera emate aldera. Eskerrak eman nahi genizkieke eginkizun honetan laguntasuna eskaini diguten erakundeei, hala nola, Legazpiko Udala, Eusko Jaurlaritza, Gipuzkoako Foru Aldundia, Kutxa, Euskaltzaindia eta Estatu Espainiarrerako Alemaniako Enbaxadari. Gai hauetan ezinbestekoa izan ohi den babes finantzarioaz gain ekimen honek aurrera egin zezan nolabaiteko eginahala egin duten guztiei, mila esker.

1995ean, Gerhard Bähr hil zenetik 50 urte bete zirenean, Udanako alemanari omenaldia egin bazitzaion ere, horri gutxi iritzita, beharrezko ikusi zuten batzuek hizkuntzalariaren bizitza eta lana ezagutarazteko saiaketa areagotzea. Sorlekura mugatu barik, Bähr-en ezaupidea esparru zabalagoetara, Euskal Herrira, alegia, hedatzeari interesgarri iritzi zioten. Aipatu asmoaren ildotik, Bähr familiaren argazki zaharrez hornituriko eta Gerhard-en beraren lan zein gutunetatik hautaturiko esaldi batzuen aipamenarekin atondutako egutegiaren ondotik, *Gerhard Bähr 1900-1945* erakusketa ibiltaria moldatzeari ekin genion. Euskal Herriko hainbat lekutan Bähr-en lanaren eta bizitzaren inguruan hainbat hitzaldi antolatu dira; Joxeba Lakarra eta Oroitz Jauregi Gerhard Bährek Resurrección Maria Azkue, Julio Urkixo eta Hugo Schuchardt euskalariekin izandako gutundegiaren edizio kritikoa prestatzen ari dira; Elixabete Garmendiak *Gerhard Bähr* Bidegileak bildumako ale berria prestatu du; *Gerhard Bähr-en idazlan hautatuen bilduma,* **Iker**-eko ale berria, aurki argitaratuko dute. Mendeurrenaren batzordeak ere egin ditu ahaleginak argitalpen hauek aitzinatzeko.

Gerhard Bähr, artean gaztea, onenak emateke, Bigarren Mundu Gerraren hondarrean hil zuten. Ergelkeria litzateke errealitatea izkutatu nahi izatea, hau da, Udanakoak Gernika kixkali zutenak gudalagun izan zituen. Guk nahiago

genukeen horrela izan ez balitz. Dena den, haren idatziak irakurtzeko lana hartzen duenak, aise antzemango du Bähr-ek euskara eta Euskal Herriarendako zuen zinezko maitasuna.

Egiazko maitasun horren erakusgarri, Legazpin bildu ziren atzo eta gaur ere badira gaur Gerhard-ek biziki estimatzen zuen Euskaltzaindia eta berau osatzen duten euskaltzainak. 1920an Euskaltzaindiak Iruñean egindako bilkura batean ezagutu zituen Bähr-ek garai hartako euskaltzainak. "Ura zan jakitun batzarra ta euskaltzale bilgua" idatzi zion Azkueri. Hemen dira, beraz, beste aditu batzuen artean, hizkuntzalari alemaniarrak euskal hizkuntza eta Literaturari egindako ekarpena azter dezaketenak. Etxekoak eta senitartekoak salbu, ziur nago Gerhard-ek berak nekez asmatuko zuela urtemuga biribil hau ospatzeko lagun talde hoberik biltzen. Alemaniatik euren aita, aitona, osaba zenaren omenaldira propio etorri direnek, jakin dezatela.

GERHARD BÄHR-EK R. M. AZKUE*REKIN* ETA J. URKIJO*REKIN* IZANDAKO KORRESPONDENTZIA

Legazpi, 2000-V-06

Oroitz Jauregi Nazabal,
EHUko bekaduna

Lan honetan, Gerhard Bähr, legazpiarrak, R. Mª Azkue, Julio Urkijo eta Hugo Schuchardt-ekin izan zuen korrespondentzia bildu eta edizio baterako prestatzen ari gara. Gure helburua, gutun hauek ahalik eta jende gehienak irakurri eta erabiltzea denez, alemanez zeuden gutunak gaztelaniara itzuli ditugu. Lan hau egiteko aukera Legazpiko Udalak eskaini zigun, Bähr-en jaiotzako mendeurreneko ospakizunak aukera ona direlako Bähr-ek mende hasierako euskalari nagusienekin izan zuen korrespondentzia-harremanaren berri emateko; horrela, meatzetako injeniariaren semeaz eta garai hartako egoeraz irudi bat egiteko eta aurrekoa osatzeko aukera daukagu.

Egia esan, gu lan honekin hasi aurretik, zati bat egina zegoen. Jose Luis Ugarte eta beste zenbaitek, Bährek Azkue eta Urkixorekin zuen korrespondentzia zati handi bat transkribatu zuten eta alemanez zeudenak gaztelaniara itzuli zituzten. Gu, noski, lan horretaz baliatu gara, baina zuzendu eta osatu egin behar izan dugu. Horretarako iturri zuzenetara jo dugu: Bähr-Azkue korrespondentzia Euskaltzaindiko liburutegiko Azkue fondoan dago eta Bähr-Urkixorena, berriz, Donostiako Koldo Mitxelena liburutegiko Urkixo fondoan. Esan bezala, iturrietara joan eta orijinalak konprobatuz egin dugu lan. Horrela zenbait irakurketa oker zuzentzeko aukera izan dugu eta lehendik ez zeuden zenbait kartaren berri emateko ere bai.

Baina lan hau egiteko, Azkue eta Urkixorekin izan zuen korrespondentziaz gain Hugo Schuchardt garaiko linguista nagusiari bidali zion korrespondentzia ere lortu ahal izan dugu. Gutun hauek, Austriako Graz hiriko Unibertsitateko fondoetan daude eta Bernhard Hurch-i esker lortu ditugu. Bereziki interesgarria izan da bi pertsonaia handion arteko gutunen berri ematea; izan ere, Schuchardt euskara eta iberikoa bat zirela zioen teoriaren jarraitzaile zen

eta aldiz, G. Bähr izan zen bere *Baskisch und Iberisch* tesiarekin hori horrela izateko arrazoirik ez zegoela frogatu zuena.

Gutunen edizioak pertsona, garaia eta beste zenbait alor ikusteko modu bat eskaintzen digu; pertsonalki ezagutzeko aukera ematen digu, nahiz eta askotan modu hori nahikoa indiskretua dela iruditu. Karta hauen edizioarekin esan daiteke, Bähr-i buruz genuen ideia apurra eta irudia garbiagoa eta zehatzagoa dela; berri asko ematen dute bai garaiko egoerari buruz, bai interesei buruz, eta bai euskal hizkuntzalaritzari buruz ere. Baina dena den, aipatu behar da hemen bildu ditugun gutun gehienak norabide bakarrekoak direla; hau da, G. Bährek aipatu autoreei bidalitako gutunak dira nagusiki hemen bildutakoak; bi norabidetakoak ere badaude (Azkue, kasu), baina hutsune handia dago, ez dago osotasunik. Berez, korrespondentzien bidez irudi oso bat egitea zaila bada, tartean falta diren gutunek arazo hori areagotu egiten dute. Beraz, irudi osorik egin ez badezakegu ere, guztiz lagungarri dira.

Guztira 165 gutun dira hemen bildu ditugunak eta horietarik 134 Bährek bidalitakoak dira, gainontzekoak aipatu autoreek Bähr-i bidalitakoak.

Dena den, Azkue fondoan dauden gutunak ez dira soilik Azkueri bidalitakoak edota Azkuek berak bidalitakoak. Hor daude baita ere Gregorio Maidagan "Zadorlaripekoa" bezala sinatzen duen Euskaltzaindiko idazkariaren zenbait gutun, eta baita Friedrich Bähr, Gerharden aitak bidalitako zenbait gutun ere. Hona hemen kopuruak:

Bähr-ek Azkueri: 57
Azkuek Bähr-i: 18
Bähr-ek Maidagani: 1
Maidaganek Bähr-i: 5
F. Bähr-ek (aitak) Azkueri: 1

Gutun hauez gain badira Bähr-ek Euskaltzaindiko bekadun gisa zegokion dirua jaso zuela adierazten duten zenbait idazki ere: 11 denera; 4 Gerhard-ek berak sinatuta eta gainontzeko 7ak bere aitak sinatuta.

Urkixorekin zuen korrespondentziari dagokionez,

Bähr-ek Urkixori: 57
Urkixok Bähr-i: 1

Eta Schuchard-i dagokionez, aldiz, norabide bakarreko gutunak daude soilik, Bähr-ek Schuchardti bidalitako 15 gutun.

Esan bezala, bildutako 165 gutunetatik 134 dira Gerhard Bähr-ek sinatutakoak. Nabaria denez, gutun gehienak norabide bakarrekoak dira, tarteko erantzun ugari falta dira. Baina honek ere badu bere arrazoia, G. Bähr-ek berak Azkueri eta Urkixori bidalitako azken gutunetan adierazten duenez. Honela idazten dio Urkixori:

Es verdad que hace un mes estuve también en Alemania con motivo del bombardeo de Hannover en el cual perdí mi casa y, lo que más siento, mi biblioteca. ¡No me queda ya un solo libro vasco! Vd. se figurará lo grave que es esa pérdida para mi. (1942-12-9).

Gutunetan erabilitako hizkuntzari dagokionez, esan behar da 3 hizkuntza aurki daitezkeela: alemana, gaztelania eta euskara.

Schuchardt-i alemanez idazten zion, noski.

Urkixori 57tik 55 gaztelaniaz eta 2 alemanez; Urkixok berak bidalitako gutun bakarrean gaztelania darabil.

Azkueri, 57tik, 45 alemanez, 6 gaztelania eta 6 euskaraz; Azkuek aldiz, 18tik 15 euskaraz eta 3 alemanez.

Maidaganekin zuen korrespondentzia euskaraz dago, bi norabideetan. Friedrich Bähr-en gutunak, aldiz, gaztelaniaz daude.

Gutunak bidalitako urteei begiratzen badiegu, esan behar da Bähr-ek Azkueri 1920-1944 urteen artean bidali zizkiola. Urtez urte bidalitako gutun kopurua ikusita, 1936-1944 urteen tartean, hau da, azken urteetan, beherakada nabarmena dago. Hauetariko zenbait urte gutunik gabekoak dira (1937, 1940, 1941). Azkuek bidalitako gutunen urteei begiratzen badiegu, esan behar da urte asko daudela gutunik bidali gabekoak, baina, Bähr-ek bidalitako gutunak irakurri ondoren, suposatu behar dugu bilduma honetan ez ditugula Azkuek Bähr-i bidalitako gutun guztiak jaso.

Urkixori, 1921etik 1944ra bitartean bidali zizkion. Hemen ere badira zenbait urte gutunik gabekoak (1924, 1925, 1938, 1941). Oro har, esan daiteke erdi aldera, 1926-1932 arteko tartea dela oparoena; Azkuerekin gertatzen den moduan, bukaera aldera gutunen kopurua nahiko jaisten da.

Schuchardt hizkuntzalari handiarekin izan zuen harremana Azkue eta Urkixorekin izan zuena baino laburragoa izan zen: 1920-1924 artean bidalitako gutunak ditugu, soilik.

Gutunen tamainari dagokionez, esan behar da Urkixori bidalitako 57 gutunek gutxi gorabehera 53 orrialde hartzen dituztela eta luzeena 3 orrialdekoa dela. Azkueri bidalitako 57 gutunek gutxi gorabehera 64 orrialde hartzen dituzte eta luzeena 6 orrialde t'erdikoa da. Schuchardt-i bidalitako 15 gutunek gutxi gorabehera 45 orrialde dituzte; hemen aurkitzen ditugu, beraz, gutunik luzeenak: bada bat 7 orrialdekoa eta beste bat 11 orrialde t'erdikoa.

Gutunetan aipatzen diren gaiak era askotakoak dira: ugariak dira eguneroko bizitza aipagai duten gutunak: osasun kontuak, ikasketa kontuak, markoaren galera, gizartearen egoera (batez ere gerra garaian). Kartetan adierazten denez, kezka handia zuen Euskal Herriko (berak beti España jarri arren) gertakariez eta irriki handiz jarraitzen zituen hemengo gertakizunak egunka-

rietan. Nazionalen aldekoa zen eta horrelaxe adierazten zuen gutunetan. Honelaxe idatzi zion Azkueri:

> *En particular anhelamos todos la victoria del Generalísimo Franco que creemos próxima. Cada día seguimos el curso de las operaciones en España y nos alegramos mucho del progreso continuo de los nacionales (1938-8-4).*

Ugariak dira baita ere zorionak emateko idatzitako gutunak: urtebetetze egunetan, Gabonetan, Azkue espainiar hizkuntzaren-akademian sartu zenean, Urkixo diputatu aukeratu zutenean, etab.

Gutunen bidez ematen zituzten autore, liburu, eta artikulu desberdinen erreferentziak; Bähr da, orohar, lehenengoa autoreen edo lanen aipamena egiten duena. Hauexek dira aipatzen diren autore batzuk: Lacombe, Meyer-Lübke, Marr, Urtel, Gavelenz, Linschmann, Lewy, Rohlfs, Bouda, Schuchardt, Zyhlarz, Uhlenbeck, Trombetti, Humboldt, etab. Esan beharra dago autore hauek garai hartako onentsuenetakoak zirela eta aipamen hauek Bähr-en hizkuntzalari maila agerian uzten dutela.

Autore eta lanen aipamenez gain, hemengo euskalariek aukera ezin hobea zeukaten hemen aurki ezin zitezkeen liburuak lortzeko, baita Bähr-ek berak ere hemengo lanen berri izateko. Eta horrelaxe egiten zuten. Elkarren arteko harremana etengabea zen alderdi honetan. Ugariak dira liburu eta artikuluen eskakizunak bi aldeetatik, bai Bähr-ek hemengoei egindakoak eta bai hemengoek Bähr-i egindakoak.

Elkarren lanen berri ere gutunen bidez izaten zuten, hau da, zertan ari ziren, nola zeuden azterketak, zeintzuk ziren etorkizunerako asmoak, etab. Baita izan zituzten arazoak eta zalantzak ere.

Gai hauek guztiak errepikatu egiten dira bai Azkue, bai Urkixo eta bai Schuchardten gutunetan ere.

Euskarari buruzko aipamenak ere ugariak ziren, noski.

Azkueri, Euskaltzaindian garai hartan ziren eztabaidei buruz bere ikusmoldea ematen zion. Horrela, euskara batuaren premia somatzen du eta horrelaxe adierazten dio Azkueri. Azkueren moduan, erdialdeko euskalkia oinarritzat hartzearen aldeko zen. Ez da ahaztu behar Bähr bera izan zela Azkueren *Latsibi* obra erdialdeko euskalkira, berak baturako edo proposatzen zuenera, itzuli zuena.

Neologismoen arazoa ere garai hartan puri-purian zegoen eta nabari da gutunetan. Azkuek erreferentziak eskatzen dizkio aleman hizkuntzan neologismoen inguruan gertatu zenari buruz eta Bähr-ek zenbait liburu bidaltzen dizkio eta zenbait erreferentzia eman ere bai. Baita iritziak ere. Alderdi honetan, aranazaleen guztiz kontrako zen, oinarri zientifikorik gabeko hizkuntza as-

matzaileak zirela esanez. Gutun batean Sabino Aranari abizena aldatzen dio eta Alemaniako beste batena jartzen: Hitler, alegia. Berak adierazten duenez, hizkuntza arazoetan zuten jarreragatik. Honelaxe idazten dio Azkueri Sabino Aranaren Ixendijari buruz:

> *En mi opinión, este escrito de Arana Goiri es —por utilizar una palabra de moda— ¡"Catastrófico"! Esto no se puede decir a los aranistas, claro está, además siento una gran simpatía por ellos, pero donde comienza la política y el culto al héroe (el Maestro ha dicho...), desaparece frecuentemente la razón. Esto lo estamos viviendo todos los días aquí en Alemania. ¡Solo falta sustituir "Hitler" por Arana ta Goiri'tar ...Sabin! (1933-1-10).*

Beste zenbait gaiez ere luze mintzatzen da Azkuerekin, hala nola, pasibitateaz eta hizkuntza errejistroez.

Azkuek Bähr-i bidalitako gutunean ugari dira Euskaltzaindiak hartutako erabakiak eta Euskaltzaindiari buruzko berriak, nolabait ere Bähr-ekin zerikusia dutenak: bekaren kontua, Schuchardt-en lanen itzulpenak egiteko eskaerak, *Erizkizundi Irukoitza* betetzeko proposamena, etab. Iritzia ere askotan eskatzen zion.

Urkijori bidalitako korrespondentzian Euskaltzaindiaren inguruko kontuak ere azaltzen dira. Dena den, azpimarragarriak dira autore eta lan desberdinei buruzko aipamen ugariak. Baita Urkijo zuzendari zen *R.I.E.*Veko aipamenak ere.

Schuchardtekin zuen korrespondentzian ere hizkuntzazko gaiak ugariak dira, eta badira hemen besteekin aipatzen ez dituen zenbait gai. Schuchardten egoera zein den jakinda (ohean gaixorik baitzegoen), hasiera hasieratik bere eskura dituen datuak eskaintzen dizkio Schuchardt-i: berak bildutako Legazpi eta inguruetako datuak.

Schuchardt-ek zuen intereseko gai bat prosodiarena zen eta gai honi buruzko aipamen, uste eta datuak ere eskaini zizkion Bähr-ek. Aipagarria da Bizenta Mogel-en ipuin batzuk traskribatu eta gero berak markatzen ziola azentua iruditzen zitzaion lekuan. Baina ipuin batean, berari iruditutako lekuan azentua ipintzeaz gain, emakume bati eman zion irakurtzeko eta emakumearen azentu moldea markatu zuen. Bi azentumoldeak ipuin berberaren gainean markatuak daude, kolore desberdinak erabiliz.

Umeen hizkuntzan ere egin zituen behaketak eta bere iritzien berri eman zion Schuchardt-i. Haurren hizkuntza formetan galera handia zegoela adierazi zion eta, horri aurre egiten ez bazitzaion, euskararen galera oso urrun ez zela egongo zioen (ezer egin ezean, 50 urteren buruan ingurune hartan euskara galduko zela esan zuen). Baina zorionez, bere iragarkizunak ez dira bete.

Hauez gain, beste zenbait gai ere aipagai ditu Bähr-ek: dialektologiaren inguruko datuak, aditzari buruzkoak, grafia, etab. Bere usteak ere azaltzen dizkio Schuchardt-i euskarari buruzko lanei eta euskalariei buruz. Guztien artean Julio Urkixo zuen fidagarrientzat.

Baina benetan aipagarriena teoria vasco-iberistaren inguruko auzia da. Jakina da Schuchardt teoria honen aldeko sutsua izan zela, eta Bähr, aldiz, *Baskisch und Iberisch* tesian ideia hori ezin froga zitekeela esan zuena. Alabaina, elkarren arteko korrespondentzian ez dago gai honi buruzko aipamen gehiegirik. Kontuan hartu behar da Schuchardt 1927an hil zela eta Bähr data hori baino geroago hasi zela gai honen inguruan serioski lanean, nahiz eta aurretik ere interesa izan. Beraz, Schuchardt-i bidalitako gutun hauetan ez dirudi eztabaidarik izan zenik bien artean gai honen inguruan; eta egindako aipamenak oso zeharkakoak dira. Gai hau, Bähr-ek Urkixori bidalitako korrespondentzian ageri da eta oso modu zabalean gainera. Hona hemen aipu batzuk:

> *Yo estoy ocupado con la cuestión ibérica tantas veces tratada por nuestro Schuchardt. Sin embargo, las lecturas en que se basaba eran defectuosas, pues las de Gómez Moreno marcan un progreso muy importante (1936-6-1).*
>
> *La Iberische Deklination de Schuchardt está basada en las inscripciones de la península entera y, por lo tanto, contiene una serie de citas y de ejemplos que hoy día deben descartarse. Lo que he hecho yo es, pues, examinar los datos de Schuchardt, de los cuales la mayoría no quedan en pie (1939-6-20).*

Beraz, Schuchardt-en usteen aurkakoa zen eta euskara eta iberikoa loturik egotea ezin frogatuzkoa zela zioen:

> *Es pues innegable la semejanza del tipo fonético vasco y del ibero. Pero, a pesar de ser bastante seguras las lecturas de esta última lengua, no se deslumbra en los textos ningún vocablo vasco ni tampoco ninguna flexión o numeral u otro elemento característico de indudable autenticidad. Las semejanzas deben explicarse pues por la larga convivencia de los dos pueblos o por un parentesco muy lejano. La cuestión está pues donde estuvo antes de Humboldt (1939-6-20).*

Bähr-en ekarpena garrantzitsua izan zen vascoiberismoaren teoria deusezteko. Aipagarria da aipu honek eta geroago Mitxelenak *La langue iberen* esan zituenak antz handia dutela.

Arazoa konponbidetik urrun ikusten zuen. Baina ikerketa horietan jarraitzeko gogo faltarik ez zuen eta horixe adierazten du hurrengo aipuak:

> *(...) siento no poder continuar a ocupar del problema vasco-ibero, pues, aparte de que no siempre dispongo de tanto tiempo como en*

estas semanas, me faltan los libros necesarios, siendo imposible en estas circunstancias trabajar metódicamente. Cuando vuelva a casa, o sea, terminada esta campaña, pienso dedicarme nuevamente y con ahínco a ese problema (1942-9-23).

Dena den, garaiak ez ziren egokienak ikerketarako, bazegoen arazo premiakoagorik, eta horrelaxe geratu ziren legazpiarraren ikerketarako asmo on guztiak. Bere tesia, iberiarra eta euskara familia berekoak izatea ezin froga zitekeela zioena, 1940an irakurri zuen Göttingen-eko Unibertsitatean. Baina ezin izan zuen argitaratuta ikusi, izan ere 1945ean hil zen eta Eusko Jakintzak 1948an argitaratu zuen, Karl Boudaren ardurapean. Aipatu behar da oso eragin urria izan duela Bähr-en tesi lanak eta arrazoietako bat argitalpenarena izan dela, alegia, hain eremu urriko argitaletxe batean agertu izana.

DISCURSO PARA REMEMORAR EL CENTÉSIMO ANIVERSARIO DEL NATALICIO DE GERHARD BÄHR
OCURRIDO EL 6. 5. 1900 EN LEGAZPI. ESPAÑA

Ayuntamiento de Legazpi,
6 de mayo de 2000

Hans-Peter Bähr. Karlsruhe. Alemania.
Traducido por Anita Schwender. Santa Fe. Argentina

Ilustres señores, queridos amigos:

Nos hemos reunido hoy en Legazpi para festejar el centésimo aniversario del natalicio de Gerhard Bähr, mi padre. Me cabe el gran honor y la alegría de decir algunas palabras aquí, en el lugar mismo de su nacimiento, no sólo como hijo sino también como miembro de la familia Bähr. Nos embarga una profunda emoción al ver la deferencia, la cordial amistad que se profesa a mi padre y a través de él a todos nosotros. ¿Dónde más, nos preguntamos, existe una amistad tan hondamente sentida, tanta fidelidad a una familia, que fuera cariñosamente acogida hace ya más de cien años en esta región y que permaneció aquí apenas 30 años, una amistad cuyos lazos no se han roto ni en los buenos ni en los malos tiempos?

En primerísimo lugar deseo expresar mi más sentido agradecimiento a los hombres y mujeres que pueblan estas tierras. Ellos han sabido conservar los recuerdos de un tiempo que parece tan remoto, reviviéndolo una y otra vez. Esta conciencia histórica unida al amor por su hermosa tierra se trasunta en muchos aspectos, en cosas que trascienden a la familia Bähr. Agradecemos de corazón y muy especialmente a todos aquellos que se esforzaron para preparar y llevar a cabo esta fiesta. Estamos abrumados por la excelente organización, ya que sabemos que los preparativos se iniciaron cinco años atrás, cuando se nos invitó a compartir aquí mismo el quincuagésimo aniversario del fallecimiento de mi padre. En aquella ocasión tía Mercedes pudo venir con nosotros. Hoy, debido a su avanzada edad (95 años), no pudo acompañarnos, pero envía a todos sus más cariñosos saludos.

Me gustaría colocar mis palabras bajo el epígrafe "Gerhard Bähr en sus tiempos". Trataré de describir algunos aspectos de su personalidad yendo más

allá de lo que puede percibirse a través de sus publicaciones y de los escritos que vosotros conocéis. Deseo que sepáis que el homenaje que se tributa a Gerhard Bähr aquí en Legazpi fue para mí un gran desafío y un aliciente para ocuparme de la imagen de mi padre como jamás lo hubiese hecho, si no se hubiese dado esta oportunidad. Fue una especie de confrontación con un padre al que nunca conocí en forma consciente, puesto que murió en 1945 durante la defensa de Berlín, siendo yo un niño de escasos dos años y medio.

Como científico siempre se procura trabajar con documentos auténticos. En esta ocasión, el material es muy escaso, como ocurre en muchos estudios científicos, pero cuento con las narraciones de mis tíos Joaquín y Friedrich Bähr y, por supuesto muy especialmente, con las de tía Mercedes y mi madre. El matrimonio de mi padre con Erika, mi madre (cuyo apellido de soltera era Micha), duró tan sólo tres años y esto en tiempos de guerra, lo que redujo la convivencia a tan sólo unos pocos meses. Otras fuentes de información fueron relatos de maestros míos que habían sido colegas de mi padre. Mi madre no desaprovechó la oportunidad de inscribirme en Hannover en el gimnasio (Tellkampfschule, antiguo gimnasio real) en el que habían sido profesores mi padre así como también mi abuelo materno Hermann Micha. Tal vez por eso advertía yo que algunos de los maestros de más edad, los que habían conocido a mi padre y habían sido sus colegas, me trataban con atención especial, casi se diría con afecto.

Otra fuente importante de información sobre mi padre fueron los originales de sus trabajos científicos y, fundamentalmente, su voluminoso intercambio epistolar. Las cartas fueron recopiladas aquí en Legazpi, escrupulosamente ordenadas y traducidas del euskera al español y viceversa. En especial Ignacio Arbide ha escrito sobre Gerhard Bähr, por ejemplo en 1975, en ocasión del septuagésimo quinto aniversario de su natalicio (publicado en la revista *Asociación La Salle*).

* * *

"Gerhard Bähr en sus tiempos" quisiera dar a conocer algunos aspectos de su vida que transmiten más su personalidad. Para ello tomaré algunos capítulos de su vida, intentaré echar luz sobre su entorno en Udana, hasta donde lo conozco, decir algo sobre su educación en Alemania y describir luego distintas facetas de su personalidad. Un capítulo fatal, en todo el sentido de la palabra, es la guerra y sobre ese tiempo quisiera extenderme un poco en base a tres agendas cuyos originales tengo ante mí y que hasta ahora no fueron analizados sistemáticamente.

La época en que la familia Bähr se afincó en Legazpi (Udana), hace unos 100 años atrás, fue en verdad una época de oro. Una imagen muy representativa aparece en el calendario fotográfico que fuera editado en ocasión del aniversario de la ciudad de Legazpi, una idea excelente. Aun cuando se pasen por alto acontecimientos desgraciados, que seguramente han ocurrido, el con-

traste con los tiempos ininterrumpidamente terribles de la primera y segunda guerra mundiales es más que evidente.

Las postrimerías del siglo XIX y el comienzo del siglo XX fueron épocas de auge para el País Vasco. El descubrimiento local de minerales dió impulso a una naciente industria que cimentaba las bases para un país floreciente. El joven experto en minería y padre de mi padre, Friedrich Bähr, ingeniero en minería de Osterode en el Harz con su joven esposa Johanne (de apellido materno von Daacke), se encontraban en su elemento dentro de ese espíritu de progreso. No sólo pusieron en el mundo a cinco retoños, que se criaron en estas tierras y sintieron a este suelo como su patria; mi abuelo también marcó hitos en el ámbito técnico: la aplicación de nuevos métodos de beneficio, explotación y procesamiento del mineral, nuevos medios de transporte, la introducción de nuevos dispositivos, desde generadores hasta el teléfono. Mi padre aprendió el euskera de niño. Se lo enseñó su hermana Mercedes, que lo había aprendido casi sin darse cuenta con sus compañeros de la escuela. Siendo la única niña, no pudo disfrutar del privilegio de educarse con maestros particulares en su casa. Creo que el único que se interesó realmente por los idiomas fue mi padre. Es que las condiciones del entorno eran ideales para apropiarse de más de un idioma: además del alemán, el español, el euskera y el francés.

Como dije anteriormente, los hijos varones de la familia Bähr estaban destinados a gozar de una esmerada educación y para ello se los envió a temprana edad -mi padre recién contaba 12 años- como internos a un colegio en Alemania. Para dar vida a Gerhard Bähr como niño de 12 años, me permitiré leer una carta escrita el 26.10.1912, desde el internado en Pforta, cerca de Naumburg a su abuela en Osterode. Su letra era aún infantilmente torpe, pero ya escribía con letras latinas.

Querida abuela:

Te felicito de todo corazón en tu 70 (septuagésimo) cumpleaños, deseando que puedas gozar siempre de una salud feliz. Me da mucha pena no poder ir para tu cumpleaños, pero, ya sabes, queda demasiado lejos y el rector tampoco me autorizaría.

En España ya nevó y aquí no falta mucho para ello. En realidad este lugar no está nada lindo, porque todos los árboles han quedado sin hojas y el sol brilla a lo sumo dos horas por día; pronto habrá desaparecido del todo detrás de los árboles. Durante la primera hora de clase, de 7 a 8, debemos encender la luz y el tiempo está casi siempre horrible. Del 15 al 17 de noviembre se realiza aquí los Martinispiele (el torneo de Martini) con los alumnos de los cursos medios y superiores. Lamentablemente estoy ahora en un cuarto muy feo y el preceptor Schattenberg es casi demasiado severo.

27.10.1912

Acabo de volver de un paseo y quiero describírtelo un poco. Primero fui a los "Saalhäuser" (cantina?) donde tomé café con torta. Después fui con un compañero de una clase más avanzada a Kösen y desde allí cruzamos un montículo y nos internamos en los Alpes. Son rocas próximas a Pforta que tienen una altura de 3-4 metros y que nos gusta escalar, especialmente por las caras verticales. En algunas partes resulta casi temerario hacerlo. Pero basta por hoy, querida abuela. Por favor saluda a todos de mi parte, también a tía Henni, tía Augusta y a Gretchen. Te saluda cariñosamente una vez más

Tu nieto

Gerhard Bähr.

* * *

Es lógico que veamos y homenajeemos a Gerhard Bähr aquí en Legazpi principalmente como lingüista, pero quisiera recalcar que fue un hombre de múltiples aptitudes e intereses. Obviamente, su interés se centraba fundamentalmente en los idiomas y esto en todos sus aspectos, es decir, no sólo le interesaba investigar sobre la lengua de los vascos, sino también hacía investigación lingüística relacionada con la etnología. Al mismo tiempo -y se trata aquí de una actividad totalmente diferente-, se dedicaba intensamente a la traducción de y a distintos idiomas. Además enseñaba lengua, primero en el Gimnasio y luego, durante la guerra, para la formación de intérpretes.

Sé que también era un excelente deportista. Así no sólo era profesor de gimnasia, sino también miembro muy activo del club de gimnastas de Hannover (Turnklub Hannover - TKH). En este campo sus intereses coincidían con los de mi madre, una mujer muy amante de los deportes, que ya jugaba al tenis en la primera mitad del siglo pasado (y continuó practicando este deporte hasta la edad de 80 años). También practicaba canotaje (con canoas plegables) y ciclismo, y disfrutaba, igual que mi padre, de extensas caminatas. Por ejemplo, mi madre solía contarme de una caminata memorable que realizó con mi padre, desde Hannover (a la vera del río Leine) hasta Hamelín (a las orillas del río Weser), un trecho de más de 50 km, que cruza dos cadenas montañosas (Deister y Süntel). Llegados a Hamelín, se sentaron en un café a saborear café con tortas pero, se quejaba mi madre, en vez de permanecer cómodamente sentados, mi padre insistió en visitar a sus antiguos caseros con los que se había hospedado una temporada cuando aún era un joven aspirante a profesor. Tampoco ha de ser muy conocido su interés por la química, materia que había profundizado tanto, que en una de sus cartas insinuaba que hubiese podido dedicarse enteramente a esta especialidad. Buceando en mi propio interior, debo confesar que, si bien reencuentro en mí su amor por los idiomas, no he sido bendecido en la misma medida con el interés por los deportes o la química.

Vayamos ahora a los cuadernos de notas (en realidad, agendas de formato pequeño) que tengo ante mí. Se trata de anotaciones de los años 1939, 1942 y 1943 complementadas por un cuaderno adicional que cubre el período 1943--44. Hay muchas semanas en las que las hojas están en blanco. Muchas de las anotaciones del año 1943 se refieren a detalles de su actividad como soldado en Rusia. En parte trasuntan la crueldad de la guerra. Probablemente esto se debía a que sabía mucho más que los demás y se le había prohibido hablar sobre tales temas. Mi madre me contaba que le había pedido insistentemente que no permaneciera con nuestros parientes en Bützow (Mecklenburg), de donde se podría deducir que ya sabía que esa parte de Alemania caería bajo la dominación rusa. También comentaba a mi madre que los crímenes cometidos por el nazismo en Europa oriental acarrearían consecuencias terribles a nuestro país.

En general, los hombres y mujeres de nuestra generación no se dan cuenta cabal de la enorme fortuna que es la paz. Tener conciencia nacional, el orgullo de una identidad propia, nacional o regional, es en principio algo muy positivo. Sin embargo, se revierte en algo negativo y destructivo tan pronto se esgrime contra otros. Es de lamentar que en todos los tiempos y en todas las naciones, los seres humanos se dejen seducir con tanta facilidad a seguir ciegamente consignas radicales. La historia del nazismo en Alemania debería servir de ejemplo y enseñanza para Europa.

* * *

Permítanme ahora extraer algunos puntos de las anotaciones de mi padre, que muestran al ser humano de carne y hueso. En 1939 pesaba 71 kg y medía 1,80m. Su severísima miopía se evidencia en muchas anotaciones, incluso figuran las dioptrías (-15 en el ojo derecho, -11 en el izquierdo!!) y sus citas con el óptico. (Debe haber tenido que reponer muchos anteojos!). Evidentemente tenía también problemas con los dientes a juzgar por las frecuentes visitas al odontólogo registradas en su agenda.

Los idiomas fueron siempre el centro de su interés, como lo demuestra la siguiente anotación en la agenda de 1939:

Fita: "Restos de la declinación céltica y celtibérica en algunas lápidas españolas" *Ciencia cristiana* (pp. 172) (Madrid 1878).

Por otra parte, en la misma agenda se encuentra una página y media de resúmenes intitulados "Pueblos británicos", que comienzan con los del paleolítico y neolítico e incluso abarcan ganado celta e irlandés. Andaba siempre a la captura de palabras que despertaban su curiosidad. Así en octubre de 1943 registraba en su agenda el término "conceptuación = concepto de que lo merece a su jefe". En la página opuesta anotaba algunos vocablos rusos y así sucesivamente.

Durante la guerra, la comunicación con el hogar era de importancia capital. El correo funcionaba admirablemente. Siendo un hombre escrupuloso y sistemático, mi padre había registrado y enumerado minuciosamente todo el intercambio epistolar con mi madre, Erika Bähr. Las cartas mismas ya no existen, ni las de Gerhard ni las de Erika Bähr. En el año 1943 había escrito 59 cartas a mi madre, en tanto que ella le había escrito 62. Esto significa más de una carta por semana, especialmente si descontamos los períodos en que podía venir a casa durante los períodos de licencia. El día de su casamiento, el 30 de enero, está escuetamente anotado en la agenda como "(viaje) a Hannover". El viaje de bodas se realizó, según la agenda, a Hildesheim y Goslar y después de una semana mi padre tuvo que regresar a Berlín. En aquel entonces se desempeñaba en el departamente de intérpretes. Una fecha importante del año 1942 fue mi propio nacimiento, el 7 de noviembre. Ese día no se encuentran anotaciones de importancia, pero el 10 de noviembre a las 11 hs. aparece la siguiente leyenda subrayada con rojo "Telegrama de Trudi". "Trudi" era una tía de mi madre, la Sra. Gertrud Rosenwanger de Bützow, que le comunicaba la feliz nueva del nacimiento de un hijo varón sano, al que le habían puesto de nombre Hans-Peter Bähr. Esta tía siempre fue para mí "Tati", porque, cuando pequeño, mi lengua infantil era incapaz de articular "Tante Trudi" y así quedó "Tati" para toda la vida.

Dando un vistazo retrospectivo, se trasluce que los tiempos más felices de la vida de Gerhard Bähr fueron los que pasó en España, aquí en Legazpi. Este país, su idioma y su gente lo marcaron para siempre. Y esto no sólo vale para él, sino para la familia Bähr toda. Hoy puedo decir que la influencia y el amor por el País Vasco se ha transmitido a hijos y nietos. Algunos han venido, otros lamentan muchísimo no poder estar aquí por razones profesionales, pero todos conocemos esta faja de tierra y nos sentimos unidos a ella y a su gente. Nos sentimos bien aquí. Las honores que se rinden a mi padre, a la familia Bähr, son una parte muy importante de nuestra vida. Más allá de eso, hemos encontrado en este país amigos sinceros y nos sentimos felices de que los lazos perduren a través de las generaciones. Hago votos por que así continúe.

¿Cuál será la razón de ello? Seguramente existen muchas cosas que hacen que Alemania y el País Vasco se asemejen: el clima, la topografía, la laboriosidad de su gente.... Pero lo determinante es la calidad humana, la franqueza y la profunda amistad de la que nos enorgullecemos. Nuevamente muchas gracias por todo.

OBSEQUIO DE HANS-PETER Y BRIGITTE BÄHR A EUSKALTZAINDIA

Ayuntamiento de Legazpi,
6 de mayo de 2000

Hans-Peter Bähr

Los trabajos de Gerhard Bähr sobre el Euskara quedaron inconclusos. Agradezco sinceramente a la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia por haber recopilado y ordenado sistemáticamente los escritos de mi padre y por haber traducido y publicado parte de ellos. Yo también quisiera aportar algo personal a tan arduo trabajo y, como modesta muestra de mi reconocimiento, hago entrega en este acto a la Real Academia de la Lengua Vasca de una copia de su agenda del año 1939, que nos acerca a Gerhard Bähr como persona, más allá de su condición de lingüista.

El año 1939, comienzo de la Segunda Guerra Mundial, es un hito que afecta hondamente la vida de Europa de la segunda mitad del siglo XX. Hasta el comienzo de las actividades bélicas, la agenda sólo registra anotaciones personales "normales". De allí en adelante apenas fue utilizada. Los apuntes personales consignan caminatas (por ejemplo, por el bosque de Hildesheim, por Stadthagen, por Celle...), actividades deportivas (voleyball, gimnasia en aparatos) y visitas a la ópera y a conciertos.

Muchas anotaciones se centran en el mundo escolar, con nombres y calificaciones de sus alumnos, pero es evidente que también juegan un papel importante los idiomas inglés, francés e incluso griego, con lo que llena apretadamente dos páginas del apéndice. Algunos registros están escritos en estenografía, posiblemente en el sistema "Stolze-Schrey", anticuado ya en aquel entonces. Figuran calificaciones escolares, por ejemplo las del examen final del bachillerato, que resultaron relativamente bajas y oscilan entre 3 y 4, lo que corresponde a un 30-50 %. (Evidentemente era un profesor muy exigente). Me tocan muy hondo los comentarios sobre clases dictadas por maestros practicantes, sobre todo los de los que más tarde serían mis propios maestros, por ejemplo, las prácticas de los Sres. Heynhold, Brinkmann y Ellwanger.

También es interesante para nosotros hoy ver cuáles eran en 1939 los libros de lectura obligatoria para los estudiantes del último año del bachillerato. Prácticamente ninguno de esos autores se leen en la actualidad y casi todos ellos tienen un trasfondo propagandístico dado por los nacionalsocialistas, incluso las cartas de Federico el Grande y *Así hablaba Zaratustra* de Nietzsche. Idéntica intención tenían los escritos de los generales prusianos Scharnhorst, Gleisenau, Moltke y Schlieffen. Los autores "modernos" de aquella época, con clara orientación nacionalsocialista, estaban representados por Rosenberg, Chamberlain, Göbbels, Grimm y, por supuesto, Hitler con *Mi Lucha.*

La guerra ya se insinúa en agosto por las frecuentes movilizaciones y ejercicios militares. Evidentemente, mi padre viajaba mucho y le gustaba viajar, aunque pocas veces llegaba más allá de las fronteras de Alemania.

Gerhard Bähr cayó en 1945 durante los últimos combates en defensa de Berlín. Sin embargo -y esto es evidente aquí en Legazpi- Gerhard Bähr y su familia siguen vivos en el seno de esta comunidad. Y, si bien no tengo recuerdos directos de mi padre, ya que lo perdí siendo un niño de tan sólo dos años y medio, el hecho de que la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia se ocupara tan exhaustivamente de sus trabajos científicos y los honores que le rinde año tras año su pueblo natal, me han acercado a él como jamás lo hubiese hecho sin vuestro estímulo. Por eso, y por el inalterable afecto que se nos brinda, vaya con este pequeño obsequio nuestra más profunda gratitud.

OBSEQUIO DE HANS-PETER Y BRIGITTE BÄHR AL PUEBLO DE LEGAZPI

Ayuntamiento de Legazpi
6 de mayo de 2000

Brigitte Bähr

El matrimonio Bähr quiere obsequiar al pueblo de Legazpi con una gráfica original del artista alemán de reconocido prestigio Bruno Treiber.

Es el n.º 4 de una serigrafía de 10 que representan lugares diferentes del camino de Santiago. Esta obra, concretamente, recoge tres imágenes del País Vasco, como son el túnel de San Adrián, el monte Udalaitz y el friso de los 14 apóstoles de Oteiza en Arantzazu, Oñati.

Cuenta la leyenda que hasta el mismo emperador Carlos I de España y V de Alemania tuvo que agachar su cabeza para pasar el tunel de San Adrián, siendo la única vez en su vida que hizo tal cosa, precisamente en el País Vasco.

El mismo día que recibí por correo vuestro calendario dedicado a Gerhard Bähr con una foto de la familia Bähr, sacada en frente del túnel de san Adrián, me llegó el anuncio de la obra de Treiber, y pensé en corresponder con esta obra hecha por un artista alemán.

Creemos que puede simbolizar un puente y una unión entre nuestros corazones.

Muchas gracias.

ACTO PÚBLICO EN HOMENAJE A GERHARD BÄHR, EN EL CENTENARIO DE SU NACIMIENTO, CELEBRADO EN EL AYUNTAMIENTO DE LEGAZPI. 06-V-2000

Paul Schröder,
Cónsul de Alemania en San Sebastián

Excmo. Sr. Alcalde,
Excma. Sra. Consejera de Cultura,
Excmo. Sr. Diputado de Cultura,
Sr., Sra. Bähr, y
Señoras y señores.

Es para mi un placer y un honor el poder dirigirles unas palabras en el día de hoy en este acto tan entrañable. El embajador de la República Federal Alemana Sr. Joachim Bitterlich, quien por motivos de agenda no ha podido asistir personalmente a este entrañable acto, me ha rogado les transmita sus saludos más sinceros, especialmente a la familia Bähr. Gerhard Bähr se nos adelantó en el tiempo, contribuyendo con sus esfuerzos al reforzamiento de las relaciones entres nuestros pueblos. La semilla que él sembró debemos conservarla, la debemos incentivar.

En este sentido deseo dar las gracias a todos los que con su esfuerzo han hecho posible un acto tan emotivo como el de hoy.

Muchas gracias.

NAFARROA OINEZ 2000 DELA-ETA, SAN FERMIN IKASTOLAN, ZIZUR TXIKIAN, NAFARROAN, ANTOLATURIKO EKITALDIAK

NAFARROA OINEZ 2000 DELA-ETA, EUSKALTZAINDIAK SAN FERMIN IKASTOLAN ANTOLATUTAKO EKITALDIAK

PRENTSAURREKOA

2000-IX-26

Andres Iñigo,
Nafarroako ordezkaria

— Zaretela ongietorriak!

— Mahaikideen aurkezpena:

• Ane Apezetxea, San Fermin ikastolako irakasle eta Nafarroa Oinez, 2000ren koordinatzailea.

• Patxi Salaberri, euskaltzain urgazlea, NUPeko irakasle titularra. Aurkeztuko dugun ekitaldiko hizlarietako bat.

• Andres Iñigo, Euskaltzaindiaren ordezkaria Nafarroan.

— Dakizuenez, San Fermin Ikastola da aurtengo Nafarroa Oinez antolatzen duena eta, hori dela eta, Euskaltzaindia ere gonbidatu du ospakizun horren inguruan parte hartzera.

— Ezaguna da Euskaltzaindiak duen ohitura urtean zehar Euskal Herriko lurralde bakoitzean osoko bilkuraren bat egiteko, ospakizunen baten inguruan. Adibidez:

• Iaz Etxarri-Aranatzen Victoriano Huiziren *Gramatika Bascongada* mendeurrena zela eta.

• Orain dela bi urte, Donezteben Euskal Besten 75. urteurrenaren ospakizunean.

• Orain dela hiru urte, Iraizotzen, A. Polikarporen mendeurrena zela eta.

* * *

Aurten, jadanik bilera bat egin badu ere Nafarroan (maiatzean, Iturenen, nire sarrera hitzaldia zela eta), hagitz gogo onez hartu zuen San Fermin ikastolak luzatu zion gonbita:

• San Fermin ikastola dugulako Nafarroan abian jarri zen lehendabizietakoa eta, gainera, ikasketa prozesu osoa duena: 3tik 18 urtera, Batxilergoa barne.

• 30 urte bete dituelako abian jarri zenetik.

• Eta Euskaltzaindia Iruñean (hiriburuan) frankotan bildu bada ere, lehendabiziko aldia izanen delako Iruñerriko herri batean biltzen dena.

Bi egunez izanen da Euskaltzaindia San Fermin ikastolan, aste honetako ortzegunean eta ortziralean, 28an eta 29an, alegia.

Esku programan dituzuen honako ekitaldi hauek antolatu ditu:

1. 28an, ortzegunean:

— 12:00etan, Zuzendaritza bilera.

— Arratsaldeko 6:00etan, "Euskal onomastika eta egungo legeria"-ri buruzko III. Jardunaldia.

Asko dira, eta ia egunero, Nafarroako ordezkaritza honetara ailegatzen diren kontsultak, bertzeen artean, izen eta deituren aldaera ofizialaz eta grafia zuzenaz galdetzen dutenak. Hori dela eta, Euskaltzaindiaren bi batzordeen zeregina elkartuz –Onomastika eta Sustapen batzordeena, alegia–, antolatu da III. Jardunaldi hau, oraingo honetan Nafarroako bake-epaitegi, udaletxeetako idazkari eta mankomunitateetako euskara teknikariei zuzendua, hots, beren ogibide edo karguarengatik gai honekin zerikusi zuzena dutenei, alegia. Gonbidatuen zerrenda 300etik gorakoa izan da.

— Hizlariak honako bi hauek izanen dira:

• Andres Urrutia, euskaltzain osoa eta Sustapen batzordeburua "Euskal izen eta deiturak: grafia eta legea" izenburutzat duen gaiaz arituko da.

• Mikel Gorrotxategi, euskaltzain urgazleak eta Onomastika batzordeko idazkariak "Deiturak normalizatzeko irizpideak" azalduko ditu.

Partaideei bi hitzaldi hauen txosten osoak banatuko zaizkie.

2. 29an, ortziralean:

— 10:00etan hasi eta goiz-arratsaldez osokoen bilkura.

(Hiztegi Batuaren 2. itzulirako irizpideak finkatzea eta lehendabiziko hitz saila aztertzen hastea izanen dira gai nagusienak).

— Arratsaldeko 6:00etan: ospakizunaren ekitaldi irekia.

• Ekitaldi honen ardatza "Euskara Iruñerrian" izanen da.

• Patxi Salaberrik azalduko digu zeintzuk diren Iruñerriko euskararen ezaugarriak.

• Juan Jose Zearretak, euskaltzain urgazleak, San Fermin ikastolaren egoitzan –orain dela 28-30 urte, Verbo Divino-koen egoitza zen garaian– antolatu ziren alfabetatze-euskalduntze eta udako euskal ikastaroen historiara hurbilduko gaitu.

• Pakita Zabaletak, NUPeko irakasleak, Iruñerrian euskararen berreskuratzearen prozesua nolakoa izan den eta nolakoa den azalduko digu.

• Azkenik, Mertxe Berasategik, San Fermin ikastolako zuzendariak, ikastetxearen 30 urteko historia eskainiko digu.

Hizlari hauekin batera, mahaiburuan izanen ditugu Ikastolako Presidentea eta Euskaltzainburua eta ekitaldian zehar bertako abesbatzak abesti batzuk eskainiko dizkigu.

Ekitaldi honetarako gonbita igorri zaie: ikastolako gurasoei, Nafarroako gainerako ikastola guztiei, Nafarroako Gobernuaren ordezkariei, talde parlamentarietako ordezkariei, Nafarroako Gobernuaren euskara arduradunei eta hezkuntza eta kultura erakundeei.

ACTOS ORGANIZADOS POR LA REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA / EUSKALTZAINDIA EN LA IKASTOLA SAN FERMÍN CON MOTIVO DEL NAFARROA OINEZ 2000

RUEDA DE PRENSA

26-IX-2000

Andres Iñigo,
Delegado de Euskaltzaindia
en Navarra

— Reciban ante todo nuestra bienvenida.

— Presentación de la mesa:

• Ane Apezetxea, profesora de la ikastola San Fermín y coordinadora del Nafarroa Oinez, 2000.

• Patxi Salaberri, académico correspondiente y profesor titular de la UPNA. Es uno de los ponentes de las jornadas que vamos a presentar.

• Andres Iñigo, delegado de Euskaltzaindia en Navarra.

— Como es sabido, la edición del Nafarroa Oinez del presente año corre a cargo de la Ikastola San Fermín. Con tal motivo, la Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia también ha sido invitada a participar en los actos organizados en torno al Nafarroa Oinez.

— Es conocida la costumbre de Euskaltzaindia de celebrar al menos una de sus reuniones plenarias anuales en cada uno de los territorios de Euskal Herria, en torno a alguna celebración. Por ejemplo, en Navarra se ha reunido en:

• El año pasado en Etxarri-Aranatz, con motivo del centenario de la *Gramatica Bascongada* de Victoriano Huizi.

• Hace dos años en Doneztebe/Santesteban con motivo del 75 aniversario de las Fiestas Vascas.

• Hace tres años en Iraizotz para celebrar el centenario del P. Polikarpo.

— Este año, aunque ya ha celebrado una reunión en Navarra –el pasado mes de mayo, en Ituren, con motivo de mi ingreso en Euskaltzaindia–, la Academia acogió con sumo gusto la invitación cursada por la Ikastola San Fermín:

• Porque, además de ser una de las primeras ikastola que empezó a funcionar en Navarra, es la única que tiene establecido el proceso educativo completo –de 3 a 18 años, incluido el Bachillerato–.

• Porque cumple 30 años de existencia.

• Porque a Euskaltzaindia, se le ha brindado la ocasión de reunirse por primera vez en un pueblo de la Cuenca de Pamplona. (A lo largo de su historia se ha reunido muchas veces en Pamplona capital, pero nunca en pueblos de la Cuenca).

— La Academia estará presente en la ikastola San Fermín los próximos días 28, jueves, y 29, viernes.

Los actos programados, tal como pueden consultarse en el programa de mano, son los siguientes:

1. Día 28, jueves:

— 12:00. Reunión de la Junta de Gobierno de Euskaltzaindia.

— A las 6:00 de la tarde, III Jornada sobre "Onomástica vasca en el marco de la legislación vigente". Son muchas, prácticamente diarias, las consultas que se reciben en esta delegación de Euskaltzaindia en Navarra referentes a las formas oficiales de nombres y apellidos y a la correcta grafía de los mismos. Por ello, la Academia ha considerado oportuno incluir en el programa de actos académicos esta Jornada –organizada de modo conjunto entre sus comisiones de Onomástica y de Status de la lengua–, dirigida en esta ocasión a las personas que por su oficio o cargo tienen relación directa con el tema, a saber: juzgados de paz, secretarios de ayuntamientos y técnicos de euskera de Mancomunidades de Navarra. Las invitaciones cursadas superan la cifra de 300.

— Ponentes:

• Andres Urrutia, académico de número y presidente de la comisión de Status, que desarrollará el tema "Nombres y apellidos vascos: grafía y ley".

• Mikel Gorrotxategi, académico correspondiente y secretario de la comisión de Onomástica, que expondrá los "Criterios de normalización de apellidos".

A los asistentes se les entregarán los textos íntegros de ambas ponencias.

2. Día 29, viernes:

— A partir de las 10:00 horas: sesión plenaria de la Euskaltzaindia.

(Los principales temas del orden del día son la aprobación de criterios para la 2ª vuelta del Diccionario Unificado y el comienzo del análisis del primer bloque de palabras del mismo).

— A las 6:00 de la tarde: sesión pública conmemorativa.

• El tema central sobre el que versarán las ponencias será: "El euskera en Pamplona y su cuenca".

• Patxi Salaberri, académico correspondiente y miembro de la Comisión de Onomástica expondrá las características del euskera de la Cuenca de Pamplona.

• Juan Jose Zearreta, académico correspondiente, nos acercará a la historia de los cursos de alfabetización y euskaldunización y cursos de verano que hace 28-30 años tuvieron como escenario la actual sede de la Ikastola San Fermín –cuando era seminario-residencia de los PP. del Verbo Divino–.

• Pakita Zabaleta, profesora de la UPNA, analizará el proceso de recuperación del euskera en Pamplona y su cuenca.

• Finalmente, Mertxe Berasategi, directora del centro, versará sobre los 30 años de historia de la Ikastola San Fermín.

Presidirán el acto la Presidenta de la Ikastola y el Presidente de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia. El acto estará amenizado por el Coro de la propia ikastola.

Han sido invitados a este acto, además de los padres de los alumnos del centro, las demás ikastolas de Navarra, representantes del Gobierno de Navarra, representantes de los partidos políticos de Navarra con representación parlamentaria, cargos responsables del euskera del Gobierno de Navarra e instituciones educativas y culturales.

SOBRE EL EUSKERA DE PAMPLONA Y DE SU CUENCA

29-IX-2000

Patxi Salaberri Zaratiegi,
miembro correspondiente
y miembro de la Comisión de Onomástica

En este trabajito hacemos un primer análisis del euskera de Pamplona y de su Cuenca, perdido principalmente durante la mitad del siglo XX. El estudio del habla de esta zona lo hacemos basándonos fundamentalmente en los numerosos textos —en su mayoría de carácter religioso— que investigadores como Pedro Díez de Ultzurrun, Patxi Ondarra, Jose María Satrustegi y otros han publicado. Estos textos están escritos de manera clara en el dialecto navarro empleado en la capital y en sus alrededores, el cual presenta una serie de rasgos que lo caracterizan frente al euskera de otras zonas. Sin embargo, y a pesar de la innegable afinidad que las hablas de la Cuenca presenta entre sí, existen diferencias de carácter fonológico, gramatical (verbo y declinación), semántico... etc., que están siendo estudiadas en la actualidad —próximamente se publicarán en *ASJU* los trabajos del conocido dialectólogo Iñaki Camino sobre el mismo tema—, a fin de poseer un conocimiento más amplio y detallado del euskera de una zona tan importante en Navarra como es la capital y su Cuenca.

Hemos tomado como base de nuestro estudio las obras de Juan de Berain (Uterga, siglo XVII), Elizalde (Muzki, siglo XVIII), Lizarraga (Elkano, siglos XVIII y XIX), y los materiales recogidos en la segunda mitad del siglo XIX por el príncipe Luis Luciano Bonaparte, autor de la conocida clasificación —y mapa— de los dialectos y subdialectos de la lengua vasca, materiales publicados hace ahora unos años por Patxi Ondarra en la revista *Fontes Linguae Vasconum* y pertenecientes a las hablas de Elkano, Puente la Reina, Gares, Oltza y Goñi. También hemos utilizado varios catecismos y sermones escritos en el euskera de la Cuenca y sus alrededores y no hemos rechazado, claro está, las transcripciones de las grabaciones de los últimos hablantes (por ejemplo el testimonio de Anotz, en el valle de Ezkabarte recogido por Koldo Artola) de la zona objeto de estudio.

IRUÑERRIKO ETA INGURUKO IBARRETAKO EUSKARAREN GAINEAN

Iruñea, 2000-IX-29

Patxi Salaberri Zaratiegi,
euskaltzain urgazlea eta Onomastika batzordekidea

0. Sarrera

Gaur aurkezten dugun lan hau Iruñeko Udalak *Iruña eta euskara* izenpean 1995eko abenduan antolatu jardunaldietarako prestatu genuen lanaren ume da, alegia, nafar hiriburuko euskara nolakoa ote zen zehaztu nahian jardunaldi haietarako egindako sistematizazio saioaren ondorioa.

Saio hura burutzeko esku artean genituen Iruñeko eta inguruetako liburu, testu, eta datuak —horietako franko bederen— aztertu genituen, ikusten ziren ezaugarri komunak eta toki batetik bestera, zendea edo ibar batetik bestera agertzen ziren desberdintasunak zehazte aldera.

Hizkuntza gertakarien arteko mugak azaltzen hasi aitzinetik, ohar batzuk egin nahi ditugu, hemen agertuko direnak «cum mica salis» hartu behar direla adierazteko. Izan ere, aintzat hartu ditugun idazleen lanak —liburuak—, hots, Muzkiko Elizalderen *Apezendaco dotrina christiana uscaras*, Beriainen *Tratado de Como se ha de oyr missa* eta *Dotrina christioarena euscaras* eta Elkanoko Lizarragaren lan ugariak (bibliografian ageri direnak) literaturaren, nolabaiteko literaturaren barrukotzat jo behar dira, azalari dagokionez bai behintzat, Muzkin, Utergan edo Elkanon arruntak ziren hainbat gertakari —fonetiko bereziki (ikus Salaberri, 1994)— alde bat uzten dituztelako, beren lanei goragoko maila bat ematearren, zalantzarik gabe.

Konparaziorako, Elizalderen lanean ez da sekulan agertzen Muzkin indartsua zen goiko bokalen ondoko *a* > *e* hersketa (cf. Lekuonak karrikaratutako herri horretako testuak [Lekuona, 1973]; Ikus gerok egindako alderaketa, *in* Salaberri, 1994). Beriainen liburuan, bestalde, beti **j**- dago ([x] itxuren arabera) noizbehinkako **I**- batzuk alde bat uzten baditugu (hauek ere [x]-ren ordezkatzaile dira, ordea), Utergan, zenbait hitzetan behinik behin, hasierako [j], Iruñerri osoan bezala, [∞s] ebakitzen zela baldin badakigu ere (ikus P. Ondarrak 1980an argitara emandako herri honetako katixima). Aieka honetatik Utergako euskara ibar bereko (Itzarbeibarko) Garesko hizkeratik urruntzen bide zen, herri hartako katiximako euskara dirudien bezala —Patxi Ondarrak horrela uste du— bertakoa bazen bederen.

Bestelako testuak (erlijio testuak dira gutiz gehienetan) euskara herrikoiagoan idatzirik ohi daude, baina horrelakoetan ere badirudi egileak batzuetan gorago aipatu idazleek zuten nahi hura bera —herri hizkera soila baino zerbait jasoagoa moldatzea, alegia— izan zutela.

Iñaki Camino dialektologo ezagunak lan zeharo interesgarria apailatu du Goñerriko hizkeraren inguruan (Camino, 1999), baina donostiar ikertzailearen lana ez da alderdi horretara edo Kokoerrira mugatzen: inguruko ibarrak ere aztertzen ditu, hauetako euskara aldameneko haranetako hizkera orain desagertuarekin eta gaurdaino euskaldun iraun duten Ergoienerrikoarekin eta Aranatz aldekoarekin erkatuz. Jakina, hauen ondoan dagoen Arakil ere solasgai hartzen du, bai eta ere berak hain ongi ezagutzen duen Nafarroako Pirinioetako alderdia, Aezkoatik Eguesibarreraino, Artzibar, Erroibar eta Esteribar tarteko direla. Iristen duen ondorioetako bat da Eguesibarko euskara, Lizarragak ibiltzen duena, Artzibarkoaren arrunt irudia zela. Hau bateratsu dator, aldaketatxo batzuk badaude ere, ikertzaile honek berak doktorego tesian atera zuen ondorioarekin, alegia, Aezkoako euskara Artzibarkoarekin eta Eguesibarkoarekin lotu behar delako ustearekin (ikus 1997: 277-296, 287 bereziki).

Bestalde, Orreaga Ibarra irakasleak bere tesian (1995b) eta lehenagoko (1995) eta geroagoko beste lan batzuetan (1995b, 1997, 1998, 2000) Basaburu, Ultzama, Anue, Imotz, Atetz, Esteribar eta Erroibarko euskara ikertu du, hots, Iruñerriarekin edo Iruñerri ondoko ibarrekin mugatzen duten haranetako hizkera. Ultzamako euskara Izagirrek aztertu zuen, orain hogeita bost urte (1966).

Irizar langileak datu interesgarri anitz biltzen ditu, aditzaren inguruan bereziki, 1981eko eta 1992ko bere liburuetan. A. M. Etxaidek ere (1989) hainbat herritako datuak bildu ditu, hiztegiaren arlokoak gehienbat, Iruñerritik hurbil dauden Esteribar, Anue, Ultzama, Atetz eta Imozkoak, besteak beste. R. M. Pagolaren 1992ko lanean Goldaratz, Beuntza, Beramendi, Larraintzar eta abarretako datuak jasotzen dira.

Nafarroako leku anitzetako euskara zaharraren azterketarako J. M. Satrustegiren *Euskal testu zaharrak* (1987) bilduma ezin baztertuzkoa da, gure lanerako bereziki Bonapartez geroztik oraintsu arte Hegoaldeko goi-nafarrera deitu izan den euskalkian (1) idatzitakoak. Ikertzaile beraren beste anitz lan ere arrunt interesgarri suertatzen zaizkigu, Nafarroako testu zaharrak bildu eta ukitzen dituztenak: "Ultzamako euskal testu argitaragabeak" (1995), "Olaibarko euskal bertso papera" (2000)... eta abar (ikus bibliografia).

Kokoerritik ez hagitz urruti dagoen Sakanerriko euskara oraino bizirik dugu eta, beraz, datuak lortzea irispidean da. Gainera, Damaso Intzaren as-

(1) Euskalkien sailkapen berrirako ezinbestekoak dira Camino (1995 eta 1997), Ibarra (1995a eta 1995b) eta Zuazoren lanak (1995, 1998, 2000). Azentuan oinarritutako sailkapenerako Mitxelena (1988 [1957-1958], 1990 [1961]), Txillardegi (1984), Hualde (1995, 1997) eta Gaminde (1998) ikus daitezke.

paldiko artikulua dugu (1922), Izagirreren beranduagokoa (1967) eta hondarreko urteotako lanak: batzuk dialektologia arlokotzat (Solís, 1993; Zuazo, 1995; Maiz & Mundiñano, 1998; Erdozia, 2000, 2000b) har ditzakegu, beste batzuk oro har literaturaren barrenekotzat eman daitezke (Bidador, 2000), eta beste batzuk, buruenik, ez genituzke ez multzo batean ez bestean sartuko, baina alderdi horretako euskara ezagutzen laguntzen digute (Karasatorre & Erdozia & Ulaiar, 1991). Testu zaharrak ere badira (cf. Satrustegi, 1999).

Euskal dialektologian argitu beharreko puntu ilunenetako bat, gure irudiz, Nafarroako hiriburuko euskararen nolakoa da, nolako zehatza erran nahi dugu, bestela bai baitakigu guti goiti-beheiti Iruñeko hizkerak nolakoa izan behar zuen. Zorionez hor dugu Joanes Amenduxeko iruinsemeak XVI. mendean idatzi zuen olerki labur-polita, bai eta, orobat, «Independentziako Gerra» deitu izan denean frantses militarrek eragindako, idatzarazitako «Espoz eta Mina» gerrillariaren kontrako "bandoak", orain urte mordoxka bat (1974: 145-150) Aingeru Irigaraik argitara eman zituenak.

Zorigaitzez, Amenduxen olerkia zaharregia da nafar hiriburuko azken mendeotako hizkeraren berri zehatza jakiteko, eta bandoen egilea nor izan zen ez dakigu, ez eta iruindarra zen ere, nafarra zela eta nafarreraz egiten zuela garbi dagoen arren.

Hiriburuko toponimiaren azterketak (ikus Jimeno Jurío & Salaberri, 1994) nolabaiteko laguntza ematen digu zenbait puntu hobeki ezagutzeko (cf., erraterako, *dinda* izenak Iruñean zuen erabilera itxuraz zabala: *Urradinda, Zakudinda, Dindatxikia* edo *Langinobraria*-n dugun *langin* 'langilea' hitza, Elkanokoak ere erabiltzen duena), baina, ohi bezala, laguntza hori murritza da eta bestelako iturririk —testurik, alegia— ez bagenu «euskaldunen hiri buruzagiko» euskarak gordean iraunen luke, hein handi batez.

Eskualde hau dialektologiaren aldetik biziki garrantzizkoa dela dudarik ez dago. Zilegi bekigu hona Iñaki Caminoren hitzak ekartzea (1999: 14):

> *Gure iritzian, Nafarroako hizkerak neurri batean bederen banatzen dituzten ezaugarri batzuk Iruñetik biziki hurbil iragaten dira: ikusi besterik ez dago Oltzako hizkeratik Eguesibarkora badela aldea, nahiz orografiaren eta distantziaren aldetik honetarako arrazoi nabarmenik ez dagoen; bien artean, gainera, teorian bederen homogeneizatzaile lana bete lezakeen Nafarroako hiriburua dago. Pentsa liteke, bestalde, Iruñeko edo Iruñerriko euskararen barrenean ere aldeak zeudela gune batetik bestera (...)*

Iruñerriko euskara aztertzeko garrantzi handikoak dira, inolako zalantzarik gabe, iragan mendean Bonaparte printzeak Elkanon, Garesen, Oltzan eta Goñin bildu eta orain urte batzuk *FLV*-en Patxi Ondarra euskaltzainak (1982) karrikaratutako datuak, bestela ezagutuko ez genituzkeenak direlako batetik (Gareskoak partikulazki), garai berekoak, sinkronia berekoak direlako bigarrenik, eta irudi duenez tokian tokiko ohiko euskara islatzen dutelako azkenik.

Printzeak aipatu herri horietako euskarara itzularazitako testuak ere, orain urte batzuk (1991n) Euskaltzaindiak argitara emandako Bonaparteren *Opera Omnia Vasconice*-n azaltzen direnak, hagitz baliagarriak dira inguru honetako hizkera ezagutzeko.

A. Irigarai (1974: 67-69) biltzen duen Zildotz herrixkako 1773ko udal agiria ere garrantzi handikoa da, bere laburrean, Ezkabarteko euskararen azterketarako. Honi esker badakigu haran honetako euskarak, ekialdeko herrietakoak bederik, Elkanokoarekin amankomuneko ezaugarri batzuk bazituela, uste izatekoa zen bezala, baina aldeak ere ez direla gutxi. Iruñe ondoko haran horretako (Ezkabarteko) hizkeraren berri izateko ezinbestekoak dira, aipatuez lekora, Koldo Artolak Anozko azken euskaldunaren ahotik bildutako datuak (1985) eta Pedro Díez de Ultzurrrunek (1960) argitaratutako Makirriaingo dotrina.

Nolanahi ere, azken urteotan kaleratu diren testu zaharrek huts larria dute, Iñaki Caminok Goñerriko testuez ari delarik bere lanaren atarikoan dioen bezala, usu ez baitakigu xuxen nor zen idazlea ez eta non eta noiz idatzi zituen ere. Edo idazlea zein den jakin arren batzuetan ez dakigu izkribu horiek aurkitu diren herrietako euskaraz idatzirik dauden ala ez.

Txulapain aldean, bestalde, euskara orain dela gutxi iraungi da, eta badira bertako euskara nolakoa zen erakusten diguten grabaketak eta hauetatik abiaturik osatutako egunkariko artikuluak. Alderdi honetarako, Olloibarko eta Goñerriko datu batzuk *Erizkizundi Irukoitza*-n (Euskaltzaindia, 1984) biltzen dira, zenbaitetan datu horien erabateko fidagarritasunaz duda egiteko aski arrazoi izanagatik. Artolaren datuak ere (1992) garrantzi handikoak dira haran honetako euskararen berri jakiteko; hemen, gainera, egun biltzerik ez legokeen Arakil, Odieta, Olaibar, Esteribar, Erroibar eta Artzibarko datu interesgarri anitz jasotzen ditu egileak. Damaso Intzak (1974) egindako esaera zaharren bilduma ere munta handikoa da, bertan Atetz, Anue, Odieta, Itza, Txulapain eta bestetako datuak biltzen direlako, besteak beste.

Iruñerritik mendebaldera dauden ibarretako euskara aztertzeko aipaturikako Garesko materialak ditugu, Beriainen lanak æXVII. mendekoak dira hauek, alabainaæ, Utergako katixima, Muzkiko testuak, Elizalderen dotrina eta Satrustegik karrikaratutako testu zaharrak æezkon-formulak dira batzuk, lekuan lekuko hizkera islatzen ez dutenakæ. Gerok (Salaberri, 1998) Arabako mugako ibarretako hizkeraren argitasun batzuk eman ditugu, bertako toponimian aurkitzen ditugun ezaugarri dialektalez baliaturik (Arabako euskararen inguruan Knörr [1998] eta Zuazo [1989, 1999] ikus daitezke).

Orain Iruñerriko euskararen ezaugarri batzuk aipatuko ditugu, denak herri guztietakoak ez badira ere. Ikus daitekeenez helburu didaktikoak isoglosak —fonetikoak eta morfologikoak gehienbat— erabiltzera eraman gaitu, nahiz ongi dakigun hauek, maizkara, hizkuntza errealitatea ez dutela ongi erakusten (gai honetaz ikus Chambers eta Trudgilll, 1994: 139 eta hurr.).

1

a > e hersketa

Lotsagarrie
gauze
eskuen

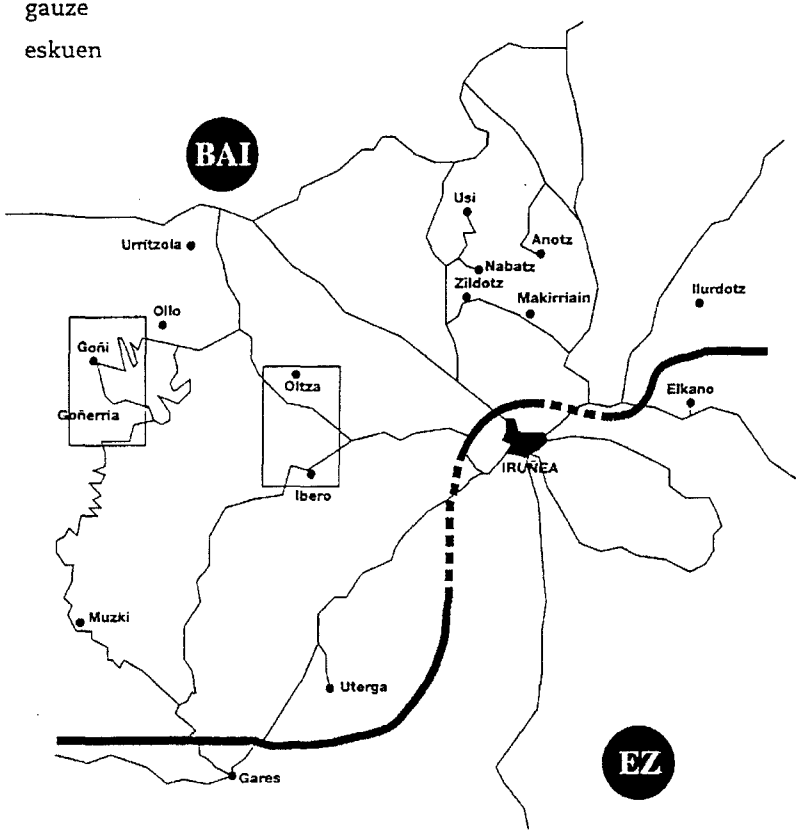

2

eu > au

neurritu > naurritu

euri > auri

deus > daus

eun > aun

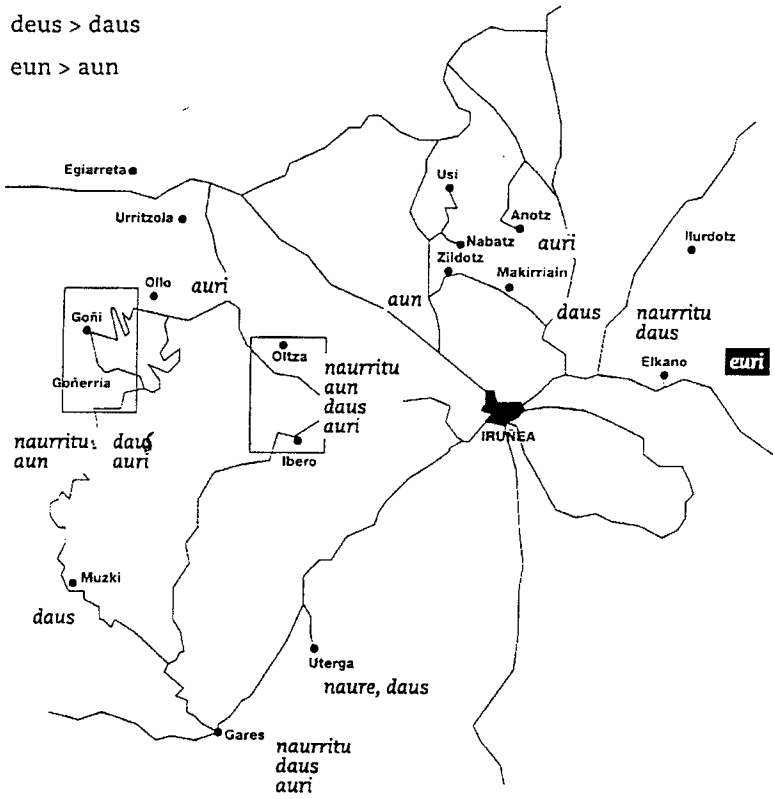

3

Sinkopa: atera > atra, oberena > obrena

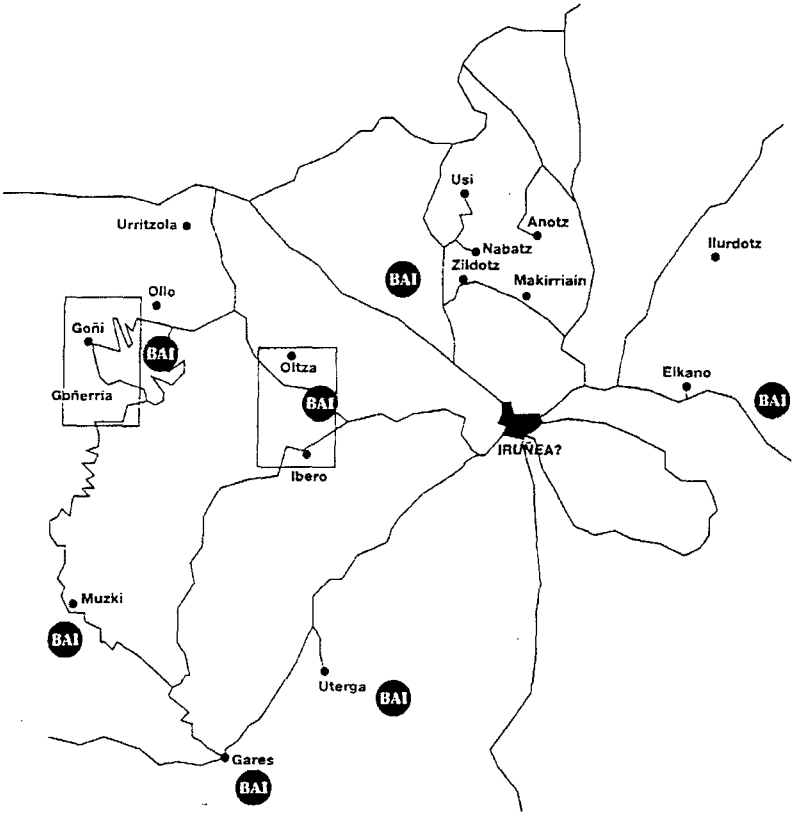

4

Arratoi > arratio, arrazoi > arrazio, saroi > sario

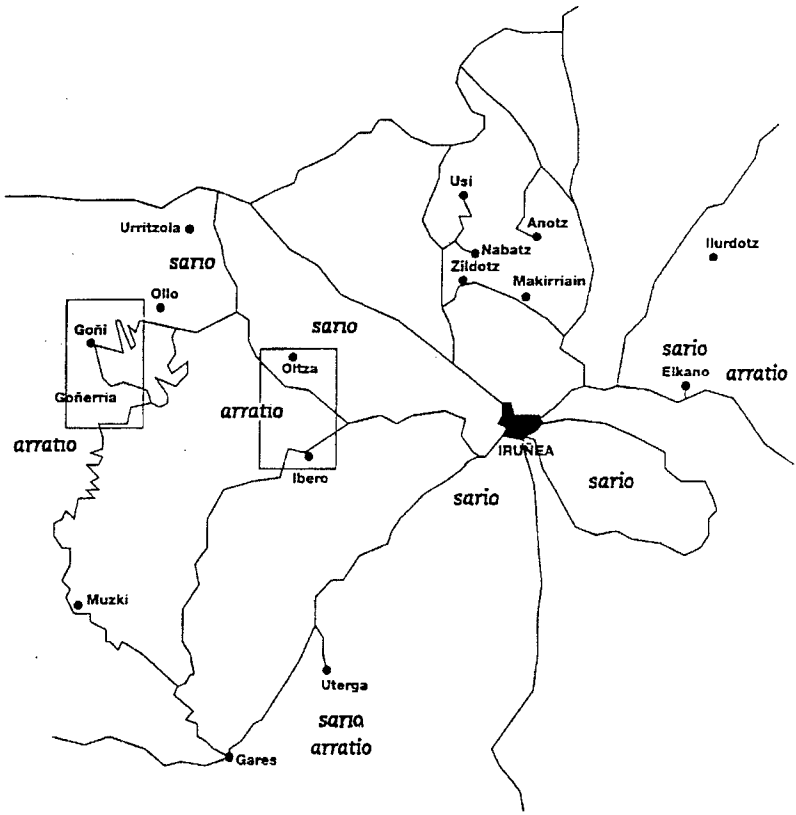

5

Hitz hasierako [j]-en tratamendua

yai > xai / jai

yan > xan / jan

yarri > xarri / jarri

yo > xo / jo

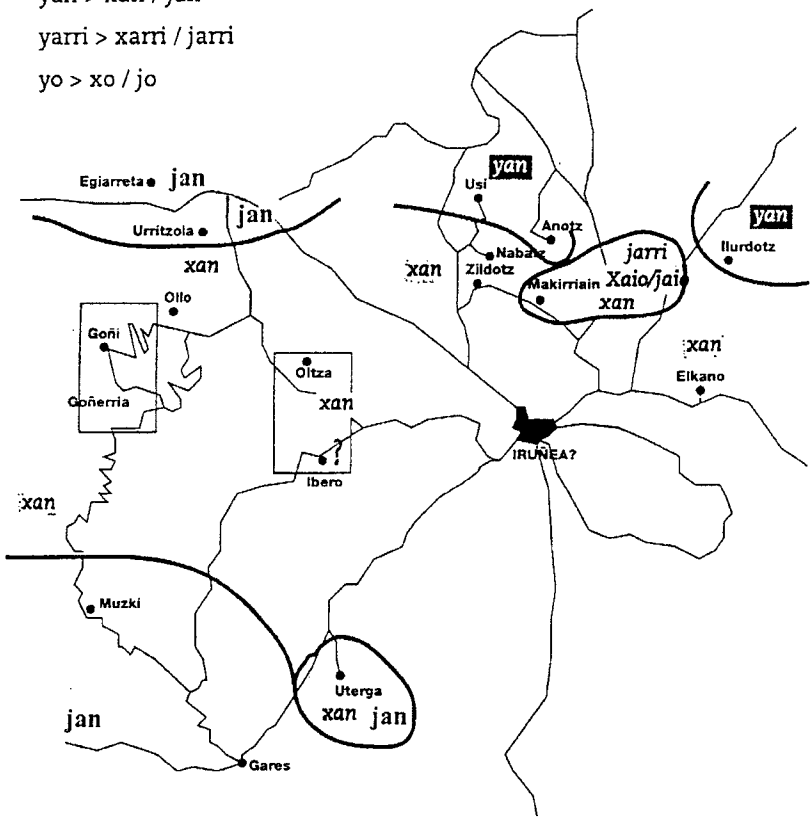

6

[ilV] > [i $\overset{l}{\underset{v}{}}$ V] bustidura

ilabete > illabete

ortzilare > ortzillare

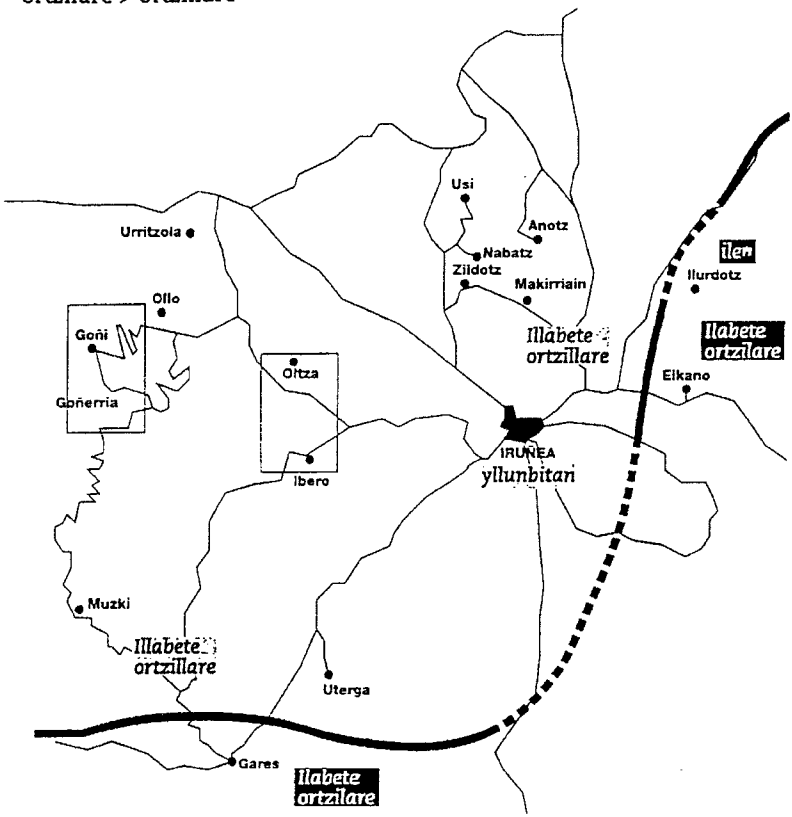

7

[inV] > [i n̥ V] bustidura

sinestatu > siñestatu

baitzine > baitziñe

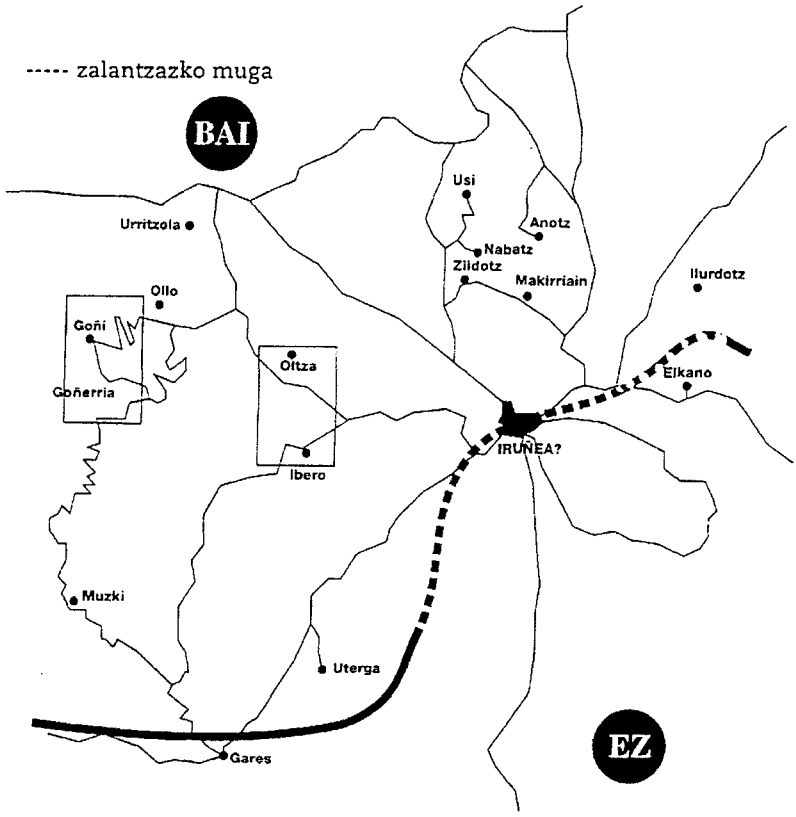

8

$[\,{}^{i}_{n}nV] > [\,{}^{n}_{v}V]$ bustidura

gaina ⇨ gaña

oinaze ⇨ oñaze

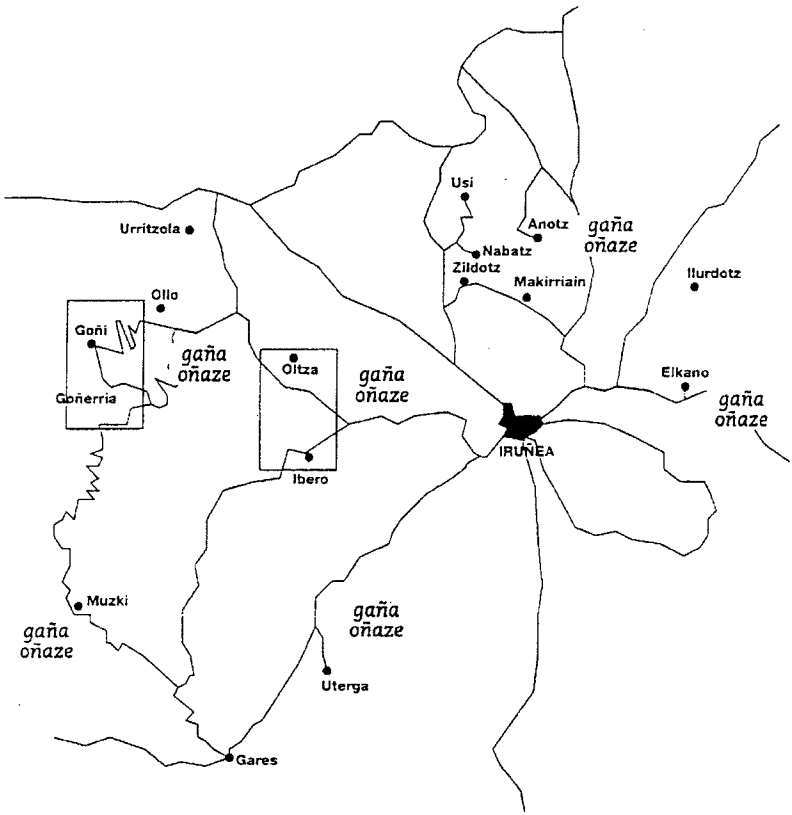

9

Ergatibo plurala

gizonak egin dute / gizonek egin dute

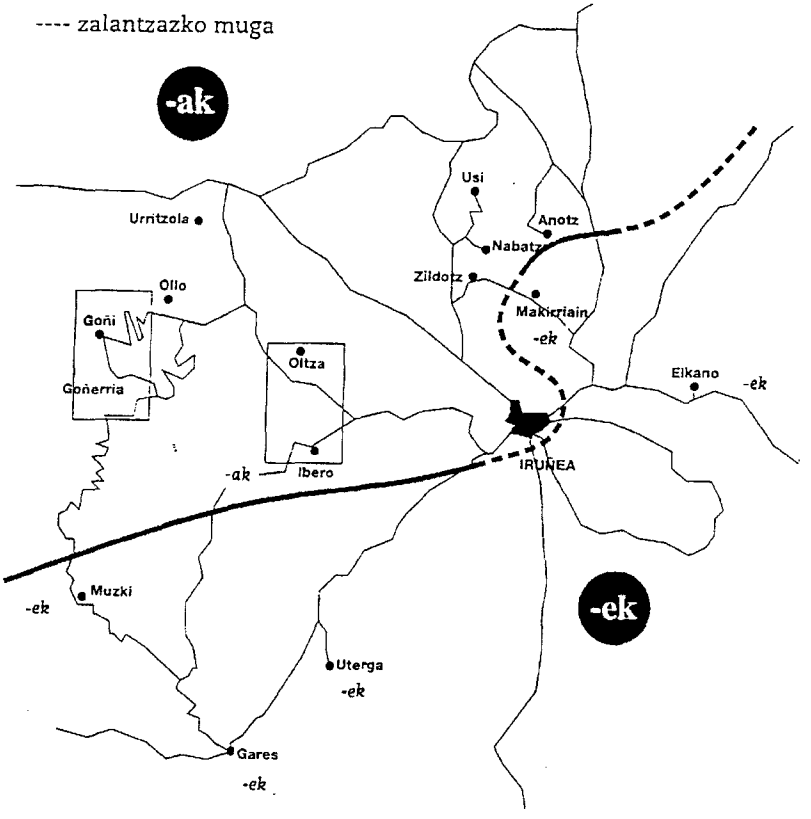

10

Datiboa

-ai / -ei // -ari / -eri, -egi

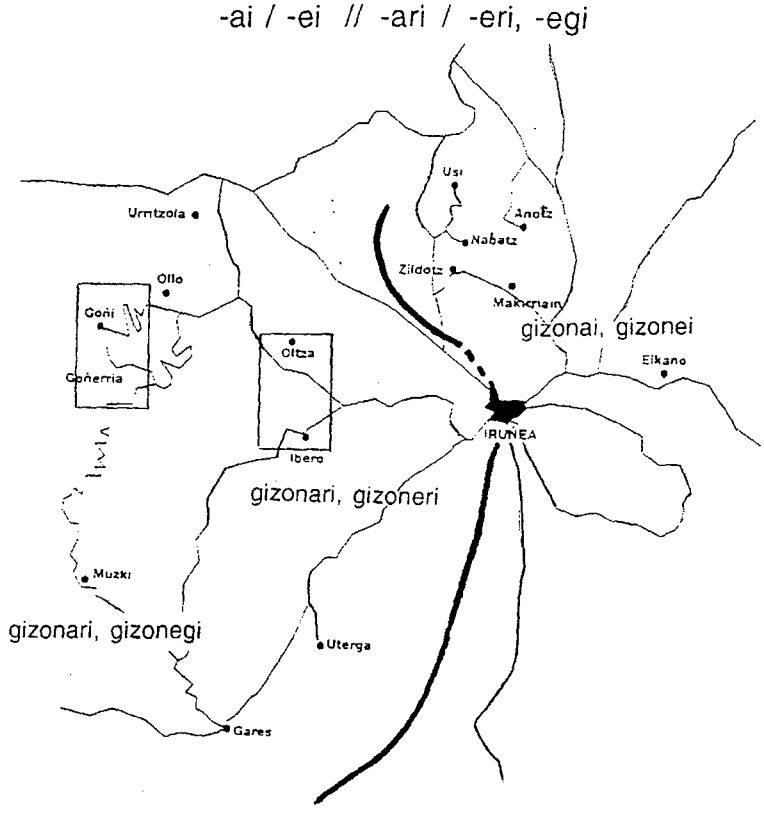

11

Genitivo singularra: *-aren, -an // -aren, -ain*

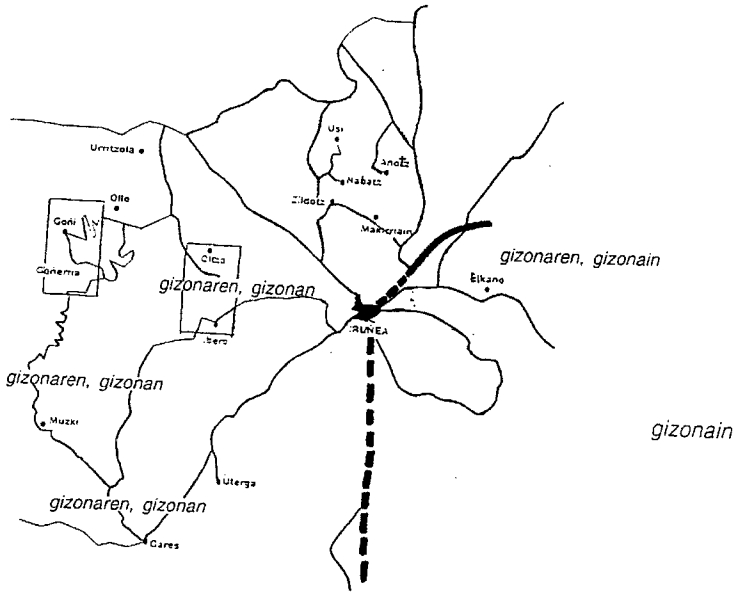

Gizonare, gizonaren

12

Ablatibo plurala
-eta(r)ik / -etatik / -etati

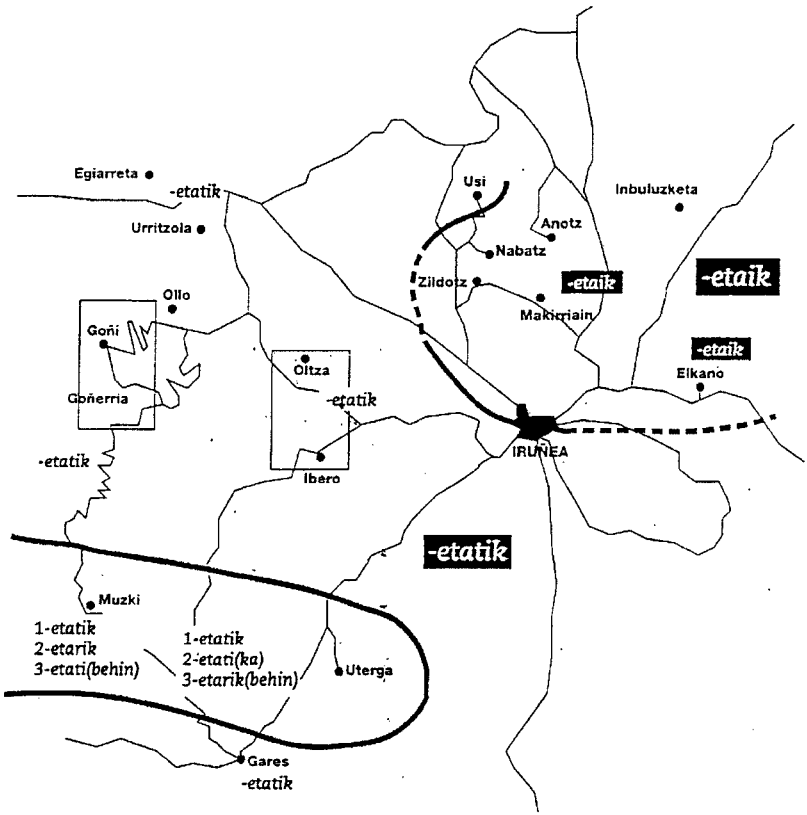

13

Soziatiboa
-a(re)ki, -eki / -arekin, -ekin

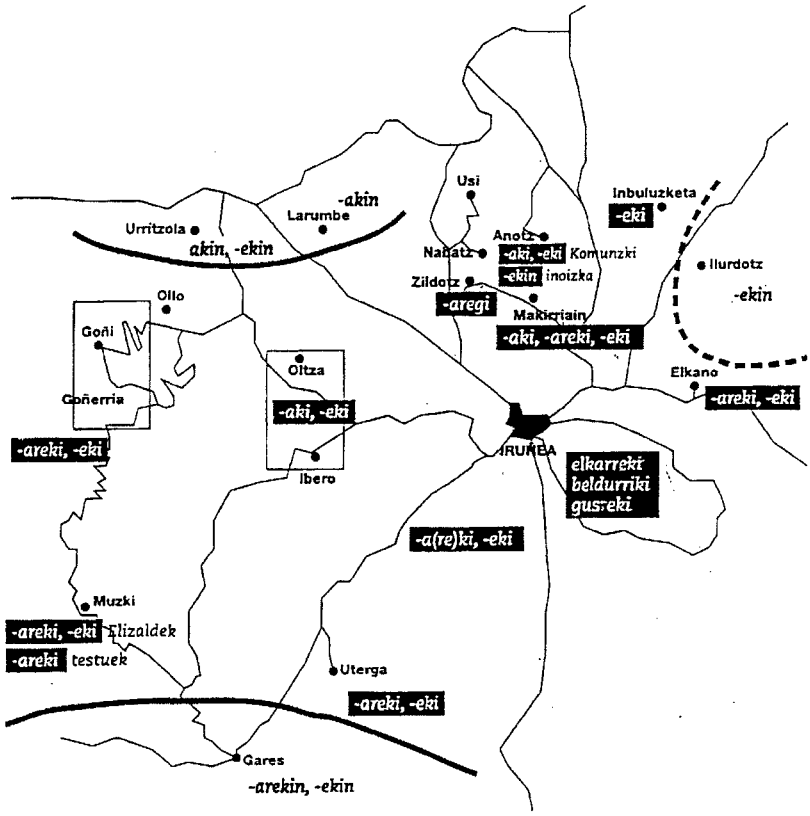

14

Instrumentala

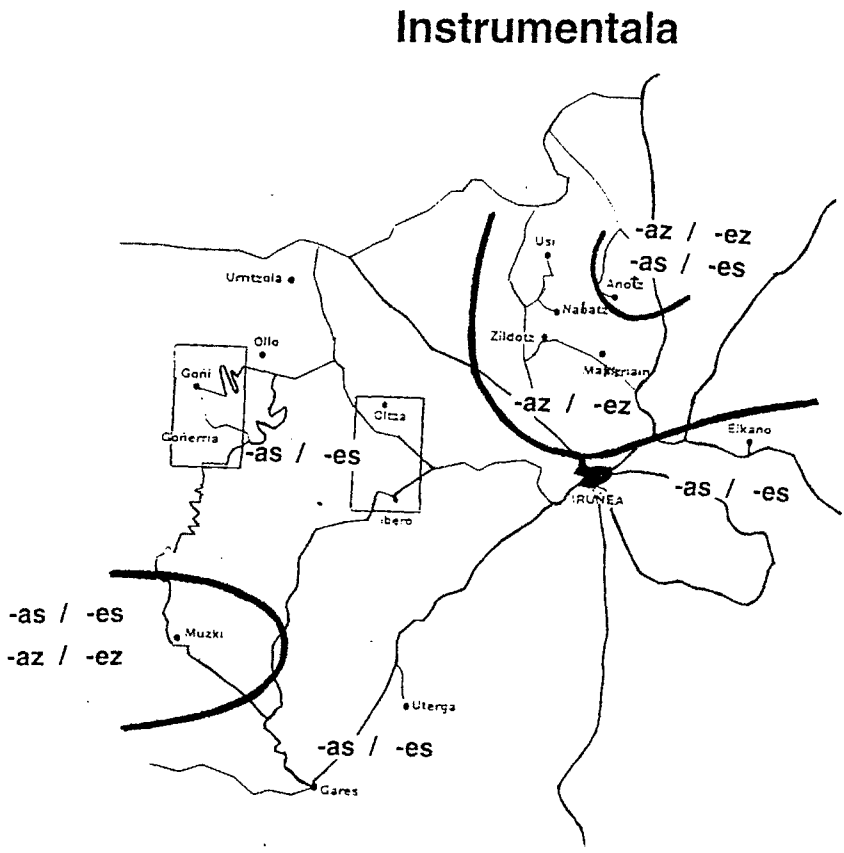

15

"Verbisation"

Ikusten(d)ut > ikusteunt, ikustaunt, ikustont

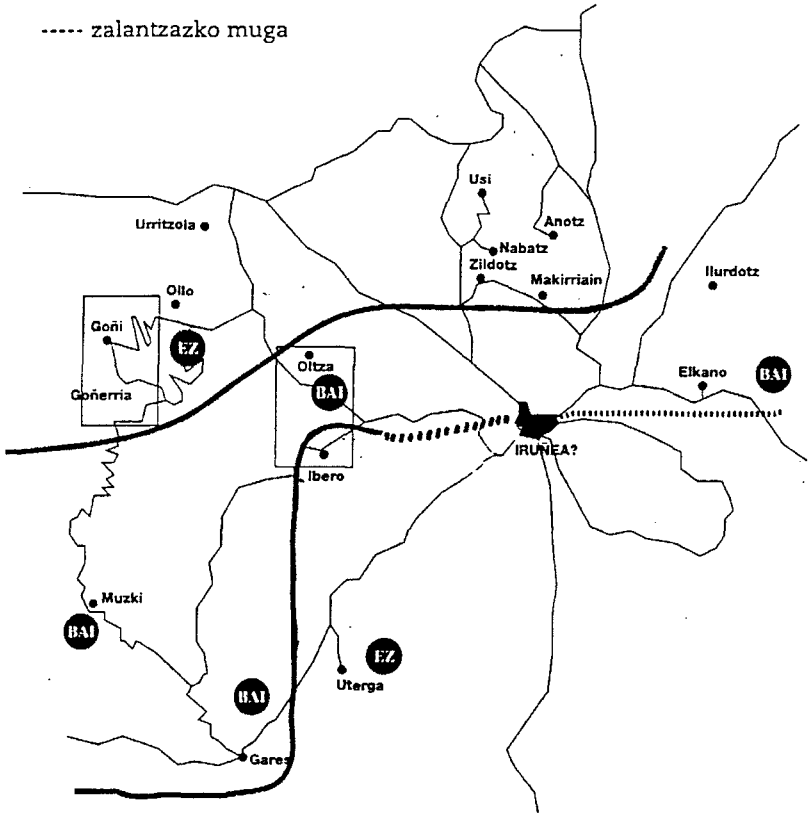

16

Dizkiot, nizkio(n) / tiot, nitio

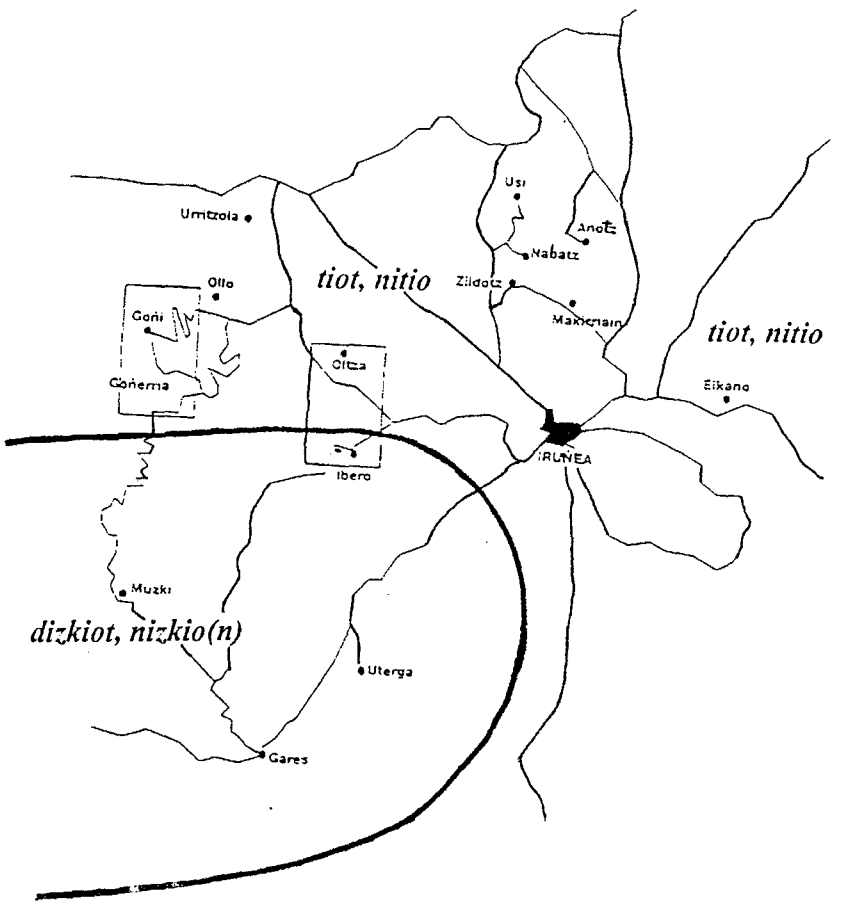

17

diotet "diet"

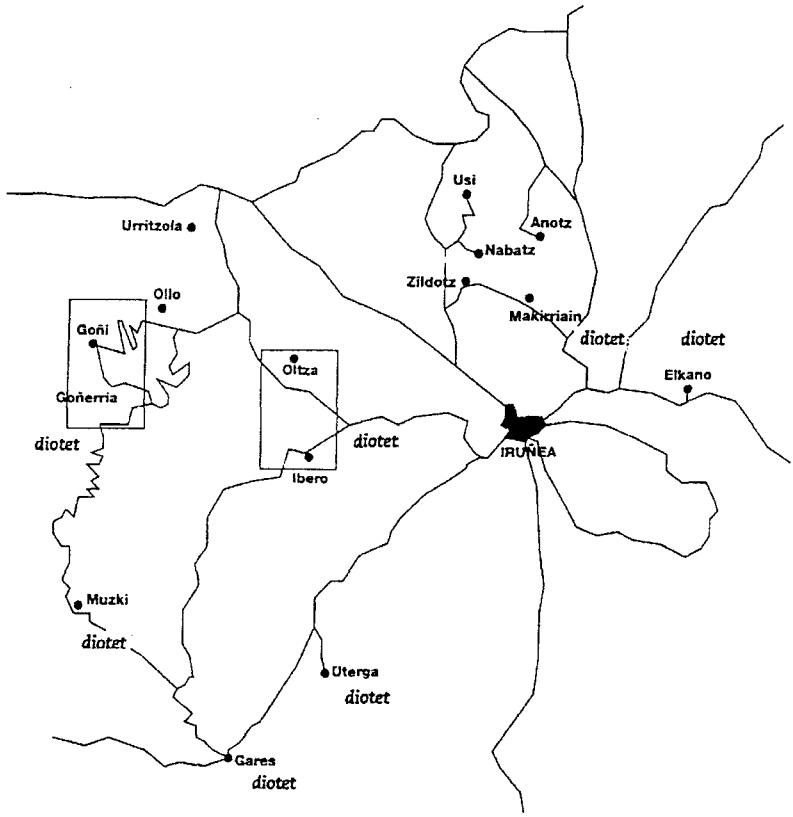

18

Iraganaldia

garbitu zioten / garbitu ziote

kantatu zuten / kantatu zute

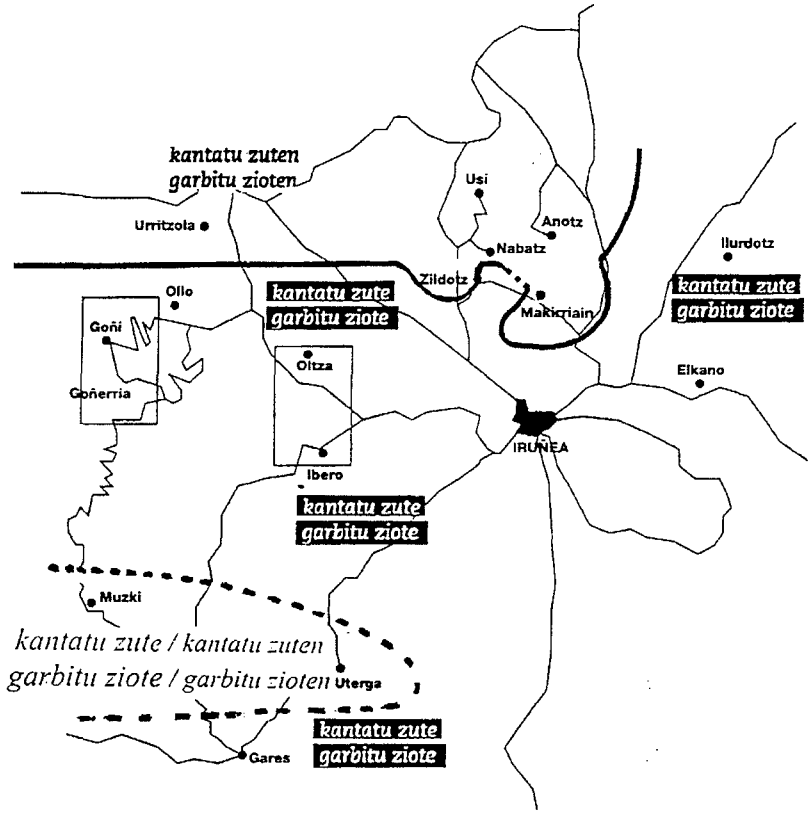

19

Iraganaldiko trinkoen bokala (*-e-* vs. *–a-*)

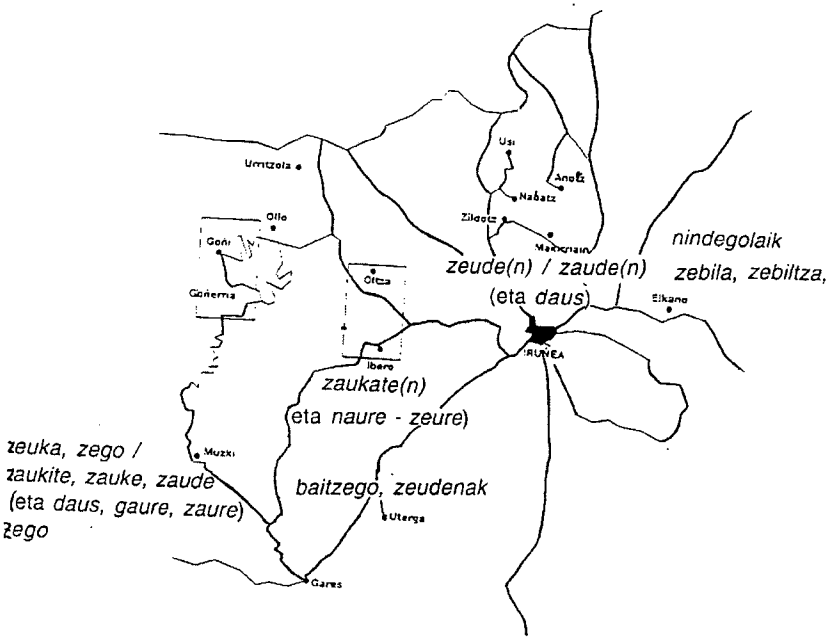

20

jan nuke(a) "jan nezakeen"

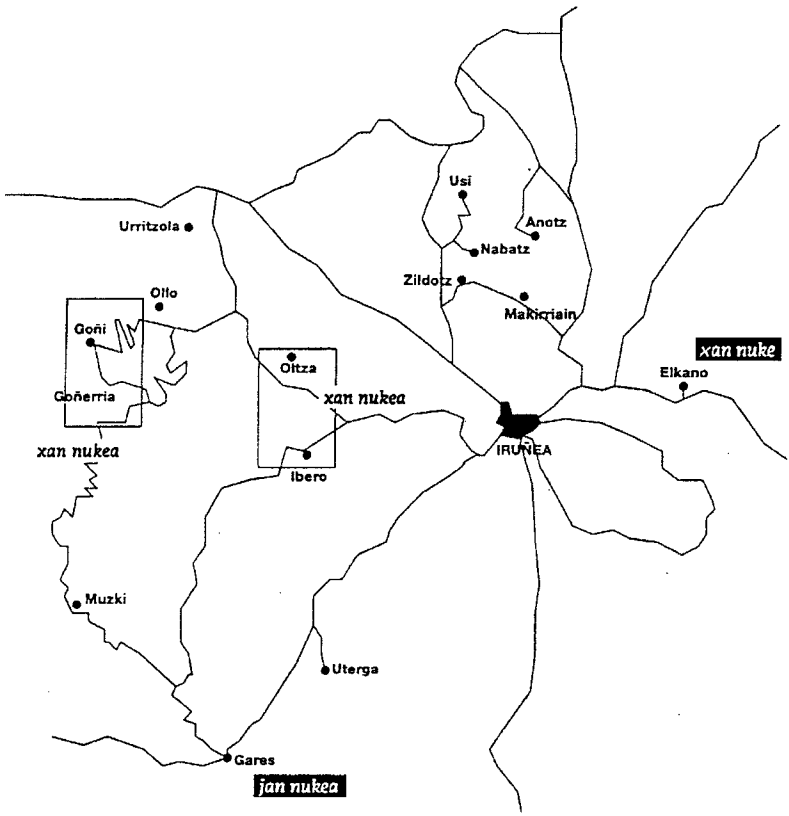

21

Geroaldia

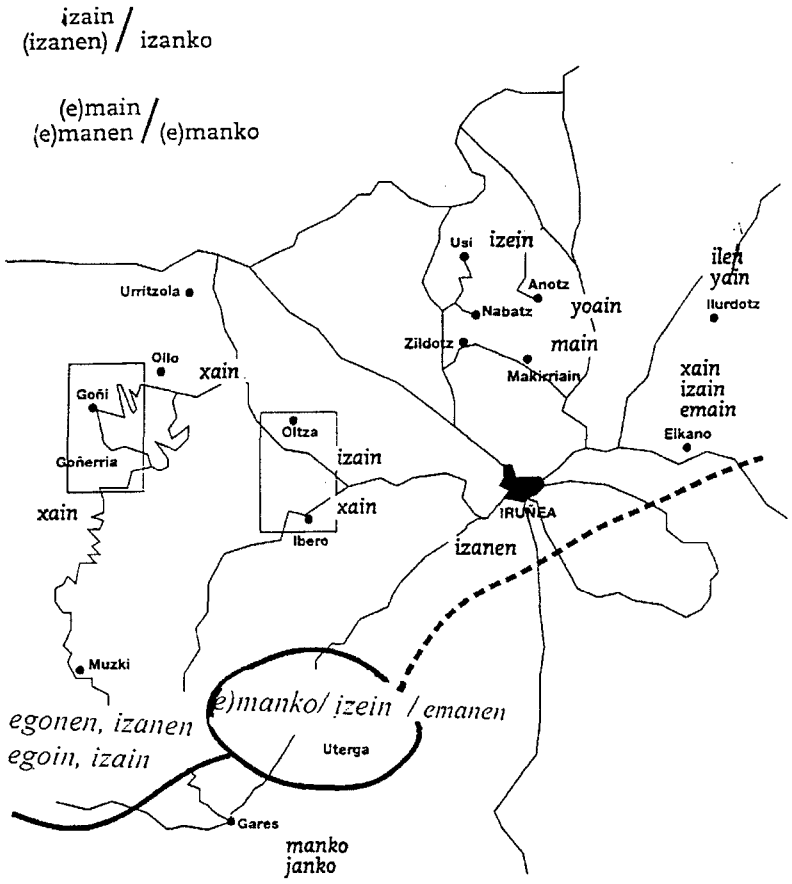

22

Nor - nori saila

izan (orainaldia)

*edin (iraganaldia)

(orain eta iraganaldia)

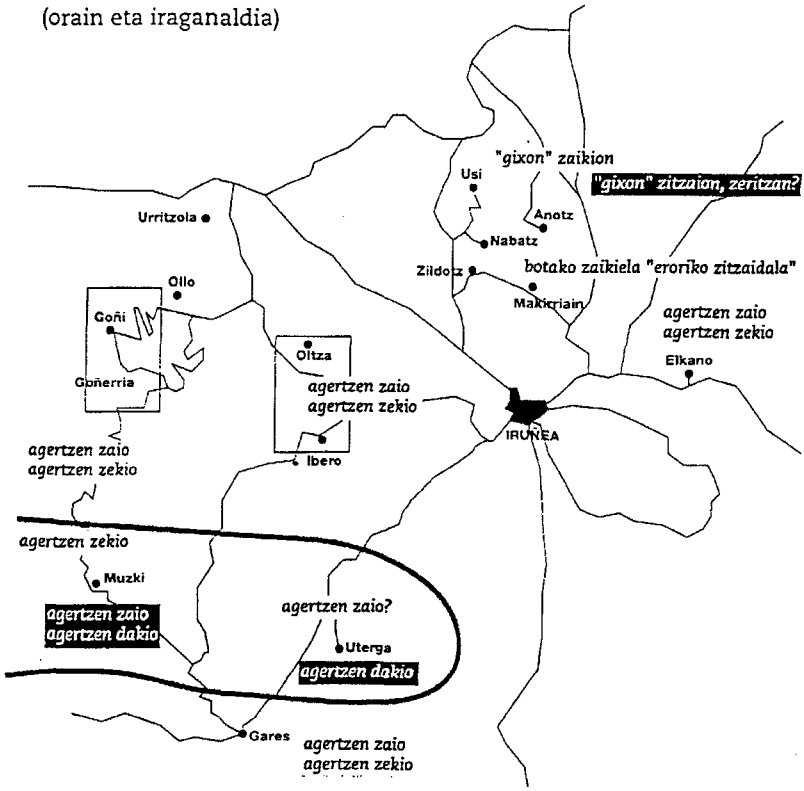

23

edan banez(a), balez(a), eror banindedi, banedi

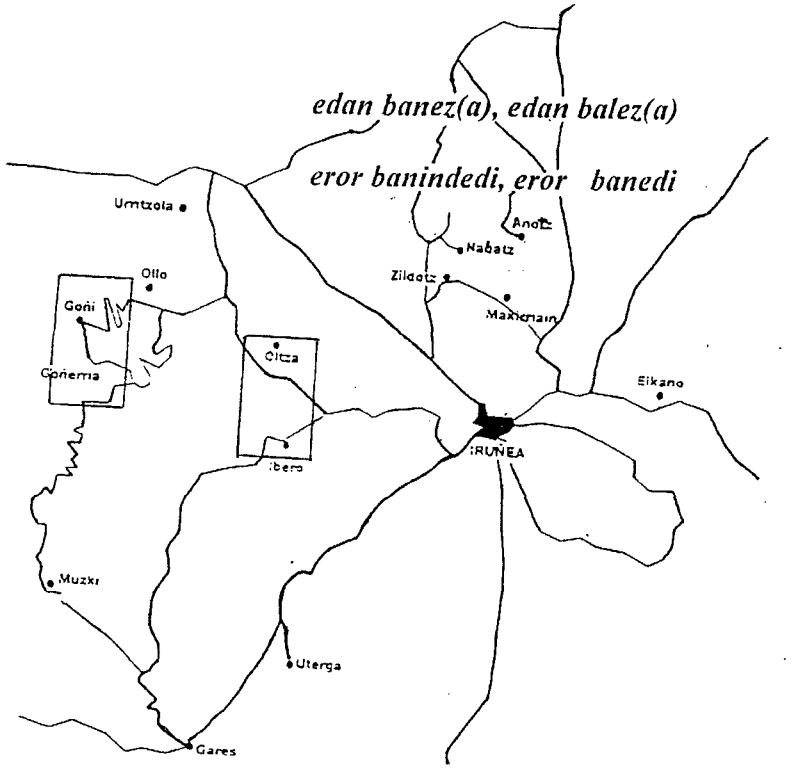

edan banez(a), edan balez(a)

eror banindedi, eror banedi

24

Errezebi dezadan, geldi da(d)ien /
errezebitu dezadan, gelditu da(d)ien

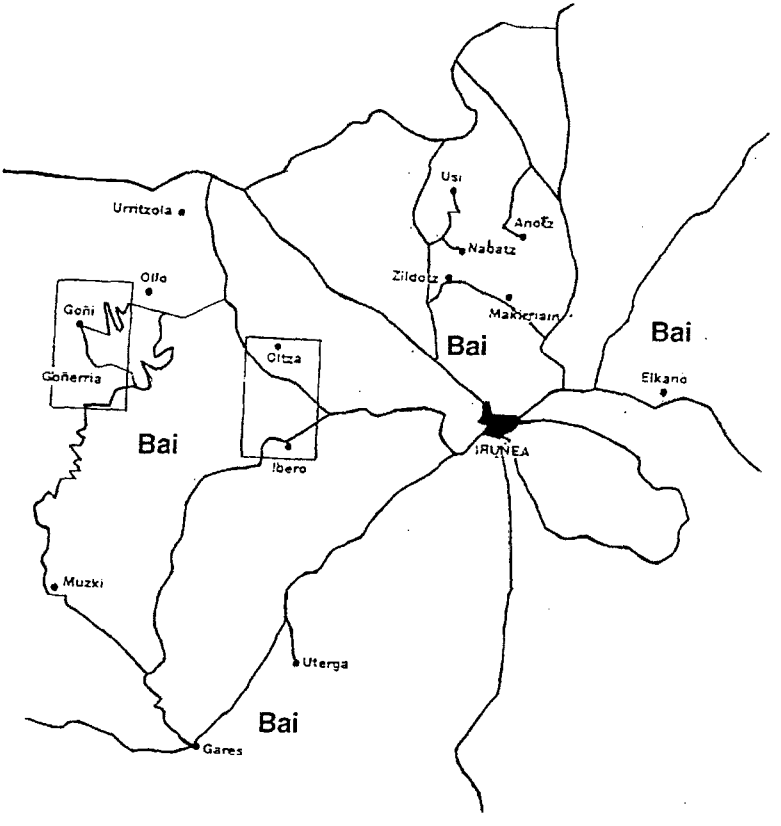

25

Izan na(d)ien, da(d)ien,
izan zeien, zaien, zidaien

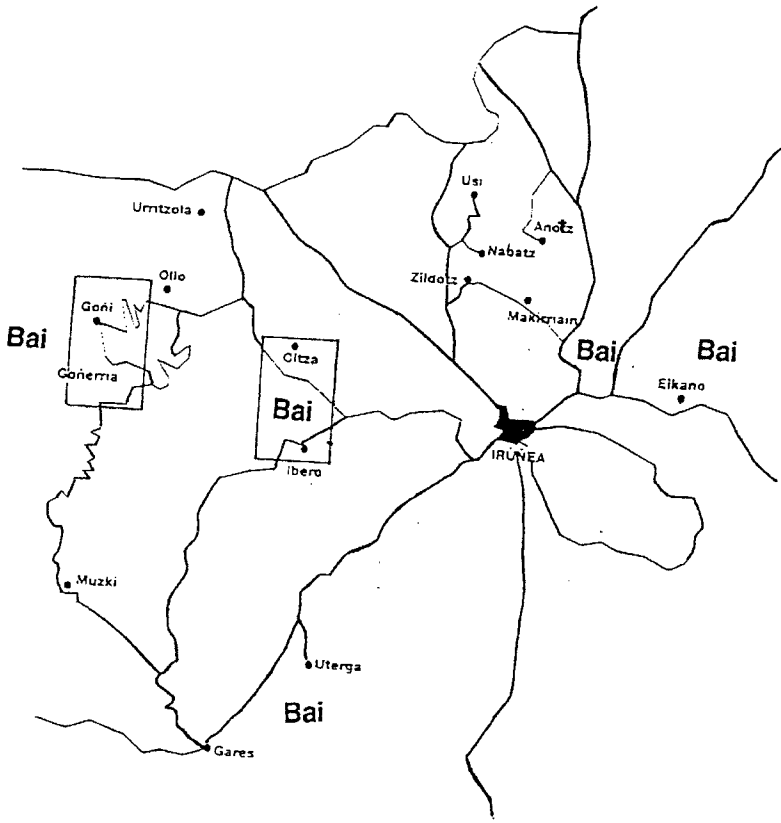

26

Noaie 'noa', doaie 'doa', zoeie 'zihoaṇ'

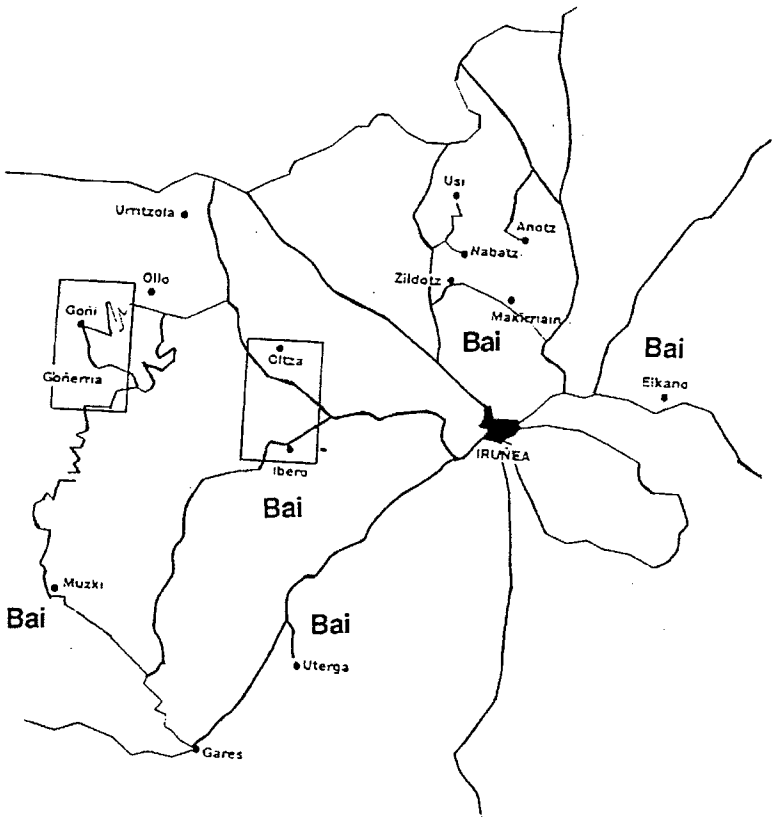

27

izandu, botatu, egondu, ibildu,

idukitu, iraundu, jakindu

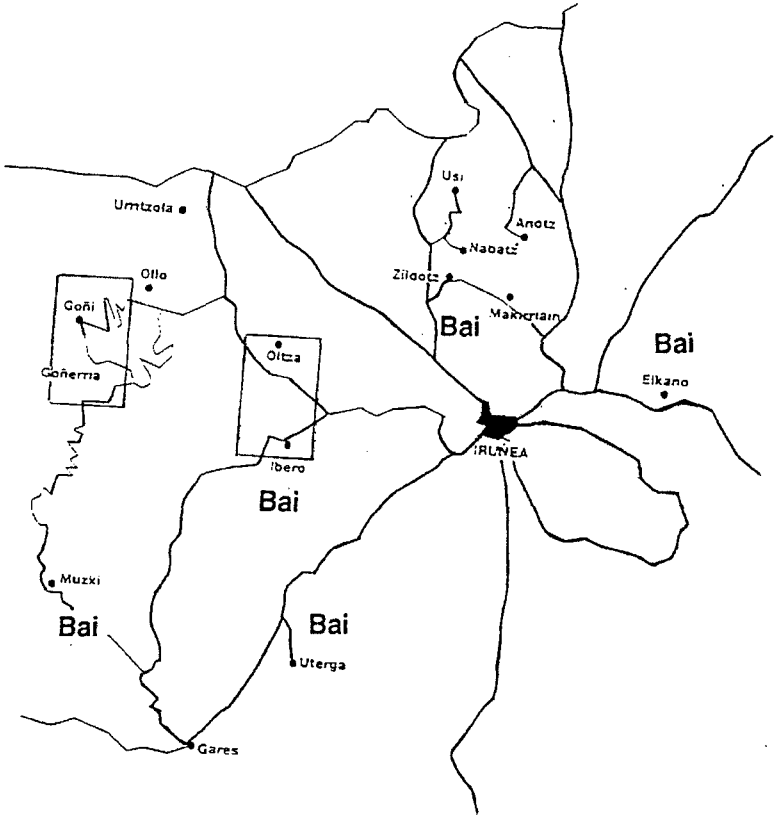

28

edatera (e)man
tentazioan erortzera utzi

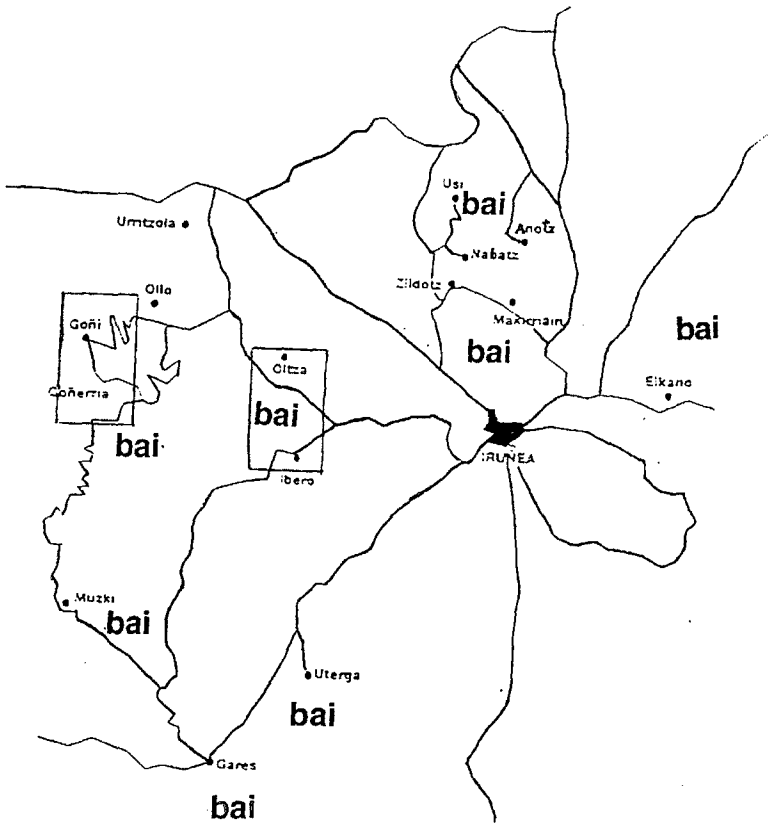

29

Goazen atras kontua
gaixtatus joan, ikusis joan

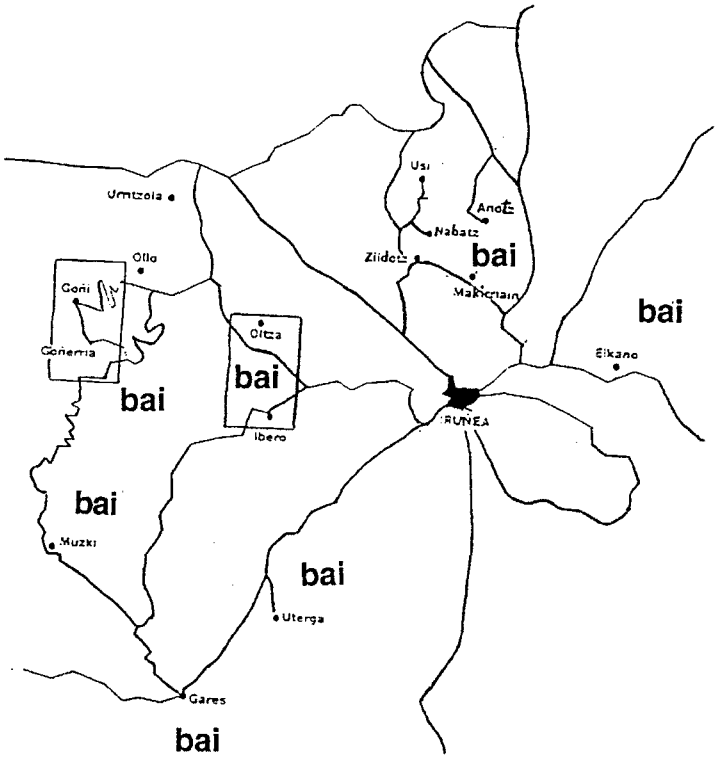

30

arren adoratzera joateko
onen eta gaixtoen juzgatzeko (juzgetzeko)
lagunaren iltzeko

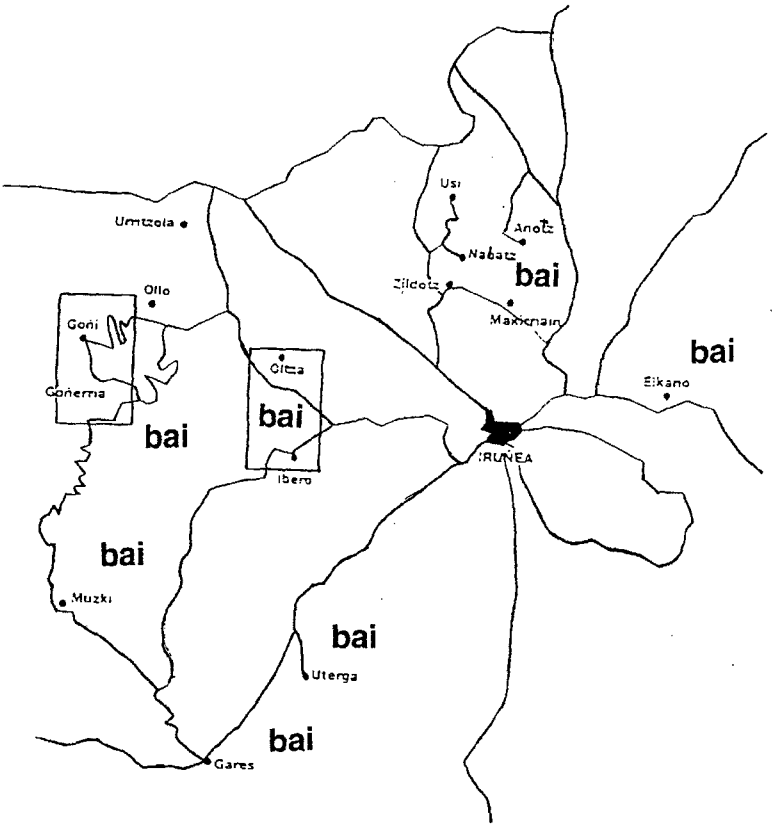

31

arturik, eginika, itorik, izanikan...

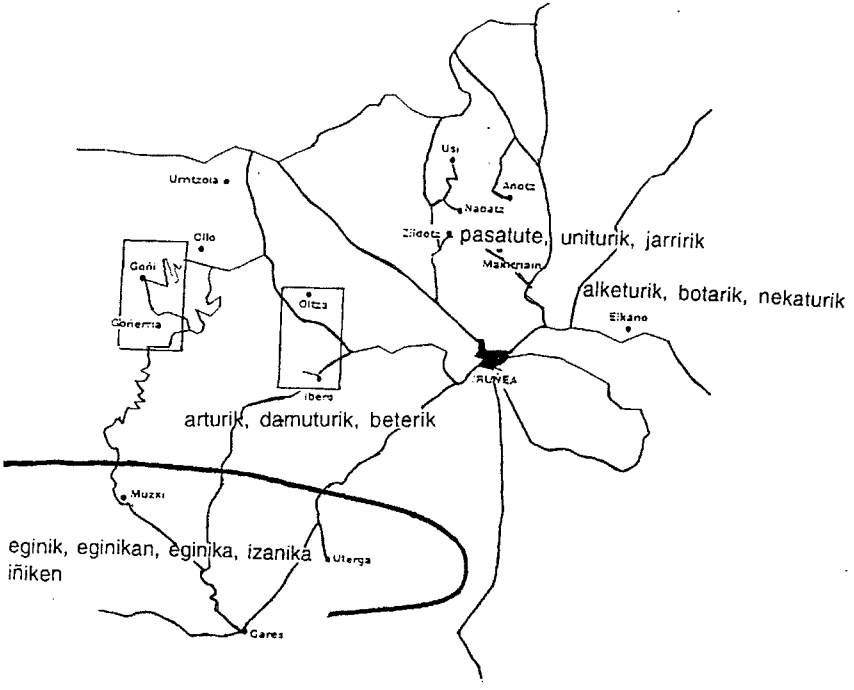

Ondorioak

Gu hemen ohar batzuk egitera mugatuko gara, ondorio finkoak ateratzeko gurea baino ikerketa sakonagoa eta ezagutza hobea behar baita (ikus aipatu dugun Caminoren azterketa bikaina). Gehienez ere mapei begiratu bat eman ondoan hau erran daitekeela uste dugu:

1. Isoglosa (isofono, isomorfo) batzuek alderdi osoa harrapatzen dute: *eu* > *au*; sinkopa; *arrazoi* > *arrazio* metatesia; [}inV] > [ùnV] bustidura; hirugarren pertsona pluraleko marka (*o* + *te*), nor-nori-nork sailean; trinkoen bokala, iraganaldian; *jan, xan nuke(a)* 'jan nezakeen'-en tankerako adizkiak; *aditzoina* + **ezan, *edin*, baldintza alegiazkoan; aditzoinaren eta partizipioaren arteko aldizkatzea, indikatibotik kanpo; *-ie*-dun formak, **edin*-en subjuntiboko adizkietan (*da(d)ien* vs. *dedin*); *noaie*-ren taxuko adizki "luzatuak"; aditzaren era bukatu analogikoak (*izandu, egondu, idukitu...*); zenbait aditzen gobernamendua (*eman, utzi* + aditzizena adlatiboan, *joan* + aditzaren era bukatua instrumentalean...); aditzizenaren objektu zuzena genitiboan (hautazkoa, irudiz); *-ikako* bidezko erlatiboak.

2. Batzuetan erdiko gune bat bezala gelditzen da, iparraldekotik eta hego-mendebaldekotik bereizita: *xan / jan / yan*, soziatiboa (*noreki* vs. *norekin*); "verbisation" delakoa (aditz metatesia).

3. Beste isoglosa batzuk ipar-ekialdetik hego-mendebaldera doaz, hemen aztergai hartu dugun alderdia bitan zatituz: *a* > *e*, [ilV] > [iùlV], [inV] > [iùnV] bustidurak, ergatibo plurala (*-ek* vs. *–ak*). Behin edo beste isoglosak Uterga (aldaera orokorrarekin batean) eta Gares baizik ez ditu harrapatzen (*izanen, izain / izanko*).

4. Inoiz ekialde / mendebalde zatiketa dago: datiboa (*gizonai, gizonei / gizonari, gizoneri – gizonegi*), ablatibo plurala (Muzki eta Uterga bereziak), genitibo singularra.

5. Muzki eta Uterga (eta batzuetan Gares) beren kabuz doaz ezaugarri batzuetan: ablatibo plurala (aldaera ugaritasuna); *-zki-* aditz pluralgilea (honetan Iberorekin eta Garesekin batera, antza); txandaketa, iraganaldiko sudurkarian; orainaldiko **edin*, nor-nori sailean; aditzaren era bukatuak partitiboa hartzen duenean *–(r)ik*, *-(r)ika* nahiz *–(r)ikan* agertzea.

Bukatzeko erran nahi dugu lan hau hurbiltze saioa besterik ez dela eta geroko ikerketak baietsi edo ezetsi beharko dituela hemen, ausardia handiegiaz beharbada, segurutzat ematen direnak.

Bibliografia

Artola, K. (1985):

—— "Ezkabarteko euskara, Iruñeko udal dermioaren ondokoa, Celedonia Zenoz andrearen ahotan", in *Aingeru Irigarayri omenaldia*, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 95-112.

—— (1992): "Hegoaldeko goi-nafarreraren azentua dela-eta (hurbiltze-saiakera)", *FLV* 60, 187-227.

Beriain, J. de (1980 [1621]): *Tratado de como se ha de oyr missa*, argitalpen faksimila, Hordago, Donostia.

—— (1626): *Dotrina christioarena euscaras*, Iruñea.

Bidador, J. M. (1992): "Noticias y restos del euskera de Val de Ollo", *FLV* 60, 277-295.

—— (2000): *Sakanako Euskal Idazleen Antologia (I)*, Nafarroako Gobernua & Bierrik Elkartea, Iruñea-Urdiain.

Bonaparte, L.L. (1882): "Observaciones sobre el vascuence de algunos pueblos del valle de la Burunda", *Revista Euskara* V, 120-121.

—— (1991): *Opera Omnia Vasconice*, Euskaltzaindia, Bilbo.

Camino I. (1995):

—— "Abiaburu bat aezkeraren azterketarako", in *Euskal Dialektologiako Kongresua (Donostia, 1991ko irailak 2-6)*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren gehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Lakarra arg., Donostia, 59-160.

—— (1997): *Aezkoako Euskararen Azterketa Dialektologikoa*, Nafarroako Gobernua, Donostia.

—— (1999): "Goñerriko hizkera (I)", *ASJU*, XXXIII, 5-78. Lan osoa hiru zatitan aterako da, egileak dioskunez, aipatutako aldizkarian (*ASJU* 33/1, 1999 eta *ASJU* 34/1 eta 34/2, 2000). *FLV*-rako ere prestatu omen du gai honen inguruko lanen bat.

Chambers, J.K. & Trudgill, P. (1994): *La Dialectología*, Visor Libros, Madril.

Díez de Ultzurrun, P. (1960): "El catecismo manuscrito de Maquirriain de 1828", *Euskera* V, 377-403.

Elizalde, F. (1735): *Apezendaco Dotrina Christiana Uscaras*, Iruñea. *FLV* 64, 1994, 41-65-en jatorrizko edizioaren argitalpen faksimila dago.

Erdozia, J. L. (2000): "«Erizkizundi irukoitza» Sakana erdialdean", *FLV* 83, 53-72.

—— (2000b): "Sakana erdialdeko azentuaren deskribapena", *FLV* 85, 417-439.

Etxaide, A.M. (1989): *El Euskera en Navarra: Encuestas Lingüísticas (1965-1967)*, Eusko Ikaskuntza, Donostia.

Euskaltzaindia (1984): *Erizkizundi Irukoitza*, Iker-3, Bilbo. Ana Maria Etxaidek paratutako argitalpena.

Gaminde, I. (1986):

—— "Esteribarreko Aditzak", *FLV* 48, 183-203.

—— (1998): "Nafarroako azentu ereduen sailkapena", *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak. Iruñea, 1997ko azaroa (24-28)*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 23-48.

Hualde, J. I. (1995):
—— "Euskal azentuen sailkapenaz eta historiaz", *Euskal Dialektologiako Kongresua* (Donostia, 1991ko irailak 2-6), «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren Ggehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Lakarra arg., Donostia, 189-208.
—— (1997): *Euskararen Azentuerak, ASJU*-ren gehigarriak XLII, Gipuzkoako Foru Aldundia & Euskal Herriko Unibertsitatea, Donostia.
Ibarra, O. (1995):
—— "Ultzamera", *Euskal Dialektologiako Kongresua* (Donostia, 1991ko irailak 2-6), «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren gehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Lakarra arg., Donostia, 553-578.
—— (1995b): *Ultzamako hizkera. Inguruko euskalkiekiko harremanak*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
—— (1997): "Erroko testu argitaragabe bat eta beste batzuen iruzkina", *FLV* 75, 265-282.
—— (1998): "Ultzamako hizkeraren deskribapena", *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak.* Iruñea, 1997ko azaroa (24-28), Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 89-110.
—— (2000): *Erroibarko eta Esteribarko hizkera*, Nafarroako Unibertsitate Publikoa, Iruñea.
Intza, D. (1922):
—— "Burundako euskalkia", *Euskera*, II, 3-42.
—— (1974): *Naparroa'ko euskal-esaera zarrak*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea.
Irigarai, A. (1974): *Una Geografía Diacrónica del Euskara en Navarra*, Ediciones y Libros, Iruñea.
Irizar, P. (1981):
—— *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*, Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, Donostia, 2 liburuki.
—— (1992): *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional*, Euskaltzaindia & Nafarroako Gobernua, Iruñea.
Izagirre, K. (1966):
—— "Ultzamako euskeraren gai batzuk", *BRSVAP* XII, 1966, 403-667.
—— (1967): "Altsasuko euskeraren gai batzuk", *ASJU* I, 1967, 45-97
Jimeno Jurío, J. Mª & Salaberri, P. (1994):
—— *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Pamplona / Iruña*, Onomasticon Vasconiae 12, Euskaltzaindia, Bilbo.
—— (1999): *Artajona. Toponimia Vasca / Artaxoa. Euskal Toponimia*, Altaffaylla Kultur Taldea & Nafarroako Gobernua & Sociedad de Corralizas y Electra de Artajona, Lizarra.
Karasatorre, R. & Erdozia, J. L. & Ulaiar, E. (1991): *Etxarri-Aranatzko Euskara eta Arañaz Elkarteko Hiztegia*, Altaffaylla Kultur Taldea, Tafalla.

Knörr, H. (1998): *Lo que hay que saber sobre la lengua vasca en Álva / Arabako euskarari buruz jakin behar dena*, Caja Vital Kutxa Fundazioa, Gasteiz.

Lekuona, M. (1973): "Textos Vascos del siglo XVIII, en Tierra de Estella", *FLV* 15, 369-390.

Lizarraga, J. (1979):
—— *Dctrina christioarén cathechima*, PV-Euskaltzaindia, Iruñea.
—— (1983): *Koplak*, J. Apezetxeak paratu argitalpena, Euskaltzaindia, Bilbo.
—— (1990): *Urteko Igande Guzietarak Prediku Laburrak*, Patxi Ondarrak paratu argitalpen kritikoa, Euskaltzaindia, Bilbo.
—— (1994): *Jesus, Maria eta Santuen Bizitzak*, P. Ondarrak eta J. Apezetxeak parartu argitalpena, Nafarroako Gobernua, Iruñea.

Maiz, E. & Mundiñano, I. (1998): *Etxarrieratik Sakanerara*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.

Mitxelena, K. (1988 [1957-58]):
—— "A propos de l'accent basque", *Sobre Historia de la Lengua Vasca*, *ASJU*-ren gehigarriak 10, J.A. Lakarrak M. Etxenikeren eta B. Urgellen laguntzarekin paratutako argitalpena, Donostia, 2 ale, 220-239. Jatorrizkoa *BSL*-en atera zen, 1957-1958, LIII, 204-233.
—— (1990 [1961]): *Fonética Histórica Vasca*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiaren gehigarriak IV, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 4. argitalpena.

Ondarra, P. (1965):
—— *Voces vascas de Bacaicoa*, *BRSVAP* XXI, 3-4. Separata, Donostia, 1965.
—— (1980): "Catecismo del siglo XVIII en vascuence de Uterga (Valdizarbe)", *FLV* 35-36, 173-221.
—— [Bonaparte, L. L.] (1982): "Materiales para un estudio comparativo del vascuence de Elcano, Puente la Reina, Olza y Goñi", *FLV* 39, 133-228.
—— (1987): "Textos en vascuence en el pueblo de Goñi", *FLV* 49, 117-140.
—— (1989): "Goñerrin aurkitutako sei euskal testu (1743-1753)", *FLV* 53, 97-144.
—— (1990): "Goñerrin aurkitutako lau euskal testu (XVIII. m.)", *FLV* 55, 73-121.
—— (1991): "Goñerrin aurkitutako beste sei testu", *FLV* 57, 131-168.
—— (1992): "Goñerrin aurkitutako testuak (IV)", *FLV* 60, 297-333.
—— (1993): "Goñerrin aurkitutako testuak (V)", *FLV* 62, 137-153.
—— (1993b): "Goñerrin aurkitutako testuak (VIII)", *Euskera* 38-1, 59-124.
—— (1993c): "Goñerrin aurkitutako testuak (IX)", *ASJU* 27/1, 59-124.
—— (1993d): "Goñerrin aurkitutako testuak (X)", *ASJU* 27/3, 903-947.
—— (1994): "Goñerrin aurkitutako testuak (VI)", *FLV* 67, 521-554.
—— (1995): "Goñerrin aurkitutako testuak (II)", *FLV* 68, 173-190.

Pagola, R.M. (1992): *Euskal Fonetika Nafarroan*, Nafarroako Gobernua, Iruñea, 2 ale.

Salaberri, P. (1992):
—— "Toponimia, dialektologiaren ikerbide", in *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak*, Iker-7, Euskaltzaindia, Bilbo, 619-645.
—— (1994): "Elizalderen *Apezendaco dotrina christiana uscaras*", *FLV* 65, 7-39.
—— (1996): "Iruñea: toponimia eta hizkuntza", *Iruña eta Euskara / Pamplona y el Euskara*, Iruñeko Udala, Lizarra, 21-44.
—— (1996b): "Amenduxen olerkiaz. Oharrak", *FLV* 71, 87-97.
—— (1998): "Arabako mugako nafar hizkeren inguruan", *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak. Iruñea, 1997ko azaroa (24-28)*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 49-87.
—— (2000): "Luzaideko euskara, Mezkirizkoaren eta Aezkoakoaren argitan", laster ateratzekoa.

Satrustegi, J. Mª. (1987):
—— *Euskal testu zaharrak*, Euskararen lekukoak-13, Euskaltzaindia, Iruñea.
—— (1987): "Textos dialectales en documentos religiosos vascos", *FLV* 50, 317-331.
—— (1988): "Textos dialectales en documentos religiosos vascos", *FLV* 52, 267-289.
—— (1995): "Ultzamako euskal testu argitaragabeak", *FLV* 70, 525-540.
—— (1999): "Arakil aldeko euskara, *FLV* 81, 343-348
—— (2000): "Olabairko euskal bertso papera", *FLV* 84, 277-287.

Solís Senar, G. (1993): "Lizarragako euskararen azterketa", *FLV* 62, 95-123.

Txillardegi (1984): *Euskal Azentuaz*, Elkar, Donostia.

Zuazo, K. (1989):
—— "Arabako euskara", *ASJU*, XXIII-1, 3-48.
—— (1995): "Burundako hizkera", in *Euskal Dialektologiako Kongresua (Donostia, 1991ko irailak 2-6)*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren gehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Lakarra arg., Donostia, 297-364.
—— (1998): "Nafarroako euskal hizkerak", *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak. Iruñea, 1997ko azaroa (24-28)*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 1-22.
—— (1999): "Arabako euskararen kokagunea", *FLV* 80, 165-184.
—— (2000): *Euskararen sendabelarrak*, Alberdania, Donostia.

Zubiri, J. J. & Perurena, P. (1998): *Goizueta eta Aranoko Hizkerak*, Nafarroako Gobernua & Goizuetako Udala & Aranoko Udala, Lasarte-Oria.

ALFABETATZEA-EUSKALDUNTZEA ETA 'UDAKO IKASTAROAK'

Zizur Txikia, 2000-IX-29

Juan Jose Zearreta,
euskaltzain urgazlea
eta Erakundeko ekonomi eragilea

Alfabetatzea, gau eskolak, euskarazko klaseak, neguko eskolak, neguko ikastaroak, ikastaro trinkoak, eta abar dira 60. hamarkadan euskara berreskuratzeko egin ziren ahalegin desberninei emandako izenak. Geroago etorri ziren AEK, euskaltegiak eta barnetegiak. Baina ez goaz ahalegin horren historia egitera. Gure lan honen helburua apalagoa da: gaur hartzen gaituen eraikuntza honek, nahiko aldatua bestalde, euskararekin izan dituen loturen aipamen zenbait egitea da. Horregatik, agian, "Zizur Txikiko Colegio Mayor Verbo Divino eta udakoa euskal ikastaroak" zatekeen izenburu egokiagoa aipatuko dugun eremua eta gaia zehazkiako mugatzen duelako.

Ezaguna da etxe honen eta euskararen arteko loturak aspaldikoak direla, hain zuzen ere, San Fermin ikastolaren 30. urteurrena ospatzen ari baikara. Baina, ziur asko, ezazagunagoak gertatzen dira 1971 eta 1972 urteetan hementxe bertan eman ziren udako euskal ikastaroekiko xehetasunak. Goazen, bada, udako euskal ikastaroen historia xumea aipatzera.

Baina ur handiagotan sartu baino lehen argi dezagun, udako euskal ikastaro hauek Euskaltzaindiaren babespean eta babes horri esker egin ahal izan zirela.

Ikas-irakas materiala aipatzekotan: Patxi Altuna, euskaltzainak, egokitutako *Euskera hire Laguna-I-II eta Ariketak,* Alfabetatze Batzordeak prestaturiko *Lehen Urratsak eta Ariketak, Euskal kantak* eta abar.

UDAKO EUSKAL IKASTAROEN HISTORIA

I - 1968. urtea

Euskara ikasteko udako ikastaroak urte honetan sortzen dira Madrilen ikasten ari ziren zenbait euskal ikasleren eskariari erantzutzeko. Ikastaro hau

Gabirian Aita Pasiotarrek zuten ikastetxean eman zen, barnetegi gisa. Uztailaren 15ean hasi zen eta abuztuaren 2an, hala beharrez, amaitu, egun horretan Gipuzkoako probintzia "ley de excepción" delakoaren pean gelditu baitzen Melinton Manzanas poliziaren hilketa zela eta.

Bertan 45 ikasle aritu ziren.

Irakasleak: Jon Iraola, Joxe Lizarralde eta Xabier Mendiguren jaunak.

II - 1969. urtea

Urte honetan Urretxu, Markina eta Leitzan egiteko asmoa bazen ere, ezinbestekoak ziren baimenak eskatzerakoan, ez ziren lortu Markinakoa eta Leitzakoa egiteko. Ondorioz, Urretxun (60 ikasle), Amorebieta-Etxano herriko Euba auzoan (bi talde) eta Iruñean eman ziren. Urretxu eta Euban, Aita Pasiotarren etxeetan, barnetegi gisa eta Iruñean R.S.A.P. elkarteak utzitako bulegoetan, egunean zehar eskola-orduak bezala.

Irakasleak, Urretxun: bost irakasle, baina izenik ez zaigu gelditu; Euban: Patxi Elgezabal eta Kepa Mallea. Iruñean: ez dakigu ez ikasle kopururik ez eta irakasleen izenik.

Urretxun ikasle izandako Hendrike Knörr euskaltzainburuordeak, honelako testigantza utzi digu:

> "....hori 1969. urtean izan zen, Urretxun, internado-modu batetan, berrogeitsu lagunekin batera..."

(X.Kintana-Joseba Tobar: *Euskaldunberriekin euskaraz* – Cinsa, 1975, 164. orr.).

III - 1970. urtea

Ikastaroak Markinan (47 ikasle – bizkaieraz), Oñatin (23 ikasle – gipuzkeraz) eta Baztango Lamiarritan (30 ikasle) egin ziren uztailaren hasieratik eta abuztuaren erdirarte.

Irakasleak: Patxi Elgezabal, Kepa Mallea, Belen Oleagordia, Juan Jose Uranga, David Zabala eta Juan Jose Zearreta.

Markinako ikasleen zerrendetan, besteak beste, Andolin Eguzkitza eta Jon Manzisidor jaunak agertzen dira.

Aipagarria da, bestalde, urte honetan bertan, Derioko Seminarioan Bizkaiko abadeentzat antolatutako 15 egunetako ikastaroa. Harrezkero, urtez urte egin dira eta oraindik jarraitzen dute edozein ikasleri irekiak.

Irakasleak: Karmelo Etxenagusia (Literatura), Mikel Zarate (Aditza) eta Lontxo Zugazaga (laguntzaile lanetan).

IV - 1971. urtea

Urte honetan, Bizkaiko Alfabetatze batzordeak, lau udako ikastaro antolatu zituen.

Uztailean: Zizur Txikian, barnetegi gisa eta Bilbon ikastaro trinkoa. Abuztuan: Donostian, barnetegi gisa eta Bilbon ikastaro triko bezala.

Zizur Txikiko Colegio Mayor/Verbo Divino, aukeratua izan zen uztaileko barnetegi bezala. Egia esateko, hala beharrez aukeratua, Misioneros del Verbo Divino fraideen esku zabaltasunari esker. Toki hau ziurtatu baino lehen, Bizkaiko Alfabetatze Batzordekideek, antolatzaile bezala, 50 ikastetxe baino gehiagotara joan arren ez baitzuten, beste inon, tokirik aurkitu.

Ikastaroa uztailaren 5etik eta abuztuaren 5ª arte luzatu zen, egunean 8 eskola-ordu emanez.

Guztira 65 ikasle aritu ziren eta bakoitzak, guztira, 5.000,- pezeta ordaindu zituen.

Irakasleak: Sabin Egileor, Patxi Elgezabal, Juan Ignacio Intxaurraga, Joxe Bernardo Jauregi, Jose Ramon Tapia eta Juan Jose Zearreta.

Zilegi bekit, une honetan, zerrendatutako irakasleen artean, aipamen berezi eta pertsonala egitea, hain zuzen ere, abuztuaren 4ean gaiso zital, muker eta luze batek betirako eraman baitzigun Joxe Bernardo Jauregi Apalategi adiskidea.

Ikastaro honetan, Aingeru Irigarai euskaltzaina eta Jose Luis Lizundia euskaltzain urgazle eta idazkariordea izan ziren bisitari eta hitzaldi emaile. Honez gain, eta aipatu Joxe Bernardo Jauregiren ikasleen zerrendan, Beñat Oihartzabal, egun, euskaltzain oso eta Iker Sailburu jaunaren izena aurki dezakezue.

* * *

Abuztuko ikastaroa Leitzako Escuela Agraria deitutakoan egitekoa zen, baina Principe de Vianaren baimena lortu ondoren, eta azken orduko eragozpenen eraginez, Donostiako Seminarioan eman zen, abuztuaren 2tik eta 30ª bitartean.

Guztira 57 ikasle izan ziren, 8 taldetan banaturik.

Irakasleak, aldiz: Anizeto Ajuriagojeaskoa, Ricardo Badiola, Sabin Egileor, Juan Luis Goikoetxea, Lola Ingelmo eta Juan Jose Zearreta. Honez gain, bi andereño: Mª Isabel eta Mª Karmen.

Aipagarria da ikastaro honetan izandakoen artean, 27 neska, magisterio tituludunak, aritu zirela bere euskara lantzen eta hobetzen.

V - 1972. urtea

Aurreko urteetako eskarmentuz, 1972 urtean ez zen toki arazorik, aurreko udatik eskatua baitzegoen Verbo Divino ikastetxea.

Ikastaroak, uztailaren 5etik abuztuaren 5ª arte iraun zuen aipatutako ikastetxean. Bertan 49 ikasle aritu ziren. Ikastaro honetan aritu ziren ikasleei buruz honelako xehetasunak aurkitu ditugu:

Urteak	Emakumezkoak	Gizonezkoak	Guztira
- 20	6	3	9
20 – 25	11	14	25
26 – 30	7	3	10
31 – 35	–	–	–
36 – 40	3	1	4
41 – 50	1	–	1
+ 50	–	–	–
Guztira	**28**	**21**	**49**

Euskararen ezagutza	Emakumezkoak	Gizonezkonak	Guztira
Mintzatu	8	3	11
Ulertu eta zailtasunez mintzatu	10	10	20
Zerbait ulertu ez mintzatu	9	9	18
Guztira	**27**	**22**	**49**

Ikastaroa aparteko eragozpenik gabe eman ahal izan zen, baina uztailaren azken egunetan, uste gabeko bisita bat izan zuten: poliziaren "brigada político-social"arena alegia. Etxea inguratu ondoren, hiru buruzagik ikastaroan ziren ikasle eta irakasleen nortasun agiriak eskatu zituzten. Arduradunek uko egin zioten eskariari eta, horren ordez, zerrendak eta nortasun agirien zenbakiak eman zizkien. Polizien buruzagiek alde egin zuten Iruñera, baina muino honen inguruan ohiko ez ziren biztanle zenbait ikusteko beta izan zuten etxebarrukoek. Garai hartako ohitura jarraikiz, ilunabar-gauean hiru lagun eraman zituzten atxiloturik: mutil bat eta bi neska: Maite Madariaga Agirre eta Mitu Madariaga Agirre. Mutila, gipuzkoarra nonbait, bi neskak, aldiz, atzerritarrak, Mexikon jaioak eta Jose Antonio Agirre lehen Lehendakariaren ilobak. Galderak egin ondoren, aske utzi zituzten, baina ez ezeren truke: ikastaroa bertan bera amaitzeko agindua jaso zuten antolatzaileek: "hoy mejor que mañana y mañana, mejor que pasado mañana". Eta hala bete arazi zuten.

Abuztuko ikastaroa ere hemen ematea pentsatua zuten antolatzaileek (6tik – 31ra) baina aipatu gertakizun horren ondorioz, baimen bila hasi beharra izan zuten Euskaltzaindiaren Idazkariordearen laguntzarekin. Lehenbizi, garai hartan Nafarroako Foru Diputazioan hezkuntza eta kultura diputatua zen Ignacio Irazoki jaunarengana jo zuten babes bila. Geroago, Gobernador Civil delakoaren ordezko zereginetan zegoen jaunarekin mintzatu ziren, baina ez zuten beharrezkoa zuten baimena lortu. Jasotako debekuaren fotokopia aurkitu dugu eta honela dio:

" VISTO SU ESCRITO DE 3 DE AGOSTO...." *(ikus eranskina)*

GOBIERNO CIVIL
DE
NAVARRA

Fecha: 10 agosto 1972
Negdo.: 0. P. 12.11
Núm.: 2077
N/Ref.:
S/Ref.:
Asunto: contestando instancia

Visto su escrito de 3 de agosto, con entrada en este Gobierno Civil el diez de los corrientes, en el que solicita autorización para realizar un cursillo de apredizaje de lengua vasca, en regimen intensivo de internado, en el Colegio Seminario del Verbo Divino, sito en Cizur Menor, lamento participarle que segun me informa la Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo, dicho inmueble no está autorizado para el ejercicio de la industria de hospedaje, por cuyo motivo no me es posible acceder a lo solicitado.

Dios guarde a Vd.
EL GOBERNADOR CIVIL ACTAL.

GOBIERNO CIVIL DE LA PROVINCIA DE NAVARRA

Sr.D. Luis Villasante Cortabitarte
Director-Presidente de la Academia de Lengua Vasca.
Palacio de la Diputación (San Sebastian).-

Antolatzaileek, zer zetorkien susmatuz, Bilboko Santiago Apostol ikastetxean lortu zuten tokia, barnetegia izan behar zuen ikastaroa, ikastaro triko bat bezala emanez.

Aurrera baino lehen eta honekin zerikusi duelako, aipata dezagun, *Euskalduntzen-1, 2, 3* liburukien azaletan ageri den aita Imanol Berritua y ikasle batzuen argazkia, ikastaro honetako ikasgela batean aterea dela.

Ikastaro hau egiteko 49 ikaslek zuten izena emana eta hona hemen eskuratu ditugun xehetasunak:

Urteak	Emakumeak	Gizonak	Guztira
- 20	6	1	7
20 – 25	15	5	20
26 – 30	5	2	7
31 – 35	2	5	7
36 – 40	1	1	2
40 – 50	4	1	5
+ 50	2	-	2
Guztira	**35**	**15**	**50**

Euskararen ezagutza	Emakumeak	Gizonak	Guztira
Mintzatu	8	4	12
Ulertu / zailtasunez mintzatu	12	6	18
Zerb ulertu / ezer mintzatu	14	6	20
Guztira	**34**	**16**	**50**

Bizitutako gora-behara guztien ondoren, abuztuaren 10ean eman zitzaion hasiera ikastaro honi, Jose Luis Lizundia euskaltzain urgazle eta idazkariordearen hitzaldi batez eta Alfonso Irigoyen euskaltzainaren beste hitzaldi batek eman zion amaiera.

Irakasle lanetan aritu zirenak: Ricardo Badiola, Sabin Egileor, Juan Luis Goikoetxea, Lola Ingelmo, Juan Ignacio Intxaurraga, Josu Legarreta, Gregorio Martikorena eta Juan Jose Zearreta.

1973 - 1974 - 1975 Urteak

Hurrengo urteotako udako ikastaroak, Bizkaiko Alfabetatze Batzordeak antolatutakoak behintzat, Deustuko Unibertsitatean eman ziren, bertako Euskal Kultur Mintegikideak lagun izan zituztelarik.

ZERGATIK IKASI EUSKARA ETA ZERTARAKO

Zergatik eta zertarako arituko ote ziren ikasle haiek euskara ikasten?. Egia esan, oso zaila gertatzen da jakitea, oso testigantza gutxi aurkitzen delako. Besteak beste, garai hartan honelako galde-erantzun sortak egitea eta gordetzea nahiko arriskugarri gertatzen zelako, euskarareriko kontuetan debekua eta oztopoa besterik ez baitzen. Hala eta guztiz ere, geroxeago bada ere, Xabier Kintana eta Joseba Tobar jaunek *Euskaldunberriekin euskaraz* (Bilbo, Cinsa, 1975) liburua argitaratzen dute eta bertan 30 lagunekin egindako elkarrizketak agertzen dira. Hauetan adinagatik edo eta ezagunak direnen zenbait erantzun aukeratu ditugu, garai honetako ikasleen adinkide izan daitezkeelako.

Egileek hitzarrean diotenez euskara ikasteko "aukera hori librea da, ez baitaiteke inor bortxaraz, gogoz kontra, izan nahi ez duena hautatzera behartu" baina askatasun horren barnean, bakoitzak berebiziko arrazoiren batengatik erabaki zuen euskara ikastea. Hona hemen iritzi batzuk:

Gizatasunaren eskakizuna

Argi dago gure gizatasunaren eskakizuna dela euskaldun izatea, gure giza arazoa ez baita konponduko euskararena konpondu arte. Beraz, aterabide bakarra euskara berreskuratzea da. Honela zioen Rikardo Arregik:

> " ... euskaldunok ez gaitezke osa eta ez gure herriari jabetasuna eman euskarazko kultura bidez ez bada".

(Alfabetatze Batzordea: "Alfabetatzea Rikardoren iritzian" –*Jakin* Sorta-1971 – 59. orr.)

> " ... dudarik gabe, pertsona ez du euskarak egiten... baina gaur egun euskara seinale bat, sinbolo bat biurtu zaigu euskaldunen gizagintzan". (Ibid. 192. orr.)

Euskal sentimendua eta euskaltzaletasuna

> " ... neure burua farragarri ez ikusteko, euskaraz ikasi behar; nik errotik, eta edozer irakurri baino lehenago, euskalduntasuna senditu baitut". (Txillardegi)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 78. orr.)

"Serioski hemezortzi urtez ekin nion ikasteari, euskalduntasunak akulaturik, ez filologia zaletasunak edo gisa horretarako beste ezerk" (Juan Antonio Letamendia)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 124. orr.)

"... Euskarak Euskal Herriaren nortasuna egiten zuela konturaturik ikasi nahi izan dut, folklorekeria eta mitologikeria guztiak bota ondoren". (Xanti Lafitte)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 168. orr.)

"Nik beti pentsatu dut Euskal Herrian bizi den batentzat euskara jakitea derrigorrezkoa dela, euskalduna izateko eta gure Herriko kulturan parte hartzeko lehengo pausua delako". (Karlos Azkuenaga)

X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 194. orr.)

"Neure Herriaren hizkuntza jakitea beharrezkoa nuelako" (Arantxa Santamaria)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 178. orr.)

"Txapelak (arraza, jatorria,...) bakarrik ez du bururik euskalduntzen" (Roman Basurto)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 210. orr.)

"... Dudarik gabe herrizale sentitzen nintzelako". (Isabel Lertxundi)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 216. orr.)

Euskaltzaletasuna eta politika

"Arrazoi askorengatik ahantzezinezkoa den 1970. urtean. Sozial egoera batek eraman nindian euskara ikastera".(Joseba Tobar)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 132. orr.)

"Hamasei urte nituela neure herritasunaz konturatu nintzen, eta Bilbon nengoela, erabaki nuen euskaldun moderno bat izatea, gaurko euskaldun hiritar bat izatea." (Natxo De Felipe)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 187. orr.)

Herri miñaren eraginez

"Soldaduzkara joaterakoan hasi nintzen – Caceres-en – eta bertan esan nituen neure lehenbiziko hitzak euskaraz.... zergatik? ... Atzerrian aurkitu nuen neure euskaldun biurtzeko deia, batez ere, lagunak Euskal Herriari buruzko gauzak galdetzen hasi zitzaizkidanean. Orduan euskaldun ez izateagatik lotsatu nintzen. Bilbora itzulita, ikasminagatik hasi, eta gero euskararen ederrak liluratu ninduan". *(B*orja Barandiaran)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 158. orr.)

Integrazioaren bila

"Zarautzen nengoen denbora hartan eta haseratik Zarauzko giroa oso berezia eta jatorra zela ikusi nuen. Berehala konturatu nintzen Euskal Herria herri bizi bat zela eta herri harek onartua izateko, nahaietaez, euskara ikasi behar nuela". (Erramon Zamalloa)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 102. orr.*)*

Nortasuna osatzeko

"Neure burua Euskal Herri honetan osatzeko dudan modu bakarra dukek, seguru asko, gehienik bultzatu nauena.... baina, berriz ere diodan, neure, eta ene herriaren, alienazio historiakoaren gainditu nahia batez ere". *(*Andolin Eguzkitza)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz.* Cinsa, 1975 – 221. orr.*)*

Bestelako arrazoiak

• Lagunen eraginagatik, ikasgaia zelako, alfabetatzeko, ...

BI AUTU – MAUTU

• 1971 – 1972 urteko udako ikastaroetan etxebarne honetan lau gizatalde desberdin bizitu ziren:

• Misioneros del Verbo Divino kongregaziokideak. Hauen ordezkari eta solaskide, batez ere, eguneroko ibilbide, arazo eta diru-kontuetarako, Gabriel Urralburu eta Hno. Vido izan ziren.

• San Fermin Ikastolako haur eta irakasleak, Jesus Atxa jauna zuzendari (1970 – 1985) zela.

• Paco Andueza, sukaldaria eta honen laguntzaileak. Talde honen lanari buruz, artista guztiekin gertatzen den bezala, harrera desberdinak azaltzen ziren. Batzuen iritziz, prestatzen zituen bazkari-afariak onak ziren, besteen iritziz, nahiko eskasak.

Dena den, mihi gaiztoen esanetan, batez ere mutilen artean, sukaldaritzan barazki, arrain, okela, gatz eta olioaz gain bestelako osagai lasaigarri eta motelgarriak maiz nabaritzen omen ziren. Horretaz galderaren bat egiterakoan, irrifarre aizun batez erantzuten zuen aipatu sukaldari jaunak.

• Eta, jakina, ikastaroetako ikasle eta irakasleak.

Gorago esan denez, ikastaroak barnetegi-gisa eman ziren eta, bataz beste, egunean 8 bat eskolaordu ateratzen ziren, gainontzeko orduak atsedenari eta solasaldiari eskainiaz: pilota partidak, footing, elkarrizketa eta eztabaida luzeak, Iruñera bisitak (goizean, entzierroak ikusteko eta gauaz, burua aireatzeko), eta abar. Bestelako ekintza entretenigarrien artean, bereziki aipatzeko da, 1972. urteko ikastaro barnean xakeak izan zuen lehentasuna. Urte horretan, uztailaren 11tik eta irailaren 1erarte Islandiako Reykiavik-en munduko xake norgehiagoka jokatu zuten Bobby Fischer iparamerikarrak eta Boris Spassky sobietarrak. Oso partida gogorrak eta entzutetsuak gertatu zirenez, egunkariek partida horietan izandako mugimenduen nondik norakoak azaltzen zituzten eta, ohar horiek aurrean zituztela, ikasle-irakasle adituek eztabaida sutsuak eta luzeak bizi izan zituzten. Bestalde, barnetegia bai baina ateak irekiak, beti ere ordutegia beteaz. Ondorioz, sartze —irteteak norberaren erabakiaren esku gelditzen ziren. Ezaguna da, hemen izan ginenontzat, ba zela talde bat goizero "entzierroak" ikustera ateratzen zena ikasle batek zuen Golf "escarabajo" izeneko auto baten eta eskola orduetarako itzuli. Joan —etorri hauetako batean, gure artean maiz gertatu den bezala, apustu bat ere sortu zen: gidariak, aipatu autoa, Zizurretik Iruñera bolantea eta martxak aldatzeko palanka eskuekin ukitu gabe baietz eraman. Esan eta egin. Irabazlea, jakina, auto gidaria.

Soziologia klasikoan tesi onartua da, gizakia bera dela herri baten historia egiten duena. Herri partaideen eguneroko ekintzak dira gizartearen hari historikoa eten gabe josiz gizartegintza aurrera daramatenak. Horregatik, Joxe Azurmendiren esanetan (*Anaitasuna,* 1976- 311zenb.- 21.- orr.) "...gutxiago edo gehiago (alfabetatzeaz ari da) urtez urte eman dio erantzun bat euskal kulturaren eginkizunari. Beraz, gaur eguneko alfabetatze mundua, lehenagotik eten gabe datorren soka baten ondorio bat besterik ez denez". Honaino bada, garai hartan egindakori buruz, gure oroitzapenetan aurkitu ditugunak.

SAN FERMIN IKASTOLA: EUSKARA HOGEITA HAMAR URTEZ NAFARROAN

Iruñea, 2000-IX-29

Mertxe Berasategi Arrizabalaga,
San Fermin Ikastolako zuzendaria

Sarrera: Euskaltzaindiak bere hileroko batzarra hemen egiteko gonbitea onartu izana eskertu nahi dut San Fermin Ikastolaren izenean. Akademia gure etxe honetara etortzea harro egon eta pozez betetzeko modukoa da, eta, bidenabar, gogo-pizgarria da, zinez, euskalgintzan dihardugunontzat.

Niri, berriz, gure ikastolak azken 30 urteotan egin duen bidea jasotzea dagokit, azken 30 urteotakoa eta ikastolaren historiaurrea dei dezakegun aurreko urteetakoa ere bai.

Eta halaxe eginen dut, baina ez inoren belarriak besterik gabe gozatzeko, baizik eta, nire ustez, ikastolaren sorrerak Nafarroan euskara zabaltzen asko lagundu zuelako. Eta horrek du benetan garrantzia. Egia esan, nik baino askoz gehiago dakite eta nik baino askoz hobeki egin zezaketen lan hori garai hura bertatik bertara bizi zutenek. Hor dira Mugertza, Cortés Izal eta beste hainbeste guraso, irakasle eta abar, ikastolaren sorreran parte hartu zutenak. Horietako asko eta asko gaur egun ere ari dira, zorionez, ikastolaren eguneroko bizitzan parte hartzen.

San Fermin Ikastolako lehen zuzendari Jesus Atxak liburu bat idatzi zuen ikastolaren historia biltzeko 25. urteurrenean: *25. urteurrena: mila bederatziehun eta hirurogeita hamar-mila bederatziehun eta laurogeita hamabost (1970-1995)*, San Fermin Ikastola zer izan zen eta batez ere hirurogeiko hamarkadako azken urteetatik aurrera euskalgintzari Iruñean eta Iruñerrian zer ekarpen egin zion jakin nahi duenak nahitaez irakurri beharrekoa. Niri dagokidana, beraz, laburpen txiki bat egitea besterik ez da, liburu horretan bildutako material oparoaren puskatxo bat hona ekartzea, alegia. Hartara, nire mintzaldi hau bukatutakoan, harengana eta harekin batera bertan dauden beste batzuengana jo dezakezue informazio gehiago jaso nahi baduzue, ni baino jantziago daude-eta azalpen labur eta osatugabe honek argitu gabe utzitakoak argitzen laguntzeko.

NAFARROAN IKASTOLAK SORTZEKO LEHEN SAIOAK

Jose Antonio Mugertzak egin zuen ganorazko lehen saioa mila bederatziehun eta hirurogeita hiruan (1963) Nafarroan ikastola bat sortzeko. Iruñera etorritako errenteriar hark hainbat ate jo zuen, eta jorratutako bide hari esker, lehendabiziko ikastola zabaltzeko baimena eman zion Jesus Laguna egungo Hezkuntza kontseilariaren aitak. Azaroaren 15ean Ntra. Sra. de Iranzu izenarekin abiatzekoa zen proiektu hartara 27 haur bildu ziren, baina, ikastetxea irekitzeko dena prest zegoenean, bezperan bertan, Laguna ikuskatzaileak, hau da, irekitzeko baimena ahoz eman zuen berberak, ikastola ezin zela ireki jakinarazi zuen; izan ere, Batzordeko kide batzuk "politikaren aldetik susmagarriak" ziren.

Bigarren saioak, horrek bai, arrakasta izan zuen, orduan abiatu baitzen Nafarroako lehendabiziko ikastola. Ntra. Sra. de Uxue Ikastola hura Pozo Blanco kaleko 6an seian zegoen eta **lau** haur zituen. Mila bederatziehun eta hirurogeita bosteko (1965) urriaren 25a zen. Ikasturteak aurrera egin ahala gora egin zuen ikasle kopuruak, eta azkenean hamabi ziren. 1965-66 ikasturtean berrogeita hamar ikasle ziren, eta horrek lehenengo lekualdaketa ekarri zuen, Pozo Blanco kaletik San José plazara, leku gehiago behar baitzen. Urte hartan bertan, Jorge Cortés Izal hautatu zuten gurasoek ikastolako lehendakari. 1968an 200 ikasle zituen ikastolak, eta horrek, jakina, bigarren lekualdaketa ekarri zuen, Baionako etorbideko 40ra hain zuzen ere. Baina han ere denentzako tokirik ez, eta bi ikasgela egokitu izan behar zituzten Irrintzi Dorrean eta beste horrenbeste Lakartzela Mendia kalean. 1969-70 ikasturtearen hasieran 308 ikasle zituen Ntra. Sra. de Uxue Ikastolak. Sasoi hartan, dena zen arazo; izan ere,

- ikastetxea legeztatu gabe zegoen, eta ikasgelak sakabanatuta,
- baliabide ekonomikoak urriak ziren,
- instalazioak eta materialak eskasak,
- ikastetxearen titulartasunak arazoak eragin zituen -ea Euskal Herriaren Adiskideen Elkartearen esku ala gurasoen esku egon behar zuen-,
- diferentzia ideologikoak gertatu ziren erlijio eta gizarte gaiak zirela-eta,
- urte haietan, ikastolak espiritu marxistak jota zeudelako ustea zabaldu zen,
- eta abar eta abar

Gauzak horrela, mila bederatziehun eta hirurogeita hamarreko (1970) martxoaren hogeita seian, Batzordeak ohar bat bidali zien gurasoei, ikastola berri bat sortuko zutela iragarriz: San Fermin Ikastola. Haren egoitza Zizur Txikian egonen zen, Jainko-Hitzaren Misiolarien ikastetxe-seminarioan, haiekin lokal batzuen alokairua negoziatu eta gero. Gurasoei esan zitzaien legez, ikastetxeak artzapezpikutzaren oniritzia zuen -hori laguntza handikoa zen sasoi hartan- eta hura izanen zen behin betikoz gurasoen ikastola. Apirilaren 2an

egindako batzarrean, Ntra. Sra. de Uxue Ikastolatik bereiztearen aldeko botoa eman zuen gehiengoak, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarteak berarena zela uste zuen hartatik alegia. Ikastola hartako 308 ikasletik, 270 San Ferminera pasatu ziren, eta halaxe ekin zion San Fermin Ikastolak bere bideari.

Ikastola berrantolatu egin zen: Ramón Urmeneta zen lehendakari eta Javier Cunchillos, berriz, lehendakariorde. Jorge Cortések nahiago izan zuen albo batean geratu, nahiz eta parte hartzen jarraitu. 1970-71 ikasturtearen hasieran irakasle gehiago sartu zen eta Jesús Atxak hartu zuen San Fermin Ikastolako lehen zuzendaria izateko ardura. Mila bederatziehun eta hirurogeita hamarreko (1970) abenduaren 3an jakin genuen, Estatuko Aldizkari Ofizialean argitaratu zelako, "Centro Cultural San Fermin" legezkoa zela.

Arazoak, baina, bata bestearen atzetik zetozen. Hona batzuk: Gobernuaren begiradapetik libratu ezinik lan egitea; materialik eta testu libururik eza; hezkuntza-instituzio orotan, eta are gehiago sortu berrietan, beharrezkoak diren eztabaidak; ikuspuntu pedagogikoei buruzko eztabaidak; mutiko eta neskatoen hezkidetza; euskara ikasteko "murgiltze" metodoa; haurraren esperientzian oinarritutako ikasprozesua; lehiakortasunaren, memorizazioaren eta diziplinaren aurkako borroka; eskola laiko eta ez dogmatikoaren aldeko apustua; ikastoletarako nahi genuen kudeaketa-eredua; ikastolek pribatuak ala publikoak izan behar ote zuten eta antzeko kontuen eraginez, ikastola osatzen zutenen arteko ikuspuntu ezberdinak -kontrajarriak askotan- agerian geratu ziren. Barrutik begiratuta ere, urte haiek zail-zailak izan ziren. Eta jakina, Jainko-Hitzaren Misiolariei errentan hartutako lokalak ez ziren nahiko, eta, hala, 73-74 ikasturtean, Milagrosa auzoko Santa Zezilia plazako etxabe batean egon ziren zazpi gela, Ntra. Sra. de Iranzu Ikastola, alegia.

Diru-arazoei aurre egiteko, zozketak egin ohi ziren Gabonetan, txosnak jarri ziren sanferminetan O-ko Andramari plazan eta erakusketak antolatu ziren Iruñeko Aurrezki Kutxan eta Ziudadelan. Izan ere, mila bederatziehun eta hirurogeita hamazazpia (1977) arte, Ministerioak ez zion inolako diru laguntzarik eman ikastolari, eta hala eta guztiz ere, ikasle kopuruak gora egiten zuen. Azkenean, mila bederatziehun eta hirurogeita hemezortzian (1978), Jainko-Hitzaren Misiolariekin luze negoziatu ondotik, haien instalazioak erosi ziren, laurogeita bederatzi (89) milioitan.

SAN FERMIN IKASTOLA KANPORA BEGIRA JARRI ETA IKASTOLA BERRIAK SORTZEA

Sarritan, barne-arazo gehien gertatzen den urteetan lortzen dira, kanpora begira, emaitzarik oparoenak, eta halaxe gertatu zen gurean ere; izan ere, San Fermin Ikastolak zerikusia izan zuen, modu batera zein bestera, ikastola berrien sorreran, eta parte hartu zuen garai hartan euskalgintzaren alorrean beharrezkoak ziren beste zeregin batzuetan ere.

Arestian esan dugun bezala, ez geneukan ez materialik ez testu libururik, ez guk ez beste ikastolek ere, eta horregatik hain zuzen ere, ikastolei zerbitzu ematearren, **KIDE** izeneko denda ireki zen mila bederatziehun eta hirurogeita hamabiko (1972) ekainean, Etorkizuna, S.A.k sustatuta.

Enpresa hori bera erabili izan zen bi urte geroago ere beste premia bati erantzuteko, premiazkoa baitzen gurasoak euskalduntzea. Eta halaxe sortu zen, hirurogeita hamalauko (74) udagoienean, **Arturo Kanpion** akademia, euskalduntze eta alfabetatze mugimenduan mugarri izan dena.

Ikastolen Federazioa sortu gabe zegoen orduan, eta horrenbestez, gure ikastolari begira jarri ziren ezinbestean Nafarroako gainontzeko ikastolak. Halatan, irakasleen prakikak, udalekuen antolamendua, eskola-materiala eta emaitza-liburuxkak direla-eta gure ikastolak zer egin, huraxe egiten zuten besteek ere. Ikastolen Federazioa mila bederatziehun eta hirurogeita hamaseiko (1976) abenduaren 20an hasi zen lanean, eta ordura arte, San Fermin Ikastola izan zen, neurri handi batean behintzat, gaur egun Federazioak egiten duen aholkatze eta ordezkatze lan eragingarria egin zuena.

IKASTOLA BERRIAK SAN FERMIN IKASTOLAREN BAITATIK SORTZEA

Mila bederatziehun eta hirurogeita hamaseian (1976), tokirik ez zegoela eta, kanpoan geratu ziren 54 haur, eta arazoari aurre egiteko, batzorde bat eratu zen ikastolan bertan; hortik sortu zen handik gutxira, Fiteroko Monasterioa kalean, Blanca de Navarra Ikastola, bi urteren buruan Errotxapeako Ikastolarekin bat egin eta Herri Ikastola izanen zena.

Urtebete beranduago, ordura arte San Fermin Ikastolako guraso izandako Luis Mari Lasak Donibane Ikastola sortu zuen izen bereko auzoan. Ikastetxe hark udal ikastolarekin bat egin zuen bi urte beranduago.

Mila bederatziehun eta hirurogeita hemzortziko (1978) urtarrilean, gizarte eta politika arloko indar askok osatutako udal ikastola bat irekiko zuela iragarri zuen Iruñeko Udalak. Urtarrilean bertan, San Fermin Ikastolako 165 haur udal ikastola horretara pasa ziren. Kolpe latza jaso zuen orduan ikastolak, ez baitzuen inondik inora ere uste ikasturtearen erdian horrenbeste ikaslek alde eginen zuenik. Halere -iragandako denborak gertakariak beste era batera ikusten laguntzen du-, aitortu egin behar da **Udal Ikastola** sortu izanak asko lagundu zuela, bai orduan eta bai orain, euskararen irakaskuntza Iruñeko beste sektore batzuetara hedatzen.

Hurrengo urteetan, ikasle kopurua handia zenez, berriro ere geratu ziren ikasleak gurean sartu ezinik, eta hala, mila bederatziehun eta hirurogeita hemeretziko (1979) irailean, Francisco de Jaso Ikastola sortu zen, San Fermin Ikastolak zeukan lege-egitura berarekin, hau da, sozietate anonimo gisa. Hango zuzendaria ere bertako andereño bat izan zen: K. M. de Lezea.

BATXILERGOAREN EZARPENA

78-79 ikasturtean Batxilergoa ezarri genuen, sasoi hartan Nafarroan halakorik egitea ezinezkotzat jotzen bazen ere. Batxilergoa ezarri ezean, gure ikasleek moztuta ikusiko zuten euren eskolatzea Oinarrizko Hezkuntza Orokorra bukatu ondoren, eta ezin izanen zioten ekin irakaskuntza ertainak euskaraz ikasteari. Fisika, kimika, filosofia eta antzekoak euskaraz egin zitezkeela pentsatze hutsak barregurea ematen zion bati baino gehiagori. Beraz, ez zen lan erraza izan batxilergoa ezartzea; izan ere, baimen ofizialik gabe hasi ziren urte hartan gure ikasleak, eta azterketak egiteko ikasle libre modura joan behar zuten Gurutzearen Plazako Institutura, artean bitan banatzen zena: mutikoak Vianako Printzean eta neskatoak Ximénez de Radan. Mila bederatziehun eta laurogeita bederatzi-laurogeita hamar (1989-90) ikasturtera arte, BBBko 3. maila bitarte soilik egiten zuten bertan. Selektibitatea gaztelaniaz egin behar zutenez, pentsatzen genuen hobe zela UBI instituturen batean egitea, eta gainera, UBI garestiegia zen ikastolak inongo laguntzari gabe hari aurre egin ahal izateko, eta ikastolak ez zuen batere diru laguntza ofizialik jasotzen. 90ean, berriz, selektibitatea euskaraz egin ahal izatea onetsi zuen Nafarroako Gobernuak, eta orduan, nahiz eta ikasturte hartarako diru laguntza ofizialik jaso ez, Ikastolak UBI ezarri zuen, eta, euskaraz eginiko lehen hautaproba haiek gure ikasle guzti-guztiek gainditu zituzten.

EGUNGO EGOERA ETA DATORRENA

San Fermin Ikastolak, gaur egun, 1.300 ikasle eta 124 langile ditu; horietatik 85 irakasleak dira eta 42 administrazioan eta zerbitzuetan ari direnak. Berrogeita lau mila (44.000) metro karratuko azalera du, 13.000 instalazioek hartzen dute eta gainontzekoa jolasetarako eta kirol jardueretarako erabiltzen da. Gure hezkuntz proiektuak 3 eta 18 urte bitarteko irakaskuntza betetzen du, eta Iruñerri osoko ikasleak etortzen zaizkigu. Unc honetan, aurrekoen ahaleginari eta lanari esker, San Fermin Ikastolak sustrai sendoak dituela esan dezakegu.

Hori hala da, baina ezin gara inozoak izan eta dena egina dagoela pentsatu. Aitzitik, dena dago beti egiteke. Aipatu berri dugun iragana eta egungo egoera oso antzekoak dira. Esan dugun legez, Ikastolaren lehen urteetan traba ugari izan genuen legearen eta gizartearen aldetik eta egoerak ez zion ezertxo ere laguntzen euskarari, baina gaur egun ere, hemen Nafarroan, 2000 urtean, euskararen iraupenean eta garapenean tematuta gaudenok une zailak bizi ditugu, modu leun batean esateagatik.

Lehen zozketak eta txosnak antolatzen genituen diru-arazoei eta instalazio-eskasiari aurre egiteko; gaur, berriz, urriaren 22ko Nafarroa Oinez antolatzeko azken txanpan ari gara buru-belarri, aurten San Fermin Ikastolari baitagokio hura antolatzea. Baina, zergatik Nafarroa Oinez? galde diezaiokegu

geure buruari. Bada, esan dezagun argi eta garbi: horren premia dugulako. Dirua behar dugulako noski instalazioak handitu eta zaharberritzeko, baldin eta LOGSEk ezartzen dituen betebeharrei erantzun nahi badiegu. Begibistakoak dira, hortaz, iraganarekiko antzekotasunak.

AURRERA BEGIRA

Atzera begiratzea ondo dago, hain zuzen ere horrela historiatik ikasi egiten dugulako eta aurrera egiten laguntzen digulako. Etorkizunak ardura digu. Hor ditugu zain erronkak. Horietako bat, jakina, Nafarroan euskararen iraupenaren eta garapenaren alde lanean jarraitzea da. Euskararekin zerikusi zuzena duten alorretan lan egiten dugunoi aurpegiratzen digute itolarria sentitzen dugula euskararen orainari eta etorkizunari buruz ari garenean. Eta saiatzen gara halakorik ez izaten. Baina ikusten badugu, esate baterako, frantsesaren edo gaztelaniaren etorkizuna dela-eta batzuek bizi duten kezka eta haien etorkizuna bermatzearren eta haiek babestearren ezarri nahi diren neurri zuzentzaileak, eta ezarri ezartzen dituztenak, onartu egin beharko zaigu euskaldunoi ere kezkatuta egotea, haiek bezainbeste eta haiek bainoago ere, geure hizkuntzaren etorkizuna dela-eta, zeren ez baitugu ahaztu behar hizkuntza gure arbasoek utzi diguten ondarea dela. Hortaz, eskubide osoa dugu babes-neurriak eskatzeko. Zailtasunak eta erronkak nolakoak, neurriak halakoak. Horregatik, bada, *Nafarroa oinez*ek, hilaren 22an, eta San Fermin Ikastolak, beti, topaleku izan behar dute biharko Nafarroak -etorkizunean ikusi nahi izanen genukeen Nafarroak- gizon eta emakumeen arteko harreman askeetan arbasoek utzitako hizkuntza bizirik gorde behar duela uste duten guztientzat. Hori da gure asmoa. Horrek, jakina, ez du inolaz ere esan nahi gainerako hizkuntzak ikasteari utzi behar diogunik, garbi dugulako eleaniztun izateak ateak zabaltzen dizkigula denoi, ez soilik gure ikasleei, merkatura irtetzeko eta, azken buruan, beste herri batzuekiko komunikazioa eta harremana sendotzeko.

Hona etorkizunean gainditu beharreko beste erronka bat: ezagutza eta informazioaren gizartean nabigatzea. Komunikazio-teknologiak etengabe ari dira berritzen, eta horrek ondo prestatuta egotera behartzen gaitu, gure ikasleak ondo prestatzera; komunikazioaren gizarte berri bat ari da sortzen, mugarik ez daukana, euskarri digitalean gure esku informazio kopuru ikaragarria uzten duena eta lanaren zein garapenaren aldetik aukera berriak eskaintzen dituena. Mundu horretan bizitzeko prestatu behar ditugu gure ikasleak. Euskarak ere lekua izan beharko du, eta berez badu, informazioaren gizarte berri horretan.

Sortu zenean, Nafarroako sektore baten itxaropenak gorpuzten laguntzea izan zen San Fermin Ikastolaren asmoetako bat, eta helburu hori gaur egun ere hor dago. Errealitate horri apal-apal baina etsi gabe egunero erantzutea da, hain zuzen ere, gure ilusiorik handiena eta era berean gure indarrik handiena ere.

Eskerrik asko guztioi.

SAN FERMIN IKASTOLAREN 30. URTEURRENEKO BATZAR IREKIA

2000-IX-29

Zizur Txikia.
Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Amaierako hitzak

Izaskun Arratibel andre agurgarria,
Mertxe Berasategi andre agurgarria,
euskaltzainkideok,
agur andreak, lehenik,
agur jaunak, gero.

Zuei bioi, andreak Euskaltzaindiaren izenean eskerrik bizienak egin diguzuen harrera ederraren gatik. Pozik jakinarazten dizuet atzo Zuzendaritzak eta gaur gure biltzar nagusiak erabaki dutela emaitea San Fermin ikastolari Euskaltzaindiaren brontzezko domina edo medaila eta, denbora berean ere, emaitea hemengo liburutegirako Euskaltzaindiak agertzen dituen liburuetan zuek hautatzen dituzuenak.

Eskerrak ere abesbatzari eta haren Zuzendariari. Jadanik entzun ditugu zenbait kantu, batzu Iparraldekoak, denak ederki xaramelatuak.

Nahi nuke denbora berean agurtu Jesus Atxa jauna; ez dakit nafarra den, ez dakit gipuzkoarra den edo bizkaitarra den. Denetan ibilia da, beraz, Euskal Herri osokoa da. Agurtzen dut bereziki, euskaltzain ohorezkoa hala izendatu dugulakotz euskararen bultzatzaile gisa, egin dituen lanengatik.

30 urte: gazte-gazteak zarete, baina 30 urte horiek badute bere eragina eta hain zuzen, 30 urte horiek lotuko ditut beste 32 urterekin. Hain zuzen, 60ko hamarkadan eta 70ko hamarkadan aurrera egin den pausu edo urrats berezi hori nahi nuke azpimarratu. Duela 30 urte zuek sortu zenuten eta hemen sortu zen ikastola. Bi urte lehenago Euskaltzaindiak egin zuen Arantzazun bere Biltzar famatu hura: beharrezkoa zela, dudarik sabe, euskara batu bat. 32 urte iragan dira eta ikusten dugu zer bide ederra egin dugun 32 urte horietan. Eta nahi nuke

hemen aipatu Euskaltzaindiak egiten dituen lanak, bai *Orotariko Euskal Hiztegia,* 12 liburukirekin; Gramatika, 5 liburukirekin; *Euskal Herriko Hizkuntz Atlasa* diruz lagundua izanen dela jakin dugu azken egun hauetan, eta beraz, lehenbiziko liburukia agertuko da, behar bada aurten; aipa ditzagun ere Onomastika batzordeak eta Literatura batzordeak egiten dituzten lanak.

Lan horiek Euskaltzaindiak bultzatzen ditu biltzen baititu bere baitan Euskal Herriko Unibertsitate guzietan euskarari buruz ari diren ikerle guziak edo bederen gehienak. Guziei esker aurrerapen ikaragarria egin da azken 30 urte hauetan eta beti aintzina goaz etsitu sabe gure helburua dela euskara batuaren finkatzea euskalki guztietan oinarritua delakotz eta beharrezkoa dugulakotz hirugarren milenarioan sartzera goazilarik.

San Fermin ikastolaren 30 urteak ospatzen ditugularik nahi nituzke agurtu eta goraipatu gurasoak. Haiek egin tute hautua: haien haurrek ikasiko zutela euskara eta euskarazko irakaskuntza segituko zutela. Hori da nehork asmatzen ez zuena duela ehun urte.

Nigarrez ari ziren orduan, erranez euskara galtzen ari zela, hiltzera zoala nola hil den Erronkarin eta bertze tokitan. Nigarren ordez etorri da ekintzen garaia, ikastolen sortzea. Hori egin duzue guraso maiteak erakasleen laguntzarekin.

Gaur, Euskaltzaindia zuen artean baldin bada, zuen gomitari erantzunez, da sinbolikoki erakusteko hor dagoela euskararen zaintzeko, euskararen bultzatzeko, euskarari buruz arauen emaiteko, hor dagoela bai Iparraldean, Euskal Autonomia Erkidegoan eta Nafarroan ere. Hori da Euskaltzaindiaren lana, helburua, eginbidea. Euskaltzaindiak ez du sekulan amore emanen euskara zalantzan baldin bada. Jokatuko da, nahi ala ez, euskararen alde, hitza ematen du. Adi dezatela denek

Bakoitzak bere eginbideak baditu: Euskaltzaindiak orain bertan aipatu ditudanak, ikastolek euskara hedatuz irakaskuntzan eta xede horri jarraikiz egunero. Argi eta garbi erraiten dut zuok gurasook, irakasleok, ikasleok zaretela Euskal Herriaren esperantza, gu guztion itxaropena.

Gogoan daukat Mixel Labeguerie adiskideak sortu zuen kantua Nafarroari buruz. Gogoan daukat bereziki errepika, eta hitzak aldatuz diotsuet:

Nafarra oi Nafarra
Euskarak badauka zure beharra.

EUSKALTZAINDIAREN ERABAKIAK ETA ADIERAZPENAK

Miguel Sanz Sesma jauna,
Nafarroako Gobernuburua

Jaun Txit Gorena:

Aditzera ematen dizut Akademia erakunde honek, joan den ostiralean, ekainak 23, egoitza honetan egindako hileroko osoko bilkuran, beste gai batzuen artean, berori buru den Foru Erakunde horrekiko honako adierazpen hau aztertu eta onartu zuela:

"Euskaltzaindia Erakundea, 1918an zenbait instituziok sortua da, hauen artean Nafarroako Foru Diputazioak eta 573/1976ko Erret Dekretuaren bidez onartua. Honek dauzkan helburuetarikoen artean, euskararen eskubideen jagotea eta erabilera bultzatzea ditu. Euskaltzaindia erkidegoez gaindiko Instituzioa da.

Eta Erakunde honek, helburuak betetzeko, jarraiko eginkizunak dauzka, alegia:

a) Azken aldion, Nafarroako politikarien artean azalduriko eztabaida dela eta, Euskaltzaindiak bere kezka azaldu nahi du.

b) Bestalde, berorrek gidatzen duen Gobernuko Hizkuntza Politika eta Unibertsitateko Zuzendaritza Nagusi berria aski izango dela euskeraren presentzia, erabilera eta sustapena bermatzeko, azken aldiotan, Nafarroako gizarteak egunetik egunera geroago eta gehiago eskatzen baitu.

c) Berorrengandik hau eskatzen du, hots, Nafarroako Gobernuburu denez gero, nafar hiritar guztien hizkuntza, *Lingua navarrorum*, eskubide guzti-guztiak bermatuak izan daitezela. Aipatu hizkuntza elkar ulertzeko izan dadila, bai gogoz eta bai elez, eta honela, Nafarroako Foru Erkidegoak aldarrikaturiko hizkuntza legea aurrera eramana eta betea izan dadila".

Honen albiste emanaz batera, har beza nire adeitasunezko agurra.

Jean Haritschelhar, euskaltzainburua

Bilbon 2000.eko ekainaren 28an

Sr. D. Miguel Sanz Sesma,
Presidente del Gobierno de Navarra

Excmo. Sr.:

Comunico a V.E. que esta institución académica en su sesión plenaria mensual, celebrada en esta sede, el pasado viernes, día 23, debatió y adoptó, entre otros, el siguiente acuerdo, en relación al Ejecutivo Foral que V.E. preside:

"La Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia es una institución supracomunitaria creada en 1918 bajo los auspicios, entre otros, de la Diputación Foral de Navarra y reconocida por Real Decreto 573/1976 para, entre otros fines, *velar por los derechos de la lengua* y *promover su uso.*

Esta Institución, en cumplimiento de sus cometidos:

a) Manifiesta su preocupación ante el debate surgido últimamente en algunos sectores de la clase política navarra en torno al euskera.

b) Espera, sin embargo, que la nueva Dirección General de Universidades y Política Lingüística, creada como consecuencia de la reestructuración realizada por el Gobierno que V.E. preside, sea suficiente para garantizar la presencia, el uso y el fomento del euskera que la sociedad navarra viene demandando cada vez con más fuerza en los últimos años.

c) Solicita de V.E., como presidente de todos los navarros, sean observados con la máxima garantía los derechos lingüísticos de todos los ciudadanos navarros que eligen la *Lingua navarrorum* como vehículo de comunicación y se cumpla así, en espíritu y letra, la legislación lingüística promulgada por la Comunidad Foral de Navarra".

Dando cumplida noticia de ello, reciba el atento saludo de

Jean Haritschelhar, presidente

Bilbao, 28 de junio de 2000

EUSKALTZAINDIAREN ARAUAK

108
LAPURDIKO UDAL IZENDEGIA

1) Herri izenak euskaraz

Herri izena	*Herriaren izen ofiziala*	*Herritar / izena*
Ahetze	Ahetze	aheztar
Ahurti	Urt	ahurtiar
Ainhoa	Ainhoa	ainhoar
Angelu	Anglet	angeluar
Arbona	Arbonne	arbonar
Arrangoitze	Arcangues	arrangoiztar
Azkaine	Ascain	azkaindar
Baiona	Bayonne	baiones / baionar
Bardoze	Bardos	bardoztar
Basusarri	Bassussarry	basusartar
Beskoitze	Briscous	beskoiztar
Biarritz / Miarritze	Biarritz	biarriztar / miarriztar
Bidarte	Bidart	bidartar
Biriatu	Biriatou	biriatuar
Bokale	Boucau	bokales
Donibane Lohizune	Saint-Jean-de-Luz	donibandar
Ezpeleta	Espelette	ezpeletar
Getaria (Lapurdi)	Guéthary	getariar
Gixune	Guiche	gixundar
Haltsu	Halsou	haltsuar
Hazparne	Hasparren	hazpandar
Hendaia	Hendaye	hendaiar
Hiriburu	Saint-Pierre-d'Irube	hiriburutar
Itsasu	Itxassou	itsasuar
Jatsu (Lapurdi)	Jatxou	jatsuar
Kanbo	Cambo-les-Bains	kanboar
Larresoro	Larressore	larresoroar
Lehuntze	Lahonce	lehunztar
Lekorne	Mendionde	lekondar
Lekuine	Bonloc	lekuindar
Luhuso	Louhossoa	luhusoar
Makea	Macaye	makear
Milafranga	Villefranque	milafrangar

Herri izena	*Herriaren izen ofiziala*	*Herritar / izena*
Mugerre	Mouguerre	mugertar
Sara	Sare	saratar
Senpere	Saint-Pée-Sur-Nivelle	senpertar
Urketa	Urcuit	urketar
Urruña	Urrugne	urruñar
Uztaritze	Ustaritz	uztariztar
Ziburu	Ciboure	ziburutar
Zuraide	Souraïde	zuraidar

2) Herri izenak frantsesez

Herriaren izen ofiziala	*Herri izena*	*Herritar / izena*
Ahetze	Ahetze	aheztar
Ainhoa	Ainhoa	ainhoar
Anglet	Angelu	angeluar
Arbonne	Arbona	arbonar
Arcangues	Arrangoitze	arrangoiztar
Ascain	Azkaine	azkaindar
Bardos	Bardoze	bardoztar
Bassussarry	Basusarri	basusartar
Bayonne	Baiona	baiones / baionar
Biarritz	Biarritz / Miarritze	biarriztar / miarriztar
Bidart	Bidarte	bidartar
Biriatou	Biriatu	biriatuar
Bonloc	Lekuine	lekuindar
Boucau	Bokale	bokales
Briscous	Beskoitze	beskoiztar
Cambo-les-Bains	Kanbo	kanboar
Ciboure	Ziburu	ziburutar
Espelette	Ezpeleta	ezpeletar
Guéthary	Getaria (Lapurdi)	getariar
Guiche	Gixune	gixundar
Halsou	Haltsu	haltsuar
Hasparren	Hazparne	hazpandar
Hendaye	Hendaia	hendaiar
Itxassou	Itsasu	itsasuar
Jatxou	Jatsu (Lapurdi)	jatsuar
Lahonce	Lehuntze	lehunztar
Larressore	Larresoro	larresoroar
Louhossoa	Luhuso	luhusoar
Macaye	Makea	makear
Mendionde	Lekorne	lekondar
Mouguerre	Mugerre	mugertar
Saint-Jean-de-Luz	Donibane Lohizune	donibandar
Saint-Pée-Sur-Nivelle	Senpere	senpertar

Lapurdiko udal izendegia

Herriaren izen ofiziala	*Herri izena*	*Herritar / izena*
Saint-Pierre-d'Irube	Hiriburu	hiriburutar
Sare	Sara	saratar
Souraïde	Zuraide	zuraidar
Urcuit	Urketa	urketar
Urrugne	Urruña	urruñar
Urt	Ahurti	ahurtiar
Ustaritz	Uztaritze	uztariztar
Villefranque	Milafranga	milafrangar

(Euskaltzaindiak, Bilbon, egoitzan, 2000.eko martxoaren 30ean onartua)

109
KOMUNZTADURA APOSIZIOETAN

1. Motak

Aposizioetan honako mota bi hauek bereiz daitezke, besteak beste:

a. Izen sintagmaren barnean gertatzen dena, izen bati beste izen bat –edo gehiago– aposatzen zaionean. Izen sintagma bakarra da eta, hortaz, hondarkia sintagmaren azken buruan baizik ez da ageri. Hau da eskema, labur adierazita: $[[\ ]_i[\ ]_i]_{IS}$.

(1) a. Unibertsitateko errektoreorde Edurne Mendiluz*ek* aurkeztu du txostena.
b. Edurne Mendiluze Unibertsitateko errektoreorde*ari* aurkeztu diote txostena.

b. Izen sintagma osoak aposatuz egiten dena. Horrelakoetan, izen sintagma guztiek daramate hondarkia: $[\ ]_{IS}[\ ]_{IS}$.

(2) a. Matematikako irakasle berri*a*, iazkoaren ordez etorri den*a*, oso atsegina da.
b. Zure lagun*ak*, haur literatura hain ongi ezagutzen duen*ak*, beste liburu bat kaleratu du.
c. Zer esan behar didazue ni*ri*, herria inork baino hobeto ezagutzen dudan *honi*?

Aposizio batzuk lehen modura egiten dira beti: *Gu gazte<u>ok</u>, Urola ibai<u>tik</u>, Axular ikastola<u>ra</u>*... Beste batzuk, berriz, bietara egin daitezke: *Canpion, euskaltzale fin <u>hark</u>* nahiz *Canpion<u>ek</u>, hainbeste aldiz gogoratzen dugun idazle fin <u>hark</u>*. Badirudi, hala ere, etena handia denean bigarren mota erabiltzeko joera nagusitzen dela (ikus *EGLU* 1, 312.or.).

Esan gabe doa egitura konplexuagoak ere egin daitezkeela, aposizio mota biak metatuaz –$[\ ]_{IS}[[\ ]_i[\ ]_i]_{IS}$– edo juntadura erabiliz –$[\ ]_{IS}[[\ ]_i$ eta $[\ ]_i]_{IS}$ –:

(3) a. Koldo Morales*ek*, Euskal Herriko Unibertsitateko errektoreorde, Akademia Antolakuntza arduradun*ak* baiezkoa eman dio plan berriari.

b. Chaban-Delmas*ek*, Bordeleko auzapez eta Pariseko Diputatuen Biltzarreko kide*ak*, utzi egin ditu kargu guztiak.

Egokiak gerta daitezke horrelako egiturak izen sintagma askoren arteko aposizio jarraituak berarekin izan ohi duen pisua zerbait arintzeko.

2. Komunztadura

2.1. Izenen arteko aposizioan ez dago komunztadura arazorik, hondarkia ez baita izen sintagma osoaren azken buruan baizik ageri. Gogoan izan behar da, hori bai, lehen izenak ez duela, horrelakoetan, mugatzailerik hartzen.

(4) a. Unibertsitateko errektoreorde(**a*) Edurne Mendiluz*ek* aurkeztu du txostena.
b. Zure lagun(**a*) Dublinen bizi den*ari* sari bat eman diote.

Mugatzaile eta guzti eratuak diren izen bereziek, hala ere –*Paulo VI.a, Antso Azkarra, Pernando Amezketarra* eta horrelakoek–, bere horretan gordetzen dute mugatzailea aposizioetan ere:

(5) a. Paulo VI.a Erromako Aita Santu*ak* (*Paulo VI. Erromako Aita Santuak)
b. Antso Azkarra errege ausart*ari* (*Antso Azkar errege ausartari)

c. Pernando Amezketarra bertsolari ezagun*aren* ibilerak (*Pernando Amezketar bertsolari ezagunaren ibilerak)

2.2. Izen sintagmaren aposizioan, berriz, komunztadura egitea da ohikoena, dagokien hondarkia sintagma guztietan ipiniz. Hori da ohikoena eta bitxi da sintagma aposatua kasu markaz gabetua ematea:

(6) a. Nire lagun Fermin*ek*, piano jotzaile trebe*ak*, kontzertu asko eman ditu aurten.
b. Fermin Garro irakasle*ari*, lizentziatura egin berri duen*ari*, eman diote lanpostu hori.

Baina:

(6) c. ??Nire lagun Fermin*ek*, piano jotzaile trebe*a*, kontzertu asko eman ditu aurten.
d. ??Fermin Garro irakasle*ari*, lizentziatura egin berri duen*a*, eman diote lanpostu hori.

Horrela, esate baterako, komunztadura egiten da eskuarki lehen sintagmaren buruan *bat* mugagabea dutenetan edota sintagma aposatuan erlatibo arrunta dutenetan:

(7) a. Orduan esan zezan haren diszipuluetarik bat*ek*, Iudas Iscariot Simonen seme*ak*, hura trahituren zuenak (Lç 187)
b. Zuhaitz ttipi*ak*, oraiño errorik eztuten*ak*, ezin athera ditzakezu (Ax 57)
c. Hetarik bat*ek*, Cleofas deitzen zen*ak*, ihardetsi zion (Lg II 288)

Erabilera lasaiagoan absolutiboan ageri da inoiz sintagma aposatua, lehena bestelakoa izanda ere. Perpaus barnean gutxi-gutxitan gertatzen da hori, ordea, eta ez da gomendatzekoa:

(8) Gure Jainko*ak*, beti xuxen dabilan*a*, ongi gidatzen baitu (M. Ariztia, *Amattoren uzta*, 16)

3. Oharra

Zenbaitetan badirudi bigarren sintagma aposizioa ez baina perpausaren egituratik aparte erantsitako tartekia edo parentesi moduko zerbait dela.

Horrela, esate baterako, perpausaren hondarrean doanean, haren azalpen aske bezala edo:

(9) [...] bere sehi zahar bat*entzat*, aspaldian ezindu*a*, bainan Nagusiak maite zuen*a* bere haurride bat bezain osoki (Arb *Igand* 89)

Perpausaren barnean ere gerta daiteke hori, parentesi izaera agerian dela. Lagungarri izan daiteke horrelakoetan marratxoak erabiltzea.

(10) a. Gure herriko alkate*ak* –musikazale amorratua bera– begi onez ikusi du kontzertu gela berria egiteko proiektua.
b. Haren etxe*an* –aski zabal*a*, ene ustez– erraz kabituko gara denok.
c. Datorren larunbat*ean* –hilak zortzi– hasiko da ehiza garaia.

Erabilera lasai hori areago gertatzen da, hala ere, etenak, tartekiak eta horrelakoak maiz samar izaten dituen euskara mintzatuan, jardun egituratuagoa izan ohi duen idatzian baino.

ARAUA

1. Aposizioa izen sintagmaren barneko izenen artean egiten denean ez da komunztadura arazorik sortzen, hondarkia ez baita sintagma osoaren azken buruan baizik ageri:

- Unibertsitateko errektoreorde Edurne Mendiluze*k* aurkeztu du txostena.
- Edurne Mendiluze Unibertsitateko errektoreorde*ari* aurkeztu diote txostena.

Horrelakoetan, bistan da, lehen izenak ez darama mugatzailerik:

- Unibertsitateko errektoreorde(**a*) Edurne Mendiluze*k* aurkeztu du txostena.
- Zure lagun(**a*) Dublinen bizi den*ari* sari bat eman diote.

Mugatzailea izenaren beraren osagai egina duten izen bereziek, ordea *–Paulo VI.a, Antso Azkarra* edo *Pernando Amezketarra* bezalakoek, alegia–, gorde egiten dute hura aposizioan ere:

- Paulo VI.a Erromako Aita Santu*ak* (*Paulo VI. Erromako Aita Santuak).
- Antso Azkarra errege ausart*ari* (*Antso Azkar errege ausartari).
- Pernando Amezketarra bertsolari ezagun*aren* ibilerak (*Pernando Amezketar bertsolari ezagunaren ibilerak).

2. Izen sintagma osoak aposatzen direnean, berriz, komunztadura egitea da ohikoena, hondarkia sintagma aposatuetan ere ipiniz:

- Nire lagun Fermin*ek*, pianojotzaile trebe*ak*, kontzertu asko eman ditu aurten.
- Fermin Garro irakasle*ari*, lizentziatura egin berri duen*ari*, eman diote lanpostu hori.
- Zure lagun*arekin*, Unibertsitateko irakasle*arekin*, mintzatu naiz gaur.

Komunztadurarik gabeko aposizioak lekukotasun urriagoa du tradizioan, batez ere perpaus barruan kokatua dagoenak, eta, hortaz, ez da gomendatzekoa:

- ?? Nire lagun Fermin*ek*, pianojotzaile trebe*a*, kontzertu asko eman ditu aurten.
- ?? Fermin Garro irakasle*ari*, lizentziatura egin berri duen*a*, eman diote lanpostu hori.
- ?? Zure lagun*arekin*, Unibertsitateko irakasle*a*, mintzatu naiz gaur.

Zenbaitetan, perpausaren joskeratik aparteko eranskin edo tarteki aske gisa ematen da bigarren sintagma eta ez sintagma aposatu gisa. Areago gertatzen da etenak, tartekiak eta horrelakoak maiz samar dituen euskara mintzatuan, jardun egituratuagoa izan ohi duen idatzian baino. Horrelakoetan, jakina, benetako aposiziorik ez dagoenez, ez da komunztadura egiten.

Errazago onartzen dira horrelakoak, tarteki izaera argia denean:

- Gure herriko alkate*ak* –musikazale amorratua bera– begi onez ikusi du kontzertu gela berria egiteko proiektua.
- Haren etxe*an* –aski zabal*a*, ene ustez– erraz kabituko gara denok.
- Datorren larunbate*an* –hilak zortzi– hasiko da ehiza garaia.

(Euskaltzaindiak, Iturenen, 2000ko maiatzaren 26an onartua)

110

IRAUPENA ETA MAIZTASUNA ADIERAZTEN DUTEN SINTAGMA ZENBATZAILEDUNETAN MUGATU SINGULARRA NOIZ ERABIL DAITEKEEN

Iraupena eta maiztasuna adierazten duten sintagmetan, zenbatzaileak tartean direla, mugatu singularra noiz erabil daitekeen aztertzen da ondorengo lerroetan. Gaia adibide batzuen bidez aurkeztuko dugu. Adibideotan datozen forma horietatik zein diren zuzenak adierazten saiatuko gara, tradizioaren eta, kasu batzuetan, oraingo erabileraren eta hedaduraren ikuspegitik.

Iraupena adierazteko absolutibo eta instrumental mugagabeak eta inesiboa erabil daitezke euskalkien eta aditzen arabera:

(1) Jonas *iru egunez egon* izan bai zan balearen erraietan, beronelaxe
Gizasemea, Jesus bera, *iru egunez egongo* da lurraren baiten, esan izan zuan
*Jesusek aurretik (Inza *Azalp*, 74)

(2) Ezen hala nola Ionas balearen sabelean *hirur egun eta hirur gau izan* baitzen:
hala izanen da gizonaren Semea lurraren bihotzean, *hirur egun et hirur gau*
(Lç 22)

(3) Erroman *bi urtean* egon zan (Lardizabal, *Test. Zar. Berr. Condaira*, 531)

Adibide hauetan ikusten denez, instrumentalean eta absolutiboan iraupena mugagabearen bidez ematen da aditzera. Baina iraupena adierazteko inesiboa darabilgunean, singularra ala mugagabea behar duen edota bata nahiz bestea onartzekoak diren argitu beharreko kontua da, zeren absolutiboan eta instrumentalean ez bezala, inesiboan erabilera bikoitza baitugu:

(4) *Hiru astean / hiru astetan* asko hazi da haurra.

Bestalde, maiztasuna adierazteko, zenbatzailea, denborazko izen bat (*urtea*, adibidez) + *behin* nahiz *-ero* atzizkia ageri zaigu. Arazoak: batetik hemen ere singularreko forma ala mugagabekoa erabili behar den edota bata nahiz bestea; eta bestetik era zuzenak eta okerrak ongi bereiztea:

(5) *Bi urtetarik behin / bi urterik behin / bi urtez behin / bi urtetik behin / bi urtean behin / *bi urtero* elkartzen dira bazkaltzeko.

Azter ditzagun bi puntuak:

1. IRAUPENA ADIERAZTEKO ERAK

Ezaguna da zenbatzaileak determinaturiko Izen Sintagmak mugagabean nahiz mugatu pluralean deklinatzen direla euskaraz (ikus Euskaltzaindiaren *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak I*, 78. or.):

Bost liburu irakurri behar dituzue ikastaroan zehar (Mugagabea).
Ikastaro honetan irakurri beharreko bost liburuak liburutegian dituzue (Mugatu plurala).

Gauza bera esan genezake leku-denborazko kasuetarako ere. Hauetan ere arau orokorra mugagabean eta mugatu pluralean deklinatzea litzateke:

Zortzi urtetan aritu da ikasten (Mugagabea).
Ikasten aritu den zortzi urteetan ez du besterik egin (Mugatu plurala).

Hala ere, mugagabeko erabileraz gain mugatu singularrekoa ere aurkitzen dugu sarri, batez ere Hegoaldeko testuetan. Konparaziorako, goiko adibideen ondoan, honako moldekoak ere ageri zaizkigu testuetan:

Zortzi urtean aritu da ikasten (Mugatu singularra).

Ekar ditzagun hona, bada, literatur tradiziotik mugatu singularreko adibideak lehenik eta mugagabekoak ondoren:

A. Zenbatzailea + singularra: BOST URTEAN

Zenbatzailea + *hilabetean*

1. Birjiña bere amaren sabelean gure aragiz janzi, ta bederatzi illabetean an egon, ta Belengo Portalean añ pobre jaiotzean [...] (A. Cardaberaz, *Egercicioac III*, 306).

2. Irabazi ugaria sei illabetean ateratzeko (Aguirre Asteasukoa, *Eracusaldiac II*, 188).

3. Asiko da infernua lurraren zulo oetakoren batetik kea dariola; botako ditu beregandik langosta mota batzuek aiñ amorratuak, eta puzoitsuak, non bost illabetean ibilliko diran bekatariai darraiztela (Aguirre Asteasukoa, *Eracusaldiac III*, 477).

4. Neuk neukan nik neure barruan Aldabaldoganako maitetasunaren iturburua, ainbeste illabetean egin ditudan amesen iatorri txarra (D. Aguirre, *Auñemendiko Lorea*, 111).

5. Erregiñatzako autuak ziran neskatx gazteak, sei illabetean usan-belar, eta olio gozoz igortziak iduki oi zituzten, ederrago egin zitezen (F. I. Lardizabal, *Testamentu Zarr. Berr. Condaira*, 13).

6. Zere baimena indazu, basora joan, eta lagunakin nere garbitasuna bi illabetean negartzeko (Ib., 136).

7. Aukeran iru gauza ipintzen zazkitzu: erreinu guzian iru urteko gosetea; etsaiaren igesi iru illabetean ibiltzea; edo iru eguneko izurria (Ib., 205).

8. Ordutik itzegiten asi zan, ainbeste illabetean mutututa egon zan Zakarias (Ib., 365).

9. Ainbeste illabetean zai egonda (D. Aguirre, *Garoa*, 120).

Zenb. + *orduan*

1. Bi orduan lagun egin zioten gorputzari, kandelen argitan (A. Anabitarte, *Poli*, 66).

2. Saul-ek gauean bere armadun guziak iru saldotan ipiñirik, Amon-tarrai isillik itsumustuan sartu zitzaien, eta prestatzeko lekurik ere eman gabe, iru orduan, eguzkiak indarra artu arteraño, iltzen aritu ziran (F. I. Lardizabal, *Test. Zarr. Berr. Condaira,* 157).

3. Mamia bear da txuritu, erazaldu eta ur beroan eduki ogei eta lau orduan (A. Iturriaga, *Diálogos* 107).

4. Otzak eta bildurrak dardaraka geunkazan, ta amabi, amairu edo amalau orduan egon bear alantxe! (D. Aguirre, *Kresala*, 89).

5. Ondo egingogu berton egoten bagara galarrena igaro arte, iru edo lau orduan (J. M. Etxeita, *Josecho*, 251).

6. Azkar ibilli bear, lau orduan Aizarnatik Donostira etorriko bada (Uztapide, *Sasoia joan da gero*, 335).

7 Hogoi eta lau orduan hemen deus guti egin ditaike, bainan gelditzen zautan denbora ez dut saldu nahi merke; ditutan etsai guzien ganat inguratu nahi nuke, ene barkamena eskaintzerat eta heienaren eske (Xalbador, *Odolaren Mintzoa*, 347).

Zenb. + *urtean*

1. Esan begi arako odolezko gatxagaz amabi urtean gaisorik egon zan andra errukigarriak; zeure jaztekoaren magaleko erza ukututea zan asko, guztiz osaturik gelditeko (A. Añibarro, *Lora Sorta*, 73).

2. Orain zarean erdia, ozta azi ziñian amabi urtean (Ib., 140).

3. Adan berreun eta berrogeita bi urtean Matusalen seigarren oñeko illobarekin bizi izan zan (F. I. Lardizabal, *Test. Zarr. Berr. Condaira*, 8).

4. Erroman bi urtean egon zan, aitatu dan bezala, Enperadorearen Tribunalak libratzeko agindu zuen arteraño (Ib., 531).

5. [...] Bernardatxo an bizitu zen, lenbizi illabete batzuetan eta geroago bi urtean (F. Goñi, *Lurdesko Gertaerak*, 23).

Zenb. + *astean*

1. Zuek eman zizkidazuten ogei ontzako zikiñagatikan, an egon nauk ogei astean itzalean, eta zuek, urre eta zidarrezko gauzan gañera, berregun bana ontzako gorde zenduztenok, ez dezute oraindikan ankarik sartu iguzki gutxiko aposentuan (A. Apaolaza, *Patxiko Txerren*, 96).

* * *

B. Zenbatzailea + mugagabea: BOST URTETAN

Zenbatzailea + *hilabetetan*

1. Lau illabetetan alkarrekin ibilli ziran gudaritza ondoren eta nunbait, etzuten alkarren berri jakin asarretu ziran egunerarte (Y. Etxaide, *Joanak-joan*, 76).

2. Esan ziotenez urtean iru illabetetan bakarrik lana egin leikiana, beste bederatzitan euri bizia izaten dalako (J. A. Irazusta, *Bizia garratza da*, 81).

3. Bero ta eltxo ta guzi, bost illabetetan bi gau doi doi galdu nitunan begiak ezin itxiz (Orixe, *Quito-n arrebarekin*, 49).

Zenb. + *ordutan*

1. Aitzulo orretan egon nintzan iru egunez, eta andik zuzen Prantzira jo nun: 24 ordutan 20 legua bide, iñon egonik egin gabe (Orixe, *Santa Cruz apaiza*, 49).

2. Oiek ere bi ordutan katiatuta egon ondoren, zoro-gisa amiltzen dira jolas-lekura (L. Villasante, *Kristau fedearen sustraiak. Jainkoa*, 140).

3. Etxera heltzen naizenean, eznaiz hamabi ordutan ohetik jaikiko (G. Aresti, *Ipuinak*, 78).

Zenb. + *urtetan*

1. Ogetabi urtetan egon zan Manilan, da etxeratu zan erdi makalik, baña diru askogaz: etxean, urtebetean jarri zan gizon ederra (J. M. Etxeita, *Josecho*, 356).

2. Amar-amabi urtetan bera baiño beste nagusirik ezagutu ez eban Otoiopek ordezko buruzagia erioan: [...] (E. Erkiaga, *Arranegi*, 80).

3. Iazko aukera eta txolarteak gero ere izango banitu, bi urtetan bukatuko nuke idazlana (K. Mitxelena, *Mitxelenaren Euskal Idazlan Guztiak*, 95).

Zenb. + *astetan*

1. Jatordu arek eta gau-pasak, sortu dio azken gaitza; ta bi astetan ebaki zigun koplariaren bizitza (N. Etxaniz, *Lur berri billa*, 290).

* * *

2. MAIZTASUNA ADIERAZTEKO

Maiztasuna adierazteko moldeen artean literaturan ez da testigantza askorik zenbatzailedun sintagmen kasuan. Literaturako adibide urriak eta ahozko hizkuntzakoak aztertuz, mugagabeko nahiz mugatu pluraleko zenbait forma aukeran ditugula ondoriozta daiteke.

Hona hemen literaturako adibide urri horiek.

A. Zenbatzailea + mugatua: HAMAR MINUTUTIK BEHIN; HAMAR URTETIK (/-RIK) HAMAR URTERA

1. Amar minututik behin (V-gip G. Garate, *Erdarakadak*, 37).

2. Herriko arno garbi xorta bat hola zortzitik behin gure etxean, bazinaki zer besta den? (J. Hiriart-Urruty, *Zezenak errepublikan*, 184).

3. Baita bere dago kondenaturik esatia: eztala ziur ziur, edo ziertuba, bost urterik, bost urtera egin biar daben, ala ez (P. Astarloa, *Berbaldiak II*, 7).

4. Milla urtetik milla urtera aingeru bat zerutik jetxi ta aldiko ondar izpi bat bakarra eramango balu: noizko itxasoko ondartzan aitu...? (*Argi Done Laburra*, 32).

5. Beren bisita egiten dute bost urtetik bost urtera, esanaz: Emen lenago lotsaz gelditurikan ote da? (Txirrita, *Bertsoak I*, 92).

6. Ala bi illabetetik bi illabetera umeak egin ditzake (A. Iturriaga, *Diálogos*, 98).

B. Zenbatzailea + mugagabea: HAMAR MINUTUTARIK BEHIN; HAMAR URTETARIK HAMAR URTETARA; HAMAR URTEZ BEHIN

1. Lau urtetarik behin bazuketen Arrotarrek gizon lanjeros hari gider guzien kentzeko parada ona (J. Hiriart-Urruty, *Mintzaira. Aurpegia*, 130).

2. Lau urtetarik behin doi doia (J. Barbier, *Supazter xokoan*, 20).

3. Bost egunez bein etortzen da (G. Garate, *Erdarakadak*, 37).

4. Eun urtez bein idikitzen (Orixe, *Mireio*, 142).

5. Bi urtez bein edo "Eusko Ikaskuntzak" Bidasoaz andiko ta emendiko euskotar guztiok batzarre batera deitzen gaitu (Lizardi, *Itz-lauz*, 124).

6. Egun biz behin (*Orotariko Euskal Hiztegia,* IV, 499; G-azp).

7. Gutxi gorabera bi illez bein Bordeleko kaietara zijoanak [...] ikusi zezakean ontzi zuri sabelaundi bat (J. A. Irazusta, *Bizia garratza da*, 14).

8. Iru illabetez beingo aldizkaria (Lizardi, *Itz-lauz*, 122).

9. ... eta halarik ere ezta harekin batzen hirur urthetarik hirur urthetara baizen, eta hori bortz egunekotz xoilki,... (S. Pouveau, *Philotea*, 411).

10. Sei oren hek laur urthetarik laur urthetara konplitzen dute egun oso bat eta da bisexte (J. Haramburu, *Devocino escuarra*, 913).

11. ... zergatik lau urthetarik lau urthetarat baita bisuste urthea ... (*Itxasoko nabigazioneko liburua*, 145).

* * *

Literaturako adibide horiez gain ezaguna da Hegoaldeko ingurune zabal batean (gipuzkeraz berezi-ki) erabiltzen den mugatu singularreko egitura:

Bost urtean behin elkartzen dira bazkaltzera.

Baita bizkaieraz oso sustraitua den honako hau ere:

Bost urterik behin elkartzen dira.

* * *

Bada, ordea, ez euskal literaturan ez eta ahozko erabileran ere inongo tradiziorik ez duen moldea, gaur egun hedatuxea dena: zenbatzailedun sintagmari *–ero* atzizkia erantsiz sortzen dena.

**Bost urtero* elkartzen dira bazkaltzera.

ARAUA

Horrenbestez, euskal literatur tradizioa eta ahozko euskararen erabilera kontuan hartuz, hau da Euskaltzaindiaren erabakia iraupena eta maiztasuna adierazteko zenbatzailedun sintagmen erabileraz:

1. IRAUPENA ADIERAZTEKO

— Absolutiboaz eta instrumentalaz gainera inesiboa erabiltzen da maiz iraupena adierazteko sintagmetan.

— Inesiboko sintagma hauei dagokienez, mugagabea erabiltzea zilegi izanagatik, mugatu singularra erabiltzea hobesten da honako kasu honetan: zenbatzailedun sintagma horrek adierazten duen denbora etengabeko unitate bakar gisa hartzen denean, hots, inesiboaren bidez prozesu edo gertaera baten iraupena adierazten denean. Adibidez,

Hiru astean asko hazi da haurra.
Hiru urtean ikasi du euskara.
Lau urtean lan egin du Afrikan.

Hauetan denetan iraupena adierazten da.

Iraupenik adierazten ez denean, noski, mugagabeak ohiko lekua izango du. Hiru urteko iraupena adierazi beharrean hiru urte desberdinetan gertatu den zerbait adierazi nahi bada, mugagabea beharko da:

Lau urtetan antolatu dute tanborrada.

2. MAIZTASUNA ADIERAZTEKO

— Maiztasuna adierazteko ereduen artean, mugagabeko erabilerekin batera, hots:

Lau urtez behin elkartzen dira senitartekoak.
Lau urtetarik behin elkartzen dira senitartekoak.
Lau urtetarik lau urtetara elkartzen dira senitartekoak.
Lau urterik behin elkartzen dira senitartekoak.

— Formaz mugatu singularra dena ere aukeran dugu:

Lau urtetik behin elkartzen dira senitartekoak.
Lau urtetik lau urtera elkartzen dira senitartekoak.

— Inesiboaren kasuan, berriz, forma mugatua da erabili behar dena honelakoetan:

Lau urtean behin elkartzen dira senitartekoak.

— Maiztasuna adierazteko egituren artean, *[izena + -ero]* gisako esamoldea onartzekoa da:

{Astero, hilero, ordulaurdenero...} etortzen da.

Baina bada hedatuxea den egitura bat, gaitzestekoa dena: *-ERO* atzizkiaren bidez osatua den **[zenbatzailea + izena + -ero]* sintagma:

**Bi urtero* egiten dute bilera batzordekoek.
**Hamabost egunero* etortzen zait bisitan.

— Hamabostero, ordea, onartzekoa da, *hamabostean behin* nahiz *hamabosterik behin*-en parean.

(Euskaltzaindiak, Iturenen, 2000ko maiatzaren 26an onartua)

111
IZEN SINTAGMEN ARTEKO JUNTADURA DELA ETA

Eta emendiozko juntagailuaren bidez kasu-marka bereko izen sintagmak, nahiz sintagmaren barneko osagaiak junta ditzakegu, hurrengo bi adibideek erakusten duten bezala, hurrenez hurren:

Lagunez, adiskideez eta etxekoez mintzatu ziren.

Lagun, adiskide eta etxekoez mintzatu ziren.

Bigarren adibidean, izenak juntatzen ditu *eta* juntagailuak, ardatz anitzeko sintagma osatuaz.

Literatura tradizioan bi egitura horiek nola erabili diren azaltzea eta gaurko erabilera okerrak saihesten ahalegintzea da arau honen helburua.

* * *

1. Kasu markadun sintagmak noiznahi junta daitezke. Batez ere sintagmak singularrekoak direnean, hau da tradizioan ageri den juntabidea (EGLU, IV, 33):

*Galeperra da **gari artetan ta galonduetan** oi dabillen epertxuba* (J.A. Mogel, *Peru Abarka*, 179).

***Jaungoikoari eta lagun urkoari** zor diogun amorioa* (J.B. Aguirre, *Erakusaldiak, III, 435).*

***Mandozainari eta mandoeri** mintzo zen denbora berean* (J.B. Elissamburu, *P. Adame, 26).*

*Esaidazu zer gura dozun: **Zeuk, emaztiak eta neuk** bakarrik apaldutia, edo etxeko guztiok aladabatera?* (J.A. Moguel, *Peru Abarka*, 179).

***Andre dena Mariaz eta bertze saindu batzuez** mintzo* (J. Hiriart-Urruty, *Zenbait aurpegi*, 164).

***Aitaren, Semearen eta Espiritu Santuaren** izenean* (Otoitza).

* * *

2. Kasu markadun sintagmak juntatu gabe ere, hondarkirik gabeko izenak edo izen taldeak ere junta daitezke, ardatz anitzeko izen sintagmak osatuz (*EGLU,* IV, 33). Sintagmak pluraleko hondarkia hartzen duenean ageri da batez ere juntabide hau:

***Eremu ta basoetan,** bere gorputza lazki nekatzen zuala* (J.A. Ubillos, *Kristau doktriña berri-ekarlea*, 75).

***Abere ta artaldeak** ikusten egurastu zirean arratsalde guztian* (J.M. Echeita, *Josetxo*, 318).

*Len errierta eta alkar eziñ ikusi eta gorrotoa besterik etzan **etxe eta baserrietan** pakezko eta kontentuzko, estimaziozko eta amorezko biziera sartu zan* (G. Arrue, *Santa Jenobeba*, 140).

Ondorengo adibidean, esaterako, izenak juntatzen dira sintagma osoak pluraleko hondarkia hartzen duenean, eta kasu-sintagmak, ostera, singularrekoak direnean:

***Igande eta phesta egunetan,** jaun erretorak bere jendea bil dezala, **mezarat eta predikurat** bezala, bezperetarat ere* (J.P. Arbelbide, *Igandea edo Jaunaren Eguna*, 125).

Singularreko sintagmak izan arren, izen juntadura aurki daiteke, bereziki esanahiaz oso hurbil diren izenak juntatzen direnean:

Behala ematen dute gero jakin lekhuan, burdin katea duela ***zango eta eskuan*** (Etxeberri Ziburukoa, *Manual debozionezkoa*, 94).

Gaxua, bera bai jan ebela laster ***bele ta miruak*** (F. Bilbao, *Ipuin Barreka*, 53).

Joko ta nagikerian *igaro ditu egunak eta urteak* (D. Aguirre, *Garoa*, 367).

Zu egongo zera emen aientzat ***zorion ta pakea*** *eskatzen* (D. Aguirre, *Garoa*, 342).

Sartu zan ***korputz eta animan*** *Satanas edo deabrua* (J.A. Mogel, *Konfesioe ta Komunioko Erakasteak*, 121).

Osasun egunetan atsegin eman behar dioela, ***estura ordu ta gaixotasunean*** *adiskide ongilletzat iduki nai dituenak* (V. Mogel, *Ipui onak*, 24).

Edo izenlagunaz edo izenondoaz lagundurik doazenean izenok:

Bialdu egizuz neure ***erri ta etxera*** (Moguel, *Peru Abarka*, 193).

Ezin kendu nuen nik ***nere buru ta biotzetik*** *gogamen au* (Azkue, *Ardi galdua*, 120).

Umien zorionari baño, ***euren, gurasoen, uste ta gogoari*** *geiago ta obeto begiratu oi deutsielako* (D. Aguirre, *Kresala*, 107).

Laguntza ta sari aberatsenak *zagizkoten* (J. Hiriart-Urruty, *Zenbait aurpegi*, 76).

Azken adibidean bezala, bi izen juntaturen ondoren izenondoa ageri denean, zalantzak sor daitezke izenondoaren hedaduraz, hau da, ez da argi ikusten izenondoa bi izenei dagokien ala azkenari bakarrik. Kontsidera ondoko adibideok:

Unibertsitateko kargudun eta langile berriek *bihar bildu beharko dute:*

Berez izen sintagmak ez du mugarik ematen interpretazioaren aldetik : kargudunak unibertsitatekoak izateaz gainera berriak izan daitezke, edo ez, eta langileak, berriz, berriak izateaz gainera, unibertsitatekoak izan daitezke, edo ez. Irakurketa guztiak zilegi dira gramatikaren ikuspuntutik.

Horiek horrela, adierazi nahi den egoeran bai kargudunak eta bai langileak, unibertsitatekoak eta berriak badira, orduan guztiz egokia da aurreko erabidea.

Alderantziz, demagun adierazi nahi den egoeran unibertsitateko kargudunak (berriak nola zaharrak), eta langile berriak (ez baitezpada unibertsitatekoak, baina kontestuan emana den erakunde edo toki batekoak) aipatzen direla. Aurreko informazio inpliziturik gabe, goragoko adibidearen irakurketa hori, zilegi izan arren, zail gertatuko da, eta horretaz delako juntabidea ez egokia. Nahiz kasu honetan ere anbiguitatea ez den kendua (bigarren juntagaian izenlaguna ezabatua izaten ahal baita), menturaz, argiago da orduan kasu marka bi juntagaietan agerraraztea :

Unibertsitateko kargudunek eta langile berriek *bihar bildu beharko dute:*

Hemen esandakoek berdin balio dute beste egoeretan ere. Adibidez, izen ardatz bakar bati dagozkion bi izendondo direnean, izenondoen zuzeneko juntabidea hobetsiko da kontrako arrazoirik ez bada testuinguruan :

euskaltzale zintzo eta leialari

(nahiz beste bidea ere gramatikoki zilegi den, eta beharbada testuinguru batzuetan -indar emateko, adibidez- guztiz baliagarri: *euskaltzale zintzoari eta leialari*).

Gauza bera gertatzen da izenlagunekin:

fakultateko eta hiriko kargudunen *aldeko hitzak* (beste bidea, gramatikoki huts gabekoa izanagatik, korapilatsuagoa da : *fakultateko kargudunen eta hirikoen aldeko hitzak*).

* * *

3. Kasu-markadun sintagma eta mugatzailedun sintagma juntatzea, ordea, ez da gramatikala (*EGLU* IV, 42-43):

***Hemengo nagusia eta hango langileei** mintzatu zitzaien

***Itsasoa eta mendietan** ibili naiz*

***Gizon hau eta emazteki hark** egin dute*

***Abereak eta jendeez** mintzo naiz*

Pertsona izenordeek berez izen sintagma mugatuak osatzen dituztenez gero, juntatzen direnean, hondarki osoa (hau da, kasu marka eta guztikoa) izan behar dute (*EGLU* IV, 34-35). Gaizki eratuak dira 'beraz' ondoko formak, lehen juntagaiak, pertsona izenordea izanik, ez baitakar kasu markarik:

***Zu eta niri** gertatu zaigu*

***Ni eta zuk** egingo dugu*

***Gu eta zuetaz** mintzatu ziren*

Aurreko puntuetan aipatu ditugun jokabide horiek oraintsu arte oso molde trinkoan iraun dute euskarazko literaturan eta komeni da euskara batuan eta euskara jasoan haien arabera aritzea.

* * *

4. Azken urteetako erabileran, ordea, ez da zaila aurreko puntuan gaitzetsi ditugun juntadurak bezalakoak aurkitzea, hau da, juntadurako lehen osagaia sintagma mugatua, eta bigarrena kasu-markadun sintagma dutenak:

***Zure senarra eta alabaz** hitz egin behar dizut*

***Zure emaztea eta alabek** egingo dute*

***liburuaren edukia edo itxurari** buruzko kritikak*

liburuaren hastapena eta bukaeran

***itxaropena edo esperantzari** bidea eginez*

ingelesa eta frantsesari buruz

Egitura hauek guztiak, gramatikalak ez diren heinean, baztertzekoak dira ez bakarrik euskara batutik, baita euskaratik beretik ere bai (zeinahi mailakoa den euskararen erabilera, estandarra edo beste maila batekoa).

Lehen bi puntuetan adierazi bezala, aukeran izan dezakegu kasu-sintagmak juntatzea edo izen soilak. Beraz, goiko adibide horien ordain zuzenak beste hauek izango lirateke :

Zure senarraz eta alabaz	edo	***zure senar eta alabaz***
Zure emazteak eta alabek	edo	***zure emazte eta alabek***
Liburuaren edukiari edo itxurari	edo	***liburuaren eduki edo itxurari***
Liburuaren hastapenean eta bukaeran	edo	***liburuaren hastapen eta bukaeran***
Ingelesari eta frantsesari buruz	edo	***ingeles eta frantsesari buruz***

eta abar.

Kontuak askoz nahasiagoak dira oraindik gaurko erabileran, genitibo edutezkoa dakarten izen sintagmen kasuan. Hogeigarren mendea arteko testuetan gaineratiko izen sintagmekin bezalako juntadurak egiten ziren genitibo edutezkoa zegokien sintagmekin ere:

*Sinhesten dut (...) **zeruaren eta lurraren** kreatzaillean* (Gazteluzar, *Egia katolikak*, 38).

Arana Goirirekin bizkaitar literaturaren garaipena dator, hark fundaturiko ***alderdi politikoaren eta aldizkarien*** *bitartez Euskal Herri osotik zabaldun zena* (K. Mitxelena, *Idazlan hautatuak*, 381)

Azken urteetako testuetan, ordea, « sintagma mugatua *eta* genitiboko sintagma » egitura zabalduz doa. Bereziki deigarria gertatzen da *–(r)en* artean postposizioaren erabilera. Literaturan, *-(r)en eta -(r)en arteko* nahiz « izena + izena *-en arteko* » egiturak ageri dira, hots, 1. eta 2. puntuetan esandakoaren araberakoak:

Zein hil ukhan baituzue ***tenplearen eta aldarearen artean*** (Leizarraga, *Mateo*, 23, 35)

Zein baita ***Otsagabiren eta Larraneren artean*** (Oihenart, *Atsotitzak*, 6)

Sü eta txilimisten artian (Belapeyre, *Catechima laburra* II, 73)

Ezagutzen du zer diferenzia den ***kreatzaillearen eta kreaturen artean, eternitatearen eta denboraren artean*** (Chourio, *Jesu-Christoren Imitacionea* III, 34, 2)

Atsegin eta kontentuen artean (Aguirre Asteasukoa, *Eracusaldiac* I, 574)

Irokes barbaro ta jentilleen artian (Juan Jose Moguel, *Baseerritaar nequezaleentzaco escolia edo icasbidiac*, 257)

Gure etxian eta zuenan artian *dago kalia* (T. Etxebarria, *Lexicon del euskera dialectal de Eibar*), *Euskera* X-XI (1965-1966) 168. orr.

Hemen ***ahaide eta adixkideen artean*** *beren azken egunen gozoki iragaiteko* (J. Etxepare, *Buruxkak*, 206)

Gaur, aldiz, horrelakoak entzun eta irakur ditzakegu:

****Gobernua eta sindikatuen arteko*** *gatazka*

****Gurasoak eta ikastolen arteko*** *bilerak*

Halere, kontuan izanik juntamolde berri hau ez dela hainbeste hedatu, eta edozein modutan ez dituela tradizioko beste bi juntabideak indargabetu, ez dugu uste gomendatzekoa denik euskara batuan. Horien ordez, behin eta berriz ikusi ditugun aukerak genituzke:

Gobernuaren eta sindikatuen arteko gatazka — *gobernu eta sindikatuen arteko*
Gurasoen eta ikastolen arteko bilerak — *guraso eta ikastolen arteko*

ARAUA

Izen sintagmen arteko juntadura dela eta, tradizioko erabilerak kontuan harturik, Euskaltzaindiak ARAU hauek ematen ditu euskara baturako:

1. Kasu-marka bera dakarten sintagmak beti junta daitezke:

Bilboko jokalariek eta Bermeoko arraunlariek *batzarra egin dute*

Zuri, niri eta beste askori *gertatu zaigu*

Zure etxeaz eta gure lanbide berriaz *mintzatu dira*

Baionatik, Bilbotik eta Gasteiztik *omen datoz ikasle horiek.*

2. Hau da erabili behar den juntabidea, pertsona izenordainak elkartzen direnean:

Zuk eta guk *egingo dugu* (eta ez ****zu eta guk*** *egingo dugu*)

Niri, zuri eta beste lagunei *gertatu zaigu* (eta ez ****ni, zu eta beste lagunei*** *gertatu zaigu*)

Gutaz eta zuetaz *mintzo dira* (eta ez ****gu eta zuetaz*** *mintzo dira*).

3. Halaber, singularreko sintagmetan, kasu-markadun sintagmak juntatzea gomendatzen da:

Itsasoan eta lehorrean *bizi diren narrastiak*

Eskuz eta palaz *jokatzen du*

Amarekin eta amamarekin *bizi da.*

Juntatzen diren izenak oso hurbilekoak direnean, edo izenlagunaz nahiz izenondoaz lagundurik doazenean, ardatz anitzeko sintagma osa daiteke, kasu-marka amaieran ezarriaz:

Gorputz eta arimatik *atera den oihua*

Bere emazte eta alabari *galdetu zien.*

4. Pluraleko sintagmetan, izenak ere junta daitezke, kasu-marka amaieran emanaz. Kasu-sintagmak juntatzea edo izenak juntatzea, aukeran izaten da orduan:

Itsaso, mendi eta basamortuetan *ibili da*

Maite ditut ***lagun eta ahaideak***

Adiskide eta lankideei *kontatu diet*

Meatze eta lantegietatik *atera den oihua*

Maite ditut eguzki, zeru eta izarrak.

5. Determinatzailea duten kasu-markarik gabeko izen sintagmak ezin junta daitezke kasu markadun sintagma batekin:

****Mendia eta itsasotik*** *heldu da ura*

****Adiskideak eta lagunez*** *mintzatu zara*

****Burua eta zangoei*** *behatu nien*

****Bihotza eta buruak*** *horretaratzen nau(te)*

****Gizon hau eta emakume hark*** *esango dizute.*

Genitibodun sintagmetan ere ez da zilegi sintagma mugatu soila eta genitiboko sintagma juntatzea:

****Ikastolak eta gobernuaren arteko*** *bilerak*

****Irakaslea eta ikaslearen arteko*** *harremana.*

(Euskaltzaindiak, Donibane Lohizunen, 2000ko uztailaren 21ean onartua)

BATZAR-AGIRIAK

Legazpin, 2000.eko maiatzaren 5ean

J. Haritschelhar, euskaltzainburua,
H. Knörr, buruordea,
P. Goenaga, idazkaria,
J. A. Arana, diruzaina,
P. Altuna,
M. Azkarate,
P. Charritton,
J. L. Davant,
X. Diharce,
A. Iñigo,
X. Kintana,
E. Larre,
J. M. Lekuona,
B. Oihartzabal,
P. Ondarra,
Tx. Peillen,
P. Salaburu,
J. San Martin
I. Sarasola,
J. M. Satrustegi,
Andres Urrutia,
L. Villasante eta
P. Zabaleta
euskaltzainak,
eta J. L. Lizundia, idazkariorde-
-kudeatzailea eta
JJ. Zearreta, ekonomi eragilea.

Legazpiko Udaletxean, 2000.eko maiatzaren 5ean bildu da Euskaltzaindia hileroko batzarra egiteko. Ezkerreko zutabean jasotzen dira bilduen izenak.

● *Eskuartekoak.*

Gai ordena aldatuz, eskuartekoetatik eman zaio hasiera bilkurari.

Andres Iñigoren sarrera ekitaldiaren xehetasunak eman ditu buruak. Iturengo herrian izango da eta Satrustegi eta Urrutia jaun euskaltzainek lagunduko diote sarrera horretan euskaltzain berriari.

● *1999ko kontuen errendapena.*

J.J. Zearretak aurkeztu eta azaldu du txostena. Sarreren eta irteeren artean dagoen defizita seiehun mila pezetakoa dela adierazi du eta gainerako atalen kontu ere eman du.
Zenbait argitasun eskatu zaizkio eta eman ditu.
Ontzat eman dute euskaltzainek.

● *Aurreko batzar-agiria onartzea.*

Miren Azkaratek aurkeztutako ohar txiki batzuk gorabehera, ontzat eman da aurreko hileko bilkurako agiria.

Urrutia jaunak, dena dela, bere harridura azalduz, bi galdera egin ditu: batetik, arauen argitalpenaz hartutako erabakiaz. Lau liburukitan argitaratzea erabaki denez, zer gertatuko da arauen 2.800 harpidedunekin? Eta bestetik, argitalpenaren arduradun gisa euskaltzain batek bere burua eskaini eta onartu zitzaiola eta, ohiko prozedura hori ote den jakin nahi luke. Idazkariak eta Euskaltzainburuak zenbait argitasun eman dizkiote: lau liburukitan argitaratzeko kontu hori argitalpen batzordeak hartutako erabakia dela.

Bestalde, WEBgunean ere arauak zabalduko direnez eta horrek harpidedunen kopuruan eragina izan dezakeenez, harpidetzaren prezioa jaisteaz ere hitz egin zela Zuzendaritzaren bilkuran. Pello Salaburuk bere burua eskaini baitzuen, onartu egin zitzaiola lan hori bere gain hartzea. Egotzi zaion eginkizuna argitalpena prestatzea dela.

Salaburuk ere azalpenak eman ditu. Argitalpen batzordera bi proposamen eraman zituela esan du eta, azkenean, aipatutako erabakia hartu zela. Dena dela, gaurko bileran gauzak argi uztea behar-beharrezko litzatekeela uste du.

- *Hiztegi Batua-ren berrikustea: "Euskaltzaindiaren Hiztegi Batuko argibideak" txostena onartzea.*

Lehenbizi Miren Azkaratek esku artean dugun *Hiztegi Batua*n hauteman dituen zenbait arazo argitzea eskatzen du. Oraindik ere bai baitaude osatu beharrekoak. "Beti egongo da zerbait", esan du.

Aljebra sartzea onartu da. Forma horretan, hain zuzen, Larramendik eta Lizardik horrela baitzerabilten.

Arrabio: hasieran bi adierarekin zetorren ('salamandra' eta 'eskorpio'). Otsailean 'salamandra' adierarekin bakarrik utzi zen baina 'eskorpio'-rentzat ez da ezer ematen hiztegian, *arrabio* hitza bigarren adiera horretan gehiagotan erabili bada ere. Dena dela, otsaileko erabakiari eustea onartu da, arrabio 'salamandra' adierarekin bakarrik utziaz.

Bermatu: da eta *du* aditza dela esango da.

Biao: adibidea aldatzea eskatzen du Azkaratek 'biaoa egiten dago' ez baita oso egokia, *egin* eta *egon* elkargaitzak izanik. *Biaoa egin du* jarriko da adibide gisa.

eri: *atzamar* eta *behatz* bezala tratatzea beharrezko ikusten du ohargileak. Horrenbestez, *eri* sarreran *Ipar.* eta *Naf.* oharra sartuko da.

heldu: 6. adiera ('oratu, eutsi') eta adibidea (*suge batek heldu zion*) ez datoz bat. Horrenbestez, 7. adiera bat ematea proposatzen da, seigarreneko adibidea hona ekarriz.

kirio* e. **nerbio** sarrera ez da oso bidezko. Zientzia mundurako *kirio* hitza egokia ez izan arren, literaturan erabilia denez, *Liter.* oharra eranstea onartu da, gaitzespen izarñoa kenduz.

polizia: *kidego*-ren ordez beste zerbait behar da, *kidego* hitza ez baitago jasoa. *Elkarte* iradokitzen du ohargileak. Azkenean *kide multzoa* ezartzea onartu da

x leku/toki: koherentzia gordetze aldera *leku* eta *toki* bigarren osagaitzat dituzten hitz elkartuak batera idatzirik ematea onartu da.

x + etxe: marra beharrezkoa duela *zahar-etxe* bakarrik ageri da zerrendan. Gainerakoekin bezala jokatzea onartu da: *zahar(-)etxe*, alegia.

Arrunt. laburdura arazotsua da *arruntkeria* ala *arrunkeria* behar duen erabaki ezean. Eztabaida txiki baten ondoren *arrunkeria* hitza sartzea onartu da eta laburdura gisa *arrunk.* emango da.

Tekn.-en adiera 'teknizismo' balitz, hitz honek zerrendan behar lukeela dio Azkaratek. Laburdura horren erreferentea 'hitz tekniko' izango dela onartu da.

Pertsona izenak direla eta, zenbait ohar aurkeztu ditu Miren Azkaratek:

Santutegiko izen ohikoenak aurkezterakoan jarraitzen den hurrenkera ez da beti bera. Beti ordena berean ematea onartu da: lat., frants., gaztel.

Kintanak egindako oharra: arau batean eta bestean forma bera ageri denean, zergatik ez elkartu? Adib. *Alexandro*, santu izena, eta pertsonaia historikoa; *Apolonio*, *Eusebio*, *Filemon*. Ontzat eman da proposamena. Beraz, sarrera beraren azpian emango dira horrelakoak Eta arazoren bat dagoenean berezirik utziko dira.

Benedikto da santu izena, eta "benediktarrak fundatu zituen santua izendatzeko" dio oharrak.. Baina gero *Hiztegi Batuan*, *beneditar* erabaki zen bere garaian. Sarasolaren aburuz, hitz arruntetan Hiztegi Batuko batzordea da erabakitzailea. *Beneditar* hitz arrunta denez, *beneditar* beharko luke. Hala onartu da.

Bi forma onartu direnean, forma bakoitzari emango zaio sarrera, dagokion tokian. Horrenbestez, *Aines / Ines* eta *Ines / Aines* behar genuke, baina orain *Ines* formak ez du sarrerarik, eta horren bila lihoakeenak ez luke aurkituko. *Aines / Ines* bi sarrerark ematea onartu da.

Bi izenez osatuak daudenetan: *Augusto, Oktavio*; *Androniko, Livio*; *Pilato, Pontzio*, etab.-etan bigarren izenaren arabera eman zaie sarrera. Lehena ere aipatzea egoki ikusi da, hala ere. Beraz, bi sarrera ematea onartu da: *Livio* ik. *Androniko*, adibidez.

Leku izenetan ere zenbait ohar egin dira.

38. arauan, "hiritarren *jende-izena(k)*" aipatzen da. 'Gentilizio' hitzetik ihes egitearren asmatu zen esamolde hori. Itxuraz, Iparraldekoentzat zeharo nahasgarria litzateke, hala ere. *Herritar izena(k)* jarriko da *jende-izena(k)*-en ordez..

Eztabaidaren haritik Urrutiak ohartarazi du zenbait laburduraren azalpen gisa *administratibo, judizial, legislatibo* adjektibo erreferentzialak ageri direla leku-izenen zerrendan, baina adjektibo hauek ez daudela onartuak. Ez da argi adjektibo hauei nork ireki dien atea, baina argi dagoena da ezin direla besterik gabe onartutzat eman. Laburdura hauek kendu eta azalpen osoa ematea errazago litzatekeela dio Sarasolak, gutxitan agertzen baitira. Beste irtenbide bat litzateke hiri bat administrazio hiriburu den ala epaitegi hiriburu den etab. esaten digun informazio hori kentzea. Hiriburua zein den esan eta kito. Hiriburu administratiboa zein den esatea aski litzateke. Gero gauzak ongi aztertzen direnean emango dira dagozkion hitzak. Hala onartu da. *Hirib.* laburdura bakarrik ezarriko da.

Bahrain / Bahrein bi formak ageri dira baina inork ez daki bi diren ala erratua den. Onomastika batzordeko idazkariarekin argitzeko eskatu zaio Miren Azkarateri.

Beijin sartzekoa da.

Hego Afrika ala *Hegoafrika*? Estatu izenaz ari garenean bi osagaiak batera idatzita emango dira.

Kanariak / Kanaria uharteak (Mundu zabaleko uharte nagusiak) ageri da batetik eta *Kanariar Uharteak / Kanariak* (Espainiako Erresumako Probintzia eta Elkarte Autonomoen izenak) bestetik. *Kanariar uharteak* behar du.

Bide batez, azken arau honen izena aldatu egin beharko da, "Autonomia Erkidegoen izenak" emanaz eta ez "komunitateenak".

Gorago onartutako irizpideari jarraituz, Andres Iñigo jaunak *Errioxa, Murtzia* etab. ere sarrera bakarrean ematea eskatu du. Hala onartu da.

Saint Kitts ageri da baina gero hiritarrak *sankistar* dira. Hau ere Azkarateren esku utzi da.

38. arauaren amaierako oharretan ageri diren formak (*Estatu Burujabeen Batasuna, Holanda, Ingalaterra, Serbia, Ulster* eta *Haga*) sartu behar diren galde egiten du Azkaratek eta non eta nola. Dagoen bezala ematea erabaki da. *Friburgo, Hanburgo* etab. estatu izen ez badira ere, hor uztea erabaki da. Eta oraingo argitalpenean, lekuizen diren heinean, beste guztien artean tartekatuak emango dira zerrendan.

Puerto Rico ematen da baina gero *puertoricar* eta *puertoricoar*. Satrustegiren arabera, argi dago bi *r* behar dituela. Bigarren kontua begiratzekoa da.

Amazonas (ibaia) eta beste zenbait bi aldiz agerrarazteak oso bidezko ez dirudienez, horrelakoak behin bakarrik emango dira, gorago onartutako irizpidearen arabera. Bestalde, parentesiak adierazi nahi duenaz zalantza sortu da. Beltzean ematen denean, parentesi artekoak esan nahi du aukerakoa dela. Beltzean ez doanean, parentesi artean doana azalpen bat da.

● *Euskaltzaindiaren Hiztegi Batuko argibideak.*

Azkarateren ohar hauek aztertu ondoren, Ibon Sarasolak euskaltzain guztiei helarazitako txostenaren azterketari ekin dio batzarrak. Metodoa aipatu du Salaburuk: ezin gara sarrera eztabaidatzen hasi.

Kintanak dio txostenaren hasierako baieztapena azkenerako uztea hobe litzatekeela eta, gainera, leunago behar lukeela. Sarasolak leunduko duela esan du.

Urrutia jaunak ohar orokor bat aurkeztu du. Filosofiarekin ez dago ados. Bere kontrakotasuna azaltzeko eskubidea agertu nahi du. Alde batetik, euskaltzainek lana behar bezala egin ahal izateko informazio iturriak eskura izateko eskubidea eta premia aldarrikatu ditu eta bigarren itzuliari ekin aurretik gogoeta sakona egin beharra aipatu du. Patxi Goenagak erantzun dio esanaz *OEH*-ren corpusa euskaltzain guztiek eskura izan ahalko dutela berehala, modu batean edo bestean. Eta EEBS corpusa ere, UZEIrekin sinatua den hitzarmenaren arabera, urtearen azkenerako kontsultagai izango duela Euskaltzaindiak. Gainerako hiztegi etab.-ei buruz, berriz, zerrenda ematea aski litzatekeela.

Gogoeta egin beharko da, baina hori baino lehenagoko kontua da berehala amaitutzat eman nahi den *Hiztegi Batu* honen lehen argitalpena bideratzea. Horretarako sinadurak eskatu zaizkie euskaltzainei, euskaltzain guztiek parte hartu baitute lan horretan. Talde lanean egindakoa denez, puntu guztietan denok ados egotea ezina da. Bozketak ere ugari izan dira. Beraz, lana egin den bezala egin da eta horrek ez du erremediorik. Horrela behar du. Beste kontu bat da bigarren itzulian hasi baino lehen behar den gogoeta egitea. Gauzak horrela, Goenagaren ustez, Urrutiak ez luke izan behar halako zailtasunik bere sinadura ezartzeko.

Altunak hartu du ondoren hitza. Horrelako lan batean 24 lagunek hartu dute parte eta hainbeste bileratan lana burutzeko bide bakarra segitu dena besterik ezin zela izan.

Urrutiak erantzun du esanaz bigarren itzulirako gauzak ongi pentsaturik eta adosturik eramatea espero duela. Bera zenbait gauzarekin ados ez dagoela baina zenbait prozedura eztabaidagarri iruditzen bazaio ere, sinatuko duela, Erakundeari zor dion leialtasunagatik.

Miren Azkaratek *Heg.* laburduraz Sarasolaren sarreran esaten denaz oharra egin du eta aldaketa eskatu. Marka honek beti ez baitauka erdararekin zerikusirik.

Eztabaida luzearen ondoren, onartu da sarrera. Sarasolak biribildu eta gozatuko du eta Zuzendaritzaren esku utziko du lana argitaratze bidean jartzeko.

Behin *Hiztegia*rena amaitutzat eman ondoren, Salabururen arabera, ez da berdin liburu burujabe gisa argitaratzeko moduan aurkeztea edo serie baten barruan. Argitalpen batzordean onartutakoaren arabera, lau liburuki izango lirateke. Honetaz ere eztabaidatzea eskatu du: 1) Hiztegia bere sarrerarekin; 2) Arauak eta pertsona eta leku izenak; 3) Aditz batuaz Euskaltzaindiak hartu dituen erabakiak (bizkaierazko aditza barne); 4) Herritarren izenak.

Lehen biek presa dute eta irakurleen eskuetan lehenbailehen jarri behar lirateke. Berak prestatua du bigarren liburukiak izango lukeen sarrera bat eta hori jarri nahi luke eztabaidan. Hala ere ez du denborarik galdu nahi sarrera koxkor batekin. Azkenean onartu dena izan da euskaltzainei helaraztea bakoitzak bere oharrak egin ditzan. Testua prest dagoen bezain pronto Zuzendaritzaren esku jarriko da, argitalpena bideratzeko.

Hori onartu ondoren, zenbait arazo jarri ditu mahai gainean *Arauei* buruz: *ohiko ohizko*-ren kasuan, adibidez gauza bat esaten da *Arauetan* baina, gero, *Hiztegian* aurreko arau hori nolabait aldatu egin da. *Arazi*-rekin ere gauza bera gertatzen da.

Ordu bietan eten egin da bilkura, bazkaltzeko.

Arratsaldean, 4.30etan eman zaio hasiera bilkurari. Berriz ere lehen utzitako hariari heldu zaio: *Arauetan* bertsio bat baino gehiago dagoenean zer egin, alegia. Azken proposamenari heldu behar litzaioke. Beñat Oihartzabalen arabera, sarreran argitu behar litzateke beti azkenak duela irabazten. Ez du uste dena berriz idatzi behar denik. Ohar bat erantsi: bai *ohiko* eta bai *arazi*-rekin. Gero, arauen testuan, lehenbiziko arauan ohar bat idatzi zer gertatu den azalduz.

Salaburu saiatuko da astelehenean bertan bidaltzen. Telleriak helaraziko dizkio jendeari faxez edo asteartean eskuetan izateko. 15erako oharrak Euskaltzaindian izan beharko lukete berriro. Eta hemendik, printzipioz, inprimategira. Gai aurkibidea gero egingo da. Horrela geratu da kontua.

Ibon Sarasola berriro hiztegira itzuli da eta beste ohar bat ere jarri beharko litzatekeela dio: adibidez, oraingoan *kartera* ez onartuarren, baliteke bigarren itzulian beste adiera batean erabil daitekeela esatea. Adibidez, *Cartera de valores* ezin izan daiteke *zorroa*. Ohar orokor bat egin beharko litzateke, hortaz, aditzera emanaz besterik esaten ez bada, adiera orokor eta arruntena jasotzen dela hiztegian. Esaten ez dena ez dela ukatzen.

● *Hiztegi Batuko Irizpideak: 2. itzulia.*

Denbora aurrera doanez, eztabaidatu da ea merezi duen gai honetan sartzea ala gramatika kontuetan murgiltzea den hobe. Azkenean, irizpideekin hastea erabaki da.

Salaburuk eskatu du Urrutiaren oharrarekin hastea.

Satrustegi jaunak dio gure tesaurusa herrian egon dela eta ez dela gehienetan paperetara iritsi. Horri uko egitea altxor nagusi bati uko egitea dela, hitz horiek balia baitaitezke gaurko premietarako. 2. epe honetan ez al da garaia lehendik genituen hainbat hutsune bideratzeko eta horretarako altxor horretaz baliatzeko?

Oihartzabalek galde egin dio Urrutiari ea arazorik baduen lanaren aitzina segitzeko. Ea baden filosofia arazorik. Corpusekin ala irizpideekin dago arazoa? Zertan da auzia? Oihartzabalen aburuz, corpusen aldetik duguna baino gehiago nekez lortuko dugu epe laburrean.

Sarasolaren arabera, ahalegin berezia egin zen aipatu diren materaialak biltzeko.

Satrustegik dioenez, ekar lezake berak zerrenda bat ez Azkuek ez Euskaltzaindiak esku artean dituen materialetan bildu ez diren hainbat elementuz osatua.

Miren Azkaratek mamuekin ari garela ematen duela esan du. d. eta e. irizpideek sortu bide dute kezka. Metodologia zein datekeen azaltzen saiatu da: corpusa, irizpideak eta prozedura.

Prozedura, funtsean, orain artekoaren antzekoa izango litzateke. Hala ere, orain askoz txosten gehiago egin beharko dira.

Hurrengo bileran atzera hartu beharko da gaia.

Seiak bost gutxitan amaitu da bilera. Ondoren, aspaldiko partez bileran hogeitahiru euskaltzain direla eta argazkia atera du Euskaltzaindaik Legazpiko Udaletxeko eskaileretan.

Euskaltzainburuak	Idazkariak
Jean Haritschelhar	Patxi Goenaga

* * *

Iturenen, 2000.eko maiatzaren 26an

J. Haritschelhar, euskaltzainburua,
H. Knörr, buruordea,
P. Goenaga, idazkaria,
J. A. Arana, diruzaina,
P. Altuna,
M. Azkarate,
J. L. Davant,
A. Iñigo,
X. Kintana,
E. Larre,
J. M. Lekuona,
B. Oihartzabal,
P. Ondarra,
Tx. Peillen,
P. Salaburu,
J. San Martin
I. Sarasola,
J. M. Satrustegi,
Andres Urrutia
eta P. Zabaleta
euskaltzainak,
eta J. L. Lizundia, idazkariorde-
-kudeatzailea eta
JJ. Zearreta, ekonomi eragilea.

Iturengo udaletxean, 2000.eko maiatzaren 26an bildu da Euskaltzaindia hileroko batzarra egiteko. Bilerari goizeko hamaikak laurden gutxitan eman zaio hasiera. Ezkerreko zutabean jasotzen dira bilduen izenak. Ezin etorria adierazi dute P. Charrittonek eta X. Diharcek.

Aurreko batzar-agiria onartzea.

Ohar xume batzuk egin dira hasteko eta amaitzeko ordua dela eta.

Beste oharrik gabe ontzat eman da agiria.

Eskuartekoak

Literatura sariak.

Euskaltzaindiak eta BBK-k antolatu duten 2000. urteko Txomin Agirre, Toribio Altzaga, Felipe Arrese Beitia eta Mikel Zarate Literatura sarien aurkezpena egin zaie euskaltzainei. Ekainaren 16an egingo da, segurutik, joan den urtean saritutako liburuen aurkezpena, Literatura batzordearen bilera Bilbon egingo dela baliatuz.

EITB-ko euskara aholkularitza.

H. Knörr jaunak azaldu du nola EITB-ko kontseilurako bere izendapena proposatu zuen Euskaltzaindiak eta nola autatua izan zen azkenean. Horrenbestez, neurri batean behintzat Euskaltzaindiaren ordezkari ikusten duela bere burua eta hizkuntza kontuez bereziki arduratua aurkitzen dela. Hizkuntza kontuak behar bezala zaintzen ez direla kontuan harturik, batzorde berezi bat osatzea eskatu zuen. Orain aholkulariak proposatzen dira orain batzorde horretarako. Gutuna irakurri du. Knörr jaunaren proposamena hau litzateke: Miren Azkarate, Lurdes Oñederra, J.L. Goikoetxea eta Patxi Salaberri Zaratiegi jaun-andreak. Beste proposamenen bat ba ote den galde egiten du Knörr jaunak.

Galderari erantzunez, X. Kintanak ere bere burua eskaini du eta, horrenbestez, honen izena gehitu zaio lehengo zerrendari. Hortaz, bost lagunez osatua egongo da taldea.

Iturengo alkatearen ongietorria.

Ondoren Jose Maria Gorosterrazu alkateak euskaltzainei ongietorria egin die. Bere poza agertu du Euskaltzaindiak biltoki gisa Ituren hautatu izanaz eta baita Andres Iñigoren izendapenagatik. Eskerrak eman dizkie bilduei eta lanean aurrera segitzeko eskatu. Euskaltzainek txaloz hartu dituzte Alkatearen hitz hauek.

JAGONET-en aurkezpena.

Miren Azkarateri eman dio hitza ondoren batzarburuak. Jagon sailaren egitasmoez hitz egin duen bakoitzean honelako zerbitzu baten beharra aipatu duela gogorarazi du. Azkarateren ustez, hobe da Euskaltzaindiak berak erantzutea sortzen diren galderei eginkizun hori beste inoren esku utzi baino.

Zuzendaritzari aurkeztu zitzaionean, honek, egitasmoaren izaera kontuan harturik, egokiago ikusi zuen osoko bilkurari aurkeztea eta beronek onartzea. Proiektuaren helburuak, urratsak, etab. aipatu ditu Azkaratek. Denak euskaltzainen esku jarri den txostenean bildurik daude. Hilaren 20ra arteko epea eman zaie oharrak egiteko. Horrela hurrengo bileran (ekainaren 23an) eztabaidatu eta onartu ahal izango litzateke. Ahal dela, irailean martxan jartzea komeni da.

Euskaltzainburuaren hitzak.

Uztaileko bilkura Donibane Loitzuneko Auditorium Ravel delakoan izango dela aditzera eman zaie euskaltzainei.

Hiru gutun idatzi ditu euskaltzainburuak Lionel Jospin Frantziako lehen ministroari, Jack Lang Hezkuntza ministroari eta Catherine Tasca kultura ministroari Madrileko gobernuak eta Frantziakoak Euskaltzaindiarekiko duten jokabide desberdina salatuz.

Kontseilu Orokorrak ere hitzarmen bat nahi omen du. Hortik Euskaltzaindiari laguntza piska bat gehiago etorriko zaiola dirudi. Proposatzen den hitzarmen testuan Euskaltzaindia da euskararen esparruan onartzen den erakunde bakarra.

Eurokarta delakoa nola dagoen galde egin du J. San Martinek. Gaizki dagoela erantzun zaio. "Jakobinoek ez dute ezer ulertzen" esan du euskaltzainburuak. Honetaz Beñat Oihartzabalek lan bat argitaratu du. Honen hitzetan, orain lehen baino zailago dira kontuak. Orain sinatua du karta hori baina konstituzioarekin egiten da topo.

Gramatika araugaiak.

Ibon Sarasolak hala proposaturik, Gramatika gaiekin hastea egoki ikusi da *Hiztegi Batuaren* bigarren itzuliko irizpideen eztabaida geroko utziz.

- *"Mugatu singularra noiz erabil daitekeen iraupena eta maiztasuna adierazten duten zenbatzailedun sintagmetan".*

P. Goenagak egin du araugaiaren aurkezpena. Ondoren eztabaida sortu da. Arauaren gaia iraupena izanik, ez dago argi adlatiboaren aipamena ("handik bi egunetara" bezalakoena alegia). Dena dela, mugatu/mugagabe kontu horri dagokionez, inesiboa eta adlatiboa parean jartzea litzateke zuzenena.

Nolanahi ere, Satrustegiren iritziz, batzordeak esan duena esan badu, ez da arrazoirik bat-batean gauzak aldatzeko. Sarasola ere iritzi bereko agertu da.

B. Oihartzabalek adlatiboaren aipamena kendu egin beharko litzatekeela uste du.

Peillenen ustez, Iparraldeko euskaldunei ongi etorriko litzaieke *hiru urtean* esamoldea, *hiru urtetan* berentzat "hiru urterekin" ulertuko bailukete.

Azkenik, P. Goenagak hartu du berriro hitza eta araua muga estuen barruan sartzea komeni dela esan du: iraupena eta maiztasuna bakarrik hartu gogoan eta mugagabearen arazoak ukitzen dituen beste arloak beste baterako utzi. Gainera, mugagabeak lan monografiko bat eskatzen duela eta noizbait ekin beharko diola eginkizun horri Euskaltzaindiak.

Ondoren, arauak duen bigarren atalari ekin diote euskaltzainek.

Xabier Kintanak Bizkaian *noizero?* galdetzen omen da. Adibideen artean *ordu laurdenero* bezalako adibideren bat jartzea eskatu du. Eskari hau ontzat eman da, baina *noizero* ez da ageri inon corpusean. Beraz, honen aipamenik ez da egingo.

Ondarrak maiztasuna adierazteko *zenbatetik* soila ere aurkitu duela esan du.

M. Azkaratek, araugaiaren testuaren bigarren atalean aipatzen den "arau orokorrak" direlako horiek kentzea eskatu du. Bestalde, iraupena dela eta abstolutiboari eta instrumentalari erreferentzia egin behar bazaie arauan, horrek arauaren azalpenean ere zerbait esatea eskatzen omen du. Bestela, arautik ere kendu egin beharko omen litzateke.

Oihartzabalen iritziz, azalpenean iraupena adierazteko modu bat baino gehiago badela aipatu behar litzateke. Aski da aipamen xume bat egitea sarreran konplikazio handiegietan sartu gabe. Hala egitea onartu da.

Sarasolak nahiago du *sintagma zenbatzaileduna zenbatzailedun sintagma* baino. Onartu da.

Urrutia jaunak azalpenari buruzko ohar teknikoa egin du: lehenbizi hobesten dena eman behar litzateke, gero zer gaitzesten den esan. Prest dago laguntza emateko teknika honetaz. Zerbait egin behar da gauzak errazteko.

Ohar hauekin denekin onartu da araua.

● *"Perpaus izenlagun osagarrien atzizkiak: -eN, -eLAKO".*

Hemen ere P. Goenagaren aurkezpen labur baten ondoren eztabaidari egin zaio leku.

Sarasolari *"... -en berria"* bezalakoek min ematen diote.

Kintanaren aburuz, Euskaltzaindiak –eLAKO gomendatu behar luke. Bestela, -eN bezalakoekin nahasteak sor daitezke, atzizki hori ekibokoa baita.

Knörrek dio, arau hau dela eta, -eLAREN*, -eNAREN* eta –eNEKO* gaitzesterakoan "euskara batua" ez, "euskara" aipatu behar dela soil-soilik.

Garbi dago lehentasuna –eLAKO-ri eman behar zaiola.

Zernahi gisaz, araua aurkezteko modua bera ere ohikoa ez denez (erreferentziak emateko era adibidez, ez da betikoa), berriro batzordera itzultzea proposatu du Goenagak, hobeki lantzeko. Hala onartu da.

● *"Komunztadura aposizioetan"*.

Aurkeztu den araugai honen aurrean Kintanak bigunago jokatuko omen luke.

Arauaren lehenbiziko atala bere horretan onartu da (adibideko *errektoreorde* hitza minuskulaz emanik).

Sarasolaren ustez, perpaus erlatiboetan gauzak desberdin dira. Iparraldekoen *bait*-dun egiturak bultzatu beharko lirateke.

Araugaiaren testuan "tartekiak" aipatzen direnez gero, Salaburuk uste du hau izan litekeela *bait*-egiturak jasotzeko lekua.

Urrutia ez dago ados. Jakin beharko litzateke aposizioak nola egiten diren. Baina itzultzaileei eta antzekoei soluzioak ematea ere Euskaltzaindiaren lana den galdetzen du. Berak testuan ageri den oharra kendu egingo luke.

Oihartzabalek dioenez, argiro esan behar da zer den onartzen dena eta zer ez.

Bestalde, ohar hori bere lekuan dagoela uste du: kentzen bada, arau zorrotzegia gertatuko da.

Salabururen iritziz, Urrutiarena aukera bat da baina kontuan izan behar da norentzat diren arauak. Ulertzeko modukoak izan behar dute. Adibideak eta irtenbideak ere eman beharko lirateke.

Urrutiak erantzun dio: hobe ordu an oharra kendu eta beste hirugarren paragrafo gisa ematea.

Salaburuk arauari argibideak ematea eskatuko lioke eta arazoen aurrean irtenbideak eskaintzea. *Bait*-i buruzko kontua hemen sartuko litzateke.

Oihartzabal ez da ados. Horretan hasiz gero, gauza gehiago izan beharko lirateke kontuan eta behar bada, nahastea sor liteke.

Eztabaidaren konklusioa izan da, azken paragrafoa ohar gisa barik testuaren atal gisa ematea. Gainerakoan, testua dagoen dagoenetan onartu da.

● *"Izen sintagmen arteko juntadura" araugaia.*

Lehendabizi axaleko zenbait ohar egin zaizkio testuari: *libroki* barik *libreki*; *kasu markadun sintagma* ez, *sintagma kasu markaduna*; *inplizitoki*-ren ordez, *inplizituki*; *hondarki* eta ez *ondarki*. *Administratibo* hitza baztertu egin behar da.

Sarasolari araugaian ageri den "oharra", arau gisa, ezin onartua iruditzen zaio. Aurrera pasatu beharko litzateke eta bi lerrotan eman mamia.

X. Kintanak galde egiten du ea *aitaren eta amarentzat* zilegi den Iparraldekoentzat.

Salaburuk ere zalantza bat agertzen du: zer gertatzen da erlatiboak eranstean?

Miren Azkarateren ustez, "... *-ak eta ...-en arteko*" gisako esamoldeak gaur goitik behara sartu dira eta, aipatzekotan, horrelakoak aipatu behar lirateke.

Eztabaida luzatu da. Araua formulatua dagoen bezala ezin da onartu.

Kintanarentzat bi joera daude, bata zaharra eta bestea berria: beti hobekien dokumentatuaren alde egin da apostu. *Aitaren eta semearen...* adibidea sartzeko eskatzen du.

Oihartzabalen arabera, genitiboarekin arazoa dago, baina gainerakoan ez dago hainbesteko kasuistikarik. *Arteko*-ren kasua ez da agertzen zail delako horretaz araua ematea. Bestalde, gramatiketan agertzen dira anitzetan jokabide arraroak. Arraroa dena gramatikaren aldetik onartua edo gaitzetsia izan daiteke. Anitz edo gutxi baliatzea ez da kontua. Gramatikaren aldetik gutxi erabili izanak ez dakar gramatikala ez izatea. Alde honetatik, "ardatz bat baino gehiagoko izen sintagmak era daitezke" nahiz erabilera urriagokoak diren horrelakoak.

Urrutiaren ustez araua ez dago heldua eta atzera batzordera bidali beharko litzateke. Beñat Oihartzabalek eta Miren Azkaratek birmoldatuko dute testua eta hurrengo bilerarako beste formulazio bat ekarriko dute. Dena dela, Gramatika batzordeari adierazi ondoren.

Ordu biak eta hamarrean amaitu da goizekoa.

* * *

Arratsaldean bostak laurden gutxiagotan ekin zaio berriro bilerari.

● *Hiztegi Batuko irizpidek: bigarren itzulia.*

Urrutiak hartu du hitza. Bere jarrera zein den argitu nahi izan du. Haren asmoa bigarren itzulirako beste giro bat izatea zen. Informazioa eskatu zuen eta esan zitzaion zerbait. Administrazio arloari buruz dagoen zerrenda, ordea, ez zaio aski iruditzen. EEBS-ra ere jo du baina hor ez du gauza handirik aurkitu. Iturriak nahi zituen ikusi. EEBS 96 urterarte iristen da eta gauza batzuk oso ahul daude, informazio partziala da. Bestalde, corpusean bilduak dauden hiztegi batzuk ez dira egokiak. Kontuan hartu den materiala oso zaharkitua da. Lege testuetan ez dago bat ere Nafarroatik. Dena dela, nahi luke eztabaidatu nora goazen, zein izango den norabidea. Daukagun informazioa beste modu osoagoan eman beharko litzateke batetik, eta, bigarren, norantz goazen argi izan. Iturriak nolakoak, ondorioak ere halakoak izango baitira.

Sarasola erabat ados dator baina problema tekniko txiki bat ikusten du: eztabaidan jarri diren irizpide hauekin dago landua G-rainoko zerrenda. Euskaltzaindiak lan extra bat hartu beharko luke gutxienez G-rainokoa osatzeko handik eta hemendik etorritakoarekin. Arazoa da teknikoki hori egitea oso zaila dela. EEBS-k eskaintzen duen lagina nahiko desorekatua da eta hori ahal dela konpondu egin beharko litzateke. Azterketa estatistikoak neurri batean ongi daude baina estatistikaz gainera autoritatearen iritzia jakitea ere oso inportantea da. Hori ez zen kontuan hartu, baina hor dago. Kontua litzateke hori nola osatu. G-raino modu jakin batean etorriko zaigu. Horrek ez du erremedio onik.

Urrutiari hiztegiek eta hiztegitxoek ematen diote zer pentsa. Bigarren itzulian eguneroko hitzez gainera zenbait termino teknikoagoak ere jasoak nahi lituzke ikusi. Baina horretarako datu onak behar ditu Euskaltzaindiak begien aurrean.

Kintanak, ildo beretik, eskatuko luke zer aukera egiten den zehaztea. Testu liburuak ere kontuan hartu beharko lirateke. Salduenak behintzat. Erabiliko diren hiztegiak ere zehaztea. Badira haurrendako irudi bidezko hiztegi eder askoak ere, hitz arruntenak jasotzen dituztenak. Bestalde, zalantzako hitzak ez lirateke adibide gisa eskaini behar. Aspaldi honetan egindako lexiko zientifikoak egin direnez, hauetan finkatuenak jaso beharko lirateke, arlo bakoitzetik zenbait.

Oihartzabalek dio hogei mila hitzetik abiatzen dela bigarren itzuli hau. Gero prestasunaren aldetik sartu beharreko beste hainbat daudeke. Horrekin doblatzen da orain arteko hitz kopurua. Hobeki egin daiteke, eta ahal bada, egin behar da. Ilustuketa arrazoizko epeetan egin badaiteke, egin dezagun. Gehiago kezkatzen dute egungo testu arruntek, falta baitira. Baina hiruzpalau urte beharko dira hori martxan jartzeko. Harremanetan dira editorialekin eta abar, baina, nolanahi ere, luze joko du. Aitzina egin behar da, hala ere.

Sarasolari bildurra ematen dio honek guztiak, onena eta ona elkarren etsai baitira. Bestalde, hiztegien inflazioaren bildur da: bakoitzak bere hiztegiñoa badakar eta gainera presio talde gisa edo antolatuz gero, gaizki ibiliko gara. Hemen ere kalitate irizpidea baliatu behar da. Kalitatea testuek markatzen dute eta ez hiztegiek. Zuzenbide arloko hitzak direla eta, espainol eta frantses zuzenbidean adostasuna duten hitzez baliatu behar genuke eta ez diferente direnez. Hortik hasi beharko litzateke. Zientzien alorrean, berriz, gaur egun egiten den %90ek ez du ezertarako balio euskararen aldetik.

Kintanaren arabera, lan horiek besterik gabe onartu ez arren kontuan hartu behar dira. G-raino lan bikoitza proposatuko luke: martxan dagoen lana kontuan hartu eta, aparte, zientzia arloka lan egitea, gero hori bestearekin tartekatzeko.

Sarasolaren ustez, hala ere, tentuz ibili behar da, zeren "kontuan hartze" horrek ordu pila bat eskatzen du.

Goenagak zehaztasuna eskatu du. Ahal dela, gainera, dokumentu batean jaso beharko litzateke bigarren itzulirako prozedura. Prestatutako txostena, hain zuzen, egokia izan liteke. Hau osatu eta hemendik geroko bidea markatuko digun zerbait gauzatzeko gai izan beharko luke Euskaltzaindiak.

San Martinen ustez lana arloka banatu behar bada, gai batean jakituna denari eman behar zaio konfiantza.

Haritschelharren aburuz, lehen pasaldiko jokamoldea ez da hain desegokia: Urrutiak ekarri ditu hainbat hitz. Batzuk onartu dira, beste batzuk ez. Bigarrenean ere edozeinek ekar ditzake hitzak.

Urrutiak hartu du berriro hitza. Hitz arruntetatik aparte, administrazioan, unibertsitatean, etab. badira premia batzuk eta horiei erantzun osoa eman ezin bazaie ere, orientabide batzuk ematea behintzat eta sistematikoki lantzea beharrezkoa litzateke. Baina hori egiteko zer nolako erreferentziak dauden jakin behar da, ez inprobisatzeko. Daukagunetik abiatzen bagara huts batzuk agertuko dira. Eta orduan, oharrak egiten direnean eta eztabaidatzen hasten garenean ez da lekukotasunik izango. Ahalegina egin behar da administrazioaren arloan, komunikabideenean, irakaskuntzan. Corpusa definitu ondoren, maiztasun kontuak aztertu beharko dira eta galbahea jarri beharko da.

M. Azkaratek maila desberdineko gauzak atera direla ikusten du. EEBS-k dituen mugak ditu. Gaurko baliabideak erabat desberdinak dira. Hemendik aurrera beste corpus mota batzuk osatzen hasi beharko luke Euskaltzaindiak. Baina oraingo itzuli honetarako iturriak aldatzea, laginketa berriro definitzea, oso zail ikusten du. Lana geratzea erabakitzen ez bada behintzat. OEH-tik eta EEBS-tik inguru bateko erabilera behintzat jasoko da, mugatua bada ere. Dena dela, horiek aldatzea zail da. Hortik aparte, txosteneko *c-g* puntuetan aipatzen direnak ez dira hain arazotsuak. Beste iturri batzuk aipatzen dira (*Europako Itunen Hiztegia* edo *Lan Harremanen Hiztegia*). Behar bada, arazoa konpon daiteke 2. orrialdean "hiztegi berezituetakoa" esaten denean hiztegi horiek hor sartuz. Azkaratek ez daki hori nahikoa izango litzatekeen. Hortik aurrera, "terminologia" esaten denean, ez da Xabier Kintana bezain baikor unibertsitatearen ikuspegiaz. Terminologia kontuetan datu base onak osatu beharko lirateke egin diren testuekin. Baina nahi genituzkeen corpus horiek oraindik ez ditugu eskura. Ahal balitz, katalanek egin duten bezala, jakintza arlo bakoitzeko 200-400 hitzeko zerrendak osatzea, ongi legoke. Baina hori ere oraindik gordin xamar ikusten du Azkaratek. Dena dela, jendearen ekarpenak, handik eta hemendik, beharrezkoak izango dira eta ongi etorriak. Baina zaila da.

Sarasolak hartu du ondoren hitza eta esan du hiztegi batuko jendeak denbora daramala Euskatzaindiarekin bilera eske eta orain ezin zaiela esan dena gaizki dagoela. Orain esan behar zaiena da gauzak ongi daudela, edo ongi xamar, osatu beharra ikusten bada ere. Orain kontua, hain zuzen, horixe da: nola osatu. Bestalde, A-D bitarteko zerrendak ikusiak ditu eta ez daude gaizki, haren iritziz. Osatu egin behar. Hori da arazoa. Zientzia eta administrazio hiztegiak lantzea oso ondo dago, baina beste hitz batzuk (*txupete, tirante*, ...) ematea askoz premiazkoago ikusten du. Beste arazo bat ere aipatu du: gure artean egiten diren hiztegi arrakastatsuenak elebidunak dira eta ez euskara-euskara motakoak. Eta horrek ere erantzuna eskatzen du. Hori ezin du Euskaltzaindiak egin baina galegoek egiten dutena ez litzateke bide txarra: hitz oinarrizkoenak (kiroletakoak, adibidez, edo eguneroko bizitzakoak) erdara-euskara zerrendetan eman, Euskaltzaindiak nolabait bultzatuak, lana eraginkorrago egiteko. Bestela, euskara-euskara hiztegi batek, nahiz eta Euskaltzaindiarena izan, ez du eraginik.

Goenagak proposatu du, mugak gorabehera, eskaini zaigun bidetik segitzea. Osatu beharrekoak osatu, ahal den neurrian. G letratik aurrerakoa, adibidez. Eta jadanik hirugarren itzulian ere pentsatzen hasi.

Kintanak batxilergorako landutako hainbat testu sartu beharreko ikusten ditu corpusean.

Salaburutentzat kontua da corpusa eta zerrendak nola osatu lana atzeratu gabe. Lantalde bereziren bat osa liteke, behar bada, gauzak osatzeko, adibidez unibertsitateko edo klasikoen bilduman erabili den hiztegia lantzeko. Mahai gaineran gauza jakinak jarri behar dira. Eta horren aurrean erabaki ahalko da gauza egingarria den ala ez.

Peillenek dio ez dela hitzetan ito behar. Badirela munduan zehar zientzia bakoitzeko oinarrizko zerrendez osatutako hiztegiak eta horiez baliatu behar genukeela.

Beñat Oihartzabalen iritziz, gauzak aski laster egin nahi badira ezin dira atzeratu. Euskaltzaindiak egin ditzakeen hutsen artean ez dira denak zaku berean sartzen. Presaka ibiltzeagatik egindako hutsak eta isilik egoteagatik egiten diren hutsak ez dira berdinak. Oinarriak ez dira aski zabalak. Orain ez bada deusik egiten honi buruz, he-

mendik bizpahiru urte barru egoera berean izango da Euskaltzaindia. Behar litzateke oraindanik bertatik indar berezi bat egin corpus horren behar bezala antolatzeko. Gutxienik bizpahiru urte beharko dira horretarako. Aipatzen dira hiztegi bereziak. Ez daki nola diren baina kontuan hartzekoak dira. Berak ezagutzen duen arlo bakarrean, Hizkuntzalaritzan, hiztegia egiteko ez da egongo euskaltzaindiaren beha. Hain zuzen, Euskaltzaindiak ez du gaitasunik gauza horietan iritzi jakinik emateko.

Teknikoki EEBS lagin bat da –dio Sarasolak. Lagin bati ezin zaio kontrajarri testu oso bat. Horrela desoreka sortuko bailitzateke. Beraz, kontuak ez du erremediorik.

Urrutiak eskatzen du EEBS beste lagin batzuekin osatzea, zaharkituak omen diren hiztegien ordez beste batzuk sartzea. Hori administrazioaren eta zuzenbidearen ikuspegitik argi dagoela, baina bestelako arloetan ere gauzak ikustea eskatzen duela. Gutxienez EEBS osatzea nahi luke Urrutiak. Atzerapenik ez. Gero, ahal bada, nazioarteko hitzekin egin zen bezala egin daiteke, arlo bakoitzeko ekarpenekin zerrenda osatzeko.

Sarasolak, hala ere, ez du ikusten argi Urrutiaren proposamena. Berak zer ekarriko lukeen galdetu dio. zerrenda bat (glosario batzuk) ekarriko lukeela erantzun dio; bigarren itzuli honetan 200 edo 300 hitz sartzea planteatuko luke, gizartean diren eragileen artean kontsentsuatuak. Eta beste arlo batzuetan ere gauza bera egitea eskatuko luke.

Sarasola ez da Urrutia bezain optimista, zeren hor zehar dabiltzan zenbait testutako euskara nekez ulertzen baita. Orain dela bost urteko testuetan ageri den euskara ez da fidatzekoa. Beraz, kontuz ibili behar da makinan zer sartzen den. Azken urteotan gauzak asko aldatu dira eta hori kontuan hartu beharko litzateke. EEBS-k hor du, hain zuzen, muga, zaharkitua baita. Zientzia kontuan erne ibili behar da. Administrazio kontuak presa du eta horregatik, behar bada jaramon gehixeago egin beharko zaio. Baina beste arloetako hitzei bigarren itzuli honetan ez du argi ikusten zenbateraino egin behar zaien leku. Etsi-etsian ezin da ibili. Hobe da gauza bati ez erantzun edozer jartzea baino.

Kintanak ondoren UZEI-k argitaratutako hiztegiak aipatu ditu. Egia dela zaharkituak daudela zenbaitetan, baina badute gauza on bat: alboan erdal ordainak dituztela ageri direla zerrendak. Horri begirada bat egin beharko litzaiokeela uste du.

Sarasola ez dago ados: horrek ordu gehiegi eskatuko luke, eta, aukeran, hobe ordu horiek beste zerbaitetan eman. Adibidez, arloka banatutako 1500 hitzen azterketak urte osoko lana eskatuko lioke Euskaltzaindiari.

Satrustegik gogorarazi du bere garaian proposatu zuela inongo hiztegietan ageri ez diren etnografia munduko hitz batzuk ekartzea. Baina alperrik litzatekeela iruditzen zaio. Horietako ofizio asko galduak dira eta horrelako hitzak sartzeak lana atzeratzea ekarriko luke. Horrenbestez, bertan behera uzten duela agindutako lana.

Goenagak galde egin du ea posible litzatekeen kontsentsu batera iristea: hemen dauden iturri hauek onartu, osatu erraz osa daitezkeenak, eta hiztegi honek zenbat arlo besarkatuko dituen erabaki. Gero arlo horietako bakoitzaz nor arduratuko den ebaztea etorriko litzateke. Horrela, glosario batzuk osatuko lirateke gure artean eztabaidatzeko. Hori erabakitzea ona izango litzateke.

Haritschelharrek galde egin du bigarren itzuliak, bere hogei mila hitzekin, zenbat denbora eskatuko duen, diru laguntzak eskatzeko orduan hori garrantzizkoa baita. Diru kontuak ere planteatu behar baitira.

Mirenek Kintanaren eskaintzari buruz bere zalantza erakutsi du. Gauza bat da unibertsitateak liburuxka hori atera izana. Besterik ezean hori eskaintzea gauza bat da, baina Euskaltzaindiak hori onartzea beste kontu bat da. Gauzak oso berde daude. Zerrenda horretako hitzei buruzko datuak falta ditugu: maiztasuna, nork erabili dituen, etab.

Kintanak erantzun du esanaz hitz gehienak berriak direla. Fakultate bakoitzari eskatu zitzaion gehienik erabiltzen ziren testuen muestra bat bidaltzea.

Mirenen ustez, gauzak oso gordin daude maila horretan sartzeko. Terminologia kontuetan sartu behar bada, zerrenda horretako hitzak baino lehenagokoa da, adibidez, *macizo* nola esan behar den erabakitzea. Urrutiak badio halako testu edo halako zerrenda sartu behar dela, hori errazagoa da, behar bada, sor dezaketen desoreka guztia gorabehera. Askoz hobe dugu, horretarako, ditugun hiztegi entziklopedikoak hartu eta ahalegina egin eskolako testuetan pittin bat gehiago arakatzen. Baina horrelako gauzak -testu horiek hartu, eskaneatu, edo eskatu ea uzten dizkiguten euskarri informatikoan, lematizatu, etab.- ikaragarrizko lana da. Satrustegik lana utziko duelako kontu horretaz, berriz, esan du ezetz: hemen OEH-n bost lekukotasun baino gehiago dituzten hitzak baldin baditugu eta hamabi mila forma inguru baldin badatoz, eta EEBS-en ere XX. mendean argitaratu direnetatik zenbait gauza baldin badira, ona izango litzatekeela lehen proposatu zuen lanarekin jarraitzea, ez, behar bada, nahitaez horiek zerrendaratzeko, baina bai, kontraste modura, hitz bat falta den ikusteko, adibidez. Beraz, lanarekin jarraitu beharko lukeela.

Sarasolak uste du *impasse* batean dagoela batzarra eta proposamen hau egin du: lexikografia erromanikoan egin izan den bezala, puska bat hartu (b-bala) eta horrekin saio bat egin lanari bete-betean ekin aurretik. Teorian ibili ordez, hartuko balitz *b-bala* zerrenda, adibidez, arazoaren benetako neurriaz jabetzeko aukera izango litzateke. Orain artekoa goregi hitz egitea dela iruditzen zaio. Egin liteke saio bat. Satrustegiri eskatuko lioke ez lanarekin segitzeko, baizik orain arte egin duena ekar dezala, zehazki aztertu ahal izateko. Berdin batzordeak egin duenarekin ere. Ikusi zer den egiazki egin dutena. Orduan egin daitezke kalkuluak. Egin denaren puska konkretu bat aztertu behar litzateke. Bana dezatela B letra eta gauza konkretu horren aurrean zer erantsi behar den edo ikusi ahal izango da. Teorian nahikoa eztabaidatu dela iruditzen zaio. Izan ere ezagutzen ez den zerbaitetaz izan da orain arteko solasa.

Oihartzabalek hartu du ondoren hitza. Gauzak modu zehatzean ikustea komeni dela dio. Gainera, aipatu diren kasuak, administrazioari buruzkoa bereziki, txostenean jasoak daude "azken aldiotan egin diren glosario kontsentsuatuak" aipatzen direnean. Ikus daiteke ea asko falta diren, baina zinez behar da corpusen kontu hori hutsetik aztertu oraingo testuak sartuz. Dena osoki ikusi behar da, euskara osoki nola doan ikusteko. Egun guziez gertatzen dira aldaketak. *Egunkaria* ere bada, baina Euskaltzaidiak ez du segitzen zer egiten den eta hori behar bezala muntatzeko ere ez du oraingoz ahalbiderik. Hiruzpalau urte beharko dira eta hori prestatzeko behintzat eska daiteke diru laguntza. Eta esaten delarik hemezortzi urte arteko eskola hiztegia egin beharko litzatekeela, egingo balitz bera kontent litzateke. Geografia, kimika, matematika, historia eta abarretako hiztegia behar bezala egingo balitz, arras kontent litzatekeela, zeren hemezortzi urte arteko eskola hiztegia ez baita batere pobrea gauza berezietan.

Satrustegik, Sarasolari erantzunez, zehaztu du berak bilduak dituenak ez direla hitz zerrenda landuak, zintak baizik. Orduan ez dela kontua zerrendak berehalakoan ekartzea. Orain arte bilduak berrogeita hamar bat hitz edo izango dira, besterik ez. Horiek biltzeko ordu asko sartu dituela eta gero konturatu dela horietatik gutxi batzuk bakarrik izango direla baliagarriak.

Bere lanaren lagin txiki bat ekartzeko eskatu dio Sarasolak.

Horrenbestez, B letrako laginarekin hasteko proposamena onartu da, bakoitzaren ekarpenekin osatzeko eta gerora begirako kalkuluak egiteko.

Eztabaida luzearen ondorioa honela laburbildu du idazkariak: hurrengo bileran bigarren itzuliko B letrarako proposamen bat izango dute euskaltzainek aztergai. Astebete barru banatuko da, ahal dela. Hori aztertzen hasiko da Euskaltzaindia, Kintanak, Urrutiak, Satrustegik, Peillenek eta gainerako euskaltzain guztiek dituzketen proposamenak ere mahai gainean direla. Denek eman beharko lukete bere inpresioa: gustatzen zaion ala ez, eta zergatik; halako eta halako hitz soberan dagoen, edo halako eta halako falta den, honengatik edo hargatik. Hori egin ondoren hasi ahalko da Euskaltzaindia hitzez hitz eta zehazki bigarren itzuliko zerrenda aztertzen, irailean edo.

Zazpietan eman zaio amaiera bilerari

Euskaltzainburuak	Idazkariak
Jean Haritschelhar	Patxi Goenaga

* * *

AGERIKO BATZARRA

Iturenen, 2000.eko maiatzaren 27an

Iturengo herriko etxean, 2000.eko maiatzaren 27an, goizeko hamaikak eta erdietan eman zaio hasiera Euskaltzaindiaren ageriko batzarrari. Ekitaldi akademikoa hasi baino lehen, Euskaltzaindia, alkate eta zinegotzickin batera, dantzari, txistulari joaldun eta herritar ugari lagun dituztela, A. Iñigo euskaltzain berriaren etxera abiatu dira denek batera sartzeko gero Udaletxera.

J. Haritschelhar euskaltzainburua, H. Knörr buruordea, P. Goenaga idazkaria, J. A. Arana diruzaina eta Miren Azkarate, P. Charritton, J. L. Davant, A. Iñigo, X. Kintana, E. Larre, J. M. Lekuona, B. Oihartzabal, F. Ondarra, Tx. Peillen, P. Salaburu, J. San Martin, I. Sarasola, J. M. Satrustegi, A. Urrutia eta P. Zabaleta euskaltzainak bildu dira aretoan.

A. Aranburu, A. Arejita, R. Badiola, L. Baraiazarra, Pilartxo Etxeberria, J. L. Goikoetxea, M. Gorrotxategi, Mª Pilar Lasarte, J. L. Lizundia, P. Uribarren, M. M. Ruiz Urrestarazu, P. Salaberri, J. J. Zearreta, J. R. Zubimendi euskaltzain urgazleak eta J. Mª Jimeno Jurio euskaltzain ohorezkoa ere batzarkide izan dira.

Aipatutako euskaltzainez gainera ekitaldian parte hartu dute J. M. Gorosterrazu, Iturengo alkateak, J. R. Elorz, Nafarroako Gobernuaren ordezkariak, M. A. Petrirena, Malerrekako Mankomunitatearen lehendakariordeak, B. Bilbao, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntz Politika Sailburuordetzako ordezkariak, G. Lobera Bizkaiko Diputazioko Euskara zuzendariak eta eskualdeko alkate eta zinegotzi andana batek, foru parlamentari eta kultur elkarteetako kide zenbaitek eta herritar ugarik.

Ezin etorria adierazi dute, besteak beste, Mª Karmen Garmendiak Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailburuak eta X. Aizpurua Hizkuntza Politika Sailburuordeak.

Aretoa bete-beterik egon da eta hainbat jende zutik.

Andres Iñigo euskaltzain berriaren sarrera ekitaldia ospatzea zen batzarraren xedea.

Mahaiburuan eseri da J. M. Gorosterrazu, Iturengo alkatea. Honen eskuinaldean J. Haritschelhar euskaltzainburua eta P. Goenaga idazkaria eseri dira eta ezkerretara, J. R. Elorz, Nafarroako Gobernuaren ordezkaria eta M. A. Petrirena, Malerrekako Mankomunitatearen lehendakariordea.

Herriko alkatearen agur hitzen ondoren idazkariak ekitaldiaren zergatia azaldu du laburki. Ondoren, Jose Mª Satrustegi eta Andres Urrutia jaunak euskaltzain berriaren bila joan dira. Txalo artean sartu dira berriro aretoan.

Ondoren, Andres Iñigo euskaltzain berriak bere sarrera hitzaldia irakurri du: *Onomastika euskararen normalizazioan.* Honi Andres Urrutia jaunak erantzun dio *Mendebaldetik Ekialdera errornes baten oharrak* izeneko hitzaldiarekin.

Hitzaldi hauen ondoren, euskaltzainburuak hitz labur batzuk eskaini ditu Euskaltziandiaren lanaren berri emanaz eta ekitaldiaren esanahiaz gogoeta eginez. Gero euskaltzain berriari diploma, domina eta czautailua eman dizkio eta besarkada batez agurtu du. Euskaltziainek ere besarkada eman diote. Udalak ere opari bat eskaini dio Iñigo jaunari eta ekitaldia amaitzeko *Agur Jaunak* jo dute txistulariek.

Ondoren, herriko plazan *Iturengo mutil-dantza* dantzatu diote euskaltzain berriari. Jai giroan beti ere, herri-bazkariarekin amaitu da ospakizuna.

Euskaltzainburuak — Idazkariak

Jean Haritschelhar — Patxi Goenaga

* * *

Bilbon, 2000.eko ekainaren 23an

J. Haritschelhar, euskaltzainburua,
P. Goenaga, idazkaria,
J. A. Arana, diruzaina,
P. Altuna,
M. Azkarate,
P. Charritton,
J. L. Davant,
X. Diharce,
A. Iñigo,
X. Kintana,
E. Larre,
J. M. Lekuona,
P. Ondarra,
Tx. Peillen,
P. Salaburu,
J. M. Satrustegi eta
Andres Urrutia (arratsaldean)
euskaltzainak,
eta J. L. Lizundia, idazkariorde-kudeatzailea eta
R. Badiola, argitalpen eragilea (azken orduan).

Bilbon, Plaza Barriko egoitzan bildu da Euskaltzaindia, 2000.eko ekainaren 23an, hileroko batzarra egiteko. Bilerari goizeko hamarrak eta laurdenetan eman zaio hasiera. Bildutakoen izenak ezkerreko zutabean jasoak ageri dira. Ezin etorria adierazi dute H. Knörrek, B. Oihartzabalek, J. San Martinek eta Ibon Sarasolak.

Euskaltzainburuaren hitzak.

Euskaltzainburuak bileraren hastapenean dolumina azaldu du bere eta Euskaltzaindiaren izenean H. Knorrek anaia galdu berri baitu.

Aurreko batzar-agiria onartzea.

Funtsezko oharrik gabe ontzat eman da agiria.

Eskuartekoak

Idazkariordeak eskuarteko zenbaiten berri eman die euskaltzainei:

1. *XV Biltzarreko* zirkularraren berri, lehenbizi. Delako zirkular hori euskaltzain guztiei banatu zaie eta Euskaltzainditik kanpo ere zabaltzen hasia dela esan du.

2. *Argitalpenen banaketa arduradun* gisa Jon Artza kontratatu berri dela adierazi du. Lehenbizi barne-deialdi bat egin zen eta inor ez zen aurkeztu. Gero, berariazko azterketa gainditu ondoren, Artza jauna kontratatzeko proposamena egin zitzaion zuzendaritzari. Pertsona hau orain arte behin-behineko kontratu batekin ari zen lan horretan.

3. Orain arte *Nafarroako Hizkuntz Politikaren* ardura izan duen Perez de Viñaspre jaunaren gutunaren berri ere eman zaie euskaltzainei. Arratsaldeko bilkuran hitz egingo da luzeago kontu horretaz.

Hizkuntz arauak.

Gramatika araua: *"Izen sintagmen arteko juntadura"*

Miren Azkaratek egin du arauaren testu berriaren aurkezpena. Ondoren eztabaida piztu da eta aurkeztutako testuari zenbait aldaketa egitea onartu da. "Kasu markadun sintagmak" barik "hondarkirik gabeko izenak" edo izen taldeak ere junta daitezkeelako puntuan trabatu da eztabaida eta zenbait zuzenketa egin beharra ikusi da. Bereziki, posposizioen ezkerretara ager daitezkeen juntadurek sortu dute zalantza. Azkenean, arauaren funtsezkoena onartu bada ere, eskatutako zuzenketak jaso ondoren Miren Azkaratek testua atzera ekarriko du hurrengo bileran aurkezteko eta iraileko bilkuran onartzeko. Posposizioen arazoa argitzeko daudekeen datuak ekarriko dira eta aztertu ondoren, iraileko bileran onartzeko moduan egongo da Euskaltzaindia.

Hiztegi Batuaren bigarren itzulia dela eta.

Haritschelhar jaunak ez du argi ikusten "Irizpideetatik" ala *B-bazterzain* hitz-zerrendatik hasi behar den. Zalantza une baten ondoren, zerrendarekin hastea erabaki da, nahiz eta gero irizpideen inguruan mugitu.

Peillenen, Kintanaren eta Satrustegiren oharrak dituzte euskaltzainek mahai gainean.

Miren Azkarateren ustez, hitz zerrendak aztertu baino gehiago zerrendak orekatuak diren ala ez ikustea zen helburua: zer falta den edo zer den sobera. Hori ikustea zen asmoa. Zerrenda begiratu ondoren, zer inpresio atera den ikusi beharko litzateke, corpusa osatu behar bada osatuz, bigarren itzulia hankamotz gerta ez dadin.

Satrustegi jaunak dio adibide multzo bat ekartzeko eskatzen zela ulertu zuela eta horrela, ikusiko zela hitz horiek balio duten ala ez hiztegian sartzeko.

Kintanaren iritziz, zerrenda berandu etorri da eta, horregatik, bere kabuz hasi zela unibersitatean erabiltzen diren zerrendak aztertzen. Baina ohartu da markatuak zituen hitz gehienak ageri direla jadanik zerrendan. Zernahi gisaz, euskaltzain asko kexu agertu dira aurkeztu den zerrendan informazioa emateko modua oso nahasia delako eta laguntza gutxi eskaintzen duelako.

Eztabaida luzea izan da eta euskaltzain ugarik hartu du parte. Bigarren itzuliko irizpideak izan dira batez ere eztabaidagai. Bigarren itzulian erabiliko diren iturriez mintzatu dira denak. Eztabaidarako proposatu zen txostenekoa nolabait osatu egin beharko litzatekeela onartzen dute denek. Horrela, onartu da unibertsitate eta, orohar, irakaskuntza munduan dabiltzan hitz nagusiei leku egitea. Lehenbizi halako *thesaurus* batzuk osatu beharko lirateke eta, gero, horietatik zer geuregana daitekeen ikusi. Gauza bera gertatzen da herri-mailako eta etnografia munduko zenbait hitzekin ere.

Pello Salaburuk eztabaida zehaztea eskatzen du: iturrien zerrenda eztabaidatu, hiztegiak barne. Ahozko iturrien zerrenda ere eztabaidatu. Eta azkenik, erabiliko den metodologia aztertu.

Ahozko hitzak jasotzeko premiaz ados agertu dira euskaltzainak. Arazoa da nola jokatu eta nola eman sarrera. Zerrendak nola aurkeztu da kontua. Arazo tekniko bat bada behintzat: iritzi emaileen zerrenda berriro begiratu behar da eta multzoka bilduz hitz zerrendez galde egin.

Aranak aipatu du artxiboan daudela gordeak Azkueren hainbat eta hainbat fitxa eta haiek ere begiratu beharko liratekeela. Bekadun bat jartzea proposatu du hiztegiari buruzko paper horiek ordenatzeko. Ontzat eman da proposamena.

Corpusa osatzen duten hiztegi eta glosarioen zerrenda ere aurkeztu zaie euskaltzainei eta bigarren itzuliaren iturri gisa baliagarri ikusi dira. Bestalde, *OEH*-ko hitzentzat ezarri den bost lekukotasun izateko baldintza hori jaitsi behar den ere eztabaidatu da, baina ez zaio bidezko iritzi.

Oraindik gaia gehiago zehaztu beharra ikusten bada ere, badirudi iturriak aski finkatutzat eman daitezkeela. Ziurtatu behar da hiztegi batuarekin gaurko euskaldunak dituen premiei modu aski egokian erantzutea. Horretarako, aipatu iturrietan jasoak ez egon arren, esparru jakin batzuetako hitzei leku egin beharko zaie eta baita ahozko iturrietatik datozen zenbaiti ere. Dena dela, bigarren itzuliaren ondoren hirugarrenak ere etorri beharko duenez, hitz jakin batzuei leku egiteagatik lana atzeratzea ez da oso egokia.

Aurrekontuak direla eta.

J. J. Zearretak datorren urteko aurrekontuei buruzko zenbait xehetasun eman ditu. Urtero bezala, aurrekontuak aurkeztu behar ditu Euskaltzaindiak. Aurrekontu arrunta egiteak ez du arazorik. Batzorde eta egitasmoen aurrekontuak egiteko, berriz, batzordeburuei eta idazkariei eskatuko zaie bidal dezatela uztailaren 10a baino lehen, hurrengo urterako asmoen berri, gauza bereziak jasoaz. XV. biltzarrerako ere aurrekontu berezia egingo da. Hau dela eta, azken zuzendaritza bilkuran batzorde berezia osatzea erabaki dela azaldu du Haritschelhar jaunak: euskaltzainburuak, idazkariak, diruzainak eta idazkariordeak osatuko duten batzorde hau arduratuko da aurrekontu hori prestatzeaz.

Ordubietan bilera eten egin da bazkaltzeko. Lauetan hasi da arratsaldekoa.

Web-gunearen aurkezpena.

Lehenbizi, Web-gunearen aurkezpena egin du P. Goenagak. Dagoeneko sarean da Euskaltzaindiaren Web-gunea (www.euskaltzaindia.net). Euskaltzainen aurrean halako bisita gidatu labur bat egin da gune horren ataletara. Horrelakoetan ohi denez, gune hori sarri-sarri eguneratu beharko dela esan zaie euskaltzainei eta dituzketen oharrak helarazi ditzatela eskatu.

Jagonet.

Ondoren, Miren Azkaratek hartu du hitza *Jagonet* proiektua dela eta. Aurkezpen labur bat egin du euskaltzainek jadanik ezaguna duten txostenaren edukia gogoratzeko, zerbitzuaren ezaugarriak azalduz. Jagon sailеko kide den J. R. Zubimendi jauna ere batzarrean da.

Urrutia jaunaren oharrak aurkeztu dira ondoren. Hutsuneak ikusten ditu. Kokapen fisikoa Bilbon nahi luke, eta kokapen birtuala, berriz, Euskaltzaindiaren Web-gunean bertan, ez beste nonbait.

Urrutiaren beste kezka kudeaketa nola egingo den finkatzea da: nork, zertarako, nondik, dirua. Askoz gehiago kezkatzen du edukiak. Planteatzen dena txikiegia ote den dago, beste batzuek zerbait hobea eskaini ahalko dutelakoan. Zenbat iraungo dugun ez

daki. Kontsultei erantzuna ematerakoan argi utzi behar da nork zein mailatan erantzuten duen.

Lizundia jaunak ekintza plan bat, "jardupide" bat, eskatu du. Hurrengo bilerarako ekarri beharko litzateke.

Zubimendik erantzun dio esanaz, apustuak, egiten direnean irabazten edo galtzen direla, ez jokatzen direnean.

Badiola jaunak dio txostenak ez duela argi uzten zer eskaintzen duen. Zer ez duen eskaintzen esaten da. Berak era positiboan nahiago luke.

Ondorio gisa, ñabardurak (nork egingo, non etab.) geroago findu daitezkeela ikusi da. Zehaztasunok zuzendaritzak aztertuko ditu eta Donibaneko bilkuran onartuko dira. Ontzat eman da proiektua, beti ere egindako oharrak kontuan hartuta.

Azken ordukoak.

Elkarri-k aurkeztu duen *30x30 errealitatea, itxaropena* izeneko liburu-proiektuaren berri eman zaie euskaltzainei, bakoitzak zer egin ikus dezan. Haritschelhar jaunaren hitzetan, Euskaltzaindiak, erakunde gisa, ez du horrekin zer ikusirik baina euskaltzain bakoitzak izan dezake.

Nafarroako euskararen inguruko auzia.

Orain arte Nafarroako Hizkuntz Politika zuzendari izan den Pz. de Viñaspre jaunak gutuna idatzi dio Euskaltzaindiari egoeraren berri emanaz. Euskarak Nafarroan har dezakeen norabide berriaz kezka du Euskaltzaindiak eta zuzendaritzak testu bat prestatu du Miguel Sanz jaunari zuzendua.

Testu horren idazkerak eztabaida piska bat sortu du. Kintana jaunak, gutunaren hartzaileak konstituzionalista modura agertzen direnez, Espainiako konstituzioak hizkuntzei halako begiramen berezia erakusten baitie, hori aipatu egingo luke.

Satrustegik ez du uste horretara jo behar denik. Erantzun puntual bat da eta denak nahasi beharrik ez dago. Gainera, hau ez da izango azkena.

Estilo zuzenketa batzuekin aho batez onartu da eta dagokion bidetik helaraziko zaio hartzaileari eta zor zaion zabalkundea ere egingo da.

Eta zazpiak bost gutxitan amaitu da bilera.

Euskaltzainburuak	Idazkariak
Jean Haritschelhar	Patxi Goenaga

* * *

Donibane Lohizunen, 2000.eko uztailaren 21ean

J. Haritschelhar, euskaltzainburua,
H. Knörr, buruordea,
P. Goenaga, idazkaria,
J. A. Arana, diruzaina,
M. Azkarate,
P. Charritton,
J. L. Davant,
X. Diharce,
A. Iñigo,
X. Kintana,
E. Larre,
J. M. Lekuona,
B. Oihartzabal,
Tx. Peillen,
J. San Martin,
J. M. Satrustegi eta
Andres Urrutia
euskaltzainak,
eta J. L. Lizundia, idazkariorde-
-kudeatzailea eta
J. J. Zearreta, ekonomi eragilea.

Donibane Lohizunen, Maurice Ravel auditoriumean bildu da Euskaltzaindia, 2000.eko uztailaren 21ean, hileroko batzarra egiteko. Bilerari goizeko 10ak eta erdietan eman zaio hasiera. Bildutakoen izenak ezkerreko zutabean jasoak ageri dira. Ezin etorria adierazi dute P. Altunak, P. Ondarrak, P. Salaburuk eta Ibon Sarasolak.

Euskaltzainburuaren hitzak

Peter Etxeberria, aspaldiko urgazlearen heriotzaren berri eman du lehendabizi euskaltzainburuak. W. Douglass jaunak prestatuko luke hilberri txostena eta gero, euskaraturik, irakurriko litzateke batzar egun batean. Eusebio Erkiagak elkarrizketa luze bat egin zion bere garaian eta hori ere informazio iturri ona izan litekeela esan du.

Ramon Aramon i Serra, *Institut d'Estudis Catalans*-eko idazkari ohia ere hil da. Telegrama bat bidaliko zaio *Institut*-i. H. Knörrek prestatuko du testua.

Aurreko batzar-agiria onartzea.

A. Iñigok ohar bat egin du. Agirian azken puntu gisa Nafarroako euskararen inguruan aipatzen den dokumentua ez zen izan Perez de Viñaspre jaunari emandako erantzuna, auzi hori dela eta, Miguel Sanzendakoa baizik. Beste oharrik gabe, ontzat eman da agiria

Eskuartekoak

Jagon saileko corpus batzorderako kide berriak

Bi kide berri proposatu dira Jagoneko corpus batzorderako: Iraide Iturri Urrutia eta Jon Aurre Azurmendi. Bakoitzaren *curriculumaz* horniturik etorri da proposamena. Aho batez onartu da.

Hurrengo batzarra Nafarroan.

S. Fermin Ikastolaren 30. urtemugaren ospakizunak direla eta jasotako gonbitari erantzunez, Euskaltzaindiaren iraileko batzarra Nafarroan, Zizurren, izango dela aditzera eman da. 2000. urteko *Nafarroa Oinez* jaia ere ikastola horretan egingo da.

H. Knörren kronika laburra Ternua eta Québec-era egindako bidaiaz

H. Knörr berrikitan Ternuan izan da hango *Northern Peninsula Heritage Society* delakoaren urteroko biltzarrean parte hartzeko. Gero Québec-en ere izan da eta Comission de Toponymie delakoaren zuzendaritzakoekin solastatu da. Bisita horien berri emanaz, txosten idatzi bat aurkeztu du Knörr jaunak.

Iparraldeko hizkuntz politika

Euskaltzainburuak aditzera eman du bilkura bat izan dela Iparraldean suprefeturan eta *Convention Pays Basque* txostena aurkeztu dutela. Txosten horren arabera, Euskaltzaindiarentzat orain arte baino laguntza gehiago etor liteke. Dena dela, hautetsiek beharko dute onartu eta orduan ikusiko da zenbatekoa izango den laguntza. Azaroan edo abenduan onartuko dela dirudi.

Hizkuntz arauak.

Gramatika: "Izen sintagmen arteko juntadura"

Gramatika batzordeak prestatu txostenari bere garaian eginiko oharrak jaso ondoren Miren Azkaratek aurkeztu du txosten berria. *Zu eta ni baitan* eta antzekoen benetako adibiderik ez bide da *OEH* corpusean. Aldiz, testigantza ugariak dira *–en eta –engatik* modukoenak. Beraz, atal hori guztia kendu egin du. Baita azkenean ematen zen oharra ere. Horrela onartu da araua, Miren Azkaratek ekarri bezala.

X. Kintanak dio unibertsitatera sartzeko hautaprobetan ikasleek huts egiten dutela maiz ezezko perpausetan laguntzailearen eta aditz nagusiaren arteko hurrenkera erabakitzerakoan. Iradokizuna egiten dio gramatika batzordeari ezezkoetan gertatzen diren ordena kontuak argitzen saia dadila. Hurrengo azterketetan gogoan hartuko dela erantzun dio P. Goenagak.

Hiztegi Batuaren bigarren itzulirako irizpideak finkatzea.

M. Azkaratek hartu du hitza eztabaida zuzentzeko asmotan. Lehenengo puntuari, aztergai izango denari, dagokionez, gogorarazi du orain arteko eztabaidetan hitz zerrendaren iturriak osatzeaz hitz egin dela eta bildua dagoena ontzat ematea erabaki zela, ahozko erabileretatik, etnotestuetatik eta abarretatik osatuz, nolanahi ere. Halaber, terminologia kontuetan ere zerbait egin beharko litzatekeela, arlo desberdinetako hitz zerrendak osatuz. Horretarako, unibertsitate munduan, enpresa eta administrazio munduan, osasun arloan eta abarretan ari direnenen laguntza eskuratu beharra dagoela. Talde bereziak eratu behar liratekeela proposamenak egin ditzaten bigarren itzuli honetan jaso beharreko hitzez.

Elkarrizketak, hala ere, beste bide bat hartu du berehala, euskaltzainek gogoeta luze bati ekin baitiote corpusaren bilketaz eta osaketaz. Oihartzabal jaunak dio Euskaltzaindiak pentsatzen hasi beharko lukeela orain arteko corpusak nola osatu. Orain bada aukera, argitaletxeekin eta idazleekin ados jarriz, egungo hainbat eta hainbat testu eskuratzeko eta horiekin denekin corpus egoki bat osatzeko. Hori lortzea erraz litzatekeela dio eta hor zerbait egin beharko lukeela Euskaltzaindiak. Lege gorabeherak gainditu ondoren, arazo teknikoak ere izango dira informazioa behar bezala antolatzeko baina egin ezinik ez da. Ongi pentsatu beharko litzateke, dena dela, baina arin ibili behar da.

Urrutia jaunaren aburuz, administrazio eta lege esparruan badira hainbat testu kontuan hartu beharrekoak. Bera prest dago HAEE-ekо jendearekin eta administrazio munduan lanean dihardutenekin harremanetan jartzeko eta bere ekarpena egiteko, Euskaltzaindiak ongi baderitza. Irailerako proposamen bat ekar lezake. Gero Hiztegi Batuko lantaldekoekin hitz egin beharko litzateke irizpideak finkatzeko.

Oihartzabalek argi dauka zerbait egin behar dela. Administraziozkoetan ongi egin liteke. Gainerakoetan beharrezkoa da jardunaldi batzuk egitea jendeak ikus dezan nolako beharrak diren gure ikuspegitik, baina irekia izan behar du jendeak eskua sartu ahal izateko. Ezin da izan Euskaltzaindiarena bakarrik, zabala izan behar du, gero eta jende gehiago ari baita lantegi honetan. Bera prest dago jardunaldi horiek eratzeko eta kanpoko jendearen esku-hartzea bilatzeko. Unibertsitateek parte izan behar lukete eta baita Jaurlaritzak ere. Gainera, hemen planteatzen den corpus honetarako diru laguntza eman beharko luke Jaurlaritzak, beste biblioteka mota bat baita funtsean.

Idazkariak hartu du ondoren hitza eta adierazi du corpus berri honen osaera hiztegiaren hirugarren fase baterako izango litzatekeela baina orain berehala hasteko dena *Hiztegi Batuaren* bigarren itzulia dela. Horri ekin beharko zaio irailean bertan eta, horrenbestez, on litzatekeela eztabaida helburu honetara zuzentzea.

Azkaratek parte-hartzaileen proposamenak ontzat ematen ditu baina bigarren itzulirako proposamena egin nahi luke. Dagoeneko esku artean dagoen hori osatzeko, terminologia kontuetan oinarrizko gauza batzuk jaso beharko direla esan zen. Arlo jakinetan zer jende aditu izan daitekeen ikusteko iritzi emaileen zerrenda hartzea proposatzen du. Horiekin talde txikiagoak egin litezke, bigarren itzuli honi begira aholku eman dezaten arlo bakoitzetik zein hitz sar eta zein ez. Azkaratek proposatzen du aholku emaileen zerrenda hartzea eta talde txiki horietako partaide izan litezkeenak aukeratzea. Baina aholkulari berezien hautaketa hori gutxi batzuen esku uztea. Honako euskaltzain hauek proposatu ditu horretarako: Xabier Kintana, A. Urrutia, Miren Azkarate, Ibon Sarasola eta Beñat Oihartzabal. Hauen esku utz liteke zerrenda hori ikustea eta egoki ikusten duten moduan egitea arlokako talde txikien hautaketa. Iritzi emaile horiei beren arloko hitz zerrenda proposatzea eskatuko litzaieke. Zerrenda horiek mugatuak izango lirateke, berrehun bat hitzekoak edo, euskal hitzez osatuak eta ez euskal ordain behar luketen erdal hitzezko zerrendak. Gero hitz horiei sarrera eman ala ez ikusiko litzateke.

Taldetxo bakoitza sei-zazpi lagunek osatua egongo litzateke eta era koordinatuan lan egin beharko lukete. Internet-ek ere laguntza egokia eskaintzen du horretarako. Bestalde, oreka bilatu behar da zerrenda guztien artean, denek pisu bertsua edo izan dezaten. Arloak ere zein diren pentsatu eta erabaki behar litzateke.

Ondoren *irizpideak* (2. puntua) aztertzeari ekin dio batzarrak. Hemen *B-bazterzain* zerrenda hartu da erreferentzia puntu gisa. Lehen kexu zen zenbait euskaltzain gauzak aurkezteko modua aski ilun gertatzen zelako. Oraingo hau Hiztegi Batuko lantaldeak nola lan egiten duen erakusteko dela esan du Azkaratek. Horrela, sarrera bakoitzak daraman letrak zer esan nahi duen azaldu du, banan-banan.

Kintanaren ustez "h." marka ez litzateke jarri beharko hitza euskarazkoa denean. Bestalde, "e." jartzen denean, sistemakikoki jaso beharko lirateke bi sarrerak, gaitzetsia eta hobetsia, horrela, kontsultatzea errazago eta zuzenagoa izango baita. P. Goenagaren ustez, hala ere, honek arazoak ditu, zeren hitz beraren forma gaitzetsien artean bat bai-

no gehiago egon daiteke eta denak ezartzea behar bada ez da itxurazko. Zernahi gisaz, aldaerak espresuki jasotzea erabaki da, bakoitzari bere sarrera emanaz. Gero jendearen zuhurtziaren arabera jokatuko da aldaera gehiegi gertatzen direnean, adibidez.

Kintanak atlasak eman lezakeen laguntzaz baliatzea eskatu du. Behar denean informazio hori ere begiratuko da.

"Forma onartuak" izeneko atalean adibideak kentzea erabaki da, arazoak sortzen baitituzte.

"Eratorri eta elkartu berriak" izeneko paragrafoari ere ez diote oso argia iritzi euskaltzainek. Argiago emango dira atal horretako irizpideak.

Mailegu berriei dagokienez, Urrutiak dio arazoak izan daitezkeela nazioartekotasunaren irizpideari buruz, batez ere ekonomia eta horrelako arloetan, estatuarekin oso atxikiak dauden hitzetan. Horrelakoetan adostasunik ez da izango maiz Iparraldeko eta Hegoaldeko formen artean. Hitz horiek nazioartekotasunaren irizpidea ez dute beteko. Maileguak izango dira baina frantsesak egingo du jokoa beste batzuekin eta gaztelaniak, berriz, ez du jokorik egingo eta orduan frantses mailegua minoritarioa izango da euskaldunentzat. Hori oso nahasgarri izan daiteke. Kasu hauetan tradizioa ez litzateke ez alemana ez inglesa, latin eremuko hizkuntzena baizik. Kasu batzuetan Iparraldeko jokabidea eta Hegoaldekoa desberdinak dira. Hori kontuan hartu beharko litzateke. Nazioartekotasun kontu horrek ez du beti funtzionatzen, eremu batzuetan behintzat ez.

Horrenbestez, zerrendan hitz bakoitza letra batez hornitua agertuko da. H letra daramatenak baztertu diren formak izango dira; F izango dute erabaki ezinik utzi direnak; E letrak ere baztertzen dela esan nahi du eta baztertua den hitzaren ordez beste bat proposatzen dela; gainerakoek A edo B eramango dute, irizpide batengatik edo bestearengatik, eta kasu hauetan batzordeak hitza onartzeko proposamena egingo du.

Ondoren, zerrenda hori lantzeko zein prozedura eramango den azaltzen du txostenak. Orain artekoaren antzekoa izango da prozedura hori. Oraingoan, ordea, hitzen zerrendarekin batera aztergai horretako zenbait hitzi buruz egindako txostenak ere etorriko zaizkie euskaltzainei. Iritzi emaileei, berriz, zerrenda soila. Iritzi emaileen zerrenda honetaz ere eztabaida izan da. Azkenean, zerrenda horretan ere zenbaitek lanerako grina handiagoa erakusten dutenez, hobeki begiratuko da baina, printzipioz iritzi emaile horiei zerrenda soila helaraziko zaie. Norbaitek eskatzen badu, orduan hitzei buruzko txostenak bidaliko zaizkie. Gainera, gerta daiteke iritzi emaile batek hitz jakin bati buruz interes berezia izatea eta besteei buruz ez. Kasu honetan bidezko dirudi dokumentazio osagarri hori eskuratzea.

Charrittonek proposatu du arauak jasotzen dituztenen artean begiratzeko ea hortik inor zerrendara daitekeen ikusteko. Hiztegi Batuko lantaldea ere handitzea proposatu du.

d. paragrafoan esaldi hau gehitzea onartu da: "Hau guztia osatzeko alorrez alorreko taldeak eratuko dira bakoitzak bere proposamen eta ekarpenak egin ditzan."

e. paragrafoa barne funtzionamenduari dagokio. Han aipatzen da Euskara Batuko batzordekideek aho batez jokatuko dutela osoko bilkuretan. Horrela, batzordeko kide bakoitzak aukera bat besterik ez luke izango bere iritziaren alde egiteko. Azkaratek azaldu du neurri hori proposatzearen helburua geure buruari diziplina piska bat ezar-

tzea izan dela. Proposamen honen egokitasunaz luzaz hitz egin da. Azkenean ezabatzea onartu da. Hala cre, orain arteko prozedura piska bat aldatzea erabaki da. Orain arte ez bezala, Euskara Batuko batzordeak euskaltzainek idatziz egindako ohar bakoitzari buruz egindako proposamena berriro cre euskaltzainei banatuko zaie hogei eguneko epea emanaz iritzia emateko. Idatzizko oharrik izan ezean, besterik gabe ontzat emango da batzordearen proposamena. Oharrak izanez gero, banan-banan eztabaidatuko dira batzarrean.

Ohar hauek kontuan hartuta Miren Azkaratek testu berria idatziko du eta euskaltzainei helaraziko oharrak egin ditzaten. Nolanahi ere, hurrengo bileran onartuko da txostena.

Eta horrenbestez, ordu bat eta erdietan eten egin da bilkura, bazkaltzera joateko.

Arratsaldean lauak hamar gutxitan hasi dira euskaltzainak atzera lanean. Ahozko iturriak nola gelditu diren galde egin du Iñigok. Lehen onartutakoak indarrean diraue-la erantzun zaio, hots: horientzat ere leku izango dela bigarren itzuli honetan.

Arana jaunak, bestalde, Azkueren hiztegirako jasotako fitxak aipatu ditu berriro. Altxor aberatsa dagoela esan du eta bekadunen bat edo jarri behar litzatekeela, hirulau hilabetetan horko materiala atontzeko eta hiztegian ageri ez diren hainbat hitz jasotzeko. Beraz, hurrengo aurrekontuan honetarako diru bat jarri beharko litzatekeela esan du.

Jose Mari Satrustegiren ustez, hori baino lehenagoko kontuak badira argitu beharrekoak. Hain zuzen, ahozko tradizioko hitzei leku egiteko izan behar genituzkeen irizpideak jasotzen dituen txostena jarri du euskaltzainen eskuetan. Behar-beharrezko ikusi dute euskaltzainek irizpide hauek ongi zehaztea. Hala ere, denbora faltaz, hurrengo bilerarako utzi da Satrustegi jaunaren txostenean biltzen diren irizpide horien eztabaida.

2001. urteko aurrekontuen aurkezpena

J.J. Zearretak eman ditu azalpenak. Hiru zatitan banatua ematen da aurten aurrekontua: arrunta, batzorde eta egitasmoak eta aurrekontu bereziak.

XV. biltzarrak buruko minak eman ditu, zail izan arren kopuru batzuk zehaztu beharra baitago. Jagonet-en gorabeherak ere zehaztu gabe daude. Euskaltzainek oharrak egiteko aukera eta epea dute. Azken ukituak irailean onartuko dira.

Beñat Oihartzabalen arabera, inkestak egiterakoan erabili ziren argazki eta irudiak eskaneatzeko etab. dirua beharko da, bekarioren bat edo jarri behar bada, langintza horretan arituko dena.

Testu-corpusa aipatzen denez, zer den hori eta non egingo den galde egin du Urrutiak. B. Oihartzabalek erantzun dio. Editoreen eta idazleen lankidetzaz osatu nahi den corpus bat da, egungo testuak bilduko dituena. Gero etorriko dira lematizazioa eta corpus horren ustiaketa. Tartean liburuzainaren txostena ere badagoela aipatu du. Dena dela, oraindik zuzendaritzari ez zaio aurkeztu.

Aurrekontu hauei egin nahi zaizkien oharrak irailaren 20rako Euskaltziandira helaraztea eskatu da.

JAGONET egitasmoaren jardupidea finkatzea.

Azkarate andreak aurkeztu du aurreko bileran eskatu zen Jagonet proiektuaren *jardupidea*. Lehenbizi kokalekua zein izango den zehazten da. Ondoren, zein izango den zerbitzu horren edukia, galderak nola bideratuko diren eta nor izango diren erantzuleak eta arduraduna. Hain zuzen, arduradun gisa Corpus batzordeko idazkariaren aldeko proposamena egiten denez, Urrutia jaunak argitasuna eskatu du. Ez du ongi ikusten, beste inori aurkerarik eman gabe, proposamen hau pertsona jakin baten alde lerratzea. Itxurak gorde egin behar direla uste du, batez ere kontuan izanik diru publikoarekin ari garela jokatzen.

Urrutiak eskatu du Zuzendaritzak kontuan hartzea gai hau eta gauzak horrela behar duten ala beste modu batera egin daitezkeen aztertzea. Idazkariak erantzun dio esanaz luze hitz egin dela honetaz Zuzendaritzan eta proposamena egin den bezala egin bada bi arrazoirengatik izan dela: lanpostu hau plantillakoa ez delako, beste modu batekoa baizik (aldi edo lan zehatz baterako litzateke, kanpoko profesional batek eskain dezakeen zerbitzu-emate gisako zerbait, etab.) eta, bigarren, berau delakoan pertsonarik egokiena. Hala ere, garbi gelditu behar duela euskaltzainen batek beste proposamenik badu orduan hautatze prozesu bati ekin dakiokeela. Urrutiak adierazi du ez lukeela entzun nahi pertsona bat sartu dela zeharreko bidetik. Hori kaltegarria izango litzateke denontzat. Behar den lege-aholkua eskatu behar luke Zuzendaritzak gauzak behar den moduan bideratzeko. Hala egitea onartu da.

Bostetan amaitutzat eman da bilera. Ondoren, ageriko ekitaldia hasi da.

Euskaltzainburuak	Idazkariak
Jean Haritschelhar	Patxi Goenaga

* * *

AGERIKO BATZARRA

Donibane Lohizunen, 2000.eko uztailaren 21ean

Donibane Lohizunen, Maurice Ravel auditoriumean, 2000.eko uztailaren 21ean, arratsaldeko bostak eta erdietan, eman zaio hasiera Gratien Albert Goihenetxeren heriotzaren mendeurrena ospatzeko Euskaltzaindiak eratutako ageriko batzarrari. Goizeko euskaltzain jaun-andre berak bildu dira ekitaldira, salbu H. Knörr eta E. Larre. Euskaltzain horiez gainera, P. Andizabal, X. Arbelbide, S. Basauri, R. Camblong, J. B. Dirassar, M. Goienetxe, D. Landart, J. L. Lizundia, M. Zalbide eta J. J. Zearreta euskaltzain urgazleak eta P. Telleria eragile teknikaria ere entzuleen artean izan dira.

Mahaiburu Jean Haritschelhar izan da, ondoan P. Goenaga idazkaria, J. A. Arana Martija diruzaina eta bi hizlariak, hots: Mikel Zalbide eta Manex Goienetxe jaunak. Mahaiburuak herriko auzapez ordearen ezin etorriaren berri eman du hasieran.

Lehenbiziko agurra euskaltzainburuak egin du. Eskerrak eman dizkio udalari ekitaldia ospatzeko eman dituen erraztasunengatik eta gero omenduaren nortasunaren zenbait zertzelada eskaini ditu. Garai hartan Donibane Lohizune leku nabarmena izan zen euskaltasunarentzat. Euskaltzaindiak omenaldia egin nahi izan dio herriko auzapez eta euskaltzale handi izan zenari.

Ondoren, Manex Goienetxe historialariak hartu du hitza omenduaren figura bere garaian eta giroan kokatzeko. Hitzaldiaren izenburua: "Zuri-gorriak Lapurdin eta, bereziki, Donibane Lohizunen, orduko euskaltzaleen artean". Zurien eta gorrien arteko gatazka horrek euskal produkzioaren gehitze handia ekarri zuen, hizlariaren aburuz, norgehiagoka aritzen baitziren maiz.

Bigarren hizlaria Mikel Zalbide izan da: "Albert Goienetxe, XIX. mendeko euskalgintzaren eredu". Hizlariaren hitzetan, Goienetxez hitz egitea Euskal Herriaren eta euskal kulturaren alde ilunez hitz egitea da. Goienetxeren belaunaldia aztertu du eta gainerakoekin alderatu. Garai hark izan zituen alde txarrak azpimarratu ditu hizlariak: frantsesa euskararen betiko esparruak inbaditzen hasi zen. Eskolak familiari lekua kentzen dio. Euskara eskolan sartzen da baina erdarara hobeki iristeko bide gisa. Ikuspegi aski kritikoa eskaini du hizlariak.

Belaunaldi horren alde onak ere aztertu ditu Zalbidek: euskal kultura modernizatzen hasi ziren, nahiz eta modu itxi samarrean. Batasun zabal baten alde lan egin zuten. Nolanahi ere, euskaltzale handi bat izan zen eta hark antolatutako jaiek eta batzarrek, izan zituzten mugak gorabehera, besteak zirikatzeko ere balio izan zuten.

Azkenik, Haritschelhar jaunak eskerrak eman dizkie bilduei eta seiak eta erdietan amaitutzat eman da bilkura.

Euskaltzainburuak	Idazkariak
Jean Haritschelhar	Patxi Goenaga

* * *

Zizur Txikian, 2000.eko irailaren 29an

J. Haritschelhar, euskaltzainburua,
H. Knörr, buruordea,
P. Goenaga, idazkaria,
J. A. Arana, diruzaina,
M. Azkarate,
P. Charritton,
J. L. Davant,
A. Iñigo,
X. Kintana,
E. Larre,
J. M. Lekuona,
B. Oihartzabal,
C. F. Ondarra,
Tx. Peillen,
J. San Martin,
J. M. Satrustegi,
Andres Urrutia eta
Patxi Zabaleta
euskaltzainak,
eta J. L. Lizundia, idazkariorde-
-kudeatzailea eta
J. J. Zearreta, ekonomi eragilea (3. gaian).

Zizur Txikiko San Fermin ikastolan bildu da Euskaltzaindia, 2000.eko irailaren 29an, hileroko batzarra egiteko. Bilerari goizeko 10ak eta erdietan eman zaio hasiera. Ezkerreko zutabean jasoak ageri dira bildutakoen izenak. Ezin etorria aditzera eman dute P. Altunak, X. Diharcek, Pello Salaburuk eta Ibon Sarasolak.

Euskaltzainburuaren hitzak

Jacques Allières hizkuntzalari eta euskaltzain ohorezkoaren heriotzaren berri eman du euskaltzainburuak lehenbizi eta Erakundearen dolumina agertu. Hilberri txostena egiteko bere burua eskaini du.

Bestalde, Euskaltzaindiak San Fermin ikastolari egindako harreragatik eskerrak eman beharko litzaizkiokeela esan du. Liburu sorta bat oparitzea proposatu da eta onartu, esker onaren seinale.

Aurreko batzar-agiriak onartzea

Andres Iñigok ohartarazi du Txarrittonek Hiztegi Batuko lantaldean nafar bat sartzea eskatu zuela. Paskual Rekalderen izena ere proposatu zela, gainera. Hala ere, agirian ez dago hori jasoa. Hori gehitzea onartu da. Eta hala, azken batzar eguneko bi agiriak ontzat eman dira.

Hizkuntz arauak: Hiztegi Batuaren bigarren itzulirako irizpideak onartzea

Batzordearen ordezkari gisa, Miren Azkaratek hartu du hitza. Uztaileko bileraren ondoren txostena berridatzi eta euskaltzainei bidali zitzaien. Txosten hori da, hain zuzen, eztabaida eta onarpenerako mahai gainean jartzen dena.

Andres Iñigok dio dena ongi jasoa dagoela baina ez duela oso argi ikusten hogei eguneko kontu hori. Mirenek azaldu du arazoa.

Urrutia jaunak Miren Azkarateren ahotik entzun nahi luke nola lan egin behar den, ez baitu ikusten nola gauzatu behar den, adibidez, aipatzen den ahozko tradizio

hori geureganatzea ez eta ere horrek nolako eragina izan behar duen bigarren itzuli honetan. Beste arloetako ekarpenak ere nola egingo diren zehaztea nahi luke: Euskara Batuko batzordean kontu hau nola ikusten den, alde batetik, eta bestetik, Legazpin esandakoa errepikatuz, materiala (EBBS, corpusak etab.) eskuratu beharra bigarren itzulirako: . Ez dago prest buru-belarri lanean sartzeko informazio hori eskuan izan gabe. Erredakzioaren kontra ez dauka ezer.

Beste zenbait argibide ere eskatu zaizkio Azkarate andreari.

Proposamena honako hau litzateke: 1) Hiztegi Batuko lantaldeak zerrenda prestatuko du (zerrenda + txostenak); 2) hau bidaliko zaie euskaltzainei eta iritzi emaileei; 3) hauen oharrak berriro joango dira Hiztegi Batuko lantaldera; 4) ohar horiek aztertu ondoren, zerrenda soilduak Euskara Batuko batzordera eramango dira eta hemendik osoko bilkurara; 5) hemen euskaltzainek hogei eguneko epea izango dute oharrak egiteko; 6) ondoren, berriro Euskara Batuko batzordera; 7) honen txostena denen artean banatuko da berriro jendeak azter dezan. Hemen beste hogei eguneko epea izango dute euskaltzainek Euskara Batuko batzordearen txostenari idatziz erantzuteko. Hurrengo hileko bilkuran idatzizko oharrak bakarrik eztabaidatuko dira. Oharrik ez duten puntuak ontzat emango dira besterik gabe.

Errazena litzateke lehenbiziko epe honetan iritzi emaileen taldea osatzea eta hemen txertatzea arlo desberdinetako zerrendak. Ez litzateke nahitaezko zerrendak bere txandan txertatzea, gero ere egin liteke: hilero-hilero ahal dena sartu eta gaienerakoa gero ere sartzeko aukera izango da.

Satrustegi jaunaren ustez, prozedura astunegia gerta liteke eta zama handiegia gerta liteke euskaltzainentzat. Lehenbiziko parte hori arindu egin beharko litzateke, jende askok interes berezirik ez bailuke izango.

Urrutiak adierazi du, aurreko bileran agindu bezala, hitz egin duela HAEE-ko jendearekin eta lanerako prest daudela. Unibertsitateko jendea eta beste profesional batzuk bil daitezkeela lege-administrazio arloko hitz zerrenda landuz joateko. Haren ustez, bi zeregin izango lituzke taldeak: zerrenda osatzea eta hirugarren itzulirako testuak sartzea corpus egokia eraikitzeko.

Peillen jaunak dio uda honetan mekanikari buruzko zerrenda bat prestatu duela; hala ere lanbide heziketako jende bat behar lukeela. Zerrenda bat prestatuko dute baina ez dute bilerarik egingo, faxen bidez egingo baitute lan.

Kintanak erantzun dio esanaz unibertsitatean mekanika aspaldi irakasten dela eta hango jendearekin mintzatuko dela.

Ondoren, eztabaida sortu da ea, prozedura arintze aldera, epeak murriztu ote daitezkeen. Hiztegi Batuko lantaldeak prestatzen dituen hasierako zerrenda luze horiek ere euskaltzain guztien eskuetan jartzea on den ere eztabaidatu da. Azkenean, jaso nahi ez dituztenei ez bidaltzea onartu da.

Kintanaren ustez lantaldeak ongi eratzea garrantzi handiko kontua da. Urrutiak egin duen bezala bera ere prest dagoela beste horrenbeste egiteko. Teknologia mundua ere hor dago.

B. Oihartzabalek bere kezka azaldu du aipatzen diren arlo horietan euskararen aldetik egon daitekeen batasunaz, hiztegi batuaz ari baikara.

Andres Urrutiak dio daukagun materialaz aparte, lantaldeen ekarpenak izango ditugula. Hauek proposamenak Hiztegi Batuko lantaldeari egingo dizkiote eta hauek Euskara Batuko batzordeari. Lantaldeak bostehun bat hitz proposatuko lituzke arlo bakoitzeko lantaldeak. Bestalde, hirugarren faserako behar den finantzabidea eta bekadun bat jartzea ere aztertu beharreko kontuak dira. Idatziz ekarriko du proposamena hurrengo bilerarako.

H. Knörrek arazoak aipatu ditu: bata corpusa eskumenean izatea eta bigarrrena gaikako hiztegiez zer egin behar den jakin behar litzateke.

Urrutiak hiru arlo ikusten ditu premiarik handienekotzat: irakaskuntza, administrazioa eta komunikazioa. Erantzun batzuk eman behar ditugu.

Azkarateren arabera, arlo batzuk beste batzuk baino landuago daude. Behar bada, bigarren itzuli honetan ez da lortuko nahi litzatekeen oreka hori.

Gauzak ez daude oso argi, Oihartzabalen ustez, lantalde kontu horretan. Administrazio munduarena aski argi dagoela dirudi, baina unibertsitate munduari lotua dagoena ez dago hainbeste. Argi dago lantaldea ez dela iraunkorra izango etab. Baina behar litzateke jakin hastapenetik nola jokatzen dugun. Adibidez, eguneroko hitzendako erran zen bigarren itzulian eskumenean diren hitzak sartu behar zirela.

Lantaldeen kopuruaz ere eztabaidatu da. Zabaleta jaunak lau lantalde ikusten ditu: aipatu diren administrazio, irakaskuntza eta komunikabideenaz gainera, laugarrena ahozko iturriei dagokiena litzateke. Prozedura soiltzea eskatzen du, bestalde.

Eztabaida luze honen ondoren, Miren Azkaratek ea dokumentua onartzen den galdetu du. Zabaletaren soiltze proposamena bozkatu da: 6. orrialdean "c" kendu eta honako hau erantsi "d" atalean: Euskara Batuko batzordeak euskaltzainen *eta iritzi emaileen nola lantaldeen* oharrrak...

Honako emaitza izan du bozketak: emendakinaren alde: 5; batzordearen alde: 8; zuri: 5. Beraz, Zabaletaren proposamena ez da onartu eta testua dagoen dagoenean eman da ontzat.

Hortaz, bigarren itzulian lanean hasteko *A-abusain* zerrenda denek dutenez, Adurizi esango zaio pasa dezatela zerrenda hori forma soildura. Horri ahozko hizkerakoak gehituko zaizkio.

Lantaldeei dagokienez, Urrutiak datorren hilerako proposamena ekarriko du. Komunikabide mundua dela eta, Jagon sailean bada lantalde bat. Eska dakieke zerrendak elkarrekin trukatu eta proposamen bat egin dezatela. Dirassar jaunari ere eskatzea proposatzen du Xarrittonek, izan ere Iparraldekoak eskas dira. Miren Azkarate izango da taldearen arduraduna.

Irakaskuntzaz, lantalde handiegia ez da komeni. Xabier Kintanak bere burua eskaini du arduradun gisa.

Miren Azkaratek beste lantalde bat proposatu du eguneroko hitzak biltzeko. Berasategi eta honen kideek ekarpen ona egin dezaketela uste du.

Iñigo jaunak "c" puntuan aipatzen den materiala posta elektronikoz bidaltzea eskatu du. Hala egingo dela agindu zaio eta orobat posta elektronikoa erabiltzen duten guztiei.

Satrustegiren ustez, berak egitekoa egiteko ez da lantalderik behar. Berak egin lezake itzuli honetakoa. Baina hirugarren faserako norbaitek serioski prestatu beharko luke proiektua eta ongi zehaztu zein izango litzatekeen prozedura. Gure altxorra da eta idazleek ez dute jaso.

Barne-erregelen berridazketa.

Lizundia jaunak egin du proposatzen diren puntuen aurkezpena. Lege batzordeak egin zuen proposamena eta Zuzendaritzak bere egin du proposamen hartatik zenbait aukera eginez.

Eztabaida luzea izan da eta argibideak eskatu eta eman dira. Zernahi gisaz, oharrak hilaren 20rako egin beharko dira, idatziz.

Aurrekontuak

Zearreta jaunak egin du aurkezpena. Zuzenketarik ez dela etorri esan du, salbu Miren Azkaraterena, Jagon saileko aurrekontuak bitan bereizteko eskatuz.

Honetaz aparte, hasierako zirriborroari egin zaizkion aldaketen berri eman du: OEH-ko taldearen egoitza berriko lanak ordaintzeko zerbait erreserbatzea; argitalpen prestaketarako atala zabalkunde eta prentsa zerbitzu baterako uztea;.Jagonetekoa ere desglosatzea informatizazio zerbitzua egokitzeko eta osatzeko diru bat ezartzea. XV. biltzarraz ere datu gutxi dago eta, horrela, gutxi gorabeherako kalkulu bat egin dela. Toponimian ere aurrekontu mardula dago. Herri aginteek eskatzen duten lan batekin lotzen da hori. Proiektuak zehazteko daude oraindik, hala ere.

Xarritton jaunak ere hartu du hitza: Kontseilu Orokorrak dirua emanez gero bi liburu atera litezke: Irizarrena eta Goienetxerena. Irizarrena unibertsitateak hartuko duela erantzun dio Haritschelhar jaunak.

Bestalde, Urrutiak galde egin du ea lantaldeen egitasmoak sartuz gero, hori aurrekontuan agerrarazteko modurik baden. Erantzun zaio horretarako beti egoten dela aukera. Finantziazioa lortuz gero ere problemarik izango ote litzatekeen galdetu du Urrutiak. Ezetz erantzun zaio.

Jagoneteko arduradunaren kontratua nola egingo den galdetu dio azkenik Urrutia jaunak Zuzendaritzari. Lizundiak erantzun dio: 23. maila izango du, egunerdiko lana , eta ez da plantillakoa izango. Kontratu merkantila egingo zaio.

Horrenbestez, ontzat eman dira 2001.eko aurrekontuak.

Eskuartekoak

Galeusca

Urriaren 12-15 bitartean Lekeition egingo diren Galeuscako ekitaldien programa azaldu zaie euskaltzainei. Euskaltzaindiak parte hartuko du ekitaldi horretan. Gainerako euskaltzainak ere gonbidatuak daudeke.

Euskaltzain ohorezkoak izendatzeko proposamenak

Euskaltzain ohorezkoak izendatzea egoki ikusten du Zuzendaritzak eta proposamenak egitea komeni dela adierazi du euskaltzainburuak. Ahal bada, datorren hilaren 20rako hautagaien izenak eta *curriculum vitae* ematea eskatzen da.

Azkenik, Henrike Knörrek hartu du hitza Miren Azkarateren izendapenaren berri emateko: Miren Azkarate izango da EITB-ko hizkuntz arduraduna hemendik aurrera. Baina honek aldaketa bat dakar, zeren bere garaian eratutako batzordean aholkulari bat izendatu beharko baita Azkarate andrearen ordez. Proposamena hurrengoan egingo da.

Eta horrenbestez, ordu biak eta hogeian amaitutzat eman da bilera. Ondoren, taldeko argazki bat egin die euskaltzainei Pello Telleria jaunak.

Euskaltzainburuak	Idazkariak
Jean Haritschelhar	Patxi Goenaga

* * *

IKERGAIAK

TORIBIO ETXEBARRIAREN *LEXICON*-i gehigarriak

2000-VI-19

Juan San Martin

Toribio Etxebarriaren "Lexicón del euskera dialectal de Eibar" deritzan lan sakon bezain eredugarria Euskaltzaindiaren *Euskera* agerkarian 1965ean argitaratu zen, X-XI alean. Laster agortu zenez, 1982an bigarren argitalpena izan zuen. Baina hori ere laster agortu zen eta hirugarrenez, lehenago aditz laguntzaileari buruz egina zuen lanarekin batera *Flexiones verbales y Lexicón del euskera dialectal de Eibar* 1998. urtean egitara eman zuen Eibarko Udalaren Euskara Batzordeak. Lan honen azken orrialdeetan nik 1990ean *Euskera* agerkarian egin nizkion gehigarri batzuk ezarriz.

Baina nik bildutako hitz guziak ez zeuden han eta orain gehigarri hura luzapenez eskaini nahi dut. Hala ere, adierazi beharra dut zenbait gaitan egin nituen lanak ere, gehigarri bezala, hor daudela argitaraturik. Adibidez, honako hauek dira: "Eibarren erabiltzen diren burdin langintzako hitz teknikoak" (*Euskera,* III, 1958. 141-158. orr.), "Eibarren teknika gaietan egin dan eboluziñoari buruz" (*Euskera,* IV, 1959, 127-138. orr.), "Perretxiku izenak Eibarren" (*Euskera,* XX, 1974, 317-324. orr.), "Txori izenak Eibarren" (*Euskera,* XXIV, 1979, 271-277. orr. eta "Botanika lexikoa Eibarren" (*Euskera,* XXXV, 1990, 337-344, orr.).

Orain, lehengo haiei jarraituz nator. Hemengo hitz hauetan azentua ere kontutan hartu dut, guretzat gauza bera ez denez, adibidez: **abixária**, *impulso* eta **abíxaria**, olloeri arraultzagintzarako jartzen zaiena; **básua**, *el vaso* eta **basúa**, *el bosque;* **gáltzia**, *perder, pérdida* eta **galtzía**, calcetín; **gizónak**, *el hombre* eta **gízonak**, *los hombres;* **miña,** *dolor* eta **miiña**, *lengua, mingaina* (bi **ii** edo **í** luzearekin); **píntxia** taillerretako errekadista edo ofizio ikaslea eta **pintxía** kolorea daukan gauza. Baina, horrez gainera, bereizketarik gabekoetan ere, ematen diogun azentua jarri nahi izan dut, den bezala baliatzeko.

Bestalde, laurehun eta berrogeitamar hitzetik gorako Toribio Etxebarriaren zerrenda honetarako, XVIII. mendean Eibarko Udalak agertu zuen Ordenantza haietarik ere zenbait hautatu dudala. Orduko eibartarrek, herkideek hobeto uler zezaten, bertako hizkerara itzuli baitzuten Pedro Cano Mucientes erregeren korrejidoreak Gipuzkoan hauteskundeetarako jarri zituen Ordenantzak (P. Cano Mucientes zeritzan hura 1754.etik 1758.era bitartean izan zen Gipuzkoako korrejidore).

Ordenantza horien eskuizkribua Toribio Etxebarriak berak eman zion Gregorio Mujikari 1908. urtean eta honek handik bi urtetara argitaratu zuen *Monografía Histórica de la villa de Eibar* (1910) liburuaren eraskinean, 464-467. orrialdeetan.

Badira 1685eko *Kopla zaharrak* ere, Pronbintziako Artxibategian aurkituak eta Antxon Narbaizari esker Eibarko Udalaren Ego ibarrak 1992an argitaratuak. Epaiketa batean ahoz esana idatzira aldatua zenez, bere euskara ez da zuzena eta agertzen diren hitz guziak ezin ditzakegu jatortzat eman.

XIX. mendearen lehen partean, Franzisko Arrate eibartarra izan zen parroko Aginaga auzoko San Migel elizan eta zenbait sermoi eibarreraz idatzirik utzi zituen. Horietako bat, 1992an, adibidetzat argitaratu nuen, Euskaltzaindiak Fr. Luis Villasanteren omenez argitaratu zuen *Iker-6* alearen 435-449. orrialdeetan.

Gaur egun, ahoskeraz, era arruntean ezagutzen ez diren zenbait hitz agertzen zaizkigu beste zerbaiti erantsiak; zalantzarik gabe, gure hirian noizbait erabiliak izan ziren oroitagiri bitxiak ditugu. Esate baterako, **uzta** ez dugu erabiltzen, baina **uzta-pikua** hor dugu Sanjuanak inguruan lehen uztarekin batera heltzen den pikua.

Gauza bera gertatzen zaigu **ortze** (= *firmamento*) hitzarekin, soilik ezagutu ez, baina gauaz zerua garbi dagoenean **osgarbi** edo **oskarbi** esan ohi dugu eta gorri denean **osgorri** edo **oskorri**; horren arabera aurkitu genitzake, **ostondua**, *horizonte.* **Antzi** ere ez dugu soilik erabiliko, baina bai ordea beste zerbaiti loturik lehena edo aurrekoa adierazteko: **antzina** eta **antzitzika** edo **antxitxika**, erainegun-**antzitik** edo eraiñegun-**antxitik**, *día precedente a anteayer* eta abar.

Beste batzutan, antzez hurbiltzen zaizkionak adierazten digu: **Sukarra**, adibidez, **kalentura** bezala ezagutzen da, baina bada aditzera emateko beste era bitxi bat, **ozberua**; zeren burua bero eta oinak hotz edukitzeaz laster esan ohi dugu **ozberuak** nago eta edozeinek esango: "ozberua txarra da".

Bertako argotean sartzen garelarik etenik gabeko hiztegi bereziarekin aurki gintezke, maiz edo sarri adineko eibartarrek eta ez bestek ulertzeko erara. Horietariko adibide asko jaso zituen T. Etxebarriak, horien artean: **Granujakeria** Eibarren okerkeria dena; aldiz, **granujia** mutiko maitagarria da; hori bezala, **txakursurtzilo** mutil lotsagabea eta **jantxakurra** besteen kontura bizi den pertsona.

Egia esan, Eibarren, txakurrak zerbaitetarako behar dute izan eta **kaza-txakurrak** (ehiza-txakurrak) mota askotarikoak dira: **eper-txakur**, *pointer* eta antzekoak, **erbi-txakur**, *sabueso lebrero,* **txinbo-txakur**, *cocker,* **arratoi-txakur**, *ratonero,* **ardi-txakur**, artzaiei artaldea zaintzen laguntzekoak, **atetxakur**, izenak berak dioen bezala, atezaintzarako, antzinakoen *cancerbero* bai-

zik ez da, gaur egun fotball-jokoan atezainei ere hala deritzaie, eta, besteak beste, **jantxakurra**, beste ezertarako baliorik ez eta etxeetan laguntzarako dituztenak. Hortik dator besteen kontura bizi diren gizonentzat erabiltzen dugu na ere.

Hitz batek zentzu bat baino gehiago dituenean, tartean bi barra // jarriz bereizten dut.

Hortik ohar, hizkuntzaren erabileraz bizitzak berez sortzen dituen erak amaigabeak direla. Eder denez hizkuntza bizia plazan, XVI. mendeko Etxepare idazleak opa zuen eran.

Gainerako luzapenik gabe, hona hemen hitzez hitz nire bilduma tipia Toribio Etxebarriaren *Lexicón* lan ederraren osagarritzat:

abadekume, abadeseme: *clérigo.* (XVIII. mendearen erdialdera Eibarren elezkinuetarako agertu ziren Ordenantzetan honako hau dator: "egon della Conttuban Justticia Errejimenthu gusticha estteilla nombrau escribauzatt, *habaderen semeric*". G. Mujika, *Monografía Histórica de la villa de Eibar,* 466. orrialdean).

abixária: *impulso, arrancar con impulso.*

abíxaria: *imitación de huevo reclamo para incitar a las gallinas en la puesta.* Zeramikaz eginiko arraultzak, azala barniz zuriz zutela.

adimena: *entendimiento.*

agura-máspasia: *viejezuelo enjuto.*

aguro: *pronto, presto.*

aittiaren-batian: *en un santiamén.*

aixa: *papilla.*

aixa-emon: *ponerle afanoso, contentarle o animarle para la competición.*

aixena: *pámpano que crece en forma de espiral entre maleza, en el bosque y también en paredes rocosas.*

aizegórria: *cierzo, viento frío y penetrante procedente del Norte o Noreste.*

aizépe: *sotavento, socaire.*

ajea: *achaque, dolencia, malestar del cuerpo.*

akats: *errar // mella.*

aldez-áurretik: *de antemano.*

aldez-séguru: *premeditado, prevenido* (Eibarko Aginaga auzoan jasoa).

alkarrekingo: *en unión, conjuntamente.*

alkotza, aotza: *cascabillo.*

alperra: *vago // antiguo taladro de sobremesa // rodillo de piedra para apisonar, que se usa en agricultura.*

amabi-amabietan: *a las doce en punto.* **Amabi-amabiak**: *doce en punto.*

ámaiñ: *dar suelta, dejar libre, desenfreno.* Hortik dator Amaña lekuizena ere, antzinako ola edo errota garbiketarako kunbua hustutzeko **albatia** zegoelako.

ámaiñ emonda: *a su aire, al azar, desenfrenadamente, libre albedrío.*

amama: abuela // también se emplea como interjección con equivalencia a Jauja !

ametz, ametza: *quejigo,* su nombre científico *Quercus pyrenaica.* (Toribio Etxebarriak bere *Lexicón*-ean "arce" bezala jaso zuen; baina "arce" **aztigarra** da. Amezabalegi baserria 1498. urtean aipatzen da, G. Mujikak aipaturiko Monografía hartan dakarren egurtzen agirian).

amia: en animales *dueño* o *dueña de la covada* o *de rebaño* // (por extensión) *mandamas, tirano,* entre las personas.

anka: (sinónimo de **iges, ospa**) *huir, evadir, fugarse.*

ants: *hedor, mal olor.* (Toribio Etxebarriak **antz** dakar).

antz: *semejanza, parecido.*

antziña, antxiña: *antiguamente, antaño.*

antzitik: *por delante.* **Erainegun-antzitik**: *día precedente a anteayer, anteanteayer.*

antzua: estéril. (Bereziki, abereentzat erabiltzen da).

aozabal: *exagerado, bocazas.*

apain: *adornado (a), compuesto (a).*

apurra: migaja // resíduo.

-ar, -dar, -tar: *sufijo del gentilicio.* Herritarren izena bukaerako letraren arabera aldatzen dugu, adibidez: **bergarar, ermuar, beasaindar, irundar, elgoibartar, eibartar.**

aratan, aratian: *nadar de espaldas.*

ardaundeixa: *taberna, vinatería.*

arearri: *arenisca.* (T. Etxebarriak **are arrixa** dakar).

argiduna: *encargado en los asuntos de suministro de la luz eléctrica.*

argimutilla, krisallua: *lampara de aceite.* (Bigarren forma hori badakar Toribio Etxebarriak). Eibarko teknika hitzetan agertzen nuen **argi-mutil**, horman jarritako beso artikulatua da, olioz edo kandelaz, argia behar den erara edo komeni den aldera jira-bira egiten zaiona.

ari-arixan: *al filo de, a punto de, justamente.*

arjua: *agusanado, fruto atacado por el gusano.*

arkua: *arco // guardamontes de arma.*

armagiña: *armero, fabricante de armas.*

asigurenak: *crecederas.*

asta: *asto emia // silvestre, salvaje.*

astakirten: *torpón,* se dice de la persona torpe.

asta-nafarria: *varicela, viruela loca.*

astapikua: *higo vilvestre //* pertsonentzat **astakirtenaren** ordez ere erabiltzen da.

asunura, asunen ura: *infusión de ortigas.*

aula: *débil, enclenque.*

aurten: *año presente.*

aurten, aurtena: *centro, casa situada en el centro.* (Auzo edo zenbait etxe dauden tokietan erdikoari esaten zaio **Aurtena** edo **Aurtenetxe**. Adibi-

dez, Eibarren Arrate-balleko Kutunegieta auzoaren erdian dagoena da Aurtenetxe eta Aginaga auzoan Mundio mendi maldan dauden hiru basetxeak dira Arando-guena, Arando-aurtena eta Arando-barrena. Gure hizkuntzalari bikaina genuen Koldo Mitxelena laster ohartu zen horretaz, eta ikus zer zioen gehigarriz berargitaratu zuen bere *Fonética Histórica Vasca* 1977 liburuaren 480. orrialdean, non uztartzen zuen **aurten** urtearen esanahiarekin).

atzapar, atzamar: *dedo.* (T. Etxebarriak **atzaparra** eta **atzamarra** dakartza, berak ohi duen bezala, bukaerako **a** artikuluarekin).

aurka: *contra, en contra, enfretamiento.*

arraitxiko: *a horcajadas.*

árra: *palmo, medida de la palma de mano.*

árraka: umeen jolasean **árra** neurritzat dela, gehienetan intxaurrekin egiten da.

arramuska: *refunfuño, rezongando.*

arrara (zirrara): *estremecimiento.*

arrausin: *bostezo.*

ausi, autsi: *quebrantar la osamenta de algún miembro.*

azalgia: *acelga.*

azka: *rasgar.* (T. Etxebarriak **azka eiñ** eta **azkuria** dakartza, baina **azka**-rik ez).

azkapela: *dedil, funda protectora para el dedo cuando se tiene alguna herida.*

azpi: *debajo.* (T. Etxebarriak **azpixa** bai, baina **azpi**-rik ez dakar.

babalora: *amapola // en sentido figurado también se dice de la persona de poco garbo.*

baba-pintxana: *alubia pinta.*

bagoa: *la echa.*

bago egin: *poner la echa en el juego* (R. M. Azkuek Eibarren jasoa, Euskaltzaindiko artxibategian bere Hiztegiari eskuz egin zizkion oharretan agertzen denez).

baldrás: *destartalado, descuidado en el vestir.* (T. Etxebarriak, **baldresa** dakar).

bapez: *nada.* (T. Etxebarriak **batbez** dakar).

barautsa: *broca.* (T. Etxebarriak **barautza** dakar).

baria: *bazo // limaco.*

barra-barra (onomatopéyico): *abundante // derroche.*

barrena: *parte baja // taller de taladrado y pulimento interior en cañones de armas.*

bart: *anoche, la noche pasada inmediata.*

basamutilla: *montaraz.*

basati: *salvaje // silvestre.*

baskulagiña: *basculero.* Especialidad profesional armera en las escopetas, que consiste en acoplar el mecanismo de la llave al cañón, con su correspondiente ajuste.
basúa: *el bosque.*
básua: *el vaso.*
begitxuka (sinónimo de **itxuka** o **itsuka**): juego infantil de *La gallinita ciega.*
belañua: *niebla.*
besape, besopea: *bajo brazo,* pilotari jokoan **besape** jokatzea asko erabilia da.
besina, bensinia: *gasolina.* Haurtzaroan hala ikasi genuen, baina gerra aurretxoan hasi ginen **gasolina** erabiltzen.
berba (hitz): *vocablo, palabra.*
berbaduna: *cumplidor, el que sabe mantener la promesa o la palabra dada.*
berbakizun: *habladuría, motivo de habladuría.*
berbarua: *rumor de voces.*
berbatsua: *hablador, parlanchín.*
berekautan: *consigo mismo, soliloquio, persona que se imbuye en sus pensamientos.* (Equivalente a **berekikoetan**).
berritxu: *parlanchín (a).*
besamotza: *manco.*
betagaña: *ceja, sobreceja* (**betula** *se utiliza indistintamente para ceja y pestaña).*
bidetxiorra, bidetxiurra: *sendero.* (Guk hala erabili izan dugu, baina Toribio Etxebarriak **bide-txingorra** dakar).
birikatxa, birakatxa: *uñero, inflamación junto a la uña.*
birriña: *harina, harina fina.* (No es *salvado* como indica T. Etxebarria. Al salvado se le denomina **zaixa**).
biziarena, bizixana, bizixarena: *cáncer* (Beste alderdi batzuetan **minbizia** dena).
brist: *relampagueo;* **brist-brist**: *brillantemente, reluciente.*
bristada: *destello, resplandor, fulgor.*
bristadatsu: *resplandeciente.*
bular bateko anaiak: *hermanos de leche.*
bur-bur, bor-bor: (**irakiñ**-en onomatopeya): *hervir.* (T. Etxebarriak **bro-bro** dakar).
burugiña: *calculador, discurridor.*
burukua, burkua: *almohada.*
buruzbera: *cabizbajo, cabeza abajo // en natación zambullirse de cabeza.*
dana-dala, dala-dirala: *sea como sea.* (XIX. mendean Aginagako San Migelen parroko zen Frantzisko Arrate eibartarrak "Del perdon de las ofensas" zeritzan sermoian dakar **dala-dirala**.
desterrarri, destarri: *piedra de afilar movida a pedal.*
desterrau: *desterrar.* (**desterrebac** XVIII. mendeko Ordenantzetan dator. Ikus G. Mujikaren *Monografía Histórica de la villa de Eibar,* 465. or.).
diar, diar eiñ: *llamar, llamada.* (T. Etxebarriak **diagarra** dakar).

dzanga-dzanga: onomatopéyico que simula el caminar a *grandes zancadas.*
edan: *beber.* (T. Etxebarriak **eran** dakar; baina guk **edan** erabili izan dugu).
edarixa: *bebida.*
égoia: *viento sur.* (Sinónimo de **egoaizia**).
egosgógorra, egoskorra: *tozudo, terco.*
egurtza: *lugar de saca de leña, ejido.* (Las **egurzas** se documentan para el año 1494 en la *Monografía Histórica de la villa de Eibar* de Gregorio de Mujika, pág. 11).
elizkoia: *devoto.*
elnorra: *berruga.* (T. Etxebarriak **enorra** dakar. Izan ere, zaharragoengandik horrela entzun izan dugu.).
elorri, elorrixa: *espino.*
emagaldua: prostituta, ramera.
eran: *de modo, de manera.* Adibidez, **(h)orren eran**, *de ese modo, de esa manera.*
érañegun: *anteayer.*
erásan: *esguince, distensión muscular.*
eritxi: *opinión, criterio.*
eritxira, eretxira: *a tientas,* **eritxira ibili**: *andar a tientas.*
erdilo, erdi-lo: *dormitando, soñoliento.*
erdu: *ven, vente.* (Hitz honen kidekoak dira: **zatoz, etorri zaite** eta **zatoze**; baina **erdu** bereziki maiteminez edo maitasunez erabiltzen da).
ergela: *persona no grata // falto de inteligencia.*
eri: enfermedad. (Eibarren ez da ezagutzen horrela, baina bai **nafarrixa**, *viruela,* **nafar-eria**-tik datorrena).
erpin: *cúspide, cima* o *cumbre puntiaguda.*
errefreskua: *refrigerio, ágape, banquete.*
errenkóladan: *en fila, correlativamente, uno tras otro.*
errenkoladia: *fila, en correlativa.*
erriko errentak: renta municipal. (**erriko errenttac** XVIII. m. Ordenantzetan dator. G. Mujika, *Monografía,* 465. or.).
erriko-seme: *nativo, ciudadano.* (Esan nahi hori **jator**-en ordez ere erabiltzen da).
erroskilla: *rosquilla.*
esamesak: *habladurías.*
esangaiztoko: *desobediente.*
eskaldarrua: *bermejuela mayor, variante mayor de la bermejuela,* **eskallu** haundia.
eskeria: *maleza, zarzas entrecruzadas de arriba abajo.*
eskillarape: *hueco bajo la escalera.*
eskolatua: instruido. (Sinónimo de **ikasia**).
espiritua: alcohol. (Haurtzaroan horrela ikasi genuen eta gure zaharrek besterik ez zuten erabiltzen).
este-sobrekua: *apendicitis.*

este-sobria: apéndice.
etena: *hernia.*
etsipena: *desahucio, desesperanza, desahucio médico.*
etsipena emon: *desahuciar.*
etsipendua: *desahuciado, desahuciado por el médico, desesperanzado.*
etzidamu: *el día siguiente de pasado mañana.*
eulimando: *tábano.*
euskarri: *soporte, sostén, apoyo.*
ezetsi: *negativa, negar.*
ezkutuka: *a escondites* (juego infantil).
ezti-miña: *ansia de dulzura, dulzura.*
eztimiñetan: *dulcemente.*
eztul: *tos.*
ferixia: *feria, merkatua.* (Toribio Etxebarriak ondo dakar, baina Elgoibarren bertan **azoka** da).
fiesta, fiestan, fiestako (jolas, jolaseko): *broma, en bromas.* (Franzisko Arratek XIX. mendean aipatzen zuen **fiestaco**).
firin da faran (firin eta faran): *gandulear, andar sin ton ni son.*
fixt (Onomatopéyico): *instantaneamente, huir al instante, de súbito.*
frailekatillua: *tazón, tazón mayor que el de tamaño común.* (T. Etxebarriak **fraille-katillua** dakar).
frankezia: *sinceridad, generosidad.*
gaberdi-zárrak: *altas horas de la noche.*
gaitza: *enfermedad, síntoma de enfermedad.*
gaixo: *enfermo.*
gaixorik: *enfermado.*
gaixua: *el enfermo.*
galikarak: enfermedad venérea, sífilis. (Generalmente *chancro blando.* Debe provenir del mal galáico).
galtzía: *calcetín.*
gáltzia: *pérdida, perder.*
garagarra: cebada. (T. Etxebarriak, **garragarra** dakar).
garagarrak: *el revolcar jubiloso de los asnos.*
garagarrak irabazten: *cuando los asnos tratan de mostrar su alegría para que el dueño les permita revolcar libremente.*
garausartzaile: *desporador.* (Antzina izen hori ematen zitzaion fundizioetan burdina moldeetara hustu ondoren gelditzen ziren zuloak betetzen jardutzen ziren langileei.
garrotillo: *garrotillo, difteria.*
gaztaña, gaztañia: *castaña.* (T. Etxebarriak **gastañia** dakar, s-rekin gaur egungo Eibarren ahoskeraz erabiltzen den eran).
gaztaiña lokotsa: *cubierta erizada de la castaña.* (T. Etxebarriak **gastaña lokotza** dakar).
gibelekua: *hepatítis, mal de hígado, ictericia.* (**gibel**=*higado*).

gitxienez: *por lo menos.* Bai T. Etxebarriak eta baita F. Arratek hala dakarte. Gaur egun ere hala erabiltzen da.

gixarra (giarra): *fibra.*

gogaitt: *hastiarse.* (T. Etxebarriak **gobaitt** dakar).

goittibera: *patín especial para bajar cuestas.* Juguete de niños que consiste en un carrito triangular hecho de tablas y con tres ruedas de poco diámetro en cada uno de los ángulos; de manera que disponga de dos ruedas traseras y una delantera con eje articulado incorporado y que se maneja con los pies y sirve para descender o patinar cuesta abajo.

gorantziak: *recuerdos.*

gorri: *rojo / desnudo.*

gorrizka, gorrixka: rojizo.

gose-pasaua: *hambre pasada, debilitamiento* o *desgana* por no alimentarse a tiempo. (Horregatik Eibarren esan ohi da: "**Gose-pasaua** txarra da", eta Plaentziar adarjotailleak ordea, zentzuna aldatuz: "**Gose-pasaua** ona da, jan da gero").

gosetixa: *hambriento.*

gozagaitza: *incomplaciente, inconformable.*

guen, guena: *límite o extremo superior en territorio.* (Beste toki batzuetako **goen, goena** bezala da. Adibidez, oso erabiliak dira: **sologuena, bideguena**, eta abar, aldi berean etxearen kokapena adierazteko **Guenetxe** ere bai, **goikoa**-ren ordez).

guntzurrunak: *riñones.* (T. Etxebarriak **untzurrunak** dakar).

gurena: *nata de la leche.*

gurixa: *rollizo, tierno, gelatinoso.*

gurrutxel: *tapete que servía para cubrir el lecho sepulcral en las parroquias.* Antzina hilobietan jartzen ziren oihalei zeritzaien **gurrutxel**. 1790. urteko lekukoak agertzen digunez. Ikus G. Mujika, *Monografía Histórica de la villa de Eibar,* liburuaren 122. orrialdean.

gutxi, gitxi: *poco, escaso.*

gutxietsi: *menosprecio, pequeñez; de escasa consideración, falta de consideración.* Nork bere buruari **gutxietsirik**, *acomplejado, complejo de inferioridad.*

ibarra: *ribera, valle.* (Agiri zaharretan eta leku-izenetan agertzen da. "Ibarra de suso" 1493. urtean, G. Mujika, Monografía, 190. or. Eta gure mende honetan lekuizenak ditugu: Ibarra-goikoa, Ibarbea, Ibarrekurutz, Ibargain eta abar).

idakorri: *lectura, leer.* (**Idacortten**, XVIII. mendeko Ordenatzetan dator. ikus G. Mujikaren *Monografía...*, 464. or. Baina, gure egunotan **irakorri** arrunt erabiltzen dugu).

idi: *buey.* (T. Etxebarriak **irixa** dakar, artikulatzeaz gure ahoskerazko **x** fonetismoa sartuz).

ifarra: *Norte.*

ifar-aizia: *viento norte, cierzo.*

ifiñi (ipiñi): *poner,* (**ifinita**, *puesto* hitzaren balioaz dator XVIII. mendeko. Ordenantzetan. Ikus G. Mujika, *Monografía...,* 466. or. Gaur oraindik rnaiz entzuten zaie Eibarko baserritarrei **ifiñi**, **fan** edo **foan** eta antzerakoak, **p** eta **j**-ren ordez **f** erabiliz).
igaltsua: *yeso.* (T. Etxebarriak **iraltsua** dakar).
igari: *nadar, natación.*
ijo, irauldu: *moler.*
illargixa, iretargixa: *luna.* (T. Etxebarriak **illargi** dakar).
illetajotzaille: *plañidero (a).*
illetia jo: *plañir.*
infrañua: *infierno.* (T. Etxebarriak, **infarnua** dakar).
infrañuko-Patxi: *diablo, demonio.*
ingirau: *proveer, proporcionar.*
ingirau, inkirau: *agenciar, proporcionarse, proveer.* Sinónimo de **ingirau**.
inkillau: *plagar.*
inkillauta: *plagado.*
intxurra: *nuez o nuez de Adán: Prominencia que forma el cartílago tiroides en la parte anterior del cuello entre los varones adultos.* (**zintzurra** en otras partes).
ipurdiloka, ipúrloka: *persona inestable, culo de mal asiento.*
irabolika: *cemento hidráulico.* (Seguruenik, *hidráulica*-tik dator **irabolika**).
irago: *pasar, transcurrir.* (**yrago**, XVIII. m. Ordenatzetan dator. Ikus G. Mujika, *Monografía...,* 465. or. Eta 1685eko *Kopla zaharrak* direlakoetan ere badator **yragoarren**. Gaur egun, T. Etxebarriak dakarren moduan, **igaro** erabiltzen dugu).
irao: *recalentar.*
iraotu: *recalentarse, revenido en el tratamiento térmico.*
irauli: *volcar.*
iritxi, iritsi: *alcanzar, conseguir.* F. Arratek **idistia** dakar *"dar alcance"* adierazteko.
irutxur: *rincón, ángulo // traicionar.*
irrist (onomatopeya): *resbalar, deslizar.* (T. Etxebarriak, **irritz** dakar).
irristada: *resbalón, deslizamiento.*
irristaka: *resbalándose, deslizándose.*
irristakor: *resbaladizo, propenso a resbalar o deslizar.*
istrumuziñua: *extremaunción.*
itsasontzi, itxasontzi: *navío, barco marino.*
itsulapikua, itxulapikua: *alcancía, hucha.*
itsuka, itxuka (sinónimo de **bégitxuka**): juego infantil a *La gallinita ciega.*
ixo: (en mecánica) *pasar de rosca, deshacer la rosca por el uso.* Seguruenik, **ijo**, **ixo**-tik etor daiteke, nondik har zitekeen *"rosca molida".*
ixó !: isilarazteko, *¡callese!* bezala.
ixotu, iziotu: *encender.* (T. Txebarriak dakar **ixotu** eta F. Arratek **iciotu**. Azken forma hau antzinatikoa da).

izatez: *ser natural de ...*
izipua: *brocha gruesa de albañilería.*
izpi: *fibra diminuta de hebra, hebra, diminuto.*
iztarlengusua: *primo lejano.*
jai: *fiesta* (Hala dator XVIII. mendeko Ordenantzetan ere).
jaitsi: *ordeñar.* (T. Etxebarriak **jaitxi** dakar).
jantxakur: *perro de lujo.* Por extension, persona parásita que gusta vivir por cuenta ajena.
jaramon, jamon: *hacer caso, atender.*
jaramonik ein ez: *hacer caso omiso.* (Toribio Etxebarriak **jamoniz eiñ ez** dakar, baina hutsen bat dela uste dut, zeren ikus **kausik b'ez** delakoan adierazpenez dakarren esaldia, non datorren **jamonik b'ez**).
jarixua: *pérdida paulatiana, derrame lento; pequeña fuga de agua del grifo.* Normalmente, por asociación, se emplea para otras designaciones que guarden similitud con el derrame descuidado.
jator: *castizo, apuesto.*
jentetza, jentetzia: *gentio, concurrencia de gente.*
jikara: *jícara, tacita.*
jira-bira, jira ta buelta: *dar vueltas.*
jiraka: *girando.*
jirau: *girar, dar vueltas // procurar, conseguir.*
jirudik: *parecerse.* (Gizonezkoentzat hika aritzean, eta zukakoan **dirudi**).
jirudiñ: *parecerse.* (Emakumezkoentzat noka aritzean, eta zukakoan **dirudi**).
jitxa: *facha, aspecto.* (Batez ere fisiko itxuragatik edo egiten dituzten zeñu edo keinuengatik).
kafe-txanua: *colador de café.*
kafesnia: *café con leche.*
kakatsua: *cagón // fastidioso.*
kakutsa: *mierda pura.*
kalder, kalderra: *tacaño.*
kalderkeria: *tacañería.*
kalekume (kaleko ume): *criatura urbana, urbano.* Ciudadano de una población, en oposición al hombre rural.
-kara: (sufijo que designa tonalidad de color). Por ejemplo: **gorrizkara**, rojizo; **orizkara**, amarillento; **zurizkara**, blanquecino; etc.
karaitza: *calcáreo, roca caliza.*
karrejua: *pasillo de la vivienda.*
katarra: *gato macho.* En argot burlesco se dice de las personas donjuanescas.
katxo: *surdo.* Pelotari ezkertia, gure gurasoek erabiltzen zutenez.
kesokemaua: *flan.*
kezkatia, kezkatixa: *inquieto, escrupuloso.*
kili-mala (makalik): *indispuesto, débil.*
koipe-gaza: *delicado (a), cursi.*

koipe-gazazko: *persona delicada.*
koipe-lustre: *pringado.*
koipezto: *pringoso.*
koittaua, kotxaua: *desgraciada.* Eibarren esan ohi denez, gízonak, **gizajuak** eta andrak **koittauak.**
kokaldia: *tortículis*
kontzejua: *ayuntamiento.* (T. Etxebarriak **konzejua** dakar).
kopaua: *bocado.*
korapiña: *nudo simple, nudo sencillo.*
korapiztia: *lazada.*
kortejau: *cortejar a las damas o señoritas.*
koska, koxka: *mella // obstáculo.*
koskondu: *desarrollarse físicamente.*
kotoi, kotoia: *algodón.*
kukurruko eztula: *tosferina.*
labakada, labakadia: *horno repleto.*
labakua: *hornada.*
lafiau (mozkortu, en argot local): *emborracharse.* (T. Etxebarriak, **lapiau** dakar).
lamaikua, lameikua: *se decía por una moneda de valor inferior a la de cinco céntimos.* (Viene de **lau maravedikua**, *de cuatro maravedíes*).
lanparra, euri-lanparra: *llovizna fina y pertinaz.*
lasterka, antxitxika: *correr, corriendo.*
laupardia: *borrachera,* en argot local.
legez, letz: modo adv. *como, según.* Sinónirno de **bezela**. (En las Ordenanzas de mediados del siglo XVIII aparece **legues**. Véase G. Mujika, *Monografía Histórica de la villa de Eibar,* pág. 467).
leixua, leiua: *saetera.* (Baserririk gehienetan beheko ukulluan izaten dituzte horrelako leihoak).
leka: *vaina, alubia verde.* Por extensión, la *vaina* de legumbres.
lekukoak: *testigos.*
lekutan: *lejos, lejanía.* (Expresion frecuente, **sekulako lekutan!,** *¡qué lejos!* esateko).
lerdena: *esbelto, espigado.*
letz, letxe: *como, según, conforme a.* (Lehenengoa badakar T. Etxebarriak. Dena dela, izatez Bizkai aldeko *legetxe* bera da).
leuna, leguna: *suave.*
liz-papel: *papel de lija.* (T. Etxebarriak **rres-papela** dakar).
iñarra, kiñarra: *brezo.* (Toki-izen bezala eta Eibarko deituretan agertzen da *iñarra.* Baina, gaur egun, **kiñarra** bezala erabiltzen da, T. Etxebarriak *Lexicón*-en jasotzen duen bezala).
lokamusa: *dormir breve, sueño corto.*
lokartu, loak-artu: *dormirse.*

lokiak: *sienes.* (Hitz hau gure amak maiz erabiltzen zuen. Bera izatez, Abadiñokoa zen, baina haren gurasoak ama Otxandiokoa eta aita Arabako Bilerlekoa (Legutiano). Baina hitz hau, gure etxean erabili arren, ez da ezagutzen Eibarren eta Azkueren *Hiztegian* ere ez da aurkitzen).
lokots, lokotsa: *cubierta erizada de la castaña.* (T. Etxebarriak **lokotza** dakar).
lokuluxka: *sueño breve y ligero.*
lordin, lordindu: *ensuciar, manchar, estropear, echar a perder.*
lotsor, lotsorra: *vergonzoso, tímido.*
lupua: *salamandra.*
makal: *débil.*
makalik: *convaleciente.*
manga: *manga.*
mangutsik: *en mangas de camisa.*
mañoso, mañosua: *lloricón // habilidoso.*
marikita: *afeminado.*
mari-mutil: *mari-macho, hombruna.*
marsala: *árbol hermoso y pujante que destaca de su entomo en el bosque.*
marrajo: *astuto, cauto, taímado, de mala intención.*
marrajukeria: *jugar suciamente en algún asunto.*
maaspasa: *pasas de uva.*
maskillu: *moco seco.*
maspildu: *machacar, abollar.*
maspildua: abollado, abolladura.
matrallako bat: *una bofetada.* (Francisco Arratek dakar XIX. mendeko eibartarrez egindako sermoietako batean, eta gaur ere hala erabiltzen da).
maxkal: *endeble, flojo.*
me, me-artu: *dependencia, dominar a uno por su debilidad de caracter;* como vulgarmente se dice: *"tomar a uno por primo".*
mela-mela: *mojadura, caladura de agua.*
melatua: *empaparse de agua.* (T. Etxebarriak **melau** dakar).
memel: *persona enclenque, de poco fundamento.*
memelo: *insustancial, persona insustancial.*
mendebala: *viento Noroeste, viento lluvioso procedente del Noroeste.*
mendebaldea: *Noroeste.*
miestu: *entresaca, entresacar, diseminar.*
miets: *disperso, poco espeso. Bosque con el arbolado diseminado.* En sentido figurativo también se aplica a otras cosas.
mika: melindre llorón.
mika, mikia: *ave urraka.* (T. Etxebarriak badakar).
minbera: *dolorido(a).*
mingel: *quejoso, endeble.*
mingelin: *quejosito (a).*
mintza: membrana.

miña: *dolor, sentir.*
miiña, míña: *lengua.*
moldekatxa: *torpón.*
moltsua, multsoa: *montón desordenado.* (T. Etxebarriak lehenengoa dakar).
momoliña: *chica insustancial.*
momorrua: *el coco* (en vocabulario infantil).
móskarana: *cáscara verde que envuelve a la nuez.* (T. Etxebarria recoge como **moskorona**).
moskorra: *borrachera.*
moskorra: *petardo.*
móste: interj. **Zer móste !; Zer óste eta zer móste !.**
motrollua: *montón informe.*
murmurrekua, mormorrekua: *entierro de pobre, conducido por un coadjutor y de cuya conducción y funeral nadie responde económicamente.*
musin, musin-egin: *rehusar, rechazar.*
mutxikiña: *corazón de las frutas de pulpa carnosa, núcleo donde arbergan las semillas de las frutas de pulpa carnosa.* (T. Etxebarriak **umetxikina** dakar).
nagixak-botatzen: *desperezándose.*
nafarrixa: *viruela.* (En gran parte de Gipuzkoa se conoce por **baztandarra**).
negarra: *además de lloro o llanto, sirve de forma castiza para expresar lamento.* De manera similar se usa también **illetia jo**, *plañir.*
nerekautan: *conmigo mismo, en soliloquio.* (Equivalente a **nerekikoetan**).
neska puxiga, neska arrua: *chica orgullosa.*
nordia: *Nor-noroeste.*
nortasuna: *personalidad, casticismo.*
obeidu: *obedecer // rendirse,* cuando se trata de un desafío. (**Obeidu arte**, *hasta rendirse* solían ser las reyertas callejeras de nuestra infancia).
ogibitxartekua: *bocadillo.*
okaranpasa: *pasas de ciruela.*
olua: *avena.*
ollatokixa: *gallinero.*
ondakiña: *residuo.* (T. Etxebarriak **ondokiña** dakar, ondotik: "variante: **ondakiña**" agerraraziz).
ondarrixa: *canto rodado de los ríos, cantos rodados diminutos.*
ondiok: *todavía, aún.* (T. Etxebarriak dakarrenez, baina hitz bera dakar F. Arratek ere, **ondioc**, grafia zaharrean).
onutsa: *bonachón, bonachona; persona extremadamente buena.* (Interj. **Onutsa, kakutsa**, para expresar, *de tan bueno, tonto*).
oraiñengo: *inmediato, lo más próxmo en el tiempo.* (XVIII. m. Ordenantzetan dator **orainengo auttua.** Ikus G. Mujikaren *Monografía...*, 467. or.).
oraixa, oreixa: *canalón de desagüe en las cornisas de los tejados.* Al articular **oraixia, oreixia**.

orbel: *hojarasca, hojas caídas.* (En oposición a **osto** que sigue manteniéndose en la copa del árbol).
ordubi-ordubiak: *las dos en punto.* (**Ordubi-ordubietan:** *a las dos en punto*).
ore: *masa de harina.* (Con el artículo toma la forrna **oria**, tal como figura en el *Lexicón* de T. Etxebarria).
ore: *nubes en forma de cúmulos.* (Con el artículo, **oria**).
orekan: *en equilibrio, en suspensión.* Se aplica generalmente a las aves que se quedan extasiadas en el aire aleteando contra el viento, pero sin cambiar su posición.
ore-maixa: *artesa, mesa para la preparación de la masa para hacer pan.*
orixkara: *amarillento.*
orkatilla: *tobillo.* (En otros lugares se utiliza **txorkatilla**).
orremen: *acá y aculla, de con en con.*
órrenbaten: *aproximadamente.*
osgarbi, oskarbi: *cielo despejado.* **Zeru izarratua dogu, osgarbi dagolako**).
osgorri, oskorri: *cielo rojizo, firmamento rojo.*
ospa: *escapar, huir.* (Sinónimo de **ihes**).
óstera: *viaje o recorrido de ida y vuelta.* (Con acento en la primera vocal, pues de lo contrario, **ostera**, *significa de nuevo*, tal como figura en la última línea de *Kopla zaharrak* de 1685).
ostia: *parte trasera.*
ostiango, ostiantzeko: *el resto, de lo otro(a), por o para añadidura.*
ostiantzian, osteruntzian: *en lo demás, por lo demás.* (XVIII. m. Ordenantzetan dator **osteruncian**. Ikus G. Mujika, *Monografía...*, 466. or.).
osto, ostro, ostrua: *hoja de planta.*
ostondua: *horizonte.*
otarra, otarria: *cesta*, Eibarko baserritarrentzat.
otarri: *roca basáltica, ofita.* (Eibarren aski ezaguna da, baina Plazentzian maiz erabiltzen da).
ots, ots eiñ: *voz de llamada.*
ots egin: *convocar.* (**oz egiten**, XVIII. mendeko Ordenantzetan. Ikus Mujika, *Monografía*, 465.or.).
otxindu: *hacer fortuna.*
otxo-kuarto!: *¡Qué caray!* (Interj. **Zer móste ta ze otxo-kuarto!**).
otz: *frío.*
ozbero: *escalofrío.* (**Bai jauna, ozberua txarra da**).
ozbera: *friolera.*
panpan: *fanfarronada, afán, afanarse.*
panparreria: *fanfarrería.*
pardúa: *moteado.*
parra-parra: *deslizar patinando.*
parraparrian: *el juego de deslizar patinando.* Generalmente juego de chiquillos que preparan una pendiente arcillosa con agua (en ocasiones orina) para patinar más rápidamente en el tramo preparado al efecto.

pasmo: *pus.* (Beste toki batzutan **zorna** bezala ezagutzen dena).

pasmo-bedarra: *hierba para extraer pus, murajes.* (Bot. *Anagallis arvensis y Arenaria Serpyllifolia L.).*

pella: *leche frita.*

peora: *zaguán, portal.* (Entre personas mayores **pegora**. Véase en T. Etxebarria).

perkatxa: *pizpireta, precoz, avispado/a.*

pikia: *pez de artesano en guarnicionería o zapatería // cuesta, pendiente muy inclinada.*

pikupasa: *higo seco, pasa de higo.*

pinporta: *forúnculo, yema, brote del capullo de la flor.*

pitxia: *peripuesto // adorno de bisutería.*

píntxia: *aprediz de taller.*

pipa-zotza: *planta trepadora, enredadera.* Tronco de la planta conocida por **aixena**, *pámpano que crece en forma de espiral entre maleza* o en el bosque, de médula muy porosa. En nuestra niñez lo empleabamos para fumar.

pipitxia, pepitxia: *punto de inicio del forúnculo del que brota el capullo.*

pitxadia, pitxaria: *dejada* en el juego de pelota. (Véase el *Lexicón* de T. Etxebarria).

porrot: *quebrar.*

pot: *fallar, fallar por extenuación.* (Su variante **poto** se emplea entre bertsolaris).

potruak: *testículos.*

potrosua: *cojonudo.*

potrozorri: *ladilla.*

potxo, potxo egin: *meter al hoyo en el juego de canicas.*

potxor: *vagina, vulva de hembra.*

potxoliña: *vagina,* en sentido afectuoso.

potxorroskillak: los de mi edad nunca comprendimos su significado exacto, pero utilizábamos para dar la negativa a un ofrecimiento inaceptable, era utilizado con interjección, **potxorroskiliak!**. Para nosotros el secreto residía en que nunca podíamos dirigir tal interjección a una persona adulta.

poz-pozik: *alegremente.*

priztixia: *fiera, animal salvaje.* (T. Etxebarriak **friztixia** dakar, gaur oraindik Eibarko baserritarrek erabiltzen duten eran).

rausk ! (Onomatopéyico): *exclamación de esfuerzo o vuelco.*

saldukeria: *traición, felonía.*

sapai, sabai: *desván.*

sardaundeixa: *sidrería.*

sasiletraua: *sabiondo.*

sasimedikua: *curandero.*

semaikua, xemaikua, semeikua: *moneda de cinco céntimos* (Aunque se haya usado para la moneda de cinco céntimos, su significado bien a ser **sei maravedikua**, *de seis maravedíes*).
semei, xemei: *cinco céntimos.*
sen, sena: *juicio, cordura.*
senalle, seiñale: *señal.* (F. Arratek **cenailliak** dakar).
senean: *juiciosamente, en sano juicio.*
seneratu: *volver a sus cabales.*
senetik atara: *desconcertar, sacar de quicio.* (F. Arrate cita **cenetik**).
senetik urten: *desconcertarse, salirse de juicio.*
seta: *terquedad.*
setati: *terco.*
setatsu: *tercamente, vengativo.*
sits-bola, sisbola: *bola de alcanfor.*
soil, soilla: *puro, exclusivo, sin mezcla alguna.*
sorgor: *extasiado.*
suarua: *seguro de incendios.*
subegorria: *víbora.*
subelandaria: *lagartija.* (T. Etxebarriak **subalindaria** dakar).
su-etena: *tregua.*
sutautsa: *ceniza.*
tajura, taxura: *aspecto.*
taketa: *estaca.*
takian-potian: *frecuentemente, muy a menudo, una y otra vez.* (T. Etxebarriak **takian da potian** dakar).
tarratada (Onomatopéyico): *rotura por desgarro, en tejido o papel.*
tartakin: *inestable, impaciente, saltarín.* (T. Etxebarriak **tartakariña** dakar).
tati: *toma y daca.*
tenean: *erguido en tensión, estable.*
tengontenian: *en equilibrio, inestable, inseguro.*
tentel: *fatuo.*
tertzio: *término medio, cantidad regular // mucho* (en sentido irónico).
tiki-miki: *tema, temoso, impertinencia.*
tipi-tapa: (onomatopéyico): *simula el caminar.* (Baina haurrarentzat edo umearentzat **taka-taka** erabiltzen da).
tira-bira: *regateo, tira y afloja.*
titillak: *mollejas de cordero.*
titirrixa: *impaciente, persona que muy pronto se pone nerviosa por su impaciencia.*
toleskaitza: *difícil de plegar.*
tolostura, tolestura: *pliegue.*
toriatzaillia: *tentador, incordiador.*
tórtolosetan: *juego de las tabas.*
trallan, besoa trallan: *en cabestrillo.*

trangadera: *madera base que hace de yunque para trabajar sobre ella con hacha.* (T. Etxebarriak **tangadera** dakar).

trokatu, orkatilla trokatu: *dislocamiento del tobillo.*

trokotxa: *persona con defecto genérico con dedos morros o cortos en pies y manos, que dificultan la articulación en dichos miembros.* (T. Etxebarriak *Lexicón*-ean Eibarko gaitzizen edo izenorde bezala aipatzen du; baina, nik dakidanez, gaitzizen hori fisikoki **trokotxak** direnentzat soilik erabiltzen da).

trónpetan: *juego de trompas entre los niños.*

trosko: *trozo de material en bruto.* (Sinónimo del **totxo** que se emplea en la industria).

truxalak: *lluvia torrencial.*

tutik: *nada* (**tutik ez jakitzea**, *no saber nada de nada;* **tutik be ez**, *ni mu*).

txandan-txandan: *por turno correspondiente, por orden correlativo.* Para un ejemplo se dice irónicamente: **Txandan-txandan morokilla.**

txanka makilak, txankame: *patidelgado/a, patilargo/a.*

txánua: *capucha, gorro cónico // colador de café.*

txaplatia: *trozo añadido, trozo de retal añadido.* Por extensión, también se dice de las mujeres que hablan sin fundamento.

txartela: *cédula, tarjeta.* (Véase en G. Mujika, *Monografía Histórica de la villa de Eibar*, en documentos de 1647 donde se cita **charteles** en la pág. 199).

txepel: *pusilánime, cobarde.*

txinga: *argolla // cierta red de pesca que se utiliza atravesando el río de una orilla a la otra.*

txintxorta: *chicharrones, frituras de manteca de cerdo.* Residuo que queda al derretirse la manteca de cerdo.

txirrinbola, txirrinbolia, txirrindolia: *aro, aro del juego infantil.*

txispagiña: *llavero,* especialidad profesional de *llavero* en la armería.

txistada: *chistar.*

txitxaka: juego infantil que consiste en *cazar a la pata coja, dar caza a la pata coja.*

txitxalapur: *ave de rapina.*

txolota: *acetre, vaso con asa.*

txori-keixa: *cereza silvestre.*

txorokil: *carozo, garojo, zuro. Mazorca de maíz desgranada.*

txuliau, txuliatu: *chulear.*

txúlua: *chulo.*

txulúa: *pequeño agujero.*

txundarra: *divieso, forúnculo.*

txutxumutxu: *cuchicheo.*

txutxumutxuka: cuchicheando.

udaguena: *otoño.* (En zona rural de Eibar se utiliza tanto o más que **udazkena**).

ugar: *óxido, herrumbre.* (Gipuzkeraz **erdoi**).
ujentu, ujento: *ungüento.*
ukat, ukat egin: *abandono* por agotamiento, *rendirse.* También se emplea como sinónimo de **pot egin.**
úlua: *quejido.* (T. Etxebarriak jartzen duen **ulua**, *quejido, lamento*, lehen **u** azentuaz da).
ume-zorri: *rapaz, criatura desvergonzada.* Zentzu berean, baina egokiago erabiltzen dira: **lotsagabe** eta **lotsabako.**
upartiño: *distribuidor de aguas.* En el conducto de aguas, un pequeño contenedor labrado en piedra y con diversas salidas para repartir las aguas a partes iguales. Aún existe uno en la loma de Santa Cruz, cerca de las ya abandonadas escuelas de barriada. Dichas aguas proceden de un manantial a más de un kilómetro de distancia y las distribuye a los caseríos de Mandiola, Azpiri, Sagarbieta, Azaldegi y Agerre (Agirre), en el término de Eibar.
ur-bitsetan, beste honako aldakuntzekin **ur-gañeko bitsetan** eta **ur-gañekuetan:** *de gozo, pleno de satisfacción, gozo supremo;* pertsona bat bere aukerako giroan pozik dagoenean.
urbuztana: *sanguijuela.*
urduri: *inquieto, nervioso.*
urrian: *cerca.* (Hala dakarte T. Etxebarriak eta F. Arratek, eta gaur egun ere hala erabiltzen da).
urrumada: *gruñido.*
urtetsua: *añejo.*
urteurrena: *aniversario.*
usa: *noval, monte o bosque comunal.* (J. A. Mogel recoge en *Peru Abarka*, edición de 1881, p. 110, "usa edo erri-basuac" y Gregorio Mujika en su *Monografía...*, p. 10. Al respecto véase mi informe a Euskaltzaindia, "*Usa* leku-izena eta bere esannahia", *Euskera*, XIX, 1974, pp. 267-275).
uskilandria: *persona rara.*
usmau, usmatu: *observar, percibir el rastro.*
ustarrilla: *enero.* (XVIII. m. Ordenantzetan dator: "Provinciaco erri gusttiettacuac bialdu daichela urtebarriraco ylian, ceina baitta **ustarrillian**").
uzta-pikua: *breva, higo de comienzo del verano.* (**uzta-pikua** Sanjuanetarako heltzen da).
xaxara: *poco fundamento, poco fuste // ocio.*
xemaikua: (Ikus **semaikua**).
zaixa: *salvado.*
zamaua: *paño de hilo, paño de cocina.*
zankapia, zankapiak: *corva, corvas.* (T. Etxebarriak **zankabiak** dakar).
zan-okerra: *trazador acodado* que se utiliza en el damasquinado.
zantiratu: *distensión de un tendón.*
zan-zuzena: *trazador* en el trabajo del damasquinado.
zaparrotia: *persona chaparra, regordete.*

zaplatekua (Onomatopéyico): *bofetada.*
zapladia: *azote, azotaina.*
zapliua: *paliza.*
zartzaroa, zartzarua: *época de la vejez.*
zarrastrajo, zarrastrajua: *harapiento.*
zazkar (zakar): *bruto.*
zentzuna: *sentido común.* (T. Etxebarriak **zenzuna** dakar).
zertarakua: *hábil, mañoso, persona muy dispuesta,* **Zertarako gizona da.**
zetakía: *mancha o suciedad con costra.*
zeetu: desmenuzar. *En diminutivo, **xeetu**).
zelbia: *impertinente.*
zelbekeria: *impertinencia, insiduosidad.*
zeza, zezia: *pizarra arcillosa, marga.* Por extensión, *tiza.*
ziarro mutxikiña: *colilla.*
zibiri-zaubia: *movimiento pendular.*
ziburua: *columpio.*
zirikillote: *dulce preparado con calabaza cocida con azúcar.* Mermelada de calabaza que en castellano se conoce por *cabello de ángel.*
zirimildu: *revolver, mezclar.*
zirimillotia: *revoltijo.*
zirimillua: *revuelto, mezclado.*
zirkin: *escabullir, evitar.*
zirkin egin: *evadir, escabullirse, esquivar.*
zirriborrua: *borrón y borrador* en escritura o dibujo.
zitxal (zital): *irritante o irritable.*
zitxaldu (zitaldu): *irritar, enconar.* (Lo mismo se emplea para las heridas o para los enfados personales).
zoixa, zoi: *tepe, terrón.*
zoramena: *júbilo, suceso de locura.*
zumitz, zumitza: *tiras de mimbre de cestería.*
zurkatxa: *escarmiento.* (Baita ere T. Etxebarriak dakarren erara: *miedo* edo *temor*).

JOSE PAULO ULIBARRI GALINDEZ
HIZTEGIA

Patxi Galé Garcíak paratutako testua (*)

I. AURKEZPENA

Lan honekin, oraindik aztertzeke dagoen Ulibarri euskaltzalearen obra idatzia ezagutzera eman eta, ahal den heinean oraindik egiteke bidean dagoen euskal hiztegigintza batuarentzat lagungarri izan daitekeen material xumea eskaini nahi izan dugu.

Transkripzio lan hutsa ez ezik, gure idazle honen *Gutunliburuan* agertzen den hiztegi labur horren birrordenazioa egitea izan da gure lanaren lehen atal honen xedea. Ondoren, ikerlariek hitzen azterketa sakonagoa egin ahal dute. Hitz bakoitza *Gutunliburuan* paratzera bultzatu zuten irizpideak miatu eta balioztatu ondoren, beraren gaurkotasuna norainokoa den argiago ikusi ahal dugu. Halaber, Ulibarrik erabili zituen iturrien ikerketa arretaz egitea interes handiko lana izan liteke.

Arabako Diputazioaren Kultura Biltzarrak 1975. urtean argitara eman zuen eskuizkribuaren facsimila izan da orain artean Jose Paulo Ulibarri Galindezen euskarazko lanak ikusteko aukera ia bakarra, ez nolanahikoa ordea. Alabaina edizio kritiko gehiagoren urria nabaria da gure hizkuntzaren bergauzatze lanak fin egin nahi baldin badira. Hiztegi hau ezagutzeko parada, beraz, euskal ikastunak bazuen, ez ordea era ordenatuan agertzen zen ediziorik. Hutsune hori bete nahi izan dugu hain zuzen ere lan berri honekin.

Gutunliburuaren hasierako 152 orrialdeak eskuz zenbatuta utzi zituen Ulibarrik baina, nekatu antzean edo, aurrerakoak zenbakirik gabe daude. Eskuizkribuak bere osoan, hiru motatako testuak dakartza. Izenak, berak dioenez, gutunak dira hasierako asmoa eta liburuaren parte handi bat osatzen dutenak. Beste parte handi bat olerkiek osatzen dute, gehienak hiztegiaren ostean, baina hiztegia baino lehen, gutunen artean edota gutunetan beretan, beste zenbait kausi daiteke. Liburuaren bigarren herenean hor nonbait hasten da guk aztertu dugun hiztegia, facsimila duen irakurlearentzat, betetzen dituen orrialde-

(*) *Oharra:* Patxi Galé García, Bilbon jaioa da 1960ko abenduaren 8an. Maisu ikasketak burututa, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntzako Saileko irakasle funtzionarioa da lanbidez. Une honetan Giza eta Kultur Antropologia ikasketak ari da burutzen Deustuko Unibertsitatean.

Euskaltzaindiko Onomastika batzordeko aholkulari izendatu zuten 1999ko martxoan eta ordutik batzorde horren zenbait egitasmotan ari da lanean.

ak 1etik aurrera zenbatu ditugu. Kontuan eduki beharra dago, 7. zenbakia eraman behar lukeen orrialdea, aipatu facsimilean geroago berriro agertzen den 9. orrialdea dela. Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako Josune Olabarriari esker, Koldo Mitxelena Kulturunetik eskuratu ahal izan dugu jatorrizko 7. orrialde benetakoaren kopia. Guztira 29 orrialde ditu, baina amaitu ondoan, hurrengo 7 orrialdeetan eta beste zenbait testuren gainean nahiz azpian, beste hitz batzuk agertzen dira lerrokaturik. Hortaz, 37. orrialderaino helduko da gure azterketa. Orrialde hauek espreski hiztegikoak direnak behinik behin, bina zutabetan banatuta daude. Geure transkripzioan zehar, orrialdeen hasierari dagozkion zenbakiak jartzen ditugu eta zutabeak A eta B letrez bereizten, ezkerrekoa edo eskuinekoa den adieraziz.

Sistema ordenatu batez egiten ez diren lan gehienen legez, Ulibarriren lan hau agian, garbiro eta ordenaz hasi zen. Baina hitzak sailkatu ahala, lehenago jarritakoen artean, eta batzuetan zirrikituetatik ihes bezala, berba gehiago eta hauen esanahien pilaketa suertatuz joan zen, azkenean aski lan desitxuratua gertatuz. Horrek dakarren lehenengo ondorioa hitzen errepikapena da. Transkripzioan maiz kausituko da hitz bera, edo eta hitz multzo bera hiztegian zehar. Hitzak sailkatzeko sistema logikoena ordena alfabetikoa den arren, gauzak ez dira hain argiak hitz batzuen alboan beraien sinonimoak ezartzen ditugunean, eta hau izan zen, hain zuzen, Ulibarrik egin zuena. Geure transkripzioan, esannahi berari dagozkion sinonimoak elkarren azpian jarri ditugu, guztiei esannahi bera dagokielarik. Orohar, Ulibarriren grafiak errespetatu ditugu zehazki, nahiz askotan argi samar geratu idazkera batzuk okerrak zirela. Maiz zuzenketak nahiz falta izan diren letrak parentesi artean gaineratu ditugu, irakurlearen lana erraztearren. Eskuizkribuaren kalitatea dela eta, zati batzuk ezin dira behar bezain ongi irakurri. Hala ere, Larramendiren hiztegiaren laguntzaz zalantza gehienak interpretatu ahal izan ditugu. Honelakoetan ere parentesi artean jarri ditugu geuk bilatu eta gaineratutako zatiak.

Hitz hutsak ez ezik, Ulibarrik zenbait esamolde edo lokuzioren bilketa ere egin zuen, besterik gabe hiztegian gaineratuz. Honelakoak agertarazten ditugu era berean, baina haien barruan dauden hitzak ere gaineratu ditugu hiztegiaren ordenazioan, irakurlea lokuzioaren sarrerara bideratuz.

Honenbestez, hona hemen Ulibarri euskaltzale arabarraren hiztegi xumea. Larramendi handiaren eragina sobera nabarmena den arren, segur gaude hitz guztion artean harribitxiren bat kausi daitekeela. Hiztegitxo hau izan dakigun beraz lagungarri, Jose Paulo Ulibarrik berak adierazi zituen asmoak lortzeko:

Gueure euzkera maite
yakinzu estiya
gordetiarren daigun
berbetan garbiya;
erdera atzituec
eztayela loitu;
ardura onegaz gogor
ez gaguizan galdu.

II. HIZTEGIAREN TRANSKRIPZIOA

01A orrialdea:

Aitona: Abuelo.
Aiteobe: Abuelo.
Aita nagocia: Abuelo.
Aitasaba: Abuelo.
Aitasoa: Abuelo.
Aitagoya: Abuelo.
Amona: Abuela.
Amanagozia: Abuela.
Amasaba: Abuela.
Ama andrea: Abucla.
Apaiza: Cura sacerdote.
Apeza: Cura sacerdote.
Abadia: Cura sacerdote.
Abade aita: Cura párroco.
Apainketa: Ornamento.
Edergarria: Ornamento.
Apaingarria: Ornamento.
Edercaya: Ornamento.
Apaindonak: Ornamentos de la iglesia.
Elehsacoari: Obispado.
Apezpicugoa: Obispado.
Ypizticugoa: Obispado.
Apain politac: Perfil. Última línea de la figura y delicados adornos.
Aita donzuen goyendea: Pontificado.
Aita donzuari dagona: Pontifical.
Aboeztu: Rosolverse (Resolverse), disiparse, evaporarse.
Boneatu: Rosolverse (Resolverse), disiparse, evaporarse.
Apaindua: Adornado.
Edertua: Adornado.
Galantua: Adornado.
Apezpicua: Obispo

01B orrialdea:

Aldandetu: Alterar.
Aldiacatu: Alternar.
Aldizkatu: Alternar.
Aditzaña: Tribunal de audiencia.
Aberekeria: Brutalidad.
Arazoa: Ocupación, faena.
Aguindu: Prometer.
Luscandu: Prometer.
Loscaindu: Prometer.
Aoan cibolla: Punto en boca.
Ago (isilic): Punto en boca.
Gauden (Gauden) (isilic): Punto en boca.
Zaute (isilic): Punto en boca.
Andiquitarra: Real, regio.
Aditu: Sentir, oír.
Enzun: Sentir, oír.
Istu: Sentir, oír.
Aratu: Mirar con curiosidad.
Aracatu: Mirar con curiosidad.
Begarcatu: Mirar con curiosidad.
Arraundu: Remar.
Arraunean: Remar.
Atelatu: Reñir.
Atelecatu: Reñir.
Aserratu: Reprehender.
Aserretu: Reprehender.
Aguiricatu: Reprehender.
Aldapa: Repecho.
Aldatsa: Repecho.
Arrigola: Repleción de comida.
Asea: Repleción de comida.
Igüitua: Repleción de comida.
Arrauna: Romero (Remero).
Arraunlea: Romero (Remero).
Arrauna: Remo.
Boacaya: Remo.
Arauslea: Reo culpado.
Obendua: Reo culpado.
Hoguendua: Reo culpado.
Aurkeztea: Representación con que se hace pres(en)te algo.
Betaztatzea: Representación con que se hace pres(en)te algo.
Anoa: Ración.

02A orrialdea:

Aberatza: Rico, adinerado, hacendado.
Ondiansua: Rico, adinerado, hacendado.
Dirutia: Rico, adinerado, hacendado.
Adiñona: Razonable, mediano.
Andiquitarra: Real, regio.
Anza: Semejanza.
Antzoa: Semejanza.
Irudia: Semejanza.
Aldia: Turno.
Chanda: Turno.
Autorco: Sigilo de la confensión (confesión).
Goarpea: Sigilo de la confensión (confesión).
Isil premia: Sigilo de la confensión (confesión).
Eunkia: Sigilo de la confensión (confesión).
Asostomatu: Sobresaltar, asustar.
Icaratu: Sobresaltar, asustar.
Arteztu: Re(c)tificar.
Artezkidatu: Re(c)tificar.
Zucendu: Re(c)tificar.
Zucenquidatu: Re(c)tificar.
Azpiuna: Solomo.
Bizcar: Solomo.
Mamina: Solomo.
Ats: Soplo.
Atsia: Soplo.
Aicea: Soplo.
Buha: Soplo.
Putza: Soplo.
Auzkiarra: Superficial.
Aisaldarra: Superficial.
Gaindarra: Superficial.
Auzkia: Superficie.
Aisala: Superficie.
Asyala: Superficie.
Gaina: Superficie.
Artzia: Renuncia, renunciación.
Artzontea: Urbanidad.
Beguirunea: Urbanidad.
Alditza: Verbo en la filosofía.
Adititza: Verbo en la filosofía.
Arrigola: Repleción de comida.
Asea: Repleción de comida.
Igüitu: Repleción de comida.
Andre limuria: Cortesana, dama cortesana.
Ats: Soplo.
Aicea: Soplo.
Aicea: Soplo.
Putza: Soplo.
Aukerazioa: Creación, elección.
Aukerandea: Nombramiento para algún empleo.
Aboestu: Resolverse, disiparse, evaporarse.
Boneatu: Resolverse, disiparse, evaporarse.
Aukeratu: (Nombramiento para algún empleo) y nombrar para él algún sugetu (sujeto).
Atseguin: Respirar.
Atseden: Respirar.
Asnatu: Respirar.
Asnase (artu): Respirar.
Arnase artu: Respirar.
Aldapa: Cuesta.
Erripa: Cuesta.
Aldatza: Cuesta.
Adarra: Rama.
Adakia: Rama.
Apita: Cuesta mui (muy) pendiente.
Ardura: Cuidado.
Ajola: Cuidado.
Arta: Cuidado.
Antsia: Cuidado.
Askidatu: Cumplir con alguno.
Adacaya: Rama.
Tantaya: Rama.
Abarra: Rama.

02B orrialdea:

Antusia: Ambición.
Andinaya: Ambición.
Omenaya: Ambición.
Andigura: Ambición.
Irritsa: Ambición.
Ala biz: Amén.
Alan biz: Amén.
Ala dela: Amén
Alan icen dedilla: Amén.
Aingura: Ancora.
Angura: Ancora.
Aberea: Animal.
Abrea: Animal.
Alaitu: Animar, esforzar.
Indartu: Animar, esforzar.
Kemendu: Animar, esforzar.
Adeskidia: Amigo.
Aurreciana: Antecesor, el que precedió en algo.
Aurrezana: Antecesor, el que precedió en algo.
Asmatu: Adivinar.
Astiatu: Adivinar.
Iguerri: Adivinar.
Arenganatu: Adherir, llegarse a otro.
Aganatu naiz, cera, da, ce(n): Adherir, llegarse a otro.
Acopilatzea: Acometer.
Eraso: Acometer.
Eraunsi: Acometer.
Anunz: (H)acia aquí.
Araunz: (H)acia allí.
Arthaz beguiratu on bateratua: A(d)ministrar, tratar o cuidar haciendas, rentas públicas, etc.
Adigarria: Admirable.
Adiguiña: Admirable.

03A orrialdea:

Acopilatu: Atacar al enemigo.
Eraso: Atacar al enemigo.
Eraunsi: Atacar al enemigo.
Arritu: Atónito.
Antzecoa: Pescozón.
Matrallacoa: Pescozón.
Masallecoa: Pescozón.
Belarrondocoa: Pescozón.
Aurizkitu: Atropellarse, darse demasiada prisa.
Urduritu: Atropellarse, darse demasiada prisa.
Araudea: Reglamento.
Araua: Reglamento.
Adracaya: Reglamento.
Ausarcia: Atraidorado, atrevimiento.
Arcia: Pico de canteros.
Arautu: Regla, verbo.
Adresutu: Regla, verbo.
Adrastu: Regla, verbo.
Arazo andia: Barahúnda.
Arazquetu: Retirarse del bullicio.
Aoa: Boca.
Aboa: Boca.
Auba: Boca.
Aba: Boca.
Autzaioa: Bucina (Bocina).
Charanbela: Bucina (Bocina).
Aipatua: Propuesto.
Gogartua: Propuesto.
Arpa: Calambre.
Arrampa: Calambre.
Inhurria: Calambre.
Aga purua: Maza, arma antigua.
Agripea: Certeza.
Icaldea: Certeza.
Agripea: Certificación.
Agripetzea: Certificación.
Aldecoya: Circunstancia.
Darraicoya: Circunstancia.
Agripea: Seguridad, certeza.
Arguiera: Claridad de la luz, claridad, dote de gloria.
Argui doaiña: Claridad de la luz, claridad, dote de gloria.
Aimbat gaiztoago: Peor que peor.
Aimbat den guafo: Peor que peor.

Aurkezgarria: Despreciable.
Urrungarria: Despreciable.
Utsasgarria: Despreciable.
Auketza: Desprecio.
Urruña: Desprecio.
Usasa: Desprecio.
Andiacatu: Preciarse.
Otsarrotu: Preciarse.
Arturguia: Dominante.
Algara: Risada.
Parra: Risada.
Farraldia: Risada.
Arteztea: Dirección.
Zucendea: Dirección.
Aratu: Registrar, mirar con curiosidad.
Aracatu: Registrar, mirar con curiosidad.
Begarcatu: Registrar, mirar con curiosidad.
Aspesa: Zudar (Sudar).
Enura: Zudar (Sudar).
Cadura: Zudar (Sudar).
Canyura: Zudar (Sudar).
Icerdia: Zudar (Sudar).
Aienatu: A(h)uyentar.
Aoan cibolla: Punto en boca.
Ago (isilic): Punto en boca.
Gauden (isilic): Punto en boca.
Zaute isilic: Punto en boca.
Aizartu: Atreverse.
Aizartu: Atreverse.
Aizartua: Atrevido.
Aizartasuna: Atrevimiento, descoco.
Arrotza: Extranjero.
Azcorra: Animoso, valiente.
Aukera: Elección.

03B orrialdea:

Aldra: Multitud, montón.
Pilloa: Multitud, montón.
Taldea: Multitud, montón.
Autu: Elegir.
Autatu (A)-: Elegir.
Aupada: Pelea.
Aupatu: Clamorear a ella (a la pelea).
Aulkia: Asiento. Se aplica a la silla del tribunal o a su autoridad.
Adieranza: Requerimiento, requisitoria de un juez a otro.
Aizakiiac: Pretestos (Pretextos).
Ausarto: Determinadamente.
Ausarkia: Determinadamente.
Ausarkiro: Osadamente.
Aurpe: Rendimiento, submisión (sumisión).
Aurpeera: Rendimeinto, submisión (sumisión).
Erapea: Rendimiento, submisión (sumisión).
Araukidia: Comformidad.
Erakida: Conformidad.
Aguintaria: Comandante.
Araudea: Reglamento.
Aupatuten da: Proponer.
Erapetu: Rendir, sujetar.
Autasiac: Elegidos.
Arbindu: Estrechar.
Askidatzea: Cumplimiento.
Antsi izan: Conveniente.
Agripetu: Certifico.
Aidurkeria: Malignida(d).
Aucilaria: Litigante.
Leyazalea: Litigante.
Liscarraria: Litigante.
Artesi: Lograr.
Irichi: Lograr.
Aurdegui: Tirar, arrojar.
Aurdeguitu: Tirar, arrojar.
Aurtegui: Tiro, a(c)ción de tirar.
Ucaldia: Tiro, a(c)ción de tirar.
Besarra: Tiro, a(c)ción de tirar.

04A orrialdea:

Arrazcoa: Tambor.
Atabala: Tambor.
Azkena: Último.

Atzena: Último.
Aldecoya: Variable, in(e)stable.
Aldacorra: Variable, in(e)stable.
Aronzcoa: Ulterior.
Arunzcoa: Ulterior.
Almena: Poderío.
Areaya: Vela de cera.
Arguicaya: Vela de cera.
Ezeorra: Vela de cera.
Alperra: Osioso, osiosos (Ocioso, ociosos).
Aroya: Osioso, osiosos (Ocioso, ociosos).
Naguia: Osioso, ociosos (Ocioso, ociosos).
Aizapia: Vela de navío.
Antzesandea ela: Parábola.
Besalitza: Parábola.
Aurcara: Oposición.
Aldatu: Remudar.
Amena: Puntual, exacto, fiel.
Alaiturria: Pucilámine (Pusilánime).
Asacatu: Acabarse.
Neitu: Acabarse.
Apucatu: Acaecer.
Adreztu: Remendar.
Adobatu: Remendar.
Onguitu: Remendar.
Antolatu: Remendar.
Alogatu: Remendar.
Aurizkitu: Alcalcar.
Aure arteza: Rectángulo.
Antsiatu: Afligir.
Ahaica: Provocación.
Ataica: Provocación.
Ayubea: Alarido.
Agurra: Salutación.
Diosala: Salutación.
Amamerua: Alguacil.
Arrauna: Romero (Remero).
Arraunea: Romero (Remero).
Alogadu: Alquilar.
Atanguin: Perspectiva.
Atanguiria (Atan)-: Perspectiva.
Azama: Ama de criar.
Atanguiria: Perspe(c)tiva, obra.
Aurtiki: Arrojar.
Urtegui: Arrojar.
Ausarta: Resuelto.
Ausartatu: Atreverse.
Azartu: Atreverse.
Arpilloa: Saqueo.
Azarria: Atrevido.
Azarkuntza: Atrevimiento.
Antzola: Retablo de altar.
Arrastelua: Bieldo.
Ahopaldiac: Bocanadas.
Ahamena: Bocado.
Askitoa: Osemoya, satisfa(c)ción, a(c)ción de satisfacer.
Ardancoya: Borracho, vinolento.
Auchuloncia: Salvadera.
Alapidia: Camino libre.
Bidaguiroa: Temple de camino.

04B orrialdea:

Azkina: Casera, hacendosa.
Urena: Casera, hacendosa.
Artizarra: Norte, la estrella de el (del) norte.
Ugarokia: Norte, la estrella de el (del) norte.
Alazaguiña: Comezón.
Atzguillia: Comezón.
Asmecotu: Pronosticar.
Aztiatu: Pronosticar.
Asmatu: Pronosticar.
Arrontera: Común.
Aukiarra: Superficial.
Aisaldarra: Superficial.
Gaindarra: Superficial.
Arrontatu: Hacer común.
Auzkia: Superficial.
Aisala: Superficial.
Esyala: Superficial.
Atroyatu: Confesar.
Aztura: Costumbre.
Arana: Endrina.

Arachi: Recluir.
Aitsi: Fácil.
Astoa: Fiador.
Atseden: Reposar.
Atzaga: Fin, postre.
Atelatu: Reñir, reprender.
Atelecatu: Reñir, reprender.
Asserratu: Reñir, reprender.
Aguiricatu: Reñir, reprender.
Amurusia: Galanteo.
Amorantia: Galanteo.
Azpildu: Ropa.
Aurizkitu: Golpear.
Antzesto (Antzestu): Pintar.
Anzatzua: Hábil.
Andizura: Honor.
Andizca: Ponderación, encarecimiento.
Aihertu: Inclinarse.
Arauslea: Reo culpado.
Obenduna: Reo culpado.
Hoguenduna: Reo culpado.
Aldaca: Lado.
Algaraz farre eguin: Reír a carcagadas (carcajadas).
Algarac eguin: Reír a carcagadas (carcajadas).
Auna: Ladrido.
Eusia: Ladrido.
Sainga: Ladrido.
Almotea: Motivo.
Afantua: Muro.
Arean: Nada.
Aisia: Ociosidad.
Arrontera: Ordinario.
Arronta: Común.
Albenia: Orla.

05A orrialdea:

Ausina: Ortiga.
Asune: Ortiga.
Aozteguia: Pajar.
Amatigoa: Serenidad, sosiego.
Beregandea: Serenidad, sosiego.
Gozaera: Serenidad, sosiego.
Acizurria: Papera.
Aldecor: Parcial.
Altistea: Perla.
Almorra: Pared.
Oltza: Pared.
Asmegokitu: Prenunciar (Pronunciar).
Atartea: Portal.
Arritu: Petrificar.
Arritan biurtu: Petrificar.
Aurrena: Principal.
Hurrena: Principal.
Aurtara: Puñado.
Escucada: Puñado.
Arraundu: Remar.
Arraunean: Remar.
Aratza: Puro.
Arrauna: Remo.
Boacaya: Remo.
Arri iraztua: Rayo.
Ozprina: Rayo.
Alhadura: Reprehensión.
Arritu: Reñir.
Alhatu: Reprehnder (Reprender).
Arrochina: Resina.
Aguindu: Mandar.
Mesatu: Mandar.
Manatu: Mandar.
Ecarautu: Mandar.
Amasa: Resuello.
Arnasa: Resuello.
Escuzta: Manejo.
Antzadura: Manejo.
Manayna: Manejo.
Arecha: Roble.
Azaraoa: Rocío.
Artzucotu: Rehusar.
Artzucatu: Rehusar.
Auznartu: Roer.
Abaresca: Roso y belloso (velloso).
Askietsi: Satisfacer.
Aldecoa: Próximo.
Urcoa: Próximo.

Askietsia: Satisfecho.
Asmegutaria: Profeta.
Aldiona: Sazón.
Alayoa: Semejante.
Almicoya: Rodadero, lo que rueda fácilmente.
Iboilcoya (Ibilcoya): Rodadero, lo que rueda fácilmente.
Ayerua: Seña, amago.
Arrayo: Síguele.
Askicuntza: Sufic(i)encia.
Askitsua: Suficiente.

05B orrialdea:

Anguelua: Suelo.
Auhendu: Suspirar.
Auhena: Suspiro.
Arraya: Pesca, el pescado.
Arraina: Pesca, el pescado.
Armora: Tapia.
Ascagarria: Resolutivo, que tiene virtud de resolver.
Amia: Tirano.
Aspertu: Vengarse.
Azcartasuna: Vigor.
Azcarra: Vigoroso.
Al: Potencia.
Ahala: Potencia.
Almena: Potencia.
Acamelua: Yezgo.
Acostomatu: Sobresaltar, asaltar.
Icaratu: Sobresaltar, asaltar.
Acotatu: Citar.
Auteman: Escudriñar.
Asantua: Muro.
Aldecoa: Próximo.
Urcoa: Próximo.
Azpizuna: Solomo.
Bizcar mamina: Solomo.
Azpildu: Ropa.
Aurrandea: Continuación.
Plegua: Continuación.
Arguiaren irudastea: Refracción eladióptrica.
Antzordez: Verbigracia.
Armagaia: Sexo, sé eso.
Antustia: Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Andia: Vanagloria.
Antustea: Vanagloria.
Ambale: Venerable.
Donecarra: Venerable.
Gorgarria: Venerable.
Ohoragarria: Venerable.
Alditza: Verbo en la filosofía.
Aditita: Verbo en la filosofía.
Azbera: Suspiro.
Aurcaia: Talankera.
Achola: Tecla.
Aur(ti)guia: Tiro.
Cualdia: Tiro.
Besarra: Tiro.
Iraitzia: Tiro.
Arkitu: Tomar, hallar.
Idoro: Tomar, hallar.
Argui: Mecha torcida.
Biucaya: Mecha torcida.
Mincaitza: Tormento.
Oñacea: Tormento.
Arauli: Trabucar.
Araulitu: Trabucar.
Auztepaitu: Transigir.
Araisteguia: Reclusión, cárcel.
Asiera: Principio.
Dapurua: Principio.
Aldebita: Problema.

06A orrialdea:

Bai yauna, ez yauna: Sí señor, no señor.
Bicicayac: Alimentos.
Biotza: Corazón.
Biiotza: Corazón.
Beaza: Amenaza.
Beretacotu: Apropiado.
Baastitu: Passear, passiarse (Pasear, pasearse).
Bohatu: Arranciarse el tocino.

Billacatu: Arruinar.
Bacuina: Badil.
Badamina: Calentura.
Elgepa: Calentura.
Bere burua alchaturic: Cansado de sí mismo.
Beguilastoa: Ceja.
Baldimba: Cierta, de cierto.
Balimba: Cierta, de cierto.
Albadin bere: Cierta, de cierto.
Boketa: Colada.
Bogada: Colada.
Betzuloa: Cuencas de los ojos.
Beguibarrena: Cuencas de los ojos.
Barrendaria: Entremetido (Entrometido).
Besteren buruan centza: Escarmentar.
Buthuna: Esquela.
Ezkela: Esquela.
Belarra: Frente.
Betizua: Indómito.
Barrendaria: Introducido, entremetido (entrometido).
Becarria: Legaña.
Bicioa: Lombriz.
Balbea: Muerte.
Bilia: Pollo.
Chita: Pollo.
Beartu: Precisar, necesitar.
Buga: Prenda.
Berretura: Recaída.
Bircontaera: Recuentro (Recuento).
Birloratu: Reflorecer.
Belorita: Rollo.

06B orrialdea:

Bidorea: Tumulto.
Beriña: Vidrio.
Beteala: Plenipotencia.
Berecinde: Artículo.
Barundea: Sencillez.
Tolecabea: Sencillez.
Batucie: Individuos.
Batzarrac: Ayuntamientos.
Bere oldean: A su boluntad (voluntad).
Baketizte aetan: Pluralida(d) de votos.
Baigointaldea: Ocurriese.
Bere istaldea: A descreción (discreción).
Billercitu: Examinar.
Bidacaiztu: Dispongan.
Betustean: Consideración.
Bialketa: Semisción (Remisión), a(c)ción de imbiar (enviar).
Bidalketa: Semisción (Remisión), a(c)ción de imbiar (enviar).
Buruendun: Capitán.
Berzarri: Restablecer.
Berdiñaurrea: (I)sógono en la geometría.
Berdinbollo: Isoperímetro.
Berdiñaurrea: Isopleuro, triángulo equilátero.
Berdinbiraurra: Isó(s)celes, triángulo con dos lados yguales (iguales).
Bibetaria: Opinante.
Betziztu: Verdugo, ministro de la justicia.
Galostu: Verdugo, ministro de la justicia.
Galotsitu: Verdugo, ministro de la justicia.
Borreroa: Verdugo, ministro de la justicia.
Bascornia: Víveres.

07A orrialdea:

Baimena: Licencia.
Escudancia: Licencia.
Borcha: Violencia.
Ercha: Violencia.
Erchacuntza: Violencia.
Keisua: Violencia.
Berandu: Tardar.

Beran: Tardar.
Belutu: Tardar.
Beriera: Reforma, reformación.
Biriera: Reforma, reformación.
Batziazaldea: Topographia (Topografía), discripción (descripción) de un lugar.
Baimendu: Permitir.
Biasutu: Permitir.
Beguisyada: Puntería.
Beacartu: Respetar.
Beatzalea: Inspector.
Beguiratzallea: Inspector.
Ycuslea: Inspector.
Bereala: Al instante.
Bertati: Al instante.
Liparrean: Al instante.
Bidaguea: Tirano.
Amia: Tirano.
Beaguida: Relación, respeto mutuo.
Elcargokia: Relación, respeto mutuo.
Besartu: Intimar.
Sarpetu: Intimar.
Banatia: Particular, especial, singular.
Baldana: Floxo (Flojo), descui(da)do.
Bisutsa: Rocío, lluvia menudita.
Lambroa: Rocío, lluvia menudita.
Euri lambroa: Rocío, lluvia menudita.
Cirimiria: Rocío, lluvia menudita.
Baralla: Bulla descompuesta.
Bear dana eman: Suministrar.
Bialkiña: El cnviado o embaxador (embajador).
Billoba: Biznieto.
Begolcha: Ojal.
Bacandu: Desunir.
Bereci: Desunir.
Bataguetu: Desunir.
Desbatu: Desunir.
Besteskia: Subsi(s)tencia, hispe...sis en la filosofía.
Beargaya: Diligencia, negocio.
Bilorruskia: Pergamino.
Bibechaoa: Diphtongo (Diptongo).
Baya: Puerto.
Bayona: Puerto.
Bizezarra: Diploma.
Naldarguia: Diploma.
Bertiraundea: Subsistencia, permanencia.
Berezdea: División.
Uzcaya: División.
Uzcura: División.
Betulea: Pestaña.
Bepiloa: Pestaña.
Bidechigorra: Atajo.
Chidorra: Atajo.
Bidesca: Atajo.
Biurtu: Restituir.
Yaupetu: Restituir.
Beatorrea: Atalaya, lugar alto para descubrir.
Beatokia: Atalaya, lugar alto para descubrir.
Icuslecua: Atalaya, lugar alto para descubrir.
Beguizaita: Sobrevista en los murriones.
Beguinuntia: Atento, cortés.
Basachoria: Ave silvestre.
Babiaca: Ro(mana) de pesar.
Lapacoskia: Ro(mana) de pesar.
Biztu: Avivar.
Piztu: Avivar.
Bizierazo: Avivar.
Pizterazi: Avivar.

07B orrialdea:

Bala yoala: Bala biene (viene) de la luzkeya que significa *ya marchará y camina.*
Biloiba: Biznieto.
Biaurbasoa: Biznieto.
Beraro: Blandamente.
Berakiro: Blandamente.
Beguinkiro: Blandamente.

Balaren pisua astuna: Calibre de el (del) cañón, su hueco.
Briduala: Rienda, brida.
Aoteskia: Rienda, brida.
Becaldea: Comparación.
Bardincuntza: Comparación
Bai benetan: Sí por cierto.
Bai sierto ere: Sí por cierto.
Nola ere: Sí por cierto.
Celambere: Sí por cierto.
Baita behar (...) ere: Sí por si aca (...).
Batunea: Complexo (Complejo).
Bilgura: Complexo (Complejo).
Bariasaya: Derramo en la architetura (arquitectura).
Bardikia: Derramo en la architetura (arquitectura).
Bertucitu: Subdividir.
Berriz ucitu: Subdividir.
Beso: Codo, codal, medida.
Ucaba: Codo, codal, medida.
Boillandea: Corona.
Biotztarra: Cordial.
Biotzecoa: Cordial.
Boalda: Tumulto de el (del) pueblo.
Boil donea: Custodia, la de el (del) sacramento.
Betiro: Perpendicular.
Burukia: Mitra.
Greza: Mitra.
Bertirago: Repasar, bolber (volver) a pasar.
Berriz igaro: Repasar, bolber (volver) a pasar.
Basamortua: Táramo (Páramo).
Eremua: Táramo (Páramo).
Ermua: Táramo (Páramo).
Berlasaitu: Relaxación (Relajación).
Bernasaitu: Relaxación (Relajación).
Bularcaya: Parapecto (Parapeto).
Baratu: Parar, no pasar adelante.
Guelditu: Parar, no pasar adelante.
Bidadia: Percepción.
Bidaditzea: Percepción.
Bidaditu: Percibir.
Baña: Pero, conjunción.
Bañan: Pero, conjunción.
Baya: Pero, conjunción.
Bainan: Pero, conjunción.

08A orrialdea:

Biotzukia: Misericordia, pieda(d).
Malsoa: Misericordia, pieda(d).
Urricaltia: Misericordia, pieda(d).
Biotz bera: Misericordia, pieda(d).
Chortena: Pezón de la fruta.
Beartua: Pobre.
Ekalea: Pobre.
Eskelea: Pobre.
Guizagaisoa: Pobre, hombre triste desdichado.
Gaisoa: Pobre, hombre triste desdichado.
Gasyoa: Pobre, hombre triste desdichado.
Biarkizaya: Personero, procurador.
Biarkizaiña (Biarki)-: Personero, procurador.
Bollacurua: Pelea.
Andizca: Pelea.
Bucatu: Rematar, acabar, tiene origen c(u)scaldún.
Atzendu: Rematar, acabar, tiene origen c(u)scaldún.
Biursatea: Poema.
Lototsatea: Poema.
Belaguia: Remedo.
Beakina: Precaución.
Lemira: Precaución.
Berpatzea: Reunión.
Berrizbatzea: Reunión.
Berecitu: Prescindir, separar.
Bereistu: Prescindir, separar.
Biotzukia: Piadoso.
Malsoa: Piadoso.
Urricaltia: Piadoso.
Biotzbera: Piadoso.
Berautua: Prescripto (Prescrito).

Berataratua: Prescripto (Prescrito).
Baña: Pero, conjunción.
Bañan: Pero, conjunción.
Baya: Pero, conjunción.
Bainan: Pero, conjunción.
Bacarkidorea: Pro cónsul (Procónsul), proconsulado.
Birsaldu: Revender.
Baya: Puerto.
Bayona: Puerto.
Bostetica: Quinta de soldados.
Bortzetica: Quinta de soldados.
Birica: Pulmón, libianos (livianos), fofes.
Birikia: Pulmón, libianos (livianos), fofes.
Biurritu: Pervertir.
Bostepaya: Quinto, un quinto de la cosa devidida (dividida) en cinco.
Bolla: Quadrante (Cuadrante).
Urena: Quadrante (Cuadrante).
Bostetica: Quinta de soldados.
Bortzetica: Quinta de soldados.
Bolla: Quadrante (Cuadrante) de red.
Urena: Quadrante (Cuadrante) de red.
Bostepaya: Quinto, un quinto de la cosa dividida en cinco.
Bizodiera: Organización en el cuerpo.
Berterosgua: Redención, acción de redimir.
Berriz eraztea: Redención, acción de redimir.
Burula: Septiembre.
Yrailla: Septiembre.
Boilla: Redondo.
Biribilla: Redondo.
Bedoya: Provanza, averiguación.
Bertera: Reforma, reformación.
Birtera: Reforma, reformación.
Bialdu: Remitir, embiar (enviar).
Bidaldu: Remitir, embiar (enviar).
Egorri: Remitir, embiar (enviar).
Butarguitu: Reflectir en la catróptica (catadióptrica).
Biurtu: Reflectir en la catróptica (catadióptrica).
Biarketatu: Reflexa (Refleja), cautela maliciosa.
Basamortua: Páramo.
Eremua: Páramo.
Boillcria: Orbe, círculo.
Boillagira: Orbe, círculo.
Boillandia: Orbita en la astronomía.
Bucatu: Rematar, acabar, viene de remate y tiene origen e(u)scaldún.
Atzendu: Rematar, acabar, viene de remate y tiene origen e(u)scaldún.
Betoscoa: Orgánico, tocante a música y órgano.
Basatia: Salvage (Salvaje).
Basatarra: Salvage (Salvaje).
Ermutarra: Salvage (Salvaje).
Oyandarra: Salvage (Salvaje).
Batortaria: Organista.
Berticusia: Revista.
Bizoditu: Organizar el cuerpo.
Beacurta: Reverencia, respecto (respeto).
Beguirunea: Reverencia, respecto (respeto).
Bizodia: Órgano en el cuerpo.
Berticusta: Revista.
Ecuzbeta: Revista.
Betea: Repleción.
Beera: Repleción.
Betetasuna: Repleción.
Bisutsa: Rocío, *llubia munidita* (lluvia menudita).
Lambroa: Rocío, *llubia munidita* (lluvia menudita).
Euri lambroa: Rocío, *llubia munidita* (lluvia menudita).

Cirimiria: Rocío, llubia munidita (lluvia menudita).

08B orrialdea:

Burula: Septiembre.
Yrailla: Septiembre.
Bidadia: Sensación.
Bidadiera: Sensación.
Bidaditzea: Sensación.
Cordea: Sensación.
Bidadia: Sentido, potencia de percibir.
Bidaditu: Percibir.
Basca: Mantenimiento.
Yanaria: Mantenimiento.
Otorunza: Mantenimiento.
Berlasaita: Relaxación (Relajación).
Bernasaita: Relaxación (Relajación).
Berritu: Renobar (Renovar).
Barritu: Renobar (Renovar).
Erberritu: Renobar (Renovar).
Bildur: Temer.
Beldur naiz: Temer.
Beldurcara da (Beldur)-: Temer.
Billarta: Propina.
Basaria: Propina.
Bilmaitza: Propina.
Biar dana eman: Suministrar.
Biaota: Siesta.
Birtosatu: Reintegrar.
Boil donea: Custodia, la de el (del) sacramento.
Bacochia: Nones.
Besalkia: Silla.
Bacuna: Simple, sin composición.
Billaikida: Sistema.
Berzeguita: Variedad, diferencia.
Biltokia: Teatro.
Burcoya: Terco.
Lercorra: Terco.
Bestiragoa: Traspasso (Traspaso), angustia.
Bakia: Único.
Bacarra: Único.
Batasuna: Unidad.
Batagoa: Unidad.
Balautsa: Balarasa (Bala rasa).
Besaga: Rayo (Radio) de rueda.
Birdastu: Recaudación, el acto de recaudar.
Berriz dastatu: Recaudación, el acto de recaudar.
Escateratzea: Recaudación, el acto de recaudar.
Billabidero: A prueba.
Ta bego: Estése.
Berroguei urtecoa: Quadragenario (Cuadragenario).
Garizumacoa: Quadragesimal (Cuadragesimal).

09A orrialdea:

Cer dezu gogoan?: ¿En qué piensas?
Certan dezu gogoa?: ¿En qué piensas?
Cantitu: Ablandarse.
Caltea: Perjuicio.
Cusuma: Asco.
Cusumasua: Asqueroso.
Cerabedea: Materialida(d).
Irozgaidea: Materialida(d).
Cunchoiña: Colchón.
Matelasa: Colchón.
Carraca: Lima.
Cealdetu: Perfilarse, ladearse.
Cematu: Amenazar.
Cemaitu: Amenazar.
Cicatu: Picar con instrumento agudo.
Ciricatu: Picar con instrumento agudo.
Gicatu: Picar con instrumento agudo.
Ciricatu: Picar con instrumento agudo.
Ceta: Pertinacia.
Burucoidea: Pertinacia.
Hisia: Pertinacia.

Ceta: Mancha.
Cirkindu zaite: Muévete un poco.
Cirkiñau zaite: Movi(mi)ento leve.
Contrakida: Complicación.
Esakida: Complicación.
Churra: Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Cekena: Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Cicoitza: Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Eutsia: Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Ciscalia: Contra cifra.
Gain: Contra cifra.
Cordea: Sensación.
Bidadia: Sensación.
Bidadiera: Sensación.
Bidadirzea: Sensación.
Caltarraitu: Perseguir.
Cillua: Sello.
Ciguilua: Sello.
Carsoilla: Calbo (Calvo).
Garbala: Calbo (Calvo).
Cileikindea: Moral.
Cemoitu: Resistir.
Chortena: Pezón de la fruta.
Colombeac: Paredes en la arquite(c)tura.
Ciricua: Seda.
Cerrendetan: Alistamiento.
Ciricudia: Sedería, toda la mercadería de sedas.
Ciboldu: Puntar, poner pontos (puntoş) a las letras.
Cia azaldea: Plan.
Ciñatu: Santiguar.
Ciñeraguin: Juramentar.
Ekidei deitzerazo: Juramentar.
Cupida: Lástima.
Errukia: Lástima.
Curpilicoca: Rodada.
Chiliperdica: Rodada.
Chi arguidoya: Ylustríssimo (Ilustrísimo).
Cembantentu: Numerar.
Ciametarra: Piramidal.
Cutsatu: Inficionar.
Keruztatu: Inficionar.

09B orrialdea:

Chi gueidiatia: Excelentíssimo (Excelentísimo).
Cipolla: Botón que se pone en la punta de la espada negra.
Chitez da irichia: Es muy sufrida.
Cigorra: Vara de alcalde.
Chopina: Ochaba (Ochava).
Picher laurena: Ochaba (Ochava).
Laurena: Quartillo (Cuartillo) de vino.
Cebarcaya: Vela de sebo.
Cata motza: Tigre.
Cicatu: Punzar.
Cistatu: Punzar.
Barciatu: Punzar.
Campichea: Tienda de campana.
Cinala: Omnipotencia.
Guciala: Omnipotencia.
Ciraua: Víbora.
Caratosa: Almohaza.
Badortza: Almohaza.
Conculusiac: Amores.
Lanac dirade maite, ez hitze onen colore: Obras son amor(es), que no buenas razones.
Erdilla: Amortecido.
Egokirudia: Analogía, relación o proporción de las cosas entre sí.
Ciboilla: Punto en la ortografia.
Cicatu: Punzar.
Cistatu: Punzar.
Baciatu: Punzar.
Cicoznaya: Avaricia.
Cekenaya: Avaricia.
Guticia: Avaricia.
Irritza: Avaricia.

Cekenkeria: Avaricia.
Cucurarigoa: Avaricia.
Chori itsusia: Avechucho.
Cuchalaba: Baúl, cofre redondo.

10A orrialdea:

Ciamartu: Dibuxar (Dibujar).
Cecenzacurra: Dogo.
Cicotza: Curiosa.
Ciya: Cuña.
Coya: Silla.
Cemoya: Resistencia.
Chaukindea: Castidad.
Chauba: Casto, puru (puro), limpio.
Garbia: Casto, puru (puro), limpio.
Chimista: Relámpago.
Oñeztua: Relámpago.
Oñaztarguia: Relámpago.
Iyurzuria: Relámpago.
Cipia: Ponzoña.
Cerralkia: Silla de caballo.
Chitezcoa: Superlativo.
Guzizcoa: Superlativo.
Conteransia: Supernumerario.
Corontaria: Rentero.
Etontzaria: Rentero.
Maiztarra: Rentero.
Ciriaikia: Tentación.
Cirrica: Tentación.
Coransia: Tinta.
Colocatu: Titubear, titubar.
Curbicheta: Toca, toalla.
Burucoa: Toca, toalla.
Chirimolia: Torbellino.
Giraboilkiña: Torbellino.
Aice buhuma: Torbellino.
Acibumbada: Torbellino.
Celaustea: Transpidación (Transpiración).
Celaustea: Transpiración.
Ciragandu: Transpassar (Traspasar) hiriendo.
Cotiztatu: Tributar.
Gainteman: Tributar.
Calernatu: Trenar (Tronar).
Ortotsa: Trenar (Tronar).
Cemaida: Retención.
Arkeda: Retención.
Guelditzea: Retención.
Gueratzea: Retención.
Ciarguia: Rayo del sol, luz, etc.
Cirarguia: Rayo del sol, luz, etc.
Errañua: Rayo del sol, luz, etc.
Cerbaikitu: Rebajar.
Guichitu: Rebajar.
Urritu: Rebajar.
Ciruta: Pelea.
Bollacura: Pelea.
Coloma: Porte, pilar.
Metarria: Porte, pilar.
Metola: Porte, pilar.
Abea: Porte, pilar.
Chilodia: Pitar, tocar el pito.
Chistun yo: Pitar, tocar el pito.
Cillarra: Plata en la antigua prota.
Ciurtera: Perspicacia.
Ciurrera: Perspicacia.
Ciartea: Perspicacia.
Chit gaistoa: Péssimo (Pésimo).
Donguea: Péssimo (Pésimo).
Caco motza: Perno de carpintero.
Ciliboca: Paraloguismo (Paralogismo).
Cuturra: Obligación.
Premesia: Obligación.
Locana: Obligación.
Cuturtu: Obligar.
Premesitu: Obligar.
Locandu: Obligar.
Curraca: Cepillo.
Aratama: Sepillo (Cepillo).

10B orrialdea:

Doneane: San Juan.
Damua: Pesadumbre, dolor, molestia.
Dolua: Pesadumbre, dolor, molestia.

Dolamena: Pesadumbre, dolor, molestia.
Musturia: Pesadumbre, dolor, molestia.
Darracoiyati: Circunstancia.
Doneala: Religión, professión (profesión) de la ley de dios.
Diaskitu: Multiplicar.
Destatu: Disponer.
Doyuskia: Metopa en la arquite(c)tura.
Dastaria: Probador de gusto o paladar.
Micaria: Probador de gusto o paladar.
Dierria: Nación.
Doacabea: Miserable, desdichado.
Diatu: Poblar.
Diabetatu: Poblar.
Dierondea: República.
Erriia: República.
Dia: Población.
Diabeta: Población.
Dolcaya: Número de vecinos.
Dolgaña: Número de vecinos.
Luro: Número de vecinos.
Doatzutu: Prosperar.
Doatzu eguin: Prosperar.
Patu onecoa (eguin): Prosperar.
Zorionecoa eguin: Prosperar.
Doikia: Suficiencia.
Gaikia: Suficiencia.
Danzkicoa da: Es de prueba.
Diagoitza: Reales del exército (ejército).
Diagueita: Recluta.
Diabilla: Regimiento de soldados.
Debecatu: Prohibir.
Doatzutu: Prosperar.
Doatzu eguin: Prosperar.
Patu onecoa (eguin): Prosperar.
Zorionecoa eguin: Prosperar.
Diaburua: Preboste.
Doitza: Precisción (Precisión), justa puntualidad.
Dintza: Precisción (Precisión), justa puntualidad.
Dianagusia: Presidente.
Eraldatu: Transmutar.
Eralditu: Tratar escribiendo alguna materia.
Erabestatu: Tratar escribiendo alguna materia.
Eralgudatu: Tratar escribiendo alguna materia.
Hitzeguin: Tratar escribiendo alguna materia.
Ekichuloa: Tronera en las baterías.
Erakida: Uniformidad.
Elcartea: Unión, concordia.
Elcargoa: Unión, concordia.
Eraldezcoa: Razonable, conforme a razón.
Eraldiari dagona: Razonable, conforme a razón.
Erabotatu: Rechazar
Iraitzi: Rcchazar.
Arbuyatu: Rechazar.
Eraigoratzea: Reclamación.
Eraigoya: Reclamación.
Estalpea: Protección.
Erabildu: Profesar algún arte, etc.

11A orrialdea:

Echandrea: Señora de casa.
Echecoan(drea): Señora de casa.
Eralgundea: Tratado de algún escrito.
Izkiramera: Tratado de algún escrito.
Erakida: Conformidad.
Araukida: Conformidad.
Eskiboilla: Pabellón.
Ezpaita: Disputa.
Escatima: Disputa.
Leskitza: Disputa.
Esarki: Disputa.

Eraldea: Razón.
Etartu: Recibir.
Ecurtu: Serbicio (Servicio).
Ezauerazo: Notificar.
Yakinerazo: Notificar.
Erabaedea: Resulución (Resolución).
Erabaki: Resolver, decidir.
Egokida: Importancia.
Egitzia: Intrépido.
Egun da eguzki: Siempre.
Egoitza: Residencia, morada.
Bizitza: Residencia, morada.
Biciteguia: Residencia, morada.
Ecoraldea: Residencia, morada.
Erartu: Forma.
Esandea: Relación, narración.
Condaira: Relación, narración.
Eguizta: Relación, narración.
Escudatzeco: Defender.
Erondea: Regencia.
Bazcaera: Regencia.
Anzaera: Regencia.
Endeglatuac: Comprendidos.
Eguiztua: Relatado.
Ecindea: Impocibilida (Imposibilidad).
Ecaraua: Proyecto, di(s)posición cortada.
Ecautu bakida: Dipulación g(ene)ral.
Egopea: Substancia, término filosófico.
Egokida: Importancia.
Eztandatu: Reventar.
Eztanda eguin: Reventar.
Lertu: Reventar.
Lerreguin: Reventar.
Zartatu: Reventar.
Zart (eguin): Reventar.
Zapart eguin: Reventar.
Lardatu: Reventar.
Istanda (eguin): Reventar.
Egutaldia: Jornada de ida y buelta (vuelta).
Yutaldia: Jornada de ida y buelta (vuelta).
Escaria: Representación, súplica.
Ecadoitu: Jusgar (Juzgar), dar sentencia.
Erreguiña: Reina.
Erreina: Reina.
Bateronsa: Reina.
Errukia: Lástima.
Cupida: Lástima.
Escukintza: Mans faitura (Manufactura).
Erdera: Lengua estrangera (extranjera).
Erdara: Lengua estrangera (extranjera).
Erartesukiñac: Lumbres en las armas.
Eranzukia: Réplica.
Buteza: Réplica.
Egobia: N(e)utralidad, indeferencia (indiferencia).
Bibidea: N(e)utralidad, indeferencia (indiferencia).
Eraz ta benaz: Conforme cayeren las pesas.
Ecuya: Intención.
Benaya: Intención.
Ezcutesiac: Pe(r)trechos.
Ecaitataria: Intendente.
Benaitaria: Intendente.
Eder ederra: Relindo.
Etorartetu: Intervenir.
Erchabala: Venda.
Chautu: Purificar.
Icuzi: Purificar.
Garbitu: Purificar.
Suteoa (eguin): Purificar.
Egurcoa: Vízpera (Víspera).

11B orrialdea:

Edaldea: Trago de beber.
Colpea: Trago de beber.
Erodosa: Punto de cantida(d).

Epaitza: Punto, parte de asunto o materia.
Ecaya: Punto sin intención.
Ecaya: Material substantibo (substantivo) y materiales para hacer algo.
Eria o: Enfermo.
Gaisoa: Enfermo.
Eritasuna: Enfermedad.
Ecautua: Diputado.
Ez arian: Como que no hace nada.
Egorritu: Despachar, hacer salir.
Erri egorritu: Desterrar.
Erbestetu: Ídem (Desterrar).
Egokia: Cosa apta, apropósito (a propósito).
Adiutua: Cosa apta, apropósito (a propósito).
Eragozpena: Estorbo, impedimento.
Erabakia: Corte, sentencia, deliberación.
Erkiña: Débil.
Eraldoia: Guigante (Gigante), mo(n)str(u)o en impiedad.
Euntaria: Centurión, el que manda a ciento.
Escuya: Diestra, la mano derecha.
Escuma: Diestra, la mano derecha.
Escuña: Diestra, la mano derecha.
Escuicoa: Diestra, la mano derecha.
Errazkea: Difícil.
Nekeaza: Difícil.
Gaitza: Difícil.
Ekintza: Ministerio.
Landagoa: Ministerio.
Echegosi: Digerir la comida.
Erayan: Digerir la comida.
Ichiritzi: Digerir la comida.
Ehoitia: Digerir la comida.
Ekinaya: Diligencia, actividad.
Bicitasuna: Diligencia, actividad.
Epaitza: Punto, parte de asunto o materia.
Cinbua: Punto, parte de asunto o materia.
Eguncaria: Diligencia, negocio.
Ecatuen bilguma: Diputación General.

12A orrialdea:

Ezcaida: Disparate.
Esteracia: Dissimulación (Disimulación).
Desencusa: Dissimulación (Disimulación).
Emaskida: Distribución.
Emaitza: Don, dádiva.
Espeleta: Box (Boj).
Urrosta: Box (Boj).
Esicundea: Borla.
Escautaria: Postulador.
Errunca: Catálogo.
Cekidora: Catálogo.
Eranza: Retracto (Retrato).
Ecanza: Retracto (Retrato).
Fanza: Retracto (Retrato).
Egosia: Cocción.
Egorgoa: Cocción.
Esta antzibere: Asona de guerra.
Esabiurra: Retra(cta)ción, retra(cta)ción palinodia.
Desesatea: Retracción, retracción palinodia.
Egoaronzcoa: Austral.
Egoialdecoa: Austral.
Eguerdironzcoa: Austral.
Eguerdironzcoa: Austral.
Egoa: Austro u (o) noto, viento de medio día (mediodía).
Egoya: Austro u (o) noto, viento de medio día (mediodía).
Erabakia: Sentencia.
Erabakera: Sentencia.
Erabardea: Sentencia.
Erabaki deicabea: Auto de oficio.
Erabaki artecoa: Auto, interlocutoria.
Ernaya: Advertido.

Erazarria: Advertido.
Zuhurra: Avisado.
Erazo: Avivar.
Pizturaci: Avivar.
Erazoa: Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Eraguiña: Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Aracia: Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Esakia: Axioma.
Erabakia: Axioma.
Euscalarria (Euscalerria): Bascuence, por el paíz (país).
Euskera erria: Bascuence, por el paíz (país).
Erapea: Pupilage (Pupilaje).
Erapekia: Pupilage (Pupilaje).
Ecarkidatu: Consiliar (Conciliar), ganar voluntades.
Epondea: Perentorio, término perontorio (perentorio).
Eripetu: Condenar.
Eranzun: Responder.
Ihardetci: Responder.
Ecarraya: Condición, genio.
Etorkia: Condición, genio.
Funtsa: Condición, genio.
Errunca: Lista, catálogo.
Cekidora: Lista, catálogo.
Erakida: Conformación.
Esondaria: Consejero.
Ecalkida: Constancia.
Alcarkida: Constancia.
Egokida: Constancia.
Erumagarria: Soportable.
Garria: Soportable.
Eroagarria: Soportable.
Eramakizuna: Soportable.
Egopekida: Consubstancialida(d).
Eroakizuna: Consubstancialida(d).
Erkitua: Consumido, flaco.
Esaldia: Oración, proposición.
Erizmatea: Crítica.

12B orrialdea:

Emaznaya: Cuñado del marido.
Emaizpa: Cuñada.
Erazco: Conveniente.
Eragoscoa: Conveniente.
Etorkidascoa: Conveniente.
Elkidascoa: Conveniente.
Eguerdialdea: Sud (Sur).
Etorkicoa: Descendiente.
Onelacoa edo alaco leiñucoa: Descendiente.
Ezekiya: Reprobación, a(c)ción de reprobar.
Iratza: Reprobación, a(c)ción de reprobar.
Arbuya: Reprobación, a(c)ción de reprobar.
Etsi etsian: Desesperadamente.
Etsigoro: Desesperadamente.
Elgaitzaren eltzea: Acceción (Afección), crecimiento de calentura.
Elgaitzaren etortzea (Elgaitzaren)-: Acceción (Afección), crecimiento de calentura.
Elgaitzaren sartzea (Elgaitzaren): Acceción (Afección), crecimiento de calentura.
Erazo: Acometer.
Erauntsi: Acometer.
Acopilatzea: Acometer.
Esondu: Aconsejar.
Escuperatu: Adjudicar.
Meneratu: Adjudicar.
Iñoen escupean: Adjudicar.
Eracarri: Adulación.
Billatu: Adulación.
Ernaya: Advertido, despejado, despierto.
Ernaria: Advertido, despejado, despierto.
Iratzarria: Advertido, despejado, despierto.
Zolia: Advertido, despejado, despierto.

Sena: Advertido, despejado, despierto.
Eguzki muga: Solsticio.
Ezaindu: Afear.
Narricatu: Afear.
Ederrestea: Afición.
Ecarria: Afición.
Lisna: Afición.
Esteratu: Afilar.
Cimeatu: Afilar.
Erdilla: Amartesido (Amortecido).
Egokirudia: Analogía, relacción (relación) o proporción de las cosas entre sí.

13A orrialdea:

Erantzukida: Apología.
Eguiazki: Por cierto que.
Eguiki: Por cierto que.
Estecatu: Apre(he)nder, aprisionar.
Escusamua eta: Paño de manos.
Escuzapia: Paño de manos.
Ekiñartaria: Artífice.
Ekidari: Artífice.
Escutatu: Ocultar.
Estali: Ocultar.
Estaldu: Ocultar.
Gorde: Ocultar.
Esaldia: Oración, proposición.
Otoitza: Oración adios (a dios) o a sus santos.
Erria: Región hablándose de las partes de la tierra y diviciones (divisiones).
Alderria: Región hablándose de las partes de la tierra
y diviciones (divisiones).
Edergarria: Ornamento.
Escaria: Petición.
Escatzea: Petición.
Escukintza: Manifactura (Manufactura).
Ecurtea: Servicio, el acto de serbir (servir).
Escukita: Manutención.
Ekintza: Ministerio.
Landagoa: Ministerio.
Egoa: Noto, austro, viento.
Egoya: Noto, austro, viento.
Egoki: Pertenecer.
Ezauguerazo: Notificar.
Yakin erazo: Notificar.
Eskibilla: Pabellón.
Espa: Quexa (Queja).
Errencura: Quexa (Queja).
Arrencura: Quexa (Queja).
Erditzea: Parir.
Erdi: Parir.
Aurre eguin: Parir.
Seiñeguin: Parir.
Esibasoa: Parque, bosque cerrado.
Epea: Plazo.
Burua: Plazo.
Ekinkizuna: Practicable.
Ekersigarria: Practicar.
Ekersitu: Practicar.
Ekin: Practicar.
Erazoa: Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Aracia: Precisión, necesidad.
Eraguiña: Precisión, necesidad.
Elcutzi: Prestar.
Biurtzi: Prestar.
Mallebatu: Prestar.
Espa: Quexa (Queja).
Errencura: Quexa (Queja).
Arrencura: Quexa (Queja).
Eraldezcoa: Razonable, mediano.
Eraldiari dagona: Razonable, mediano.

13B orrialdea:

Errial cillarra: Real de plata.
Errial kuarto: Real de vellón.
Errial kuarto: Real de a dos.
Ecekia: Repulsa.
Iraitza: Repulsa.
Erabotota: Rechazar.

Iratzi: Rechazar.
Arbuyatu: Rechazar.
Elcarduna: Recíproco.
Elcargankia: Recíproco.
Etartu: Recibir.
Eraigoratzea: Reclamación.
Eraigora: Reclamación.
Eroskinchuac eguin: Regatear en el precio.
Erapea: Rendimiento, submisión (sumisión).
Aurpear: Rendimiento, submisión (sumisión).
Aurpeera: Rendimiento, submisión (sumisión).
Euspetu: Rendir, entregar.
Escumatu: Rendir, entregar.
Erabia: Revolución.
Erabiatu: Revolver.
Goberatu: Revolver.
Uherritu: Revolver.
Eranzun: Responder.
Ihardetsi: Responder.
Euspetu: Rendir, entregar.
Escumatu: Rendir, entregar.
Esabiurra: Retratacción (Retractación), retractación.
Desesatea: Retratacción (Retractación), retractación.
Eranza: Retrato.
Ecanza: Retrato.
Fanza: Retrato.
Eztandatu: Reventar.
Eztanda eguin: Reventar.
Lertu: Reventar.
Lerreguin: Reventar.
Zartatu: Reventar.
Echandrea: Señora de casa.
Echeco andrea: Señora de casa.
Erabakia: Sentencia.
Erabaketa: Sentencia.
Erabadea: Sentencia.
Eranzukia: Réplica.
Butesa: Réplica.
Ecekia: Repulsa.
Iraitza: Repulsa.
Erodasa: Punto de cantidad, su principio.
Esandea: Relación, narración.
Condaira: Relación, narración.
Eguizta: Relación, narración.

14A orrialdea:

Eralditu: Traspassar (Traspasar) hiriendo.
Erabestatu: Traspassar (Traspasar) hiriendo.
Ciragandu: Traspassar (Traspasar) hiriendo.
Eraiki: Suscitar.
Iracori: Suscitar.
Epaia: Sección.
Epaitza: Sección.
Eramakizuna: Soportable.
Eroakisuna: Soportable.
Escudancia: Libertad.
Lachoa: Libertad.
Ertzaola: Cerca de madera o tabla.
Erauci: Levantar testimonio.
Erseña: Síntoma, accidente.
Emaskia: Soborno.
Espea: Supressión (Supresión).
Estopa: Tálamo.
Ecola: Taller, oficina.
Ecaitza: Tempesta(d), tormenta.
Ecacha: Tempesta(d), tormenta.
Epondea: Término perentorio.
Errondarra: Troncal.
Finki: De veraz (veras).
Cinki: De veraz. (veras).
Forogu: Enojo.
Fisa: Polido.
Frogakida: Comprobación.
Frintza: Cutis.
Larmea: Cutis.
Narmea: Cutis.
Faruasta: Bala rasa.
Lasterca: Bala rasa.

Bala utsa: Bala rasa.
Funsicabea: Bobo.
Bardilla: Bobo.
Modurria: Bobo.
Fracac: Bragas, calzones.
Pracac: Bragas, calzones.
Galtzac: Bragas, calzones.
Fidagaitza: Desconfiado.
Fidagaiztasuna: Desconfianza.
Faderra: Monje.
Farrasta: Rápido.
Lasterca: Rápido.
Farra: Risa.
Barrea: Risa.
Hirria: Risa.
Funsicabe: Bobo.
Bardilla: Bobo.
Modurria: Bobo.

14B orrialdea:

Gueldaya: Omiso, descuidado.
Guda presta: Armamento.
Grinaitan: Ixigiendo (Exigiendo).
Grasetsi: Malograrse.
Goifarcoia: Oesnurueste (Oeste noroeste), viento.
Gaicendatu: Intitular.
Gayeza: Inútil.
Gauza eza: Inútil.
Cadena: Inútil.
Gayona: Útil.
Garaipena: Victoria.
Garaia: Victoria.
Gudondarra: Triu(n)far.
Guciakicoa: Universal.
Guciakidea: Universal.
Gayondeadea: Utilidad.
Gayontzu: Utilidad.
Gamboilla: Quitasol.
Guerezgarria: Quitasol.
Gorgolla: Degolladero.
Gudua: Guerra.
Guertatu: Guisar.
Guertacatu: Guisar.
Gogarpen: Protesta, protestación.
Gogara: Agusto (A gusto).
Ebaea: Gusto.
Guirakea: Inquieto.
Garagarilla: Julio.
Uztailla: Julio.
Goratzapena: Lebantamiento (Levantamiento).
Gozabera: Salvación.
Garraiza: Nuca.
Gorgolla: Nuez de la garganta.
Gogoan yarri: Pensativo.
Gogaya: Pensamiento.
Gogoa: Pensamiento.
Globac: Poema.
Globariia: Poeta.

15A orrialdea:

Garaitia: Vi(c)toria.
Gurenda: Vi(c)toria.
Gaiztalecua: Prisión, cárcel.
Gondura: Vianda.
Okelia: Vianda.
Goldelaria: Arador.
Goldortza: Reja del ara(d)o.
Gurendu: Aumentar.
Ganugaria: Superabundancia.
Ugari andia: Superabundancia.
Chitezcoa: Superabundancia.
Galtzarra: Brazo.
Gomburua: Colmo.
Gardia: Cuidado.
Gasoa: Dañoso.
Gortaitsa: Estiércol.
Gaizcontu: Malearse.
Garnua: Orina.
Chicie: Orina.
Gondua: Probecho (Provecho).
Hirautu: Ultrajar.
Aputiatu: Ultrajar.
Hunela: Así.
I: Tú.
Hi: Tú.
Hic: Tú.

Eu: Tú.
Euc: Tú.
Alacatu: Ponerse assí (así).
Hiraurca: Triángulo.
Hitsi: Conseguir.
Histu: Conseguir.
Hizaurrea: Prólogo.
Mitaiziña: Prólogo.
Higatu: Corromperse.
Huruna: Harina.
Hitsicatu: O(b)stinarse.
Golpagogortu: O(b)stinarse.
Hitzera: Dialecto.
Hitzcanduna: Dialecto.
Hizketatu: Diálogo.
Hitzelcarto: Diálogo.
Hizteguia: Diccionario.
Esatokia: Diccionario.
Berbatokia: Diccionario.
Hitzcurri: Dictar.
Hizketa laburra: Brachylogía (Braquiología), locución breve.
Hirurpai ta bosten payan autatu: Mejora en tercio y quinto.
Irizpena: Censura, juicio, parecer
Usteina: Censura, juicio, parecer.
Hitzerosa: Cláusula.
Hizaurrea: Prólogo.
Mitaitzina: Prólogo.
Hirurpai ta borzgaruena (borzgarrena): Quinto en número.
Hirautu: Ultrajar.
Aputiotu: Ultrajar.

15B orrialdea:

Galenda: Peligro.
Guizon linarra: Personage (Personaje).
Gurcila: Rueda de carro.
Guertacuntza: Susecso (Suceso).
Gurdi chapa: Toalla.
Gorrotellu: Tramojo.
Grisolac: Turmos.
Gurdia: Carro.
Orga: Carro.
Gurdi garaitza: Carro triunfante.
Gutuna: Carta, epístola.
Escutitza: Carta, epístola.
Goiticoa: Restante, la resta.
Emparagua: Restantc, la resta.
Ganeracoa: Restante, la resta.
Gozandeco: Civil, contrapuesto a criminal.
Gogozadea: Clemencia.
Biotz bera: Clemencia.
Gogartu: Meditar.
Guticiatu: Codiciar.
Yuritzatu: Codiciar.
Guedeitu: Revocar y anular.
Guedeitzatu: Revocar y anular.
Guerrate otsa: Asona de guerra.
Gaizgandea: Astucia.
Amarrua: Astucia.
Finecia: Astucia.
Yocotria: Astucia.
Gaizgandea: Astuto.
Guirotu: Atemperar.
Arotu: Atemperar.
Sasoaldu: Atemperar.
Gogartu: Proponer, hacer propósito.
Gurgarria: Augusto, soberano, venerable.
Donecarra: Augusto, soberano, venerable.
Goauta: Aullido.
Inciria: Aullido.
Auena: Aullido.
Marrubia: Aullido.
Gutunbilgoa: Pliego de cartas.
Gauzaren bat eguiatu: Auteentisar (Autentizar).
Egui dala eracutsi (Egui dala)-: Auteentisar (Autentizar).
Egui dala icusaraci: Auteentisar (Autentizar).
Guiltzac yaso: Montar el arma de fuego.

Guiltzac prestatu (Guiltzac)-: Montar el arma de fuego.
Guelberada: Es un avefría de este nombre.
Illauna: Es un avefría de este nombre.
Guezancha: Es un avefría de este nombre.
Guezaguea: Es un avefría de este nombre.
Gaza: Es un avefría de este nombre.
Geza: Es un avefría de este nombre.
Gatz baguea: Es un avefría de este nombre.
Gau choria: Ave noctur(na).
Basa choria: Ave noctur(na).
Chori itsusia: Abe (Ave) silvestre, ave chucho (avechucho).

16A orrialdea:

Guirlia (jario): Babear.
Elderra jario: Babear.
Gausa danezcoa: Causa formal.
Gausa gayezcoa: Causa material.
Garrayatu: Acarrear.
Gurdilatu: Acarrear.
Guipida: Ahorro.
Guipidakeria: Ahorro.
Guda: Combate.
Gonbatea: Combate.
Yuanbatean: Combate
Guiltza yaso: Montar el arma de fuego.
Guiltza prestatu (Guiltza)-: Montar el arma de fuego.
Gueyenian: Por lo regular.
Sarriena: Por lo regular.
Maizena: Por lo regular.
Maizenian: Por lo regular.
Betaldiro: Por lo regular.
Gurasoncarra: Patrimonial.
Gogoan jarri: Pensativo.
Guardazaya: Salvaguarda.
Goardazaiña: Salvaguarda.
Gogoraci: Dar que pensar.
Gailora: Realce.
Golorea: Realce.
Gaizurra: Peligro.
Ganustarra: Secular, seglar, no religioso.
Guezurcina: Perjurio.
Guezurrezco cineguillia: Perjuro.
Gueitarraldea: Pragmática.
Diaburua: Preboste.
Galdea: Pregunta.
Itana: Pregunta.
Ytauna: Pregunta.
Gaindarra: Somero.
Aisaldarra: Somero.
Goarnita: Presidio, guarnición, presión (prisión).
Gordacaya: Presidio, guarnición, presión (prisión).
Estuera: Presidio, guarnición, presión (prisión).
Ertsiera: Presidio, guarnición, presión (prisión).
Sarpetu: Someter.
Goitiricha: Pretender.
Gutedatu: Pretender.
Bagutzi: Pretender.
Guarpea: Secreto.
Isicacoa: Secreto.
Gaiztalecua: Prisión, cárcel.
Gocicatu: Regocijarse.
Gueitala: Prodigio.
Miraria: Prodigio.
Goisgaletu: Recostarse.
Ganustarra: Profano.
Estondaria: Profano.
Garaboilla: Quita sol (Quitasol).
Guerez garria (Gerezgarria): Quita sol (Quitasol).
Gaztea: Mancebo.
Galai: Mancebo.
Gomendioa: Recomendación.
Doandigoa: Recomendación.
Gozarotu: Recrear.

Gozatu: Recrear.
Poztu: Recrear.
Gueicia: Saeta.
Istoa: Saeta.
Istorra: Saeta.
Gueyenian: Por lo regular, regularmente.
Sarriena: Por lo regular, regularmente.
Maizena: Por lo regular, regularmente.
Maizenian: Por lo regular, regularmente.
Betaldiro: Por lo regular, regularmente.

16B orrialdea:

Gorgarria: Venerable.
Donecarra: Venerable.
Ambale: Vencrable.
Ohora garria (Ohoragarria): Venerable.
Gaindia: Ventaja.
Gueidia: Ventaja.
Antzordea: Verbigracia.
Galguirotu: Viciar.
Calguirotu: Viciar.
Guziakicoa: Público, común.
Gudaria: Soldado.
Gudartaria: Soldado.
Galupa: Salto.
Gaindarra: Somero.
Aisaldarra: Somero.
Genasdea: Tumulto.
Boalda: Tumulto.
Gantzuera: Unción.
Gantzutzea: Unción.
Guciakicoa: Universal.
Guciakidea: Universal.
Gordairua: Tesoro.
Urruchoa: Tesoro.
Goicoa: Superna.
Goraicoa: Superna.
Gurtescaria: Súplica.
Erregue: Súplica.
Garaitia: Superiorida(d).
Garaitza: Superiorida(d).
Gainza: Superiorida(d).
Goyena: Supremo.
Gorena: Supremo.
Gorayena: Supremo.
Goitia: Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Urgullutsua: Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Antustia: Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Ponpasua: Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Gainparatu: Sobrepuesto.
Gaintibeni: Sobrepuesto.
Gaintifiñi: Sobrepuesto.
Garaitu: Sobrepujar.
Gaindu: Sobrepujar.
Gaindu eraguin (Gaindu)-: Sobrepujar.
Ganaraci: Sobrepujar.
Ganerazo: Sobrepujar.
Eracokitu: Persuadir a otro.
Guertatu: Suceder, acontecer.
Suertatu: Suceder, acontecer.
Yazo: Suceder, acontecer.
Guerartaria: Suscesor (Sucesor).
Ondorengoa: Suscesor (Sucesor).
Ganugaria: Superabundancia.
Ugari andia: Superabundancia.
Chitezco: Superabundancia.
Garaitia: Superiorida(d).
Garaitza: Superiorida(d).
Gaintza: Superiorida(d).

17A orrialdea:

Gogateia: Sospecha.
Guertatu: Ofrecerse, ocurrir.
Guertera: Acaicimiento (Acaecimiento).
Gozoa: Dulce.
Estia: Dulce.

Gamutsa: Siglo, mundo profano.
Gamustarrac: Los de el (del) siglo.
Iracatzi: Instru(c)ción.
Ibialketa: Sumissión, ación de imbiar (Remisión, acción de enviar).
Bidalketa: Sumissión, ación de imbiar (Remisión, acción de enviar).
Iñolazcoa: Nulo.
Irichea: Serenidad, sosiego.
Iraindu: Ofender.
Imia: Quartillo (Cuartillo) de trigo, etc.
Iraindua: Injuriado.
Icuzlaria: Vedor.
Beatzallea: Vedor.
Beguiralea: Vedor.
Icuskera: Visión.
Ycuzketa: Visión.
Itsurtsi: Vaciarse, derramarse.
Isuri: Vaciarse, derramarse.
Iritaraua: Policía.
Iraun: Perseverar.
Iraundu: Perseverar.
Iracatzi: Instru(c)ción.
Iracaea: Instru(c)ción.
Icetakindea: Moral.
Iguitu: Aborrecer.
Higuindu: Aborrecer.
Irisca: Aldea.
Urisca: Aldea.
Iltura: Amortecimiento.
Ibilgunea: Andar, modo de (andar).
Inguratu: Rodear, cerear cerrando.
Ingueratu: Rodear, cercar cerrando.
Irachiki: Anadir.
Ilgorerdia: Quarto (Cuarto) creciente.
Ilbere erdia: Quarto (Cuarto) menguante de luna.
Ibiretu: Aplacar.
Isguiluac: Armas.
Iskilosac: Armas.
Ipuratua: Listado.
Cerrendatua: Listado.
Icazbicia: Ascua.
Irola: Caduco.
Istincaria: Calafate.
Istincatu: Calafetear (Calafatear).
Igea: Cuesta.
Ikea: Cuesta.
Patarra: Cuesta.

17B orrialdea:

Goitia: Soberbio, soberbioso.
Urgullutsua: Soberbio, soberbioso.
Gainparatu: Sobreponer.
Goitibeni: Sobreponer.
Gordairua: Tesorero.
Urruchoa: Tesorero.
Gaicenda: Título, inscripción.
Guelpea: Torpeza, e(n lo) rudo, tardo, etc.
Genasdea: Tumulto.
Boalda: Tumulto.
Genasi: Turbación.
Guenasi: Perturbador.
Indea: Duelo.
Irachoa: Duende.
Itzulpidea: Escapatoria.
Irachoa: Fantasma.
Itoguina: Gotera.
Iñurria: Hormiga.
Chingorria: Hormiga.
Ines: Huir.
Inesi: Huir.
Iñesi: Huir.
Ibilcatu: Passear (Pasear).
Ibilcuntza: Passeo (Paseo).
Inistura: Recámara.
Izpizatu: Renegar.
Iratiotu: Revolver.
Imprentzua: Torno.
Irunsi: Tragar.
Ibildauna: Vagabundo.
Irisca: Village (Villaje).
Urisca: Village (Villaje).

Icuscatu: Visitar.
Ideco dira: Uno son para en uno.
Iracasdea: Disciplina, doctrina.
Irainitu: Agraviar.
Iraindu: Agraviar.
Bidecaiztu: Agraviar.
Iraiñaeguin: Agraviar.
Ieserazo: Ahuyentar.
Iesarasi: Ahuyentar.
Igueserazo: Ahuyentar.
Igues ari: Ahuyentar.
Igues eraguin: Ahuyentar.
Itzurerazo: Ahuyentar.
Itzuraraci: Ahuyentar.
Itzureraga: Ahuyentar.
Usyatu: Ahuyentar.

18A orrialdea:

Inguratzea: Blaqueo (Bloqueo).
Inguruan istia: Blaqueo (Bloqueo).
Ioa: Montado, el de a caballo.
Igoa: Montado, el de a caballo.
Igana: Montado, el de a caballo.
Gaindua: Montado, el de a caballo.
Ifar: Boreal.
Iparraldecoa: Boreal.
Irizpena: Censura, juicio, parecer.
Usteiña: Censura, juicio, parecer.
Itzaldia: Oración, razonamiento.
Izurritea: Pestilencia.
Irasagar(r)a: Membrillo, árbol y fruto.
Iduripena: Representación, figura, imagen.
Irudipena: Representación, figura, imagen.
Beguitaciñoa: Representacion, figura, imagen.
Irizpia: Minutu (Minuto) de tiempo.
Ipizticugoa: Obispado.
Ispea: Reserba (Reserva), guarda de alguna cosa.
Ifarpea: Nordeste.
Ifarr eucacha: Norte, el polo áretico.
Ifarraldea: Norte, las partes septentrionales.
Iruli: Revolver el tiempo.
Itzuli: Revolver el tiempo.
Ichuli: Revolver el tiempo.
Ifarra: Norte, viento.
Iparra: Norte, viento.
Artecaicea: Norte, viento.
Irozo: Sostener, sustener.
Ekipetu: Sostener, sustener.
Iraunguiro: Perpetuamente.
Beti: Perpetuamente.
Betiro: Perpetuamente.
Izapea: Persona.
Iraun: Perseverar.
Iraundu: Perseverar.
Iraunduco: Perseverar.
Intza: Rocío de la mañana.
Iñontza: Rocío de la mañana.
Izarcoloca: Planeta, estrella errante.
Inciarra: Rocío casi imperceptible.
Izarcolocaria: Planetario.
Iripedia: Plebe.
Ihakina: Remedo burlándose.
Iñakina: Remedo burlándose.
Ilbetea: Plenario.
Ibayonda: Ría.
Iria: Población, ciudad.
Uria: Población, ciudad.
Itoa: Sufocado.
Atsestua: Sufocado.
Ipiñi: Poner.
Imini: Poner.
Ibeni: Poner.
Ereini: Poner.
Itsasia: Prendido, así preso.
Azemana: Prendido, así preso.
Itsatsi: Prender, echar raízez (raíces).
Itsaspena: Prendimiento.
Itsastea: Prisión, acción de prender.

18B orrialdea:

Iralotu: Prohibir.
Hartzaratu: Prohibir.

Depecatu: Prohibir.
Izkira burua: Protocolo.
Itoa: Sufocado.
Atsestua: Sufocado.
Ilgorerdia: Quarto (Cuarto) creciente.
Ilbe erdia: Quarto (Cuarto) menguante de luna.
Ichecoiguitu: Ratificar.
Fermutu: Ratificar.
Istorri: Reducir.
Cuturtu: Reducir.
Iesteguitu: Refugiarse.
Iguesteguitu: Refugiarse.
Ifarra: Regañón, cierzo.
Atifua: Regañón, cierzo.
Ihakina: Remedo burlándose.
Iñakina: Remedo burlándose.
Igaburra: Suma.
Igaburrez: En suma.
Iraci: Reventar la postema.
Irauci: Reventar la postema.
Irauztu: Reventar la postema.
Irabiatu: Revolución.
Goberatu: Revolución.
Uherritu ber: Revolución.
Ifarraldecoa: Septentrional.
Ifarraldearra: Septentrional.
I: Tú.
Hi: Tú.
Hic: Tú.
Eu: Tú.
Euc: Tú.
Itsasoti aronz: Ultramar.
Itsasaron: Ultramar.
Itsaslapurra: Pirata.
Iretsi: Tragar.
Iransi: Tragar.
Erberatu: Tragar.
Iratiotu: Trastornar.
Araulitu: Trastornar.
Irabiatu: Trastornar.
Icia: Terror.
Icialdura: Terror.
Izua: Terror.
Izualdia: Terror.

19A orrialdea:

Iragoa: Pretérito.
Zana: Pretérito.
Ipentzatua: Presupuesto.
Izerachoa: Toca, adorno de la cabeza, lo más delicado que (en) el paíz (país) del euskera se usa, y la de las mongas (monjas).
Curbicheta: Toca, adorno de la cabeza, lo más delicado que (en) el paíz (país) del euskera se usa, y la de las mongas (monjas).
Ipentzatu: Suponer.
Ipentzatua: Supuesto.
Ibenpea: Supuesto en la filosofía.
Igoyena: Supremo.
Gorena: Supremo.
Gordeyena: Supremo.
Izardia: Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarpilla: Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarmolsua: Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Itzaldia: Oración, razonamiento.
Isi: Silencio.
Isilgoa: Silencio.
Isiltasuna: Silencio.
Icengoitia: Sobrenombre.
Icengaña: Sobrenombre.
Izardia: Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarpilla: Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarmolsua: Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Isi: Silencio.
Isilgoa: Silencio.
Isiltasuna: Silencio.
Icengoitia: Sobrenombre.
Icengaña: Sobrenombre.

Ibarra: Nava.
Iruva: Valle.
Errepira: Valle.
Belaua: Valle.
Lumea: Pluma de escribir.
Egatsa: Pluma de escribir.
Larua: Amarillo.
Oria: Amarillo.
Belleguie: Amarillo.
Lekea: Carta.
Guthuna: Carta.
Laso: Como.
Leguez: Como.
Bezala: Como.
Lepocoa: Corbata.
Lorapilla: Ramillete.
Lorasorta: Ramillete.
Floca: Ramillete.
Lamitia: Goloso.
Gogosena: Goloso.
Lancaikiña: Machinista (Maquinista).
Lukia: Raposo.
Atzeria: Raposo.
Laurembat: Sábado.
Leyatu: Litigar, contender.
Liscartu: Litigar, contender.
Lerro neurria: Longimetría.

19B orrialdea:

Icuslaria: Vedor.
Beatzallea: Vedor.
Beguillea: Vedor.
Isgiluen gueraldea: Suspensión de armas.
Asberatu: Suspensión de armas.
Irurkia: Tercio, un tercio.
Icia: Ter(r)or.
Icialdura: Ter(r)or.
Izua: Ter(r)or.
Izualdia: Ter(r)or.
Iraitzaldia: Tiro, cantidad de munición.
Izerachoa: Toca.
Burucoa: Toca.
Itzalcaya: Toldo.
Iratiotu: Trastornar.
Irabiatu: Trastornar.
Araulitu: Trastornar.
Itsasoti aronz: Ultramar.
Itsasaronz: Ultramar.
Inguina: Ingenioso.
Ciaditia: Ingenioso.
Ciaditsua: Ingenioso.
Ichecoiguitu: Ratificar.
Fermutu: Ratificar.
Izatea: Realidad, existencia.
Izaira: Realidad, existencia.
Dabea: Realidad, existencia.
Izaitez ta datez: En realidad.
Beguiaz ta eguiaz: De verdad.
Iralotu: Prohibir.
Hartzaratu: Prohibir.
Iraperea: Propiciación.
Irapera: Propiciación.
Izkiraburua: Protocolo.
Iragoa: Pretérito.
Zana: Pretérito.
Icuscari: Perspectiva, vista amena.
Icuscari ederra: Perspectiva, vista amena.
Irasagarra: Membrillo, árbol y fruta.
Leortu: Secar.
Agortu: Secar.
Idortu: Secar.
Leihortu: Secar.
Cicatu: Secar.
Luzetasuna: Lo(n)gitud.
Longura: Lo(n)gitud.
Leñarguitia: Noble.
Aite onen semia: Noble.
Lanac dirade maite, ez hitze onen colore: Obras con (son) amores, que no buenas racones (razones).
Lenago: Antemano, de antemano.
Lenagoti: Antemano, de antemano.
Aitzineti: Antemano, de antemano.
Lenendu: Preceder.
Lenendu: Anteponer.

Aurreratu: Anteponer.
Aitzindu: Anteponer.
Leicea: Abismo.
Leiza: Abismo.
Ondalecea: Abismo.
Lausenga: Advertido, despejado, despierto.
Losencha: Advertido, despejado, despierto.
Oarta: Advertido, despejado, despierto.
Arretatua: Advertido, despejado, despierto.

20A orrialdea:

Lanotsua: Afable.
Artsua: Afable.
Gozatsua: Afable.
Lisna: Afición.
Lugoldea: Obra de tierra.
Uztaldia: Obra de tierra.
Lasaitu: Afloxar (Aflojar).
Nasaitu: Afloxar (Aflojar).
Lachatzea: Afloxar (Aflojar).
Lasyotu: Afloxar (Aflojar).
Laidoa: Oprobio.
Iraina: Oprobio.
Laidoa: Afrenta.
Desohorea: Afrenta.
Lanarizaya: Sobrestante.
Languillezaina: Sobrestante.
Lieñarguitu: Calificarse, ennoblecerse.
Lilluratu: Ofuscar.
Candutu: Ofuscar.
Largorra: Callo.
Limuburketa: Resbalón.
Limurketa: Resbalón.
Labainketa: Resbalón.
Irristada: Resbalón.
Largorrera: Callosidad.
Lasterra: Pronto, veloz.
Frunta: Pronto, veloz.
Bicia: Pronto, veloz.
Lausoa: Átomos que se descubren al sol.
Elea: Átomos que se descubren al sol.
Lausoa: Nuve (Nube) de R.b. hojo (ojo).
Lasterrera: Diligencia.
Axitasuna: Diligencia.
Lerrotu: Linear.
Ciluztu: Linear.
Leyatia: Contencioso, porfiado.
Leyatsua: Contencioso, porfiado.
Licuratu: Liquidar.
Leyarra: Cristal.
Biriña: Cristal.
Lentiratza: Reprobación, condenación de el (del) pecador.
Lerrotu: Linear.
Ciluztu: Linear.
Liscartu: Renir (Reñir), contender.
Asserratu: Renir (Reñir), contender.
Licuratu: Liquidar.
Lancaikiña: Machinista (Maquinista).
Lauraldea: Pastel, en la frotificación.
Labandia: Suavidad.
Emeki: Suavidad.
Eztiki: Suavidad.
Lurrindu: Perfumar.
Lurrundu: Perfumar.
Lecontaria: Residente, morador.
Luzatu: Perlongar.
Leikitzatu: Questionar (Cuestionar).
Lesarartua: Preocupado.
Lecuratu: Likidar (Liquidar).
Legoitzatu: Preferic (Preferir).
Aitzindatu: Preferic (Preferir).
Lenesa: Princesa.
Lenasta: Principal.
Errocaya: Principal.
Lenendicoa: Principal.
Lodicatzada: Pulgada.

Erpurua: Pulgada.
Laurbata: Quaderno (Cuaderno).
Laurkia: Quadcrno (Cuaderno).
Laurkia: Quaderno (Cuaderno).
Laukia: Quaderno (Cuaderno).
Laukia: Quadrada (Cuadrada).
Laurkia: Quadrada (Cuadrada).
Lauki luzea: Quadrilongo (Cuadrilongo).
Laurcatu: Qudrar (Cuadrar), formar el quadro (cuadro).

20B orrialdea:

Laurillabete: Quadrimestre (Cuatrimestre).
Lauill: Quadrimestre (Cuatrimestre).
Liscartu: Reñir, contender.
Asserratu: Reñir, contender.
Lertu: Reventar.
Lerreguin: Reventar.
Zartatu: Reventar.
Eztandu: Reventar.
Landerra: Ruin, vil, baxo (bajo), despreciable.
Dollorra: Ruin, vil, baxo (bajo), despreciable.
Laurkecoa: Rombo en la geometría.
Laurca lucea: Romboides.
Limbuketa: Resbalón.
Limurketa: Resbalón.
Labainketa: Resbalón.
Irristada: Resbalón.
Lodera: Tomo, el grueso y bulto de alguna cosa.
Loderazcoa: De tomo y lomo.
Lurpaira: Trinchera.
Lutepaira: Trinchera.
Lutesia: Trinchera.
Liparra: Momento.
Lardazkitu: Temblar.
Icaratu: Temblar.
Lema: Timón del navío.
Erakilla: Timón del navío.
Longera: La talla.
Yeocaya: Toalla, biene (viene) de la (del) euzkera (euskera), toca: adorno de la cabeza, toca más delicada que se usa en el paíz (país) de el (del) Bascuence, y la de las monjas.
Luzanderac: Tirantez (Tirantes).
Lizuarkeria: Torpeza, des(h)onestidad.
Lau errealecoa: Real de a quatro (cuatro).
Luzaroto: Prolongar.
Luze eguitu: Prolongar.
Loscania: Promessa (Promesa).
Aguindea: Promessa (Promesa).
Luscandu: Prometer.
Loscaindu: Prometer.
Aguindu: Prometer.
Letarta: Provindencia (Providencia).
Ledanzkia: Prueba, ensayo.
Lenicusia: Prebisto (Previsto).
Lebidacaidea: Preordinación (Preordenación).

21A orrialdea:

Marruscatu: Ajar.
Zuzitu: Ajar.
Miniztatua: Reprehendido.
Mintea: Amargura.
Milistu: Comedirse.
Mintzaya: Habla.
Marra: Nota, marca, scñal.
Iradigua: Nota, marca, señal.
Adirakia: Nota, marca, señal.
Sena: Nota, marca, señal.
Mameana: Inexcusable.
Marcoa: Jarro.
Apain politac: Perfil, perfiles delicados, adornos.
Miaztu: Lamer.
Meniac: Treguas.
Mauca: Manga.
Locaya: Manga.
Ucordea: Manga.

Motzorra: Tronco.
Maitautsia: Quiebra entre mercaderez (mercaderes).
Mendoza: Terrero.
Mizketa: Lozano.
Malatsa: Lozano.
Mendea: Tiempo.
Manupea: Subordinación.
Matrazua: Virote.
Maneratua: Disponer.
Mendeorde bat: Subteniente.
Margoturic: Designado.
Miukitu: Saber la comida o bebida.
Muga: Ocación (Ocasión).
Mugaldea: Ocación (Ocasión).
Mendaroa: Resignación, poniéndose en las manos y voluntad de otro.
Malzurra: Interesado.
Iribastezalea (Irabastezalea): Interesado.
Oncarritsuaea: Interesado.
Mena: Serio.
Bena: Serio.
Mendecua: Venganza.
Mendeca: Venganza.
Mendica: Venganza.
Morutu: Colmar.
Mucurutu: Colmar.
Murrutu: Colmar.
Bildumatu: Colmar.
Gaingallutu: Colmar.
Manurga: Coche.
Minchea: Pico, facilidad en el decir.
Mincaiztu: Atormentar.
Oñazcatu: Atormentar.
Mincaistu: Picarse, resentirse.
Menandea: Autorida(d).
Mendera: Autorida(d).
Burupea: Autorida(d).
Nausitasuna: Autorida(d).
Moco utsa izan: Picotear, hablar mucho.
Erausi: Picotear, hablar mucho.
Menandetu: Authorizar (Autorizar), aprobar.
Menderatu: Authorizar (Autorizar), aprobar.
Mendestu: Oprimir y engrandecer.
Mendersi: Oprimir y engrandecer.
Menandetua: Authorizado (Autorizado).
Menderatua: Authorizado (Autorizado).
Menturacoa: Aventurado.
Suertaldicoa: Aventurado.
Mincaiztu: Avinagrar.
Miñgortu: Avinagrar.
Ozpindu: Avinagrar.

21B orrialdea:

Mezutu: Avisar.
Gaztiga: Avisar.
Gaztigatu: Avisar.
Musu: Besar, viene de el (del) euzkera (euskera)
Besoa: brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.
Apa: Besar, viene de el (del) euzkera (euskera) besoa: brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.
Poteguin: Besar, viene de el (del) euzkera (euskera) besoa: brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.
Pot eman (Pot)-: Besar, viene de el (del) euzkera (euskera) besoa: brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.

Merua: Alguacil.
Yuradua: Alguacil.
Sarianta: Alguacil.
Misera: De allende.
Urrutiracoa: De allende.
Marmacurra: Lúnula en la geometría.
Mendestu: Oprimir.
Mendersi: Oprimir.
Marrola: Pauta.
Miñaritu: Penitencia.
Magaindu: Perfilar diliniando (delineando).
Mugaña: Perfil, última línea de la figura.
Menpea: Posseción (Posesión).
Menpetu: Sujetar, someter.
Meneratu: Sujetar, someter.
Mendedazpitu: Sujetar, someter.
Maitautsia: Qui(e)bra entre mercaderes.
Yastea: Qui(e)bra entre mercaderes.
Miukitu: Saber la comida o bebida.
Mugaitza: Sedición.
Guenastea: Sedición.
Morrontza: Servicio, estado de el (del) que sirbe (sirve).
Morrokintza: Servicio, estado de el (del) que sirbe (sirve).
Neskamentza: Sirviente.
Nescamekintza: Sirviente.
Otseñac: Sirviente.
Mirabea: Sirviente.
Menandea: Representación, autoridad.
Menderamenea: Representación, autoridad.
Manupea: Sobordinación (Subordinación).
Mendez mende: Por los siglos de los siglos.
Iagoiticotz: Por los siglos de los siglos.
Malda: Abrigo.
Murrustaldia: Manpostería (Mampostería) en la milicia.

22A orrialdea:

Mascurra: Gafo de manos.
Maneurlea: Quadrícula (Cuadrícula), pitipié para copiar alguna pintura.
Mascurra: Hacerse gafo.
Meaca: Hijada (Ijada).
Meaera: Atenuacción (Atenuación).
Erbala: Atenuacción (Atenuación).
Meachatu: Amenazar.
Keinatu: Amenazar.
Menaldia: Severidad.
Menaldiza: Severidad.
Mea: Sutil.
Mearra: Sutil.
Maitapala: Taller de mesa.
Nagusia: Taller de mesa.
Ubazaba: Señor, amo.
Uguesaba: Señor, amo.
Echa yauna: Señor, amo.
Narricatu: Provocar.
Nartuyen: Determine.
Nichitu: Incluirán.
Narrica: Irritación de enojo.
Tarrita: Irritación de enojo.
Despita: Irritación de enojo.
Narra: Tonto.
Eraucia: Tonto.
Nabugokia: Mayorazgo, derecho del primogénito a los bienes y de cualquiera a los vi(n)culados.
Nacaitza: Renuencia.
Nolacodia: Calidad.
Celacodia: Calidad.
Necatu: Afanar.
Biarreguin: Afanar.
Aricatu: Afanar.
Nekez ari: Afanar.
Naidarra: Decreto.
Bitegarri: Decreto.
Erabakia: Decreto.

Nogandia: Sobre escrito de carta.
Nasaroa: Temperamento.
Nasdia: Tropelía.
Eyakia: Tropelía.
Nora aldea: Recurso.
Neurtakindea: Mathemática (Matemática).
Nacaiztu: Repugnar.
Cedali: Repugnar.
Cedaldu: Repugnar.
Eguigotu: Repugnar.
Nekepetu: Sopena.
Azpiñatu: Sopena.
Naspilla: Revuelta.
Nazkia: Salsa.
Nasyakia: Salsa.
Norbait, norbaitec guizon bat, guizon batec, Urlia batec menpetu: Sujetar, someter.
Meneratu: Sujetar, someter.
Mendepetu: Sujetar, someter.

22B orrialdea:

Mincaitza: Tormento.
Oñacea: Tormento.
Mugaiutsi: Traspasar alguna ley.
Mena: Real, ingenuo.
Benazcoa: Real, ingenuo.
Murrungaria: Regañón de la condición.
Murrungaitia: Regañón de la condición.
Metarria: Pilar, colu(m)na.
Arroina: Pilar, colu(m)na.
Metola: (Pilar, columna) si es de madera.
Mezola: Plantilla de zapato.
Mu/.../gaña: Perfil, última línea de la figura.
Oñez: A pie.
Orron dabillena: Vago.
Orrona: Vagosín (Vago).
Ondua: Castigo.
Semaya: Castigo.
Ondian: Condu(c)to.
Oparina: Nececidad (Necesidad).
Ordaira: Teniente.
Oarpetia: Malicioso.
Oarpetsua: Receloso.
Ocentaria: Mayordomo.
Oncastu: Merecer.
Opubalchoa: Zapatilla de la llabe (llave) de pistola o carabina.
Onetsia: Íntimo amigo.
Adeskide biotzecoa: Íntimo amigo.
Ordeintzaduna: Vicario.
Ozpina: Vinagre.
Arlacha: Vinagre.
Garlacha: Vinagre.
Ontzitarra: Naval.
Onartzea: Aceptar.
Oldartu: Acometer.
Onsatu: Acomodar.
Oratu: Agarrar.
Ozazt (Ozatz): Al presente.
Oneretsia; Amante.
Ontsatu: Componer.

23A orrialdea:

Oldozkera: Descuido.
Ogena: Engaño.
Oñon eguin: Gruñir.
Oscaitu: Remediar.
Ondicoa: Infelicidad.
Ondicozcoa: Infeliz.
Ondia: Riqueza.
Ondaokia: Riqueza.
Aberastasuna: Riqueza.
Abrestasuna: Riqueza.
Chit aberatsa: Riquíssimo (Riquísimo).
Orbana: Mancha.
Notha: Mancha.
Narrioa: Mancha.
Orca: Mella.
Cosca: Mella.
Orrcatu (Orcatu): Mellar.
Croscatu: Mellar.

Orticena: Pronombre.
Onbearra: Necessitado (Necesitado).
Beartua: Necessitado (Necesitado).
Orapina: Nudo.
Morapile: Nudo.
Oldoztu: Pensar.
Oldozkeran: Sin pensar.
Onetsia: Querido, amado.
Maite: Querido, amado.
Laztana: Querido, amado.
Ononz: Aciaquí (Hacia aquí), (h)aci(a)allí.
Aronz: Aciaquí (Hacia aquí), (h)aci(a)allí.
Oroipena: Recuerdo.
Oroitza: Recuerdo.
Oroitua: Acordado.
Comutatua: Acordado.
Onbateratua: Haziendas (Haciendas), rentas públicas.
Olucha: Percha.
Oartua: Advertido.
Arretatua: Advertido.
Omendua: Afamado.
Omen andicoa: Afamado.
Ordegopea: Subdelegación.
Orain: Ahora.
Oran: Ahora.
Orainche: Ahora.
Oranche: Ahora.
Orrez ostean: Allende de fuera.
Orrez ganera: Allende de fuera.
Orrez campora: Allende de fuera.
Ostartu: Retirarse de algún lugar.
Alderatu: Retirarse de algún lugar.
Ostarotu: Alojar.
Echeitu: Alojar.
Onezlea: Amante.
Oneresilea: Amante.
Maitazallea: Amante.
Oritu: Amarill(e)ar.
Ubeldu: Amarill(e)ar.
Belleguitu: Amarill(e)ar.
Oisaria: Peage (Peaje).
Oñetza luzia: Andaduría (Andadura).
Odeitu: Anublar.
Edoitu: Anublar.
Goibeldu: Anublar.

23B orrialdea:

Osgarria: Apelativo.
Deigarria: Apelativo.
Oakidea: Manceba.
Ozta: Apenas.
Hurren: Apenas.
Ontzatu: Aprobación.
Ekiya: Aprobación.
Otalecea: Fragoso y de barrancos.
Opa: Ofrecer.
Eskiñi: Ofrecer.
Escañi: Ofrecer.
Oltzadarra: Arco yris (iris).
Ostrellaca: Arco yris (iris).
Uztarguia: Arco yris (iris).
Ogucitu: Pronunciación.
Nazbaguea: Pronunciación.
Ogucia: Articulado.
Ogocitua: Articulado.
Nasbaguetu: Articulado.
Oguci: Articular las palabras.
Ogucitu hitzac: Articular las palabras.
Nasbaguetu: Articular las palabras.
Osicheca: Artículo del nombre.
Oztugarte: Península (Península).
Ornitua: Ascendencia.
Olontaren burua: Cabeza de mayorazgo.
Otoitza: Rezo.
Ospatu: Celebrar.
Doanditu: Celebrar.
Oitazaya: Censor entre los romanos, vela sobre las costumbres.
Oarcuna: Atención.
Oarbera: Atención.
Oarra: Atención.
Arreta: Atención.

Oldolguiroa (Odolguiroa): Atrocidad.
Ondoecuslea: Cónsul.
Ondoecuszalea: Cónsul.
Oroitu: Acordarse.
Orabatecoa: De una masa.
Ospea: Bulla descompuesta.
Otoitza: Oración a dios o a sus santos.
Opa: Ofrecer.
Eskiñi: Ofrecer.
Escani: Of recer.

24A orrialdea:

Otemaitu: Ofrendar.
Opoitan bici naiz: Vivo en la última miseria.
Ondartzea: Ouartel (Cuartel) que se da a los vencidos.
Odeyasa: Nubada, nubarrada.
Odeia: Nuve (Nube).
Edoia: Nuve (Nube).
Osalausoa: Nuve (Nube).
Orra: Observación.
Oarrera: Observación.
Oarkera: Observación.
Arreta: Observación.
Oyala: Paño.
Obetandea: Perfección.
Oncikida: Pilotage (Pilotaje).
Onazpia: Planta del pie.
Oinzola: Planta del pie.
Oinchaba: Planta del pie.
Orendu: Resonar.
Oinbollac: Prisiones, grillos.
Itsascarriac: Prisiones, grillos.
Ogucitu: Pronunciación.
Nazbaguea: Pronunciación.
Ornitu: Proveer.
Zuzkitu: Proveer.
Yabildu: Proveer.
Orticena: Pronombre.
Ordeztea: Substitución.
Onordetzea: Substitución.
Ordeztu: Substituir.
Ordeztatua: Substituir.
Opoitan bici naiz: Vivo en la última miseria
Osartu: Sufrir, padecer, tolerar.
Oarpea: Reserba (Reserva), cautela.
Iduconcia: Reserba (Reserva), cautela.
Oartetu: Sugestión.
Oartarasi: Sugestión.
Otsurrua: Repique.
Otsandea: Publicación.
Ochandea: Publicación.
Otsadicoya: Solemne.
Otsandea ta omendea: Pública voz y fama.
Ohautu: Purificar.
Icuzi: Purificar.
Garbitu: Purificar.
Oñaztarria: Rayo de las nubes.
Oñazcarra: Rayo de las nubes.
Ostigarria: Rayo de las nubes.
Ondascarria: Resolutivo, última razón en que algo se funda.
Ordaiña: Recompensa.
Ordaindea: Recompensa.
Orguindaria: Reconciliador.
Oroipena: Recuerdo.
Oroitza: Recuerdo.
Oroitaracia: Receta, memorias de cosas.

24B orrialdea:

Oarcaitza: Reflexa (Refleja), cautela maliciosa.
Oarra: Reflección (Reflexión), advertencia.
Oarkea: Reflección (Reflexión), advertencia.
Arreta: Reflección (Reflexión), advertencia.
Oarmacaya: Registro, el libro de registros.

Oracaya: Registro, el libro de registros.
Oztakena: Penúltimo.
Atzenaurren: Penúltimo.
Oarcarria: Registro de missas, etc.
Idorogarria: Registro de missas, etc.
Otsarauta: Registro en el órgano.
Ondonea: Reliquia de cosa sagrada.
Doikia: Reliquia de cosa sagrada.
Osartu: Sufrir, padecer, tolerar.
Ordusaiia: Relox (Reloj).
Orenloyua: Relox (Reloj).
Orra: Repartir.
Oarkeria: Repartir.
Oartasuna: Repartir.
Arreta: Repartir.
Arthabertucitu: Repartir.
Emaskitu: Repartir.
Oskentzea: Usurpación.
Otsurrua: Repique.
Osgarbia: Sereno, claro, despejado, cielo.
Oscaitu: Remediar.
Ondascarria: Resolotivo (Resolutivo), última razón en que algo se funda.
Ostartu: Retirarse de algún lugar.
Alderatu: Retirarse de algún lugar.
Ondia: Riqueza.
Ondaokia: Riqueza.
Aberastasuna: Riqueza.
Abrestasuna: Riqueza.
Obiratu: Sepultar.
Obian sartu: Sepultar.
Ehortzi: Sepultar.
Ohortzi: Sepultar.
Oarpea: Reserba (Reserva), cautela.
Iduconcia: Reserba (Reserva), cautela.
Ordegopea: Subdelegación.
Onguitua: Subsanado.
Otsadicoya: Solemne.
Oarpillatu: Solicitar.
Okendua: Unguento (Ungüento).
Miritzia: Unguento (Ungüento).
Orronlaria: Vagabundo, vagamundo.
Orrontaria: Vagabundo, vagamundo.

25A orrialdea:

Orri dagocanez: Tocante a esso (eso).
Olaua: Tablero.
Olauba: Tablero.
Otallua: Talla, escultura.
Orpoa: Talón.
Indagora: Talón.
Oindagora: Talón.
Endagora: Talón.
Ordeintzaduna: Vicario.
Olcaya: Viga.
Lodaga: Viga.
Otsorobata: Sinonimia.
Orri dagocanez: Tocante a esso (eso).
Ongundea: Trato, convenio, ajuste.
Pozcaria: Alegría.
Pica: Pez, resina.
Uye: Pez, resina.
Biya: Pez, resina
Particaria: Apreciador.
Politu: Polir, hermosear, adornar.
Putzaikia: Aventadera.
Peitia: Cebo.
Beita: Cebo.
Pairagarria: Sufrible.
Otsagarria: Sufrible.
Erampegarria: Sufrible.
Pairakizuna: Sufrible.
Parapardina: Molleja.
Pairatu: Sufrir, padecer, tolerar.
Erampetu: Sufrir, padecer, tolerar.
Osartu: Sufrir, padecer, tolerar.
Parcela: Partición, partida.
Parcelatu: Hacerlas (particiones, partidas).
Pincheatuena: Pintado, el mas pintado, primoroso.
Pirichatuena: Pintado, el mas pintado, primoroso.
Pensacallua: Calumnia.

Salgaizta: Calumnia.
Pezarria: Pensión.
Pontea: Pila bautismal.
Pildarioa: Ramal.
Pilla: Runfla.
Molsoa: Runfla.
Perkea: Sátira.
Pensacallu: Calumnia.
Prestatu: Prepararse.
Guertu: Prepararse.
Ponte: Pilar (Pila) bautismal.
Preste-goitza: Piquete en la milicia.
Poza: Placer.
Atseguina: Placer.
Gozaldia: Placer.
Place: Placer.
Piztu: Resucitar uno.
Biztu: Resucitar uno.

25B orrialdea:

Kirastua: Hediondo.
Kiñatu: Amenaza con seña.
Kenkidatu: Conquistar.
Kiscurtacoa: Convulsivo.
Kibela: Espalda.
Acia: Espalda.
Kidoina: Guía.
Kidandea: Conducta, guía.
Kidatu: Conducir, guiar.
Aitzin kidatu: Conducir, guiar.
Iriotu: Conducir, guiar.
Kitantza: Carta de pago.
Kemendu: Animar, esforzar.
Kirastsusaya: Apestar, oler mal.
Kindu usaya: Apestar, oler mal.
Keru usaya: Apestar, oler mal.
Kirikioa: Erizo.
Kisketa: Picaporte.
Kiscaldu: Requemar, tiene origen e(u)scaldún.
Chiscaldu: Requemar, tiene origen e(u)scaldún.
Lichigadu: Requemar, tiene origen e(u)scaldún.
Sucartu: Requemar, tiene origen e(u)scaldún.
Kemenic estu guizon onec: No tiene sustancia este hombre.

26A Orrialdea:

Sotoa: Bodega.
Seldorra: Carga.
Selarugaina: Desván.
Sagarroya: Erizo.
Sucoya: Fogoso.
Saltorapiña: Lazada.
Segada: Lazo.
Sori: Lícito.
Cilhegui: Lícito.
Hauzu: Lícito.
Sailla: Matanza.
Sacaillatu: Hacerla (la matanza).
Siracha: Nervio.
Seizaroa: Niñada.
Seizarotu: Niñear.
Seya: Niño.
Seiña: Niño.
Saru: Obero, caballo obero y el (re)frán: *Saruc bat uste tresnatzen duenac beste.*
Sosa: Sueldo, moneda.
Sokila: Pella.
Supita: Tizón.
Ichindea: Tizón.
Sendalla: Vanidad.
Suguiña: Volcán.
Salbutuac: Exceptuados.
Suspicha: Sospecha.
Gogateia: Sospecha.
Sortaldea: Occaso, oscedente (Ocaso, occidente).
Sartaiza: Oeste, viento.

26B orrialdea:

Sartaizegoa: Oesadecte (Occidente).
Sortakitzea: Invención, acción de inventar.

Suarra: Valeroso.
Susparra: Valeroso.
Sutumpa: Tiro de cañón.
Soildura: Vacío, el vacío.
Utsunea: Vacío, el vacío.
Soma: Vacío, el vacío.
Suertaera: Acaecimiento.
Guertaera: Acaecimiento.
Yaso: Acaecimiento.
Yazonera: Acaecimiento.
Yazoera (Yazo)-: Acaecimiento.
Salaketa: Acusación.
Salakera: Acusación.
Saladura: Acusación.
Semetzat artua: Adoptivo, hijo.
Semeordea: Adoptivo, hijo.
Suponpa: Bomba de fuego.
Suponpatu: Bombardear.
Salgaitza: Calumnia.
Suresia: Cerca de madera o tabla.
Sorgautsia: Descendiente.
Ondocoa: Descendiente.
Soilmena: Dessolación (Desolación).
Galmendea: Dessolación (Desolación).
Sortaldecoa: Oriental.
Sortaldearra: Oriente.
Sortaldearra: Oriente.
Sortaldea: Oriente.
Sendagaildu: Medecinar (Medicinar).
Sendagaitu: Medecinar (Medicinar).
Sendakina: Médico, el professor (profesor).
Errukiña: Médico, el professor (profesor).
Sucarichua: Pajuela de azufre.
Seine eguin: Parir.
Solasa: Plática, conversación.
Jolasa: Plática, conversación.

27A orrialdea:

Sostecoa: Repentino.
Supitacoa: Repentino.
Sorbo: Bocanada.
Ahartarra: Bocanada.
Setartu: Obstinarse.
Burcoitu: Obstinarse.
Hisitu: Obstinarse.
Saralea: Sustento.
Senatu: Si(g)nificar.
Adierazo: Si(g)nificar.
Salatzallea: Síndico, sindicador.
Sendagailla: Valor, ánimo.
Alaigoa: Valor, ánimo.
Ac biotzon: Ten valor.
Auzu biotz: Ten valor.
Sandia: Zutano, correspondiente a fulano.
Urlia ta: Zutano, correspondiente a fulano.
Sandia ta: Zutano, correspondiente a fulano.
Berendia: Zutano, correspondiente a fulano.
Seta: Tema, porfía.
Sepa: Tema, porfía.
Leiya: Tema, porfía.
Burboa: Tema, porfía.
Soma: Tino.
Trebayoa: Tino.
Sena: Tino.
Salkindea: Traición.
Etoira: Traición.
Sentarana: Receta de médico.
Sorticearra: Preternatural.
Sariatu: Premiar.
Allacairua: Premiar.
Sariztatua: Premiar.
Sucarichua: Pajuela de azufre.
Seplauntia: Paralelepípedo en la geometría.
Sortaldecoa: Oriental.
Sortaldearra: Oriente.
Sortaldea: Oriente.
Suteoa: Púrpura, grana.
Sutumpac irozgarrietan prestatu: Montar la artillería.
Supitiro: De sobresalto.

Ustecabean: De sobresalto.
Soñu eguin: Sonar.
Otseguin: Sonar.
Suspicha: Sospecha.
Gogalcia: Sospecha.
Sutumbagurra: Salva de artillería.
Saria: Remuneración.
Sostecoa: Repentino.
Supitacoa: Repentino.
Sarritacoa: Regular, común, ordinario.
Betaldicoa: Regular, común, ordinario.

27B orrialdea:

Trisca: Baile.
Tritea: Baile.
Taztabia: Barrena.
Triscac: Castañuelas.
Trisca: Danza.
Tematu: Porfia.
Tragaza: Saeta.
Tentua: Tesón.
Turunta: Trompeta.
Talde: Tropa.
Taldegauza: República.
Taldeaguintea: Estado, Gobierno republicano.
Taldelurra: (Esan nahirik ez).
Zoli zoli: Muy vigorosamente.
Tiracaiac: Municiones.
Turunta: Trompeta.
Tarara: Toque de trompeta.
Tururu: Toque de trompeta.
Tartagotaria: Cismático.
Bakigotaria: Cismático.
Tolestu: Doblar, plegar.
Tolestatu: Doblar, plegar.
Toleisca: Pliegue.
Cimuisca: Pliegue.
Tolesa: Pliegue.
Talcaria: Topador.
Tolertza: Ramplón.
Tolestorria: Pliego de papel.
Toleisca: Pliegue.
Cimuisca: Pliegue.
Tolesa: Plinto en la arquitectura.
Sartonda: Plomada.
Beruna: Plomada.
Beruna: Plomada.
Tracadatu: Revolverse el tiempo.
Nasticatu: Revolverse el tiempo.
Nahasi: Revolverse el tiempo.
Traketa: Puñalada.
Ucabicia: Puñalada.
Taldia: Quota (cuota), quoto parte (parte alícuota).

28A orrialdea:

Urachi: Acercarse.
Uzcurtu: Agacharse.
Urtsatu: Aguar.
Ulitu: Amilanar.
Urthatua: Añejo.
Urrua: Arrullo.
Ucaba: Codo.
Ucuzcatu: Ensuciar.
Uhuna: Ladrón.
Lapurra: Ladrón.
Uzularia: Partera.
Ucaraya: Puño.
Utastu: Regoldar.
Ufasa: Regueldo (Regüeldo).
Ucuza: Sucio.
Urteguin: Tirar.
Ubera: Vado.
Huerriza: Vado.
Utsasgarria: Despreciable.
Urruña: Desprecio.
Utseragotu: Abstraher (Abstraer).
Eracarri: Abstraher (Abstraer).
Usadio gaistoa: Abuso, uso malo.
Usadio donguea (Usadio)-: Abuso, uso malo.
Ugartetu: Aislado.
Uribitarte: Aislado.
Uztaya: Aro.
Cimirza Arn.

28B orrialdea:

Urrikia: Arrepentimiento.
Urrimendua: Arrepentimiento.
Damua: Arrepentimiento.
Garbaya: Arrepentimiento.
Urdea: Sucio.
Cikiña: Sucio.
Likitsa: Sucio.
Satsua: Sucio.
Loya: Sucio.
Utsa norbait: Hombre blanco.
Uztea: Hombre blanco.
Utsa norbait largatzea (Utsa norbait)-: Hombre blanco.
Uchaldea: Marchitura.
Camutea: Marchitura.
Mastrikea: Marchitura.
Urraida: Cobre.
Urondaica: Coral.
Uritzaigoa: Corrigimiento (Corregimiento).
Ustacabeco: Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Erasoa: Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Ustacabeco: Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Asoltonia: Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Ustecabeco icara (Ustecabeco)-: Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Uzbetandea: Suplemento.
Uztarria: Yugo de los buey(es).
Ugoaita: Supuración.
Uyola: Torrente.
Usubearrac: Utensilios.
Ugoibea: Refluxo (Reflujo).
Unalaita: Refuerzo, socarro.
Udaberria: Primavera.
Eralora: Primavera.
Ur onerizco (uncia) edo: Pilar de agua bendita.
Benedicio uncia: Pilar de agua bendita.
Urreguillia: Platero de oro.
Uiturita: Patricio.
Ustecabez: Sin pensar.
Oarcabean: Sin pensar.
Oarcabez: Sin pensar.
Oarcabean: Sin pensar.
Urricuscaya: Microscopio que abulta las cosas.
Unalaitu: Socorrer.
Udamuga: Solsticio estival.
Unatu: Reventar, cansarse demasiado.
Auno eguin: Reventar, cansarse demasiado.
Laatu: Reventar, cansarse demasiado.
Lala eguin: Reventar, cansarse demasiado.
Unalaitu: Relevar, aliviar.
Ucabilla: Puño.

29A orrialdea:

Yaundarra: Señoril.
Yabedea: Señorío, territorio.
Yarrekin: Hallar.
Yabea: Señor, dueño.
Nagosia: Señor, dueño.
Nabasia: Señor, dueño.
Yaraunsi: Heredar.
Yauna: Señor.
Amea: Señora.
Yakizu: Sábete.
Yabea: Señora, dueña de algo.
Yazkerea: Vestido.
Yazcaya: Vestido.
Yazki: A medio vestir.
Yazka: A medio vestir.
Yakiña: Sabio.
Yuan etorlea: Correo.
Yayera: Pación (Pasión), amor.
Caria: Pación (Pasión), amor.
Ayerta: Pación (Pasión), amor.

Yzaitez ta datez: En realidad, de verdad.
Beguiaz ta eguiaz: En realidad, de verdad.
Yazcaya: Ropa.
Yarrakia: Continuo.
Yaunderea: Señorío, territorio.
Yagotu: Guardar.
Yautsa: Sumissión (Sumisión).
Pena: Sumissión (Sumisión).
Manera: Sumissión (Sumisión).
Yasan: Levantar.
Yasaitu: Levantar.
Eregui: Levantar.
Yarraitu: Seguir.
Yarraiki: Seguir.
Arraldetu: Seguir.
Ylcuscaya: Discurso, facultad racional.
Yaitia: Entre pendencia.
Luimena: Entre pendencia.
Yargoya: Trono.
Yaureguian atezaya: Uxier (Ujier), oficio de palacio.
Yabaldia: Vacación.
Yabalaldia: Vacación.
Gueraldia: Vacación.
Yaitezalea: Quimerista, pendenciero.
Yotautsi: Incurrir.
Yotautsia: Incurso.
Yostatu: Recrear.
Atseguin eman: Recrear.
Yaiio: Proceder, nacer, originarse.
Sortu: Proceder, nacer, originarse.
Etorri: Proceder, nacer, originarse.
Yartarria: Poyo.
Gandarra: Poyo.
Yametarra: Piramidal.
Yo: Plantar, sacudir, pegar, yo.
Yorrutitu: Peregrinar.
Bidagotu: Peregrinar.
Beillatatu: Peregrinar.
Yupoi: Perpunte, jubón fuerte, colchado.
Sendai: Perpunte, jubón fuerte, colchado.
Yake lodiia: Perpunte, jubón fuerte, colchado.
Yarraigaztea: Page (Paje).
Yaga: Page (Paje).
Raya: Page (Paje).
Yatorria: Origen.
Yayotza: Origen.
Asiera: Origen.

29B orrialdea:

Zarampoa: Cesto.
Zancabia: Corba (Corva).
Zopatu: Empapar.
Zayoa: Espera.
Zurruna: Inflexible.
Zulampoa: Laguna.
Zaulia: Ligero, ágil.
Zalhuia: Ligero, ágil.
Zaulitu: Hacerse ligero, ágil.
Zafira: Paciencia.
Zapatu: Pisar.
Zapotza: Tapón.
Zucendea: Dirección.
Zoguiera: Discreción.
Zuhurtzia: Discreción.
Zoroztu: Afilar.
Chorrostu: Afilar.
Eztenatu: Afilar.
Cimeatu: Afilar.
Zucenlecua: Archivo.
Ciurucha: Archivo.
Zuritasuna: Blancura.
Churitasuna: Blancura.
Zalanzatu: Blandiar (Blandear) en algo.
Aspesatu: Blandiar (Blandear) en algo.
Zamaria: Animal de carga.
Zaldundia: Caballería, hombres a caballo.
Zamaldundia: Caballería, hombres a caballo.

Zalduntza: Caballería, hombres a caballo.
Zaldundea: Caballería, orden militar.
Zamaüac: Manteles.
Zabaüa: Manteles.
Zaldizcoa: Montado, el de a caballo.
Zaldigaindua: Montado, el de a caballo.
Zapa: Pisada.
Zapa aldia: Pisada.

30 orrialdea:

Zoguia: Prudente, prudencial.
Zurra: Prudente, prudencial.
Zuhurra: Prudente, prudencial.
Gomartia: Prudente, prudencial.
Zarte(guin): Reventar la postema.
Zapar eguin: Reventar la postema.
Lerdatu: Reventar la postema.
Istenda (eguin): Reventar la postema.
Zatitu: Troncho.
Epaki: Troncho.
Zortena: Troncho.
Zurtoina: Troncho.
Zartaria: Tutor.
Zaitzallea: Tutor.
Zauria: Ülcera.
Zatitu: Tronchar.
Epaiki: Tronchar.
Zortena: Troncho.
Zurtoina: Troncho.
Zortzi errealecoa: Real de acho (ocho).
Zogui: Prudente, prudencial.
Zurra: Prudente, prudencial.
Zuhurra: Prudente, prudencial.
Gomartia: Prudente, prudencial.
Zapa: Pisada.
Zapa aldia: Pisada.
Zapataguia: Pisada.
Ointakia: Pisada.
Aztarna: Pisada.
Zucena: Perpendicular.
Chusena: Perpendicular.
Arteza: Perpendicular.
Berunean dagoana: Perpendicular.
Zafira: Pac(i)encia.
Ocarta: Pac(i)encia.
Onesga: Pac(i)encia.
Zuzaya: Residencia, cuenta que se toma a alguno.
Ambaya: Residencia, cuenta que se toma a alguno.
Zutic egon: Sostenerse.
Zocoa: Rincón.
Chocoa: Rincón.
Basterra: Rincón.
Zatarra: Rodilla.
Callameza: Rodilla.
Auspurucoa: Rodilla.
Zordunaren escucia: Quiro grapho (Quirógrafo), obligación que consigo tiene el acre(e)dor firmada del deudor.
Zamauac: Manteles.
Zabaua: Manteles.
Dafailla: Manteles.
Zucalkiña: Cosinera (Cocinera).
Zutegia: Fragoa (Fragua).

31 orrialdea:

Hitzaurrea: Prefacio, prefación.
Hildura: Mortificación.
Illerazgoa: Mortificación.
Illarazgoa: Mortificación.
Illeraztea: Mortificación.
Illaraztea: Mortificación.

32 orrialdea:

Donuzpea: Sacramento.
Escutapea: Sacramento.
Doscañi: Sacrificar.
Doscaindu: Sacrificar.

33 orrialdea:

Utzi: Abandonar.
Laga: Abandonar.
Ichi: Abandonar.
Gay: (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).
Ayutua: (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).
Cintzoa: (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).
Entregu: (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).

34 orrialdea:

Leicea: Abismo.
Leiza: Abismo.
Ondalecoa: Abismo.
Aurketu: Abocarse juntos de concierto en algún sitio.
Aurcatu: Abocarse juntos de concierto en algún sitio.
Artecoa: Abogada, medianera.
Bitartecoa: Abogada, medianera.
Arartecoa: Abogada, medianera

35 orrialdea:

Ontzat emana: Abonar, dar por bueno.
Ontzat artua (Ontzat)-: Abonar, dar por bueno.
Ontzatea: Abonar, dar por bueno.
Ontzaztea: Abono en este sentido (de abonar, dar por bueno).

36 orrialdea:

Lori: Abondo, con abundancia.
Ugari: Abondo, con abundancia.
Naroro: Abondo, con abundancia.

37 orrialdea:

Gorrotatu: Aborrecer.
Gaitzetsi: Aborrecer.
Higuindu: Aborrecer.
Erabea: Aborrecible, objeto digno de aborrecimiento.

III. HIZTEGIAREN ORDENAZIOA

A Letra:

Aba: 03A Boca.
Abade aita: 01A Cura párroco.
Abadia: OlA Cura sacerdote.
Abaresca: 05A Roso y belloso (velloso).
Abarra: 02A Rama.
Abea: 10A Porte, pilar.
Aberastasuna: 23A Riqueza.
Aberastasuna: 24B Riqueza.
Aberatsa: Ikus Chi aberatsa.
Aberatza: 02A Rico, adinerado, hacendado.
Aberea: 02B Animal.
Aberekeria: 01B Brutalidad.
Aboa: 03A Boca.
Aboestu: 02A Resolverse, disiparse, evaporarse.
Aboeztu: OlA Rosolverse (Resolverse), disiparse, evaporarse.
Abrea: 02B Animal.
Abrestasuna: 23A Riqueza.
Abrestasuna: 24B Riqueza.
Ac biotzon: 27A Ten valor.
Acamelua: 05B Yezgo.
Achola: 05B Tecla.
Acia: 25B Espalda.
Acibumbada: 10A Torbellino.
Acizurria: 05A Papera.
Acopilatu: 03A Atacar al enemigo.
Acopilatzea: 02B Acometer.
Acopilatzea: 12B Acometer.
Acostomatu: 05B Sobresaltar, asaltar.
Acotatu: 05B Citar.
Adacaya: 02A Rama.
Adakia: 02A Rama.
Adarra: 02A Rama.
Adeskide biotzecoa: 22B Íntimo amigo.
Adeskidia: 02B Amigo.
Adieranza: 03B Requerimiento, requisitoria de un juez a otro.
Adierazo: 27A Si(g)nificar.
Adigarria: 02B Admirable.
Adiguiña: 02B Admirable.
Adiñona: 02A Razonable, mediano.
Adirakia: 21A Nota, marca, señal.
Adititza: 02A Verbo en la filosofía.
Adititza: 05B Verbo en la filosofía.
Aditu: 01B Sentir, oír.
Aditzaña: 01B Tribunal de audiencia.
Adiutua: 11B Cosa apta, apropósito (a propósito).
Adobatu: 04A Remendar.
Adracaya: 03A Reglamento.
Adrastu: 03A Regla, verbo.
Adresutu: 03A Regla, verbo.
Adreztu: 04A Remendar.
Aetan: Ikus Bakerizte aetan.
Afantua: 04B Muro.
Aga purua: 03A Maza, arma antigua.
Aganatu naiz, cera, da, ce(n): 02B Adherir, llegarse a otro.
Ago (isilic): 01B Punto en boca.
Ago (isilic): 03A Punto en boca.
Agortu: 19B Secar.
Agripea: 03A Certeza.
Agripea: 03A Certificación.
Agripea: 03A Seguridad, certeza.
Agripetu: 03B Certifico.
Agripetzea: 03A Certificación.
Aguindea: 20B Promessa (Promesa).
Aguindu: 01B Prometer.
Aguindu: 05A Mandar.
Aguindu: 20B Prometer.
Aguintaria: 03B Comandante.
Aguiricatu: 01B Reprehender.
Aguiricatu: 04B Reñir, reprender.
Agurra: 04A Salutación.

Ahaica: 04A Provocación.
Ahala: 05B Potencia.
Ahamena: 04A Bocado.
Ahartarra: 27A Bocanada.
Ahopaldiac: 04A Bocanadas.
Aice buhuma: 10A Torbellino.
Aicea: 02A Soplo.
Aicea: 02A Soplo.
Aicea: 02A Soplo.
Aidurkeria: 03B Malignida(d).
Aienatu: 03A A(h)uyentar.
Aihertu: 04B Inclinarse.
Aimbat den guafo: 03A Peor que peor.
Aimbat gaiztoago: 03A Peor que peor.
Aingura: 02B Ancora.
Aipatua: 03A Propuesto.
Aisala: 02A Superficie.
Aisala: 04B Superficial.
Aisaldarra: 02A Superficial.
Aisaldarra: 04B Superficial.
Aisaldarra: 16A Somero.
Aisaldarra: 16B Somero.
Aisia: 04B Ociosidad.
Aita donzuari dagona: 01A Pontifical.
Aita donzuen goyendea: 01A Pontificado.
Aita nagocia: 01A Abuelo.
Aita: *Ikus Abade aita, Apeza aita.*
Aitagoya: 01A Abuelo.
Aitasaba: 01A Abuelo.
Aitasoa: 01A Abuelo.
Aite onen semia: 19B Noble.
Aiteobe: 01A Abuelo.
Aitona: 01A Abuelo.
Aitsi: 04B Fácil.
Aitzin kidatu: 25B Conducir, guiar.
Aitzindatu: 20A Preferic (Preferir).
Aitzindu: 19B Anteponer.
Aitzineti: 19B Antemano, de antemano.
Aizakiiac: 03B Pretestos (Pretextos).
Aizapia: 04A Vela de navío.
Aizanasuna: 03A Atrevimiento, descoco.
Aizartu: 03A Atreverse.
Aizartu: 03A Atreverse.
Aizartua: 03A Atrevido.
Ajola: 02A Cuidado.
Al: 05B Potencia.
Ala biz: 02B Amén.
Ala dela: 02B Amén.
Alacatu: 15A Ponerse assí (así).
Alaco: Ikus Onelacoa edo alaco leiñucoa.
Alaigoa: 27A Valor, ánimo.
Alaitu: 02B Animar, esforzar.
Alaiturria: 04A Pucilámine (Pusilánime).
Alan biz: 02B Amén.
Alan icen dedilla: 02B Amén.
Alapidia: 04A Camino libre.
Alayoa: 05A Semejante.
Alazaguiña: 04B Comezón.
Albadin bere: 06A Cierta, de cierto
Albenia: 04B Orla.
Alcarkida: 12A Constancia.
Alchaturic: *Ikus Bere burua alchaturic.*
Aldaca: 04B Lado.
Aldacorra: 04A Variable, in(e)stable.
Aldandetu: 01B Alterar.
Aldapa: 01B Repecho.
Aldapa: 02A Cuesta.
Aldatsa: 01B Repecho.
Aldatu: 04A Remudar.
Aldatza: 02A Cuesta.
Aldea: Ikus Nora aldea.
Aldebita: 05B Problema.
Aldecoa: 05A Próximo.
Aldecoa: 05B Próximo.
Aldecor: 05A Parcial.
Aldecoya: 03A Circunstancia.
Aldecoya: 04A Variable, in(e)stable.

Alderatu: 23A Retirarse de algún lugar.
Alderatu: 24B Retirarse de algún lugar.
Alderria: 13A Región hablándose de las partes de la tierra y diviciones (divisiones).
Aldia: *Ikus* ***Zapa aldia.***
Aldia: 02A Turno.
Aldiacatu: 01B Alternar.
Aldiona: 05A Sazón.
Alditza: 02A Verbo en la filosofía.
Alditza: 05B Verbo en la filosofía.
Aldizkatu: 01B Alternar.
Aldra: 03B Multitud, montón.
Algara: 03A Risada.
Algarac eguin: 04B Reír a carcagadas (carcajadas).
Algaraz farre eguin: 04B Reír a carcagadas (carcajadas).
Alhadura: 05A Reprehensión.
Alhatu: 05A Reprehender (Reprender).
Allacairua: 27A Premiar.
Almena: 04A Poderío.
Almena: 05B Potencia.
Almicoya: 05A Rodadero, lo que rueda fácilmente.
Almorra: 05A Pared.
Almotea: 04B Motivo.
Alogadu: 04A Alquilar.
Alogatu: 04A Remendar.
Alperra: 04A Osioso, osiosos (Ocioso, ociosos).
Altistea: 05A Perla.
Ama andrea: 01A Abuela.
Amamerua: 04A Alguacil.
Amanagozia: 01A Abuela.
Amarrua: 15B Astucia.
Amasa: 05A Resuello.
Amasaba: 01A Abuela.
Amatigoa: 05A Serenidad, sosiego.
Ambale: 05B Venerable.
Ambale: 16B Venerable.
Ambaya: 30 Residencia, cuenta que se toma a alguno.
Amea: 29A Señora.
Amena: 04A Puntual, exacto, fiel.
Amia: 05B Tirano.
Amia: 07A Tirano.
Amona: 01A Abuela.
Amorantia: 04B Galanteo.
Amurusia: 04B Galanteo.
Andia: Ikus Arazo andia, Ugari andia.
Andia: 05B Vanagloria.
Andiacatu: 03A Preciarse.
Andicoa: Ikus Omen andicoa.
Andigura: 02B Ambición.
Andinaya: 02B Ambición.
Andiquitarra: 01B Real, regio.
Andiquitarra: 02A Real, regio.
Andizca: 04B Ponderación, encarecimiento.
Andizca: 08A Pelea.
Andizura: 04B Honor.
Andre limuria: 02A Conesana, dama cortesana.
Andrea: Ikus Ama andrea, Echeco andrea.
Anguelua: 05B Suelo.
Angura: 02B Ancora.
Anoa: 01B Ración.
Antolatu: 04A Remendar.
Antsi izan: 03B Conveniente.
Antsia: 02A Cuidado.
Antsiatu: 04A Afligir.
Antusia: 02B Ambición.
Antustea: 05B Vanagloria.
Antustia: 05B Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Antustia: 16B Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Antzadura: 05A Manejo.
Antzecoa: 03A Pescozón.
Antzesandea eta: 04A Parábola.
Antzesto (Antzestu): 04B Pintar.
Antzibere: *Ikus* ***Esta antzibere.***

Antzoa: 02A Semejanza.
Antzola: 04A Retablo de altar.
Antzordea: 16B Verbigracia.
Antzordez: 05B Verbigracia.
Anunz: 02B (H)acia aquí.
Anza: 02A Semejanza.
Anzaera: 11A Regencia.
Anzatzua: 04B Hábil.
Aoa: 03A Boca.
Aoan cibolla: 01B Punto en boca.
Aoan cibolla: 03A Punto en boca.
Aoteskia: 07B Rienda, brida.
Aozteguia: 05A Pajar.
Apa: 21B Besar, viene de el (del) euzkera (euskera) besoa, brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.
Apain politac: 01A Perfil. Última línea de la figura y delicados adornos.
Apain politac: 21A Perfil, perfiles delicados, adornos.
Apaindonak: 01A Ornamentos de la iglesia.
Apaindua: 01A Adornado.
Apaingarria: 01A Ornamento.
Apainketa: 01A Ornamento.
Apaiza: 01A Cura sacerdote.
Apeza: 01A Cura sacerdote.
Apezpicua: 01A Obispo.
Apezpicugoa: 01A Obispado.
Apita: 02A Cuesta mui (muy) pendiente.
Apucatu: 04A Acaecer.
Aputiatu: 15A Ultrajar.
Aputiotu: 15A Ultrajar.
Aracatu: 01B Mirar con curiosidad.
Aracatu: 03A Registrar, mirar con curiosidad.
Arachi: 04B Recluir.
Aracia: 12A Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Aracia: 13A Precisión, necesidad.
Araisteguia: 05B Reclusión, cárcel.
Arana: 04B Endrina.
Arartecoa: 34 Abogada, medianera.
Aratama: 10A Sepillo (Cepillo).
Aratu: 01B Mirar con curiosidad.
Aratu: 03A Registrar, mirar con curiosidad.
Aratza: 05A Puro.
Araua: 03A Reglamento.
Araudea: 03A Reglamento.
Araudea: 03B Reglamento.
Araukida: 11A Conformidad.
Araukidia: 03B Conformidad.
Arauli: 05B Trabucar.
Araulitu: 05B Trabucar.
Araulitu: 18B Trastornar.
Araulitu: 19B Trastornar.
Araunz: 02B (H)acia allí.
Arauslea: 01B Reo culpado.
Arauslea: 04B Reo culpado.
Arautu: 03A Regla, verbo.
Arazo andia: 03A Barahúnda.
Arazoa: 01B Ocupación, faena.
Arazquetu: 03A Retirarse del bullicio.
Arbindu: 03B Estrechar.
Arbuya: 12B Reprobación, a(c)ción de reprobar.
Arbuyatu: 10B Rechazar.
Arbuyatu: 13B Rechazar.
Arcaya: 04A Vela de cera.
Arcia: 03A Pico de canteros.
Ardancoya: 04A Borracho, vinolento.
Ardura: 02A Cuidado.
Arean: 04B Nada.
Arecha: 05A Roble.
Arenganatu: 02B Adherir, llegarse a otro.
Argui doaiña: 03A Claridad de la luz, claridad, dote de gloria.
Argui: 05B Mecha torcida.

Arguiaren irudastea: 05B Refracción eladióptrica.
Arguicaya: 04A Vela de cera.
Arguidoya: *Ikus **Chi arguidoya.***
Arguiera: 03A Claridad de la luz, claridad, dote de gloria.
Ari: *Ikus **Nekez ari.***
Arian: *Ikus **Ez-arian.***
Aricatu: 22A Afanar.
Arkeda: 10A Retención.
Arkitu: 05B Tomar, hallar.
Arlacha: 22B Vinagre.
Armagaia: 05B Sexo, sé eso.
Armora: 05B Tapia.
Arnasa: 05A Resuello.
Arnase artu: 02A Respirar.
Aronz: *Ikus **Itsasoti aronz.***
Aronz: 23A Aciaquí (Hacia aquí), (h)aci(a)allí.
Aronzcoa: 04A Ulterior.
Arotu: 15B Atemperar.
Aroya: 04A Osioso, osiosos (Ocioso, ociosos).
Arpa: 03A Calambre.
Arpilloa: 04A Saqueo.
Arraina: 05B Pesca, el pescado.
Arraldetu: 29A Seguir.
Arrampa: 03A Calambre.
Arrastelua: 04A Bieldo.
Arrauna: 01B Remo.
Arrauna: 01B Romero (Remero).
Arrauna: 04A Romero (Remero).
Arrauna: 05A Remo.
Arraundu: 01B Remar.
Arraundu: 05A Remar.
Arraunea: 04A Romero (Remero).
Arraunean: 01B Remar.
Arraunean: 05A Remar.
Arraunlea: 01B Romero (Remero).
Arraya: 05B Pesca, el pescado.
Arrayo: 05A Síguele.
Arrazcoa: 04A Tambor.
Arrencura: 13A Quexa (Queja).
Arrencura: 13A Quexa (Queja).
Arreta: 23B Atención.
Arreta: 24A Observación.
Arreta: 24B Reflección (Reflexión), advertencia.
Arreta: 24B Repartir.
Arretatua: 19B Advertido, despejado, despierto.
Arretatua: 23A Advertido.
Arri iraztua: 05A Rayo.
Arrigola: 01B Repleción de comida.
Arrigola: 02A Repleción de comida.
Arritan biurtu: 05A Petrificar.
Arritu: 03A Atónito.
Arritu: 05A Petrificar.
Arritu: 05A Reñir.
Arrochina: 05A Resina.
Arroina: 22B Pilar, colu(m)na.
Arronta: 04B Común.
Arrontatu: 04B Hacer común.
Arrontera: 04B Común.
Arrontera: 04B Ordinario.
Arrotza: 03A Extranjero.
Arta: 02A Cuidado.
Artecaicea: 18A Norte, viento.
Artecoa: Ikus Erabaki artecoa.
Artecoa: 34 Abogada, medianera.
Artesi: 03B Lograr.
Arteza: Ikus Aure arteza.
Arteza: 30 Perpendicular.
Artezkidatu: 02A Re(c)tificar.
Arteztea: 03A Dirección.
Arteztu: 02A Re(c)tificar.
Arthabertucitu: 24B Repartir.
Arthaz beguiratu on bateratua: 02B A(d)ministrar, tratar o cuidar haciendas, rentas públicas, etc.
Artizarra: 04B Norte, la estrella de el (del) norte.
Artsua: 20A Afable.
Artu: *Ikus **Arnase artu.***
Artua: *Ikus **(Ontzat) artua, Semetzat artua.***
Arturguia: 03A Dominante.
Artzia: 02A Renuncia, renunciación.

Artzontea: 02A Urbanidad.
Artzucatu: 05A Rehusar.
Artzucotu: 05A Rehusar.
Arunzcoa: 04A Ulterior.
Asacatu: 04A Acabarse.
Asantua: 05B Muro.
Asberatu: 19B Suspensión de armas.
Ascagarria: 05B Resolutivo, que tiene virtud de resolver.
Asea: 01B Repleción de comida.
Asea: 02A Repleción de comida.
Aserratu: 01B Reprehender.
Aserretu: 01B Reprehender.
Asiera: 05B Principio.
Asiera: 29A Origen.
Askicuntza: 05A Sufic(i)encia.
Askidatu: 02A Cumplir con alguno.
Askidatzea: 03B Cumplimiento.
Askietsi: 05A Satisfacer.
Askietsia: 05A Satisfecho.
Askitoa: 04A Osemoya, satisfa(c)ción, a(c)ción de satisfacer.
Askitsua: 05A Suficiente.
Asmatu: 02B Adivinar.
Asmatu: 04B Pronosticar.
Asmecotu: 04B Pronosticar.
Asmegokitu: 05A Prenunciar (Pronunciar).
Asmegutaria: 05A Profeta.
Asnase (artu): 02A Respirar.
Asnatu: 02A Respirar.
Asoltonia: *Ikus Ustecabeco asoltonia.*
Asoltonia: 28B Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Asostomatu: 02A Sobresaltar, asustar.
Aspertu: 05B Vengarse.
Aspesa: 03A Zudar (Sudar).
Aspesatu: 29B Blandiar (Blandear) en algo.
Asserratu: 04B Reñir, reprender.
Asserratu: 20A Renir (Reñir), contender.
Asserratu: 20B Reñir, contender.
Astiatu: 02B Adivinar.
Astoa: 04B Fiador.
Astuna: Ikus Balaren pisua astuna.
Asune: 05A Ortiga.
Asyala: 02A Superficie.
Atabala: 04A Tambor.
Ataica: 04A Provocación.
Atanguin: 04A Perspectiva.
Atanguiria (Atan)-: 04A Perspectiva.
Atanguiria: 04A Perspe(c)tiva, obra.
Atartea: 05A Portal.
Atelatu: 01B Reñir.
Atelatu: 04B Reñir, reprender.
Atelecatu: 01B Reñir.
Atelecatu: 04B Reñir, reprender.
Atezaya: *Ikus Yaureguian atezaya.*
Atifua: 18B Regañón, cierzo.
Atroyatu: 04B Confesar.
Ats: 02A Soplo.
Ats: 02A Soplo.
Atseden: 02A Respirar.
Atseden: 04B Reposar.
Atseguin eman: 29A Recrear.
Atseguin: 02A Respirar.
Atseguiña: 25A Placer.
Atsestua: 18A Sufocado.
Atsestua: 18B Sufocado.
Atsia: 02A Soplo.
Atzaga: 04B Fin, postre.
Atzena: 04A Último.
Atzenaurren: 24B Penúltimo.
Atzendu: 08A Rematar, acabar, tiene origen e(u)scaldún.
Atzendu: 08A Rematar, acabar, viene de remate y tiene origen e(u)scaldún.
Atzeria: 19A Raposo.
Atzguillia: 04B Comezón.
Auba: 03A Boca.
Auchuloncia: 04A Salvadera.
Aucilaria: 03B Litigante.
Auena: 15B Aullido.

Auhena: 05B Suspiro.
Auhendu: 05B Suspirar.
Aukera: 03A Elección.
Aukerandea: 02A Nombramiento para algún empleo.
Aukeratu: 02A (Nombramiento para algún empleo) y nombrar para él algún sugetu (sujeto).
Aukerazioa: 02A Creación, elección.
Auketza: 03A Desprecio.
Aukiarra: 04B Superficial.
Aulkia: 03B Asiento. Se aplica a la silla del tribunal o a su autoridad.
Auna: 04B Ladrido.
Auno eguin: 28B Reventar, cansarse demasiado.
Aupada: 03B Pelea.
Aupatu: 03B Clamorear a ella (a la pelea).
Aupatuten da: 03B Proponer.
Aur(ti)guia: 05B Tiro.
Aurcaia: 05B Talankera.
Aurcara: 04A Oposición.
Aurcatu: 34 Abocarse juntos de concierto en algún sitio.
Aurdegui: 03B Tirar, arrojar.
Aurdeguitu: 03B Tirar, arrojar.
Aure arteza: 04A Rectángulo.
Aurizkitu: 03A Atropellarse, darse demasiada prisa.
Aurizkitu: 04A Alcalcar.
Aurizkitu: 04B Golpear.
Aurketu: 34 Abocarse juntos de concierto en algún sitio.
Aurkezgarria: 03A Despreciable.
Aurkeztea: 01B Representación con que se hace
pres(en)te algo.
Aurpe: 03B Rendimeinto, submisión (sumisión).
Aurpear: 13B Rendimiento, submisión (sumisión).
Aurpeera: 03B Rendimeinto, submisión (sumisión).
Aurpeera: 13B Rendimiento, submisión (sumisión).
Aurrandea: 05B Continuación.
Aurre eguin: 13A Parir.
Aurreciana: 02B Antecesor, el que precedió en algo.
Aurrena: 05A Principal.
Aurreratu: 19B Anteponer.
Aurrezana: 02B Antecesor, el que precedió en algo.
Aurtara: 05A Puñado.
Aurtegui: 03B Tiro, a(c)ción de tirar.
Aurtiki: 04A Arrojar.
Ausarcia: 03A Atraidorado, atrevimiento.
Ausarkia: 03B Determinadamente.
Ausarkiro: 03B Osadamente.
Ausarta: 04A Resuelto.
Ausartatu: 04A Atreverse.
Ausarto: 03B Determinadamente.
Ausina: 05A Ortiga.
Auspurucoa: 30 Rodilla.
Autasiac: 03B Elegidos.
Autatu (A)-: 03B Elegir.
Autatu: *Ikus* ***Hirurpai ta bosten payan autatu.***
Auteman: 05B Escudriñar.
Autorco: 02A Sigilo de la confensión (confesión).
Autu: 03B Elegir.
Autzaioa: 03A Bucina (Bocina).
Auzkia: 02A Superficie.
Auzkia: 04B Superficial.
Auzkiarra: 02A Superficial.
Auznartu: 05A Roer.
Auztepaitu: 05B Transigir.
Auzu biotz: 27A Ten valor.
Axitasuna: 20A Diligencia.
Ayerta: 29A Pación (Pasión), amor.
Ayerua: 05A Seña, amago.
Ayubea: 04A Alarido.

Ayutua: 33 (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).
Azaldea: *Ikus Cia azaldea.*
Azama: 04A Ama de criar.
Azaraoa: 05A Rocío.
Azarkuntza: 04A Atrevimiento.
Azarria: 04A Atrevido.
Azartu: 04A Atreverse.
Azbera: 05B Suspiro.
Azcarra: 05B Vigoroso.
Azcartasuna: 05B Vigor.
Azcorra: 03A Animoso, valiente.
Azemana: 18A Prendido, así preso.
Azkena: 04A Último.
Azkina: 04B Casera, hacendosa.
Azpildu: 04B Ropa.
Azpildu: 05B Ropa.
Azpiñatu: 22A Sopena.
Azpiuna: 02A Solomo.
Azpizuna: 05B Solomo.
Aztarna: 30 Pisada.
Aztiatu: 04B Pronosticar.
Aztura: 04B Costumbre.

B Letra:

Baastitu: 06A Passear, passiarse (Pasear, pasearse).
Babiaca: 07A Ro(mana) de pesar.
Bacandu: 07A Desunir.
Bacarkidorea: 08A Pro cónsul (Procónsul), proconsulado.
Bacarra: 08B Único.
Baciatu: 09B Punzar.
Bacochia: 08B Nones.
Bacuina: 06A Badil.
Bacuna: 08B Simple, sin composición.
Badamina: 06A Calentura.
Badortza: 09B Almohaza.
Baguea: *Ikus Gatz baguea.*
Bagutzi: 16A Pretender.
Bai benetan: 07B Sí por cierto.
Bai sierto ere: 07B Sí por cierto.
Bai yauna, ez yauna: 06A Sí señor, no señor.
Baigointaldea: 06B Ocurriese.
Baimena: 07A Licencia.
Baimendu: 07A Permitir.
Bainan: 07B Pero, conjunción.
Bainan: 08A Pero, conjunción.
Baita behar (...) ere: 07B Sí por si aca(...).
Baketizte aetan: 06B Pluralida(d) de votos.
Bakia: 08B Único.
Bakida: *Ikus Ekautu bakida.*
Bakigotaria: 27B Cismático.
Bala utsa: 14A Bala rasa.
Bala yoala: 07B Bala biene (viene) de la luzkeya que significa ya marchará y camina.
Balaren pisua astuna: 07B Calibre de el (del) cañón, su hueco.
Balautsa: 08B Balarasa (Bala rasa).
Balbea: 06A Muerte.
Baldana: 07A Floxo (Flojo), descui(da)do.
Baldimba: 06A Cierta, de cierto.
Balimba: 06A Cierta, de cierto.
Baña: 07B Pero, conjunción.
Baña: 08A Pero, conjunción.
Bañan: 07B Pero, conjunción.
Bañan: 08A Pero, conjunción.
Banatia: 07A Particular, especial, singular.
Baralla: 07A Bulla descompuesta.
Baratu: 07B Parar, no pasar adelante.
Barciatu: 09B Punzar.
Bardikia: 07B Derramo en la architetura
(arquitectura).
Bardilla: 14A Bobo.
Bardilla: 14A Bobo.
Bardincuntza: 07B Comparación.
Bariasaya: 07B Derramo en la architetura (arquitectura).

Barrea: 14A Risa.
Barrendaria: 06A Entremetido (Entrometido).
Barrendaria: 06A Introducido, entremetido (entrometido).
Barritu: 08B Renobar (Renovar).
Barundea: 06B Sencillez.
Basa choria: 15B Ave noctur(na).
Basachoria: 07A Ave silvestre.
Basamortua: 07B Táramo (Páramo).
Basamortua: 08A Páramo.
Basaria: 08B Propina.
Basatarra: 08A Salvage (Salvaje).
Basatia: 08A Salvage (Salvaje).
Basca: 08B Mantenimiento.
Bascornia: 06B Víveres.
Basterra: 30 Rincón.
Bat: ***Ikus Gauzaren bat eguiatu; Mendeorde bat; Norbait, norbaitec, guizon bat, guizon batec, Urlia batec menpetu.***
Batagoa: 08B Unidad.
Bataguetu: 07A Desunir.
Batasuna: 08B Unidad.
Bateratua: ***Ikus Arthaz beguiratu on bateratua, On bateratua.***
Bateronsa: 11A Reina.
Batortaria: 08A Organista.
Batucie: 06B Individuos.
Batunea: 07B Complexo (Complejo).
Batzarrac: 06B Ayuntamientos.
Batziazaldea: 07A Topographia (Topografía), discripción (descripción) de un lugar.
Baya: 07A Puerto.
Baya: 07B Pero, conjunción.
Baya: 08A Pero, conjunción.
Baya: 08A Puerto.
Bayona: 07A Puerto.
Bayona: 08A Puerto.
Bazcaera: 11A Regencia.
Beacartu: 07A Respetar.
Beacurta: 08A Reverencia, respecto (respeto).
Beaguida: 07A Relación, respeto mutuo.
Beakina: 08A Precaución.
Bear dana eman: 07A Suministrar.
Beargaya: 07A Diligencia, negocio.
Beartu: 06A Precisar, necesitar.
Beartua: 08A Pobre.
Beartua: 23A Necessitado (Necesitado).
Beatokia: 07A Atalaya, lugar alto para descubrir.
Beatorrea: 07A Atalaya, lugar alto para descubrir.
Beatzalea: 07A Inspector.
Beatzallea: 17A Vedor.
Beatzallea: 19B Vedor.
Beaza: 06A Amenaza.
Becaldea: 07B Comparación.
Becarria: 06A Legaña.
Bedoya: 08A Provanza, averiguación.
Beera: 08A Repleción.
Begarcatu: 01B Mirar con curiosidad.
Begarcatu: 03A Registrar, mirar con curiosidad.
Begolcha: 07A Ojal.
Beguiaz ta eguiaz: 19B De verdad.
Bcguiaz ta eguiaz: 29A En realidad, de verdad.
Bcguibarrena: 06A Cuencas de los ojos.
Beguilastoa: 06A Ceja.
Beguillea: 19B Vedor.
Beguinkiro: 07B Blandamente.
Beguiralea: 17A Vedor.
Beguiratu: ***Ikus Arthaz beguiratu on bateratua.***
Beguiratzallea: 07A Inspector.
Beguirunea: 02A Urbanidad.
Beguirunea: 08A Reverencia, respecto (respeto).
Beguiruntia: 07A Atento, cortés.
Beguisyada: 07A Puntería.

Beguitaciñoa: 18A Representacion, figura, imagen.
Beguizaita: 07A Sobrevista en los murriones.
Behar: *Ikus **Baita behar ere.***
Beillatatu: 29A Peregrinar.
Beita: 25A Cebo.
Belaguia: 08A Remedo.
Belarra: 06A Frente.
Belarrondocoa: 03A Pescozón.
Belaua: 19A Valle.
Beldur naiz: 08B Temer.
Beldurcara da (Beldur)-: 08B Temer.
Belleguie: 19A Amarillo.
Belleguitu: 23A Amarill(e)ar.
Belorita: 06A Rollo.
Belutu: 07A Tardar.
Bena: 21A Serio.
Benaitaria: 11A Intendente.
Benaya: 11A Intención.
Benaz: *Ikus **Eraz ta benaz.***
Benazcoa: 22B Real, ingenuo.
Benedicio uncia: 28B Pilar de agua bendita.
Benetan: *Ikus **Bai benetan.***
Bepiloa: 07A Pestaña.
Bera: *Ikus **Biotz bera.***
Berakiro: 07B Blandamente.
Beran: 07A Tardar.
Berandu: 07A Tardar.
Beraro: 07B Blandamente.
Berataratua: 08A Prescripto (Prescrito).
Berautua: 08A Prescripto (Prescrito).
Berbatokia: 15A Diccionario.
Berdiñaurrea: 06B (I)sógono en la geometría.
Berdiñaurrea: 06B Isopleuro, triángulo equilátero.
Berdinbiraurra: 06B lsó(s)celes, triángulo con dos lados yguales (iguales).
Berdinbollo: 06B Isoperímetro.
Bere burua alchaturic: 06A Cansado de sí mismo.
Bere istaldea: 06B A descreción (discreción).
Bere oldean: 06B A su boluntad (voluntad).
Bere: *Ikus **Albadin bere.***
Bereala: 07A Al instante.
Bereci: 07A Desunir.
Berecinde: 06B Artículo.
Berecitu: 08A Prescindir, separar.
Beregandea: 05A Serenidad, sosiego.
Bereistu: 08A Prescindir, separar.
Berendia: 27A Zutano, correspondiente a fulano.
Beretacotu: 06A Apropiado.
Berezdea: 07A División.
Beriera: 07A Reforma, reformación.
Beriña: 06B Vidrio.
Berlasaita: 08B Relaxación (Relajación).
Berlasaitu: 07B Relaxación (Relajación).
Bernasaita: 08B Relaxación (Relajación).
Bernasaitu: 07B Relaxación (Relajación).
Berpatzea: 08A Reunión.
Berretura: 06A Recaída.
Berritu: 08B Renobar (Renovar).
Berriz dastatu: 08B Recaudación, el acto de recaudar.
Berriz eraztea: 08A Redención, acción de redimir.
Berriz igaro: 07B Repasar, bolber (volver) a pasar.
Berriz ucitu: 07B Subdividir.
Berrizbatzea: 08A Reunión.
Berroguei urtecoa: 08B Quadragenario (Cuadragenario).
Bertati: 07A Al instante.
Bertera: 08A Reforma, reformación.

Berterosgua: 08A Redención, acción de redimir.
Berticusia: 08A Revista.
Berticusta: 08A Revista.
Bertirago: 07B Repasar, bolber (volver) a pasar.
Bertiraundea: 07A Subsistencia, permanencia.
Bertucitu: 07B Subdividir.
Beruna: 27B Plomada.
Beruna: 27B Plomada.
Berunean dagoana: 30 Perpendicular.
Berzarri: 06B Restablecer.
Berzeguita: 08B Variedad, diferencia.
Besaga: 08B Rayo (Radio) de rueda.
Besalitza: 04A Parábola.
Besalkia: 08B Silla.
Besarra: 03B Tiro, a(c)ción de tirar.
Besarra: 05B Tiro.
Besartu: 07A Intimar.
Beso: 07B Codo, codal, medida.
Besteren buruan centza: 06A Escarmentar.
Besteskia: 07A Subsi(s)tencia, hispe...sis en la filosofía.
Bestiragoa: 08B Traspasso (Traspaso), angustia.
Betaldicoa: 27A Regular, común, ordinario.
Betaldiro: 16A Por lo regular, regularmente.
Betaldiro: 16A Por lo regular.
Betaztatzea: 01B Representación con que se hace pres(en)te algo.
Betea: 08A Repleción.
Beteala: 06B Plenipotencia.
Betetasuna: 08A Repleción.
Beti: 18A Perpetuamente.
Betiro: 07B Perpendicular.
Betiro: 18A Perpetuamente.
Betizua: 06A Indómito.
Betoscoa: 08A Orgánico, tocante a música y órgano.
Betulea: 07A Pestaña.
Betustean: 06B Consideración.
Betziztu: 06B Verdugo, ministro de la justicia.
Betzuloa: 06A Cuencas de los ojos.
Bezala: 19A Como.
Bialdu: 08A Remitir, embiar (enviar).
Bialketa: 06B Semisción (Remisión), a(c)ción de imbiar (enviar).
Bialkiña: 07A El enviado o embaxador (embajador).
Biaota: 08B Siesta.
Biar dana eman: 08B Suministrar.
Biarketatu: 08A Reflexa (Refleja), cautela maliciosa.
Biarkizaiña (Biarki)-: 08A Personero, procurador.
Biarkizaya: 08A Personero, procurador.
Biarreguin: 22A Afanar.
Biasutu: 07A Permitir.
Biaurbasoa: 07B Biznieto.
Bibechaoa: 07A Diphtongo (Diptongo).
Bibetaria: 06B Opinante.
Bibidea: 11A N(e)utralidad, indeferencia (indiferencia).
Bici: *Ikus* ***Opoitan bici naiz.***
Bicia: 20A Pronto, veloz.
Bicicayac: 06A Alimentos.
Bicioa: 06A Lombriz.
Bicitasuna: 11B Diligencia, actividad.
Biciteguia: 11A Residencia, morada.
Bidacaiztu: 06B Dispongan.
Bidadia: 07B Percepción.
Bidadia: 08B Sensación.
Bidadia: 08B Sentido, potencia de percibir.
Bidadia: 09A Sensación.

Bidadiera: 08B Sensación.
Bidadiera: 09A Sensación.
Bidadirzea: 09A Sensación.
Bidaditu: 07B Percibir.
Bidaditu: 08B Percibir.
Bidaditzea: 07B Percepción.
Bidaditzea: 08B Sensación.
Bidagotu: 29A Peregrinar.
Bidaguea: 07A Tirano.
Bidaguiroa: 04A Temple de camino.
Bidaldu: 08A Remitir, embiar (enviar).
Bidalketa: 06B Semisción (Remisión), a(c)ción de imbiar (enviar).
Bidalketa: 17A Sumissión, ación de imbiar (Remisión, acción de enviar).
Bidecaiztu: 17B Agraviar.
Bidechigorra: 07A Atajo.
Bidesca: 07A Atajo.
Bidorea: 06B Tumulto.
Biiotza: 06A Corazón.
Bildumatu: 21A Colmar.
Bildur: 08B Temer.
Bilguma: *Ikus **Ecatuen bilguma.***
Bilgura: 07B Complexo (Complejo).
Bilia: 06A Pollo.
Billabidero: 08B A prueba.
Billacatu: 06A Arruinar.
Billaikida: 08B Sistema.
Billarta: 08B Propina.
Billatu: 12B Adulación.
Billercitu: 06B Examinar.
Billoba: 07A Biznieto.
Bilmaitza: 08B Propina.
Biloiba: 07B Biznieto.
Bilorruskia: 07A Pergamino.
Biltokia: 08B Teatro.
Biotz bera: 08A Misericordia, pieda(d).
Biotz bera: 15B Clemencia.
Biotz: *Ikus **Auzu biotz.***
Biotza: 06A Corazón.
Biotzbera: 08A Piadoso.
Biotzecoa: *Ikus **Adeskide biotzekoa.***
Biotzecoa: 07B Cordial.
Biotzon: *Ikus **Ac biotzon.***
Biotztarra: 07B Cordial.
Biotzukia: 08A Misericordia, pieda(d).
Biotzukia: 08A Piadoso.
Bircontaera: 06A Recuentro (Recuento).
Birdastu: 08B Recaudación, el acto de recaudar.
Biribilla: 08A Redondo.
Birica: 08A Pulmón, libianos (livianos), fofes.
Biriera: 07A Reforma, reformación.
Birikia: 08A Pulmón, libianos (livianos), fofes.
Biriña: 20A Cristal.
Birloratu: 06A Reflorecer.
Birsaldu: 08A Revender.
Birtera: 08A Reforma, reformación.
Birtosatu: 08B Reintegrar.
Bisutsa: 07A Rocío, lluvia menudita.
Bisutsa: 08A Rocío, *llubia munidita* (lluvia menudita).
Bitartecoa: 34 Abogada, medianera.
Bitegarri: 22A Decreto.
Biucaya: 05B Mecha torcida.
Biurritu: 08A Pervertir.
Biursatea: 08A Poema.
Biurtu: *Ikus **Arritan biurtu.***
Biurtu: 07A Restituir.
Biurtu: 08A Reflectir en la catróptica (catadióptrica).
Biurtzi: 13A Prestar.
Biya: 25A Pcz, resina.
Bizcar mamina: 05B Solomo.
Bizcar: 02A Solomo.
Bizezarra: 07A Diploma.
Bizierazo: 07A Avivar.
Bizitza: 11A Residencia, morada.

Bizodia: 08A Órgano en el cuerpo.
Bizodiera: 08A Organización cn el cuerpo.
Bizoditu: 08A Organizar el cuerpo.
Biztu: 07A Avivar.
Biztu: 25A Resucitar uno.
Boacaya: 01B Remo.
Boacaya: 05A Remo.
Boalda: 07B Tumulto de cl (del) pueblo.
Boalda: 16B Tumulto.
Boalda: 17B Tumulto.
Bogada: 06A Colada.
Bohatu: 06A Arranciarse el tocino.
Boil donea: 07B Custodia, la de el (del) sacramento.
Boil donea: 08B Custodia, la de el (del) sacramento.
Boilla: 08A Redondo.
Boillagira: 08A Orbe, círculo.
Boillandea: 07B Corona.
Boillandia: 08A Orbita en la astronomía.
Boilleria: 08A Orbe, círculo.
Boketa: 06A Colada.
Bolla: 08A Quadrante (Cuadrante) de red.
Bolla: 08A Quadrante (Cuadrante).
Bollacura: 10A Pelea.
Bollacurua: 08A Pelea.
Boneatu: 01 A Rosolverse (Resolverse), disiparse, evaporarse.
Boneatu: 02A Resolverse, disiparse, evaporarse.
Borcha: 07A Violencia.
Borreroa: 06B Verdugo, ministro de la justicia.
Bortzetica: 08A Quinta de soldados.
Bortzetica: 08A Quinta de soldados.
Borzgaruena: *Ikus* ***Hirurpai ta borzgaruena (borzgarrena).***
Bosten: *Ikus* ***Hirurpai ta bosten payan autatu.***
Bostepaya: 08A Quinto, un quinto de la cosa devidida (dividida) en cinco.
Bostepaya: 08A Quinto, un quinto de la cosa dividida en cinco.
Bostetica: 08A Quinta de soldados.
Bostetica: 08A Quinta de soldados.
Briduala: 07B Rienda, brida.
Bucatu: 08A Rematar, acabar, tiene origen e(u)scaldún.
Bucatu: 08A Rematar, acabar, viene de remate y tiene origen e(u)scaldún.
Buga: 06A Prenda.
Buha: 02A Soplo.
Buhumba: *Ikus* ***Aice buhumba.***
Bularcaya: 07B Parapecto (Parapeto).
Burboa: 27A Tema, porfía.
Burcoitu: 27A Obstinarse.
Burcoya: 08B Terco.
Burua: *Ikus* ***Bere burua alchaturic, Besteren buruan centza, Izkira burua, Olontaren burua.***
Burua: 13A Plazo.
Burucoa: 10A Toca, toalla.
Burucoa: 19B Toca.
Burucoidea: 09A Pertinacia.
Buruendun: 06B Capitán.
Burukia: 07B Mitra.
Burula: 08A Septiembre.
Burula: 08B Septiembre.
Burupea: 21A Autorida(d).
Butarguitu: 08A Reflectir en la catróptica (catadióptrica).
Butesa: 13B Réplica.
Buteza: 11A Réplica.
Buthuna: 06A Esquela.

C Letra:

Caco motza: 10A Perno de carpintero.
Cadena: 14B Inútil.
Cadura: 03A Zudar (Sudar).

Calernatu: 10A Trenar (Tronar).
Calguirotu: 16B Viciar.
Callameza: 30 Rodilla.
Caltarraitu: 09A Perseguir.
Caltea: 09A Perjuicio.
Campichea: 09B Tienda de campaña.
Campora: *Ikus Orrez campora.*
Camutea: 28B Marchitura.
Candutu: 20A Ofuscar.
Cantitu: 09A Ablandarse.
Canyura: 03A Zudar (Sudar).
Caratosa: 09B Almohaza.
Caria: 29A Pación (Pasión), amor.
Carraca: 09A Lima.
Carsoilla: 09A Calbo (Calvo).
Cata motza: 09B Tigre.
Cealdetu: 09A Perfilarse, ladearse.
Cebarcaya: 09B Vela de sebo.
Cecenzacurra: 10A Dogo.
Cedaldu: 22A Repugnar.
Cedali: 22A Repugnar.
Cekena: 09A Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Cekenaya: 09B Avaricia.
Cekenkeria: 09B Avaricia.
Cekidora: 12A Catálogo.
Cekidora: 12A Lista, catálogo.
Celacodia: 22A Calidad.
Celambere: 07B Sí por cierto.
Celaustea: 10A Transpidación (Transpiración).
Celaustea: 10A Transpiración.
Cemaida: 10A Retención.
Cemaitu: 09A Amenazar.
Cematu: 09A Amenazar.
Cembantentu: 09A Numerar.
Cemoitu: 09A Resistir.
Cemoya: 10A Resistencia.
Centza: *Ikus Besteren buruan centza.*
Cer dezu gogoan?: 09A ¿En qué piensas?
Cerabedea: 09A Materialida(d).
Cerbaikitu: 10A Rebajar.
Cerralkia: 10A Silla de caballo.
Cerrendatua: 17A Listado.
Cerrendetan: 09A Alistamiento.
Certan dezu gogoa: 09A ¿En qué piensas?
Ceta: 09A Mancha.
Ceta: 09A Pertinacia.
Chanda: 02A Turno.
Chapa: *Ikus Gurdi chapa.*
Charanbela: 03A Bucina (Bocina).
Chauba: 10A Casto, puru (puro), limpio.
Chaukindea: 10A Castidad.
Chautu: 11A Purificar.
Chi arguidoya: 09A Ylustríssimo (Ilustrísimo).
Chi gueidiatia: 09B Excelentíssimo (Excelentísimo).
Chicie: 15A Orina.
Chidorra: 07A Atajo.
Chiliperdica: 09A Rodada.
Chilodia: 10A Pitar, tocar el pito.
Chimista: 10A Relámpago.
Chingorria: 17B Hormiga.
Chirimolia: 10A Torbellino.
Chiscaldu: 25B Requenlar, tiene origen e(u)scaldún.
Chistun yo: 10A Pitar, tocar el pito.
Chit aberatsa: 23A Riquíssimo (Riquísimo).
Chit gaistoa: 10A Péssimo (Pésimo).
Chita: 06A Pollo.
Chitez da irichia: 09B Es muy sufrida.
Chitezco: 16B Superabundancia.
Chitezcoa: 10A Superlativo.
Chitezcoa: 15A Superabundancia.
Chocoa: 30 Rincón.
Chopina: 09B Ochaba (Ochava).
Chori itsusia: 09B Avechucho.
Chori itsusia: 15B Abe (Ave) silvestre, ave chucho (avechucho).

Choria: *Ikus Gau choria, Basa choria.*
Chorrostu: 29B Afilar.
Chortena: 08A Pezón de la fruta.
Chortena: 09A Pezón de la fruta.
Churitasuna: 29B Blancura.
Churra: 09A Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Chusena: 30 Perpendicular.
Cia azaldea: 09A Plan.
Ciaditia: 19B Ingenioso.
Ciaditsua: 19B Ingenioso.
Ciamartu: 10A Dibuxar (Dibujar).
Ciametarra: 09A Piramidal.
Ciarguia: 10A Rayo del sol, luz, etc.
Ciartea: 10A Perspicacia.
Ciboilla: 09B Punto en la ortografía.
Ciboldu: 09A Puntar, poner pontos (puntos) a las letras.
Cibolla: *Ikus Aoan cibolla.*
Cicatu: 09A Picar con instrumento agudo.
Cicatu: 09B Punzar.
Cicatu: 09B Punzar.
Cicatu: 19B Secar.
Cicoitza: 09A Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Cicotza: 10A Curiosa.
Cicoznaya: 09B Avaricia.
Cigorra: 09B Vara de alcalde.
Ciguilua: 09A Sello.
Cikiña: 28B Sucio.
Cileikindea: 09A Moral.
Cilhegui: 26A Lícito.
Ciliboca: 10A Paraloguismo (Paralogismo).
Cillarra: *Ikus Errial cillarra.*
Cillarra: 10A Plata en la antigua prota.
Cillua: 09A Sello.
Ciluztu: 20A Linear.
Ciluztu: 20A Linear.
Cimeatu: 12B Afilar.
Cimeatu: 29B Afilar.
Cimirza: 28A Aro.
Cimuisca: 27B Pliegue.
Cimuisca: 27B Pliegue.
Cinala: 09B Omnipotencia.
Ciñatu: 09A Santiguar.
Cinbua: 11B Punto, parte de asunto o materia.
Cineguillia: *Ikus Guezurrezco cineguillia.*
Ciñeraguin: 09A Juramentar.
Cinki: 14A De veraz (veras).
Cintzoa: 33 (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).
Cipia: 10A Ponzoña.
Cipolla: 09B Botón que se pone en la punta de la espada negra.
Ciragandu: 10A Transpassar (Traspasar) hiriendo.
Ciragandu: 14A Traspassar (Traspasar) hiriendo.
Cirarguia: 10A Rayo del sol, luz, etc.
Ciraua: 09B Víbora.
Ciriaikia: 10A Tentación.
Ciricatu: 09A Picar con instrumento agudo.
Ciricatu: 09A Picar con instrumento agudo.
Ciricua: 09A Seda.
Ciricudia: 09A Sedería, toda la mercadería de sedas.
Cirimiria: 07A Rocío, lluvia menudita.
Cirimiria: 08A Rocío, llubia munidita (lluvia menudita).
Cirkiñau zaite: 09A Movi(mi)ento leve.
Cirkindu zaite: 09A Muévete un poco.
Cirrica: 10A Tentación.
Ciruta: 10A Pelea.
Ciscalia: 09A Contra cifra.
Cistatu: 09B Punzar.
Cistatu: 09B Punzar.

Ciurrera: 10A Perspicacia.
Ciurtera: 10A Perspicacia.
Ciurucha: 29B Archivo.
Ciya: 10A Cuña.
Colocatu: 10A Titubear, titubar.
Coloma: 10A Porte, pilar.
Colombeac: 09A Paredes en la arquite(c)tura.
Colore: *Ikus **Lanac dirade maite, ez hitze onen colore.***
Colpea: 11B Trago de beber.
Comutatua: 23A Acordado.
Conculusiac: 09B Amores.
Condaira: 11A Relación, narración.
Condaira: 13B Relación, narración.
Conteransia: 10A Supernumerario.
Contrakida: 09A Complicación.
Coransia: 10A Tinta.
Cordea: 08B Sensación.
Cordea: 09A Sensación.
Corontaria: 10A Rentero.
Cosca: 23A Mella.
Cotiztatu: 10A Tributar.
Coya: 10A Silla.
Croscatu: 23A Mellar.
Cualdia: 05B Tiro.
Cuchalaba: 09B Baúl, cofre redondo.
Cucurarigoa: 09B Avaricia.
Cunchoiña: 09A Colchón.
Cupida: 09A Lástima.
Cupida: 11A Lástima.
Curbicheta: 10A Toca, toalla.
Curbicheta: 19A Toca, adorno de la cabeza, lo más delicado que (en) el paíz (país) del euskera se usa, y la de las mongas (monjas).
Curpilicoca: 09A Rodada.
Curraca: 10A Cepillo.
Cusuma: 09A Asco.
Cusumasua: 09A Asqueroso.
Cutsatu: 09A Inficionar.
Cuturra: 10A Obligación.
Cuturtu: 10A Obligar.
Cuturtu: 18B Reducir.

D Letra:

Da: *Ikus **Egun da eguzki.***
Dabea: 19B Realidad, existencia.
Dafailla: 30 Manteles.
Damua: 10B Pesadumbre, dolor, molestia.
Damua: 28B Arrepentimiento.
Dana: *Ikus **Bear dana eman.***
Danezcoa: *Ikus **Gausa danezcoa.***
Danzkicoa da: 10B Es de prueba.
Dapurua: 05B Principio.
Darracoiyati: 10B Circunstancia.
Darraicoya: 03A Circunstancia.
Dastaria: 10B Probador de gusto o paladar.
Dastatu: *Ikus **Berriz dastatu.***
Datez: *Ikus **Izaitez ta datez, Yzaitez ta datez.***
Debecatu: 10B Prohibir.
Deicabea: *Ikus **Erabaki deicabea.***
Deigarria: 23B Apelativo.
Deitzerazo: *Ikus **Ekidei deitzerazo.***
Depecatu: 18B Prohibir.
Desbatu: 07A Desunir.
Desencusa: 12A Dissimulación (Disimulación).
Desesatea: 12A Retracción, retracción palinodia.
Desesatea: 13B Retratacción (Retractación), retractación.
Desohorea: 20A Afrenta.
Despita: 22A Irritación de enojo.
Destatu: 10B Disponer.
Dia: 10B Población.
Diabeta: 10B Población.
Diabetatu: 10B Poblar.
Diabilla: 10B Regimiento de soldados.
Diaburua: 10B Preboste.
Diaburua: 16A Preboste.
Diagoitza: 10B Reales del exército (ejército).

Diagueita: 10B Recluta.
Dianagusia: 10B Presidente.
Diaskihu: 10B Multiplicar.
Diatu: 10B Poblar.
Dierondea: 10B República.
Dierria: 10B Nación.
Dintza: 10B Precisción (Precisión), justa puntualidad.
Diosala: 04A Salutación.
Dirutia: 02A Rico, adinerado, hacendado.
Doacabea: 10B Miserable, desdichado.
Doaiña: *Ikus* ***Argui doaiña.***
Doandigoa: 16A Recomendación.
Doanditu: 23B Celebrar.
Doatzu eguin: 10B Prosperar.
Doatzu eguin: 10B Prosperar.
Doatzutu: 10B Prosperar.
Doatzutu: 10B Prosperar.
Doikia: 10B Suficiencia.
Doikia: 24B Reliquia de cosa sagrada.
Doitza: 10B Precisción (Precisión), justa puntualidad.
Dolamena: 10B Pesadumbre, dolor, molestia.
Dolcaya: 10B Número de vecinos.
Dolgaña: 10B Número de vecinos.
Dollorra: 20B Ruin, vil, baxo (bajo), despreciable.
Dolua: 10B Pesadumbre, dolor, molestia.
Donea: *Ikus* ***Boil donea.***
Doneala: 10B Religión, professión (profesión) de la ley de dios.
Doneane: 10B San Juan.
Donecarra: 05B Venerable.
Donecarra: 15B Augusto, soberano, venerable.
Donecarra: 16B Venerable.
Donguea: *Ikus* ***(Usadio) donguea.***
Donguea: 10A Péssimo (Pésimo).
Donuzpea: 32 Sacramento.
Donzua: *Ikus* ***Aita donzuen goyendea, Aita donzuari dagona.***
Doscaindu: 32 Sacrificar.
Doscañi: 32 Sacrificar.
Doyuskia: 10B Metopa en la arquite(c)tura.

E Letra:

Ebaea: 14B Gusto.
Ecacha: 14A Tempesta(d), tormenta.
Ecadoitu: 11A Jusgar (Juzgar), dar sentencia.
Ecaitataria: 11A Intendente.
Ecaitza: 14A Tempesta(d), tormenta.
Ecalkida: 12A Constancia.
Ecanza: 12A Retracto (Retrato).
Ecanza: 13B Retrato.
Ecaraua: 11A Proyecto, di(s)posición cortada.
Ecarautu: 05A Mandar.
Ecarkidatu: 12A Consiliar (Conciliar), ganar voluntades.
Ecarraya: 12A Condición, genio.
Ecarria: 12B Afición.
Ecatuen bilguma: 11B Diputación general.
Ecautu bakida: 11A Diputación g(ene)ral.
Ecautua: 11B Diputado.
Ecaya: 11B Material substantibo (substantivo) y materiales para hacer algo.
Ecaya: 11B Punto sin intención.
Ecekia: 13B Repulsa.
Ecekia: 13B Repulsa.
Echa yauna: 22A Señor, amo.
Echandrea: 11A Señora de casa.
Echandrea: 13B Señora de casa.
Echeco andrea: 13B Señora de casa.
Echecoan(drea): 11A Señora de casa.
Echegosi: 11B Digerir la comida.
Echeitu: 23A Alojar.

Ecindea: 11A Impocibilida (Imposibilidad).
Ecola: 14A Taller, oficina.
Ecoraldea: 11A Residencia, morada.
Ecurtea: 13A Servicio, el acto de serbir (servir).
Ecurtu: 11A Serbicio (Servicio).
Ecuya: 11A Intención.
Ecuzbeta: 08A Revista.
Edaldea: 11B Trago de beber.
Eder ederra: 11A Relindo.
Edercaya: 01A Ornamento.
Edergarria: 0lA Ornamento.
Edergarria: 13A Ornamento.
Ederra: *Ikus **Icuscai ederra.***
Ederrestea: 12B Afición.
Edertua: 01A Adornado.
Edoia: 24A Nuve (Nube).
Edoitu: 23A Anublar.
Egatsa: 19A Pluma de escribir.
Egitzia: 11A Intrépido.
Egoa: 12A Austro u (o) noto, viento de medio día (mediodía).
Egoa: 13A Noto, austro, viento.
Egoaronzcoa: 12A Austral.
Egobia: 11A N(e)utralidad, indeferencia (indiferencia).
Egoialdecoa: 12A Austral.
Egoitza: 11A Residencia, morada.
Egoki: 13A Pertenecer.
Egokia: 11B Cosa apta, apropósito (a propósito).
Egokida: 11A Importancia.
Egokida: 11A Importancia.
Egokida: 12A Constancia.
Egokirudia: 09B Analogía, relación o proporción de las cosas entre sí.
Egokirudia: 12B Analogía, relacción (relación) o proporción de las cosas entre sí.
Egon: Ikus Zutic egon.
Egopea: 11A Substancia, término filosófico.
Egopekida: 12A Consubstancialida(d).
Egorgoa: 12A Cocción.
Egorri: 08A Remitir, embiar (enviar).
Egorritu: *Ikus **Erri-egorritu.***
Egorritu: 11B Despachar, hacer salir.
Egosia: 12A Cocción.
Egoya: 12A Austro u (o) noto, viento de medio día (mediodía).
Egoya: 13A Noto, austro, viento.
Eguerdialdea: 12B Sud (Sur).
Eguerdironzcoa: 12A Austral.
Eguerdironzcoa: 12A Austral.
Egui dala eracutsi (Egui dala)-: 15B Auteentisar (Autentizar).
Egui dala icusaraci: 15B Auteentisar (Autentizar).
Eguiatu: *Ikus **Gauzaren bat eguiatu.***
Eguiaz: *Ikus **Beguiaz ta eguiaz.***
Eguiazki: 13A Por cierto que.
Eguigotu: 22A Repugnar.
Eguiki: 13A Por cierto que.
Eguin: *Ikus **Algarac eguin, Algaraz farre eguin, Auno eguin, Aurre eguin, Doatzu eguin, Eroskinchuac eguin, Eztanda eguin, Lala eguin, Oñon eguin, Seine eguin, Soñu eguin, Zapar eguin, Zapart eguin, Zorionecoa eguin.***
Eguitu: *Ikus **Luze eguitu.***
Eguizta: 11A Relación, narración.
Eguizta: 13B Relación, narración.
Eguiztua: 11A Relatado.
Egun da eguzki: 11A Siempre.
Eguncaria: 11B Diligencia, negocio.
Egurcoa: 11A Vízpera (Víspera).
Egutaldia: 11A Jornada de ida y buelta (vuelta).
Eguzki muga: 12B Solsticio.
Eguzki: *Ikus **Egun da eguzki.***
Ehoitia: 11B Digerir la comida.
Ehortzi: 24B Sepultar.

Ekalea: 08A Pobre.
Ekersigarria: 13A Practicar.
Ekersitu: 13A Practicar.
Ekichuloa: 10B Tronera en las baterías.
Ekidari: 13A Artífice.
Ekidei deitzerazo: 09A Juramentar.
Ekin: 13A Practicar.
Ekiñartaria: 13A Artífice.
Ekinaya: 11B Diligencia, actividad.
Ekinkizuna: 13A Practicable.
Ekintza: 11B Ministerio.
Ekintza: 13AMinisterio.
Ekipetu: 18A Sostener, sustener.
Ekiya: 23B Aprobación.
Elcarduna: 13B Recíproco.
Elcargankia: 13B Recíproco.
Elcargoa: 10B Unión, concordia.
Elcargokia: 07A Relación, respeto mutuo.
Elcartea: 10B Unión, concordia.
Elcutzi: 13A Prestar.
Elderra jario: 16A Babear.
Elea: 20A Átomos que se descubren al sol.
Elehsacoari: 01A Obispado.
Elgaitzaren eltzea: 12B Acceción (Afección), crecimiento de calentura.
Elgaitzaren etortzea (Elgaitzaren)-: 12B Acceción (Afección), crecimiento de calentura.
Elgaitzaren sartzea (Elgaitzaren)-: 12B Acceción (Afección), crecimiento de calentura.
Elgepa: 06A Calentura.
Elkidascoa: 12B Conveniente.
Eltzea: *Ikus* ***Elgaitzaren eltzea.***
Emaitza: 12A Don, dádiva.
Emaizpa: 12B Cuñada.
Eman: *Ikus* ***Atseguin eman, Bear dana eman, Biar dana eman, (Pot) eman.***
Emana: *Ikus* ***Ontzat emana.***
Emaskia: 14A Soborno.
Emaskida: 12A Distribución.
Emaskitu: 24B Repartir.
Emaznaya: 12B Cuñado del marido.
Emeki: 20A Suavidad.
Emparagua: 15B Restante, la resta.
Endagora: 25A Talón.
Endeglatuac: 11A Comprendidos.
Entregu: 33 (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).
Enura: 03A Zudar (Sudar).
Enzun: 01B Sentir, oír.
Epaia: 14A Sección.
Epaiki: 30 Tronchar.
Epaitza: 11B Punto, parte de asunto o materia.
Epaitza: 11B Punto, parte de asunto o materia.
Epaitza: 14A Sección.
Epaki: 30 Troncho.
Epea: 13A Plazo.
Epondea: 12A Perentorio, término perontorio (perentorio).
Epondea: 14A Término perentorio.
Erabadea: 13B Sentencia.
Erabaedea: 11A Resulución (Resolución).
Erabakera: 12A Sentencia.
Erabaketa: 13B Sentencia.
Erabaki artecoa: 12A Auto, interlocutoria.
Erabaki deicabea: 12A Auto de oficio.
Erabaki: 11A Resolver, decidir.
Erabakia: 11B Corte, sentencia, deliberación.
Erabakia: 12A Axioma.
Erabakia: 12A Sentencia.
Erabakia: 13B Sentencia.
Erabakia: 22A Decreto.
Erabardea: 12A Sentencia.
Erabea: 37 Aborrecible, objeto digno de aborrecimiento.

Erabestatu: 10B Tratar escribiendo alguna materia.
Erabestatu: 14A Traspassar (Traspasar) hiriendo.
Erabia: 13B Revolución.
Erabiatu: 13B Revolver.
Erabildu: 10B Profesar algún arte, etc.
Erabotatu: 10B Rechazar.
Erabotota: 13B Rechazar.
Eracarri: 12B Adulación.
Eracarri: 28A Abstraher (Abstraer).
Eracokitu: 16B Persuadir a otro.
Eracutsi: *Ikus Egui dala eracutsi.*
Eragoscoa: 12B Conveniente.
Eragozpena: 11B Estorbo, impedimento.
Eraguin: *Ikus (Gaindu) eraguin, Igues eraguin.*
Eraguiña: 12A Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Eraguiña: 13A Precisión, necesidad.
Eraigora: 13B Reclamación.
Eraigoratzea: 10B Reclamación.
Eraigoratzea: 13B Reclamación.
Eraigoya: 10B Reclamación.
Eraiki: 14A Suscitar.
Erakida: 03B Conformidad.
Erakida: 10B Uniformidad.
Erakida: 11A Conformidad.
Erakida: 12A Conformación.
Erakilla: 20B Timón del navío.
Eraldatu: 10B Transmutar.
Eraldea: 11A Razón.
Eraldezcoa: 10B Razonable, conforme a razón.
Eraldezcoa: 13A Razonable, mediano.
Eraldiari dagona: 10B Razonable, conforme a razón.
Eraldiari dagona: 13A Razonable, mediano.
Eralditu: 10B Tratar escribiendo alguna materia.
Eralditu: 14A Traspassar (Traspasar) hiriendo.
Eraldoia: 11B Guigante (Gigante), mo(n)str(u)o en impiedad.
Eralgudatu: 10B Tratar escribiendo alguna materia.
Eralgundea: 11A Tratado de algún escrito.
Eralora: 28B Primavera.
Eramakizuna: 12A Soportable.
Eramakizuna: 14A Soportable.
Erampegarria: 25A Sufrible.
Erampetu: 25A Sufrir, padecer, tolerar.
Erantzukida: 13A Apología.
Eranza: 12A Retracto (Retrato).
Eranza: 13B Retrato.
Eranzukia: 11A Réplica.
Eranzukia: 13B Réplica.
Eranzun: 12A Responder.
Eranzun: 13B Responder.
Erapea: 03B Rendimeinto, submisión (sumisión).
Erapea: 12A Pupilage (Pupilaje).
Erapea: 13B Rendimiento, submisión (sumisión).
Erapekia: 12A Pupilage (Pupilaje).
Erapetu: 03B Rendir, sujetar.
Erartesukiñac: 11A Lumbres en las armas.
Erartu: 11A Forma.
Eraso: 02B Acometer.
Eraso: 03A Atacar al enemigo.
Erasoa: Ikus Ustecabeco erasoa.
Erasoa: 28B Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Erauci: 14A Levantar testimonio.
Eraucia: 22A Tonto.
Eraunsi: 02B Acometer.
Eraunsi: 03A Atacar al enemigo.
Erauntsi 12B Acometer.
Erausi: 21A Picotear, hablar mucho.
Erayan: 11B Digerir la comida.

Eraz ta benaz: 11A Conforme cayeren las pesas.
Erazarria: 12A Advertido.
Erazco: 12B Conveniente.
Erazo: *Ikus **Yakin erazo.***
Erazo: 12A Avivar.
Erazo: 12B Acometer.
Erazoa: 12A Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Erazoa: 13A Precisción, necessidad (Precisión, necesidad).
Eraztea: *Ikus **Berriz eraztea.***
Erbala: 22A Atenuacción (Atenuación).
Erberatu: 18B Tragar.
Erberritu: 08B Renobar (Renovar).
Erbestetu: 11B Ídem (Desterrar).
Ercha: 07A Violencia.
Erchabala: 11A Venda.
Erchacuntza: 07A Violencia.
Erdara: 11A Lengua estrangera (extranjera).
Erdera: 11A Lengua estrangera (extranjera).
Erdi: 13A Parir.
Erdia: *Ikus **Ilbe erdia, Ilbere erdia.***
Erdilla: 09B Amortecido.
Erdilla: 12B Amartesido (Amortecido).
Erditzea: 13A Parir.
Ere: *Ikus **Baita behar ere, Bai sierto ere.***
Eregui: 29A Levantar.
Ereini: 18A Poner.
Eremua: 07B Táramo (Páramo).
Eremua: 08A Páramo.
Eria o: 11B Enfermo.
Eripetu: 12A Condenar.
Eritasuna: 11B Enfermedad.
Erizmatea: 12A Crítica.
Erkiña: 11B Débil.
Erkitua: 12A Consumido, flaco.
Ennua: 07B Táramo (Páramo).
Ermutarra: 08A Salvage (Salvaje).
Ernaria: 12B Advertido, despejado, despierto.
Ernaya: 12A Advertido.
Ernaya: 12B Advertido, despejado, despierto.
Eroagarria: 12A Soportable.
Eroakisuna: 14A Soportable.
Eroakizuna: 12A Consubstancialida(d).
Erodasa: 13B Punto de cantidad, su principio.
Erodosa: 11B Punto de cantida(d).
Erondea: 11A Regencia.
Eroskinchuac eguin: 13B Regatear en el precio.
Erpurua: 20A Pulgada.
Errañua: 10A Rayo del sol, luz, etc.
Errazkea: 11B Difícil.
Errealecoa: Ikus Zortzi errealecoa.
Erregue: 16B Súplica.
Erreguiña: 11A Reina.
Erreina: 11A Reina.
Errencura: 13A Quexa (Oueja).
Errencura: 13A Ouexa (Queja).
Errepira: 19A Valle.
Erri egorritu: 11B Desterrar.
Erria: *Ikus **Euskera erria.***
Erria: 13A Región hablándose de las partes de la tierra y diviciones (divisiones).
Errial cillarra: 13B Real de plata.
Errial kuarto: 13B Real de a dos.
Errial kuarto: 13B Real de vellón.
Erriia: 10B República.
Erripa: 02A Cuesta.
Errocaya: 20A Principal.
Errondarra: 14A Troncal.
Errukia: 09A Lástima.
Errukia: 11A Lástima.
Errukiña: 26B Médico, el professor (profesor).
Errunca: 12A Catálogo.
Errunca: 12A Lista, catálogo.
Erseña: 14A Síntoma, accidente.

Ertsiera: 16A Presidio, guarnición, presión (prisión).
Ertzaola: 14A Cerca de madera o tabla.
Erumagarria: 12A Soportable.
Esabiurra: 12A Retra(cta)ción, retra(cta)ción palinodia.
Esabiurra: 13B Retratacción (Retractación), retractación.
Esakia: 12A Axioma.
Esakida: 09A Complicación.
Esaldia: 12A Oración, proposición.
Esaldia: 13A Oración, proposición.
Esandea: 11A Relación, narración.
Esandea: 13B Relación, narración.
Esarki: 11A Disputa.
Esatokia: 15A Diccionario.
Escañi: 23B Ofrecer.
Escañi: 23B Ofrecer.
Escaria: 11A Representación, súplica.
Escaria: 13A Petición.
Escateratzea: 08B Recaudación, el acto de recaudar.
Escatima: 11A Disputa.
Escatzea: 13A Petición.
Escautaria: 12A Postulador.
Escucada: 05A Puñado.
Escucia: Ikus Zordunaren escucia.
Escudancia: 07A Licencia.
Escudancia: 14A Libertad.
Escudatzeco: 11A Defender.
Escuicoa: 11B Diestra, la mano derecha.
Escukintza: 11A Mans faitura (Manufactura).
Escukintza: 13A Manifactura (Manufactura).
Escukita: 13A Manutención.
Escuma: 11B Diestra, la mano derecha.
Escumatu: 13B Rendir, entregar.
Escumatu: 13B Rendir, entregar.
Escuña: 11B Diestra, la mano derecha.
Escupean: ***Ikus Iñoen escupean.***
Escupcratu: 12B Adjudicar.
Escusamua eta: 13A Paño de manos.
Escutapea: 32 Sacramento.
Escutatu: 13A Ocultar.
Escutitza: 15B Carta, epístola.
Escuya: 11B Diestra, la mano derecha.
Escuzapia: 13A Paño de manos.
Escuzta: 05A Manejo.
Esibasoa: 13A Parque, bosque cerrado.
Esicundea: 12A Borla.
Eskelea: 08A Pobre.
Eskibilla: 13A Pabellón.
Eskiboilla: 11A Pabellón.
Eskiñi: 23B Ofrecer.
Eskiñi: 23B Ofrecer.
Esondaria: 12A Consejero.
Esondu: 12B Aconsejar.
Espa: 13A Quexa (Queja).
Espa: 13A Quexa (Queja).
Espea: 14A Supressión (Supresión).
Espeleta: 12A Box (Boj).
Esta antzibere: 12A Asona de guerra.
Estaldu: 13A Ocultar.
Estali: 13A Ocultar.
Estalpea: 10B Protección.
Estecatu: 13A Apre(he)nder, aprisionar.
Esteracia: 12A Dissimulación (Disimulación).
Esteratu: 12B Afilar.
Estia: 17A Dulce.
Estondaria: 16A Profano.
Estopa: 14A Tálamo.
Estuera: 16A Presidio, guarnición, presión (prisión).
Esyala: 04B Superficial.
Etartu: 11A Recibir.
Etartu: 13B Recibir.

Etoira: 27A Traición.
Etontzaria: 10A Rentero.
Etorartetu: 11A Intervenir.
Etorkia: 12A Condición, genio.
Etorkicoa: 12B Descendiente.
Etorkidascoa: 12B Conveniente.
Etorlea: *Ikus* ***Yuan etorlea.***
Etorri: 29A Proceder, nacer, originarse.
Etortea: *Ikus* ***(Elgaitzaren) etortea.***
Etsi etsian: 12B Desesperadamente.
Etsigoro: 12B Desesperadamente.
Eu: 15A Tú.
Eu: 18B Tú.
Euc: 15A Tú.
Euc: 18B Tú.
Eucacha: *Ikus* ***Ifarr eucacha.***
Eunkia: 02A Sigilo de la confensión (confesión).
Euntaria: 11B Centurión, el que manda a ciento.
Euri lambroa: 07A Rocío, lluvia menudita.
Euri lambroa: 08A Rocío, llubia munidita (lluvia menudita).
Euscalarria (Euscalerria): 12A Bascuence, por el paíz (país).
Eusia: 04B Ladrido.
Euskera erria: 12A Bascuence, por el paíz (país).
Euspetu: 13B Rendir, entregar.
Euspetu: 13B Rendir, entregar.
Eutsia: 09A Misarable (Miserable), escaso, avariento.
Eyakia: 22A Tropelía.
Ez arian: 11B Como que no hace nada.
Ez: *Ikus* ***Lanac dirade maite, ez hitze onen colore.***
Eza: *Ikus* ***Gauza eza.***
Ezaindu: 12B Afear.
Ezauerazo: 11A Notificar.
Ezauguerazo: 13A Notificar.
Ezcaida: 12A Disparate.
Ezcorra: 04A Vela de cera.
Ezcutesiac: 11A Pe(r)trechos.
Ezekiya: 12B Reprobación, a(c)ción de reprobar.
Ezkela: 06A Esquela.
Ezpaita: 11A Disputa.
Eztanda eguin: 11A Reventar.
Eztanda eguin: 13B Reventar.
Eztandatu: 11A Reventar.
Eztandatu: 13B Reventar.
Eztandu: 20B Reventar.
Eztenatu: 29B Afilar.
Eztiki 20A Suavidad.

F Letra:

Faderra: 14A Monje.
Fanza: 12A Retracto (Retrato).
Fanza: 13B Retrato.
Farra: 14A Risa.
Farraldia: 03A Risada.
Farrasta: 14A Rápido.
Farre: *Ikus* ***Algaraz farre eguin.***
Faruasta: 14A Bala rasa.
Fermutu: 18B Ratificar.
Fermutu: 19B Ratificar.
Fidagaitza: 14A Desconfiado.
Fidagaiztasuna: 14A Desconfianza.
Finecia: 15B Astucia.
Finki: 14A De veraz (veras).
Fisa: 14A Polido.
Floca: 19A Ramillete.
Forogu: 14A Enojo.
Fracac: 14A Bragas, calzones.
Frintza: 14A Cutis.
Frogakida: 14A Comprobación.
Frunta: 20A Pronto, veloz.
Funsicabe: 14A Bobo.
Funsicabea: 14A Bobo.
Funtsa: 12A Condición, genio.

G Letra:

Gaicenda: 17B Título, inscripción.
Gaicendatu: 14B Intitular.

Gaikia: 10B Suficiencia.
Gailora: 16A Realce.
Gain: 09A Contra cifra.
Gaina: 02A Superfieie.
Gaindarra: 02A Superficial.
Gaindarra: 04B Superficial.
Gaindarra: 16A Somero.
Gaindarra: 16B Somero.
Gaindia: 16B Ventaja.
Gaindu eraguin (Gaindu)-: 16B Sobrepujar.
Gaindu: 16B Sobrepujar.
Gaindua: 18A Montado, el de a caballo.
Gaingallutu: 21A Colmar.
Gainparatu: 16B Sobrepuesto.
Gainparatu: 17B Sobreponer.
Gainteman: 10A Tributar.
Gaintibeni: 16B Sobrepuesto.
Gaintifiñi: 16B Sobrepuesto.
Gaintza: 16B Superiorida(d).
Gainza: 16B Superiorida(d).
Gaisoa: 08A Pobre, hombre triste desdichado.
Gaisoa: 11B Enfermo.
Gaistoa: *Ikus **Chit gaistoa, Usadio gaistoa.***
Gaitza: 11B Difícil.
Gaitzetsi: 37 Aborrecer.
Gaizcontu: 15A Malearse.
Gaizgandea: 15B Astucia.
Gaizgandea: 15B Astuto.
Gaiztalecua: 15A Prisión, cárcel.
Gaiztalecua: 16A Prisión, cárcel.
Gaiztoago: *Ikus **Aimbat gaiztoago.***
Gaizurra: 16A Peligro.
Galai: 16A Mancebo.
Galantua: 01A Adornado.
Galdea: 16A Pregunta.
Galenda: 15B Peligro.
Galguirotu: 16B Viciar.
Galmendea: 26B Dessolación (Desolación).
Galostu: 06B Verdugo, ministro de la justicia.
Galotsitu: 06B Verdugo, ministro de la justicia.
Galtzac: 14A Bragas, calzones.
Galtzarra: 15A Brazo.
Galupa: 16B Salto.
Gamboilla: 14B Quitasol.
Gamustarrac: 17A Los de el (del) siglo.
Gamutsa: 17A Siglo, mundo profano.
Ganaraci: 16B Sobrepujar.
Gandarra: 29A Poyo.
Ganera: Ikus Orrez ganera.
Ganeracoa: 15B Restante, la resta.
Ganerazo: 16B Sobrepujar.
Gantzuera: 16B Unción.
Gantzutzea: 16B Unción.
Ganugaria: 15A Superabundancia.
Ganugaria: 16B Superabundancia.
Ganustarra: 16A Profano.
Ganustarra: 16A Secular, seglar, no religioso.
Garaboilla: 16A Quita sol (Quitasol).
Garagarilla: 14B Julio.
Garaia: 14B Victoria.
Garaipena: 14B Victoria.
Garaitia: 15A Vi(c)toria.
Garaitia: 16B Superiorida(d).
Garaitia: 16B Superiorida(d).
Garaitu: 16B Sobrepujar.
Garaitza: Ikus Gurdi garaitza.
Garaitza: 16B Superiorida(d).
Garaitza: 16B Superiorida(d).
Garbala: 09A Calbo (Calvo).
Garbaya: 28B Arrepentimiento.
Garbia: 10A Casto, puru (puro), limpio.
Garbitu: 11A Purificar.
Garbitu: 24A Purificar.
Gardia: 15A Cuidado.

Garizumacoa: 08B Quadragesimal (Cuadragesimal).
Garlacha: 22B Vinagre.
Garnua: 15A Orina.
Garraiza: 14B Nuca.
Garrayatu: 16A Acarrear.
Garria: 12A Soportable.
Gasoa: 15A Dañoso.
Gasyoa: 08A Pobre, hombre triste desdichado.
Gatz baguea: 15B Es un avefría de este nombre.
Gau choria: 15B Ave noctur(na).
Gauden (Gauden) (isilic): 01B Punto en boca.
Gauden (isilic): 03A Punto en boca.
Gausa danezcoa: 16A Causa formal.
Gausa gayezcoa: 16A Causa material.
Gauza eza: 14B Inútil.
Gauzaren bat eguiatu: 15B Autentisar (Autentizar).
Gay: 33 (H)ábil, hábil, capaz, diestro, ingenioso para alguna (cosa).
Gayeza: 14B Inútil.
Gayezcoa: *Ikus Gausa gayezcoa.*
Gayona: 14B Útil.
Gayondeadea: 14B Utilidad.
Gayontzu: 14B Utilidad.
Gaza: 15B Es un avefría de este nombre.
Gaztea: 16A Mancebo.
Gaztiga: 21B Avisar.
Gaztigatu: 21B Avisar.
Genasdea: 16B Tumulto.
Genasdea: 17B Tumulto.
Genasi: 17B Turbación.
Geza: 15B Es un avefría de este nombre.
Gicatu: 09A Picar con instrumento agudo.
Giraboilkiña: 10A Torbellino.
Globac: 14B Poema.
Globariia: 14B Poeta.
Goardazaiña: 16A Salvaguarda.
Goarnita: 16A Presidio, guarnición, presión (prisión).
Goarpea: 02A Sigilo de la confensión (confesión).
Goauta: 15B Aullido.
Goberatu: 13B Revolver.
Goberatu: 18B Revolución.
Gocicatu: 16A Regocijarse.
Gogalcia: 27A Sospecha.
Gogara: 14B Agusto (A gusto).
Gogarpen: 14B Protesta, protestación.
Gogartu: 15B Meditar.
Gogartu: 15B Proponer, hacer propósito.
Gogartua: 03A Propuesto.
Gogateia: 17A Sospecha.
Gogateia: 26A Sospecha.
Gogaya: 14B Pensamiento.
Gogoa: *Ikus Cer dezu gogoan? Certan dezu gogoa.*
Gogoa: 14B Pensamiento.
Gogoan jarri: 16A Pensativo.
Gogoan yarri: 14B Pensativo.
Gogorac: 16A Dar que pensar.
Gogosena: 19A Goloso.
Gogozadea: 15B Clemencia.
Goibeldu: 23A Anublar.
Goicoa: 16B Superna.
Goifarcoia: 14B Oesnurueste (Oeste noroeste), viento.
Goisgaletu: 16A Recostarse.
Goitia: 16B Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Goitia: 17B Soberbio, soberbioso.
Goitibeni: 17B Sobreponer.
Goiticoa: 15B Restante, la resta.
Goitiricha: 16A Pretender.
Goitza: *Ikus Preste-goitza.*
Goldelaria: 15A Arador.
Goldortza: 15A Reja del ara(d)o.
Golorea: 16A Realce.
Golpagogortu: 15A O(b)stinarse.

Gomartia: 30 Prudente, prudencial.
Gomartia: 30 Prudente, prudencial.
Gomburua: 15A Colmo.
Gomendioa: 16A Recomendación.
Gonbatea: 16A Combate.
Gondua: 15A Probecho (Provecho).
Gondura: 15A Vianda.
Goraicoa: 16B Superna.
Goratzapena: 14B Lebantamiento (Levantamiento).
Gorayena: 16B Supremo.
Gordacaya: 16A Presidio, guarnición, presión (prisión).
Gordairua: 16B Tesoro.
Gordairua: 17B Tesorero.
Gorde: 13A Ocultar.
Gordeyena: 19A Supremo.
Gorena: 16B Supremo.
Gorena: 19A Supremo.
Gorgarria: 05B Venerable.
Gorgarria: 16B Venerable.
Gorgolla: 14B Degolladero.
Gorgolla: 14B Nuez de la garganta.
Gorrotatu: 37 Aborrecer.
Gorrotellu: 15B Tramojo.
Gortaitsa: 15A Estiércol.
Goyena: 16B Supremo.
Goyendea: *Ikus **Aita donzuen goyendea.***
Gozabera: 14B Salvación.
Gozaera: 05A Serenidad, sosiego.
Gozaldia: 25A Placer.
Gozandeco: 15B Civil, contrapuesto a criminal.
Gozarotu: 16A Recrear.
Gozatsua: 20A Afable.
Gozatu: 16A Recrear.
Gozoa: 17A Dulce.
Grasetsi: 14B Malograrse.
Greza: 07B Mitra.
Grinaitan: 14B Ixigiendo (Exigiendo).
Grisolac: 15B Turmos.
Guafo: *Ikus **Aimbat den guafo.***
Guardazaya: 16A Salvaguarda.
Guarpea: 16A Secreto.
Guciakicoa: 14B Universal.
Guciakicoa: 16B Universal.
Guciakidea: 14B Universal.
Guciakidea: 16B Universal.
Guciala: 09B Omnipotencia.
Guda presta: 14B Armamento.
Guda: 16A Combate.
Gudaria: 16B Soldado.
Gudartaria: 16B Soldado.
Gudondarra: 14B Triu(n)far.
Gudua: 14B Guerra.
Guedeitu: 15B Revocar y anular.
Guedeitzatu: 15B Revocar y anular.
Gueicia: 16A Saeta.
Gueidia: 16B Ventaja.
Gueidiatia: *Ikus **Chi gueidiatia.***
Gueitala: 16A Prodigio.
Gueitarraldea: 16A Pragmática.
Guelberada: 15B Es un avefría de este nombre.
Gueldaya: 14B Omiso, descuidado.
Guelditu: 07B Parar, no pasar adelante.
Guelditzea: 10A Retención.
Guelpea: 17B Torpeza, e(n lo) rudo, tardo, etc.
Guenasi: 17B Perturbador.
Guenastea: 21B Sedición.
Gueraldea: *Ikus **Isgiluen gueraldea.***
Gueraldia: 29A Vacación.
Guerartaria: 16B Suscesor (Sucesor).
Gueratzea: 10A Retención.
Guerez garria (Gerezgarria): 16A Quita sol (Quitasol).
Guerezgarria: 14B Quitasol.
Guerrate otsa: 15B Asona de guerra.
Guertacatu: 14B Guisar.
Guertacuntza: 15B Susecso (Suceso).
Guertaera: 26B Acaecimiento.
Guertatu: 14B Guisar.

Guertatu: 16B Suceder, acontecer.
Guertatu: 17A Ofrecerse, ocurrir.
Guertera: 17A Acaicimiento (Acaecimiento).
Guertu: 25A Prepararse.
Gueyenian: 16A Por lo regular, regularmente.
Gueyenian: 16A Por lo regular.
Guezaguea: 15B Es un avefría de este nombre.
Guezancha: 15B Es un avefría de este nombre.
Guezurcina: 16A Perjurio.
Guezurrezco cineguillia: 16A Perjuro.
Guichitu: 10A Rebajar.
Guiltza prestatu (Guiltza)-: 16A Montar el arma de fuego.
Guiltza yaso: 16A Montar el arma de fuego.
Guiltzac prestatu (Guiltzac)-: 15B Montar el arma de fuego.
Guiltzac yaso: 15B Montar el arma de fuego.
Guipida: 16A Ahorro.
Guipidakeria: 16A Ahorro.
Guirakea: 14B Inquieto.
Guirlia (jario): 16A Babear.
Guirotu: 15B Atemperar.
Guizagaisoa: 08A Pobre, hombre triste desdichado.
Guizon linarra: 15B Personage (Personaje).
Guizon: *Ikus* ***Kemenic estu guizon onec; Norbait, norbaitec, guizon bat, guizon batec, Urlia batec menpetu.***
Gurasoncarra: 16A Patrimonial.
Gurcila: 15B Rueda de carro.
Gurdi chapa: 15B Toalla.
Gurdi garaitza: 15B Carro triunfante.
Gurdia: 15B Carro.
Gurdilatu: 16A Acarrear.
Gurenda: 15A Vi(c)toria.
Gurendu: 15A Aumentar.
Gurgarria: 15B Augusto, soberano, venerable.
Gurtescaria: 16B Súplica.
Gutedatu: 16A Pretender.
Guthuna: 19A Carta.
Guticia: 09B Avaricia.
Guticiatu: 15B Codiciar.
Gutuna: 15B Carta, epístola.
Gutunbilgoa: 15B Pliego de cartas.
Guziakicoa: 16B Público, común.
Guzizcoa: 10A Superlativo.

H Letra:

Hartzaratu: 18B Prohibir.
Hartzaratu: 19B Prohibir.
Hauzu: 26A Lícito.
Hi: 15A Tú.
Hi: 18B Tú.
Hic: 15A Tú.
Hic: 18B Tú.
Higatu: 15A Corromperse.
Higuindu: 17A Aborrecer.
Higuindu: 37 Aborrecer.
Hildura: 31 Mortificación.
Hiraurca: 15A Triángulo.
Hirautu: 15A Ultrajar.
Hirautu: 15A Ultrajar.
Hirria: 14A Risa.
Hirurpai ta borzgaruena (borzgarrena): 15A Quinto en número.
Hirurpai ta bosten payan autatu: 15A Mejora en tercio y quinto.
Hisia: 09A Pertinacia.
Hisitu: 27A Obstinarse.
Histu: 15A Conseguir.
Hitsi: 15A Conseguir.
Hitsicatu: 15A O(b)stinarse.
Hitzac: *Ikus* ***Ogucitu hitzac.***
Hitzaurrea: 31 Prefacio, prefación.
Hitzcanduna: 15A Dialecto.
Hitzcurri: 15A Dictar.
Hitze: *Ikus* ***Lanac dirade maite, ez hitze onen colore.***

Hitzeguin: 10B Tratar escribiendo alguna materia.
Hitzelcarto: 15A Diálogo.
Hitzera: 15A Dialecto.
Hitzerosa: 15A Cláusula.
Hizaurrea: 15A Prólogo.
Hizaurrea: 15A Prólogo.
Hizketa laburra: 15A Brachylogía (Braquiología), locución breve.
Hizketatu: 15A Diálogo.
Hizteguia: 15A Diccionario.
Hoguendua: 01B Reo culpado.
Hoguenduna: 04B Reo culpado.
Huerriza: 28A Vado.
Hunela: 15A Así.
Hurren: 23B Apenas.
Hurrena: 05A Principal.
Huruna: 15A Harina.

I Letra:

I: 15A Tú.
I: 18B Tú.
Iagoiticotz: 21B Por los siglos de los siglos.
Ibarra: 19A Nava.
Ibayonda: 18A Ría.
Ibeni: 18A Poner.
Ibenpea: 19A Supuesto en la filosofía.
Ibialketa: 17A Sumissión, ación de imbiar (Remisión, acción de enviar).
Ibilcatu: 17B Passear (Pasear).
Ibilcoya: Ikus Iboilcoya.
Ibilcuntza: 17B Passeo (Paseo).
Ibildauna: 17B Vagabundo.
Ibilgunea: 17A Andar, modo de (andar).
Ibiretu: 17A Aplacar.
Iboilcoya (Ibilcoya): 05A Rodadero, lo que rueda fácilmente.
Icaldea: 03A Certeza.
Icara: Ikus (Ustecabeco) icara.
Icaratu: 02A Sobresaltar, asustar.
Icaratu: 05B Sobresaltar, asaltar.
Icaratu: 20B Temblar.
Icazbicia: 17A Ascua.
Icen: Ikus Alan icen dedilla.
Icengaña: 19A Sobrenombre.
Icengaña: 19A Sobrenombre.
Icengoitia: 19A Sobrenombre.
Icengoitia: 19A Sobrenombre.
Icerdia: 03A Zudar (Sudar).
Icetakindea: 17A Moral.
Ichecoiguitu: 18B Ratificar.
Ichecoiguitu: 19B Ratificar.
Ichi: 33 Abandonar.
Ichindea: 26A Tizón.
Ichiritzi: 11B Digerir la comida.
Ichuli: 18A Revolver el tiempo.
Icia: 18B Terror.
Icia: 19B Ter(r)or.
Icialdura: 18B Terror.
Icialdura: 19B Ter(r)or.
Icusaraci: *Ikus (Egui dala) icusaraci.*
Icuscari ederra: 19B Perspectiva, vista amena.
Icuscari: 19B Perspectiva, vista amena.
Icuscatu: 17B Visitar.
Icuskera: 17A Visión.
Icuslaria: 19B Vedor.
Icuslecua: 07A Atalaya, lugar alto para descubrir.
Icuzi: 11A Purificar.
Icuzi: 24A Purificar.
Icuzlaria: 17A Vedor.
Ideco dira: 17B Uno son para en uno.
Idoro: 05B Tomar, hallar.
Idorogarria: 24B Registro de missas, etc.
Idortu: 19B Secar.
Iduconcia: 24A Reserba (Reserva), cautela.
Iduconcia: 24B Reserba (Reserva), cautela.

Iduripena: 18A Representación, figura, imagen.
Iesarasi: 17B Ahuyentar.
Ieserazo: 17B Ahuyentar.
Iesteguitu: 18B Refugiarse.
Ifar: 18A Boreal.
Ifarpea: 18A Nordeste.
Ifarr eucacha: 18A Norte, el polo ártico.
Ifarra: 18A Norte, viento.
Ifarra: 18B Regañón, cierzo.
Ifarraldea: 18A Norte, las partes septentrionales.
Ifarraldearra: 18B Septentrional.
Ifarraldecoa: 18B Septentrional.
Igaburra: 18B Suma.
Igaburrez: 18B En suma.
Igana: 18A Montado, el de a caballo.
Igaro: *Ikus* ***Berriz igaro.***
Igea: 17A Cuesta.
Igoa: 18A Montado, el de a caballo.
Igoyena: 19A Supremo.
Iguerri: 02B Adivinar.
Igues ari: 17B Ahuyentar.
Igues eraguin: 17B Ahuyentar.
Igueserazo: 17B Ahuyentar.
Iguesteguitu: 18B Refugiarse.
Iguitu: 02A Repleción de comida.
Iguitu: 17A Aborrecer.
Iguitua: 01B Repleción de comida.
Ihakina: 18A Remedo burlándose.
Ihakina: 18B Remedo burlándose.
Ihardetci: 12A Responder.
Ihardetsi: 13B Responder.
Ikea: 17A Cuesta.
Ilbe erdia: 18B Quarto (Cuarto) menguante de luna.
Ilbere erdia: 17A Quarto (Cuarto) menguante de luna.
Ilbetea: 18A Plenario.
Ilgorerdia: 17A Quarto (Cuarto) creciente.
Ilgorerdia: 18B Quarto (Cuarto) creciente.
Illarazgoa: 31 Mortificación.
Illaraztea: 31 Mortificación.
Illauna: 15B Es un avefría de este nombre.
Illerazgoa: 31 Mortificación.
Illeraztea: 31 Mortificación.
Iltura: 17A Amortecimiento.
Imia: 17A Quartillo (Cuartillo) de trigo, etc.
Imini: 18A Poner.
Imprentzua: 17B Torno.
Iñakina: 18A Remedo burlándose.
Iñakina: 18B Remedo burlándose.
Inciarra: 18A Rocío casi imperceptiblee.
Inciria: 15B Aullido.
Indagora: 25A Talón.
Indartu: 02B Animar, esforzar.
Indea: 17B Duelo.
Ines: 17B Huir.
Inesi: 17B Huir.
Inesi: 17B Huir.
Ingueratu: 17A Rodear, cercar cerrando.
Inguina: 19B Ingenioso.
Inguratu: 17A Rodear, cercar cerrando.
Inguratzea: 18A Blaqueo (Bloqueo).
Inguruan istia: 18A Blaqueo (Bloqueo).
Inhurria: 03A Calambre.
Inistura: 17B Recámara.
Iñoen escupean: 12B Adjudicar.
Iñolazcoa: 17A Nulo.
Iñontza: 18A Rocío de la mañana.
Intza: 18A Rocío de la mañana.
Iñurria: 17B Hormiga.
Ioa: 18A Montado, el de a caballo.
Iori: 36 Abondo, con abundancia
Iparra: 18A Norte, viento.
Iparraldecoa: 18A Boreal.
Ipentzatu: 19A Suponer.

Ipentzatua: 19APresupuesto.
Ipentzatua: 19A Supuesto.
Ipiñi: 18A Poner.
Ipizticugoa: 18A Obispado.
Ipuratua: 17A Listado.
Irabiatu: 18B Revolución.
Irabiatu: 18B Trastornar.
Irabiatu: 19B Trastornar.
Iracaea: 17A Instru(c)ción.
Iracasdea: 17B Disciplina, doctrina.
Iracatzi: 17A Instru(c)ción.
Iracatzi: 17A Instru(c)ción.
Irachiki: 17A Añadir.
Irachoa: 17B Duende.
Irachoa: 17B Fantasma.
Iraci: 18B Reventar la postema.
Iracori: 14A Suscitar.
Iradigua: 21A Nota, marca, señal.
Iragoa: 19A Pretérito.
Iragoa: 19B Pretérito.
Iraina: 20A Oprobio.
Iraiñaeguin: 17B Agraviar.
Iraindu: 17A Ofender.
Iraindu: 17B Agraviar.
Iraindua: 17A Injuriado.
Irainitu: 17B Agraviar.
Iraitza: 13B Repulsa.
Iraitza: 13B Repulsa.
Iraitzaldia: 19B Tiro, cantidad de munición.
Iraitzi: 10B Rechazar.
Iraitzia: 05B Tiro.
Iralotu: 18B Prohibir.
Iralotu: 19B Prohibir.
Iransi: 18B Tragar.
Irapera: 19B Propiciación.
Iraperea: 19B Propiciación.
Irasagar(r)a: 18A Membrillo, árbol y fruto.
Irasagarra: 19B Membrillo, árbol y fruta.
Iratiotu: 17B Revolver.
Iratiotu: 18B Trastornar.
Iratiotu: 19B Trastornar.
Iratza: 12B Reprobación, a(c)ción de reprobar.
Iratzarria: 12B Advertido, despejado, despierto.
Iratzi: 13B Rechazar.
Irauci: 18B Reventar la postema.
Iraun: 17A Perseverar.
Iraun: 18A Perseverar.
Iraundu: 17A Perseverar.
Iraundu: 18A Perseverar.
Iraunduco: 18A Perseverar.
Iraunguiro: 18A Perpetuamente.
Irauztu: 18B Reventar la postema.
Iraztua: Ikus Arri iraztua.
Iretsi: 18B Tragar.
Iria: 18A Población, ciudad.
Iribastezalea (Irabastezalea): 21A Interesado.
Irichea: 17A Serenidad, sosiego.
Irichi: 03B Lograr.
Irichia: *Ikus **Chitez da irichia.***
Iriotu: 25B Conducir, guiar.
Iripedia: 18A Plebe.
Irisca: 17A Aldea.
Irisca: 17B Village (Villaje).
Iritaraua: 17A Policía.
Irizpena: 15A Censura, juicio, parecer.
Irizpena: 18A Censura, juicio, parecer.
Irizpia: 18A Minutu (Minuto) de tiempo.
Irola: 17A Caduco.
Irozgaidea: 09A Materialida(d).
Irozgarrietan: *Ikus **Sutumpac irozgarrietan prestatu.***
Irozo: 18A Sostener, sustener.
Irristada: 20A Resbalón.
Irristada: 20B Resbalón.
Irritsa: 02B Ambición.
Irritza: 09B Avaricia.
Irudastea: *Ikus **Arguiaren irudastea.***
Irudia: 02A Semejanza.

Irudipena: 18A Representación, figura, imagen.
Iruli: 18A Revolver el tiempo.
Irunsi: 17B Tragar.
Irurkia: 19B Tercio, un tercio.
Iruva: 19A Valle.
Isgiluen gueraldea: 19B Suspensión de armas.
Isguiluac: 17A Armas.
Isi: 19A Silencio.
Isi: 19A Silencio.
Isicacoa: 16A Secreto.
Isil premia: 02A Sigilo de la confensión (confesión).
Isilgoa: 19A Silencio.
Isilgoa: 19A Silencio.
Isilic: *Ikus Ago, gauden, zaute isilic.*
Isiltasuna: 19A Silencio.
Isiltasuna: 19A Silencio.
Iskilosac: 17A Armas.
Ispea: 18A Reserba (Reserva), guarda de alguna cosa.
Ista: *Ikus Bere ista.*
Istanda (eguin): 11A Reventar.
Istenda (eguin): 30 Reventar la postema.
Istia: *Ikus Inguruan istia.*
Istincaria: 17A Calafate.
Istincatu: 17A Calafetear (Calafatear).
Istoa: 16A Saeta.
Istorra: 16A Saeta.
Istorri: 18B Reducir.
Istu: 01B Sentir, oír.
Isuri: 17A Vaciarse, derramarse.
Itana: 16A Pregunta.
Itoa: 18A Sufocado.
Itoa: 18B Sufocado.
Itoguina: 17B Gotera.
Itsasaron: 18B Ultramar.
Itsasaronz: 19B Ultramar.
Itsascarriac: 24A Prisiones, grillos.
Itsasia: 18A Prendido, así preso.
Itsaslapurra: 18B Pirata.
Itsasoti aronz: 18B Ultramar.
Itsasoti aronz: 19B Ultramar.
Itsaspena: 18A Prendimiento.
Itsastea: 18A Prisión, acción de prender.
Itsatsi: 18A Prender, echar raízez (raíces).
Itsurtsi: 17A Vaciarse, derramarse.
Itsusia: *Ikus Chori itsusia.*
Itzalcaya: 19B Toldo.
Itzaldia: 18A Oración, razonamiento.
Itzaldia: 19A Oración, razonamiento.
Itzuli: 18A Revolver el tiempo.
Itzulpidea: 17B Escapatoria.
Itzuraraci: 17B Ahuyentar.
Itzureraga: 17B Ahuyentar.
Itzurerazo: 17B Ahuyentar.
Iyurzuria: 10A Relámpago.
Izaira: 19B Realidad, existencia.
Izaitez ta datez: 19B En realidad.
Izan: Ikus Moco utsa izan.
Izapea: 18A Persona.
Izarcoloca: 18A Planeta, estrella errante.
Izarcolocaria: 18A Planetario.
Izardia: 19A Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izardia: 19A Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarmolsua: 19A Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarmolsua: 19A Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarpilla: 19A Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izarpilla: 19A Signo de el (del) cielo y zodiaco.
Izatea: 19B Realidad, existencia.
Izerachoa: 19A Toca, adorno de la cabeza, lo más delicado que (en) el paíz (país) del euskera se usa, y la de las mongas (monjas).

Izerachoa: 19B Toca.
Izkira burua: 18B Protocolo.
Izkiraburua: 19B Protocolo.
Izkiramera: 11A Tratado de algún escrito.
Izpizatu: 17B Renegai.
Izua: 18B Terror.
Izua: 19B Ter(r)or.
Izualdia: 18B Terror.
Izualdia: 19B Ter(r)or.
Izurritea: 18A Pestilencia.

J Letra:

Jario: *Ikus **Elderra jario.***
Jolasa: 26B Plática, conversación.

K Letra:

Keinatu: 22A Amenazar.
Keisua: 07A Violencia.
Kemendu: 02B Animar, esforzar.
Kemendu: 25B Animar, esforzar.
Kemenic estu guizon onec: 25B No tiene sustancia este hombre.
Kenkidatu: 25B Conquistar.
Keru usaya: 25B Apestar, oler mal.
Keruztatu: 09A Inficionar.
Kibela: 25B Espalda.
Kidandea: 25B Conducta, guía.
Kidatu: *Ikus **Aitzin kidatu.***
Kidatu: 25B Conducir, guiar.
Kidoina: 25B Guía.
Kiñatu: 25B Amenaza con seña.
Kindu usaya: 25B Apestar, oler mal.
Kirastsusaya: 25B Apestar, oler mal.
Kirastua: 25B Hediondo.
Kirikioa: 25B Erizo.
Kiscaldu: 25B Requemar, tiene origen e(u)scaldún.
Kiscurtacoa: 25B Convulsivo.
Kisketa: 25B Picaporte.
Kitantza: 25B Carta de pago.
Kuarto: *Ikus **Errial kuarto.***

L Letra:

Laatu: 28B Reventar, cansarse demasiado.
Labainketa: 20A Resbalón.
Labainketa: 20B Resbalón.
Labandia: 20A Suavidad.
Laburra: *Ikus **Hizketa laburra.***
Lachatzea: 20A Afloxar (Aflojar).
Lachoa: 14A Libertad.
Laga: 33 Abandonar.
Laidoa: 20A Afrenta.
Laidoa: 20A Oprobio.
Lala eguin: 28B Reventar, cansarse demasiado.
Lambroa: *Ikus **Euri lambroa.***
Lambroa: 07A Rocío, lluvia menudita.
Lambroa: 08A Rocío, llubia munidita (lluvia menudita).
Lamitia: 19A Goloso.
Lanac dirade maite, ez hitze onen colore: 09B Obras son amor(es), que no buenas razones.
Lanac dirade maite, ez hitze onen colore: 19B Obras con (son) amores, que no buenas racones (razones).
Lanarizaya: 20A Sobrestante.
Lancaikiña: 19A Machinista (Maquinista).
Lancaikiña: 20A Machinista (Maquinista).
Landagoa: 11B Ministerio.
Landagoa: 13A Ministerio.
Landerra: 20B Ruin, vil, baxo (bajo), despreciable.
Languillezaina: 20A Sobrestante.
Lanotsua: 20A Afable.
Lapacoskia: 07A Ro(mana) de pesar.
Lapurra: 28A Ladrón.
Lardatu: 11A Reventar.
Lardazkitu: 20B Temblar.

Largatzea: *Ikus (Utsa norbait) largatzea.*
Largorra: 20A Callo.
Largorrera: 20A Callosidad.
Larmea: 14A Cutis.
Larua: 19A Amarillo.
Lasaitu: 20A Afloxar (Aflojar).
Laso: 19A Como.
Lasterca: 14A Bala rasa.
Lasterca: 14A Rápido.
Lasterra: 20A Pronto, veloz.
Lasterrera: 20A Diligencia.
Lasyotu: 20A Afloxar (Aflojar).
Lau errealecoa: 20B Real de a quatro (cuatro).
Lauill: 20B Quadrimestre (Cuatrimestre).
Lauki luzea: 20A Quadrilongo (Cuadrilongo).
Laukia: 20A Quaderno (Cuaderno).
Laukia: 20A Quadrada (Cuadrada).
Lauraldea: 20A Pastel, en la frotificación.
Laurbata: 20A Quaderno (Cuaderno).
Laurca lucea: 20B Romboides.
Laurcatu: 20A Qudrar (Cuadrar), formar el quadro (cuadro).
Laurembat: 19A Sábado.
Laurena: *Ikus Picher laurena.*
Laurena: 09B Quartillo (Cuartillo) de vino.
Laurillabete: 20B Quadrimestre (Cuatrimestre).
Laurkecoa: 20B Rombo en la geometría.
Laurkia: 20A Quaderno (Cuaderno).
Laurkia: 20A Quaderno (Cuaderno).
Laurkia: 20A Quadrada (Cuadrada).
Lausenga: 19B Advertido, despejado, despierto.
Lausoa: 20A Átomos que se descubren al sol.
Lausoa: 20A Nuve (Nube) de R.b. hojo (ojo).
Laztana: 23A Querido, amado.
Lebidacaidea: 20B Preordinación (Preordenación).
Lecontaria: 20A Residente, morador.
Lecuratu: 20A Likidar (Liquidar).
Ledanzkia: 20B Prueba, ensayo.
Legoitzatu: 20A Preferic (Preferir).
Leguez: 19A Como.
Leicea: 19B Abismo.
Leicea: 34 Abismo.
Leihortu: 19B Secar.
Leikitzatu: 20A Questionar (Cuestionar).
Leiñucoa: *Ikus Onelacoa edo alaco leiñucoa.*
Leiya: 27A Tema, porfía.
Leiza: 19B Abismo.
Leiza: 34 Abismo.
Lekea: 19A Carta.
Lema: 20B Timón del navío.
Lemira: 08A Precaución.
Lenago: 19B Antemano, de antemano.
Lenagoti: 19B Antemano, de antemano.
Leñarguitia: 19B Noble.
Lenasta: 20A Principal.
Lenendicoa: 20A Principal.
Lenendu: 19B Anteponer.
Lenendu: 19B Preceder.
Lenesa: 20A Princesa.
Lenicusia: 20B Prebisto (Previsto).
Lentiratza: 20A Reprobación, condenación de el (del) pecador.
Leortu: 19B Secar.
Lepocoa: 19A Corbata.
Lercorra: 08B Terco.
Lerdatu: 30 Reventar la postema.
Lerreguin: 11AReventar.
Lerreguin: 13B Reventar.
Lerreguin: 20B Reventar.

Lerro neurria: 19A Longimetría.
Lerrotu: 20A Linear.
Lerrotu: 20A Linear.
Lertu: 11A Reventar.
Lertu: 13B Reventar.
Lertu: 20B Reventar.
Lesarartua: 20A Preocupado.
Leskitza: 11A Disputa.
Letarta: 20B Provindencia (Providencia).
Leyarra: 20A Cristal.
Leyatia: 20A Contencioso, porfiado.
Leyatsua: 20A Contencioso, porfiado.
Leyatu: 19A Litigar, contender.
Leyazalea: 03B Litigante.
Lichigadu: 25B Requemar, tiene origen e(u)scaldún.
Licuratu: 20A Liquidar.
Licuratu: 20A Liquidar.
Lieñarguitu: 20A Calificarse, ennoblecerse.
Likitsa: 28B Sucio.
Lilluratu: 20A Ofuscar.
Limbuketa: 20B Resbalón.
Limuburketa: 20A Resbalón.
Limuria: *Ikus Andre limuria.*
Limurketa: 20A Resbalón.
Limurketa: 20B Resbalón.
Linarra: *Ikus Guizon linarra.*
Liparra: 20B Momento.
Liparrean: 07A Al instante.
Liscarraria: 03B Litigante.
Liscartu: 19A Litigar, contender.
Liscartu: 20A Renir (Reñir), contender.
Liscartu: 20B Reñir, contender.
Lisna: 12B Afición.
Lisna: 20A Afición.
Lizuarkeria: 20B Torpeza, des(h)onestidad.
Locana: 10A Obligación.
Locandu: 10A Obligar.
Locaya: 21A Manga.
Lodaga: 25A Viga.
Lodera: 20B Tomo, el grueso y bulto de alguna cosa.
Loderazcoa: 20B De tomo y lomo.
Lodicatzada: 20A Pulgada.
Lodiie: *Ikus Yake lodiie.*
Longera: 20B La talla.
Longura: 19B Lo(n)gitud.
Lorapilla: 19A Ramillete.
Lorasorta: 19A Ramillete.
Loscaindu: 01B Prometer.
Loscaindu: 20B Prometer.
Loscania: 20B Promessa (Promesa).
Losencha: 19B Advertido, despejado, despierto.
Lototsatea: 08A Poema.
Loya: 28B Sucio.
Lucea: *Ikus Laurca lucea.*
Lugoldea: 20A Obra de tierra.
Luimena: 29A Entre pendencia.
Lukia: 19A Raposo.
Lumea: 19A Pluma de escribir.
Luro: 10B Número de vecinos.
Lurpaira: 20B Trinchera.
Lurrindu: 20A Perfumar.
Lurrundu: 20A Perfumar.
Luscandu: 01B Prometer.
Luscandu: 20B Prometer.
Lutepaira: 20B Trinchera.
Lutesia: 20B Trinchera.
Luzanderac: 20B Tirantez (Tirantes).
Luzaroto: 20B Prolongar.
Luzatu: 20A Perlongar.
Luze eguitu: 20B Prolongar.
Luzea: *Ikus Lauki luzea.*
Luzetasuna: 19B Lo(n)gitud.
Luzia: *Ikus Oñetza luzia.*

M Letra:

Magaindu: 21B Perfilar diliniando (delineando).
Maitapala: 22A Taller de mesa.

Maitautsia: 21A Quiebra entre mercaderez (mercaderes).
Maitautsia: 21B Qui(e)bra entre mercaderes.
Maitazallea: 23A Amante.
Maite: *Ikus* ***Lanac dirade maite, ez hitze onen colore.***
Maite: 23A Querido, amado.
Maizena: 16A Por lo regular, regularmente.
Maizena: 16A Por lo regular.
Maizenian: 16A Por lo regular, regularmente.
Maizenian: 16A Por lo regular.
Maiztarra: 10A Rentero.
Malatsa: 21A Lozano.
Malda: 21B Abrigo.
Mallebatu: 13A Prestar.
Malsoa: 08A Misericordia, pieda(d).
Malsoa: 08A Piadoso.
Malzurra: 21A Interesado.
Mameana: 21A Inexcusable.
Mamina: *Ikus* ***Bizcar mamina.***
Mamina: 02A Solomo.
Manatu: 05A Mandar.
Manayna: 05A Manejo.
Manera: 29A Sumissión (Sumisión).
Maneratua: 21A Disponer.
Maneurlea: 22A Quadrícula (Cuadrícula), pitipié para copiar alguna pintura.
Manupea: 21A Subordinación.
Manupea: 21B Sobordinación (Subordinación).
Manurga: 21A Coche.
Marcoa: 21A Jarro.
Margoturic: 21A Designado.
Marmacurra: 21B Lúnula en la geometría.
Marra: 21A Nota, marca, señal.
Marrola: 21B Pauta.
Marrubia: 15B Aullido.
Marruscatu: 21A Ajar.
Masallecoa: 03A Pescozón.
Mascurra: 22A Gafo de manos.
Mascurra: 22A Hacerse gafo.
Mastrikea: 28B Marchitura.
Matelasa: 09A Colchón.
Matrallacoa: 03A Pescozón.
Matrazua: 21A Virote.
Mauca: 21A Manga.
Mea: 22A Sutil.
Meaca: 22A Hijada (Ijada).
Meachatu: 22A Amenazar.
Meaera: 22A Atenuacción (Atenuación).
Mearra: 22A Sutil.
Mena: 21A Serio.
Mena: 22B Real, ingenuo.
Menaldia: 22A Severidad.
Menaldiza: 22A Severidad.
Menandea: 21A Autorida(d).
Menandea: 21B Representación, autoridad.
Menandetu: 21A Authorizar (Autorizar), aprobar.
Menandetua: 21A Authorizado (Autorizado).
Mendaroa: 21A Resignación, poniéndose en las manos y voluntad de otro.
Mendea: 21A Tiempo.
Mendeca: 21A Venganza.
Mendecua: 21A Venganza.
Mendedazpitu: 21B Sujetar, someter.
Mendeorde bat: 21A Subteniente.
Mendepetu: 22A Sujetar, someter.
Menidera: 21A Autorida(d).
Menderamenea: 21B Representación, autoridad.
Menderatu: 21A Authorizar (Autorizar), aprobar.
Menderatua: 21A Authorizado (Autorizado).
Mendersi: 21A Oprimir y engrandecer.
Mendersi: 21B Oprimir.

Mendestu: 21A Oprimir y engrandecer.
Mendestu: 21B Oprimir.
Mendez mende: 21B Por los siglos de los siglos.
Mendica: 21A Venganza.
Mendoza: 21A Terrero.
Meneratu: 12B Adjudicar.
Meneratu: 21B Sujetar, someter.
Meneratu: 22A Sujetar, someter.
Meniac: 21A Treguas.
Menpea: 21B Posseción (Posesión).
Menpetu: Ikus Norbait, norbaitec, guizon bat, guizon batec, Urlia batec menpetu.
Menpetu: 21B Sujetar, someter.
Menturacoa: 21A Aventurado.
Merua: 21B Alguacil.
Mesatu: 05A Mandar.
Metarria: 10A Porte, pilar.
Metarria: 22B Pilar, colu(m)na.
Metola: 10A Porte, pilar.
Metola: 22B (Pilar, colu.na) si es de madera.
Mezola: 22B Plantilla de zapato.
Mezutu: 21B Avisar.
Miaztu: 21A Lamer.
Micaria: 10B Probador de gusto o paladar.
Milistu: 21A Comedirse.
Miñaritu: 21B Penitencia.
Mincaistu: 21A Picarse, resentirse.
Mincaitza: 05B Tormento.
Mincaitza: 22B Tormento.
Mincaiztu: 21A Atormentar.
Mincaiztu: 21A Avinagrar.
Minchea: 21A Pico, facilidad en el decir.
Miñgortu: 21A Avinagrar.
Miniztatua: 21A Reprehendido.
Mintea: 21A Amargura.
Mintzaya: 21A Habla.
Mirabea: 21B Sirviente.
Miraria: 16A Prodigio.
Miritzia: 24B Unguento (Ungüento).
Misera: 21B De allende.
Mitaitzina: 15A Prólogo.
Mitaiziña: 15A Prólogo.
Miukitu: 21A Saber la comida o bebida.
Miukitu: 21B Saber la comida o bebida.
Mizketa: 21A Lozano.
Moco utsa izan: 21A Picotear, hablar mucho.
Modurria: 14A Bobo.
Modurria: 14A Bobo.
Molsoa: 25A Runfla.
Morapile: 23A Nudo.
Morrokintza: 21B Servicio, estado de el (del) que sirbe (sirve).
Morrontza: 21B Servicio, estado de el (del) que sirbe (sirve).
Morutu: 21A Colmar.
Motza: *Ikus Caco motza, Cata motza.*
Motzorra: 21A Tronco.
Mu/.../gaña: 22B Perfil, última línea de la figura.
Mucurutu: 21A Colmar.
Muga: *Ikus Eguzki muga.*
Muga: 21A Ocación (Ocasión).
Mugaitza: 21B Sedición.
Mugaiutsi: 22B Traspasar alguna ley.
Mugaldea: 21A Ocación (Ocasión).
Mugaña: 21B Perfil, última línea de la figura.
Murrungaitia: 22B Regañón de la condición.
Murrungaria: 22B Regañón de la condición.
Murrustaldia: 21B Manpostería (Mampostería) en la milicia.
Murrutu: 21A Colmar.
Musturia: 10B Pesadumbre, dolor, molestia.

Musu: 21B Besar, viene de el (del) euzkera (euskera) besoa: brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.

N Letra:

Nabasia: 29A Señor, dueño.
Nabugokia: 22A Mayorazgo, derecho del primogénito a los bienes y de cualquiera a los vi(n)culados.
Nacaitza: 22A Renuencia.
Nacaiztu: 22A Repugnar.
Nagocia: *Ikus **Aita nagocia.***
Nagosia: 29A Señor, dueño.
Naguia: 04A Osioso, osiosos (Ocioso, ociosos).
Nagusia: 22A Taller de mesa.
Nahasi: 27B Revolverse el tiempo.
Naidarra: 22A Decreto.
Naldarguia: 07A Diploma.
Narmea: 14A Cutis.
Naroro: 36 Abondo, con abundancia.
Narra: 22A Tonto.
Narrica: 22A Irritación de enojo.
Narricatu: 12B Afear.
Narricatu: 22A Provocar.
Narrioa: 23A Mancha.
Nartuyen: 22A Determine.
Nasaitu: 20A Afloxar (Aflojar).
Nasaroa: 22A Temperamento.
Nasbaguetu: 23B Articulado.
Nasbaguetu: 23B Articular las palabras.
Nasdia: 22A Tropelía.
Naspilla: 22A Revuelta.
Nasticatu: 27B Revolverse el tiempo.
Nasyakia: 22A Salsa.
Nausitasuna: 21A Autorida(d).
Nazbaguea: 23B Pronunciación.
Nazbaguea: 24A Pronunciación.
Nazkia: 22A Salsa.
Necatu: 22A Afanar.
Neitu: 04A Acabarse.
Nekeaza: 11B Difícil.
Nekepetu: 22A Sopena.
Nekez ari: 22A Afanar.
Nescamekintza: 21B Sirviente.
Neskamentza: 21B Sirviente.
Neurria: *Ikus **Lerro neurria.***
Neurtakindea: 22A Mathemática (Matemática).
Nichitu: 22A Incluirán.
Nogandia: 22A Sobre escrito de carta.
Nola ere: 07B Sí por cierto.
Nolacodia: 22A Calidad.
Nora aldea: 22A Recurso.
Norbait, norbaitec, guizon bat, guizon batec, Urlia batec menpetu: 22A Sujetar, someter.
Norbait: *Ikus **Utsa norbait uztea.***
Notha: 23A Mancha.

O Letra:

Oakidea: 23B Manceba.
Oarbera: 23B Atención.
Oarcabean: 28B Sin pensar.
Oarcabcan: 28B Sin pcnsar.
Oarcabez: 28B Sin pensar.
Carcaitza: 24B Reflexa (Refleja), cautela maliciosa.
Oarcarria: 24B Registro de missas, etc.
Oarcuna: 23B Atención.
Oarkea: 24B Reflección (Reflexión), advertencia.
Oarkera: 24A Observación.
Oarkeria: 24B Repartir.
Oarmacaya: 24B Registro, el libro de registros.
Oarpea: 24A Reserba (Reserva), cautela.

Oarpea: 24B Reserba (Reserva), cautela.
Oarpetia: 22B Malicioso.
Oarpetsua: 22B Receloso.
Oarpillatu: 24B Solicitar.
Oarra: 23B Atención.
Oarra: 24B Reflección (Reflexión), advertencia.
Oarrera: 24A Observación.
Oarta: 19B Advertido, despejado, despierto.
Oartarasi: 24A Sugestión.
Oartasuna: 24B Repartir.
Oartetu: 24A Sugestión.
Oartua: 23A Advertido.
Obendua: 01B Reo culpado.
Obenduna: 04B Reo culpado.
Obetandea: 24A Perfección.
Obian sartu: 24B Sepultar.
Obiratu: 24B Sepultar.
Ocarta: 30 Pac(i)encia.
Ocentaria: 22B Mayordomo.
Ochandea: 24A Publicación.
Odeia: 24A Nuve (Nube).
Odeitu: 23A Anublar.
Odeyasa: 24A Nubada, nubarrada.
Ogena: 23A Engaño.
Ogocitua: 23B Articulado.
Oguci: 23B Articular las palabras.
Ogucia: 23B Articulado.
Ogucitu hitzac: 23B Articular las palabras.
Ogucitu: 23B Pronunciación.
Ogucitu: 24A Pronunciación.
Ohautu: 24A Purificar.
Ohora garria (Ohoragarria): 16B Venerable.
Ohoragarria: 05B Venerable.
Ohortzi: 24B Sepultar.
Oinbollac: 24A Prisiones, grillos.
Oinchaba: 24A Planta del pie.
Oindagora: 25A Talón.
Ointakia: 30 Pisada.
Oinzola: 24A Planta del pie.
Oisaria: 23A Peage (Peaje).
Oitazaya: 23B Censor entre los romanos, vela sobre las costumbres.
Okelia: 15A Vianda.
Okendua: 24B Unguento (Ungüento).
Olaua: 25A Tablero.
Olauba: 25A Tablero.
Olcaya: 25A Viga.
Oldartu: 22B Acometer.
Oldean: *Ikus* ***Bere oldean.***
Oldolguiroa (Odolguiroa): 23B Atrocidad.
Oldozkera: 23A Descuido.
Oldozkeran: 23A Sin pensar.
Oldoztu: 23A Pensar.
Olontaren burua: 23B Cabeza de mayorazgo.
Oltza: 05A Pared.
Oltzadarra: 23B Arco yris (iris).
Olucha: 23A Percha.
Omen andicoa: 23A Afamado.
Omenaya: 02B Ambición.
Omendea: *Ikus* ***Otsandea ta omendea.***
Omendua: 23A Afamado.
On: *Ikus* ***Aite onen semia, Arthaz beguiratu on bateratua.***
Oñacea: 05B Tormento.
Oñacea: 22B Tormento.
Onartzea: 22B Aceptar.
Oñazcarra: 24A Rayo de las nubes.
Oñazcatu: 21A Atormentar.
Oñazpia: 24A Planta del pie.
Oñaztarguia: 10A Relámpago.
Oñaztarria: 24A Rayo de las nubes.
Onbateratua: 23A Haziendas (Haciendas), rentas públicas.
Onbearra: 23A Necessitado (Necesitado).
Oncarritsuaea: 21A Interesado.
Oncastu: 22B Merecer.
Oncikida: 24A Pilotage (Pilotaje).

Ondalecea: l9B Abismo.
Ondalecoa: 34 Abismo.
Ondaokia: 23A Riqueza.
Ondaokia: 24B Riqueza.
Ondartzea: 24A Quartel (Cuartel) que se da a los vencidos.
Ondascarria: 24A Resolutivo, última razón en que algo se funda.
Ondascarria: 24B Resolotivo (Resolutivo), última razón en que algo se funda.
Ondia: 23A Riqueza.
Ondia: 24B Riqueza.
Ondian: 22B Condu(c)to.
Ondiansua: 02A Rico, adinerado, hacendado.
Ondicoa: 23A Infelicidad.
Ondicozcoa: 23A Infeliz.
Ondocoa: 26B Descendiente.
Ondoecuslea: 23B Cónsul.
Ondoecuszalea: 23B Cónsul.
Ondonea: 24B Reliquia de cosa sagrada.
Ondorengoa: 16B Suscesor (Sucesor).
Ondua: 22B Castigo.
Onec: *Ikus* ***Kemenic estu guizon onec.***
Onelacoa edo alaco leiñucoa: 12B Descendiente.
Onen: *Ikus* ***Lanac dirade maite, ez hitze onen colore.***
Oneresilea: 23A Amante.
Oneretsia: 22B Amante.
Onerizco: *Ikus* ***Ur onerizco (uncia).***
Onesga: 30 Pac(i)encia.
Onetsia: 22B Íntimo amigo.
Onetsia: 23A Querido, amado.
Oñetza luzia: 23A Andaduría (Andadura).
Oñez: 22B A pie.
Onezlea: 23A Amante.
Oñeztua: 10A Relámpago.
Onguitu: 04A Remendar.
Onguitua: 24B Subsanado.
Ongundea: 25A Trato, convenio, ajuste.
Oñon eguin: 23A Gruñir.
Ononz: 23A Aciaquí (Hacia aquí), (h)aci(a)allí.
Oñordetzea: 24A Substitución.
Onsatu: 22B Acomodar.
Ontsatu: 22B Componer.
Ontzat artua (Ontzat)-: 35 Abonar, dar por bueno.
Ontzat emana: 35 Abonar, dar por bueno.
Ontzatea: 35 Abonar, dar por bueno.
Ontzatu: 23B Aprobación.
Ontzaztea: 35 Abono en este sentido (de abonar, dar por bueno).
Ontzitarra: 22B Naval.
Opa: 23B Ofrecer.
Opa: 23B Ofrecer.
Oparina: 22B Nececidad (Necesidad).
Opoitan bici naiz: 24A Vivo en la última miseria.
Opoitan bici naiz: 24A Vivo en la última miseria.
Opubalchoa: 22B Zapatilla de la llabe (llave) de pistola o carabina.
Orabatecoa: 23B De una masa.
Oracaya: 24B Registro, el libro de registros.
Orain: 23A Ahora.
Orainche: 23A Ahora.
Oran: 23A Ahora.
Oranche: 23A Ahora.
Orapina: 23A Nudo.
Oratu: 22B Agarrar.
Orbana: 23A Mancha.
Orca: 23A Mella.
Ordaiña: 24A Recompensa.
Ordaindea: 24A Recompensa.
Ordaira: 22B Teniente.
Ordegopea: 23A Subdelegación.
Ordegopea: 24B Subdelegación.

Ordeintzaduna: 22B Vicario.
Ordeintzaduna: 25A Vicario.
Ordeztatua: 24A Substituir.
Ordeztea: 24A Substitución.
Ordeztu: 24A Substituir.
Ordusaiia: 24B Relox (Reloj).
Orendu: 24A Resonar.
Orenloyua: 24B Relox (Reloj).
Orga: 15B Carro.
Orguindaria: 24A Reconciliador.
Oria: 19A Amarillo.
Oritu: 23A Amarill(e)ar.
Ornitu: 24A Proveer.
Ornitua: 23B Ascendencia.
Oroipena: 23A Recuerdo.
Oroipena: 24A Recuerdo.
Oroitaracia: 24A Receta, memorias de cosas.
Oroitu: 23B Acordarse.
Oroitua: 23A Acordado.
Oroitza: 23A Recuerdo.
Oroitza: 24A Recuerdo.
Orpoa: 25A Talón.
Orra: 24A Observación.
Orra: 24B Repartir.
Orrcatu (Orcatu): 23A Mellar.
Orrez campora: 23A Allende de fuera.
Orrez ganera: 23A Allende de fuera.
Orrez ostean: 23A Allende de fuera.
Orri dagocanez: 25A Tocante a esso (eso).
Orri dagocanez: 25A Tocante a esso (eso).
Orron dabillena: 22B Vago.
Orrona: 22B Vagosín (Vago).
Orronlaria: 24B Vagabundo, vagamundo.
Orrontaria: 24B Vagabundo, vagamundo.
Orticena: 23A Pronombre.
Orticena: 24A Pronombre.
Ortotsa: 10A Trenar (Tronar).
Osalausoa: 24A Nuve (Nube).
Osartu: 24A Sufrir, padecer, tolerar.
Osartu: 24B Sufrir, padecer, tolerar.
Osartu: 25A Sufrir, padecer, tolerar.
Oscaitu: 23A Remediar.
Oscaitu: 24B Remediar.
Osgarbia: 24B Sereno, claro, despejado, cielo.
Osgarria: 23B Apelativo.
Osicheca: 23B Artículo del nombre.
Oskentzea: 24B Usurpación.
Ospatu: 23B Celebrar.
Ospea: 23B Bulla descompuesta.
Ostarotu: 23A Alojar.
Ostartu: 23A Retirarse de algún lugar.
Ostartu: 24B Retirarse de algún lugar.
Ostean: Ikus Orrez ostean.
Ostigarria: 24A Rayo de las nubes.
Ostrellaca: 23B Arco yris (iris).
Otalecea: 23B Fragoso y de barrancos.
Otallua: 25A Talla, escultura.
Otemaitu: 24A Ofrendar.
Otoitza: 13A Oración adios (a dios) o a sus santos.
Otoitza: 23B Oración a dios o a sus santos.
Otoitza: 23B Rezo.
Otorunza: 08B Mantenimiento.
Otsa: *Ikus **Guerrate otsa.***
Otsadicoya: 24A Solemne.
Otsadicoya: 24B Solemne.
Otsagarria: 25A Sufrible.
Otsandea ta omendea: 24A Pública voz y fama.
Otsandea: 24A Publicación.
Otsarauta: 24B Registro en el órgano.
Otsarrotu: 03A Preciarse.
Otseguin: 27A Sonar.
Otseñac: 21B Sirviente.
Otsorobata: 25A Sinonimia.
Otsurrua: 24A Repique.

Otsurrua: 24B Repique.
Oyala: 24A Paño.
Oyandarra: 08A Salvage (Salvaje).
Ozazt (Ozatz): 22B Al presente.
Ozpina: 22B Vinagre.
Ozpindu: 21A Avinagrar.
Ozprina: 05A Rayo.
Ozta: 23B Apenas.
Oztakena: 24B Penúltimo.
Oztugarte: 23B Penínzula (Península).

P Letra:

Pairagarria: 25A Sufrible.
Pairakizuna: 25A Sufrible.
Pairatu: 25A Sufrir, padecer, tolerar.
Parapardina: 25A Molleja.
Parcela: 25A Partición, partida.
Parcelatu: 25A Hacerlas (particiones, partidas).
Parra: 03A Risada.
Particaria: 25A Apreciador.
Patarra: 17A Cuesta.
Patu onecoa (eguin): 10B Prosperar.
Patu onecoa (eguin): 10B Prosperar.
Payan: *Ikus* ***Hirurpai ta bosten payan autatu.***
Peitia: 25A Cebo.
Pena: 29A Sumissión (Sumisión).
Pensacallu: 25A Calumnia.
Pensacallua: 25A Calumnia.
Perkea: 25A Sátira.
Pezarria: 25A Pensión.
Pica: 25A Pez, resina.
Picher laurena: 09B Ochaba (Ochava).
Pildarioa: 25A Ramal.
Pilla: 25A Runfla.
Pilloa: 03B Multitud, montón.
Pincheatuena: 25A Pintado, el más pintado, primoroso.
Pirichatuena: 25A Pintado, el más pintado, primoroso.
Pisua: *Ikus* ***Balaren pisua astuna.***
Pizterazi: 07A Avivar.
Piztu: 07A Avivar.
Piztu: 25A Resucitar uno.
Pizturaci: 12A Avivar.
Place: 25A Placer.
Plegua: 05B Continuación.
Politac: *Ikus* ***Apain politac.***
Politu: 25A Polir, hermosear, adornar.
Ponpasua: 16B Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Ponte: 25A Pilar (Pila) bautismal.
Pontea: 25A Pila bautismal.
Pot eman (Pot)-: 21B Besar, viene de el (del) euzkera (euskera) besoa: brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.
Poteguin: 21B Besar, viene de el (del) euzkera (euskera) besoa: brazo, besarca: echar los brazos para abrazar, y como el el (el) besar se hace así por eso de beso, besa, besar en el rostro.
Poza: 25A Placer.
Pozcaria: 25A Alegría.
Poztu: 16A Recrear.
Pracac: 14A Bragas, calzones.
Premesia: 10A Obligación.
Premesitu: 10A Obligar.
Premia: *Ikus* ***Isil premia.***
Presta: *Ikus* ***Guda presta.***
Prestatu: *Ikus* ***(Guiltzac) prestatu, Sutumpac irozgarrietan prestatu.***
Prestatu: 25A Prepararse.
Preste-goitza: 25A Piquete en la milicia.
Purua: *Ikus* ***Aga purua.***
Putza: 02A Soplo.
Putza: 02A Soplo.
Putzaikia: 25A Aventadera.

R Letra:

Raya: 29A Page (Paje).

S Letra:

Sacaillatu: 26A Hacerla (la matanza).
Sagarroya: 26A Erizo.
Sailla: 26A Matanza.
Sainga: 04B Ladrido.
Saladura: 26B Acusación.
Salakera: 26B Acusación.
Salaketa: 26B Acusación.
Salatzallea: 27A Síndico, sindicador.
Salbutuac: 26A Exceptuados.
Salgaitza: 26B Calumnia.
Salgaizta: 25A Calumnia.
Salkindea: 27A Traición.
Saltorapiña: 26A Lazada.
Sandia ta: 27A Zutano, correspondiente a fulano.
Sandia: 27A Zutano, correspondiente a fulano.
Saralea: 27A Sustento.
Saria: 27A Remuneración.
Sarianta: 21B Alguacil.
Sariatu: 27A Premiar.
Sariztatua: 27A Premiar.
Sarpetu: 07A Intimar.
Sarpetu: 16A Someter.
Sarriena: 16A Por lo regular, regularmente.
Sarriena: 16A Por lo regular.
Sarritacoa: 27A Regular, común, ordinario.
Sartaiza: 26A Oeste, viento.
Sartaizegoa: 26B Oesadecte (Occidente).
Sartonda: 27B Plomada.
Sartu: *Ikus **Obian sartu.***
Sartzea: *Ikus **(Elgaitzaren) sartzea.***
Saru: 26A Obero, caballo obero y el (re)frán: Saruc bat uste tresnatzen duenac beste.
Sasoaldu: 15B Atemperar.
Satsua: 28B Sucio.
Segada: 26A Lazo.
Seiña: 26A Niño.
Seine eguin: 26B Parir.
Seiñeguin: 13A Parir.
Seizaroa: 26A Niñada.
Seizarotu: 26A Niñear.
Selarugaina: 26A Desván.
Seldorra: 26A Carga.
Semaya: 22B Castigo.
Semeordea: 26B Adoptivo, hijo.
Semetzat artua: 26B Adoptivo, hijo.
Semia: *Ikus **Aite onen semia.***
Sena: 12B Advertido, despejado, despierto.
Sena: 21A Nota, marca, senal.
Sena: 27A Tino.
Senatu: 27A Si(g)nificar.
Sendagaildu: 26B Medecinar (Medicinar).
Sendagailla: 27A Valor, ánimo.
Sendagaitu: 26B Medecinar (Medicinar).
Sendai: 29A Perpunte, jubón fuerte, colchado.
Sendakina: 26B Médico, el profesor (profesor).
Sendalla: 26A Vanidad.
Sentarana: 27A Receta de médico.
Sepa: 27A Tema, porfía.
Seplauntia: 27A Paralelepípedo en la geometría.
Seta: 27A Tema, porfía.
Setartu: 27A Obstinarse.
Seya: 26A Niño.
Sierto: *Ikus **Bai sierto ere.***
Siracha: 26A Nervio.
Soildura: 26B Vacío, el vacío.
Soilmena: 26B Dessolación (Desolación).
Sokila: 26A Pella.
Solasa: 26B Plática, conversación.
Soma: 26B Vacío, el vacío.
Soma: 27A Tino.
Soñu eguin: 27A Sonar.
Sorbo: 27A Bocanada.
Sorgautsia: 26B Descendiente.

Sori: 26A Lícito.
Sortakitzea: 26B Invención, acción de inventar.
Sortaldea: 26A Occaso, oscedente (Ocaso, occidente).
Sortaldea: 26B Oriente.
Sortaldea: 27A Oriente.
Sortaldearra: 26B Oriente.
Sortaldearra: 26B Oriente.
Sortaldearra: 27A Oriente.
Sortaldecoa: 26B Oriental.
Sortaldecoa: 27A Oriental.
Sorticearra: 27A Preternatural.
Sortu: 29A Proceder, nacer, originarse.
Sosa: 26A Sueldo, moneda.
Sostecoa: 27A Repentino.
Sostecoa: 27A Repentino.
Sotoa: 26A Bodega.
Suarra: 26B Valeroso.
Sucarichua: 26B Pajuela de azufre.
Sucarichua: 27A Pajuela de azufre.
Sucartu: 25B Requemar, tiene origen e(u)scaldún.
Sucoya: 26A Fogoso.
Suertaera: 26B Acaecimiento.
Suertaldicoa: 21A Aventurado.
Suertatu: 16B Suceder, acontecer.
Suguiña: 26A Volcán.
Supita: 26A Tizón.
Supitacoa: 27A Repentino.
Supitacoa: 27A Repentino.
Supitiro: 27A De sobresalto.
Suponpa: 26B Bomba de fuego.
Suponpatu: 26B Bombardear.
Suresia: 26B Cerca de madera o tabla.
Susparra: 26B Valeroso.
Suspicha: 26A Sospecha.
Suspicha: 27A Sospecha.
Suteoa (eguin): 11A Purificar.
Suteoa: 27A Púrpura, grana.
Sutumbagurra: 27A Salva de artillería.
Sutumpa: 26B Tiro de cañón.
Sutumpac irozgarrietan prestatu: 27A Montar la artillería.

T Letra:

Ta bego: 08B Estése.
Ta: *Ikus* ***Beguiaz ta eguiaz, Hirurpai ta borzgaruena (borzgarrena), Hirurpai ta bosten payan autatu, Izaitez ta datez, Yzaitez ta datez.***
Talcaria: 27B Topador.
Talde: 27B Tropa.
Taldea: 03B Multitud, montón.
Taldeaguintea: 27B Estado, gobierno republicano.
Taldegauza: 27B República.
Taldelurra: 27B (Esan nahirik ez).
Taldia: 27B Quota (cuota), quoto parte (parte alícuota).
Tantaya: 02A Rama.
Tarara: 27B Toque de trompeta.
Tarrita: 22A Irritación de enojo.
Tartagotaria: 27B Cismático.
Taztabia: 27B Barrena.
Tematu: 27B Porfía.
Tentua: 27B Tesón.
Tiracaiac: 27B Municiones.
Tolecabea: 06B Sencillez.
Toleisca: 27B Pliegue.
Toleisca: 27B Pliegue.
Tolertza: 27B Ramplón.
Tolesa: 27B Pliegue.
Tolesa: 27B Plinto en la arquitectura.
Tolestatu: 27B Doblar, plegar.
Tolestorria: 27B Pliego de papel.
Tolestu: 27B Doblar, plegar.
Tracadatu: 27B Revolverse el tiempo.
Tragaza: 27B Saeta.
Traketa: 27B Puñalada.
Trebayoa: 27A Tino.
Trisca: 27B Baile.
Trisca: 27B Danza.

Triscac: 27B Castañuelas.
Tritea: 27B Baile.
Turunta: 27B Trompeta.
Turunta: 27B Trompeta.
Tururu: 27B Toque de trompeta.

U Letra:

Ubazaba: 22A Señor, amo.
Ubeldu: 23A Amarill(e)ar.
Ubera: 28A Vado.
Ucaba: 07B Codo, codal, medida.
Ucaba: 28A Codo.
Ucabicia: 27B Puñalada.
Ucabilla: 28B Puño.
Ucaldia: 03B Tiro, a(c)ción de tirar.
Ucaraya: 28A Puño.
Uchaldea: 28B Marchitura.
Ucitu: *Ikus **Berriz ucitu.***
Ucordea: 21A Manga.
Ucuza: 28A Sucio.
Ucuzcatu: 28A Ensuciar.
Udaberria: 28B Primavera.
Udamuga: 28B Solsticio estival.
Ufasa: 28A Regueldo (Regüeldo).
Ugari andia: 15A Superabundancia.
Ugari andia: 16B Superabundancia.
Ugari: 36 Abondo, con abundancia.
Ugarokia: 04B Norte, la estrella de el (del) norte.
Ugartetu: 28A Aislado.
Ugoaita: 28B Supuración.
Ugoibea: 28B Refluxo (Reflujo).
Uguesaba: 22A Señor, amo.
Uherritu ber: 18B Revolución.
Uherritu: 13B Revolver.
Uhuna: 28A Ladrón.
Uiturita: 28B Patricio.
Ulitu: 28A Amilanar.
Unalaita: 28B Refuerzo, socarro.
Unalaitu: 28B Relevar, aliviar.
Unalaitu: 28B Socorrer.
Unatu: 28B Reventar, cansarse demasiado.
Uncia: *Ikus **Benedicio uncia.***
Ur onerizco (uncia) edo: 28B Pilar de agua bendita.
Urachi: 28A Acercarse.
Urcoa: 05A Próximo.
Urcoa: 05B Próximo.
Urdea: 28B Sucio.
Urduritu: 03A Atropellarse, darse demasiada prisa.
Urena: 04B Casera, hacendosa.
Urena: 08A Quadrante (Cuadrante) de red.
Urena: 08A Quadrante (Cuadrante).
Urgullutsua: 16B Sobervio (Soberbio), soberbioso.
Urgullutsua: 17B Soberbio, soberbioso.
Uria: 18A Población, ciudad.
Uribitarte: 28A Aislado.
Urisca: 17A Aldea.
Urisca: 17B Village (Villaje).
Uritzaigoa: 28B Corrigimiento (Corregimiento).
Urlia ta: 27A Zutano, correspondiente a fulano.
Urlia: *Ikus **Norbait, norbaitec, guizon bat, guizon batec, Urlia batec menpetu.***
Urondaica: 28B Coral.
Urraida: 28B Cobre.
Urreguillia: 28B Platero de oro.
Urricaltia: 08A Misericordia, pieda(d).
Urricaltia: 08A Piadoso.
Urricuscaya: 28B Microscopio que abulta las cosas.
Urrikia: 28B Arrepentimiento.
Urrimendua: 28B Arrepentimiento.
Urritu: 10A Rebajar.
Urrosta: 12A Box (Boj).
Urrua: 28A Arrullo.
Urruchoa: 16B Tesoro.
Urruchoa: 17B Tesorero.
Urruña: 03A Desprecio.
Urruña: 28A Desprecio.

Urrungarria: 03A Despreciable.
Urrutiracoa: 21B De allende.
Urtecoa: Ikus Berroguei urtecoa.
Urtegui: 04A Arrojar.
Urteguin: 28A Tirar
Urthatua: 28A Añejo.
Urtsatu: 28A Aguar.
Usadio donguea (Usadio)-: 28A Abuso, uso malo.
Usadio gaistoa: 28A Abuso, uso malo.
Usasa: 03A Desprecio.
Usaya: *Ikus **Keru usaya, Kindu usaya, Kirasts usaya.***
Ustacabeco: 28B Sobresalto, aco-(me)timiento repentino.
Ustacabeco: 28B Sobresalto, aco-(me)timiento repentino.
Ustecabean: 27A De sobresalto.
Ustecabeco icara (Ustecabeco)-: 28B Sobresalto, aco(me)timiento repentino.
Ustecabez: 28B Sin pensar.
Usteina: 15A Censura, juicio, parecer.
Usteiña: 18A Censura, juicio, parecer.
Usubearrac: 28B Utensilios.
Usyatu: 17B Ahuyentar.
Utastu: 28A Regoldar.
Utsa norbait largatzea (Utsa norbait)-: 28B Hombre blanco.
Utsa norbait: 28B Hombre blanco.
Utsa: *Ikus **Moco utsa izan.***
Utsasgarria: 03A Despreciable.
Utsasgarria: 28A Despreciable.
Utseragotu: 28A Abstraher (Abstraer).
Utsunea: 26B Vacío, el vacío.
Utzi: 33 Abandonar.
Uye: 25A Pez, resina.
Uyola: 28B Torrente.
Uzbetandea: 28B Suplemento.
Uzcaya: 07A División.
Uzcura: 07A División.
Uzcurtu: 28A Agacharse.
Uztailla: 14B Julio.
Uztaldia: 20A Obra de tierra.
Uztarguia: 23B Arco yris (iris).
Uztarria: 28B Yugo de los buey(es).
Uztaya: 28A Aro.
Uztea: *Ikus **Utsa norbait uztea.***
Uztea: 28B Hombre blanco.
Uzularia: 28A Partera.

Y Letra:

Yabalaldia: 29A Vacación.
Yabaldia: 29A Vacación.
Yabea: 29A Señor, dueño.
Yabea: 29A Señora, dueña de algo.
Yabedea: 29A Señorío, territorio.
Yabildu: 24A Proveer.
Yaga: 29A Page (Paje).
Yagotu: 29A Guardar.
Yaiio: 29A Proceder, nacer, originarse.
Yaitezalea: 29A Quimerista, pendenciero.
Yaitia: 29A Entre pendencia.
Yake lodiia: 29A Perpunte, jubón fuerte, colchado.
Yakin erazo: 13A Notificar.
Yakiña: 29A Sabio.
Yakinerazo: 11A Notificar.
Yakizu: 29A Sábete.
Yametarra: 29A Piramidal.
Yanaria: 08B Mantenimiento.
Yaraunsi: 29A Heredar.
Yargoya: 29A Trono.
Yarraigaztea: 29A Page (Paje).
Yarraiki: 29A Seguir.
Yarraitu: 29A Seguir.
Yarrakia: 29A Continuo.
Yarrekin: 29A Hallar.
Yarri: Ikus Gogoan yarri.
Yartarria: 29A Poyo.
Yasaitu: 29A Levantar.
Yasan: 29A Levantar.

Yaso: *Ikus Guiltza yaso.*
Yaso: 26B Acaecimiento.
Yastea: 21B Qui(e)bra entre mercaderes.
Yatorria: 29A Origen.
Yauna: *Ikus Bai yauna, ez yauna; Echa yauna.*
Yauna: 29A Señor.
Yaundarra: 29A Señoril.
Yaunderea: 29A Señorío, territorio.
Yaupetu: 07A Restituir.
Yaureguian atezaya: 29A Uxier (Ujier), oficio de palacio.
Yautsa: 29A Sumissión (Sumisión).
Yayera: 29A Pación (Pasión), amor.
Yayotza: 29A Origen.
Yazca: Ikus Yazki yazca.
Yazcaya: 29A Ropa.
Yazcaya: 29A Vestido.
Yazka: 29A A medio vestir.
Yazkerea: 29A Vestido.
Yazki: 29A A medio vestir.
Yazo: 16B Suceder, acontecer.
Yazoera (Yazo)-: 26B Acaecimiento.
Yazonera: 26B Acaecimiento.
Ycuslea: 07A Inspector.
Ycuzketa: 17A Visión.
Yeocaya: 20B Toalla, biene (viene) de la (del) euzkera (euskera), toca: adorno de la cabeza, toca más delicada que se usa en el paíz (país) de el (del) Bascuence, y la de las monjas.
Ylcuscaya: 29A Discurso, facultad racional.
Yo: *Ikus Chistun yo.*
Yo: 29A Plantar, sacudir, pegar, yo.
Yocotria: 15B Astucia.
Yorrutitu: 29A Peregrinar.
Yostatu: 29A Recrear.
Yotautsi: 29A Incurrir.
Yotautsia: 29A Incurso.
Ypizticugoa: 01A Obispado.
Yrailla: 08A Septiembre.
Yrailla: 08B Septiembre.
Ytauna: 16A Pregunta.
Yuan etorlea: 29A Correo.
Yuanbatean: 16A Combate.
Yupoi: 29A Perpunte, jubón fuerte, colchado.
Yuradua: 21B Alguacil.
Yuritzatu: 15B Codiciar.
Yutaldia: 11A Jornada de ida y buelta (vuelta).
Yzaitez ta datez: 29A En realidad, de verdad.

Z Letra:

Zabaüa: 29B Manteles.
Zabaua: 30 Manteles.
Zafira: 29B Paciencia.
Zafira: 30 Pac(i)encia.
Zaitzallea: 30 Tutor.
Zalanzatu: 29B Blandiar (Blandear) en algo.
Zaldigaindua: 29B Montado, el de a caballo.
Zaldizcoa: 29B Montado, el de a caballo.
Zaldundea: 29B Caballería, orden militar.
Zaldundia: 29B Caballería, hombres a caballo.
Zalduntza: 29B Caballería, hombres a caballo.
Zalhuia: 29B Ligero, ágil.
Zamaldundia: 29B Caballería, hombres a caballo.
Zamaria: 29B Animal de carga.
Zamaüac: 29B Manteles.
Zamauac: 30 Manteles.
Zana: 19A Pretérito.
Zana: 19B Pretérito.
Zancabia: 29B Corba (Corva).
Zapa aldia: 29B Pisada.
Zapa aldia: 30 Pisada.
Zapa: 29B Pisada.
Zapa: 30 Pisada.

Zapar eguin: 30 Reventar la postema.
Zapart eguin: 11A Reventar.
Zapataguia: 30 Pisada.
Zapatu: 29B Pisar.
Zapotza: 29B Tapón.
Zarampoa: 29B Cesto.
Zart (eguin): 11A Reventar.
Zartaria: 30 Tutor.
Zartatu: 11A Reventar.
Zartatu: 13B Reventar.
Zartatu: 20B Reventar.
Zarte(guin): 30 Reventar la postema.
Zatarra: 30 Rodilla.
Zatitu: 30 Tronchar.
Zatitu: 30 Troncho.
Zaulia: 29B Ligero, ágil.
Zaulitu: 29B Hacerse ligero, ágil.
Zauria: 30 Úlcera.
Zaute (isilic): 01B Punto en boca.
Zaute isilic: 03A Punto en boca.
Zayoa: 29B Espera.
Zocoa: 30 Rincón.
Zogui: 30 Prudente, prudencial.
Zoguia: 30 Prudente, prudencial.
Zoguiera: 29B Discreción.
Zoli zoli: 27B Muy vigorosamente.
Zolia: 12B Advertido, despejado, despierto.
Zopatu: 29B Empapar.
Zordunaren escucia: 30 Quiro grapho (Quirógrafo), obligación que consigo tiene el acre(e)dor firmada del deudor.
Zorionecoa eguin: 10B Prosperar.
Zorionecoa eguin: 10B Prosperar.
Zoroztu: 29B Afilar.
Zortena: 30 Troncho.
Zortena: 30 Troncho.
Zortzi errealecoa: 30 Real de acho (ocho).
Zucalkiña: 30 Cosinera (Cocinera).
Zucena: 30 Perpendicular.
Zucendea: 03A Dirección.
Zucendea: 29B Dirección.
Zucendu: 02A Re(c)tificar.
Zucenlecua: 29B Archivo.
Zucenquidatu: 02A Re(c)tificar.
Zuhurra: 12A Avisado.
Zuhurra: 30 Prudente, prudencial.
Zuhurra: 30 Prudente, prudencial.
Zuhurtzia: 29B Discreción.
Zulampoa: 29B Laguna.
Zuritasuna: 29B Blancura.
Zurra: 30 Prudente, prudencial.
Zurra: 30 Prudente, prudencial.
Zurruna: 29B Inflexible.
Zurtoina: 30 Troncho.
Zurtoina: 30 Troncho.
Zutegia: 30 Fragoa (Fragua).
Zutic egon: 30 Sostenerse.
Zuzaya: 30 Residencia, cuenta que se toma a alguno.
Zuzitu: 21A Ajar.
Zuzkitu: 24A Proveer.

ERREFERENTZIA BIBLIKOAK *GERO*-N

2000-V-23

Patxi Salaberri Muñoa

Maiz adierazi eta azpimarratu izan da Axularrek Bibliaz egin zuen erabilerabilera oparoa. Izan ere, obran zehar ematen dituen aipamen guztietatik ia erdia Bibliatik jasoa da, eta hori testuan urtuta (eta erdi desitxuratuta) dauden pasarte biblikoak kontatu gabe. Baina hau ez da inoiz sekretua izan inorentzat, Axularrek berak liburuaren azalean bertan aitortzen baitu "Escritura saindutik, Eliçaco Doctoretaric eta liburu debocinozcoetaric... vilduac" direla *Gero*-n daudenak, aipamenak eta bestelakoak barne.

Oro har Angel Irigarayk *Biblia* 286 aldiz aipatua ikusi zuen bitartean (1), Lafittek 350 bat aipamen testu aurkitu zituen Axularren obran (2). Guk Lafittek baino hogeita hamar bat aipamen gehiago aurkitu dugu orotara.

Artikulu honetan, *Gero*-n zehar Axularrek ematen edo erabiltzen dituen erreferentzia bibliko guztien zerrenda aurkeztu nahi genuke (3), behar bezala zuzenduta edota osatuta.

Aipamenak bi atal nagusitan banaturik eskainiko dira: Testamentu Zaharrari dagozkionak (TZ), batetik, eta Testamentu Berrikoak (TB), bestetik. Liburu bakoitza, *Biblia*-n dagokion lekuaren arabera ondozkatu da zerrendan: *Hasiera* liburua lehenengo, *Irteera* gero, etab., eta betiere pasarteei dagozkien berset zenbaki zehatzez lagunduta.

Liburu bakoitzeko erreferentzien antolamendua, alabaina, *Gero*-n agertu orrialdearen arabera burutu da eta ez liburu biblikoan azaltze ordenarenean.

Antolamendu honen helburua garbia da: horrela lehen begiradan bertan ikusi ahal izango da liburu bibliko bakoitzaren presentzia eta pisu espezifikoa,

---

(1) Ikus A. Irigarayren "I Eraskuna. Liburu hunetan aipatzen diren autoreen izenak" izenekoari erantsitako oharra, in Axular: *Gero,* 4. edizioa (M. Lekuonak prestatua), Zarautz, Itxaropena irarkola, 1954, 461-462 or. Handik hogei urtera, Etxeberriak Irigarairen hitzen eta kopuruen errepikapen hutsa egingo du: "Egoki dagokion bezela, Bibliako irakurgaiak dira geien darabilzkianak: 286 aldiz [etc., etc.]" (P. Etxeberria: "Axular'ekin ikasle", *Euskera* XVIII, 1973, 76. or.).

(2) Ikus P. Lafitte, "Les citations d'Axular", in Askoren Artean: *Axular 1643-1943 (Troisième Centenaire du Guero),* Aitzina, San Jean-de-Luz, 1943, 38. or.

(3) Euskaltzaindiak lehen edizioaz baliatuz argitaratu faksimile izan da hemen erabilitakoa: Axular, *Guero...,* Bordele, 1643 (Bilbo, 1988).

eta, horrezaz gainera, erreferentziak orrialdeka ondozkaturik uztean, errazago bilatu ahal izango dira *Geron* aurkitutakoen forma zuzenduak.

"Axularren erref." zutabean urdazubiarrak liburuan eskainitako erreferentziak daude, ez beti zuzenak eta osoak, ikusten denez.

Azkenik, *Biblia* osatzen duten liburuei dagokienez, *Elizen arteko Biblia* izenekoan (Bibli Elkarte Batuak/ Elizen Arteko Biblia Elkartea eta Euskal Herriko Elizbarrutiak: Iruñea eta Tutera, Baiona, Bilbo, Donostia eta Gasteiz, 1994) agertu antolamendu ereduari jarraitu zaio hemen.

Erreferentzietarako, dena den, *Vulgata* delakoaren kapitulu eta berset zenbakiak baliatu ditugu, huraxe izan baitzen Axularren garaian burututako Trentoko Kontzilioak onartu zuen bertsio bakarra (1546ko apirilaren 8ko dekretua).

Guztiarekin ere, hemen, zenbakietarako, 1592an argitaratutako testua –betidaniko *Vulgata,* alegia– erabiliko den arren, Biblia osatzen duten liburuen izenak eta laburdurak emateko *Elizen arteko Biblia*-n proposatzen direnetara joko dugu.

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T Z Has 01, 26-27		021
T Z Has 02, 15	Genes. 2.	022
T Z Has 03, 04	Genes. 3	064
T Z Has 32, 20 (21)	Genes. 32	071
T Z Has 03, 03	Genes. 3	072
T Z Has 02, 17	Genes. 2	072
T Z Has 06, 13	Gene. 6	119
T Z Has 06, 13		119
T Z Has 06, 06	Gen. 6	121
T Z Has 06, 07	(Gen. 6)	121
T Z Has 06, 13	Gen. 6	121
T Z Has 15, 16	Genes. 15.	124
T Z Has 26, 27	Genes. 26	213
T Z Has 27, 42-45		290
T Z Has 50, 16-17	Gen. ult.	329-330
T Z Has 04, 14	Genes. 4	434
T Z Has 42, 21	Genes. 42	439
T Z Has 42, 22	(Genes. 42)	439-440
T Z Has 19, 26		466
T Z Has 29, 20	Genes. 29	487
T Z Has 03, 09		523
T Z Has 04, 09		524

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T Z Ir 05, 17	Exod. 5.	026
T Z Ir 04, 21	Ego indurabo cor Pharaonis. Exo, 4.	101
T Z Ir 15, 05		110
T Z Ir 15, 09	Exod. 5.	115
T Z Ir 14, 25	Exod. 14	211
T Z Ir 32, 19	Exod. 31. 1 Mach. 2.	276
T Z Ir 25, 11	Exod. 25	402
T Z Ir 28, 33-34		458
T Z Lb 01, 14		171
T Z Lb 26, 14 /17	Levit. 26	433-434
T Z Lb 03, 04, 05 eta 06. kap.	Vide Levit. cap. 3. 4. 5. & 6.	526
T Z Zen 16, 34	Nume. 16.	069
T Z Zen 21, 5		519
T Z Zen 21, 5		601
T Z Dt 32, 38	Deut. 32	213
T Z Dt 06, 13	Deut. 6	251
T Z Dt 32, 35	Deut 32	331
T Z Dt 32, 13	Deut. 32	511
T Z Dt 25, 02	Deut. 25	581
T Z 1 Erg 17, 39 (=> 1 Sm 17, 39)	2. Reg. 5.	089
T Z 1 Erg 17, 49 (=> 1 Sm 17, 49)		089
T Z 1 Erg 17, 51 (=> 1 Sm 17, 51)		090
T Z 1 Erg 13, 1 (=> 1 Sm 13, 1)	Reg. 13.	184
T Z 1 Erg 10, 27 (=> 1 Sm 10, 27)	2. Reg. 10.	312
T Z 2 Erg 14, 14 (=> 2 Sm 14, 14)	2. Reg. 1	061
T Z 2 Erg 24, 14 (=> 2 Sm 24, 14)	2. Reg. 24.	146
T Z 2 Erg 02, 26 (=> 2 Sm 2, 26)	2. Reg. 2.	212
T Z 2 Erg 02, 27 (=> 2 Sm 2, 27)	(2. Reg. 2.)	212
T Z 2 Erg 16,11 (=> 2 Sm 16, 11)	2. Reg. 16	304
T Z 2 Erg 16, 22 (=> 2 Sm 16, 22)	2. Reg 6	349
T Z 2 Erg. 13, ±1-15 (=> 2 Sm 13)		388-389
T Z Jb 05, 07	Iob. 5.	034
T Z Jb 40,16	Iob. 40.	039
T Z Jb 20, 11	Iob. 10	094
T Z Jb 15, 16	Iob. 15.	104

	Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T Z	Jb 38, 10-11	Iob. 38	113
T Z	Jb 01, 21	Iob. 1	304-305
T Z	Jb 15, 21	Iob. 15.	433
T Z	Jb 01, 16	Iob. 1	436-437
T Z	Jb 07, 01	Iob. 7	476
T Z	Jb 20, 04-05	Iob. 20	512
T Z	Jb 24, 19	Iob. 24	583
T Z	Jb 24, 18		585
T Z	Jb 24, 19		585
T Z	Sal 118, 176	Psal. 118	078
T Z	Sal 072, 27	Psalmo 72	083
T Z	Sal 011, 09	Psal. 11	097
T Z	Sal 023, 01	Psalmo. 23	128
T Z	Sal 032, 09	Psalmo 32	128
T Z	Sal 054, 23	Psalmo 54	128-129
T Z	Sal 124, 01		132-133
T Z	Sal 128, 03	Psal. 128	136
T Z	Sal 100, 01	Psalmo. 20 ??	139
T Z	Sal 004, 06	Psal. 4.	149
T Z	Sal 074, 03	Psal. 74.	163
T Z	Sal 054, 24	(Psal. 54)	164
T Z	Sal 054, 24	(Psal. 54)	165
T Z	Sal 054, 24	Psal. 54	165
T Z	Sal 054, 24	(Psal. 54.)	165-166
T Z	Sal 101, 25	Psal 101	187
T Z	Sal 006, 06	Psalm. 6	203
T Z	Sal 065, 03	Psal. 65	204
T Z	Sal 065, 03	(Psal. 65)	205
T Z	Sal 040, 02	Psal. 40	219
T Z	Sal 125, 06	Psal. 125	232
T Z	Sal 062, 12	Psal. 62	253
T Z	Sal 004, 05	Psalm. 4	278
T Z	Sal 117, 12	Psalm 117	332
T Z	Sal 118, 165	Psalm. 118	443
T Z	Sal 144, 18	Psal. 144	459-460
T Z	Sal 118, 014		487
T Z	Sal 118, 103		487
T Z	Sal 118, 112	Psal. 118	492
T Z	Sal 037, 05	Psalm. 32	499
T Z	Sal 127, 02	Psalm. 127	502

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T Z Sal 041, 04	Psalm. 41	502
T Z Sal 030, 20	Psalm. 3	509
T Z Sal 033, 09	Psalm. 33	509
T Z Sal 076, 07	Psalm. 76	540
T Z Sal 070, 11	Psalm. 70	558
T Z Sal 008, 08	Psalm. 8	567
T Z Sal 010, 07	Psam. 10	577
T Z Sal 048, 15	Psalm. 43	592
T Z Es 06, 06-08	Prouer. 6.	036
T Z Es 24, 30-32	Prouer. 24.	040
T Z Es 21, 05	Prouer. 2.	042
T Z Es 10, 04	Prouer. 10.	043
T Z Es 25, 17	Prouer. 25.	043
T Z Es 14, 23	Prouer. 14	044
T Z Es 26, 14	Prouer. 26	045
T Z Es 13, 04	Prouer. 13	048
T Z Es 21, 25	Prouer. 2	049
T Z Es 20, 04	Prouer. 20	051
T Z Es 26,13	Prouer. 19	051
T Z Es 18, 01	Prouer. 8	051
T Z Es 03, 28	Prou. 3.	076-077
T Z Es 22, 6	Proue. 22	086
T Z Es 02, 14	Prou. 2.	104
T Z Es 18, 03	Prou. 18.	104
T Z Es 16, 11	Eccles. 11	111
T Z Es 25, 16	Prou. 25	137
T Z Es 01, 26		213
T Z Es 19, 17	Prou. 19	226
T Z Es 28, 27	Prou. 28	232
T Z Es 11, 24	Prou. 11	232
T Z Es 15, 01	Proverb. 15	293
T Z Es 18, 21	Proverb. 16	293
T Z Es 25, 08	Proverb.	298
T Z Es 05, 03-04 (+ Es 05, 02)	Proverb. 5	355
T Z Es 14, 13		356
T Z Es 09, 17	Proverb. 9	359
T Z Es 30, 16	Prov. 30	383-384 (latinezkoa azken or. honetan)

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T Z Es 06, 27-29	Prov. 6	397
T Z Es 31, 13	Prov. 31	402
T Z Es 18, 03	Prover. 18	425
T Z Es 12, 21	Prover. 12.	442
T Z Es 03, 24	Prov. 3	453
T Z Es 24, 16	Prov. 24	463
T Z Es 26, 11	Prov. 26	470
T Z Es 13, 12	Prov. 3.	556
T Z Koh 09, 12	Eccles. 9.	060
T Z Koh 01, 15		142
T Z Koh 09, 10	Ecces. 9.	153-154
T Z Koh 12, 01	Eccles. 12	170
T Z Koh 12		182
T Z Koh 08, 05	Eccles. 8	482
T Z Koh 11, 03	Eccles. 11	603-604
T Z Kt 5, 4	Cantic. 5.	104
T Z Kt 4, 1		402
T Z Kt 5, 3	Cantic. 5	471
T Z Jkd 11, 21	Sap. 11.	111
T Z Jkd 08, 21	Sap. 8	364
T Z Jkd 04, 13	Sapient. 4.	461
T Z Jkd 05, 21	Sapi. 1	568
T Z Si 05, 08	Eccles. 5.	001
T Z Si 33, 29	Eccles. 33.	040
T Z Si 29, 24	Eccles. 29	056
T Z Si 05, 08-09	Eccles. 5.	076
T Z Si 10, 11-12	Eccles. 10	084
T Z Si 07, 25	Eccles 7.	088
T Z Si 03, 27	Eccles. 5.	109
T Z Si 02, 11-12	Eccles. 1	128
T Z Si 05, 06-07	Eccles. 5	138
T Z Si 04, 23	Ecclesi. 4	153
T Z Si 29, 06	Eccles. 29	166
T Z Si 25, 05	Eccles. 25	175
T Z Si 25, 03-04	Eccles. 25	188
T Z Si 03, 33	Eccles. 3	219
T Z Si 29, 15	Eccles. 29	219

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T Z Si 14, 13	Ecclesi. 14	238-239
T Z Si 27, 15	Ecclesi. 27	259
T Z Si 23, 09	Ecclesi. 25	263
T Z Si 23, 12	Eccles. 23.	264
T Z Si 30, 26	Eccles. 30	279
T Z Si 28, 04-05	Ecclesi 29	336-337
T Z Si 28, 06	Eccles. 28	338
T Z Si 09, 02	Eccle. 9	345
T Z Si 41, 10	Eccles. 4	360-361
T Z Si 09, 03	Eccles. 9	392
T Z Si 14, 05	Eccles. 14	406
T Z Si 19, 27	Eccles. 9	415
T Z Si 33, 05		429-430
T Z Si 34, 28	Eccles. 34	466
T Z Si 40, 01	Eccles. 40	476
T Z Si 02, 01	Eccles. 2	477
T Z Si 27, 17	Eccles. 27	538
T Z Si 03, 27	Eccles. 3	546
T Z Si 05, 08		620
T Z Is 37, 03	Isai. 37	047
T Z Is 06, 10	Exceca cor populi huius Isa. 6.	101
T Z Is 30, 18	Isai. 38	119
T Z Is 14, 12	Isai. 14.	140
T Z Is 57, 20		429
T Z Is 30, 18	Isai. 30	555
T Z Is 66, 24	Isa. 66	594
T Z Is 33, 14	Isai. 33	599
T Z Is 55, 06	Isai. 55	619
T Z Jr 13, 23	Ierem. 13.	093
T Z Jr 05, 22	Ierem. 5	113
T Z Jr 44, 07		124
T Z Jr 06, 04	Ierem. 6	192
T Z Jr 04, 02	Ierem 4.	254
T Z Jr 02, 24	Ierem. 2.	341-342
T Z Jr 08, 22	Ier. 8	529
T Z Jr 51, 09		561
T Z Jr 18, 08	Ierem. 18	618

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T Z Nk 01, 15	Thren. 1.	162
T Z Nk 01, 09	Ierem. 1	190
T Z Nk 02, 19	Thren. 2	531
T Z Nk 02, 19	(Thren. 2)	532
T Z Ez 04, 06	Ezequi. 4	157
T Z Ez 33, 12	Ezech. 13	196
T Z Ez 16, 49	Ezech. 10	380
T Z Dn 04, 24	Daniel 4.	069-070
T Z Dn 13, 23	Daniel. 13.	146
T Z Dn 04, 24		223
T Z Dn 13, 35	Daniel 3.	449
T Z Os 07, 13	Oseæ 9.	083
T Z Os 13, 09	Oseæ. 13.	112
T Z Os 13, 09	Oseæ. 13	615
T Z Jon 03, 09	Ionæ 3.	070
T Z Jon 01, 06	Ionæ 2.	070-071
T Z Mi 07, 01	Miche (7)	171
T Z Mi 07, 01	Mich. 7	172-173
T Z Hab 02, 11	Habac. 2.	568
T Z So 01, 17	Sopho. 1	565
T Z Ml 01, 08	Malach 2.	182
T Z Ml 03, 18	Malach. 3	505
T Z 1 M 02	Exod. 31. 1 Mach. 2.	276
T Z 1 M 02, 27	2. Machab. cap. 2.	007
T Z 2 M 09, 12	2 Machab	206
T Z 2 M 09, 13	(2 Machab)	207
T Z 4 Esd 4, 40	Esdræ 4. cap. 4	118-119
T B Mt 25, 13	Math. 25	056
T B Mt 25, 09	Mathe. 25	069
T B Mt 25, 33	Matth. 23.	097

	Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T B	Mt 12, 32	Matth. 12	100
T B	Mt 05, 45	Matth. 5	101
T B	Mt 25, 21 & 25, 23	Math. 21 (?)	103
T B	Mt 13, 28-30	Math. 13	119-120
T B	Mt 14, 31	Math. 14	132
T B	Mt 20, 16 & 22, 14	Math. 20	134
T B	Mt 04, 06	Mathi.	135
T B	Mt 06, 34	Math. 6	183
T B	Mt 24, 20	Math. 14.	200
T B	Mt 25, 12	Matth. 25	213
T B	Mt 25, 10		213
T B	Mt 07, 16	Matth. 7	216
T B	Mt 05, 07	Matth. 5	219
T B	Mt 05, 07	Matth. 5	223
T B	Mt 25, 09	Math. 15	231
T B	Mt 05, 34	Matth. 7	252
T B	Mt 26, 73	Mat. 16	260
T B	Mt 26, 39		272
T B	Mt 05, 46	Math. 5	322
T B	Mt 05, 44	Math. 5	322
T B	Mt 05, 44	(Math. 5)	322
T B	Mt 06, 14-15	Math. it (??) 6	334
T B	Mt 06, 09	(Matth. 6)	337
T B	Mt 06, 12	Matth. 6	337
T B	Mt 05, 28	Matth. 5.	369
T B	Mt 10, 22	Matth. 10	473
T B	Mt 07, 14	Matth. 7	474-475
T B	Mt 11, 12	Matth. 11	476
T B	Mt 07, 13		479
T B	Mt 11, 28-30	Matth. 11	482-483
T B	Mt 11, 30		483
T B	Mt 26, 38	Matth. 25	494
T B	Mt 11, 30		498
T B	Mt 11, 28	Matth. 11	499-500
T B	Mt 19, 27	Marc. 10	506
T B	Mt 06, 12		545
T B	Mt 25, 12		577
T B	Mt 25, 41	Math. 25	579-580
T B	Mt 07, 19		580
T B	Mt 25, 41		584
T B	Mt 08, 12; 13, 42		585

	Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T B	Mt 13, 30	Matth. 13	591
T B	Mt 26, 24	Matth. 26	593
T B	Mt 25, 10		597
T B	Mk 10, 29	(Marc. 10)	506-507
T B	Lk 12, 19	Luc. 12	025
T B	Lk 13, 07	Luc. 13.	038
T B	Lk 12, 17	Luc 12	075
T B	Lk 12, 20	Luc. 12	076
T B	Lk 02, 42-46		082
T B	Lk 12, 07	Luc. 12. & 21	111
T B	Lk 21, 18	Luc. 12 & 21	111
T B	Lk 16, 19	Luc 16	233
T B	Lk 19, 08	Luc. 15	247
T B	Lk 24, 25	Luc. ultimo	276
T B	Lk 23, 34	Luc 13	310
T̂ B	Lk 23, 31	Luc 23	353
T B	Lk 17, 32	Luc. 17	467
T B	Lk 09, 62	Luc. 9	467-468
T B	Lk 11, 26	Luc. 11	469
T B	Lk 13, 05	Luc. 13	530
T B	Lk 15, 02	Luc. 13	548-549
T B	Lk 15, 07	Luc. 15	549
T B	Lk 15, 08-10		549-550
T B	Lk 15, 04-05		554
T B	Lk 15, 11-32		554
T B	Lk 03, 08-09	(Luc. 3)	571
T B	Lk 03, 10	Luc. 3	572
T B	Lk 16, 24		597
T B	Jn 08, 21	Ioan. 8.	109
T B	Jn 13, 08	Ioan. 13	257
T B	Jn 01, 51; 05, 19; 05, 24; 05, 25		269
T B	Jn 18, 11	Ioan.18	303
T B	Jn 19, 11	Ioan. 19	305
T B	Jn 15, 12; 15, 17; 13, 34	Ioan. 15.	328
T B	Jn 13, 35	Ioan. 13	328
T B	Jn 08, 46	Ioan. 8.	448-449
T B	Jn 05, 14	Ioan. 5	469
T B	Jn 14, 23	Ioan. 14	486

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T B Jn 14, 24	(Ioan 14)	486
T B Jn 08, 34		567
T B Jn 07, 34	Ioann. 7	620
T B Eg 15,10	Acto. 5.	023-024
T B Eg 17, 28	Acte 7.	128
T B Eg 14, 21		478-479
T B Eg 05, 41	Acto. 5	488
T B Erm 09, 18	Quem vult indurat. Rom. 9.	101
T B Erm 05, 08	Roma. 5.	128
T B Erm 12, 19	Roma 12	290-291
T B Erm 12, 20	Roma 13	294
T B Erm 12, 05		314-315
T B Erm 12, 21		322
T B Erm 12, 19	Roma. 12	331
T B Erm 06, 21		383
T B Erm 12, 17	Roma. 12.	402
T B Erm 08, 18		461
T B Erm 07, 24	(Roma. 7)	476
T B Erm 07, 14	Roma. 7	476
T B Erm 06, 21	Prov. 6	515
T B Erm 02, 05-11		574
T B 1 Ko 03, 09	Corin. 3.	172
T B 1 Ko 13, 03	1. Cor. 13.	220-221
T B 1 Ko 05, 01	1. Cor. 5	349
T B 1 Ko 15, 33	1. Cor. 15.	396
T B 1 Ko 06, 18		398
T B 1 Ko 09, 24	1 Cor. 9	458-459
T B 1 Ko 15, 10	1 Cor. 15	494
T B 2 Ko 04, 16	1 cor. 4	187
T B 2 Ko 06, 10	2. Cor. 6.	440
T B 2 Ko 01, 12	2. Cor. 1.	446
T B Ga 06, 10	Ad Galat 6	154
T B Ga 06, 08	Ad Gal. 6.	216
T B Ga 03, 01	ad Galat. 5	276
T B Ga 06, 10	Ap Gal. 6	619
T B Ef 04, 28	Ephes. 4.	042

Liburua	Axularren erreferentzia	Orrialdea
T B Ef 05, 27	Ephes. 9	193
T B Ef 04, 26	Ephes. 4.	271
T B Ef 05, 18	Ephes. 5.	408
T B Flp 04, 13		494
T B Kol 03, 03	ad Coll. 3	508-509
T B 1 Tm 2, 04	2, ad Thim. 2	101
T B 1 Tm 6, 08	1. Thim. 6	416
T B 1 Tm 1, 19		450
T B 2 Tm 2, 06	2. ad Thim. 2	172
T B 2 Tm 2, 05	2 Thim. 2	477
T B 2 Tm 3, 12	2. ad Tim. 2.	477-478
T B Heb 10, 25	Hebr. 10	188
T B Heb 06, 16	Ad Hebreos 6.	253
T B St 4, 15	Iacob. in sua epistol. cap. 4.	055-056
T B St 5, 12	Iacob 7	252
T B St 2, 13	Iacob 2	337
T B St 2, 10	Iacob. 2	475
T B 2 P 2, 21	2. Petri. 2	469
T B 2 P 2, 22	2. Petri. 2	471
T B 1 Jn 3, 21	1 Ioan 3.	450
T B 1 Jn 5, 03	Ioan. 5	482
T B Ap 03, 20	Apocal. 3.	101
T B Ap 10, 06	Apocal. 10	166
T B Ap 12, 12	Apocal. 12	175
T B Ap 16, 11	Apoc. 8	260
T B Ap 07, 09	Apocal. 7	477
T B Ap 18, 07	Apoc. 28	581
T B Ap 09, 06	Apocal. 9	593

JASOTAKO BESTE TXOSTENAK

HIZTEGIGINTZA

VOCES ALAVESAS. ¿VOCES ALAVESAS? (Observaciones sobre el libro de Gerardo López de Guereñu)

Károly Morvay.
Universidad Eötvös Loránd de Budapest

Cuarenta años después de la primera edición se ha publicado una segunda del libro *Voces alavesas* (López de Guereñu 1998, citado más adelante también como VOC-AL). Como se puede leer en el *Prólogo* del profesor Henrike Knörr, quien se encargó de la edición, el "objetivo ha sido ofrecer el libro respetando el original en su integridad, sin añadir, suprimir ni cambiar cosa alguna" (13). Sólo se han efectuado pequeñas modificaciones como poner las entradas en minúscula, corregir los defectos en la puntuación y las pocas erratas, reagrupar el material según el orden alfabético hoy vigente (*ch, ll*). Se ha cambiado también la grafía de algunas palabras, pero se han mantenido las grafías de la documentación antigua *(albainil).* La intervención más importante por parte del editor consiste en la ampliación del material con palabras o acepciones alavesas publicadas posteriormente por el autor en un artículo y con voces inéditas recogidas por él que se encontraron entre sus papeles. Se han incorporado también las anotaciones que figuran en el ejemplar del autor. Todos estos cambios están señalados con abreviaturas correspondientes, o sea con las siglas MVA (= *Más voces alavesas),* VIA (= *Voces inéditas del autor).* Las anotaciones que figuran en el ejemplar del autor llevan la sigla EA.

La primera edición del 1958 contenía unas cuatro mil palabras. La segunda, gracias a las mencionadas adiciones, ha aumentado considerablemente su material. Por ejemplo, en las 573 entradas que comienzan por *a-,* que me han servido para hacer comparaciones con otros dos diccionarios, las siglas MVA y VIA aparecen 101 veces, señalando la incorporación de una nueva voz o acepción –lo que significa aproximadamente un 18% de aumento–. El libro de López de Guereñu presenta, indudablemente, la lista más extensa de alavesismos lexicales. La versión CD-ROM del *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE) registra en total sólo 287 apariciones (cf. *Apéndice 1.*): 277 de ellas se localizan buscando la abreviatura *Ál.* que señala la presencia de voces o acepciones alavesas. A esta cifra hay que añadir los datos de diez artículos más (*ardura, babazorro, bolsero, hoja, jinebro, juncir, lande, mandurria, miñón1, provinciano* - señalados en el *Apéndice 1* con

un (+)), en los cuales la información "de Álava" o "en Álava", etc. aparece en la definición, como es el caso del término *hoja de hermandad:*

> 1. Contribución ordinaria, directa, que, para levantar las cargas provinciales, se paga en Álava con arreglo al cupo señalado a cada municipio por la Diputación.

Aquí menciono que otra forma pluriverbal que consta en el DRAE en el mismo artículo **hoja**, *hoja de limón*, se encuentra en la lista de 277 apariciones, ya que está señalada con la abreviatura correspondiente: 1. *Ál. toronjil.* En el VOC-AL podemos encontrar ciertas correcciones de errores y rectificaciones respecto a las informaciones contenidas en los artículos correspondientes del DRAE. Cf., por ejemplo, *acornar, albeldar, alcagüete, aspeado,* etc.

Comparando los materiales de las dos publicaciones se puede observar que cinco de los ejemplos enumerados: *babazorro, hoja de hermandad, mandurria, miñón, provinciano,* no están recogidos por López de Guereñu. Llama también la atención que de las 48 alavesismos con *a-* inicial recogidos por el DRAE, 14 (*afrancesado, agrazón, aguilonia, ajicuervo, ajotrino, alhorro, amilamia, andalotero, aña, aparatero, arandela2, arlote, arrendar2, astabatán*) tampoco figuran en el libro examinado. En otro diccionario electrónico, en ALKONA 2.0 para Windows (ALKONA), figura la mayoría de ellos. Sorprende que este diccionario poco conocido permita localizar en total más de 1.300 alavesismos –más exactamente 1.322, si mis cálculos no son errados–.

Una rápida comparación de los datos de las fuentes mencionadas plantea dudas importantes que habría que disipar. Las futuras investigaciones sobre alavesismos tendrán que averiguar y fijar ciertamente cuestiones básicas, como es la forma lexicográfica de estas voces. Por ejemplo: si se dice *abi* (masculino, como en el VOC-AL) o *abia* (femenino como en el DRAE y el ALCONA), *alelevi* (paroxítono –VOC-AL) o *alalevi* (oxítono –DRAE y ALCONA-), o si son admitidas ambas soluciones, etc. (Para poder comparar la lista de las apariciones con *a-* inicial en los dos diccionarios CD-ROM mencionados y en el libro de López de Guereñu cf. *Apéndice 2, 3* i *4* ., respectivamente). La tarea primordial –según mi opinión– sería la definición más exacta del concepto del alavesismo. Pienso que las formas como *abujas, abujero, agüelo, alcagüete, alcagüetear, güeso, güevo,* etc. que aparecen también en el habla popular del lejano Chile, las tendríamos que considerar más bien como rasgos de la pronunciación vulgar que caracterizan diferentes variantes populares del castellano. Dicho de otra manera, en el caso de la palabra *alcahuete* el alavesismo consiste en su significado y no en el hecho de ser pronunciado como *alcagüete*:

> *alcagüete* Persona chismosa, charlatana, sin tanta importancia y malicia como viene en el DRAE. (Laminoria)

Las cuestiones de la pronuncación vulgar tendrían que ser tratadas, según mi opinión, en una introducción general, presentando también otros fenómenos no explicitados por el VOC-AL, como es el caso de la cerrazón de las *e, o* átonas documentado, pero no explicado por el autor. Cf. al respecto el artículo siguiente:

arrancado Suele emplearse con los niños en la frase: "Eres más malo-peor que arrancáu" (Lagrán,. etc.).

(Nota bene. La forma *más malo* es otro vulgarismo que aparece también en el español en América. En México, por ejemplo, se dice: *Eres más malo que la carne de puerco en Semana santa.)*

Como se puede ver en el ejemplo anterior, en el VOC-AL aparecen también unas cuantas expresiones idiomáticas recogidas frecuentemente sólo como ejemplos que ilustran el uso de un alavesismo lexical. Sería interesante saber si algunos de estos fraseologismos se pueden considerar también características de la zona. Uno de ellos, la locución *agua mansa,* parece ser derivada del conocido refrán español: *Del agua mansa me libre Dios, que de la brava me guardaré / libro yo*:

agua mansa Individuo de malas intenciones, pero de maneras suaves (Lagrán), 6.

alicate Se usa en sentido admirativo y exagerado. "Come más que un alicate" (Lagrán).

arraclán Alacrán. "Si te pica el arraclán, ya no comerás más pan" (Lagrán), 121

atrás Aversión, antipatía. "No puedo con la comida, me da p'atrás" (Lagrán).

K. Mitxelena felicitó con entusiasmo la aparición de la primera edición del libro de López de Guereñu. Sus palabras contienen al mismo tiempo ciertas observaciones críticas que pueden servir de advertencia y orientación para las futuras investigaciones sobre alavesismos:

"No se ha enfrentado con "grandes problemas": no le interesa por el momento el pasado lingüístico de Alava ni la procedencia de las palabras que registra. No se empeña a separar la paja del trigo ni el vascuence del romance; recoge lo que es alavés, de ayer o de hoy, sin más restricción que la habitual en diccionarios dialectales de indicar sólo aquello que se aparta o puede apartarse del castellano normal." (Michelena 1988, 419.)

Esta cita también confirma la opinión de que el primer paso importante en los futuros trabajos tendría que ser la definición del concepto mismo del alavesismo. Para poder realizarlo sería muy útil tomar en consideración los criterios definitorios aplicados en los volúmenes ya publicados del *Nuevo dic-*

cionario de americanismos, proyecto dirigido por Günther Haensch y Reinhold Werner. (Cf., por ejemplo, la introducción del *Nuevo diccionario de uruguayismos* y el artículo de J. L. Aliaga – Aliaga, 1999.)

Bibliografía

Aliaga, José Luis (1999). "La crítica pionera del diccionario académico: el manuscrito sobre las voces murcianas (1888) de E. Saavedra". *Nueva Revista de Filología Hispánica.* Tomo XLVII., 1999, Núm. 2, 329-361.

ALKONA 2.0 para Windows. Versión 2.0.006 © 1995, 6 Innovación de Productos y Servicios S. L.

Diccionario de la Real Academia Española. (Edición en CD-ROM). Madrid: Espasa Calpe. 1992.

Haensch, Günther, Werner, Reinhold, eds. (1993). *Nuevo Diccionario de Americanismos*, Tomo III. Nuevo Diccionario de Uruguayismos. Santa Fe de Bogotá: Instituto Caro y Cuervo.

López de Guereñu Galarraga, Gerardo (1998). *Voces alavesas.* Bilbao: Euskaltzaindia. Segunda edición. Prólogo y edición de Henrike Knörr.

Michelena, Luis (1988). "Voces alavesas" (reseña de la primera edición). *Sobre historia de la lengua vasca.* Donostia, vol. I, 419-422.

Apéndice 1: Voces y acepciones alavesas (alavesismos) según el DRAE

abia
abibollo
abreojos
abuelo
achitabla
aciemar
adonecer
adra
afrancesado1, da
agardamarse
agrazón
aguanal
aguilonia
ajicuervo
ajotrino
alampar
albeldadero
aleleví
alhorín
alhorro
alicate
allanabarrancos
allegadera
almaje
almora
alombar
aloya
amarreco
amarrequear
amilamia
amochar
amparo
andalotero, ra
angelico
aña
aparatero, ra
arán
arandela2
ardura (+)
arlote
arnasca
arrendar2
arvejote
astabatán
atorra
atuendos
avica
azcarrio
babazorro, rra (+)
barbero2
berozo
bocho
bolsero, ra (+)
bortal
borto
botrino
brevera
brócul
butrón
cacarro
calabazón
calabazona
calbotes
calce2
calderón
caloyo
camarín
cambarín
cambocho
campanil
campanillo
camparín
can1
candela1
candela2
cantarrana
cantón1
cañamero1
caparrón
caponada
caraquilla
carbonerica
cardimuelle
cardinche
carlincho
carramarro
carranca2
carraspina
carrasquear
carrasquilla
carriona
carro3, rra
cartolas
casal
cascalleja
cascarrina
cascarrinada
cascarrinar
castañeta
castellano, na
catachín
catalicores
cavero
cayuela
cazarra
cazarrica
cazarro
cencerrillas
cenzaya
cenzayo
cerrajerillo
cerrajero
ceruca
cinzaya
chirpia
chirpial
enfurruscarse
enmatarse
entenga
entorcarse
entramar
escamocho
escocar
escudaño
esparvel
esquinal
estoque
fallo2, lla
ferrería

flojuelo
flor
fondo, da
forcate
forcatear
fraile
furo2, ra
furris
gabijón
galamperna
gallo
gambocho
garbanzón
gardacho
gardama
gardubera
gárgola2
gata
gaudón
geranio
gota
guarrilla
guiri
hastial
hiera1
hierba
hoja
hoja (+)
hove
irasco
jarique
jaro2
jera2
jinebro (+)
jostra
juncir (+)
lande (+)
larra
ley
loina
lujar
macón
mandurria (+)
manopla
manzaneta
márcena
margarita
menuceles
mesto1, ta
metra
minada
miñón1 (+)
míspero
moldura2
molón
molondra
molondrón
molso, sa
mortuorio, ria
moscorra
musirse
naipera
narra2
nidrio, dria
pelcigar
pelcigo
perta
picoleta
pocha
portegado
postura
potorro
provinciano, na (+)
quera
rain
redejón
retel
ronchar2
ruin
saca2
sagarmín
salcinar
salchucho
salderita
salgue
satandera
seico
sietesangrías
silonia
sinsorgo, ga
sirimiri
sobradero
sobresabido, da
soma1
tafo
talo2
tanganillo
tarambana
tártano
tentabuey
tercerear
tirabrasas
tiracol
tirafuera
tiratiros
tocar1
tocatorre
tocorno
torco
tornagallos
tortero1
traba
tragaz
tramoya2
trapa
trigo
trilladera
tumo
tupín
tuta
untada
vasija
verdel
verderón3, na
verdezuela
vereda
vico
vieja
vinotera
virigaza
volandera
yebo

zabatán
zaborrero, ra
zapalota
zaparda
zapata
zarapón
zarbo
zarrampín
zarrioso, sa
zarza
zonzorro
zorrón
zuma
zurba
zurita
zurrumbera

Apéndice 2: Voces y acepciones alavesas (alavesismos) según el DRAE

Lista de 48 apariciones con *a-*

abia
abibollo
abreojos
abuelo
achitabla
aciemar
adonecer
adra
afrancesado1, da
agardamarse
agrazón
aguanal
aguilonia
ajicuervo
ajotrino
alampar
albeldadero
aleleví
alhorín
alhorro
alicate
allanabarrancos
allegadera
almaje
almora
alombar
aloya
amarreco
amarrequear
amilamia
amochar
amparo
andalotero, ra
angelico
aña
aparatero, ra
arán
arandela2
ardura (+)
arlote
arnasca
arrendar2
arvejote
astabatán
atorra
atuendos
avica
azcarrio

Apéndice 3: Voces y acepciones alavesas (alavesismos) según el Diccionario ALKONA. Lista de 243 palabras con *a-*.

ababol
abadejada
abantal
abarajar
abarcar
abaro
abarras
abeja
abejón
abeldar
abellota
abi
abibolli
abibollo
abierto
abijón
abilarri
abillote
abillurri
abilurri
ablentadero
ablentaño
ablentar
ablento
ablentón
aborno
abotigarrado
abre
abreculos
abreojos
abridero
abriga
abrigador
ábrigo
abuelica
abuelico
abuelita
abuelito
abuelo
abujas
abujero
abulto
acaballar
acachetear
acalorar
acarreadera
acarrear
aceitosa
acería
acerío
acetrinadas
achamaique
achantarse
achararse
achera
achero
achicoria
achitabla de culebra
achitablón
achún, es
achunar
achur
achuscarris
aciemar
acizari
acobijo
acollar
acompañar
acorce
acordación
acornar
acuchillar
acullu
adadro
adala
adaqui
adentros
aderezar
adiola
adobería
adonecer
adonecido
adoque
adormijado
adra
adrento
adriatico
adrillo
adulterio
afaitador
afaitar
afalostes
afatuado
afilar
afiletero
aforrarse
aforro
afrentacasas
afusilar
agardamarse
agarrado
agostadero
agua mansa
agua vertiente
aguabenditera
aguacero
aguachinada
aguada
aguanal
aguantaderas
aguantar
aguases
agüelo, la
águila
águila blanca
águila roja
aguillón
aguilucho
aguín
aguja
agujas
agujetas
agulles

agurruchar
agustay
ahijano
ahorcapájaros
ahuchar
aibá
aibalá
aidá
ainganera
aire
airiado
aitala
aitara
aizcorriano
ajáη
ajilla
ajuntar
ala
alabo
alaga
alamanisco
alambrada
alambrar
alambrero
alampado
alampar
alante
alantóngolas
alargar
alas del corazón
albaina
albainador
albainar
albainil
albañador
albañar
albardar
albeldadero
albeldar
alberque
alcacia
alcagüete
alcagüetear
alcalamines
alcallaro
alcanduz
alcaracach
alcarcache
alcaracachi
alcaracayo
alcarcarache
alcatranar
alcharabara
alchirria
alcobilla
alcordión
alda
aldabaque
aldada
aldamen
aldamio
aldico
aldiquería
alecipar
alegadera
alegar
alegría de la casa
alegrías
alelevi
alepo
alera
alfonsinas
alforín
alforjón
algarada
algaraz
alguedón
alicán
alicáncano
alicate
alicorto
alifate
alifaz
aliño
alipendi
aljerique
aljibe
allanabarrancos
allar
allegadera
allegar
alligurris
alma
almajada
almajarizo
almaje
almajerizo
almendrero
almendruco
almentar
almeriz
almizuela
almohadilla
almohadón
almora
almuada
amucela
almuenza
almuncela
almute
almuzuela
aloló
alombar
alorín
alorro
aloya
alpargata
alpernica
alpiz
alquil
alquimia
alquisan
alrejada
alrevesado
alrodiar
alta
altaverde
alterete
alto
altoverde
alubica
alubión

aluchar
alumbranoches
alumbrapastores
alventar
alz
alzar
ama de faldas
ama de las mujeres
amabia
amadea
amaguetas
amaiquetaco
amaitería
amaluquio
amanta
amapola
amarrataco
amarreco
amarrequear
amarretaco
amarro
amarrubia
amasadera
amasandería
amboato
amescoano
ametería
amirutuar
amochar
amolaisus
amolanchín
amorrado
amorrarse
amorrocar
amparo
ampollita de Dios
amuérdago
amugación
amuguen
amunería
anabalisco
anca
anchar
anchecer
anchogorri
ancía
ancia
ancillo
ancina
ancinal
ancón
andada
andaderas
andador
andana
andaza
andrinal
androl
andurriar
anegado
angallera
anganillas
angelicos
angelitos
angelitos de Dios
angellera
angorga
angostar
angüeza
anguilas
anguillera
anguillón
anguilluri
anidiencia
anillo
aniscote
anmentar
ansa
ansiar
antesis
antigüismo
antigüista
antiparra
antojo
anzolan
añal
añidencia
apagavelas
apalx
apañar
apaño
aparapacha
aparatos
aparente
aparochi
aparranquilla
aparvar
apearse
apechugar
apechugarse
apedreo
apellanarros
apencar
aperauchi
apero
apesarado
apicocho
apiejado
apiensar
apimplarse
apiporrarse
aplacer
apreciador
aprender
aprisco
aprovechategui
apuranza
apurar
aquerado
aquerarse
aquilón
arabuey
aradores
araina
arán
arandón
arangoso
araña
araña de río
arañada
arañón
arañuelo

arbel
arbi
arbillos
arbolera
arbolorios
arca
arcaje
arcalla
arcamesa
arcanduz
arcata
arcatorio
arcaz
arco
ardacho
ardaco
ardenalde
ardoca
ardura
area
arenalde
areniza
arenoso
argacho
argallo
arganzón
argavieso
argoza
argudir
arguizaguigari
argumentar
argumento
argumentos
arisco
arjez
armones
arnasca
arpa
arpiadura
arpón
arpones
arquero
arqueros
arquil
arquimesa
arra
arrachur
arraclán
arraco
arrain
arramplar
arrancado
arrapasarri
arrape
arraposado
arrascaculos
arrascar
arrastrera
arrear
arreatar
arreborriquito
arrebullarse
arreburro
arrecachadico
arrecacharse
arrecáncano
arrecho
arrejuntar
arrejuntarse
arreliquia
arremaco
arremientas
arrenuncio
arreo
arreporro
arrepuyerre
arretacar
arretaque
arriatar
arricotes
arrieros
arrimaderos
arriola
arrodiar
arrojar
arrol
arrola
arrolica
arrondao
arrondillar
arrozada
arruca
arrugui
artari
arteche
artesanía
artesano
artesón
artumenio
arveja
arvejana
arvejón
arvejote
asadurilla
asca
ascarrio
ascarro
ascatalasca
asdre
asentar
asestadero
asestar
asestero
asestil
asistir la sepultura
asomante
asomo
asarrón
aspas
aspeado
aspil
astajo
astelorrosa
astilarra
astoa
astorar
astura
atabaca
atabaque
atadujo
atalajes
atalandangos

atalimiento
atalo
atamborero
atarria
atarrios
aterlizada
atestar
atorras
atragantarse
atrape
atrás
atril
atroncado
atuendo
atuendos
aunecer
aunidos
auñar
aurora
aurrerá
aurrogui
aurzaia
avenoso
aventaño
avica
aviones
ayebo
ayeldacito
ayespa
ayolín
ayolinar
ayorna, ayorno
ayugue
ayurna
ayurnal
ayurno
azaite
azcaracacho
azcarrio
azcarro
azdellate
azogue
azoque
azor blanco
azor gallinero
azor pajarero
azor palomero
azor rapiña
azpizuri
azufrada
azufrador
azulejo
azuletc

Apéndice 4: Voces y acepciones alavesas (alavesismos) según el VOC-AL.
Lista de 573 apariciones con *a-*.

ababol
abadejada
abantal
abarajar
abarcar
abaro
abarras
abeja
abejón
abeldar
abellota
abi
abibolli
abibollo
abierto
abijón
abilarri
abillote
abillurri
abilurri
ablentadero
ablentaño
ablentar
ablento
ablentón
aborno
abotigarrado
abre
abreculos
abreojos
abridero
abriga
abrigador
ábrigo
abuelica
abuelico
abuelita
abuelito
abuelo
abujas
abujero
abulto
acaballar
acachetear
acalorar
acarreadera
acarrear
aceitosa
acería
acerío
acetrinadas
achamaique
achantarse
achararse
achera
achero
achicoria
achitabla de culebra
achitablón
achún, es
achunar
achur
achuscarris
aciemar
acizari
acobijo
acollar
acompañar
acorce
acordación
acornar
acuchillar
acullu
adadro
adala
adaqui
adentros
aderezar
adiola
adobería
adonecer
adonecido
adoque
adormijado
adra
adrento
adriatico
adrillo
adulterio
afaitador
afaitar
afalostes
afatuado
afilar
afiletero
aforrarse
aforro
afrentacasas
afusilar
agardamarse
agarrado
agostadero
agua mansa
agua vertiente
aguabenditera
aguacero
aguachinada
aguada
aguanal
aguantaderas
aguantar
aguases
agüelo, la
águila
águila blanca
águila roja
aguillón
aguilucho
aguín
aguja
agujas
agujetas
agulles

agurruchar
agustay
ahijano
ahorcapájaros
ahuchar
aibá
aibalá
aidá
ainganera
aire
airiado
aitala
aitara
aizcorriano
aján
ajilla
ajuntar
ala
alabo
alaga
alamanisco
alambrada
alambrar
alambrero
alampado
alampar
alante
alantóngolas
alargar
alas del corazón
albaina
albainador
albainar
albainil
albañador
albañar
albardar
albeldadero
albeldar
alberque
alcacia
alcagüete
alcagüetear
alcalamines
alcallaro
alcanduz
alcaracach
alcarcache
alcaracachi
alcaracayo
alcarcarache
alcatranar
alcharabara
alchirria
alcobilla
alcordión
alda
aldabaque
aldada
aldamen
aldamio
aldico
aldiquería
alecipar
alegadera
alegar
alegría de la casa
alegrías
alelevi
alepo
alera
alfonsinas
alforín
alforjón
algarada
algaraz
alguedón
alicán
alicáncano
alicate
alicorto
alifate
alifaz
aliño
alipendi
aljerique
aljibe
allanabarrancos
allar
allegadera
allegar
alligurris
alma
almajada
almajarizo
almaje
almajerizo
almendrero
almendruco
almentar
almeriz
almizuela
almohadilla
almohadón
almora
almuada
amucela
almuenza
almuncela
almute
almuzuela
aloló
alombar
alorín
alorro
aloya
alpargata
alpernica
alpiz
alquil
alquimia
alquisan
alrejada
alrevesado
alrodiar
alta
altaverde
alterete
alto
altoverde
alubica
alubión

aluchar
alumbranoches
alumbrapastores
alventar
alz
alzar
ama de faldas
ama de las mujeres
amabia
amadea
amaguetas
amaiquetaco
amaitería
amaluquio
amanta
amapola
amarrataco
amarreco
amarrequear
amarretaco
amarro
amarrubia
amasadera
amasandería
amboato
amescoano
ametería
amirutuar
amochar
amolaisus
amolanchín
amorrado
amorrarse
amorrocar
amparo
ampollita de Dios
amuérdago
amugación
amuguen
amunería
anabalisco
anca
anchar
anchecer
anchogorri
ancía
ancia
ancillo
ancina
ancinal
ancón
andada
andaderas
andador
andana
andaza
andrinal
androl
andurriar
anegado
angallera
anganillas
angelicos
angelitos
angelitos de Dios
angellera
angorga
angostar
angüeza
anguilas
anguillera
anguillón
anguilluri
anguilurri
anidiencia
anillo
aniscote
anmentar
ansa
ansiar
antesis
antigüismo
antigüista
antiparra
antojo
anzolan
añal
añidencia
apagavelas
apalx
apañar
apaño
aparapacha
aparatos
aparente
aparochi
aparranquilla
aparvar
apearse
apechugar
apechugarse
apedreo
apellanarros
apencar
aperauchi
apero
apesarado
apicocho
apiejado
apiensar
apimplarse
apiporrarse
aplacer
apreciador
aprender
aprisco
aprovechategui
apuranza
apurar
aquerado
aquerarse
aquilón
arabuey
aradores
araina
arán
arandón
arangoso
araña
araña de río
arañada
arañón

arañuelo
arbel
arbi
arbillos
arbolera
arbolorios
arca
arcaje
arcalla
arcamesa
arcanduz
arcata
arcatorio
arcaz
arco
ardacho
ardaco
ardenalde
ardoca
ardura
area
arenalde
areniza
arenoso
argacho
argallo
arganzón
argavieso
argoza
argudir
arguizaguigari
argumentar
argumento
argumentos
arisco
arjez
armones
arnasca
arpa
arpiadura
arpón
arpones
arquero
arqueros
arquil
arquimesa
arra
arrachur
arraclán
arraco
arrain
arramplar
arrancado
arrapasarri
arrape
arraposado
arrascaculos
arrascar
arrastrera
arrear
arreatar
arreborriquito
arrebullarse
arreburro
arrecachadico
arrecacharse
arrecáncano
arrecho
arrejuntar
arrejuntarse
arreliquia
arremaco
arremientas
arrenuncio
arreo
arreporro
arrepuyerre
arretacar
arretaque
arriatar
arricotes
arrieros
arrimaderos
arriola
arrodiar
arrojar
arrol
arrola
arrolica
arrondao
arrondillar
arrozada
arruca
arrugui
artari
arteche
artesanía
artesano
artesón
artumenio
arveja
arvejana
arvejón
arvejote
asadurilla
asca
ascarrio
ascarro
ascatalasca
asdre
asentar
asestadero
asestar
asestero
asestil
asistir la sepultura
asomante
asomo
asarrón
aspas
aspeado
aspil
astajo
astelorrosa
astilarra
astoa
astorar
astura
atabaca
atabaque
atadujo
atalajes

atalandangos
atalimiento
atalo
atamborero
atarria
atarrios
aterlizada
atestar
atorras
atragantarse
atrape
atrás
atril
atroncado
atuendo
atuendos
aunecer
aunidos
auñar
aurora
aurrerá
aurrogui
aurzaia
avenoso
aventaño
avica
aviones
ayebo
ayeldacito
ayespa
ayolín
ayolinar
ayorna, ayorno
ayugue
ayurna
ayurnal
ayurno
azaite
azcaracacho
azcarrio
azcarro
azdellate
azogue
azoque
azor blanco
azor gallinero
azor pajarero
azor palomero
azor rapiña
azpizuri
azufrada
azufrador
azulejo
azulete

GRAMATIKA

AINHOA ZARANDONA andrea, ZORNOTZAKO BARNETEGIA

Gasteizen, 2000ko apirilaren 19an

Jesus Mari Makatzaga,
***Gramatika** batzordeko idazkaria*

GRAMATIKA BATZORDEAREN ERANTZUNA *OHI* PARTIKULAREN ERABILERA DELA ETA

Ainhoa Zarandona anderea, agur:

Berriki jaso dugu zure gutun bat *ohi* partikularen erabileraz bi galdera biltzen zituena.

Lehendabizikoa, aditzak aspektu burutua ala burutugabea behar *duen (etorri ohi da / etortzen ohi da)*. Bigarrena, zein hurrenkeratan eman behar diren *ohi*-ren bidez osatutako perpaus ezezkoak (*ez da etorri ohi / ez ohi da etorri*).

Badirudi oro har, lehenari buruz diozuna hala dela; hau da, burutua hegoaldeko tradizioan eta burutugabea iparraldekoan direla nagusi, nahiz eta gaur egun iparraldean ere nagusitzen ari ei den aditz burutua duen egitura. Beraz, ez dugu arazorik ikusten biak onartzeko:

Ez ohi da etorri eta *Ez ohi da etortzen*

Bigarren auzian batez ere *ez ohi da etorri* hurrenkera ontzat eman daitekeen galdetzen duzu; literatur tradizioan ohikoena ez bada ere, ez dira gutxi hurrenkera hori dutenak; Axularrek, Ziburuko eta Sarako Etxeberriek eta Mitxelenak badituzte, besteak beste, era honetakoak. Ez zaigu, hortaz, txartzat emateko hurrenkera iruditzen. Hona hemen adibide batzuk:

Iongoikoa ez ohi da unhatzen (Etxeberri Ziburukoa, Man II, 12)
gaztelaniaz ... ez ohi da letraz-letra irakurri (K. Mitxelena, MEIG IV, 129)
ez ohi da lan alferra izaten (K. Mitxelena, MEIG IV, 148)
Zeren halakoek ez ohi dute erraiten ongirik (Axular, 291)
Ez ohi du, begi gorde anhitz higatzen (Axular, 187)

Zure eskaerari erantzun egokia eman diogulakoan, hurrengo batera arte.

KARMELE AGIRREGABIRIA andrea

Gasteizen, 2000ko uztailaren 19an

Jesus Mari Makatzaga

Agur, Agirregabiria anderea:

Zure gutun bat jaso dugu baldintzazko perpaus batzuei buruz galdetuz. Hona hemen zure galderei Gramatika batzordeak nola erantzun dien:

"Baldintzaren aditza lehenaldia bada, ondorioak ere lehenaldia behar du?" Ez.

"Beti?" Ez.

"Ez dago beste aukerarik?" Bai, ondorioa etorkizunekoa ere izan daiteke.

"Honako esaldi hauetatik zein da zuzena (zuzenik bada)?" Adibide sail bakoitzean lehendabizikoa bakarrik da ontzat ematekoa. Honako hauek, beraz:

Zuek dituzuen aukerak izan bagenitu, beste modu batera biziko ginateke orain.
Urtean zehar gehiago ikasi (izan) bazenu, (datozen) oporretan ez zenuke hemen geratu beharko.

Gainontzekoak ez ditugu ontzat jotzen, ondorioko aditza iragana baita *(biziko ginatekeen, biziko ginen, ez zenukeen geratu beharko, ez zenuen geratu beharko)* eta adberbioa edo adberbio sintagma orainaldikoa *(orain)* edo etorkizunekoa *(datozen oporretan).* Beraz, ez dira ongi ezkontzen aditzaren denbora eta aditzaren ekintza gertatzen den unea. Horrenbestez, ondokoak ez lirateke onak:

Zuek dituzuen aukerak izan bagenitu, beste modu batera biziko ginatekeen orain.
Zuek dituzuen aukerak izan bagenitu, beste modu batera biziko ginen orain.

Urtean zehar gehiago ikasi (izan) bazenu, (datozen) oporretan ez zenukeen hemen geratu beharko.
Urtean zehar gehiago ikasi (izan) bazenu, (datozen) oporretan ez zenuen hemen geratu beharko.

Zure galderei erantzun egokia eman diogulakoan, hurrengo batera arte.

JOSEBA A. GARAIALDE jauna

Gasteizen, 2000ko uztailaren 19an

Jesus Mari Makatzaga

Agur, Garaialde jauna:

Pare bat zalantzari buruz galdera egiten diguzu zugandik berriki jaso dugun gutun batean. Lehendabizikoa *-zale* atzizkiaren erabilera bati buruzkoa, *kamioizale, garraiozale* adibideetan dugunari buruzkoa. Horietaz diozu ez direla egokiak zaletasuna edo afizioa adierazten ez dutelako; egia da hori dela seguruenik *-zale* atzizkiaren erabilera hedatuena. Hala ere, oso sustraituak dira zenbait lekutan zuk ematen dituzun adibideak bezalakoak: *ardozale, esnezale,* eta abar. Alegia, ardoa edo esnea saltzen duenari esaten zaio hala. Gramatika batzordeak ez lituzke txartzat emango adiera horretan ere.

Bigarren galdera *berdin* eta *bera*-ri buruzkoa da. Hori argitzeko bide errazena Gramatika batzordeak argitaratutako lan baten berri ematea nahikoa litzateke. Hona hemen erreferentzia zehatza: *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak I,* Euskaltzaindia, Iruñea, 1985: 149. orrialdean, *3.1.2.3.4 "bera"/"berdin"* atalean (1991ko argitalpenean, 92. orrialdean).

Zure galderei erantzun egokia eman diogulakoan, hurrengo batera arte.

NATXO URKIJO jauna
LAUDIOKO UDAL EUSKALTEGIA

Gasteizen, 2000ko uztailaren 19an

Jesus Mari Makatzaga

Agur, Urkijo jauna:

Zure gutun bat jaso dugu pare bat zalantzari buruz galdera eginez; lehendabizikoa zenbatzailedun sintagmekin aditzak egin behar duen numero komuztaduraz. Honi buruz diozu singularreko komuztadura dela zuretzat hobestekoa edo gehiagotan erabili beharrekoa behintzat. Kontua da bi aukerak zilegi direla, bai singularrekoa eta bai pluralekoa:

Cavaillé-Coll organo ugari egin ziren

Cavaillé-Coll organo ugari egin zen

Zenbakiak direnean, ordea, askoz ere arruntagoa da pluraleko komuztadura, singularrekoa ere ontzat eman behar den arren:

Bi enpresa sortu ziren

Bi enpresa sortu zen (gutxiagotan)

Honi buruzko informazio gehiago izan dezazun, Gramatika batzordearen *Euskal Gramahka: Lehen Urratsak I* liburuan (1985), 205-208 orrialdeetan, aipatzen da zenbatzaileekiko komuztaduraren auzi hau. Baduzu beste artikulu bat ere puntu hau aztertzen duena: Karmele Rotaetxe "Numeral eta aditzen arteko konkordantziaz", *Fontes Linguae Vasconum* 32, 1979 (259-267 orr.).

Bigarren galdera ere aditzaren ingurukoa da: subjuntibo, ahalera eta inperatiboan partizipiodun formak euskara batukoak diren galdetzen da, eta ea Euskaltzaindiak "orain arteko araua" aldatu egin duen, aditzoinaz gain partizipioa ere zilegitzat joz.

Kontua da puntu horri buruz Euskaltzaindiak ez duela orain arte araurik eman; beraz, *ibil naiteke* nahiz *ibili naiteke,* biak erabil daitezke. Auzi honetaz Euskaltzaindiak erabaki duen gauza bakarra da aditzoina *(ibil)* erabili nahi baldin badugu, zein forma izan behar duen horrek; eta ez besterik. Ikus, horretarako, Euskaltzaindiaren araugintza berriko 28. Araua, *Aditzoinen forma* izenburua duena.

Zure galderei erantzun egokia eman diogulakoan, hurrengo batera arte.

ONOMASTIKA

EUSKALTZAINDIA, GALIZIAKO ERRET AKADEMIA ETA INSTITUT D' ESTUDIS CATALANS-EK *TOPONIMIAZ* EGINDAKO *ADIERAZPENA*

Bilbon, 2000-IV-28

1. Oraingo marko juridikoak ezartzen duen arabera, toponimoen era legitimo eta arauzkoa tokian tokikoa dela adierazi behar da, euskarari dagokion zenbait salbuespen albo batera utziz. Honek guztionek denok behartzen ditu, alegia, pertsona, entitate eta erakundeak, nahiz eta batzuetan ohiturak aldatu beharra izan.

2. Gure arteko lau hizkuntzetan badira toponimoak, norberaren hizkuntzatik aparteko erabilera propioa dutenak, eta berauek badute, nolabait adierazteko, beren tradizio berezia Hau guztia kontuan harturik, hau proposatzen dugu, alegia, lau hizkuntzotako erakunde akademikoek gai iker dezatela, irizpide zientifiko eta legeria berriari men eginez.

3. Bestalde, aspaldion eta Espainia osoan egungo hirigintza berriak ondare toponimikoa desegiten ari direla kontuan harturik, gure kezka bizia agertu nahi dugu. Hau da, tokian tokiko eta jatorrizko toponimia ordezkatzen dutela funtsik gabeko edo eta beste izendapen exotikoak ezarririk.

4. Komunikabideei –prentsa idatziari, telebista, irrati eta enparauei– adierazi nahi diegu, toponimiari dagokionez, beren estilo liburuak egoki ditzatela lege esparru berriro.

1. Antón Santamarina Fernández,
Galizieraren Erret Akademiakoa, Onomastika batzordeburua, Galiziako Xuntako Toponimia batzordekidea, Santiagoko Unibertsitateko irakaslea.

2. Xesús Ferro Ruibal,
Galizieraren Erret Akademiakoa,
Ramón Piñeiro Humanistiketako Ikerketa gunea.

3. Josep Moran Otzerinjauregi,
Institut d'Estudis Catalans-ekoa,
Onomastika bulegoko zuzendaria eta Onomastika batzordeburua,
Bartzelonako Unibertsitateko irakaslea.

4. Joan Anton Rabella Ribas,
Institut d'Estudis Catalans-ekoa,
Onomastika bulegokoa,
Bartzelonako Unibertsitateko irakaslea.

5. Henrike Knörr Borràs,
Euskaltzaindiaren buruordea,
Onomastika batzordeburua eta
Euskal Herriko Unibertsitateko katedraduna.

6. Andrés Iñigo Ariztegi,
Euskaltzaindiaren ordezkaria Nafarroan, euskaltzain osoa,
Onomastika batzordekidea eta
Iruñeko Hizkuntza Eskolako irakaslea.

7. Patxi Salaberri Zaratiegi,
Onomastika batzordekidea, euskaltzain urgazlea eta
Nafarroako Unibertsitate Publikoko irakaslea.

8. Jose Luis Lizundia Askondo,
Onomastika batzordekidea, euskaltzain urgazlea eta
Euskaltzaindiaren idazkariorde-kudeatzailea.

DECLARACIÓN DE LAS DELEGACIONES DE EUSKALTZAINDIA, REAL ACADEMIA GALEGA E INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS SOBRE CUESTIONES DE LOS *NOMBRES DE LUGAR*

Bilbon, 2000-IV-28

1. El marco jurídico vigente establece que la forma legítima y normativa de los topónimos es la autóctona, con alguna excepción en el caso de la lengua vasca. Esto obliga a todos –personas, entidades e instituciones– aunque, a veces, implique modificar hábitos.

2. En nuestras cuatro lenguas existe alguna tradición de uso de formas propias de topónimos ajenos a cada una de ellas. Por eso proponemos que este asunto sea estudiado conjuntamente por las instituciones académicas de las cuatro lenguas con criterios científicos y dentro del espíritu de la nueva legislación.

3. Alertamos sobre la destrucción del patrimonio toponímico que en toda España están llevando a cabo las modernas urbanizaciones, sustituyendo la toponimia genuina por denominaciones innecesariamente nuevas y, con harta frecuencia, banales o exóticas.

4. Solicitamos que los medios de comunicación adecúen sus libros de estilo al nuevo marco jurídico en cuestión toponímica.

1. Antón Santamaria Fernández,
Real Academia Galega, presidente de la Comisión de Onomástica,
Miembro de la comisión de Toponimia de la Xunta de Galicia,
Profesor de la Universidad de Santiago de Compostela.

2. Xesús Ferro Ruibal,
Real Academia Galega,
Centro Ramón Piñeiro de Investigación en Humanidades.

3. Josep Moran Otzerinjauregi,
Institut d'Estudis Catalans,
Director de la Oficina d'Onomàstica y presidente de la Comisió de Onomàstica,
Universitat de Barcelona.

4. Joan Anton Rabella Ribas,
   Institut d'Estudis Catalans
   (Oficina d'Onomàstica);
   Profesor de la Universidad de Barcelona.

5. Henrike Knörr Borràs,
   Vicepresidente de Euskaltzaindia,
   Presidente de la Comisión de Onomástica y
   Catedrático de la Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea.

6. Andrés Iñigo Ariztegi,
   Delegado de Euskaltzaindia en Navarra,
   Miembro de la Comisión de Onomástica y
   Profesor de la Escuela Oficial de Idiomas de Pamplona.

7. Patxi Salaberri Zaratiegi,
   Académico correspondiente de la R.A.L.V./Euskaltzaindia,
   Miembro de la Comisión de Onomástica y
   Profesor de la Universidad Pública de Navarra.

8. Jose Luis Lizundia Askondo,
   Miembro de la comisión de Onomástica,
   Vicesecretario-gerente de Euskaltzaindia.

EUSKAL ONOMASTIKA ETA EGUNGO LEGERIA-RI BURUZKO III. JARDUNALDIA (*)

2000-IX-28
San Fermin Ikastola. Zizur Txikia.

Andres Iñigo,
Nafarroako ordezkaria

Aurkezpena

Zaretela ongietorriak!

Hartu berri duzuen eskutitzean jartzen zitzaizuen bezala, San Fermin ikastolak gonbidatuta, antolatu ditu Euskaltzaindiak bi egunetako jardunaldiak egoitza honetan.

Asko dira Euskaltzaindiaren Nafarroako ordezkaritzara, ia egunero, iristen zaizkigun kontsultak, bertzeak bertze, izen eta deituren aldaera ofizialaz eta grafia zuzenaz galdezka. Hori dela eta, Euskaltzaindiak bere presentzia aprobetxatu nahi izan du, bere bi batzorderen lana elkartuz –Onomastika eta Sustapen batzordeena, alegia– "Euskal onomastika eta egungo legeria"-ri buruzko III. Jardunaldi hau antolatzeko, oraingo honetan, Nafarroako bake-epaitegi, udaletxeetako idazkari eta mankomunitateetako euskara teknikariei zuzendua.

Bi hitzaldi eskainiko dizkizuegu:

— Andres Urrutia, euskaltzain osoa, Sustapen bartzordearen buru –eta ogibidez notarioa–, "Euskal izen eta deiturak: grafia eta legea" izenburutzat duen gaiaz arituko zaigu.

— Mikel Gorrotxategi, euskaltzain urgazlea eta Onomastika batzordearen idazkaria "Deiturak normalizatzeko irizpideaz".

Amaieran, bi hitzaldi hauen txosten osoak banatuko zaizkizue.

(*) Gai honetaz lehen Jardunaldia Bilboko Justizia Jauregian eta II. Jardunaldia Donostiako Justizia Jauregian burutuak izan dira.

III JORNADA SOBRE LA ONOMÁSTICA VASCA EN EL MARCO DE LA LEGISLACIÓN VIGENTE (*)

San Fermin Ikastola. Zizur Txikia.
28-IX-2000

Andres Iñigo,
Delegado de la R.A.L.V./Euskaltzaindia
en Navarra

Nuestra bienvenida a todos los aquí presentes.

La Onomástica, ciencia que trata de los nombres, es algo inseparable de la historia de un pueblo, de la vida de sus personas, dado que los nombres nos están hablando de las personas y de los lugares, de los agentes y del escenario de la cultura de un pueblo.

En el caso de Navarra, la Onomástica vasca adquiere, además, un interés especial porque es el único testigo que nos queda del pasado euskaldún de una parte considerable de su territorio y, por ello, viene a ser como la seña de identidad del ser y de la cultura de una gran parte de nuestra Comunidad.

En la población navarra, tras el período franquista, en no más de dos décadas, se ha producido un vuelco espectacular en dos campos de la Onomástica:

a) Por una parte, en la imposición de los nombres de pila. En amplias zonas de Navarra, los primeros puestos ocupados por nombres como José Luis, Francisco Javier, José María, José Antonio... han cedido su lugar a nombres como Mikel, Iñigo, Jon, Xabier..., lo mismo que María del Carmen, María Jesús, María José, Teresa... a Amaia, Leire, Ainhoa, Miren, etc.

b) Por otra parte, la identificación creciente con su propia cultura está llevando a muchos navarros a solicitar la adaptación ortográfica de sus apellidos a la gramática o fonética de la lengua correspondiente, en nuestro caso del euskera.

De todos estos cambios tenemos constancia diaria:

— Nosotros en la delegación de Euskaltzaindia, por ser la institución consultiva oficial en lo referente al euskera y, por tanto, la que tiene que dictaminar.

(*) I Jornada: Palacio de Justicia en Bilbao.
II Jornada: Palacio de Justicia en Donostia/San Sebastián.

— Y ustedes que, por su profesión o cargo, les corresponde tramitar o autorizar las inscripciones de los correspondientes nombres y apellidos.

Siendo la Onomástica una parte de la lengua, a la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia le corresponde, por principio, estudiar, investigar y normativizar la Onomástica, al igual que lo hace con otros contenidos de la lengua, como la gramática, el léxico, la ortografía, etc.

Son muchas, prácticamente diarias, las consultas que se reciben en la delegación de Euskaltzaindia en Navarra referentes a las formas oficiales de nombres y apellidos y a la correcta grafía de los mismos. Por ello, Euskaltzaindia, aprovechando la invitación de la Ikastola San Fermín con motivo de la celebración aquí de la edición del Nafarroa Oinez, 2000, ha considerado oportuno incluir en el programa de actos académicos esta III Jornada sobre la "Onomástica vasca en el marco de la legislación vigente" –organizada de modo conjunto entre sus comisiones de Onomástica y de Status de la lengua– y dirigida, en esta ocasión, a las personas que por su oficio o cargo tienen relación directa con el tema, a saber: registros civiles, juzgados de paz, secretarios de ayuntamientos y técnicos de euskera de mancomunidades de Navarra. Las invitaciones cursadas han superado la cifra de 300.

Se les ofrecerán dos ponencias:

— Andres Urrutia, académico de número y presidente de la comisión de Status –notario de profesión–, desarrollará el tema "Nombres y apellidos vascos: grafía y ley".

— Mikel Gorrotxategi, académico correspondiente y secretario de la comisión de Onomástica, expondrá los "Criterios de normalización de apellidos".

A continuación, se dará paso a un coloquio entre los asistentes.

Al final se les facilitarán los textos íntegros de ambas ponencias.

BAKE JUSTIZIA ETA EUSKAL IZEN-DEITURAK: ohar laburra

2000-IX-28

Mikel Gorrotxategi, euskaltzain urgazlea
Andres Urrutia, euskaltzain osoa

Euskalgintzaren premiak non eta hara hurreratu da Euskaltzaindia, sortu zenetik bertatik. Joan ere, urte asko joan dira bere egitekoari eutsi zionetik euskararen Akademiak. Artean, erregimen politiko desberdinak, osterantzeko legeak... denetarik izan da Euskaltzaindiaren historian, modu askotakoak baitira horren kezka eta lan nagusiak, betiere, euskara eta euskalgintzaren ingurukoak.

Aspaldiko arrangura zuen Euskaltzaindiak euskarazko izen-deiturena. Aspaldikoa eta premiatsuena, egunean-eguneangoak ikusi behar izan dituelako Euskaltzaindiak, bakoitzak bere erara erabilita izen-deitura horiek, euskararen erregela eta bizimoduari begirunerik nimiñoena ere erakutsi gabe.

Legeak horretarako biderik ez zuela ematen, norberekeriak sustrai zabalekoak izan eta horra hor, euskararen kalterako, euskaldunon izen-deiturak nolanahi eta gurakeriara plazaratuak.

Legeak lege, 1999. urteko lege berriak eta horren araudiak ahalbideratu dute, Hego Euskal Herrian bederen, euskarazko izen-deiturak euskal ortografia duinez jantzi ahal izatea. Hartara, euskaldunok nora joan behar eta Bake Justizia erabakigarri. Zehatzago esanda, Erregistro Zibilaren ardura dutenek legezko hitza halakoetan. Bestelakoa, hau da, hizkuntzarena, Euskaltzaindiari dagokio aspalditik.

Eusko Jaurlaritzaren Justizia Saila eta Euskal Herriko Bake Epaileen Elkartea tartean, berebiziko ahalegina egin du Euskaltzaindiak, Bilbon eta Donostian, Erregistro Zibil horietan arduradun direnekin batu eta izen-deituretan zeresana duten bi horiek uztartzeko: euskal onomastika eta Erregistro Zibila. Aurtengo martxoaren 11n Bilboko Justizia Jauregian, maiatzaren 6an orobat Donostiako Justizia Jauregian, eta irailaren 28an Zizur Txikiko San Fermin Ikastolan, hizlari aritu dira Mikel Gorrotxategi, Euskaltzaindiaren Onomastika batzordearen idazkaria eta Andres Urrutia, Jagon Saileko Sustapen batzordea-

ren burua, bi gaiok azaltzeko. Eurokin batera, Bilboko Erregistro Zibilaren arduraduna, Alicia Sanchez Sanchez epaile andrea eta Donostiako Lehen Instantziako Epaitegiaren idazkaria, Rosa Violet Vazquez ere hizlari ibili dira, lege-eraldaketa berriaren nondik norakoak azaltzen, legea eta euskararen ildoak parekatsu joan daitezen. Eskertzekoa ere Inmaculada de Miguel Herran andrearen ahalegina, Eusko Jaurlaritzako Justizia Administrazioarekiko Harremanetarako Zuzendaria den aldetik, aldioro erraztu baitu ekimen berri honen aukera.

Jakingura zabala sortu du eskaintza horrek entzuleen artean eta hiru lurraldeotako Erregistro Zibilaren arduradunek arreta handiarekin hartu dituzte azalpenak, legeria berriari buruzko galderak barra-barra eginez.

NOMBRES Y APELLIDOS VASCOS: GRAFÍA Y LEY

Andres Urrutia, académico de número

1. Aproximación histórica
2. La ley 40/1.999 de 5 de Noviembre.
3. Caracteres y efectos de la nueva legislación.

1. Aproximación histórica

Para quienes hemos nacido después de la guerra civil, y singularmente en el tránsito de los años cuarenta, cincuenta y sesenta, incluso los setenta, los signos de identificación de las personas, eso que normalmente conocemos como el nombre y apellidos, han sido siempre una realidad en castellano. A nivel familiar e incluso local, conocíamos en nuestras casas, cuadrillas o centros de estudio o trabajo a personas que se llamaban *Patxi, Miren, Iñaki, Koldo* etc. pero que inmediatamente eran identificados a nivel oficial como *Francisco, María, Ignacio, Luis* y demás.

Contribuía a ello, sin lugar a dudas, la legislación entonces vigente, como ya es sabido. La Constitución de 1.978 supuso un reconocimiento de la pluralidad lingüística en el estado español y en consecuencia, también, de la utilización de los signos distintivos de la persona, esto es, de los nombres y apellidos en las lenguas españolas distintas del castellano.

Llegaba así, para la lengua vasca, un nuevo período que retomaba y enlazaba con la tradición de la preguerra, reflejada en las inscripciones de nacimiento de aquellos vascos con nombres de claros ecos sabinianos.

El vehículo del cambio fue para los nombres propios, la Ley 17/1.977 de 4 de Enero, que reconoció de forma expresa el derecho de cualquier ciudadano mayor de edad para poder sustituir su nombre propio, establecido en lengua castellana, por su equivalente onomástico a otra lengua española, mediante petición del propio interesado o su representante legal. La sustitución se operaba a través de la actuación del encargado del Registro Civil, según lo dispuesto en el artículo 2 de dicha Ley:

"A petición del interesado o de su representante legal, el encargado del Registro sustituirá el nombre propio impuesto con anterioridad a la vigencia de la presente ley, por su equivalente onomástico en cualquiera de las lenguas españolas".

La excepción a esta norma era la referente a los nacidos después del día 4 de Enero de 1977, ya que en este caso, la única forma de traducir su nombre a cualquiera de las lenguas españolas, era a través del expediente de cambio de nombre, lo que suponía demostrar la habitualidad (artículos 209 y 210 R.R.C.). Esta discriminación ha desaparecido con la entrada en vigor de la Ley 40/1999 de 5 de Noviembre, que ha derogado el artículo 2 de la Ley 17/77 de 4 de Enero y ha dado una nueva redacción al artículo 54 de la R.R.C. en los términos que luego explicitaremos.

Quedaba, sin embargo, en el aire una cuestión diferente, como es la relativa a los apellidos. Cuestión ciertamente más delicada, puesto que el apellido conlleva, además del vector identificativo, otro derivado de la filiación paterna y materna, y en todo caso, integrantes ambos junto con el nombre propio, de un derecho básico de toda persona, reconocido en múltiples convenciones internacionales.

Derecho a los apellidos y por supuesto, a que éstos sean formulados en la ortografía de la lengua española correspondiente mediante la comparecencia ante el encargado del Registro Civil, superando así la regulación legal que conceptuaba la adecuación de los apellidos a la grafía de las lenguas españolas diferentes del castellano como un supuesto de cambio de apellidos con resolución última por la Dirección General de los Registros y del Notariado del Ministerio de Justicia, todo ello según el vigente artículo 206 R.R.C. ahora modificado. Este era uno de los retos que el ordenamiento jurídico no había logrado superar en estos veinte largos años transcurridos desde la reforma ya citada de la Ley de 1977.

2. La Ley 40/1999 de 5 de Noviembre

Frente al sistema antes descrito, los intentos de superación venían ya de antiguo. Recordemos la existencia, desde hacía tiempo, de diversas proposiciones de ley que al final han cristalizado conjuntamente en la Ley 40/1999 de 5 de Noviembre de 1.999, cuyo texto en lo que respecta a la relación entre onomástica vasca y Registro Civil, que hoy nos interesa, es el siguiente:

"Por otra parte, transcurridos más de veinte años desde la aprobación de la Ley 17/1977, de 4 de enero, sobre reforma del artículo 54 de la Ley del Registro Civil, que establecía la posibilidad de sustituir el nombre propio por su equivalente onomástico en cualquiera de las lenguas del Estado español, nos encontramos con que cualquier ciudadano que alcance la mayoría de edad

y tenga inscrito su nombre en la lengua castellana en el Registro Civil, se ve privado de la posibilidad de que su nombre propio sea traducido a otra lengua española oficial.

Por todo ello, la Ley que se aprueba facilita el uso normal de las diferentes lenguas del Estado español y la obtención de un estatuto jurídico que respete su riqueza idiomática.

Asimismo, y por las mismas razones, la Ley permite regularizar ortográficamente los apellidos cuando la forma inscrita en el Registro no se adecue a la gramática y fonética de la lengua española correspondiente."(Exposición de Motivos)

.....

Artículo 2:

"El artículo 54 de la Ley de 8 de junio de 1957, del Registro Civil, queda redactado

en los siguientes términos:

(...) A petición del interesado o de su representante legal, el encargado del Registro

sustituirá el nombre propio de aquél por su equivalente onomástico en cualquier de las lenguas españolas."

Artículo 3:

"El artículo 55 de la Ley 8 de junio de 1957, del Registro Civil, queda redactado en los siguientes términos:

(...) El encargado del Registro a petición del interesado o de su representante legal, procederá a regularizar ortográficamente los apellidos cuando la forma inscrita en el Registro no se adecue a la gramática y fonética de la lengua española correspondiente."

... ...

Disposición final única:

"La presente Ley entrará en vigor a los tres meses de su publicación en el "Boletín Oficial del Estado". Dentro del plazo indicado, el Gobierno procederá a modificar el Reglamento del Registro Civil en lo que resulte necesario para adecuarlo a lo previsto en la presente Ley."

La reforma emprendida supone por lo tanto la superación de la situación legal que consideraba la adaptación gráfica o fonética a la lengua española correspondiente, en el caso de los apellidos, como uno de los supuestos sujeto a idéntica tramitación que los restantes para el cambio de apellidos.

3. Caracteres y efectos de la nueva legislación de cambio de apellidos.

Un somero examen de la nueva regulación pone de relieve una serie de trazos fundamentales que es necesario recordar e insistir en esta exposición:

1.) La Ley 40/1.999 tiene vigencia en todo el territorio nacional, y ha sido dictada por las Cortes Españolas en el uso de sus facultades legislativas. En el caso, por tanto, del País Vasco y Navarra, se podría pensar si hubiera sido posible un régimen similar al de Cataluña, con su Ley 1/1998 de 5 de enero de Política Lingüística, al establecer ésta que las personas interesadas pueden obtener la constancia de la forma normativamente correcta en catalán de sus nombres y apellidos en el Registro Civil, por simple manifestación ante la persona encargada del Registro Civil, con aportación de los documentos que acrediten su corrección lingüística, los cuales deben establecerse por reglamento. La dicción del artículo 19 de esa ley, es, a nuestro juicio, muy ilustrativa de los principios fundamentales en esta materia, ya que, tras establecer el derecho a la utilización de la forma normativamente correcta en catalán de los nombres y apellidos, simplifica los trámites para hacer efectivo este derecho, y conjuga corrección lingüística en el uso del nombre y apellidos en catalán con la sencillez en su tramitación. Sus términos son claros:

Artículo 19. La antroponimia.

1. Los ciudadanos y ciudadanas de Catalunya tienen derecho a usar la forma normativamente correcta en catalán de sus nombres y apellidos, y a incluir la conjunción i entre los apellidos.

2. Las personas interesadas pueden obtener la constancia de la forma normativamente correcta en catalán de sus nombres y apellidos en el Registro Civil, cualquiera que sea su fecha de imposición, por simple manifestación de la persona encargada, con aportación de los documentos que acrediten su corrección lingüística, los cuales se deben establecer por reglamento.

La preocupación por el desarrollo reglamentario posterior se dio a través de varios textos legales:

A) El Decreto 208/1998 de 30 de julio de Presidencia de la Generalidad de Catalunya que dispone:

Artículo 1.

1.1. - La constancia en el Registro Civil de la forma normativamente correcta en catalán o en aranés de los nombres y apellidos de los ciudadanos y ciudadanas de Cataluña se puede obtener mediante alguna de las actuaciones siguientes:

a) Corrección de la grafía normativamente incorrecta de los nombres y apellidos.

b) Constancia de la conjunción "i" entre apellidos.

c) Sustitución del nombre inscrito en cualquier lengua por el equivalente onomástico en catalán o en aranés.

1.2. - La constancia registral de la forma normativamente correcta de los nombres y apellidos se obtiene por simple manifestación de las personas interesadas o de sus representantes legales a la persona encargada del Registro Civil. Para obtener la corrección de la grafía normativamente incorrecta debe aportarse una certificación que acredite su corrección lingüística.

...

Artículo 2.

2.1. - La grafía normativamente correcta en catalán de los nombres y apellidos se acredita mediante un certificado en el que debe constar que la forma propuesta se adecua a la normativa del Instituto de Estudios Catalanes.

2.2. - El certificado debe ser entregado por el Instituto de Estudios Catalanes o por la Dirección General de Política Lingüística de la Generalidad de Cataluña.

B) La Instrucción de 20 de octubre de 1998 de la Generalidad de Cataluña sigue por el mismo rumbo:

"Al efecto de homogeneizar la práctica de la expedición de los certificados a los que se refiere el Decreto 208/1998, de 30 de julio, esta Dirección General, al amparo del artículo 16 de la Ley 13/1989, de 14 de diciembre, de organización, procedimiento y régimen jurídico de la Administración de la Generalidad de Cataluña, ha acordado dirigir al personal encargado de expedirlos la siguiente instrucción:

-1 Cuando al amparo del artículo 2 del Decreto 208/1998, de 30 de julio, se solicite el certificado que acredita la adecuación de la grafía normativamente correcta de un apellido los funcionarios encargados de entregarlos sólo los expedirán si se trata de correcciones ortográficas que signifiquen la restitución de las formas normativamente correctas en catalán según la normativa del Institut d'Estudis Catalans del tenor de las que constan en el anexo 1 u otras similares.

-2 El certificado mencionado en el apartado anterior lo expedirá la persona responsable de la Sección de Asesoramiento y Lenguajes de Especialidad de la Dirección General de Política Lingüística o los técnicos o técnicas de política lingüística de las delegaciones territoriales de Cultura de Girona,

Lleida, Tarragona y Tortosa con arreglo al modelo que figura en el anexo 2. Esto se entiende sin perjuicio de la competencia que también tiene el Institut d'Estudis Catalans.

-3 Cuando se solicite certificación de traducción de apellidos o de adaptación a la grafía catalana moderna de apellidos tradicionales en otras lenguas del Estado o de apellidos extranjeros al efecto de tramitar el cambio de apellidos al amparo de lo previsto en los artículos 205, 206 y 209 del Reglamento del Registro Civil, se expedirá una simple nota informativa con arreglo al modelo que figura en el anexo 3."

Del mismo modo, la Instrucción de 11 de Diciembre de 1998, de la Dirección General de los Registros y del Notariado del Ministerio de Justicia estableció, al socaire de la nueva legislación catalana en esta materia, lo siguiente:

"La interpretación del conjunto normativo examinado lleva a admitir la existencia de una graduación de complejidad en el expediente que tiene su punto máximo en la traducción o adaptación gráfica o fonética de apellidos en una lengua española a otra lengua española y, en Cataluña, al amparo de su legislación especial, su complejidad mínima en la corrección de la grafía normativamente incorrecta en catalán por la correcta de los apellidos catalanes.

4. Instrucción.- Por consiguiente, esta Dirección General ha acordado declarar con carácter general que cuando al amparo del articulo 19 de la Ley catalana 1/1998, de 7 de enero, se solicite la adecuación de la grafía incorrectamente escrita en catalán a la grafía normativa en dicha lengua no será necesario otro trámite que la manifestación del interesado o de su representante legal por medio de comparecencia ante el Juez encargado del Registro Civil, de la que se levantará acta, con aportación de los certificados previstos en el Decreto de la Generalidad 206/1998, de 30 de Julio, por el que se regula la acreditación de la corrección lingüística de los nombres y apellidos..."

2.) Ese primer punto nos lleva, sin más, al segundo de los que hoy resulta pertinente plantear, relativo al significado e interpretación de la *regularización ortográfica de los apellidos a la gramática o fonética de la lengua española correspondiente.*

En Cataluña, como hemos visto, la cuestión ha sido reglamentada al detalle. En el caso del País Vasco y Navarra, con una legislación lingüística que omite toda referencia al respecto, el tema puede resultar de gran importancia para determinar cual es la institución encargada de certificar la corrección lingüística de los apellidos en cuestión. A nuestro juicio, y por imperativo legal, resulta evidente que esa institución no puede ser otra que la Real Academia de la Lengua Vasca-Euskaltzaindia, a tenor de lo que disponen respectivamente

el artículo 6.4 del vigente Estatuto de Autonomía del País Vasco (*La Real Academia de la Lengua Vasca-Euskaltzaindia es institución consultiva oficial en lo referente al euskera*) y el artículo 3.3 de la Ley Foral navarra 18/1996, de 15 de diciembre, del vascuence (*La institución consultiva oficial a los efectos del establecimiento de las normas lingüísticas será la Real Academia de la Lengua Vasca, a la que los poderes públicos solicitarán cuantos informes o dictámenes consideren necesarios para dar cumplimiento a lo establecido en el apartado anterior*).

El tema no es nuevo. La Dirección General de los Registros y del Notariado del Ministerio de Justicia en Circular de fecha de 23 de abril de 1.996 incidía ya en esta idea con un texto muy significativo:

"Tratándose de cambios de apellidos de origen vasco para adaptarlos a su actual grafía euskérica, utilizada habitualmente por el peticionario, ha sido considerado hasta ahora, como prueba complementaria necesaria, que se acompañe en la fase de instrucción un certificado de la Real Academia de la Lengua Vasca acreditativo de que la grafía solicitada es la hoy correcta en este idioma. Ahora bien, esta prueba ha de estimarse superflua una vez que dicha Academia ha ultimado un nomenclátor de muchos apellidos vascos que recoge su grafía académica actual... esta Dirección General ha acordado con carácter general que en la tramitación de expedientes de cambio de apellidos vascos no será necesario aportar el certificado de la Academia de la Lengua Vasca cuando, por estar incluido el apellido en aquella publicación, ya quede justificado por este medio la ortografía correcta del apellido solicitado."

La posterior publicación del Nomenclátor de Apellidos Vascos por la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia el año 1.998 ha supuesto la primera pieza de este proceso de normalización de la grafía vasca y aún más, de la gramática y la fonética de la lengua correspondiente en la que onomástica y legislación deben correr parejas.

El siguiente paso será, como es evidente, y en ello trabaja la Comisión de Onomástica de la Real Academia de la Lengua Vasca, la publicación del nomenclátor de nombres propios vascos actualizado, renovando así una tradición de más de treinta años de continuidad en el seno de Euskaltzaindia.

Una última cuestión en este campo es la de recordar, una vez más, la necesidad de la certificación de Euskaltzaindia en los casos de apellidos vascos no recogidos en el citado Nomenclátor, caso, que, en principio, no será frecuente, pero puede plantearse en la práctica.

3) Resulta evidente, además de la dicción empleada, que la nueva ley no se refiere a los supuestos de traducción de un apellido a otra lengua española (v.gr. el euskara), cuestión que sigue regulándose por la Ley y Reglamento del Registro Civil como uno de los casos de cambio de apellido, con tra-

mitación ante el Juez Encargado del Registro Civil y aprobación por la Dirección General de los Registros y del Notariado (art. 206 R.R.C.).

4) Un cuarto punto es resaltar en esta materia el desarrollo reglamentario de la ley, sustanciado en virtud de Real Decreto 193/2000, de 11 de febrero, que, en lo que nos afecta, contiene dos disposiciones importantes:

a) En lo referente al nombre propio, se reforma el artículo 192 del Reglamento del Registro Civil:

> *... La sustitución del nombre propio por su equivalente onomástico en cualquiera de las lenguas españolas, requerirá, si no fuese notorio, que se acredite por los medios oportunos esta equivalencia y la grafía correcta del nombre solicitado...*

De hecho, y según la reciente Instrucción de la Dirección General de los Registros y del Notariado de fecha 24 de julio de 2000 sobre sustitución del nombre propio por su equivalente euskérico se ha dispuesto lo siguiente:

> *"El último párrafo del artículo 54 de la Ley del Registro Civil, redactado por la Ley 40/1999, de 5 de Noviembre (cfr. también artículo 192 del Reglamento del Registro Civil en su redacción por el Real Decreto 193/1999, de 11 de febrero), permite que a petición del interesado o de su representante legal el Encargado del Registro sustituirá el nombre propio de aquél por su equivalente onomástico en cualquiera de las lenguas españolas. La equivalencia entre los nombres castellanos y su grafía en euskera está contenida en el actual nomenclátor aprobado por la Real Academia de la Lengua Vasca, de modo que los Encargados de los Registros Civiles podrán proceder a la indicada sustitución de nombres, acredita su inclusión en el nomenclator de Euskaltzaindia, sin necesidad de que se expida un certificado "ad hoc" de tal equivalencia por la Real Academia de la Lengua Vasca.*
>
> *Lo mismo habrá de entenderse para la imposición por primera vez de nombres propios euskéricos comprendidos en dicho nomenclátor".*

b) En lo referente a la regularización ortográfica de los apellidos, se reforma el artículo 198 del Reglamento del Registro Civil:

> *La inversión de apellidos de los mayores de edad podrá formalizarse mediante simple declaración ante el encargado del Registro Civil del domicilio y no surte efecto mientras no se inscriba.*

El mismo régimen rige para la regularización ortográfica de los apellidos para adecuarlos a la gramática y fonética de la lengua española correspondiente. Cuando no fuere un hecho notorio, deberá acreditarse por los medios oportunos que el apellido pertenece a una lengua vernácula y su grafía exacta en este idioma.

El texto de este último artículo puede ser preocupante, dada la ausencia de regulación específica en el caso del País Vasco y Navarra, a la hora de acreditar la ortografía correcta y normalizada de los apellidos vascos. Esperemos que la expresión legal de lo que es un hecho notorio no sea un portón por donde penetren en el Registro Civil grafías hoy superadas en lengua vasca, por mucho que puedan responder a aspiraciones individuales basadas en ideas lingüísticas particulares y carentes de base científica y tradición lingüística en euskera.

5) Caso curioso y que se puede producir en el País Vasco y Navarra, tierra de recepción de emigrantes, es la adaptación gramatical y fonética a una lengua española que no sea la vasca. Pensemos en la adecuación a las lenguas gallega o catalana, de un interesado residente en el País Vasco y Navarra, petición que obviamente debería ser atendida por nuestros Registros Civiles o inversamente, la de los vascos fuera de los territorios donde la lengua vasca sea oficial.

En todos ellos será preciso resolver las cuestiones de competencia lingüística y de presentación de documentos para obtener la adecuación deseada.

6) Otro tema importante es el de la trascendencia y eficacia posterior de la adaptación de los apellidos, ya que la incidencia del cambio puede ser evidente en múltiples cuestiones como son las relativas al D.N.I., Seguridad Social, Censo Electoral, Impuestos y un largo etcétera entre los que podemos incluir las relativas a títulos de propiedad, sucesiones, etc. Lo lógico, siguiendo el proceso ya planteado en materia de cambio de nombre, será entender que la certificación expedida por el Registro Civil de la adaptación efectuada sea título suficiente para acreditarla y en su caso, hacer las modificaciones correspondientes. En todo caso, las modificaciones pueden hacerse con carácter progresivo y sin necesidad de tener que alterar, sin más, v. gr. el testamento ya realizado, aunque las cuestiones que puedan plantearse en el Registro General de Actos de Ultima Voluntad son evidentes.

7) La adecuación a la gramática o fonética deseada en lengua vasca no debe ser, en ningún caso, un proceso que tenga por objeto la obtención de una grafía caprichosa o arbitraria sino adecuada a las normas que progresivamente va estableciendo Euskaltzaindia en esta materia.

Este punto tiene una importancia evidente, ya que en ningún caso esta reforma legal debe ser un medio que abra la espita a actuaciones que supongan una anarquía total en el campo de la onomástica vasca. **La adecuación que ahora se facilita técnicamente debe ser realizada a la forma de los apellidos normalizada y normativizada por Euskaltzaindia. Es por eso imprescindible que en este momento en el que inicia su andadura esta nueva opción legal, los principales afectados en su quehacer diario, como son los Encargados del Registro Civil, tengan una adecuada conexión con el**

organismo que en esta materia está realizando la labor de normalización de la Onomástica vasca. Esta es la razón de nuestra presencia aquí. Ofrecer nuestra colaboración y ayuda y a su vez, solicitarla, ya que de la respuesta positiva de los Encargados del Registro Civil dependerá en gran medida el éxito de la labor normalizadora de Euskaltzaindia en materia de onomástica vasca.

Hace poco alguien hablaba, en el camino de la progresiva normalización de la lengua vasca en nuestra sociedad, de la necesidad de una presencia cada vez mayor del euskera en nuestras calles, rótulos, señalizaciones y demás. Es lo que se ha llamado el *paisaje lingüístico*. Lo que ahora se facilita es la opción de utilizar progresivamente las lenguas españolas distintas del castellano en la identificación personal, derecho lingüístico que entendemos contribuirá en gran medida al cambio del *paisaje lingüístico* vasco.

CRITERIOS DE NORMALIZACIÓN DE APELLIDOS

2001-03-12

Mikel Gorrotxategi Nieto,
Secretario de la Comisión de Onomástica

La normalización de los apellidos, en este caso euskéricos, consecuencia de la no oficialidad de una lengua, es un tema siempre delicado, que puede ser motivo de no pocas discusiones y que debe ser tratado en todo momento desde criterios exclusivamente lingüísticos, con el refuerzo de la historia, que en este caso es una herramienta auxiliar de la primera. En cualquier caso, aunque es verdad que no se puede dejar a un lado la sociología, no se puede en ningún caso caer en un mercadillo que derive en un servicio de gusto al consumidor. Las correspondientes Academias de la lengua, en este caso Euskaltzaindia, deben ser las únicas encargadas de dictaminar la grafía adecuada, si no queremos que en una misma familia cada uno tenga un apellido, dependiendo de los conocimientos o gustos del peticionario.

Como consecuencia de la no oficialidad del euskera, las lenguas de su entorno, principalmente el castellano y el francés, sin olvidar el gascón, han producido grandes cambios en los apellidos vascos, fundamentalmente por carecer dichas lenguas de algunos sonidos característicos del euskera y sus correspondientes grafías.

Desdichadamente, en la actualidad no siempre es posible conocer las formas originales alteradas por los romances vecinos, algunas veces por razones lingüísticas –no disponer de documentación–, y en otras debido a razones que se pueden catalogar como sociológicas o sociolingüísticas –los apellidos denotan un cierto nivel de estratificación, aunque en muchos casos sea muy reciente–, puesto que en gran medida los apellidos de hoy en día son el fruto de la historia.

Sin querer extenderme en un ejemplo claro de la dificultad, el apellido *Sorhegieta,* que pasó a ser *Sorreguieta,* después *Sorriguieta* y actualmente *Zorriqueta,* en tan sólo doscientos años, con lo que prácticamente no ha habido un abuelo que llevase el apellido de sus nietos.

Un ejemplo claro de la sociología es el de los apellidos compuestos, fundamentalmente de la Llanada Alavesa y Tierra Estella, como *Ochoa de Eribe* o *García de Eulate.* Es claro que en euskera han sido *Otxoa Eribeko* y *Gartzia Eulateko,* desafortunadamente son formas arrinconadas por las diferentes

administraciones, por lo que hoy en día son prácticamente desconocidas y obviamente de difícil aceptación por lo extraño.

Por otra parte, en muchas ocasiones no se sabe si un cambio ha sido producido por el euskera o por las lenguas del entorno, o es simplemente un cambio arbitrario, fenómeno común a todas las lenguas, debido, por ejemplo, a un error de trascripción. Por ejemplo, *Akarreta, Saratxo, Biorlegi, Berrueta* y *Faguaga,* junto a *Akerreta, Saratxu, Beorlegi, Berroeta* y *Fagoaga.* En casos así, cuando las formas documentadas tengan una cierta estratificación, y por lo tanto entidad, se han aceptado las dos variantes o formas.

Este trabajo de adaptación no se ha realizado de una manera arbitraria, sino que es el fruto de un largo trabajo de investigación. Durante dos años dos becarios, entre los que me encontraba, recogieron los apellidos históricos, así como los caseríos origen de los mismos, que fundamentalmente aparecían en las fogueraciones del siglo XVIII. Una vez que se localizó el lugar de origen de los apellidos se investigó la pronunciación de los mismos. De esta forma, en unos casos se constató que las etimologías propuestas eran acertadas, *Pikatza* por ejemplo y no *Pikaza,* pero en otros nos llevamos grandes sorpresas.

Un grafema particularmente problemático es la *j* (y la *g* ante *i* y *e*). En el dominio lingüístico del castellano, como es bien sabido, se pronuncia con j gutural que con frecuencia corresponde al vasco x o y, y tomando esto en cuenta, los apellidos que en grafía castellana actual son *Múgica* y *Mendeja* se han estandarizado como *Muxika* y *Mendexa,* y los apellidos *Gojenola* y *Ojanguren* como *Goienola* y *Oianguren,* por ser la grafía que les corresponde en euskera.

En este punto hay que tener en consideración que en castellano se produjo el cambio fonético de *x* > *j,* y que como consecuencia de ello, aunque más tarde, se generalizaron los grafemas *j* y *g* (delante de *i* y *e* esta última), en palabras que originalmente tenían sonidos prepalatales, sonoros o sordos, casi siempre en perjuicio del grafema *x* de gran extensión.

Con el fin de fundamentar las decisiones a adoptar, se ha investigado "in situ" la pronunciación particular de los topónimos y oicónimos, origen de los apellidos. Como ejemplo se pueden citar los casos de *Azorín,* procedente del caserío *Atzorin* de Markina, *Arauka* que tiene su origen en el caserío *Arauca* de Leioa, o *Goya,* ampliamente difundido en Gipuzkoa y Navarra.

De acuerdo con las decisiones quinta y sexta tomadas por esta Real Academia después del congreso de Bergara de 1978, no se han tenido en cuenta en la adecuación de los apellidos las normas que se dieron para el euskera unificado en lo referente a la palatalización y aspiración, y se han respetado las características dialectales. En muchas de las lenguas vecinas se emplea un criterio semejante y se conservan formas que no concuerdan con las grafías estándar: *Navascués / Nabasqués* (sic), *Dublanc / Dublang o Schimidt / Schimtt / Schimd.*

Aunque la pronunciación actual ha sido decisiva en muchos casos, es sabido que los apellidos y los topónimos, aun estando muy relacionados, no son totalmente iguales. Por ejemplo, *Egúzquiza* y *Lazcano* se han estandarizado como, *Eguzkitza* y *Lazkano,* lo que ha supuesto la adaptación gráfica: *c* —> *z, c* o *qu* —> *k,* –aunque en el caso del primero también se dé una adaptación fonética–, y la recuperación de las africadas originales, pero sin llegar a los localismos, *Euzkitze* y *Lazkao.* De esta forma, al proceder a la adaptación gráfica, se ha tratado de mantener un equilibrio entre los topónimos-oicónimos y los apellidos, tomando en cuenta la pronunciación de los primeros, pero respetando la estratificación de los últimos.

Criterios particulares

1. Las variantes históricas procedentes de una misma forma inicial se deben mantener sin recurrir a la etimología, sin unificar, salvo cuando se han producido cambios arbitrarios y falsas etimologías. Asi, en el caso de *Garitonaindia / Garitonandia* se respetan las dos variantes, pero no en *Uribeetxeberria,* variante moderna del originario *Uribeetxebarria.*

2. En la mayoría de los apellidos que han sufrido pérdida de la vocal inicial se han propuesto las dos variantes –la original (viva en antropónimos, oicónimos o topónimos vascos) y la que ha sufrido aféresis–, dando preferencia a la primera: *Recalde* —> *Errekalde / Rekalde, Respaldiza* —> *Arespalditza / Respalditza.*

3. Las formas basadas en cambios fonéticos y gráficos externos a la lengua vasca, cambio de x en j o supresión de los sonidos africados *(tz, ts)* se deben retrotraer a su pronunciación euskérica: *Lexartza, Kerexeta, Muxika, Ikatza, Imatz* y no, *Kerejeta, Lejartza, Mujika, Icaza* o *Imaz.*

4. Se debe proceder igualmente con las *s* y *z* en variantes de un apellido unico en origen: *Apesteguy / Apeztegui* —> *Apeztegi,* pero respetando los hábitos dialectales, en el occidental *Basterretxea* por ejemplo.

5. La palatalización o la ausencia de la misma ha sido respetada: *Ilarregi / Illarregi, Egino / Egiño,...*

6. Se debe conservar la h presente en muchos apellidos originarios del País Vasco aquitano: *Arhalde, Hegi, Zelhai,...* pero no proceder a la reconstrucción etimológica cuando dicha *h* no aparece.

7. En los apellidos compuestos de patronímico + *de* + *topónimo o topónimo* + *de* + *topónimo* se aceptan dos ordenaciones diferentes: la común en romance en primer lugar, y la propia de la lengua vasca –ampliamente atestiguada en Navarra– en segundo. Por ejemplo: *Díaz de Cerio* —> *Diaz de Zerio / Diaz Zerioko, López de Abechuco* —> *Lopez de Abetxuko / Lopez Abetxukoko, Martínez de Eulate* —> *Martinez de Eulate / Martinez Eulateko.*

8. El guión interior únicamente se debe mantener en el caso de apellidos compuestos cuyo origen está en la unión de dos casas solariegas diferentes. Por tanto, se admite *Lezama-Legizamon,* pero no *Gaztelu-Iturri,* debiéndo escribirse *Gazteluiturri.*

9. Los apellidos basados en étimos que han sufrido dos evoluciones paralelas, especialmente los apellidos que tienen su origen en nombres de poblaciones, se normalizarán de acuerdo al nombre euskérico normalizado de dicha población *Nabaskoze,* por ejemplo.

10. Los apellidos que han sufrido pérdida de la vocal final, *Bidart, Indart,...* etc. se escribirán con la vocal original.

Antes de finalizar, una breve nota sobre los nombres de personas. Euskaltzaindia editó un Nomenclátor Onomástico Vasco, que, aunque agotado, es el único en vigor. En este momento la comisión académica correspondiente está realizando una versión corregida y aumentada. Existen, además, algunos libros sobre el tema de reciente edición que es necesario mencionar por su total inutilidad. La Comisión ha publicado en el último ejemplar de *Euskera,* la revista oficial de la Academia, un dictamen sobre el *Izendegia* de Xarles Videgain. Sin querer abundar en el tema, en principio cualquier nombre que figure en él y no aparezca en el *Nomenclátor* de la Academia debe ser considerado erróneo, puesto que, entre otras cosas, no diferencia hipocorísticos del resto de los nombres, confunde los sexos, dando el mismo nombre para ambos y las grafías son en muchos casos erróneas.

En cualquier caso, si el apellido no apareciese en el Nomenclátor de Apellidos Vascos realizado por la Real Academia y publicado por el Ministerio de Justicia y la Consejería de Justicia, o surgiese algún tipo de duda, es suficiente con ponerse en contacto con la Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia / Real Academia de la Lengua Vasca, y se responderá a la mayor brevedad posible.

HITZAURREA

Jose Luis Lizundia Askondo,
Euskaltzaindiko idazkariordea eta
Onomastika batzordekidea

1986an Euskal Autonomia Erkidegoko biztanleguneen lehen *Izendegia* burutu zenean, egin nuen hitzaurrea gogora dakart. Hizkuntz Akademia honetan behinola Luis Mitxelenak, lehen Onomastika batzordeburuak, esan bezala, katea ez da eten, alegia, "continuum" bat dela gure lanetan. Hain zuzen, 1971n aipatu baitzuen orduko Euskaltzainburu zen Luis Villasantek, Izendegi Ofizial baten beharrizana. Handik lasterrera, 1979an, *Euskal Herriko Udalen Izendegia* burutu zen, lehendabizikoz, Euskal Herriaren historian, Zuberoatik Enkarterrira bitartekoa. Hara zer zioen Luis Villasantek: "Zinez esan daiteke, batere gehiegikeriarik gabe, Euskaltzaindia haste-hastetik kezkatu zela egiteko honetaz. Horra hor, besteak beste, Orixe zenaren lanak 1930ko *Euskeran*, franko goiz agertuak" "Denek aho batez aitortzen dute zer nolako nahaspila den gure artean. Euskal aldizkariak eskueetan hartu besterik ez da hori ikusteko". "Nolanahi ere, 'Nomenklator ofizial' baten beharrean gara, eta hori, inork egitekotan, Euskaltzaindiak behar du egin...".

Koldo Mitxelenak, Onomastika batzordeburuak, *Euskal Herriko Udalen Izendegia* horretako hitzaurretik pasarte hauek dakartzat: "Hona non duzun, irakurle, Euskaltzaindiaren aginduz prestatu berri dugun gure *Herriko Udal euskal izendegia.* Hiri eta hiritarren euskal izenak biltzeko eta argitaratzeko sortua izan zen batzorde honen xedea zabalkiago mugatua zegoen lehenbizi hartan. Gero, ordea, ikusi da euskal izenak premiazkoago genituela beste gainerako hiri, hirixka eta auzoenak baino, eta horrexegatik lotu gatzaizkio zerrenda laburrago horri jendeaurrean lehen-bait-lehen ageri dadin". "Gidari gisa, lehen esan bezala, bide-erakusle bezala edo, agertu gatzaizkizu. Bideren bat eskaini nahi genuke, egungo eguneko premiei erantzunaz. Ez da gure listan duda egin edo uki ezin daitekeen punturik. Euskal Herriak onartu –nahiz arbuiatu– beharko ditu izenok, eta hiri eta eskualde bakoitzak berari dagokiona aurren-aurrenik. Onar, alda edo arbuia daitekeena, hauxe da gure eskaririk gartsuena, ez dadila behintzat itsumustuaren beroaldian onartua, aldatua edo arbuiatua izan. Euskal leku izenak euskaldun guztion aberastasun eta aberasgarri baitira, ez herri bakoitzeko herritarren ondasun soil".

1986an, ordea, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusiaren aginduz, *Euskal Herriko Autonomi Elkarteko herrien izenak/Relación de las poblaciones de la Comunidad Autónoma del País Vasco* prestatu genuen.

Ni neu izan bainintzen Onomastika batzordearen idazkari gisa, hitzaurrea egin nuena. Gaurko gaira oso harira etorriz gero, hara hemen zenbait pasarte: "Gernikako Estatutuak, bere 6. artikuluko 4. zenbakian, euskarari dagokionez Euskaltzaindiari egozten dio aholkularitza ofiziala. Horren garapenez Euskararen Erabilpena Arauzkotzeko Oinarrizko Legeak honela dio bere 10. artikuluan: 1.– Autonomia-Elkarteko lurralde, udal, herri jeografia-gorabehera, hiribide eta, orohar, toki-izen guztien izen ofizialak Jaurlaritzak, Kondaira-Lurraldeetako Foru-Erakundeek edo Toki-erakundeek finkatuko dituzte, bakoitzak berari dagokion aginte-eremuaren barruan eta, beti ere, **jatorrizko izen euskaldun**, erromantzezko edo gaztelaniazkoari, hizkuntza bakoitzari dagokion idazkeraz men eginez-. Toki-erakundeen eta Eusko Jaurlaritzaren artean aurreko atalean esandako izen ofizialei buruzko auziren bat gertatuz gero, Eusko Jaurlaritzak ebatziko du, aurrez, **Euskaltzaindiari** bere eritzia eskatu ondoren". Zeregin horri arta eginez, batzorde honek herrixka eta auzo gotor guztiak arakatu eta ikertu zituen banan-banan, behar ziren lekukotasun eta guzti, eta horren emaitza da gehienbat liburuxka hau, argitalpena Jaurlaritzarena izanik, zor den bezala bera baita Estatutuaren 6.2. artikuluak aipatzen duen Erakunde amankomunetariko bat, alegia, euskal toponimiaren normaltze-lanean agintea duena. Gurea, ordea, Akademia erakundearena, gidaritza edo erizpide-emankizuna izan da".- "Euskaltzaindiaren Batzorde iraunkorretariko bat IV.a hain zuzen, Onomastikakoa da; Toponomastika ere bere barruan darama Batzorde horrek. Bere ikerketa eta erizpen lanetan euskal toponimoak biltzeaz gain, kriterioak ere sakonki aztertu eta orohar finkatu ditu, euskal toponomastikak ere bere arauak bait ditu, batzuk, ezagunagoak edo argiagoak beste batzuk baino, baina edozein modutan ere jakingarriak. Guzti horiek kontutan izan dira argitalpen honetan, eta sistematizatzen eta hedatzen ahalegindu da Euskaltzaindia". Geroztik, 1990ean, Nafarroako *Biztanleguneen Izendegia* burutu zuen, Ekialdeko agintarien eskariz eta hango Gobernuarekin koedizioz argitaraturik.

Bestalde, EUDEL-i esker eta baita Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politika Sailordetzari ere, tartean izan baita, burutu da eskuetan duzun Izendegi hau. Onomastika batzordearen irizpenak eta onarpenak kontuan izanda, gehienbat, landu duena, horretarako, agintea eta EUDELen laguntza izan duelarik, Mikel Gorrotxategi batzordeko idazkaria izan da. Araban eta Gipuzkoan, ordea, Elena Martinez de Madina eta Amaia Usabiaga izan dira laguntzaile prestuak. Ez dugu zertan adierazi, baina jende arruntaren argigarri, honelako lan batek benetan izugarrizko ikerketa eta lekukotasunak eskatzen dituela, hots, aipatu izen guztietan artxibo historikoak arakatu dira, alegia, Bizkaiko 1704, 1745, 1796ko fogerazioak. Gipuzkoako Diputazioak joan den mendean,

1860an, egindako *Nomenclátor de la Provincia de Guipúzcoa*, bertako Foru Diputazioak burutua, tokian tokiko artxibo ugari, herriz herriko monografia historikoak eta beste anitz agiri.

Beste zeregin oso beharrezkoa eta onuragarria, hots, izen bakoitzak izan duena, tokian tokiko lekukotasun froga, behar-beharrezko ahoskerako frikari-afrikarietan, interbokalikoetan, laburdurak, fonetismo eta beste zenbait puntu argitzeko. Hilero-hilero batzorde Idazkariak berak zuzenean, Bizkaian, niri itaun, lekuko eta xehetasuna eskatuz eta Araba eta Gipuzkoan aipaturiko andre bien lankidetza, ikerketen eta lekukotasunak aurrera eraman izan ditu, Onomastika batzordeak azken erabakia izánik. Batzuetan, ordea, batzordekideak izen batez froga edo lekukotasun gehiago eskatzen izan ditu, ondorioz berriro saiatzen izan gara hirurok gaia sakontzen, ostera, batzorderako emaitza berriak bilkurara eramanez.

Araba gehienean eta Enkarterrian, alegia, euskara oraintsu edo aspaldi galduta dagoen eremuetan, jakina da Toponimia dela lekukotasunik esanguretsuena euskararentzat. Horretarako egin zituen Euskaltzaindiak 1987n bere II. Onomastika Jardunaldiak Urduña Jaurerriko hiri historikoan. Hara zer zioen Jardunaldioen sarrera hitzaldian euskaltzainburu zen Luis Villasantek: "Bigarren Jardunaldi hauetan hasi gara gaia nolabait mugatzen. Eta hara zein den oraiko hautatu dugun esparrua: **gaur euskaldun ez diren eskualdcetako euskal toponimia edo onomastika**. Izan ere, gaur euskaldun ez diren baina behiala euskaldun izan ziren lekuetako Onomastikak baditu bere problema berezibereziak, kontutan hartu beharrekoak direnak. Horiek nahi ditugu, bada, aztertu oraingo Jardunaldi hauetan.- Bai, esparru honetako ikerketek zailtasun berariazkoak dituzte. Euskaraz landara beste hizkuntza batzuk ere tartean ditugula jakin behar da. Euskal izen batzuk beste hizkuntzara itzuliak izan ziren, beste batzuk aldatu, itxuragabetu, aldrebestu etab. Gauzak argitzea ez da beti erraz izaten. Metodologia bat hotz-hotzean erabili beharra dago.- Onomastikako mundu honen azterketak duen garrantziaz ez dugu luzaz hitz egin beharrik. Bakar-bakarrik esango dugu herri baten eta hizkuntza baten, kulturaren alde esanguratsuenetako dela Onomastika. Eta herri hori Euskal Herria eta hizkuntza hori euskara denean, azterketok guretzat duten nondik-norakoa berez ulertzen da".- "Jardunaldiok Urduñan egiten dira, hots, gaur-egun euskaldun ez den eskualde batean –nahiz eta gaur ere, segur aski, berreuskaldundutako ez guti bertan egon–. Alde horretatik ere Jardunaldion kokalekutzat aukeratu den tokia aproposa gertatu da, ezen euskaldun izandako tokien Onomastikaz ari da Biltzarra".

Erdal izen zenbaitetan, **-tz** grafia agertzeak zernolako azalpena merezi du, zeren eta hor ikusten baita inguruko exonimian, euskaldunok, bere erara ahoskatzen dugula. Hara hemen bi eredu aipatzekotan, **Faltzes**, Nafarroako Erriberako "Falces" eta **Karrantza**, Bizkaiko Enkarterriko harana. Alderantziz, aspaldidanik erdaldunduta dauden herri izenetan, agerian eta lekukotasunak daude, beraz, **–n–** bokal artekoa galduta zeukala. *Quejana*, euskaldunek **Ke-**

xaa ezagutzen bazuten, feria famatu bat egiten zelako, hori etxean nik entzuna baitut eta aipaturikoa lekukotzen du, bestalde, Felix Muguruzak *Zaraobe* aldizkarian, ikus zer dioen:

"Respecto al nombre euskaldun *Kexaa,* que tan chocante ha resultado a las gentes de Aiara, hemos de decir en su defensa que no se trata de un producto de laboratorio ni de la imaginación sino que se trata de un nombre real y aún de uso. En efecto, en las comarcas euskaldunes –principalmente vizcaínas por la cercanía geográfica– la fama de la feria de Quejana ha sido absoluta e indiscutible. Pues bien, dichos vascoparlantes siempre han dicho *Kexaako ferie* para referirse a la feria de Quejana. En esta ocasión, hemos de decir que la Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia obró con pleno acierto –como la mayoría de las veces– a la hora de proponer el nombre *Kexaa* como denominación oficial en euskara" (*).

Miñaoren kasua ere argi dago, oraindik ere, Otxandio eta Ubideko euskaldunek horrela esaten baitute. **Laudioren** kasua ere oso interesgarria da, Orozko, Arrankudiaga, Zeberio, Arakaldo, Zollo, Zaratamo herriotan azentua jarrita ahoskatzen baitute. Hor dakusagu euskara Administrazio hizkuntza 1980rarte izan ez delarik, euskaldunek, mendez mendetan, euskal izena erabili dutela eta hori dokumentazio administratiboetan erabiltzeko ez duela aukerarik izan. Gehiago saiatu gara beraz, eskualde horietan eta lana ez da erabat amaitu. Uste gabeko aurkikuntzak eman dizkigu eta gehiago ere aterako ditugu eremu erdaldundu horietako euskararen lekukotasuna Toponimia dela medio.

Azkenik, erabiltzaileoi eskaria: badirela udalak banan-banan, amankomunean, eskualde mankomunitate bidez, foru edo autonomia administrazioak, nahiz beste herri erakunde gisakoak, SPRI, Garraio, Hirigintza eta Herrilan Sail. Araban eta Urduñan administrazio batzorde, kontzejuei dagozkienez eta beste. Beraz, izan dezatela arta, hemen agertzen diren izenok ofizialtzeko Euskararen Erabilpena Arautzeko Oinarrizko Legeak bere 10. artikuluan dioena ofizialki bete eta betearazteko.

(*) *Zaraobe*, 2000.urteko uztail-abuztua, 74. zenb. 67-69.orr.

Euskal Autonomia Erkidegoko Biztanle-Entitateak/ Entidades de Población de la Comunidad Autónoma Vasca

Mikel Gorrotxategi,
euskaltzain urgazlea eta Onomastika batzordeko idazkaria

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Araba		
Agurain	*aguraindar*	***Salvatierra/Agurain***
Alangua		Alangua
Arrizabalaga *		Arrizala
Egileor		Egileor
Iturrieta		Iturrieta
Opakua		Opakua
Agurain		Salvatierra/Agurain
Aiara	*aiarar*	***Ayala/Aiara***
Agiñaga		Aguíñiga
Añes		Añes
Beotegi		Beotegui
Opellora		Costera
Etxegoien		Echegoyen
Erbi		Erbi
Ibaguen		Ibagüen
Izoria		Izoria
Lexartzu		Lejarzo
Llanteno		Llanteno
Luxo		Lujo
Luiaondo		Luyando
Madaria		Madaria
Maroño		Maroño
Menagarai		Menagarai
Menoio		Menoyo
Murga		Murga
Ozeka		Oceca
Olabezar		Olabezar
Kexaa		Quejana
Arespalditza		Respaldiza/Arespalditza

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Retes Llanteno		Retes de Llanteno
Salmanton		Salmantón
Soxo		Sojo
Zuhatza		Zuaza
Amurrio	*amurriar*	***Amurrio***
Aloria		Aloria
Amurrio		Amurrio
Artomaña		Artomaña
Baranbio		Baranbio
Delika		Delika
Larrinbe		Larrinbe
Lekamaña		Lekamaña
Lezama		Lezama
Onsoño		Onsoño
Saratxo		Saratxo
Tertanga		Tertanga
Añana	*añanar*	***Añana***
Atiega		Atiega/Atiaga
Gesaltza Añana (1)		Salinas de Añana/Gesaltza-Añana
Aramaio	*aramaiar,*	***Aramaio***
Altzaga		Alzaga
Arexola		Arexola
Arraga		Arraga
Arriola		Arriola
Azkoaga		Azkoaga
Barajuen		Barajuen
Etxaguen		Etxaguen
Gantzaga		Gantzaga
Ibarra, -a		Ibarra
Oleta		Olaeta
Untzilla		Untzilla
Uribarri		Uribarri
Armiñón	*armiñondar*	***Armiñón***
Armiñón		Armiñón
Estavillo		Estavillo
Lacorzana *		Lacorzana
Arraia-Maeztu	*arraiar, maeztuar*	***Arraia-Maeztu***
Aletxa		Alecha
Apinaiz		Apellaniz
Areatza		Arenaza
Atauri		Atauri
Azazeta		Azáceta
Zekuiano *		Cicujano
Korres		Corres
Ibisate		Ibisate

(1) Ikus 1222.or.
* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Elortza		Leorza
Maeztu		Maestu
Musitu		Musitu
Erroeta *		Onraita
Laminoriako Erret Harana, -a		Real Valle de Laminoria/ Laminoriako Erret Harana
Erroitegi		Róitegui
Sabando		Sabando
Birgaragoien		Vírgala Mayor/Birgara Goien
Birgarabarren		Vírgala Menor/Birgara Barren
Arratzu-Ubarrundia	*arratzuar,*	***Arrazua-Ubarrundia***
Arroiabe		Arroiabe
Arzubiaga		Arzubiaga
Betolatza		Betolaza
Dura		Durana
Landa		Landa
Langara Ganboa		Langara-Ganboa/Nanclares de Ganboa
Luku		Luko
Mendibil		Mendibil
Uribarri Ganboa		Ullíbarri-Gamboa
Zirao		Ziriano
Zurbao		Zurbano
Artziniega	*artziniegar*	***Artziniega***
Artziniega		Artziniega
Campijo		Campijo
Gordeliz		Gordeliz
Mendieta		Mendieta
Retes Tudela		Retes de Tudela
San Antonio		San Antonio
Santa Koloma		Santa Coloma
Soxoguti		Sojoguti
Asparren	*asparrendar*	***Asparrena***
Albeiz		Albeniz
Ametzaga Asparren (1)		Amézaga de Asparrena
Andoin		Andoin
Araia		Araia
Arriola		Arriola
Egino		Egino
Gordoa		Gordoa
Ibarguren		Ibarguren
Ilarduia		Ilarduia
Urabain		Urabain
Barrundia, -a	*barrundiar*	***Barrundia***
Audikana		Audikana
Barrundia, -a		Barrundia

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Dallo		Dallo
Elgea, -a		Elgea
Etura		Etura
Etxabarri-Urtupiña		Etxabarri-Urtupiña
Garaio		Garaio
Gebara		Guevara
Heredia		Heredia
Hermua, -a		Hermua
Larrea		Larrea
Marieta-Larrintzar		Marieta-Larrinzar
Matura		Maturana
Mendixur		Mendijur
Ozeta		Ozaeta
Urizar		Urizar
Zuhatzola		Zuazola
Bastida	*bastidar*	***Labastida***
Bastida		Labastida
Buradon Gatzaga		Salinillas de Buradón
Berantevilla	*berantebilar* *	***Berantevilla***
Berantevilla		Berantevilla
Escanzana		Escanzana
Lacervilla		Lacervilla
Lacorzanilla *		Lacorzanilla
Mijancas		Mijancas
Santurde		Santurde
Santa Cruz del Fierro		Santa Cruz del Fierro
Tobera		Tobera
Bernedo	*bernedar*	***Bernedo***
Angostina		Angostina
Arluzea		Arluzea
Bernedo		Bernedo
Berrozi		Berrozi
Izartza		Izartza
Markiz		Marquínez
Navarrete *		Navarrete
Okina		Oquina
Kintana *		Quintana
Durruma Kanpezu		San Román de Campezo
Urarte		Urarte
Urturi		Urturi
Villafría		Villafría
Bilar	*bilartar*	***Elvillar/Bilar***
Bilar		Elvillar/Bilar
Burgelu *	*burgeluar,*	***Elburgo/Burgelu***
Añua		Añua
Arbulu		Arbulo

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Argomaiz		Argómaniz
Burgo (Burgelu)		Elburgo
Gazeta		Gáceta
Ixona		Hijona/Ixona
Donemiliaga	*donemiliagar*	***San Millán/Donemiliaga***
Adana		Adana
Axpuru		Aspuru/Axpuru
Barria		Barria
Egilatz		Eguilaz/Egilatz
Galarreta		Galarreta
Luzuriaga		Luzuriaga
Mezkia		Mezquía
Munain		Munain
Narbaxa		Narvaja/Narbaxa
Okariz		Okariz
Erdoñana		Ordoñana/Erdoñana
Durruma		San Román de San Millán
Txintxetru		Txintxetru
Uribarri-Jauregi		Ullíbarri-Jauregi/Uribarri-Jauregi
Bikuña		Vicuña
Zuhatzu Donemiliaga (1)		Zuazo de San Millán
Dulantzi	*dulantziar*	***Alegría-Dulantzi***
Dulantzi		Alegría
Egileta		Eguileta
Ekora	*ekorar*	***Yécora***
Ekora		Yécora
Eltziego	*eltziegar*	***Elciego***
Eltziego		Elciego
Erriberabeitia, -a	*erriber(abeiti)ar*	***Ribera Baja/Erribera Beitia***
Igaegi		Igay
Manzanos		Manzanos
Melledes		Melledes
Quintanilla de la Ribera		Quintanilla de la Ribera
Rivabellosa		Rivabellosa
Rivaguda		Rivaguda
Erriberagoitia, -a	*erriber(agoiti)ar*	***Ribera Alta***
Antezana		Antezana de la Ribera
Anuzita		Anúcita
Arbigano		Arbigano
Arreo		Arreo
Artatza		Artaza/Artatza
Axkoeta		Escota/Axkoeta
Barrón		Barrón
Basquiñuelas		Basquiñuelas
Caicedo-Sopeña		Caicedo Sopeña

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Castillo-Sopeña		Castillo Sopeña
Hereña		Hereña
Lasierra		Lasierra
Leziñana Oka		Leciñana de la Oca
Mimbredo		Mimbredo
Morillas		Morillas
Nuvilla		Nuvilla
Ormijana *		Ormijana
Padul		Paúl
Pobes		Pobes
San Miguel		San Miguel
Subilla Morillas		Subijana-Morillas
Tuyo		Tuyo
Villabezana		Villabezana
Villaluenga		Villaluenga
Villambrosa		Villambrosa
Biloria		Viloria
Gasteiz	*gasteiztar*	***Vitoria/Gasteiz***
Aberasturi		Aberasturi
Abetxuku		Abetxuko
Ehari		Ali
Amarita		Amarita
Andollu		Andollu
Andetxa		Antezana de Foronda
Arangiz		Aranguiz
Arkauti		Arcaute
Arkaia		Arcaya
Aretxabaleta Gasteiz (1)		Arechavaleta
Argandoña		Argandoña
Ariniz		Ariñez
Armentia Gasteiz (1)		Armentia
Arriaga		Arriaga
Artatza Foronda		Artaza Foronda
Askartza Gasteiz (1)		Ascarza
Aztegieta		Asteguieta
Berroztegieta		Berrosteguieta
Betoñu		Betoño
Bolibar		Bolívar
Gaztelu		Castillo/Gaztelu
Zerio		Zerio
Krispiña		Crispijana/Krispiñana
Elorriaga		Elorriaga
Eskibel		Eskibel
Estarroa		Estarrona
Estibaliz		Estibaliz

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Foronda		Foronda
Gamarra		Gamarra Mayor/Gamarra Nagusia
Gamarragutxia, -a		Gamarra Menor
Gamiz		Gamiz
Gardelegi		Gardelegi
Gobeu		Gobeo
Gometxa		Gomecha
Gereña		Guereña
Otobarren		Hueto Abajo/Oto Barren
Otogoien		Hueto Arriba/Oto Goien
Ilarratza		Ilárraza
Jundiz		Jundiz
Jungitu		Junguitu
Lasarte		Lasarte
Legarda		Legarda
Lermanda		Lermanda
Lopida		Lopidana
Lubinao		Lubiano
Mandoia		Mandojana
Margarita		Margarita
Martioda		Martioda
Matauku		Matauco
Mendiguren		Mendiguren
Mendiola Gasteiz (1)		Mendiola
Mendoza		Mendoza
Miñao		Miñano Mayor
Miñaogutxia, -a		Miñano Menor/Miñao Gutxia
Monasterioguren		Monasterioguren
Oreitia		Oreitia
Otazu		Otazu
Erretana		Retana
Subilla Gasteiz (1)		Subijana de Alava/Subillana-Gasteiz
Uribarri Nagusia, -a		Ullibarri de los Olleros/Uribarri Nagusia
Uribarri Arratzua, -a		Ullíbarri-Arrazua
Uribarri Dibiña		Ullibarri-Viña/Uribarri-Dibiña
Villafranca		Villafranca
Gasteiz		Vitoria/Gasteiz
Ihurre		Yurre
Zuhatzu Gasteiz (1)		Zuazo de Vitoria/Zuhatzu
Zumeltzu		Zumelzu/Zumeltzu
Gobiaran	*gobiarandar*	***Valdegovía***
Acebedo		Acebedo
Astúlez		Astúlez
Bachicabo		Bachicabo
Barrio		Barrio
Basabe		Basabe

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Bellojín		Bellojín
Bóveda		Bóveda
Karanka		Caranca
Karkamu		Cárcamo
Corro		Corro
Espejo		Espejo
Fresneda		Fresneda
Ginea		Guinea
Gurendes		Gurendes-Quejo
Lahoz		Lahoz
Lalastra		Lalastra
Mioma		Mioma
Nograro		Nograro
Osma		Osma
Pinedo		Pinedo
Quejo		Quejo
Quintanilla Gobiaran (1)		Quintanilla de Valdegovía
Ribera		Ribera
Tobillas		Tobillas
Tuesta		Tuesta
Valderejo		Valderejo
Valluerca		Valluerca
Villamaderne		Villamaderne
Villamardones		Villamardones
Villañane		Villanañe
Villanueva Gobiaran (1)		Villanueva de Valdegovía
Guardia (Biasteri)	*guardiar, biasteriar*	***Laguardia***
Campillar		Campillar (El)
Guardia (Biasteri)		Laguardia
Serna		Laserna
Páganos		Páganos
Harana	*haranar*	***Harana/Valle de Arana***
Alda		Alda
Kontrasta		Contrasta
Done Bikendi Harana, -a (1)		San Vicente de Arana/ Done Bikendi Harana
Uribarri Harana, -a (1)		Ullíbarri-Arana/Uribarri-Harana
Iruña Oka	*iruñar* *	***Iruña Oka/Iruña de Oca***
Mandaita *		Montevite
Langraiz Oka *		Nanclares de la Oca
Olabarri		Ollávarre
Tresponde		Trespuentes
Biloda		Villodas
Iruraitz-Gauna	*iruraiztar, gaunar*	***Iruraiz-Gauna***
Azilu		Acilu

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Alaitza		Alaiza
Arrieta		Arrieta
Erentxun		Erenchun
Ezkerekotxa		Ezquerecocha
Gauna		Gauna
Gazeo		Gazeo
Gereñu		Guereñu
Jauregi		Jáuregui
Langarika		Langarica
Trokoniz *		Trokoniz
Kanpezu	*kanpezuar*	***Campezo/Kanpezu***
Antoñana		Antoñana
Bujanda		Bujanda
Urbisu		Orbiso
Oteo		Oteo
Santa Kurutze Kanpezu		Santa Cruz de Campezo
Kripan	*kripandar*	***Kripan***
Kripan		Kripan
Kuartango	*kuartangoar*	***Kuartango***
Anda		Anda
Andagoia, -a		Andagoya
Aprikano *		Aprícano
Artxua		Archúa
Arriano *		Arriano
Katadiano *		Catadiano
Etxabarri Kuartango (1)		Etxabarri-Kuartango
Gillarte		Guillarte
Iñurrieta *		Iñúrrita
Jokano *		Jokano
Luna		Luna
Marinda		Marinda
Ondokolanda (Santa Eulalia)		Santa Eulalia
Sendadiano *		Sendadiano
Tortura		Tortura
Urbina Basabe		Urbina de Basabe
Urbina Eza		Urbina de Eza
Uribarri Kuartango (1)		Uribarri-Kuartango
Villamanca		Villamanca
Zuhatzu Kuartango (1)		Zuatzu Kuartango
Lagran	*lagrandar*	***Lagrán***
Lagran		Lagran
Pipaon		Pipaon
Villaverde		Villaverde
Lantaron	*lantarondar*	***Lantarón***
Alcedo		Alcedo

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Bergonda		Bergüenda
Caicedo-Yuso		Caicedo-Yuso
Komunioi		Comunión
Fontecha		Fontecha
Leziñana		Leciñana del Camino
Molinilla		Molinilla
Puentelarrá		Puentelarrá
Salcedo		Salcedo
Sobrón		Sobrón
Turiso		Turiso
Zubillaga		Zubillaga
Lantziego	*lantziegar*	***Lanciego/Lantziego***
Asa		Assa
Lantziego		Lanciego/Lantziego
Binasperi		Viñaspre
Lapuebla de Labarca	*lapueblar*	***Lapuebla de Labarca***
Lapuebla de Labarca	Lapuebla de Labarca	
Laudio	*laudioar*	***Llodio***
Laudio	Llodio	
Legutiano	*legutianar* *	***Legutiano***
Elosua, -a		Elosu
Goiain		Gojain
Legutiano		Legutiano
Nafarrete		Nafarrate
Ollerieta		Ollerías
Urbina		Urbina
Urrunaga		Urrunaga
Leza	*lezar*	***Leza***
Leza		Leza
Mañueta	*mañuetar*	***Baños de Ebro/Mañueta***
Mañueta		Baños de Ebro/Mañueta
Moreda de Alava	*moredar*	***Moreda de Alava***
Moreda *		Moreda
Navaridas	*nabaridastar*	***Navaridas***
Navaridas		Navaridas
Oion	*oiondar*	***Oyón/Oion***
Gorrebusto		Barriobusto
Labraza		Labraza
Oion		Oion/Oyón
Okondo	*okondar*	***Okondo***
Irabien *		Irabien
Jandiola		Jandiola
Okondogoiena, -a (San Roman)		San Roman
Ugalde		Ugalde
Billatxika *		Villachica

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Zudibitarte		Zudibiarte
Samaniego	*samaniegar*	***Samaniego***
Samaniego		Samaniego
Urizaharra	*urizahartar*	***Peñacerrada/Urizaharra***
Baroja		Baroja
Faidu		Faido
Lotza		Loza
Montoria		Montoria
Pagoeta		Payueta
Urizaharra		Peñacerrada
Urkabustaiz	*urkabustaiztar*	***Urkabustaiz***
Abezia		Abezia
Abornikao *		Abornikano
Apregindana *		Apreguindana
Beluntza		Beluntza
Goiuri-Ondoa *		Goiuri-Ondona
Inoso		Inoso
Izarra		Izarra
Larrazkueta		Larrazketa
Oiardo		Oiardo
Untzaga		Unzá
Uzkiano *		Uzkiano
Villabuena de Alava	*villanuevar* *	***Villabuena de Alava/Eskuernaga***
Villabuena de Alava		Villabuena de Alava/Eskuernaga
Zalduondo	*zalduondar*	***Zalduondo***
Zalduondo		Zalduondo
Zanbrana	*zanbranar*	***Zambrana***
Bergantzu		Berganzo
Ocio		Ocio
Zabalate		Portilla
Zambrana		Zambrana
Zigoitia	*zigoitiar*	***Zigoitia***
Akosta		Acosta/Okoizta
Apodaka		Apodaka
Berrikano *		Berrikano
Buruaga		Buruaga
Eribe		Eribe
Etxabarri Dibiña		Etxabarri-Ibiña
Etxaguen Zigoitia (1)		Etxaguen (Zigoitia)
Gopegi		Gopegui
Larrinoa		Larrinoa
Letona		Letona
Maurga		Manurga
Mendarozketa		Mendarozketa
Murua		Murua

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Olano		Olano
Ondategi		Ondategi
Zaitegi		Zaitegi
Zestafe		Zestafe
Zuia	*zuiar*	***Zuia***
Altube		Altube
Ametzaga Zuia (1)		Ametzaga (Zuia)
Aperregi		Aperregi
Aretxaga		Arechaga
Bitoriao *		Bitoriano
Domaikia		Domaikia
Gillerna		Guillerna/Gilierna
Jugo		Jugo
Lukiano *		Luquiano
Markina		Marquina
Murgia, -a		Murguía
Sarria, -a		Sarria
Zarate		Zarate
Ziorraga		Ziorraga
Bizkaia		
Abadiño	*abadiñar*	***Abadiño***
Abadiño-Zelaieta		Abadiño-Zelaieta
Gaztelua, -a		Gastelua
Gerediaga		Guerediaga
Mendiola		Mendiola
Muntsaratz		Muntsaratz
Traña-Matiena		Traña-Matiena
Urkiola		Urkiola
Abanto-Zierbena	*abantar*	***Abanto y Ciérvana/Abanto Zierbena***
Abanto		Abanto
Balastera		Balastera (La)
Calizas, Las		Calizas (Las)
Campillo		Campillo (El)
Carreras, Las		Carreras (Las)
Olabarrieta		Castaños (Los)
Cortes, Las		Cortes (Las)
Cotorrio		Cotorrio
Florida		Florida (La)
Gallarta		Gallarta
Murrieta		Murrieta
Picón		Picón
Putxeta		Putxeta
San Pedro Abanto (1)		San Pedro

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Sanfuentes		Sanfuentes
Santa Juliana		Santa Juliana
Triano		Triano
Ajangiz	*aiangiztar* *	***Ajangiz***
Kanpantxu		Kanpantxu
Mendieta		Mendieta
Alonsotegi	*alonsotegitar* *	***Alonsotegi***
Alonsotegi		Alonsotegi
Arbuio		Arbuio
Irauregi		Irauregi
Amoroto	*amorotar*	***Amoroto***
Elexalde Amoroto (1)		Eleizalde
Odiaga		Odiaga
Ugaran		Ugaran
Urrutia, -a		Urrutia
Arakaldo	*arakaldar*	***Arakaldo***
Arakaldo		Arakaldo
Arantzazu	*arantzazuar*	***Arantzazu***
Arantzazugoiti		Arantzazugoiti
Olarra		Olarra
Zelaia, -a		Zelaia
Areatza	*areatzar* =	***Areatza***
Areatza		Areatza
Launtzain		Launzain
Uparan		Uparan
Arrankudiaga	*arrankudiagar*	***Arrankudiaga***
Arana, -a		Arene
Aspiuntza		Aspiunza
Uribarri		Uribarri
Zollo-Elexalde		Zollo-Elexalde
Zuloaga		Zuluaga
Arratzu	*arratzuar* *	***Arratzu***
Loiola-Elexalde		Loiola-Elejalde
Zabala-Belendiz		Zabala-Belendiz
Arrieta	*arrietar*	***Arrieta***
Agirre		Agarre
Jainko-Oleaga		Jainko-Oleaga
Libao		Libano
Olatxua-Olabarri, -a		Olatxua-Olabarri
Arrigorriaga	*arrigorriagar*	***Arrigorriaga***
Agirre		Agirre
Arrigorriaga		Arrigorriaga
Martiartu		Martiartu
Abusu		Peña (La)

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Arteaga-Gaztelu-Elexabeitia	*arteagaztar*	***Artea***
Elexabeitia, -a		Elejabeitia
Esparta		Esparta
Arteaga		Herriko Plaza
Sarasola		Sarasola
Ugarte		Ugarte
Bildosola		Vildosola
Artzentales	*artzentalestar*	***Arcentales***
Gorgolas		Gorgolas
San Miguel de Linares		San Miguel de Linares
Santa Cruz		Santa Cruz
Traslaviña		Traslaviña
Traslosheros		Traslosheros
Atxondo	*atxondar*	***Atxondo***
Apatamonasterio		Apatamonasterio
Arrazola		Arrazola
Axpe		Axpe
Martzaa		Marzana
Olazabal		Olazabal
Donibane		San Juan
Santiago		Santiago
Aulesti	*aulestiar*	***Aulesti***
Aulesti		Aulesti
Goierri		Goiherri
Ibarrola		Ibarrola
Malats		Malats
Narea		Narea
San Anton		San Anton
Urriola		Urriola
Zubero		Zubero
Bakio	*bakiotar*	***Bakio***
Artza		Artzalde
Basigo		Basigo
Bentalde		Bentalde
Goitisolo		Goitisolo
Doneperai		San Pelaio
Urkitzaur		Urkizaur
Zubiaur		Zubiaur
Balmaseda	*balmasedar*	***Balmaseda***
Balmaseda		Balmaseda
Pandozales		Pandozales
Peñueco		Peñueco
Barakaldo	*barakaldar*	***Barakaldo***
Mespelerreka		Regato (El)/Mespelerreka
Done Bikendi		San Vicente de Barakaldo
Barrika	*barrikoztar*	***Barrika***
Elexalde Barrika (1)		Elexalde

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Goierri		Goierri
Basauri	*basauritar*	***Basauri***
Arizgoiti		Arizgoiti
Elexalde Basauri (1)		Elexalde
Urbi		Urbi
Bedia	*bediaztar*	***Bedia***
Asteitza		Asteitza
Barroeta		Barroeta
Bidekoetxea, -a		Bidekoetxe
Elexalde Bedia (1)		Elexalde
Ereño		Ereño
Eroso-Ugarte		Eroso-Ugarte
Ibarra, -a		Ibarra
Jauregi		Jauregi-Ieuri
Murtatza		Murtatza
Berango	*berangoztar*	***Berango***
Baserri-Santa Ana		Baserri-Santa Ana
Berango		Berango
Bermeo	*bermeotar*	***Bermeo***
Agirre		Agarre
Almika		Almike
Doneandere (San Andres)		Ander Deuna
Arana, -a		Arene
Arronategi		Arronategi
Artika		Artike
Bermeo		Bermeo
Demiku		Demiku
Mañua, -a		Mañu
Donemikel (San Migel)		Mikel Deuna
Doneperai		Pelaio Deuna
Berriatua, -a	*berriatuar* *	***Berriatua***
Asterrika		Asterrika
Magdalena		Magdalena
Merelludi		Mereludi
Erribera		Ribera
Berriz	*berriztar*	***Berriz***
Andikoa		Andikoa
Eitua, -a		Eitua
Murgoitio		Murgoitio
Okango		Okango
Berriz-Olakueta		Olakueta
Sallobente-Mendibil		San Lorentzo
Sarria, -a		Sarria
Bilbo	*bilbotar*	***Bilbao***
Bilbo		Bilbao

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Busturia	*busturiar*	***Busturia***
Altamira-San Kristobal		Altamira-San Kristobal
Busturi-Axpe		Busturi-Axpe
Amunategi (San Bartolome)		San Bartolome
Derio	*derioztar* *	***Derio***
Arteaga Derio		Arteaga
Aranoltza (San Antolin)		San Antolin
Elexalde Derio (1)		San Cristobal
San Esteban Derio (1)		San Esteban
Aldekona (San Isidro)		San Isidro
Ugaldeguren (Santimami)		San Mames
Dima	*dimoztar*	***Dima***
Aroztegieta		Arostegieta
Bargondia		Bargondia
Bikarregi		Bikarregi
Indusi		Indusi
Intxaurbizkar		Intxaurbizkar
Lamindao		Lamindao
Oba		Oba
Olazabal		Olazabal
Ugarana, -a		Ugarana
Durango	*durangar*	***Durango***
Durango		Durango
Ea	*ear*	***Ea***
Bedaroa		Bedarona
Ea		Ea
Natxitua, -a		Natxitua
Elantxobe	*elantxobetar*	***Elantxobe***
Elantxobe		Elantxobe
Elorrio	*elorriar*	***Elorrio***
Berrio-Aldape		Berrio-Aldape
Berriozabal-Aramiño		Berriozabal-Arabios
Elorrio		Elorrio
Gazeta		Gazeta
Gaztañeta		Gazteeta
Iguria		Iguria
Leiz-Miñota		Leaniz-Miota
Lekeriketa		Lekeriketa
Mendraka		Mendraka
San Agustin Etxebarria		San Agustin
Erandio	*erandioztar* *	***Erandio***
Altzaga		Altzaga
Arriaga		Arriaga
Astrabudua, -a		Astrabudua
Asua (-a)- Lauroeta		Asua-Lauroeta

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Erandioko Landa		Erandio Goikoa
Goierri		Goiherri
Lutxana-Enekuri		Lutxana-Enekuri
Ereño	*ereñar*	***Ereño***
Akorda-Bollar		Akorda-Bollar
Basetxeta-Atxoste		Basetxeta-Atxoste
Elexalde-Zeeta		Elexalde-Zeeta
Gabika		Gabika
Ermua, -a	*ermuar*	***Ermua***
Ermua, -a		Ermua
Errigoiti	*errigoitiar*	***Errigoiti***
Atxika-Errekalde		Atxikas-Errekalde
Elexalde-Olabarri		Eleizalde-Olabarri
Errigoiti		Errigoiti
Metxika		Metxikas
Etxebarri	*etxebarritar*	***Etxebarri, Anteiglesia de San***
Kukullaga		Kukullaga
Legizamon		Legizamon
Doneztebe		San Esteban
Forua, -a	*foruar* *	***Forua***
Armotxerria, -a		Armotxerri
Atxondoa, -a		Atxondoa
Baldatika		Baldatika
Elexalde Forua, -a (1)		Elejalde-Forua
Gaitoka		Gaitoka
Landaberde		Landaberde
Urberuaga		Urberuaga
Fruiz	*fruiztar*	***Fruiz***
Aldai		Alday
Andekoa, -a		Andekos
Botiola		Botiolas
Mandaluiz		Mandaluniz
Galdakao	*galdakoztar*	***Galdakao***
Agirre-Aperribai		Agirre-Aperribai
Bekea		Bekea
Kurtzea		Cruz (La)
Elexalde Galdakao (1)		Elejalde
Gumuzio		Gumuzio
Usansolo		Usansolo
Galdames	*galdamestar*	***Galdames***
Atxuriaga		Aceña (La)
Montellano		Montellano
San Esteban Galdames (1)		San Esteban
San Pedro Galdames (1)		San Pedro
Txabarri		Txabarri

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Gamiz-Fika	*gamiztar, fikar*	***Gamiz-Fika***
Elexalde Fika (1)		Elejalde
Ergoien		Ergoien
Ibarra, -a		Ibarra
Mendotza		Mendoza
Garai	*garaitar*	***Garay***
Garai (San Migel)		Garai-San Migel
Milikua, -a (San Juan)		San Juan
Goierri (Santa Katalina)		Santa Katalina
Gatika	*gatikar*	***Gatika***
Butroe		Butron
Garai		Garai
Gorordo		Gorordo
Igartua, -a		Igartua
Libaroa		Libarona
Sertutxa		Sertutxa
Ugarte		Ugarte
Urresti		Urresti
Zurbao		Zurbano
Gautegiz-Arteaga	*arteagar*	***Gautegiz Arteaga***
Basetxeta		Basetxeta
Errekalde		Errekalde
Isla		Isla
Kanala, -a		Kanala
Zelaieta		Zelaieta
Gernika-Lumo	*gernikar, lumotar*	***Gernika-Lumo***
Arana, -a		Arana
Gernika-Lumo		Gernika-Lumo
Errenteria		Renteria
Lumo		San Pedro de Lumo
Zallo		Zallo
Getxo	*getxoztar*	***Getxo***
Algorta		Algorta
Elexalde Getxo (1)		Andra Mari
Areeta		Areeta/Las Arenas
Gizaburuaga	*gizaburuagar*	***Gizaburuaga***
Eguen		Eguen
Lariz		Lariz
Laxier		Laxier
Okamika		Okamika
Gordexola	*gordexolar*	***Gordexola***
Azkarai		Azkarai
Berbikiz		Berbikez
Rodayega		Errotaiega
Iratzagorria, -a		Iratzagorria
Urarte		Pontón (El)-Urarte
Sandamendi		Sandamendi

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Ugarte		Ugarte
Zaldu		Zaldu
Zubieta		Zubiete
Gorliz	*gorliztar*	***Gorliz***
Agirre Andra Mari		Andra Mari
Areatza		Areatza
Elexalde Gorliz (1)		Elexalde
Gandia, -a		Gandia
Guzurmendi		Gusur Mendi
Urezarantza		Uresarantze
Gueñes	*gueñestar*	***Güeñes***
Gueñes		Güeñes
Quadra-Lakabex		Quadra (La)
Sodupe		Sodupe
Zaramillo		Zaramillo
Ibarrangelu	*ibarrangelutar*	***Ibarrangelu***
Akorda		Akorda
Elexalde Ibarrangelu (1)		Ibarrangelu-Elejalde
Igorre	*igorreztar*	***Igorre***
Basauntz		Basauntz
Elexalde Igorre (1)		Elexalde
Loiate *		Loiate
Olabarri		Olabarri
Egia (San Juan)		San Juan
Elgetzu (Santa Luzia)		Santa Luzia
Urkizu		Urkizu
Ispaster	*ispastertar*	***Ispaster***
Barainka		Barainka
Gardata-Artika		Gardata-Artikas
Elexalde Ispaster (1)		Ispaster-Elejalde
Kurtziaga-Arropain		Kurtxiaga-Arropain
Mendazoa		Mendazona
Solarte-Gallete		Solarte-Gallete
Soloaran		Soluanes
Iurreta	*iurretar* *	***Iurreta***
Arriandi		Arriaundi
Bakixao (Fauste)		Bakixa
Goiuria, -a		Goiuria
Iurreta		Iurreta
Oromiño		Oromiño
Orozketa		Orozketa
Lazkoiti (San Andres)		San Andres Lazkoitiko
Izurtza	*izurtzar*	***Izurtza***
Izurtza		Izurza

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Karrantza	*karrantzar*	***Carranza***
Ahedo		Ahedo
Aldeacueva		Aldeacueva
Ambasaguas		Ambasaguas
Bernales		Bernales
Biáñez		Biáñez
Calera del Prado, La		Calera del Prado (La)
Callejo		Callejo (El)
Cerca		Cerca (La)
Concha		Concha
Herboso.		Herboso
Lanzas Agudas		Lanzas Agudas
Manzaneda de Biáñez		Manzaneda de Biáñez
Matienzo		Matienzo
Molinar		Molinar
Pando		Pando
Paúles		Paúles
Presa		Presa
Ranero		Ranero
Rioseco		Rioseco
San Ciprián		San Cipriano
San Esteban		San Esteban
Sangrices		Sangrices
Santecilla		Santecilla
Sierra		Sierra
Soscaño		Soscaño
Suceso, El		Suceso (El)
Kortezubi	*kortezubitar* *	***Kortezubi***
Basondo		Basondo
Elorriaga		Elorriaga-Santa Ana
Kortezubi		Kortezubi
Oma		Oma
Lanestosa	*lanestosar*	***Lanestosa***
Lanestosa		Lanestosa
Larrabetzu	*larrabetzuar*	***Larrabetzu***
Gaztelu		Gaztelu
Goikoelexalde		Goikolejea
Uria, -a		Larrabetzu
Laukiz	*laukiztar*	***Laukiz***
Aurrekoetxea, -a		Aurrekoetxe
Elexalde Laukiz (1)		Elizalde
Agirre		Jose Antonio Agirre
Mendiondo		Mendiondo
Mentxaketa		Mentxakaetas
Leioa	*leioaztar*	***Leioa***
Artatza		Artatza

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Elexalde Leioa (1)		Elexalde
Lamiako		Lamiako
Lekeitio	*lekeitiar*	***Lekeitio***
Lekeitio		Lekeitio
Lemoa	*lemoaztar*	***Lemoa***
Lemoa		Lemoa
Lemoiz	*lemoiztar*	***Lemoiz***
Andraka		Andraka
Armintza		Armintza
Urizar		Urizar
Lezama	*lezamar*	***Lezama***
Aretxalde		Aretxalde
Garaioltza		Garaioltza
Goitioltza		Goitioltza
Loiu	*loiuztar* *	***Loiu***
Elotxelerri		Elotxelerri
Lauroeta		Lauroeta
Zangroiz		Sangroniz
Zabaloetxe		Zabaloetxe
Mallabia, -a	*mallabitar*	***Mallabia***
Arandoño		Arandoño
Areitio		Areitio
Berano Nagusia, -a		Berano Nagusi
Berano Txikia, -a		Berano Txiki
Gerea		Gerea
Goitaa		Goita
Mallabia, -a		Mallabia
Osma		Osma
Mañaria, -a	*mañariar*	***Mañaria***
Mañaria, -a		Mañaria
Markina-Xemein	*markinar,*	***Markina-Xemein***
Larruskain-Amalloa, -a		Amalloa
Arta		Arta
Barinaga		Barinaga
Bolibar		Bolibar
Ziortza-Goierria, -a		Goierria-Ziortza
Iluntzar		Ilunzar
Iturreta		Iturreta
Markina-Xemein		Markina-Xemein
Meabe		Meabe
Ubilla-Urberuaga		Ubilla-Urberuaga
Zeinka-Zearregi		Zeinka-Ziarregi
Markin-Etxebarria, -a	*etxebarritar*	***Etxebarria, -a***
Altzaa		Altzaa
Aulesti		Aulesti

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Erbera		Erbera/San Andres
Galartza		Galartza
Unamuntzaga		Unamuntzaga
Maruri-Jatabe	*jatabetar*	***Maruri-Jatabe***
Erbera		Erbera
Ergoien		Ergoien
Meñaka	*meñakar*	***Meñaka***
Ametzaga		Ametzas
Emerando		Emerandos
Meñakabarrena		Meñakabarrena
Mesterika		Mesterika
Mendata	*mendatar*	***Mendata***
Albiz		Albiz
Elexalde Mendata (1)		Elejalde
Marmiz		Marmiz
Olabe		Olabe
Mendexa	*mendexar*	***Mendexa***
Iturreta		Iturreta
Leagi		Leagi
Likoa		Likona
Zelaia, -a		Zelaia
Morga	*morgar*	***Morga***
Andra Mari		Andra-Mari
Eskerika		Eskerikas
Ganbe		Gambe
Meaka		Meaka
Meakaur		Meakaur
Morgaondo		Morgaondo
Oñarte		Oñarte
Mundaka	*mundakar*	***Mundaka***
Arketa-Aranburu		Arketas-Aranburu
Mundaka		Mundaka
Portuondo-Basaran		Portuondo-Basaran
Mungia	*mungiar*	***Mungia***
Andekoa, -a		Andeko
Atela		Atela
Atxuri		Atxuri
Basozabal		Basozabal
Belako		Belako
Berreaga		Berreaga-Mendi
Billela		Billela
Elgezabal		Elgezabal
Emerando		Emerando
Iturribaltzaga		Iturribaltzaga
Larrauri		Larrauri
Larrauri-Markaida		Larrauri-Markaida
Laukariz		Laukariz

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Llona		Llona
Markaida		Markaida
Marutxaga		Marutxaga
Maurola		Maurolas
Mungia		Mungia
Trobika		Trobika
Zabalondo		Zabalondo
Munitibar-Arbatzegi-Gerrikaitz	*munitibartar*	***Munitibar-Arbatzegi-Gerrikaitz***
Berreño		Berreño
Gerrika		Gerrika
Gerrikaitz		Gerrikaitz
Arbatzegi-Munitibar		Munitibar
Totorika		Totorika
Murueta	*muruetar* *	***Murueta***
Murueta		Murueta
Muskiz	*muskiztar*	***Muskiz***
Cobaron		Kobaron
Pobeña		Pobeña
Rigada		Rigada (La)
San Juan Muskiz		San Juan
San Julian		San Julian
Santelices		Santelices
Muxika	*muxikar*	***Muxika***
Agirre		Agirre
Aiuria		Ajuria
Amona		Amona
Areatza		Ariatza
Astelarra		Astelarra
Barandika		Barandika
Berroia		Berrojaz
Burdaria		Burdarias
Esturu		Esturo
Gorozika		Gorozika
Ibarruri		Ibarruri
Irazabal		Izebal
Kurtzero		Kurtzero (Ugarte)
Landotz		Landotz
Maguma		Maguna
Muniketa		Muniketa
Oka		Oka
Ordorika		Ordorika
Ormaetxe		Ormaetxe
Pozueta		Pozueta
Muxika-San Roman		San Roman
Txakala		Txakale

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Ugarte		Ugarte
Ugartegoikoa, -a		Ugarte Goikoa
Unda		Unda
Undagoitia, -a		Untxigoiti
Usparitxa		Usparitxa
Zabala		Zabale
Zilloiz		Zilloniz
Zugastieta		Zugastieta
Nabarniz	*nabarniztar* *	***Nabarniz***
Elexalde Nabarniz (1)		Elejalde
Ikazurieta		Ikazurieta
Intxaurraga		Intxaurraga
Lekerika		Lekerika
Merika		Merika
Uribarri-Zabaleta		Uribarri-Zabaleta
Ondarroa	*ondarrutar* =	***Ondarroa***
Ondarroa		Ondarroa
Orozko	*orozkoar* =	***Orozko***
Arbaitza		Arbaiza
Bengoetxea, -a		Bengoetxea
Gallartu		Gallartu
Ibarra, -a		Ibarra
Murueta		Murueta
Albizuelexaga (San Martin)		San Martin
Urigoiti		Urigoiti
Zubiaur		Zubiaur
Ortuella	*ortuellar*	***Ortuella***
Cadegal		Cadegal
Nocedal		Nocedal
Orconera		Orconera (La)
Ortuella		Ortuella
Triano		Triano
Urioste		Urioste
Otxandio	*otxandiar*	***Otxandio***
Andaparaluzeta		Anteparaluzeta
Mekoleta		Mekoleta
Otxandio		Otxandio
Plentzia	*plentziar*	***Plentzia***
Berreaga		Berreaga
Isuskitza		Isuzkiza
Plentzia		Plentzia
Saratxaga		Saratxaga
Txipio		Txipio
Portugalete	*portugaletetar*	***Portugalete***
Portugalete		Portugalete

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Santurtzi	*santurtziar*	***Santurtzi***
Balparda		Balparda
Santurtzi		Santurtzi
Villar		Villar (El)
Sestao	*sestaoar*	***Sestao***
Sestao		Sestao
Sondika	*sondikoztar* *	***Sondika***
Basozabal	Basozabal	
Izartza		Izartza
Landa		Landa
Zangroiz		Zangroiz
Sopela	*sopeloztar*	***Sopelana***
Moreaga		Moreaga
Ugeraga		Ugeraga
Sopuerta, Garape	*sopuertar* =	***Sopuerta***
Alen		Alen
Arenao		Arenao (El)
Avellaneda		Avellaneda
Baluga		Baluga (La)
Olabarrieta		Barrietas (Las)
Bezi		Beci
Castaño		Castaño (El)
Jarralta		Jarralta
Mercadillo		Mercadillo
Muñecas, Las		Muñecas (Las)
Ribas, Las		Ribas (Las)
Carral		San Martín de Carral
Sukarrieta	*sukarrietar*	***Sukarrieta***
Abiña		Abiñako Andoni Deunaren
Kanala, -a		Kanala
Sukarrieta		Sukarrieta
Txatxarramendi		Txatxarramendi
Trapagaran	*trapagar*	***Valle de Trápaga/Trapagaran***
Zugaztieta		Arboleda (La)
Durañona *		Durañona
Elguero		Elguero
Galindo-Salcedillo		Galindo-Salcedillo
Burtzako		Matamoros-Burzaco
Parkotxa-Barrionuevo		Parcocha-Barrionuevo
Larreineta		Reineta (La)
Trapaga-Causo		Trapaga-Causo
Ugarte		Ugarte
Trapagaran		Valle de Trapaga/Trapagaran
Turtzioz	*turtzioztar*	***Trucios/Turtzioz***
Cueto		Cueto

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Gordon		Gordón
Romaña		Iglesia (la)
Pando		Pando
Ubide	*ubidear*	***Ubide***
Magdalena		Magdalena
Ubide		San Juan
Ugao	*ugaotar*	***Ugao-Miraballes***
Basakoetxea, -a		Basakoetxe
Markio		Markio
Ugao		Ugao-Miraballes
Urduliz	*urduliztar*	***Urduliz***
Dobaran		Dobaran
Elortza		Elortza
Landa		La Campa
Mendiondo		Mendiondo
Zalbidea, -a		Zalbides
Urduña	*urduñar*	***Orduña***
Belandia		Belandia
Villañoko esparrua		Bilañoko Esparrua/Cerca de Villaño
Lendoñobeiti		Lendoño de Abajo
Lendoñogoiti		Lendoño de Arriba
Mendeika		Mendeika
Urduña		Orduña
Zaldibar	*zaldibartar*	***Zaldibar***
Eitzaga		Eitzaga
Gazaga		Gazaga
Goierri		Goierri
Zaldibar		Zaldibar
Zalla	*zallar*	***Zalla***
Aranguren		Aranguren
Herrera		Herrera (La)
Mimetiz		Mimetiz
Otxaran		Ocharan
Sollano-Llantada		Sollano-Llantada
Zamudio	*zamudioztar* *	***Zamudio***
Aranoltza (San Antolin)		Aranoltza-San Antolin
Arteaga (San Martin)		Arteaga-San Martin
Geldo		Geldo
Ugaldeguren (Santimami)		Santimami
Zaratamo	*zaratamoztar*	***Zaratamo***
Arkotxa		Arcocha
Burbustu-Altamira		Burbustu-Altamira
Gutiolo		Gutiolo
Moiordin-Barrondo		Moyordin-Barrondo
Zaratamo		Zaratamo

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Zeanuri	*zeanuriztar*	***Zeanuri***
Altzuaga		Altzuaga
Altzusta		Altzusta
Asterria, -a		Asterria
Ibarguen		Ibarguen
Ipiñaburu		Ipiñaburu
Otzerinmendi		Otzerimendi
Elexondo		Plaza
Undurraga		Undurraga
Uribe		Uribe
Zeberio	*zeberioztar*	***Zeberio***
Ametzola		Amezola
Aresandiaga		Aresandiaga
Argiñao		Argiñano
Areiltza-Olatzar		Ariltza-Olatzar
Arkulanda		Arkulanda
Ermitabarri-Ibarra, -a		Ermitabarri-Ibarra
Gezala		Gezala
Solatxi		Solatxi
Uriondo		Uriondo
Zubialde		Zubialde
Zierbena	*zierbenar*	***Zierbena***
Arena		Arena, La
Aldapa		Cuesta (La)-Aldapa
Cardeo		Kardeo
Portua, -a		Puerto (El)
San Mames		San Mamés
Valle		Valle
Zornotza	*zornotzar*	***Amorebieta-Etxano***
Aldana		Aldana
Zornotza		Amorebieta
Astepe		Astepe
Autzagana, -a		Autzagane
Bernagoitia, -a		Bernagoitia
Boroa		Boroa
Etxano		Etxano
Euba		Euba
Oromiño		Oromiño
Dudea		San Miguel
Gipuzkoa		
Abaltzisketa	*abaltzisketar*	***Abaltzisketa***
Abaltzisketa		Abaltzisketa
Aduna	*adunar*	***Aduna***
Aduna		Aduna

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Aia	*aiar*	***Aia***
Aia		Aia
Altzolarats		Altzola
Andatza		Andatza
Arrutiegia, -a		Arrutiegia
Elkano		Elkano
Etxetaballa		Etxetaballa
Iruretaegia, -a		Iruretaegia
Kurpidea, -a		Kurpidea
Laurgain		Laurgain
Olaskoagaegia, -a		Olaskoegia
Santiago Errioa, -a		Santio Erreka
Urdaneta		Urdaneta
Aizarnazabal	*aizarnazabaldar*	***Aizarnazabal***
Aizarnazabal		Aizarnazabal
Etxabe		Etxabe
Etxezarreta		Etxezarreta
Mugitzagaina, -a		Mendi-Txiki
Zeatz		Zehatz
Zubialdea, -a		Zubialde
Albiztur	*albizturtar*	***Albiztur***
Albiztur		Albiztur
Alegia	*alegiar*	***Alegia***
Alegia		Alegia
Errotaldea, -a		Errotaldea
Langaurrealdea, -a		Langaurrealdea
Alkiza	*alkizar*	***Alkiza***
Alkiza		Alkiza
Altzaga	*altzagar* *	***Altzaga***
Altzaga		Altzaga
Altzo	*altzotar*	***Altzo***
Altzo		Altzo
Amezketa	*amezketar*	***Amezketa***
Amezketa		Amezketa
Ergoiena, -a		Ergoiena
Ugarte		Ugarte
Andoain	*andoaindar*	***Andoain***
Andoain		Andoain
Buruntza		Buruntza
Goiburu		Goiburu
Leizotz		Leizotz
Sorabilla		Sorabilla
Anoeta	*anoetar*	***Anoeta***
Anoeta		Anoeta

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Antzuola	*antzuolar*	***Antzuola***
Antzuola		Antzuola
Arama	*aramar*	***Arama***
Arama		Arama
Aretxabaleta	*aretxabaletar*	***Aretxabaleta***
Aozaratza		Aozaratza
Apotzaga-Etxebarri		Apotz-Etxebarri
Areantza		Areantza
Aretxabaleta		Aretxabaleta
Arkarazo		Arkarazo
Galartza		Galartza
Goroeta		Goroeta
Izurieta		Izurieta
Larrino		Larrino
Oro		Oro
Arrasate	*arrasatear*	***Arrasate/Mondragón***
Arrasate		Arrasate edo Mondragón
Bedoña		Bedoña
Garagartza		Garagartza
Gesalibar		Gesalibar
Meatzerreka		Meatzerreka
Udala		Udala
Asteasu	*asteasuar*	***Asteasu***
Asteasu		Asteasu
Beballea, -a		Beballara
Elizmendi		Elizmendi
Errekaballea, -a		Errekaballara
Goiballea, -a		Goiballara
Upazan		Upazan
Astigarraga	*astigarrar* *	***Astigarraga***
Astigarraga		Astigarraga
Ataun	*ataundar*	***Ataun***
Aia Ataun		Aia
Ataun		Ataun
Arrate (San Gregorio)		San Gregorio
Elbarren (San Martin)		San Martin
Azkoitia, -a	*azkoitiar*	***Azkoitia***
Arrietamendi		Arrieta-Mendi
Azkoitia, -a		Azkoitia
Izarraitz		Izarraitz
Ormaolamendi		Ormaola-Mendi
Azpeitia, -a	*azpeitiar*	***Azpeitia***
Azpeitia, -a		Azpeitia
Loiola		Loiola
Nuarbe		Nuarbe

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Urrestilla		Urrestilla
Baliarrain	*baliarraindar* *	***Baliarrain***
Baliarrain		Baliarrain
Beasain	*beasaindar*	***Beasain***
Altamira		Altamira
Antzizar		Antzizar
Aratz-Matxinbenta		Aratz-Matxinbenta
Arriaran		Arriaran
Astigarreta		Astigarreta
Beasain		Beasain
Beasainmendi		Beasainmendi
Garin		Garin
Gudugarreta		Gudugarreta
Loinatz		Loinatz
Salbatore		Salbatore
Ugartemendi		Ugartemendi
Beizama	*beizamar*	***Beizama***
Beizama		Beizama
Belauntza	*belauntzar*	***Belauntza***
Belauntza		Belauntza
Berastegi	*berastegiar*	***Berastegi***
Berastegi		Berastegi
Eldua, -a		Eldua
Bergara	*bergarar*	***Bergara***
Angiozar		Angiozar
Basalgo		Basalgo
Bergara		Bergara
Elorregi		Elorregi
Elosua, -a		Elosu
Osintxu		Osintxu
Ubera		Ubera
Berrobi	*berrobitar*	***Berrobi***
Berrobi		Berrobi
Bidania-Goiatz	*bidaniar, goiaztar*	***Bidegoyan***
Bidania, -a		Bidania
Goiatz		Goiatz
Deba	*debar*	***Deba***
Deba		Deba
Itziar		Itziar
Lastur		Lastur
Donostia	*donostiar*	***Donostia-San Sebastián***
Añorga		Añorga
Donostia		Donostia/San Sebastián
Igeldo		Igeldo
Landerbaso		Landarbaso

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Zubieta		Zubieta
Eibar	*eibartar*	***Eibar***
Aginaga		Aginaga
Arrate		Arrate
Eibar		Eibar
Maltzaga		Maltzaga
Elduain	*elduaindar*	***Elduain***
Elduain		Elduain
Elgeta	*elgetar*	***Elgeta***
Elgeta		Elgeta
Elgoibar	*elgoibartar*	***Elgoibar***
Altzola		Alzola
Elgoibar		Elgoibar
Sallobente-Ermuaran		San Lorentzo
Aiastia (San Migel)		San Migel
Idotorbe (San Pedro)		San Pedro
Azkue (San Roke)		San Roke
Errenteria	*errenteriar*	***Errenteria***
Errenteria		Errenteria
Errezil	*errezildar*	***Errezil***
Artzalluz		Artzailuz
Erdoizta		Erdoizta
Errezil		Errezil
Ezama		Ezama
Ibarbia		Ibarbia
Letea, -a		Letea
Argisain (Santa Marina)		Santa Marina
Eskoriatza	*eskoriatzar*	***Eskoriatza***
Apotzaga		Apotzaga
Bolibar		Bolibar-Ugazua
Eskoriatza		Eskoriatza
Gellao		Gellao
Marin		Marin
Mazmela		Mazmela
Mendiola		Mendiola
Zarimutz		Zarimutz
Ezkio-Itsaso	*ezkiotar, itsasoar*	***Ezkio-Itsaso***
Ezkio		Ezkio
Itsaso		Itsaso
Itsaso-Alegia		Itsaso-Alegia
Mandubia, -a		Mandubia
Aratz-Matxinbenta		Matximenta
Anduaga (Santa Lutzia)		Santa Lutzi-Anduaga
Gabiria	*gabiriar*	***Gabiria***
Alegia		Alegia

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Aztiria, -a		Aztiria
Gabiria		Gabiria
Gaintza	*gaintzar*	***Gaintza***
Gaintza		Gaintza
Gaztelu	*gaztelutar* *	***Gaztelu***
Gaztelu		Gaztelu
Getaria	*getariar*	***Getaria***
Askizu		Askizu
Eitzaga		Eitzaga
Getaria		Getaria
Meaga		Meaga
San Prudentzio		San Prudentzio
Hernani	*hernaniar*	***Hernani***
Akerregi		Akerregi
Epela, -a		Epele
Ereñotzu		Ereñozu
Eziago		Eziago
Hernani		Hernani
Jauregi		Jauregi
Martindegi		Martindegi
Osinaga		Osiñaga
Pagoaga		Pagoaga
Santa Barbara		Santa Barbara
Zikuñaga		Zikuñaga
Hernialde	*hernialdetar*	***Hernialde***
Hernialde		Hernialde
Hondarribia, -a	*hondarribiar*	***Hondarribia***
Akartegi		Akartegi
Amute		Amute
Arkolla		Arkoll
Hondarribia, -a		Hondarribia
Jaitzubia, -a		Jaizubia
Kosta		Kosta
Mendelu		Mendelu
Gornutz (Montaña)		Montaña
Portua, -a		Portua
Zimizarga		Semisarga
Ibarra	*ibartar*	***Ibarra***
Ibarra		Ibarra
Idiazabal	*idiazabaldar*	***Idiazabal***
Idiazabal		Idiazabal
Urtsuaran		Ursuaran
Ikaztegieta	*ikaztegietar* *	***Ikaztegieta***
Ikaztegieta		Ikaztegieta

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Irun	*irundar*	***Irun***
Bidasoa		Bidasoa
Irun		Irun
Irura	*irurar*	***Irura***
Irura		Irura
Itsasondo	*itsasondoar*	***Itsasondo***
Itsasondo		Itsasondo
Larraul	*larrauldar*	***Larraul***
Larraul		Larraul
Lasarte-Oria	*lasartetar* *	***Lasarte-Oria***
Atsobakar		Atsobakar
Larrekoetxea, -a		Larrekoetxe
Lasarte		Lasarte
Oria		Oria
Lazkao	*lazkaotar*	***Lazkao***
Lazkao		Lazkao
Lazkaomendi		Lazkaomendi
Senpere		Senpere
Zubierreka		Zubierreka
Leaburu	*leaburuar*	***Leaburu***
Leaburu		Leaburu
Txarama		Txarama
Legazpi	*legazpiar*	***Legazpi***
Brinkola		Brinkola
Legazpi		Legazpi
Telleriarte		Telleriarte
Legorreta	*legarretar*	***Legorreta***
Legorreta		Legorreta
Leintz Gatzaga	*gatzagar*	***Leintz-Gatzaga***
Leintz Gatzaga		Leintz-Gatzaga
Lezo	*lezoar*	***Lezo***
Lezo		Lezo
Lizartza	*lizartzar*	***Lizartza***
Lizartza		Lizartza
Mendaro	*mendaroar* *	***Mendaro***
Azpilgoeta		Azpilgoeta
Garagartza		Garagartza
Mendarozabal		Mendarozabal
Plaza		Plaza
Mutiloa	*mutiloar*	***Mutiloa***
Mutiloa		Mutiloa
Mutriku	*mutrikuar*	***Mutriku***
Artzainerreka		Artzain Erreka
Astigarribia		Astigarribia
Galdoa		Galdona

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Ibiri		Ibiri
Laranga		Laranga
Mijoa, -a		Mijoa
Mizkia		Mizkia
Mutriku		Mutriku
Olabarrieta		Olabarrieta
Olatz		Olatz
Oiartzun	*oiartzuar*	***Oiartzun***
Altzibar-Karrika		Altzibar eta Karrika
Arditurri		Arditurri
Arragua		Arragua
Elizalde		Elizalde
Ergoien		Ergoien
Iturriotz		Iturriotz
Ugaldetxo		Ugaldetxo
Olaberria, -a	*olaberritar*	***Olaberria***
Olaberria, -a		Olaberria
Ihurre		Yurre
Oñati	*oñatiar*	***Oñati***
Arantzazu		Arantzazu
Araotz		Araotz
Berezao		Berezao
Garagaltza		Garagaltza
Garibai		Garibai
Goribar		Goribar
Larraña		Larraña
Lezesarri		Lezesarri
Murgia, -a		Murgia
Olabarrieta		Olabarrieta
Oñati		Oñati
Santxolopeztegi		Santxolopetegi
Torreauzo		Torreauzo
Uribarri		Uribarri
Urrexola		Urruxola
Zañartu		Zañartu
Zubillaga		Zubillaga
Ordizia	*ordiziar*	***Ordizia***
Ordizia		Ordizia
Orendain	*orendaindar* *	***Orendain***
Orendain		Orendain
Orexa	*orexar*	***Orexa***
Orexa		Orexa
Orio	*oriotar*	***Orio***
Orio		Orio

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Ormaiztegi	*ormaiztegiar*	***Ormaiztegi***
Ormaiztegi		Ormaiztegi
Pasaia	*pasaitar*	***Pasaia***
Pasai Antxo		Pasai Antxo
Pasai Donibane		Pasai Donibane
Pasai San Pedro		Pasai San Pedro
Segura	*segurar*	***Segura***
Segura		Segura
Soraluze	*soraluzetar*	***Soraluze/Placencia de las Armas***
Soraluze		Soraluze/Placencia de las Armas
Tolosa	*tolosar*	***Tolosa***
Aldaba		Aldaba
Auzotxikia, -a		Auzotxikia
Bedaio		Bedaio
Montezkue		Montezkue
Ihurre (San Blas)		San Blas
Laskoain (San Esteban)		San Esteban
Ezama (Santa Lutzia)		Santa Luzi
Tolosa		Tolosa
Urkizu		Urkizu
Usabal		Usabal
Urnieta	*urnietar*	***Urnieta***
Urnieta		Urnieta
Urretxu	*urretxuar*	***Urretxu***
Urretxu		Urretxu
Usurbil	*usurbildar*	***Usurbil***
Aginaga		Aginaga
Kalezar		Kalezar
Txikierdi		Txikierdi
Urdaiaga		Urdaiaga
Usurbil		Usurbil
Zubieta		Zubieta
Villabona-Amasa	*billabonatar,*	***Villabona-Amasa***
Amasa		Amasa
Villabona		Villabona
Zaldibia	*zaldibiar*	***Zaldibia***
Zaldibia		Zaldibia
Zarautz	*zarautztar*	***Zarautz***
Aitza		Aitza
Elkano		Elkano
Urteta		Urteta
Zarautz		Zarautz
Zegama	*zegamar*	***Zegama***
Arrieta		Arrieta
Barrenaldea, -a		Barren-Aldea
Goialdea, -a		Goialdea
Olaran		Olaran

Euskal izena	*Herritarra*	*Izen ofiziala 1998*
Zegama		Zegama
Zerain	*zeraindar*	***Zerain***
Zerain		Zerain
Zestoa	*zestoar*	***Zestoa***
Aizarna		Aizarna
Arroabea, -a		Arroa Bekoa
Arroagoia, -a		Arroa Goikoa
Endoia		Endoia
Iraeta		Iraeta
Lasao		Lasao
Zestoa		Zestoa
Zizurkil	*zizurkildar*	***Zizurkil***
Elbarrena, -a		Elbarrena
Zizurkil		Zizurkil
Zumaia	*zumaiar*	***Zumaia***
Artadi		Artadi
Oikia		Oikia
Zumaia		Zumaia
Zumarraga	*zumarragar*	***Zumarraga***
Aginaga		Aginaga
Zumarraga		Zumarraga

(1) Izena ofizialtzeko eta Udalerria zehaztea komeni denerako, bestelako erabileretan izen soila (Udalerria kenduta) gomendatzen da.
Únicamente con fines de oficialización y aquellos casos en los que sea conveniente especificar el Municipio, en el resto de los casos se recomienda el nombre sin mención del Municipio.

Euskal Autonomia Erkidegoko Biztanle-Entitateak/ Entidades de Población de la Comunidad Autónoma Vasca

2000-XI-16

Mikel Gorrotxategi,
académico correspondiente
y secretario de la Comisión de Onomástica

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
ARABA		
Aberasturi	Aberasturi	*Gasteiz*
Abetxuku	Abetxuko	*Gasteiz*
Abezia	Abezia	*Urkabustaiz*
Abornikano *	Abornikano	*Urkabustaiz*
Acebedo	Acebedo	*Gobiaran*
Adana	Adana	*Donemiliaga*
Agiñaga	Aguíñiga	*Aiara*
Agurain	Salvatierra/Agurain	*Agurain*
Akosta	Acosta/Okoizta	*Zigoitia*
Alaitza	Alaiza	*Iruraitz-Gauna*
Alangua	Alangua	*Agurain*
Albeiz	Albeniz	*Asparren*
Alcedo	Alcedo	*Lantaron*
Alda	Alda	*Harana*
Aletxa	Alecha	*Arraia-Maeztu*
Aloria	Aloria	*Amurrio*
Altube	Altube	*Zuia*
Altzaga	Alzaga	*Aramaio*
Amarita	Amarita	*Gasteiz*
Ametzaga Asparrena (1)	Amézaga de Asparrena	*Asparren*
Ametzaga Zuia (1)	Ametzaga (Zuia)	*Zuia*
Amurrio	Amurrio	*Amurrio*
Anda	Anda	*Kuartango*
Andagoia, -a	Andagoya	*Kuartango*
Andetxa	Antezana de Foronda	*Gasteiz*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Andoin	Andoin	*Asparren*
Andollu	Andollu	*Gasteiz*
Añes	Añes	*Aiara*
Angostina	Angostina	*Bernedo*
Antezana	Antezana de la Ribera	*Erriberagoitia, -a*
Antoñana	Antoñana	*Kanpezu*
Añua	Añua	*Burgelu* *
Anuzita	Anúcita	*Erriberagoitia, -a*
Aperregi	Aperregi	*Zuia*
Apinaiz	Apellaniz	*Arraia-Maeztu*
Apodaka	Apodaka	*Zigoitia*
Apregindana *	Apreguindana	*Urkabustaiz*
Aprikano *	Aprícano	*Kuartango*
Araia	Araia	*Asparren*
Arangiz	Aranguiz	*Gasteiz*
Arbigano	Arbigano	*Erriberagoitia,*
Arbulu	Arbulo	*Burgelu* *
Areatza	Arenaza	*Arraia-Maeztu*
Arespalditza	Respaldiza/Arespalditza	*Aiara*
Aretxabaleta Gasteiz (1)	Arechavaleta	*Gasteiz*
Aretxaga	Arechaga	*Zuia*
Arexola	Arexola	*Aramaio*
Argandoña	Argandoña	*Gasteiz*
Argomaiz	Argómaniz	*Burgelu* *
Ariniz *	Ariñez	*Gasteiz*
Arkaia	Arcaya	*Gasteiz*
Arkauti	Arcaute	*Gasteiz*
Arluzea	Arluzea	*Bernedo*
Armentia Gasteiz (1)	Armentia	*Gasteiz*
Armiñón	Armiñón	*Armiñón*
Arraga	Arraga	*Aramaio*
Arreo	Arreo	*Erriberagoitia, -a*
Arriaga	Arriaga	*Gasteiz*
Arriano *	Arriano	*Kuartango*
Arrieta	Arrieta	*Iruraitz-Gauna*
Arriola Aramaio (1)	Arriola	*Aramaio*
Arriola Asparren (1)	Arriola	*Asparren*
Arrizabalaga *	Arrizala	*Agurain*
Arroiabe	Arroiabe	*Arratzu-Ubarrundia*
Artatza	Artaza/Artatza	*Erriberagoitia, -a*
Artatza Foronda	Artaza Foronda	*Gasteiz*
Artomaña	Artomaña	*Amurrio*
Artxua	Archúa	*Kuartango*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Artziniega	Artziniega	*Artziniega*
Arzubiaga	Arzubiaga	*Arratzu-Ubarrundia*
Asa	Assa	*Lantziego*
Askartza Gasteiz (1)	Ascarza	*Gasteiz*
Astúlez	Astúlez	*Gobiaran*
Atauri	Atauri	*Arraia-Maeztu*
Atiega	Atiega/Atiaga	*Añana*
Audikana	Audikana	*Barrundia, -a*
Axkoeta	Escota	*Axkoeta*
Axpuru	Aspuru/Axpuru	*Donemiliaga*
Azazeta	Azáceta	*Arraia-Maeztu*
Azilu	Acilu	*Iruraitz-Gauna*
Azkoaga	Azkoaga	*Aramaio*
Aztegieta	Asteguieta	*Gasteiz*
Bachicabo	Bachicabo	*Gobiaran*
Barajuen	Barajuen	*Aramaio*
Baranbio	Baranbio	*Amurrio*
Baroja	Baroja	*Urizaharra*
Barria	Barria	*Donemiliaga*
Barrio	Barrio	*Gobiaran*
Barrón	Barrón	*Erriberagoitia, -a*
Barrundia, -a	Barrundia	*Barrundia, -a*
Basabe	Basabe	*Gobiaran*
Basquiñuelas	Basquiñuelas	*Erriberagoitia, -a*
Bastida	Labastida	*Bastida*
Bellojín	Bellojín	*Gobiaran*
Beluntza	Beluntza	*Urkabustaiz*
Beotegi	Beotegui	*Aiara*
Berantevilla	Berantevilla	*Berantevilla*
Bergantzu	Berganzo	*Zanbrana*
Bergonda	Bergüenda	*Lantaron*
Bernedo	Bernedo	*Bernedo*
Berrikano *	Berrikano	*Zigoitia*
Berrozi	Berrozi	*Bernedo*
Berroztegieta	Berrosteguieta	*Gasteiz*
Betolatza	Betolaza	*Arratzu-Ubarrundia*
Betoñu	Betoño	*Gasteiz*
Bikuña	Vicuña	*Donemiliaga*
Billar	Elvillar/Bilar	*Bilar*
Billatxika *	Villachica	*Okondo*
Biloda	Villodas	*Iruña Oka*
Biloria	Viloria	*Erriberagoitia, -a*
Binasperi	Viñaspre	*Lantziego*
Birgarabarren	Vírgala Menor/Birgara Barren	*Arraia-Maeztu*
Birgaragoien	Vírgala Mayor/Birgara Goien	*Arraia-Maeztu*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Bitoriano *	Bitoriano	*Zuia*
Bolibar	Bolívar	*Gasteiz*
Bóveda	Bóveda	*Gobiaran*
Bujanda	Bujanda	*Kanpezu*
Buradon Gatzaga	Salinillas de Buradón	*Bastida*
Burgo (Burgelu)	Elburgo	*Burgelu* *
Buruaga	Buruaga	*Zigoitia*
Caicedo-Sopeña	Caicedo-Sopeña	*Erriberagoitia, -a*
Caicedo-Yuso	Caicedo-Yuso	*Lantaron*
Campijo	Campijo	*Artziniega*
Campillar	Campillar (El)	*Guardia*
Castillo-Sopeña	Castillo-Sopeña	*Erriberagoitia, -a*
Corro	Corro	*Gobiaran*
Dallo	Dallo	*Barrundia, -a*
Delika	Delika	*Amurrio*
Domaikia	Domaikia	*Zuia*
Done Bikendi Harana (1)	San Vicente de Arana/ Done Bikendi Harana	*Harana*
Dulantzi	Alegría	*Dulantzi*
Dura	Durana	*Arratzu-Ubarrundia*
Durruma	San Román de San Millán	*Donemiliaga*
Durruma Kanpezu	San Román de Campezo	*Bernedo*
Egilatz	Eguilaz/Egilatz	*Donemiliaga*
Egileor	Egileor	*Agurain*
Egileta	Eguileta	*Dulantzi*
Egino	Egino	*Asparren*
Ehari	Ali	*Gasteiz*
Ekora	Yécora	*Ekora*
Elgea, -a	Elgea	*Barrundia, -a*
Elorriaga	Elorriaga	*Gasteiz*
Elortza	Leorza	*Arraia-Maeztu*
Elosua, -a	Elosu	*Legutiano*
Eltziego	Elciego	*Eltziego*
Erbi	Erbi	*Aiara*
Erdoñana	Ordoñana/Erdoñana	*Donemiliaga*
Erentxun	Erenchun	*Iruraitz-Gauna*
Eribe	Eribe	*Zigoitia*
Erretana *	Retana	*Gasteiz*
Erroeta *	Onraita	*Arraia-Maeztu*
Erroitegi	Róitegui	*Arraia-Maeztu*
Escanzana	Escanzana	*Berantevilla*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Eskibel	Eskibel	*Gasteiz*
Espejo	Espejo	*Gobiaran*
Estarroa	Estarrona	*Gasteiz*
Estavillo	Estavillo	*Armiñón*
Estibaliz	Estibaliz	*Gasteiz*
Etura	Etura	*Barrundia, -a*
Etxabarri Dibiña	Etxabarri-Ibiña	*Zigoitia*
Etxabarri Kuartango (1)	Etxabarri-Kuartango	*Kuartango*
Etxabarri-Urtupiña	Etxabarri-Urtupiña	*Barrundia, -a*
Etxaguen	Etxaguen	*Aramaio*
Etxaguen Zigoitia (1)	Etxaguen (Zigoitia)	*Zigoitia*
Etxegoien	Echegoyen	*Aiara*
Ezkerekotxa	Ezquerecocha	*Iruraitz-Gauna*
Faidu	Faido	*Urizaharra*
Fontecha	Fontecha	*Lantaron*
Foronda	Foronda	*Gasteiz*
Fresneda	Fresneda	*Gobiaran*
Galarreta	Galarreta	*Donemiliaga*
Gamarra	Gamarra Mayor/Gamarra Nagusia	*Gasteiz*
Gamarragutxia, -a	Gamarra Menor	*Gasteiz*
Gamiz	Gamiz	*Gasteiz*
Gantzaga	Gantzaga	*Aramaio*
Garaio	Garaio	*Barrundia, -a*
Gardelegi	Gardelegi	*Gasteiz*
Gasteiz	Vitoria/Gasteiz	*Gasteiz*
Gauna	Gauna	*Iruraitz-Gauna*
Gazeo	Gazeo	*Iruraitz-Gauna*
Gazeta	Gáceta	*Burgelu* *
Gaztelu	Castillo/Gaztelu	*Gasteiz*
Gebara	Guevara	*Barrundia, -a*
Gereña	Guereña	*Gasteiz*
Gereñu	Guereñu	*Iruraitz-Gauna*
Gesaltza Añana (1)	Salinas de Añana/Gesaltza-Añana	*Añana*
Gillarte	Guillarte	*Kuartango*
Gillerna	Guillerna/Gilierna	*Zuia*
Ginea	Guinea	*Gobiaran*
Gobeu	Gobeo	*Gasteiz*
Goiain	Gojain	*Legutiano*
Goiuri-Ondona *	Goiuri-Ondona	*Urkabustaiz*
Gometxa	Gomecha	*Gasteiz*
Gopegi	Gopegui	*Zigoitia*
Gordeliz	Gordeliz	*Artziniega*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Gordoa	Gordoa	*Asparren*
Gorrebusto	Barriobusto	*Oion*
Guardia (Biasteri)	Laguardia	*Guardia*
Gurendes	Gurendes-Quejo	*Gobiaran*
Heredia	Heredia	*Barrundia, -a*
Hereña	Hereña	*Erriberagoitia, -a*
Hermua, -a	Hermua	*Barrundia, -a*
Ibaguen	Ibagüen	*Aiara*
Ibarguren	Ibarguren	*Asparren*
Ibarra, -a	Ibarra	*Aramaio*
Ibisate	Ibisate	*Arraia-Maeztu*
Igaegi	Igay	*Erriberabeitia, -a*
Ihurre	Yurre	*Gasteiz*
Ilarduia	Ilarduia	*Asparren*
Ilarratza	Ilárraza	*Gasteiz*
Inoso	Inoso	*Urkabustaiz*
Iñurrieta *	Iñúrrita	*Kuartango*
Irabien *	Irabien	*Okondo*
Iturrieta	Iturrieta	*Agurain*
Ixona	Hijona/Ixona	*Burgelu **
Izarra	Izarra	*Urkabustaiz*
Izartza	Izartza	*Bernedo*
Izoria	Izoria	*Aiara*
Jandiola	Jandiola	*Okondo*
Jauregi	Jáuregui	*Iruraitz-Gauna*
Jokano *	Jokano	*Kuartango*
Jugo	Jugo	*Zuia*
Jundiz	Jundiz	*Gasteiz*
Jungitu	Junguitu	*Gasteiz*
Karanka	Caranca	*Gobiaran*
Karkamu	Cárcamo	*Gobiaran*
Katadiano *	Catadiano	*Kuartango*
Kexaa	Quejana	*Aiara*
Kintana *	Quintana	*Bernedo*
Komunioi	Comunión	*Lantaron*
Kontrasta	Contrasta	*Harana*
Korres	Corres	*Arraia-Maeztu*
Kripan	Kripan	*Kripan*
Krispiña	Crispijana/Krispiñana	*Gasteiz*
Labraza	Labraza	*Oion*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Lacervilla	Lacervilla	*Berantevilla*
Lacorzana *	Lacorzana	*Armiñón*
Lacorzanilla *	Lacorzanilla	*Berantevilla*
Lagran	Lagran	*Lagran*
Lahoz	Lahoz	*Gobiaran*
Lalastra	Lalastra	*Gobiaran*
Laminoriako Erret Harana, -a	Real Valle de Laminoria/ Nanclares de Ganboa	*Arraia-Maeztu Laminoriako Erret Harana*
Landa	Landa	*Arratzu-Ubarrundia*
Langara Ganboa	Langara-Ganboa/ Nanclares de Ganboa	*Arratzu-Ubarrundia*
Langarika	Langarica	*Iruraitz-Gauna*
Langraiz Oka *	Nanclares de la Oca	*Iruña Oka*
Lantziego	Lanciego/Lantziego	*Lantziego*
Lapuebla de Labarca	Lapuebla de Labarca	*Lapuebla de*
Larrazkueta	Larrazketa	*Urkabustaiz*
Larrea	Larrea	*Barrundia, -a*
Larrinbe	Larrinbe	*Amurrio*
Larrinoa	Larrinoa	*Zigoitia*
Lasarte	Lasarte	*Gasteiz*
Lasierra	Lasierra	*Erriberagoitia, -a*
Laudio	Llodio	*Laudio*
Legarda	Legarda	*Gasteiz*
Legutiano	Legutiano	*Legutiano*
Lekamaña	Lekamaña	*Amurrio*
Lermanda	Lermanda	*Gasteiz*
Letona	Letona	*Zigoitia*
Lexartzu	Lejarzo	*Aiara*
Leza	Leza	*Leza*
Lezama	Lezama	*Amurrio*
Leziñana	Leciñana del Camino	*Lantaron*
Leziñana Oka	Leciñana de la Oca	*Erriberagoitia, -a*
Llanteno	Llanteno	*Aiara*
Lopida	Lopidana	*Gasteiz*
Lotza	Loza	*Urizaharra*
Lubinao	Lubiano	*Gasteiz*
Luiaondo	Luyando	*Aiara*
Lukiano *	Luquiano	*Zuia*
Luku	Luko	*Arratzu-Ubarrundia*
Luna	Luna	*Kuartango*
Luxo	Lujo	*Aiara*
Luzuriaga	Luzuriaga	*Donemiliaga*
Madaria	Madaria	*Aiara*
Maeztu	Maestu	*Arraia-Maeztu*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Mandaita *	Montevite	*Iruña Oka*
Mandoia	Mandojana	*Gasteiz*
Mañueta	Baños de Ebro/Mañueta	*Mañueta*
Manzanos	Manzanos	*Erriberabeitia, -a*
Margarita	Margarita	*Gasteiz*
Marieta-Larrintzar	Marieta-Larrinzar	*Barrundia, -a*
Marinda	Marinda	*Kuartango*
Markina	Marquina	*Zuia*
Markiz	Marquínez	*Bernedo*
Maroño	Maroño	*Aiara*
Martioda	Martioda	*Gasteiz*
Matauku	Matauco	*Gasteiz*
Matura	Maturana	*Barrundia, -a*
Maurga	Manurga	*Zigoitia*
Melledes	Melledes	*Erriberabeitia,*
Menagarai	Menagarai	*Aiara*
Mendarozketa	Mendarozketa	*Zigoitia*
Mendibil	Mendibil	*Arratzu-Ubarrundia*
Mendieta	Mendieta	*Artziniega*
Mendiguren	Mendiguren	*Gasteiz*
Mendiola Gasteiz (1)	Mendiola	*Gasteiz*
Mendixur	Mendijur	*Barrundia, -a*
Mendoza	Mendoza	*Gasteiz*
Menoio	Menoyo	*Aiara*
Mezkia	Mezquía	*Donemiliaga*
Mijancas	Mijancas	*Berantevilla*
Mimbredo	Mimbredo	*Erriberagoitia, -a*
Miñao	Miñano Mayor	*Gasteiz*
Miñaogutxia, -a	Miñano Menor/Miñao Gutxia	*Gasteiz*
Mioma	Mioma	*Gobiaran*
Molinilla	Molinilla	*Lantaron*
Monasterioguren	Monasterioguren	*Gasteiz*
Montoria	Montoria	*Urizaharra*
Moreda *	Moreda	*Moreda de Álava*
Morillas	Morillas	*Erriberagoitia, -a*
Munain	Munain	*Donemiliaga*
Murga	Murga	*Aiara*
Murgia, -a	Murguía	*Zuia*
Murua	Murua	*Zigoitia*
Musitu	Musitu	*Arraia-Maeztu*
Nafarrete	Nafarrate	*Legutiano*
Narbaxa	Narvaja	*Donemiliaga*
Navaridas	Navaridas	*Navaridas*
Navarrete *	Navarrete	*Bernedo*
Nograro	Nograro	*Gobiaran*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Nuvilla	Nuvilla	*Erriberagoitia, -a*
Ocio	Ocio	*Zanbrana*
Oiardo	Oiardo	*Urkabustaiz*
Oion	Oion/Oyón	*Oion*
Okariz	Okariz	*Donemiliaga*
Okina	Oquina	*Bernedo*
Okondogoiena, -a (San Roman)	San Roman	*Okondo*
Olabarri	Ollávarre	*Iruña Oka*
Olabezar	Olabezar	*Aiara*
Olano	Olano	*Zigoitia*
Oleta	Olaeta	*Aramaio*
Ollerieta	Ollerías	*Legutiano*
Ondategi	Ondategi	*Zigoitia*
Ondokolanda (Santa Eulalia)	Santa Eulalia	*Kuartango*
Onsoño	Onsoño	*Amurrio*
Opakua	Opakua	*Agurain*
Opellora	Costera	*Aiara*
Oreitia	Oreitia	*Gasteiz*
Ormijana *	Ormijana	*Erriberagoitia, -a*
Osma	Osma	*Gobiaran*
Otazu	Otazu	*Gasteiz*
Oteo	Oteo	*Kanpezu*
Otobarren	Hueto Abajo-Oto Barren	*Gasteiz*
Otogoien	Hueto Arriba/Oto Goien	*Gasteiz*
Ozeka	Oceca	*Aiara*
Ozeta	Ozaeta	*Barrundia, -a*
Padul	Paúl	*Erriberagoitia, -a*
Páganos	Páganos	*Guardia*
Pagoeta	Payueta	*Urizaharra*
Pinedo	Pinedo	*Gobiaran*
Pipaon	Pipaon	*Lagran*
Pobes	Pobes	*Erriberagoitia, -a*
Puentelarra	Puentelarrá	*Lantaron*
Quejo	Quejo	*Gobiaran*
Quintanilla de la Ribera	Quintanilla de la Ribera	*Erriberabeitia, -a*
Quintanilla Gobiaran (1)	Quintanilla de Valdegovía	*Gobiaran*
Retes Llanteno	Retes de Llanteno	*Aiara*
Retes Tudela	Retes de Tudela	*Artziniega*
Ribera	Ribera	*Gobiaran*
Rivabellosa	Rivabellosa	*Erriberabeitia, -a*
Rivaguda	Rivaguda	*Erriberabeitia, -a*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Sabando	Sabando	*Arraia-Maeztu*
Salcedo	Salcedo	*Lantaron*
Salmanton	Salmantón	*Aiara*
Samaniego	Samaniego	*Samaniego*
San Antonio	San Antonio	*Artziniega*
San Miguel	San Miguel	*Erriberagoitia,*
Santa Cruz del Fierro	Santa Cruz del Fierro	*Berantevilla*
Santa Koloma	Santa Coloma	*Artziniega*
Santa Kurutze Kanpezu	Santa Cruz de Campezo	*Kanpezu*
Santurde	Santurde	*Berantilla*
Saratxo	Saratxo	*Amurrio*
Sarria, -a	Sarria	*Zuia*
Sendadiano *	Sendadiano	*Kuartango*
Serna	Laserna	*Guardia*
Sobron	Sobron	*Lantaron*
Soxo	Sojo	*Aiara*
Soxoguti	Sojoguti	*Artziniega*
Subilla Gasteiz	Subijana de Alava/ Subillana-Gasteiz	*Gasteiz*
Subilla Morillas	Subijana-Morillas	*Erriberagoitia, -a*
Tertanga	Tertanga	*Amurrio*
Tobera	Tobera	*Berantevilla*
Tobillas	Tobillas	*Gobiaran*
Tortura	Tortura	*Kuartango*
Tresponde	Trespuentes	*Iruña Oka*
Trokoniz *	Trokoniz	*Iruraitz-Gauna*
Tuesta	Tuesta	*Gobiaran*
Turiso	Turiso	*Lantaron*
Tuyo	Tuyo	*Erriberagoitia, -a*
Txintxetru	Txintxetru	*Donemiliaga*
Ugalde	Ugalde	*Okondo*
Untzaga	Unzá	*Urkabustaiz*
Untzilla	Untzilla	*Aramaio*
Urabain	Urabain	*Asparren*
Urarte	Urarte	*Bernedo*
Urbina	Urbina	*Legutiano*
Urbina Basabe	Urbina de Basabe	*Kuartango*
Urbina Eza	Urbina de Eza	*Kuartango*
Urbisu	Orbiso	*Kanpezu*
Uribarri	Uribarri	*Aramaio*
Uribarri Arratzua, -a	Ullíbarri-Arrazua	*Gasteiz*
Uribarri Dibiña	Ullibarri-Viña/Uribarri-Dibiña	*Gasteiz*
Uribarri Ganboa	Ullíbarri-Gamboa	*Arratzu-Ubarr*
Uribarri Harana, -a (1)	Ullíbarri-Arana/Uribarri-Harana	*Harana*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Uribarri Kuartango (1)	Uribarri-Kuartango	*Kuartango*
Uribarri Nagusia, -a	Ullibarri de los Olleros/ Uribarri Nagusia	*Gasteiz*
Uribarri-Jauregi	Ullíbarri-Jauregi/Uribarri-Jauregi	*Donemiliaga*
Urizaharra	Peñacerrada	*Urizaharra*
Urizar	Urizar	*Barrundia, -a*
Urrunaga	Urrunaga	*Legutiano*
Urturi	Urturi	*Bernedo*
Uzkiano *	Uzkiano	*Urkabustaiz*
Valderejo	Valderejo	*Gobiaran*
Valluerca	Valluerca	*Gobiaran*
Villabezana	Villabezana	*Erriberagoitia,*
Villabuena de Alava	Villabuena de Alava/Eskuernaga	*Villabuena de*
Villafranca	Villafranca	*Gasteiz*
Villafría	Villafría	*Bernedo*
Villaluenga	Villaluenga	*Erriberagoitia, -a*
Villamaderne	Villamaderne	*Gobiaran*
Villamanca	Villamanca	*Kuartango*
Villamardones	Villamardones	*Gobiaran*
Villambrosa	Villambrosa	*Erriberagoitia,*
Villanueva Gobiaran (1)	Villanueva de Valdegovía	*Gobiaran*
Villañane	Villanañe	*Gobiaran*
Villaverde	Villaverde	*Lagran*
Zabalate	Portilla	*Zanbrana*
Zaitegi	Zaitegi	*Zigoitia*
Zalduondo	Zalduondo	*Zalduondo*
Zambrana	Zambrana	*Zanbrana*
Zarate	Zarate	*Zuia*
Zekuiano *	Cicujano	*Arraia-Maeztu*
Zerio	Cerio	*Gasteiz*
Zestafe	Zestafe	*Zigoitia*
Ziorraga	Ziorraga	*Zuia*
Zirao	Ziriano	*Arratzu-Ubarrundia*
Zubillaga	Zubillaga	*Lantaron*
Zudibitarte	Zudibiarte	*Okondo*
Zuhatza	Zuaza	*Aiara*
Zuhatzola	Zuazola	*Barrundia, -a*
Zuhatzu Gasteiz (1)	Zuazo de Vitoria/Zuhatzu	*Gasteiz*
Zuhatzu Kuartango (1)	Zuatzu Kuartango	*Kuartango*
Zumeltzu	Zumelzu/Zumeltzu	*Gasteiz*
Zurbao	Zurbano	*Arratzu-Ubarrundia*

* Izena finkatzeke / Nombre provisional.

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
BIZKAIA		
Abadiño-Zelaieta	Abadiño-Zelaieta	*Abadiño*
Abanto	Abanto	*Abanto-Zierbena*
Abiña	Abiñako Andoni Deunaren	*Sukarrieta*
Abusu	Peña (La)	*Arrigorriaga*
Agirre	Agarre	*Bermeo*
Agirre	Agarre	*Arrieta*
Agirre	Agirre	*Arrigorriaga*
Agirre	Agirre	*Muxika*
Agirre	Jose Antonio Agirre	*Laukiz*
Agirre-Andra Mari	Andra Mari	*Gorliz*
Agirre-Aperribai	Agirre-Aperribai	*Galdakao*
Ahedo	Ahedo	*Karrantza*
Aiuria	Ajuria	*Muxika*
Akorda	Akorda	*Ibarrangelu*
Akorda-Bollar	Akorda-Bollar	*Ereño*
Albiz	Albiz	*Mendata*
Albizuelexaga San Martin	San Martin	*Orozko*
Aldai	Alday	*Fruiz*
Aldana	Aldana	*Zornotza*
Aldapa	Cuesta (La)-Aldapa	*Zierbena*
Aldeacueva	Aldeacueva	*Karrantza*
Aldekona (San Isidro)	San Isidro	*Derio*
Alen	Alen	*Sopuerta,*
Algorta	Algorta	*Getxo*
Almika	Almike	*Bermeo*
Alonsotegi	Alonsotegi	*Alonsotegi*
Altamira-San Kristobal	Altamira-San Kristobal	*Busturia*
Altzaa	Altzaa	*Markin-Etxebarria*
Altzaga	Altzaga	*Erandio*
Altzuaga	Altzuaga	*Zeanuri*
Altzusta	Altzusta	*Zeanuri*
Ambasaguas	Ambasaguas	*Karrantza*
Ametzaga	Ametzas	*Meñaka*
Ametzola	Amezola	*Zeberio*
Amona	Amona	*Muxika*
Amunategi (San Bartolome)	San Bartolome	*Busturia*
Andaparaluzeta	Anteparaluzeta	*Otxandio*
Andekoa, -a	Andeko	*Mungia*
Andekoa, -a	Andekos	*Fruiz*
Andikoa	Andikoa	*Berriz*
Andra Mari	Andra-Mari	*Morga*
Andraka	Andraka	*Lemoiz*
Apatamonasterio	Apatamonasterio	*Atxondo*
Arakaldo	Arakaldo	*Arakaldo*
Arana, -a	Arene	*Arrankudiaga*
Arana, -a	Arana	*Gernika-Lumo*
Arana, -a	Arene	*Bermeo*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Arandoño	Arandoño	*Mallabia*
Aranguren	Aranguren	*Zalla*
Aranoltza (San Antolin)	Aranoltza-San Antolin	*Zamudio*
Aranoltza (San Antolin)	San Antolin	*Derio*
Arantzazugoiti	Arantzazugoiti	*Arantzazu*
Arbaitza	Arbaiza	*Orozko*
Arbatzegi-Munitibar	Munitibar	*Munitibar-Arbatzegi-Gerrikaitz*
Arbuio	Arbuio	*Alonsotegi*
Areatza	Areatza	*Areatza*
Areatza	Areatza	*Gorliz*
Areatza	Ariatza	*Muxika*
Areeta	Areeta/Las Arenas	*Getxo*
Areiltza-Olatzar	Ariltza-Olatzar	*Zeberio*
Areitio	Areitio	*Mallabia*
Arena	Arena, La	*Zierbena*
Arenao	Arenao (El)	*Sopuerta, Garape*
Aresandiaga	Aresandiaga	*Zeberio*
Aretxalde	Aretxalde	*Lezama*
Argiñao	Argiñano	*Zeberio*
Arizgoiti	Arizgoiti	*Basauri*
Arketa-Aranburu	Arketas-Aranburu	*Mundaka*
Arkotxa	Arcocha	*Zaratamo*
Arkulanda	Arkulanda	*Zeberio*
Armintza	Armintza	*Lemoiz*
Armotxerria, -a	Armotxerri	*Forua*
Aroztegieta	Arostegieta	*Dima*
Arrazola	Arrazola	*Atxondo*
Arriaga	Arriaga	*Erandio*
Arriandi	Arriaundi	*Iurreta*
Arrigorriaga	Arrigorriaga	*Arrigorriaga*
Arronategi	Arronategi	*Bermeo*
Arta	Arta	*Markina-Xemein*
Artatza	Artatza	*Leioa*
Arteaga	Herriko Plaza	*Arteaga-Gaztelu--Elexabeitia*
Arteaga Derio (1)	Arteaga	*Derio*
Arteaga (San Martin)	Arteaga-San Martin	*Zamudio*
Artika	Artike	*Bermeo*
Artza	Artzalde	*Bakio*
Aspiuntza	Aspiunza	*Arrankudiaga*
Asteitza	Asteitza	*Bedia*
Astelarra	Astelarra	*Muxika*
Astepe	Astepe	*Zornotza*
Asterria, -a	Asterria	*Zeanuri*
Asterrika	Asterrika	*Berriatua, -a*
Astrabudua, -a	Astrabudua	*Erandio*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Asua (-a)- Lauroeta	Asua-Lauroeta	*Erandio*
Atela	Atela	*Mungia*
Atxika-Errekalde	Atxikas-Errekalde	*Errigoiti*
Atxondoa, -a	Atxondoa	*Forua*
Atxuri	Atxuri	*Mungia*
Atxuriaga	Aceña (La)	*Galdames*
Aulesti	Aulesti	*Aulesti*
Aulesti	Aulesti	*Markin-Etxebarria*
Aurrekoetxea, -a	Aurrekoetxe	*Laukiz*
Autzagana, -a	Autzagane	*Zornotza*
Avellaneda	Avellaneda	*Sopuerta,*
Axpe	Axpe	*Atxondo*
Azkarai	Azkarai	*Gordexola*
Bakixao (Fauste)	Bakixa	*Iurreta*
Balastera	Balastera (La)	*Abanto-Zierbena*
Baldatika	Baldatika	*Forua*
Balmaseda	Balmaseda	*Balmaseda*
Balparda	Balparda	*Santurtzi*
Baluga	Baluga (La)	*Sopuerta,*
Barainka	Barainka	*Ispaster*
Barandika	Barandika	*Muxika*
Bargondia	Bargondia	*Dima*
Barinaga	Barinaga	*Markina-Xemein*
Barroeta	Barroeta	*Bedia*
Basakoetxea, -a	Basakoetxe	*Ugao*
Basauntz	Basauntz	*Igorre*
Baserri-Santa Ana	Baserri-Santa Ana	*Berango*
Basetxeta	Basetxeta	*Gautegiz-Arteaga*
Basetxeta-Atxoste	Basetxeta-Atxoste	*Ereño*
Basigo	Basigo	*Bakio*
Basondo	Basondo	*Kortezubi*
Basozabal	Basozabal	*Mungia*
Basozabal	Basozabal	*Sondika*
Bedaroa	Bedarona	*Ea*
Bekea	Bekea	*Galdakao*
Belako	Belako	*Mungia*
Belandia	Belandia	*Urduña*
Bengoetxea, -a	Bengoetxea	*Orozko*
Bentalde	Bentalde	*Bakio*
Berango	Berango	*Berango*
Berano Nagusia, -a	Berano Nagusi	*Mallabia*
Berano Txikia, -a	Berano Txiki	*Mallabia*
Berbikiz	Berbikez	*Gordexola*
Bermeo	Bermeo	*Bermeo*
Bernagoitia, -a	Bernagoitia	*Zornotza*
Bernales	Bernales	*Karrantza*
Berreaga	Berreaga	*Plentzia*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Berreaga	Berreaga-Mendi	*Mungia*
Berreño	Berreño	*Munitibar-Arbatzegi--Gerrikaitz*
Berrio-Aldape	Berrio-Aldape	*Elorrio*
Berriozabal-Aramiño	Berriozabal-Arabios	*Elorrio*
Berriz-Olakueta	Olakueta	*Berriz*
Berroia	Berrojaz	*Muxika*
Bezi	Beci	*Sopuerta, Garape*
Biáñez	Biáñez	*Karrantza*
Bidekoetxea, -a	Bidekoetxe	*Bedia*
Bikarregi	Bikarregi	*Dima*
Bilbo	Bilbao	*Bilbo*
Bildosola	Vildosola	*Arteaga-Gaztelu--Elexabeitia*
Billela	Billela	*Mungia*
Bolibar	Bolibar	*Markina-Xemein*
Boroa	Boroa	*Zornotza*
Botiola	Botiolas	*Fruiz*
Burbustu-Altamira	Burbustu-Altamira	*Zaratamo*
Burdaria	Burdarias	*Muxika*
Burtzako	Matamoros-Burzaco	*Trapagaran*
Busturi-Axpe	Busturi-Axpe	*Busturia*
Butroe	Butron	*Gatika*
Cadegal	Cadegal	*Ortuella*
Calera del Prado, La	Calera del Prado (La)	*Karrantza*
Calizas, Las	Calizas (Las)	*Abanto-Zierbena*
Callejo	Callejo (El)	*Karrantza*
Campillo	Campillo (El)	*Abanto-Zierbena*
Cardeo	Kardeo	*Zierbena*
Carral	San Martín de Carral	*Sopuerta*
Carreras, Las	Carreras (Las)	*Abanto-Zierbena*
Castaño	Castaño (El)	*Sopuerta*
Cerca	Cerca (La)	*Karrantza*
Cobaron	Kobaron	*Muskiz*
Concha	Concha	*Karrantza*
Cortes, Las	Cortes (Las)	*Abanto-Zierbena*
Cotorrio	Cotorrio	*Abanto-Zierbena*
Cueto	Cueto	*Turtzioz*
Demiku	Demiku	*Bermeo*
Dobaran	Dobaran	*Urduliz*
Done Bikendi	San Vicente de Barakaldo	*Barakaldo*
Doneandere (San Andres)	Ander Deuna	*Bermeo*
Donemikel (San Migel)	Mikel Deuna	*Bermeo*
Doneperai	Pelaio Deuna	*Bermeo*
Doneperai	San Pelaio	*Bakio*
Doneztebe	San Esteban	*Etxebarri*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Donibane	San Juan	*Atxondo*
Dudea	San Miguel	*Zornotza*
Durango	Durango	*Durango*
Durañona *	Durañona	*Trapagaran*
Ea	Ea	*Ea*
Egia (San Juan)	San Juan	*Igorre*
Eguen	Eguen	*Gizaburuaga*
Eitua, -a	Eitua	*Berriz*
Eitzaga	Eitzaga	*Zaldibar*
Elantxobe	Elantxobe	*Elantxobe*
Elexabeitia, -a	Elejabeitia	*Arteaga-Gaztelu-Elexabeitia*
Elexalde Amoroto (1)	Eleizalde	*Amoroto*
Elexalde Barrika (1)	Elexalde	*Barrika*
Elexalde Basauri (1)	Elexalde	*Basauri*
Elexalde Bedia (1)	Elexalde	*Bedia*
Elexalde Derio (1)	San Cristobal	*Derio*
Elexalde Fika (1)	Elejalde	*Gamiz-Fika*
Elexalde Forua, -a (1)	Elejalde-Forua	*Forua*
Elexalde Galdakao (1)	Elejalde	*Galdakao*
Elexalde Getxo (1)	Andra Mari	*Getxo*
Elexalde Gorliz (1)	Elexalde	*Gorliz*
Elexalde Ibarrangelu (1)	Ibarrangelu-Elejalde	*Ibarrangelu*
Elexalde Igorre (1)	Elexalde	*Igorre*
Elexalde Ispaster (1)	Ispaster-Elejalde	*Ispaster*
Elexalde Laukiz (1)	Elizalde	*Laukiz*
Elexalde Leioa (1)	Elexalde	*Leioa*
Elexalde Mendata (1)	Elejalde	*Mendata*
Elexalde Nabarniz (1)	Elejalde	*Nabarniz*
Elexalde-Olabarri	Eleizalde-Olabarri	*Errigoiti*
Elexalde-Zeeta	Elexalde-Zeeta	*Ereño*
Elexondo	Plaza	*Zeanuri*
Elgetzu (Santa Luzia)	Santa Luzia	*Igorre*
Elgezabal	Elgezabal	*Mungia*
Elguero	Elguero	*Trapagaran*
Elorriaga	Elorriaga-Santa Ana	*Kortezubi*
Elorrio	Elorrio	*Elorrio*
Elortza	Elortza	*Urduliz*
Elotxelerri	Elotxelerri	*Loiu*
Emerando	Emerando	*Mungia*
Emerando	Emerandos	*Meñaka*
Erandioko Landea	Erandio Goikoa	*Erandio*
Erbera	Erbera	*Maruri-Jatabe*
Erbera	Erbera/San Andres	*Markina-Etxebarria*
Ereño	Ereño	*Bedia*
Ergoien	Ergoien	*Maruri-Jatabe*
Ergoien	Ergoien	*Gamiz-Fika*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Ermitabarri-Ibarra, -a	Ermitabarri-Ibarra	*Zeberio*
Ermua, -a	Ermua	*Ermua*
Eroso-Ugarte	Eroso-Ugarte	*Bedia*
Errekalde	Errekalde	*Gautegiz-Arteaga*
Errenteria	Renteria	*Gernika-Lumo*
Erribera	Ribera	*Berriatua, -a*
Errigoiti	Errigoiti	*Errigoiti*
Eskerika	Eskerikas	*Morga*
Esparta	Esparta	*Arteaga-Gaztelu-Elexabeitia*
Esturu	Esturo	*Muxika*
Etxano	Etxano	*Zornotza*
Euba	Euba	*Zornotza*
Florida	Florida (La)	*Abanto-Zierbena*
Gabika	Gabika	*Ereño*
Gaitoka	Gaitoka	*Forua*
Galartza	Galartza	*Markina-Etxebarria*
Galindo-Salcedillo	Galindo-Salcedillo	*Trapagaran*
Gallarta	Gallarta	*Abanto-Zierbena*
Gallartu	Gallartu	*Orozko*
Ganbe	Gambe	*Morga*
Gandia, -a	Gandia	*Gorliz*
Garai	Garai	*Gatika*
Garai (San Migel)	Garai-San Migel	*Garai*
Garaioltza	Garaioltza	*Lezama*
Gardata-Artika	Gardata-Artikas	*Ispaster*
Gazaga	Gazaga	*Zaldibar*
Gazeta	Gazeta	*Elorrio*
Gaztañeta	Gazteeta	*Elorrio*
Gaztelu	Gaztelu	*Larrabetzu*
Gaztelua, -a	Gastelua	*Abadiño*
Geldo	Geldo	*Zamudio*
Gerea	Gerea	*Mallabia*
Gerediaga	Guerediaga	*Abadiño*
Gernika-Lumo	Gernika-Lumo	*Gernika-Lumo*
Gerrika	Gerrika	*Munitibar-Arbatzegi-Gerrikaitz*
Gerrikaitz	Gerrikaitz	*Munitibar-Arbatzegi-Gerrikaitz*
Gezala	Gezala	*Zeberio*
Goierri	Goierri	*Barrika*
Goierri	Goierri	*Zaldibar*
Goierri	Goiherri	*Aulesti*
Goierri	Goiherri	*Erandio*
Goierri (Santa Katalina)	Santa Katalina	*Garai*
Goikoelexalde	Goikolejea	*Larrabetzu*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Goitaa	Goita	*Mallabia*
Goitioltza	Goitioltza	*Lezama*
Goitisolo	Goitisolo	*Bakio*
Goiuria, -a	Goiuria	*Iurreta*
Gordon	Gordón	*Turtzioz*
Gorgolas	Gorgolas	*Artzentales*
Gorordo	Gorordo	*Gatika*
Gorozika	Gorozika	*Muxika*
Gueñes	Güeñes	*Gueñes*
Gumuzio	Gumuzio	*Galdakao*
Gutiolo	Gutiolo	*Zaratamo*
Guzurmendi	Gusur Mendi	*Gorliz*
Herboso	Herboso	*Karrantza*
Herrera	Herrera (La)	*Zalla*
Ibarguen	Ibarguen	*Zeanuri*
Ibarra, -a	Ibarra	*Bedia*
Ibarra, -a	Ibarra	*Gamiz-Fika*
Ibarra, -a	Ibarra	*Orozko*
Ibarrola	Ibarrola	*Aulesti*
Ibarruri	Ibarruri	*Muxika*
Igartua, -a	Igartua	*Gatika*
Iguria	Iguria	*Elorrio*
Ikazurieta	Ikazurieta	*Nabarniz*
Iluntzar	Ilunzar	*Markina-Xemein*
Indusi	Indusi	*Dima*
Intxaurbizkar	Intxaurbizkar	*Dima*
Intxaurraga	Intxaurraga	*Nabarniz*
Ipiñaburu	Ipiñaburu	*Zeanuri*
Iratzagorria, -a	Iratzagorria	*Gordexola*
Irauregi	Irauregi	*Alonsotegi*
Irazabal	Izebal	*Muxika*
Isla	Isla	*Gautegiz-Arteaga*
Isuskitza	Isuzkiza	*Plentzia*
Iturreta	Iturreta	*Mendexa*
Iturreta	Iturreta	*Markina-Xemein*
Iturribaltzaga	Iturribaltzaga	*Mungia*
Iurreta	Iurreta	*Iurreta*
Izartza	Izartza	*Sondika*
Izurtza	Izurza	*Izurtza*
Jainko-Oleaga	Jainko-Oleaga	*Arrieta*
Jarralta	Jarralta	*Sopuerta,*
Jauregi	Jauregi-Ieuri	*Bedia*
Kanala, -a	Kanala	*Sukarrieta*
Kanala, -a	Kanala	*Gautegiz-Arteaga*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Kanpantxu	Kanpantxu	*Ajangiz*
Kortezubi	Kortezubi	*Kortezubi*
Kukullaga	Kukullaga	*Etxebarri*
Kurtzea, -a	Cruz (La)	*Galdakao*
Kurtzero	Kurtzero (Ugarte)	*Muxika*
Kurtziaga-Arropain	Kurtxiaga-Arropain	*Ispaster*
Lamiako	Lamiako	*Leioa*
Lamindao	Lamindao	*Dima*
Landa	La Campa	*Urduliz*
Landa	Landa	*Sondika*
Landaberde	Landaberde	*Forua*
Landotz	Landotz	*Muxika*
Lanestosa	Lanestosa	*Lanestosa*
Lanzas Agudas	Lanzas Agudas	*Karrantza*
Lariz	Lariz	*Gizaburuaga*
Larrauri	Larrauri	*Mungia*
Larrauri-Markaida	Larrauri-Markaida	*Mungia*
Larreineta	Reineta (La)	*Trapagaran*
Larruskain-Amalloa, -a	Amalloa	*Markina-Xemein*
Laukariz	Laukariz	*Mungia*
Launtzain	Launzain	*Areatza*
Lauroeta	Lauroeta	*Loiu*
Laxier	Laxier	*Gizaburuaga*
Lazkoiti (San Andres)	San Andres Lazkoitiko	*Iurreta*
Leagi	Leagi	*Mendexa*
Legizamon	Legizamon	*Etxebarri*
Leiz-Miñota	Leaniz-Miota	*Elorrio*
Lekeitio	Lekeitio	*Lekeitio*
Lekerika	Lekerika	*Nabarniz*
Lekeriketa	Lekeriketa	*Elorrio*
Lemoa	Lemoa	*Lemoa*
Lendoñobeiti	Lendoño de Abajo	*Urduña*
Lendoñogoiti	Lendoño de Arriba	*Urduña*
Libao	Libano	*Arrieta*
Libaroa	Libarona	*Gatika*
Likoa	Likona	*Mendexa*
Llona	Llona	*Mungia*
Loiate	Loiate	*Igorre*
Loiola-Elexalde	Loiola-Elejalde	*Arratzu*
Lumo	San Pedro de Lumo	*Gernika-Lumo*
Lutxana-Enekuri	Lutxana-Enekuri	*Erandio*
Magdalena	Magdalena	*Ubide*
Magdalena	Magdalena	*Berriatua, -a*
Maguma	Maguna	*Muxika*
Malats	Malats	*Aulesti*
Mallabia, -a	Mallabia	*Mallabia*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Mañaria, -a	Mañaria	*Mañaria*
Mandaluiz	Mandaluniz	*Fruiz*
Mañua, -a	Mañu	*Bermeo*
Manzaneda de Biáñez	Manzaneda de Biáñez	*Karrantza*
Markaida	Markaida	*Mungia*
Markina-Xemein	Markina-Xemein	*Markina-Xemein*
Markio	Markio	*Ugao*
Marmiz	Marmiz	*Mendata*
Martiartu	Martiartu	*Arrigorriaga*
Martzaa	Marzana	*Atxondo*
Marutxaga	Marutxaga	*Mungia*
Matienzo	Matienzo	*Karrantza*
Maurola	Maurolas	*Mungia*
Meabe	Meabe	*Markina-Xemein*
Meaka	Meaka	*Morga*
Meakaur	Meakaur	*Morga*
Mekoleta	Mekoleta	*Otxandio*
Meñakabarrena	Meñakabarrena	*Meñaka*
Mendazoa	Mendazona	*Ispaster*
Mendeika	Mendeika	*Urduña*
Mendieta	Mendieta	*Ajangiz*
Mendiola	Mendiola	*Abadiño*
Mendiondo	Mendiondo	*Urduliz*
Mendiondo	Mendiondo	*Laukiz*
Mendotza	Mendoza	*Gamiz-Fika*
Mendraka	Mendraka	*Elorrio*
Mentxaketa	Mentxakaetas	*Laukiz*
Mercadillo	Mercadillo	*Sopuerta,*
Merelludi	Mereludi	*Berriatua, -a*
Merika	Merika	*Nabarniz*
Mespelerreka	Regato (El)/Mespelerreka	*Barakaldo*
Mesterika	Mesterika	*Meñaka*
Metxika	Metxikas	*Errigoiti*
Milikua, -a (San Juan)	San Juan	*Garai*
Mimetiz	Mimetiz	*Zalla*
Moiordin-Barrondo	Moyordin-Barrondo	*Zaratamo*
Molinar	Molinar	*Karrantza*
Montellano	Montellano	*Galdames*
Moreaga	Moreaga	*Sopela*
Morgaondo	Morgaondo	*Morga*
Mundaka	Mundaka	*Mundaka*
Muñecas, Las	Muñecas (Las)	*Sopuerta,*
Mungia	Mungia	*Mungia*
Muniketa	Muniketa	*Muxika*
Muntsaratz	Muntsaratz	*Abadiño*
Murgoitio	Murgoitio	*Berriz*
Murrieta	Murrieta	*Abanto-Zierbe*
Murtatza	Murtatza	*Bedia*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Murueta	Murueta	*Murueta*
Murueta	Murueta	*Orozko*
Muxika-San Roman	San Roman	*Muxika*
Narea	Narea	*Aulesti*
Natxitua, -a	Natxitua	*Ea*
Nocedal	Nocedal	*Ortuella*
Oba	Oba	*Dima*
Odiaga	Odiaga	*Amoroto*
Oka	Oka	*Muxika*
Okamika	Okamika	*Gizaburuaga*
Okango	Okango	*Berriz*
Olabarri	Olabarri	*Igorre*
Olabarrieta	Barrietas (Las)	*Sopuerta,*
Olabarrieta	Castaños (Los)	*Abanto-Zierbena*
Olabe	Olabe	*Mendata*
Olarra	Olarra	*Arantzazu*
Olatxua-Olabarri, -a	Olatxua-Olabarri	*Arrieta*
Olazabal	Olazabal	*Dima*
Olazabal	Olazabal	*Atxondo*
Oma	Oma	*Kortezubi*
Oñarte	Oñarte	*Morga*
Ondarroa	Ondarroa	*Ondarroa*
Orconera	Orconera (La)	*Ortuella*
Ordorika	Ordorika	*Muxika*
Ormaetxe	Ormaetxe	*Muxika*
Oromiño	Oromiño	*Iurreta*
Oromiño	Oromiño	*Zornotza*
Orozketa	Orozketa	*Iurreta*
Ortuella	Ortuella	*Ortuella*
Osma	Osma	*Mallabia*
Otxandio	Otxandio	*Otxandio*
Otxaran	Ocharan	*Zalla*
Otzerinmendi	Otzerimendi	*Zeanuri*
Pando	Pando	*Turtzioz*
Pando	Pando	*Karrantza*
Pandozales	Pandozales	*Balmaseda*
Parkotxa-Barrionuevo	Parcocha-Barrionuevo	*Trapagaran*
Paúles	Paúles	*Karrantza*
Peñueco	Peñueco	*Balmaseda*
Picón	Picón	*Abanto-Zierbena*
Plentzia	Plentzia	*Plentzia*
Pobeña	Pobeña	*Muskiz*
Portua, -a	Puerto (El)	*Zierbena*
Portugalete	Portugalete	*Portugalete*
Portuondo-Basaran	Portuondo-Basaran	*Mundaka*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Pozueta	Pozueta	*Muxika*
Presa	Presa	*Karrantza*
Putxeta	Putxeta	*Abanto-Zierbena*
Quadra-Lakabex	Quadra (La)	*Gueñes*
Ranero	Ranero	*Karrantza*
Ribas, Las	Ribas (Las)	*Sopuerta,*
Rigada	Rigada (La)	*Muskiz*
Rioseco	Rioseco	*Karrantza*
Rodayega	Errotaiega	*Gordexola*
Romaña	Iglesia (la)	*Turtzioz*
Sallobente-Mendibil	San Lorentzo	*Berriz*
San Agustin Etxebarria	San Agustin	*Elorrio*
San Anton	San Anton	*Aulesti*
San Ciprián	San Cipriano	*Karrantza*
San Esteban Derio	San Esteban	*Derio*
San Esteban Galdames	San Esteban	*Galdames*
San Esteban	San Esteban	*Karrantza*
San Juan Muskiz (1)	San Juan	*Muskiz*
San Julian	San Julian	*Muskiz*
San Mames	San Mamés	*Zierbena*
San Miguel de Linares	San Miguel de Linares	*Artzentales*
San Pedro Abanto (1)	San Pedro	*Abanto-Zierbena*
San Pedro Galdames (1)	San Pedro	*Galdames*
Sandamendi	Sandamendi	*Gordexola*
Sanfuentes	Sanfuentes	*Abanto-Zierbena*
Sangrices	Sangrices	*Karrantza*
Santa Cruz	Santa Cruz	*Artzentales*
Santa Juliana	Santa Juliana	*Abanto-Zierbena*
Santecilla	Santecilla	*Karrantza*
Santelices	Santelices	*Muskiz*
Santiago	Santiago	*Atxondo*
Santurtzi	Santurtzi	*Santurtzi*
Sarasola	Sarasola	*Arteaga-Gaztelu--Elexabeitia*
Saratxaga	Saratxaga	*Plentzia*
Sarria, -a	Sarria	*Berriz*
Sertutxa	Sertutxa	*Gatika*
Sestao	Sestao	*Sestao*
Sierra	Sierra	*Karrantza*
Sodupe	Sodupe	*Gueñes*
Solarte-Gallete	Solarte-Gallete	*Ispaster*
Solatxi	Solatxi	*Zeberio*
Sollano-Llantada	Sollano-Llantada	*Zalla*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Soloaran	Soluanes	*Ispaster*
Soscaño	Soscaño	*Karrantza*
Suceso, El	Suceso (El)	*Karrantza*
Sukarrieta	Sukarrieta	*Sukarrieta*
Totorika	Totorika	*Munitibar-Arbatzegi-Gerrikaitz*
Traña-Matiena	Traña-Matiena	*Abadiño*
Trapaga-Causo	Trapaga-Causo	*Trapagaran*
Trapagaran	Valle de Trapaga/Trapagaran	*Trapagaran*
Traslaviña	Traslaviña	*Artzentales*
Traslosheros	Traslosheros	*Artzentales*
Triano	Triano	*Abanto-Zierbena*
Triano	Triano	*Ortuella*
Trobika	Trobika	*Mungia*
Txabarri	Txabarri	*Galdames*
Txakala	Txakale	*Muxika*
Txatxarramendi	Txatxarramendi	*Sukarrieta*
Txipio	Txipio	*Plentzia*
Ubide	San Juan	*Ubide*
Ubilla-Urberuaga	Ubilla-Urberuaga	*Markina-Xemein*
Ugaldeguren Santimami	Santimami	*Zamudio*
Ugaldeguren Santimami	San Mames	*Derio*
Ugao	Ugao-Miraballes	*Ugao*
Ugaran	Ugaran	*Amoroto*
Ugarana, -a	Ugarana	*Dima*
Ugarte	Ugarte	*Arteaga-Gaztelu-Elexabeitia*
Ugarte	Ugarte	*Muxika*
Ugarte	Ugarte	*Gordexola*
Ugarte	Ugarte	*Gatika*
Ugarte	Ugarte	*Trapagaran*
Ugartegoikoa, -a	Ugarte Goikoa	*Muxika*
Ugeraga	Ugeraga	*Sopela*
Unamuntzaga	Unamuntzaga	*Markina-Etxebarria*
Unda	Unda	*Muxika*
Undagoitia, -a	Untxigoiti	*Muxika*
Undurraga	Undurraga	*Zeanuri*
Uparan	Uparan	*Areatza*
Urarte	Pontón (El)-Urarte	*Gordexola*
Urberuaga	Urberuaga	*Forua*
Urbi	Urbi	*Basauri*
Urduña	Orduña	*Urduña*
Urezarantza	Uresarantze	*Gorliz*
Uria, -a	Larrabetzu	*Larrabetzu*
Uribarri	Uribarri	*Arrankudiaga*
Uribarri-Zabaleta	Uribarri-Zabaleta	*Nabarniz*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Uribe	Uribe	*Zeanuri*
Urigoiti	Urigoiti	*Orozko*
Uriondo	Uriondo	*Zeberio*
Urioste	Urioste	*Ortuella*
Urizar	Urizar	*Lemoiz*
Urkiola	Urkiola	*Abadiño*
Urkitzaur	Urkizaur	*Bakio*
Urkizu	Urkizu	*Igorre*
Urresti	Urresti	*Gatika*
Urriola	Urriola	*Aulesti*
Urrutia, -a	Urrutia	*Amoroto*
Usansolo	Usansolo	*Galdakao*
Usparitxa	Usparitxa	*Muxika*
Valle	Valle	*Zierbena*
Villañoko esparrua	Bilañoko Esparrua/ Cerca de Villaño	*Urduña*
Villar	Villar (El)	*Santurtzi*
Zabala	Zabale	*Muxika*
Zabala-Belendiz	Zabala-Belendiz	*Arratzu*
Zabaloetxe	Zabaloetxe	*Loiu*
Zabalondo	Zabalondo	*Mungia*
Zalbidea, -a	Zalbides	*Urduliz*
Zaldibar	Zaldibar	*Zaldibar*
Zaldu	Zaldu	*Gordexola*
Zallo	Zallo	*Gernika-Lumo*
Zangroiz	Sangroniz	*Loiu*
Zangroiz	Zangroiz	*Sondika*
Zaramillo	Zaramillo	*Gueñes*
Zaratamo	Zaratamo	*Zaratamo*
Zeinka-Zearregi	Zeinka-Ziarregi	*Markina-Xemein*
Zelaia, -a	Zelaia	*Mendexa*
Zelaia, -a	Zelaia	*Arantzazu*
Zelaieta	Zelaieta	*Gautegiz-Arteaga*
Zilloiz	Zilloniz	*Muxika*
Ziortza-Goierria, -a	Goierria-Ziortza	*Markina-Xemein*
Zollo-Elexalde	Zollo-Elexalde	*Arrankudiaga*
Zornotza	Amorebieta	*Zornotza*
Zubero	Zubero	*Aulesti*
Zubialde	Zubialde	*Zeberio*
Zubiaur	Zubiaur	*Bakio*
Zubiaur	Zubiaur	*Orozko*
Zubieta	Zubiete	*Gordexola*
Zugastieta	Zugastieta	*Muxika*
Zugaztieta	Arboleda (La)	*Trapagaran*
Zuloaga	Zuluaga	*Arrankudiaga*
Zurbao	Zurbano	*Gatika*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
GIPUZKOA		
Abaltzisketa	Abaltzisketa	*Abaltzisketa*
Aduna	Aduna	*Aduna*
Aginaga	Aginaga	*Eibar*
Aginaga	Aginaga	*Usurbil*
Aginaga	Aginaga	*Zumarraga*
Aia	Aia	*Aia*
Aia Ataun (1)	Aia	*Ataun*
Aiastia (San Migel)	San Migel	*Elgoibar*
Aitza	Aitza	*Zarautz*
Aizarna	Aizarna	*Zestoa*
Aizarnazabal	Aizarnazabal	*Aizarnazabal*
Akartegi	Akartegi	*Hondarribia, -a*
Akerregi	Akerregi	*Hernani*
Albiztur	Albiztur	*Albiztur*
Aldaba	Aldaba	*Tolosa*
Alegia	Alegia	*Alegia*
Alegia	Alegia	*Gabiria*
Alkiza	Alkiza	*Alkiza*
Altamira	Altamira	*Beasain*
Altzaga	Altzaga	*Altzaga*
Altzibar-Karrika	Altzibar eta Karrika	*Oiartzun*
Altzo	Altzo	*Altzo*
Altzola	Alzola	*Elgoibar*
Altzolarats	Altzola	*Aia*
Amasa	Amasa	*Villabona-Amasa*
Amezketa	Amezketa	*Amezketa*
Amute	Amute	*Hondarribia, -a*
Andatza	Andatza	*Aia*
Andoain	Andoain	*Andoain*
Anduaga (Santa Lutzia)	Santa Lutzi-Anduaga	*Ezkio-Itsaso*
Angiozar	Angiozar	*Bergara*
Anoeta	Anoeta	*Anoeta*
Añorga	Añorga	*Donostia*
Antzizar	Antzizar	*Beasain*
Antzuola	Antzuola	*Antzuola*
Aozaratza	Aozaratza	*Aretxabaleta*
Apotzaga	Apotzaga	*Eskoriatza*
Apotzaga-Etxebarri	Apotz-Etxebarri	*Aretxabaleta*
Arama	Arama	*Arama*
Arantzazu	Arantzazu	*Oñati*
Araotz	Araotz	*Oñati*
Aratz-Matxinbenta	Aratz-Matxinbenta	*Beasain*
Aratz-Matxinbenta	Matximenta	*Ezkio-Itsaso*
Arditurri	Arditurri	*Oiartzun*
Areantza	Areantza	*Aretxabaleta*
Aretxabaleta	Aretxabaleta	*Aretxabaleta*
Argisain (Santa Marina)	Santa Marina	*Errezil*
Arkarazo	Arkarazo	*Aretxabaleta*
Arkolla	Arkoll	*Hondarribia, -a*
Arragua	Arragua	*Oiartzun*
Arrasate	Arrasate edo Mondragón	*Arrasate*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Arrate	Arrate	*Eibar*
Arrate (San Gregorio)	San Gregorio	*Ataun*
Arriaran	Arriaran	*Beasain*
Arrieta	Arrieta	*Zegama*
Arrietamendi	Arrieta-Mendi	*Azkoitia, -a*
Arroabea, -a	Arroa Bekoa	*Zestoa*
Arroagoia, -a	Arroa Goikoa	*Zestoa*
Arrutiegia, -a	Arrutiegia	*Aia*
Artadi	Artadi	*Zumaia*
Artzainerreka	Artzain Erreka	*Mutriku*
Artzalluz	Artzailuz	*Errezil*
Askizu	Askizu	*Getaria*
Asteasu	Asteasu	*Asteasu*
Astigarraga	Astigarraga	*Astigarraga*
Astigarreta	Astigarreta	*Beasain*
Astigarribia	Astigarribia	*Mutriku*
Ataun	Ataun	*Ataun*
Atsobakar	Atsobakar	*Lasarte-Oria*
Auzotxikia, -a	Auzotxikia	*Tolosa*
Azkoitia, -a	Azkoitia	*Azkoitia, -a*
Azkue (San Roke)	San Roke	*Elgoibar*
Azpeitia, -a	Azpeitia	*Azpeitia, -a*
Azpilgoeta	Azpilgoeta	*Mendaro*
Aztiria, -a	Aztiria	*Gabiria*
Baliarrain	Baliarrain	*Baliarrain*
Barrenaldea, -a	Barren-Aldea	*Zegama*
Basalgo	Basalgo	*Bergara*
Beasain	Beasain	*Beasain*
Beasainmendi	Beasainmendi	*Beasain*
Beballea, -a	Beballara	*Asteasu*
Bedaio	Bedaio	*Tolosa*
Bedoña	Bedoña	*Arrasate*
Beizama	Beizama	*Beizama*
Belauntza	Belauntza	*Belauntza*
Berastegi	Berastegi	*Berastegi*
Berezao	Berezao	*Oñati*
Bergara	Bergara	*Bergara*
Berrobi	Berrobi	*Berrobi*
Bidania, -a	Bidania	*Bidania-Goiatz*
Bidasoa	Bidasoa	*Irun*
Bolibar	Bolibar-Ugazua	*Eskoriatza*
Brinkola	Brinkola	*Legazpi*
Buruntza	Buruntza	*Andoain*
Deba	Deba	*Deba*
Donostia	Donostia/San Sebastián	*Donostia*
Eibar	Eibar	*Eibar*
Eitzaga	Eitzaga	*Getaria*
Elbarren (San Martin)	San Martin	*Ataun*
Elbarrena, -a	Elbarrena	*Zizurkil*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Eldua, -a	Eldua	*Berastegi*
Elduain	Elduain	*Elduain*
Elgeta	Elgeta	*Elgeta*
Elgoibar	Elgoibar	*Elgoibar*
Elizalde	Elizalde	*Oiartzun*
Elizmendi	Elizmendi	*Asteasu*
Elkano	Elkano	*Aia*
Elkano	Elkano	*Zarautz*
Elorregi	Elorregi	*Bergara*
Elosua, -a	Elosu	*Bergara*
Endoia	Endoia	*Zestoa*
Epela, -a	Epele	*Hernani*
Erdoizta	Erdoizta	*Errezil*
Ereñotzu	Ereñozu	*Hernani*
Ergoien	Ergoien	*Oiartzun*
Ergoiena, -a	Ergoiena	*Amezketa*
Errekaballea, -a	Errekaballara	*Asteasu*
Errenteria	Errenteria	*Errenteria*
Errezil	Errezil	*Errezil*
Errotaldea, -a	Errotaldea	*Alegia*
Eskoriatza	Eskoriatza	*Eskoriatza*
Etxabe	Etxabe	*Aizarnazabal*
Etxetaballa	Etxetaballa	*Aia*
Etxezarreta	Etxezarreta	*Aizarnazabal*
Ezama	Ezama	*Errezil*
Ezama (Santa Lutzia)	Santa Luzi	*Tolosa*
Eziago	Eziago	*Hernani*
Ezkio	Ezkio	*Ezkio-Itsaso*
Gabiria	Gabiria	*Gabiria*
Gaintza	Gaintza	*Gaintza*
Galartza	Galartza	*Aretxabaleta*
Galdoa	Galdona	*Mutriku*
Garagaltza	Garagaltza	*Oñati*
Garagartza	Garagartza	*Mendaro*
Garagartza	Garagartza	*Arrasate*
Garibai	Garibai	*Oñati*
Garin	Garin	*Beasain*
Gaztelu	Gaztelu	*Gaztelu*
Gellao	Gellao	*Eskoriatza*
Gesalibar	Gesalibar	*Arrasate*
Getaria	Getaria	*Getaria*
Goialdea, -a	Goialdea	*Zegama*
Goiatz	Goiatz	*Bidania-Goiatz*
Goiballea, -a	Goiballara	*Asteasu*
Goiburu	Goiburu	*Andoain*
Goribar	Goribar	*Oñati*
Gornutz (Montaña)	Montaña	*Hondarribia, -a*
Goroeta	Goroeta	*Aretxabaleta*
Gudugarreta	Gudugarreta	*Beasain*
Hernani	Hernani	*Hernani*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Hernialde	Hernialde	*Hernialde*
Hondarribia, -a	Hondarribia	*Hondarribia, -a*
Ibarbia	Ibarbia	*Errezil*
Ibarra	Ibarra	*Ibarra*
Ibiri	Ibiri	*Mutriku*
Idiazabal	Idiazabal	*Idiazabal*
Idotorbe (San Pedro)	San Pedro	*Elgoibar*
Igeldo	Igeldo	*Donostia*
Ihurre	Yurre	*Olaberria, -a*
Ihurre (San Blas)	San Blas	*Tolosa*
Ikaztegieta	Ikaztegieta	*Ikaztegieta*
Iraeta	Iraeta	*Zestoa*
Irun	Irun	*Irun*
Irura	Irura	*Irura*
Iruretaegia, -a	Iruretaegia	*Aia*
Itsaso	Itsaso	*Ezkio-Itsaso*
Itsaso-Alegia	Itsaso-Alegia	*Ezkio-Itsaso*
Itsasondo	Itsasondo	*Itsasondo*
Iturriotz	Iturriotz	*Oiartzun*
Itziar	Itziar	*Deba*
Izarraitz	Izarraitz	*Azkoitia, -a*
Izurieta	Izurieta	*Aretxabaleta*
Jaitzubia, -a	Jaizubia	*Hondarribia, -a*
Jauregi	Jauregi	*Hernani*
Kalezar	Kalezar	*Usurbil*
Kosta	Kosta	*Hondarribia, -a*
Kurpidea, -a	Kurpidea	*Aia*
Landerbaso	Landarbaso	*Donostia*
Langaurrealdea, -a	Langaurrealdea	*Alegia*
Laranga	Laranga	*Mutriku*
Larraña	Larraña	*Oñati*
Larraul	Larraul	*Larraul*
Larrekoetxea, -a	Larrekoetxe	*Lasarte-Oria*
Larrino	Larrino	*Aretxabaleta*
Lasao	Lasao	*Zestoa*
Lasarte	Lasarte	*Lasarte-Oria*
Laskoain (San Esteban)	San Esteban	*Tolosa*
Lastur	Lastur	*Deba*
Laurgain	Laurgain	*Aia*
Lazkao	Lazkao	*Lazkao*
Lazkaomendi	Lazkaomendi	*Lazkao*
Leaburu	Leaburu	*Leaburu*
Legazpi	Legazpi	*Legazpi*
Legorreta	Legorreta	*Legorreta*
Leintz Gatzaga	Leintz-Gatzaga	*Leintz Gatzaga*
Leizotz	Leizotz	*Andoain*
Letea, -a	Letea	*Errezil*
Lezesarri	Lezesarri	*Oñati*
Lezo	Lezo	*Lezo*
Lizartza	Lizartza	*Lizartza*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	*Udalerriaren euskal izena*
Loinatz	Loinatz	*Beasain*
Loiola	Loiola	*Azpeitia, -a*
Maltzaga	Maltzaga	*Eibar*
Mandubia, -a	Mandubia	*Ezkio-Itsaso*
Marin	Marin	*Eskoriatza*
Martindegi	Martindegi	*Hernani*
Mazmela	Mazmela	*Eskoriatza*
Meaga	Meaga	*Getaria*
Meatzerreka	Meatzerreka	*Arrasate*
Mendarozabal	Mendarozabal	*Mendaro*
Mendelu	Mendelu	*Hondarribia, -a*
Mendiola	Mendiola	*Eskoriatza*
Mijoa, -a	Mijoa	*Mutriku*
Mizkia	Mizkia	*Mutriku*
Montezkue	Montezkue	*Tolosa*
Mugitzagaina, -a	Mendi-Txiki	*Aizarnazabal*
Murgia, -a	Murgia	*Oñati*
Mutiloa	Mutiloa	*Mutiloa*
Mutriku	Mutriku	*Mutriku*
Nuarbe	Nuarbe	*Azpeitia, -a*
Oikia	Oikia	*Zumaia*
Olabarrieta	Olabarrieta	*Oñati*
Olabarrieta	Olabarrieta	*Mutriku*
Olaberria, -a	Olaberria	*Olaberria, -a*
Olaran	Olaran	*Zegama*
Olaskoagaegia, -a	Olaskoegia	*Aia*
Olatz	Olatz	*Mutriku*
Oñati	Oñati	*Oñati*
Ordizia	Ordizia	*Ordizia*
Orendain	Orendain	*Orendain*
Orexa	Orexa	*Orexa*
Oria	Oria	*Lasarte-Oria*
Orio	Orio	*Orio*
Ormaiztegi	Ormaiztegi	*Ormaiztegi*
Ormaolamendi	Ormaola-Mendi	*Azkoitia, -a*
Oro	Oro	*Aretxabaleta*
Osinaga	Osiñaga	*Hernani*
Osintxu	Osintxu	*Bergara*
Pagoaga	Pagoaga	*Hernani*
Pasai Antxo	Pasai Antxo	*Pasaia*
Pasai Donibane	Pasai Donibane	*Pasaia*
Pasai San Pedro	Pasai San Pedro	*Pasaia*
Plaza	Plaza	*Mendaro*
Portua, -a	Portua	*Hondarribia, -a*
Salbatore	Salbatore	*Beasain*
Sallobente-Ermuaran	San Lorentzo	*Elgoibar*
San Prudentzio	San Prudentzio	*Getaria*
Santa Barbara	Santa Barbara	*Hernani*

Euskal izena	*Izen ofiziala 1998*	
Santiago Errioa, -a	Santio Erreka	*Aia*
Santxolopeztegi	Santxolopetegi	*Oñati*
Segura	Segura	*Segura*
Senpere	Senpere	*Lazkao*
Sorabilla	Sorabilla	*Andoain*
Soraluze	Soraluze/Placencia de las Armas	*Soraluze*
Telleriarte	Telleriarte	*Legazpi*
Tolosa	Tolosa	*Tolosa*
Torreauzo	Torreauzo	*Oñati*
Txarama	Txarama	*Leaburu*
Txikierdi	Txikierdi	*Usurbil*
Ubera	Ubera	*Bergara*
Udala	Udala	*Arrasate*
Ugaldetxo	Ugaldetxo	*Oiartzun*
Ugarte	Ugarte	*Amezketa*
Ugartemendi	Ugartemendi	*Beasain*
Upazan	Upazan	*Asteasu*
Urdaiaga	Urdaiaga	*Usurbil*
Urdaneta	Urdaneta	*Aia*
Uribarri	Uribarri	*Oñati*
Urkizu	Urkizu	*Tolosa*
Urnieta	Urnieta	*Urnieta*
Urrestilla	Urrestilla	*Azpeitia, -a*
Urretxu	Urretxu	*Urretxu*
Urrexola	Urruxola	*Oñati*
Urteta	Urteta	*Zarautz*
Urtsuaran	Ursuaran	*Idiazabal*
Usabal	Usabal	*Tolosa*
Usurbil	Usurbil	*Usurbil*
Villabona	Villabona	*Villabona-Amasa*
Zaldibia	Zaldibia	*Zaldibia*
Zañartu	Zañartu	*Oñati*
Zarautz	Zarautz	*Zarautz*
Zarimutz	Zarimutz	*Eskoriatza*
Zeatz	Zehatz	*Aizarnazabal*
Zegama	Zegama	*Zegama*
Zerain	Zerain	*Zerain*
Zestoa	Zestoa	*Zestoa*
Zikuñaga	Zikuñaga	*Hernani*
Zimizarga	Semisarga	*Hondarribia, -a*
Zizurkil	Zizurkil	*Zizurkil*
Zubialdea, -a	Zubialde	*Aizarnazabal*
Zubierreka	Zubierreka	*Lazkao*
Zubieta	Zubieta	*Donostia*
Zubieta	Zubieta	*Usurbil*
Zubillaga	Zubillaga	*Oñati*
Zumaia	Zumaia	*Zumaia*
Zumarraga	Zumarraga	*Zumarraga*

BERRIAK

F. KRUTWIG-EN OMENALDIZ GREZIARA EGINIKO BIDAIAREN KRONIKA

1999.eko irailean

Xabier Kintana Urtiaga

1999.eko **irailaren 3an,** goizeko 8,45ean, Bilboko aireportutik Juan Jose Zearreta, Anton Artiñano eta hirurok irten eta, Madrilen eta Bartzelonan eskalak egin ondoren, arratsaldeko lehen orduetan Atenasera heldu ginen. Bertan Sorkunde Belar andrearekin, Lasa Apalategiren alargunarekin, elkartu eta beste hegazkin bat hartu ondoren Kretara abiatu ginen, aski atzeraturik. Khania hiriko aireportura heldu ginenerako jadanik gaua zen. Casa Delfino deritzon hotelean ostatu ginen, eta hiri zaharreko jatetxe txiki batean egin genuen afari-legea.

Irailak 4. Biharamun goizean, Khaniaren inguruan dagoen Nekazaritzaren Aurrerapenerako Ikastegi eder batera joan ginen, helenisten Kongresu bat egiten ari zen lekura. Hara heltzean, Juan Jose Pujana jaunak, Euskal Lege Biltzarraren lehendakari ohiak, ongi etorria eman eta egun hartako programan Federiko Krutwig Sagredoren omenaldia nola zegoen antolaturik azaldu zigun. Ospakizuna 12etan hasi zen Pujanaren beraren grezierazko hitzaldi batekin. Ondoren neronek, Euskaltzaindiaren izenean, bi orrialde irakurri nituen euskaraz, Athanasios A. Tzaknakys kazetari gazteak, erdaraz ere prestaturik eraman nuen testuaz baliatuz, grezierara pasartez pasarte itzuliak.

Beste greziar hizlari batzuek ere hartu zuten parte, Federikoren bizitza eta helenismoaren alde eginiko kultur emaitzak azpimarratuz, Sofopolis edo "Jakituriaren Hiria" sortzeko asmoa batez ere. Azkenik, Alexandros Babatsikos poetak zirrara handiko poema bat eskaini eta jendaurrean irakurri zuen. Biltzarkideen artean Federikoren omenaldiko diploma batzuk banatu ziren eta guk ere horrelako batzuk ekarri genituen.

Biltzar hartan ez ginen gu izan euskaldun bakarrak. Baziren, halaber, Olga Omatos Euskal Herriko Unibertsitateko Filologia, Geografia eta Historia Fakultateko greziar hizkuntza eta literaturako irakaslea eta beronen hiru ikasle euskaldun ere.

Egun berean, arratsaldeko 5etan, Khaniako portutik itsasontzitxo batean guztiok itsasora irten ginen, greziarrek berek antolaturiko txango batean, Egeoren ur ezinago urdinetan Federikoren errautsak jaurtitzeko, Kreta uhartearen ipar kostatik hurbil. Guztiok pentsatu genuen nekez aurki zitekeela hilerri ederragorik hura baino. Hautsak itsasoratzen ziren artean, *Agur Jaunak* kantatu genion han ginen euskaldun guztiok. Arratsean Kretatik irten eta Atenasera bihurtu ginen A. Artiñano, J. J. Zearreta eta ni, Novotel izeneko hotelean ostatzeko.

Irailak 5. Biharamun goizean hirurok Akropolis aldera joan ginen, Krutwig jaunaren azken errauts multzoa bertan uzteko. Partenon ondoan barreiatu genituen arrautsok, haren nahia bete zedin.

Bazkaldu Plaka auzotegian egin genuen, jatetxe baten terrazan. Arratsaldea Atenasko toki ikusgarriak bisitatzen eman genuen, haien artean Parke Botanikoa, bero handiko klima hartan gerizpe atsegina eskaini ziguna.

Irailak 6. Hurrengo egunean, astelehenez, museoak itxirik egon ohi zirela kontuan harturik, Atenastik Delfosera abiatu ginen, ibilaldi antolatu batean, hango tenplu, orakulu eta estadio famatuak ikusteko asmoz. Kultur ostera ezin interesgarriagoa izan zen.

Irailak 7. Astearte goizean Arkeologi Museo Nazionala bisitatu genuen. Bazkaltzera alde zaharrera joan ginen, Monastiraki deritzon auzotegiraren ondora. Hango patio bateko jatetxean bazkaltzen ari ginela, 2,30 aldean, lurrikara bortitz batek astindu zuen hiria hamar bat segunduz. Gure ondoko etxe zahar bat -zorionez bizilagunik gabea!-bat-batean erori eta inguruko etxeetatik erlaiz-zatiak jausten hasi ziren. Eraikin guztiek dantzan zihardutenlurraren barru-barrutik zetorren indar eta orroi beldurgarrien eraginpean.

Jendea txilioka zebilen eta ikara handiz toki guztietara sakabanatzen hasi ziren. Ondoren beste lurrikara txikiago batzuk gertatu ziren. Inon seguruago ezin egon gintezkeela konturaturik, geunden jatetxean bertan gelditu eta bazkaltzen amaitzea erabaki genuen, ahalik eta patxada handienean. Greziar sukaldaritza aski ona dela aitortu behar.

Bazkalostean kaleetan zehar ibili eta lurrikarak eginiko kalteak geure begiekin egiaztatzeko aukera izan genuen. Turistentzako denda askotan - auzune hartan oso ugari - anitz plater, ontzi eta pitxer hautsi ageri ziren lurrean, erabat hondaturik. Leihoetako berinak ere maiz puskaturik ikus zitezkeen. Jendea plazetan pilatzen zen, eta telefono publikoen aurrean pertsona ilada luzeak egiten ziren. Dendetako kalte materialak oso ugari izan ziren (dendari batek segundu haietan lau milioi drakma [= 2 milioi pezeta, hau da, 12.000 euro] galdu zituela aitortu zigun) eta etxe zaharren ondoan aparkaturiko automobil asko hondaturik ageri ziren, eroritako harri eta adreilu kondarren azpian. Elizak zabalik zeuden eta jendea haraxe abiatzen zen, otoitz egitera.

Berehala hotelera itzuli ginen, geure senideei ongi geundela esateko. Bidean gure bidai agentziako arduraduna, Miltiades jauna, aurkitu genuen Sintagma plazan. Berak azaldu zigunez, lurrikararen epizentroa Atenastik hogeita bat kilometrotara izan omen zen, eta seismoa Richter eskalan 5,7koa izan arren, ez genuela beldurrik izan behar, Atenas aldea harri sendo eta sakona daukan gune baten gainean kokatua delako.

Hotel inguruko etxe zaharren fazadak eta teilatu puskak edonon agertu arren, hotela bera ongi zegoen. Kalte bakarra hoteleko souvenir-dendan nabari zitekeen, pitxer eta figura batzuk dardararekin lurrera erori eta bertan hautsi zirelako. Edonola ere, turista asko beheko solairura jaitsiak ziren, beren maletak eta guzti, handik lehenbailehen alde egiteko gogoaz. Greziatik ihes egiteko histeria kolektiboa nabari-nabari ageri zuten turista gehienek.

Bestetik, gure hotel inguruko lorategietan kosovar eta bosniar familia babestu batzuk metatzen ziren, belartzaren gainean mantak jarrita, gaua zerupean emateko prest. Telebistak etengabeko berriak eskaintzen zituen, eta erreskate-lanak zertan ari ziren ze-

hazki azaltzen. Horrela, etxe-hondakinen azpian harrapaturiko pertsona batzuen salbamena zuzenean segitu eta ikusteko parada hunkigarria izan genuen.

Ez zitzaigun batere erraz gertatu Euskal Herrira telefonatzea. Linea guztiak blokeaturik zeuden, hainbeste deirengatik, baina iluntzean etxekoekin harremanetan jartzeko aukera izan genuen, haiek lasaitzeko.

Irailak 8. Eguerdiko lurrikara handiaren ondoren beste seismo txikiago batzuk ere sentitu genituen. Kalean ez baina hotel barruan geundenean horiek nolabaiteko ikara ematen ziguten, eraikin hartan harrapaturik geldi gintezkeelako. Gauerdian beste astinaldi bat izan genuen eta goizeko bostak inguruan beste bat, handiagoa. Orduan ohetik altxa eta maletak prestatzen hasi ginen. Dutxatu, bizarra moztu eta burua apaintzeko beta hartu genuen. Gosaldu ondoren, maletak hotelaren harreralekuan utzi genituen. Hirian zehar beste ibilalditxo bat egin genuen, zenbait souvenir eta opari erosteko. Bazkaldu Omonia plazako Neon izeneko kafetegian egin genuen, gure ohiko afaldegian, prezio merkean autozerbitzu ona eskaintzen zuten eta.

Arratsaldeko 3,20ean hotelera taxi bat heldu zen gure bila, aeroportura eramateko. Ohi bezala, zirkulazio handia zegoen Atenasen eta denbora asko behar izan genuen haraino heltzeko. Aireportua zoroetxe hutsa zen. Turista guztiek nola edo hala hiritik ihes egin nahi zuten, hegalaldi-datak aldatu eta sinetsi ezineko jukutriak eginez. IBERIA konpainiaren portaera, gurekin behintzat, txarra eta gizabiderik gabea izan zela azpimarratu behar dut.

Atenastik Bartzelonarako bidaia berretsirik genuen baina ez ziguten egiaztatu nahi izan Bartzelona-Bilbao artekoa, eta lotura hori lortuko ote genuen jakin gabe, zalantza horrekin egin behar izan genuen itzuleraren lehen partea. Atenastik 6etan atera ginen, Bartzelonara hiru ordu geroago heltzeko. Zorionean Kataluniako aireportuan Bilborako txartela lortu eta azkenean, gaueko hamar t'erdiak aldean, uste baino ordu erdi beranduago, Euskal Herrirantz irten ginen. Hamaika t'erdietarako jadanik Sondikara helduak ginen. Gure Odisea txikia amaitua zen.

KRETAN F. KRUTWIG-EN OMENALDIAN EGINIKO HITZALDIA

Kretan, 1999ko irailaren 4ean

Xabier Kintana,
euskaltzain osoa

Κυριαι και κυριοι, καλημερα / Jaun-andreok, egun on:

Ohore handia bezain pozgarria da enetzat, non eta hemen, Greziar zibilizazio eta kulturaren iturburu garrantzitsuetako batean, Federiko Krutwig Sagredo euskaldun helenista handiaren oroitzapenezko omenaldi honetan, Euskaltzaindiaren izenean hitz batzuk esan ahal izatea. Poz berretua, bestalde, haren adiskide izateko aukera paregabea izan nuelako. Deus gutxi esan dezaket Krutwig jaunak Greziako hizkuntzaren alde egindako ahalegin eta lanei buruz, zuek ez dakizuenik. Gauza bat ordea, azpimarratu nahi nuke hemen, beharbada, zuen artean bederen, hain ezaguna ez datekeena.

Federiko Krutwig Sagredok zekizkien hizkuntza ugarien artean (gaztelania, alemana, frantsesa, ingelesa, italiera, txinera, arabiera, hindiera...) bi ziren, bereziki, berak bihotzez maitatu eta miretsiak: greziera eta euskara. Bigarrenak euskaldun egin zuen, Euskal Herriko seme jator. Lehenengoak, aldiz, europar, eta mendebaldeko kultura zaharrenaren partaide eta osakide. Bi hauek bereziki ikertu eta landu zituen, eta bietan garrantzi handiko emaitzak eskaini ere bai.

Greziera klasikoa ikasi eta jakiteak mundutar kulturan zer nolako munta duen behin eta berriro azpimarratzen zigun. Eta ez nostalgia hutsez, lehena orainarekin, eta are etorkizunarekin ere, uztartzen ederki zekitenetakoa baikenuen Federiko. Hori dela eta, ondo ohartua zen fisika kuantiko modernoak erakusten digun denboraren ulerkuntza berria hobeki eta zehazkiago adieraz daitekeela greziera klasikoaren egitura gramatikalekin oraingo ohiko hizkuntzetan baino. Horrek aski ongi adierazten digu Krutwigen interes zientifikoa ez zela arlo bakarrera mugatzen, orain unibertsitatean hainbeste bultzatu nahi den diziplinartekotasun horretan ere maisua baitzen, Bizkunde Aroko jakintsuen urratsei jarraikiz.

Egiazko kultura izateko, greziera jakiteak duen garrantzia aldarrikatu ez eze, bere baitan praktikatu eta, erbestetik heldu bezain laster, horretarako elkarte bat sortu zuen 1985ean, *Jakintza baitha* deritzona. Horren partaide batzuk gurekin ditugu, horien artean Juan Jose Pujana jauna, Eusko Legebiltzarraren Buru-ohia, *IEPAΞ Hierax* izeneko aldizkaria argitaratzen arduratzen direnak.

Europak Greziako hizkuntza eta kulturari zenbat zor dien ongiegi zekien Krutwigek. Popper-en eta Whitehead-en iritzikoa zen erabat: "Mendebaldeko filosofia osoa

Platonen orrialdearen behealdeko oharrak besterik ez dela" alegia, uste hori mendebaldar zibilizazio osoari hedatuz. Egia da, noski, Martin Bernal-ek bere *Black Athena* liburu sonatuan zarata handiegiz azpimarratu duen bezala, Grezia klasikoak ere elementu batzuk jaso zituela inguruko herrietatik bere merkatal harremanetan, feniziarren alfabetoa edo eta Egiptoko eskulturaren hasierak, adibidez, baina, Mary Lefkowitz-ek oraintsu bere *Not out of Africa* zinematografi oihartzuneko liburu bikainean ongi frogatu duenez, bakarrean bizi ez den edozein herriren ohiko tratuak gora behera, greziar pentsalari eta artistek bilakaera berezia eta garapen propio bezain originala jakin zieten ematen kanpotik harturiko osagaiei. Eta guztiok gaituzue haien zordun.

Bestalde, Euskal Herriko hizkuntza nazionalari nagokiola, Federiko Krutwig Sagredok aparteko ekarpenak utzi dizkigu. Bata, dudarik ez, literatur hizkuntza batuaren bultzada. Bestea, terminologi irizpide zabalak ezartzea. Dakizuenez, euskara da Mendebaldeko Europan indoeuroparra ez den hizkuntza bakarra. Azken bi mila urteotan erdarez inguraturik egoteak, ordea, lexikoan mailegu asko harrarazi dizkio euskarari, bai latinetik eta bai ondorengo erromantzeetatik ere. Mailegu horietako batzuen fonetika bereziak (errege < regem, lege, bake < *pacem,* gerezia < *cerasia,* gisu < *gypsum,* gertu < *certu)* ongi frogatzen du haien zahartasuna, gure datuen arabera latinezko *-ge-, -gi-, -ke-, -ki-* silabek beren leherkaritasuna III. mendeaz gero galdu zutenez gero. Maileguzko hitz hauek, bestalde, erabat asimilaturik daude hizkuntzan eta maiz hizkuntzalaria izan ezik, ez da erraza izaten horiek kanpotik helduak direla asmatzea.

Geroagoko erromantzeen eragina, ordea, gaztelania-frantsesena batez ere, nabarmenagoa izan da, eta gure hizkuntza orain 20 urte arte ofizialtasunik gabe eta eskoletatik bazterturik egoteak izugarrizko lexiko murrizte eta barbarismo uholdeak ekarri dizkio azken bi mendeotan, grezierari turkiarren pean gertatu zitzaionez. Hori dela eta, indoeuropar edo eta aldameneko hizkuntza nagusien jatorria ez duten Europako beste anitz hizkuntzen antzera (hungariera, finlandiera, bretoiera, txekiera...), hiztunengan, eta bereziki idazleengan, maiz defentsako garbizaletasuna sortu ohi da, eta mintzaira arrotz ofizialetik datozkien berba guztiak beren hizkuntza propioan nola edo hala birmoldatzen ahalegintzen dira, hitz berriak sortuz.

Baina nolabaiteko garbizaletasuna hizkuntza guztietan onargarria bada ere, joera hori azken muturreraino eramanez gero, absurdu bezain kaltegarri bihurtzen da. Guk ere zapalduen konplexupean, ideologia horretako apostolu batzuk izan ditugu, XVIII. mendeko Manuel Larramendi jesuitagandik hasi eta joan den mendeko Sabino Arana eta beronen oraintsu arteko epigonoengana helduz. Horien arabera, euskaraz ongi egiteko, edozein erdaratako hitzak saihestu behar ziren, lexiko osoa euskal erro garbietatik sortuz. Unamuno bera ere iritzi berekoa genuen. Irtenbiderik gabeko bide estu horretan geundela, behinola Koldo Mitxelena irakasleak umorez esan zuen, azken buruan, biologian bezala, hizkuntzetan ere garbizalekeriazko birjintasunak antzutasuna besterik ez dakarrela aldean.

Alde horretatik, Federiko Krutwig izan zen gure artean espainiera-frantsesetatiko mailegu arrunten eta goi mailako kultur hitzen artean errotik bereizi beharra zegoela oharrarazi zigun lehenbizikoa. Funtsean, Pernando Amezketarraren egia biribil horietako bat zioen, Colonen arrautza ospetsuaren kasuan bezala, ordura arte inor hartaz konturatua ez bazen ere: "Nazioarteko hitzak, definizioz, nazio guztietan erabiltzen direnak izanik, geureak ere baditugu euskaldunok, geu ere beste nazio bat garenez gero". Bere inguruan eskola polita sortu zen berehala, eta Francoren kontra zerabilen borro-

kagatik atzerrian bizi behar izan arren, idazle gazte gehienak erakarri zituen. Krutwigen iritziak onartuz, Euskaltzaindiak ere adierazpen sonatu bat egin zuen 1959an, era horretako kultur hitzak, grafia egokiturik, euskal berbak zirela adierazteko. Zer esanik ez, orduan ireki zen leiho horrek kanpoko aire fresko berria ekarri zion gure mintzairari, idazle eta irakurle guztiok eskertua.

Gaur egun, inolako lotsarik gabe, aitzitik, europar tradizioaren iturri garbienetatik edaten dugulako harrotasunaz, euskaraz ere *arkitektura, biologia, fisika, lexikologia, metafora, patriarka, telefono* edo *zibernetika* erabiltzen ditugu, Federikok erakutsiriko bidetik abiatuz.

Eta besterik ez, jaun-andreok, bihotzez eskertzen dizuet erakutsi diguzuen abegikortasuna eta Krutwig jaunaren omenaldi honetan Europako azken hizkuntza egiazki barbaro honetan ni entzuteko izan duzuen kortesiazko eroapenagatik. Eskerrik asko. Ευχαριστο!

TXILLARDEGIREN BIBLIOGRAFIA, AZKUE BIBLIOTEKAK PARATUA

Donostia, 2000-VII-13

José Antonio Arana Martija

Henrike Knörr euskaltzainburuordeak, Zuzendaritzak 1999.eko uztailean egindako bilera baten, Jose Luis Alvarez Enparantza euskaltzain urgazleari Euskal Herriko Unibertsitateak eskainiko zion omenaldi liburuan Euskaltzaindiak parte hartzea proposatu zuen. Euskaltzainek egin ditzateken lanetatik aparte, Euskaltzaindiak berak, kide duen Instituzio gisa, liburu horretarako zerbait prestatzea erabaki zuen Zuzendaritzak eta Azkue Bibliotekaren zerbitzuak erabiliz, Txillardegiren Bibliografia paratzea egokia iruditu zitzaion.

Azkue Bibliotekako zuzendaritzak, Euskaltzaindiaren agindua onartu zuen iraileaan eta bere ondarearen katalogazio lanaren plangintza baztertu gabe, lan berri honen arduraz jabetuz, urria/abendua bitartean burutzeko konpromezua hartu zuen, gero 2000. urtarrilean bukatu zuelarik. Hainbat idazlan eta liburu kaleratu dituen urgazle honen emaitzaren bilketa zehatza egitea benetan neketsua gertatu zen eta egunkarietan aspaldidanik argitaratuak aurkitzea eta zerrendatzea epe laburrean egin ezinezkoa ikusi zenez, bibliografia mugatu beharra argi zegoen. Beraz, *Euskaldunon Egunkaria* izan ezik, beste egunkarietan kaleratutakoak baztertu ziren asmatutako plangintzan. Aipatu euskarazko egunkarian argitaratutakoez gainera, aldizkarietakoak eta liburuak katalogatzen ari izan zen Azkue Biblioteka 954 izenburu edo sarrerak bilduz. Katalogo mardula, txukun koadernatuaren bi ale prestatu ziren, bata Txillardegiri emateko eta bestea Euskaltzaindiaren artxiboan gordetzeko.

Zuzendaritzari aurkeztu zitzaion Katalogo hau 2000.eko martxoaren 3an, Pruden Gartzia bibliotekaren zuzendariak prestatutako hitzaurre batekin, non agertzen den lana prestatzeko jarraitu den metodologia eta xehetasunak. Prest zegoen, beraz, Txillardegiri liburua aurkezteko parada eta ekintza hori nola burutu ere, orduan erabaki zen. Donostian Zuzendaritzak bilera egingo zuen egunean opari gisa ematea iruditu zitzaien bildutakoei. Eta azkenean, uztailaren 12an egingo zen bilerara Txillardegi deitzea pentsatu zen. Eta hala egin ere. Baina egun horretan omenduak Baionan liburu aurkezpena zeukala eta hurrengo egunerako atzeratu zen eskaintzaren unea.

Esan bezala, Donostiako ordezkaritzan bildu ziren Txillardegirekin Henrike Knörr buruordea, Jose Antonio Arana Martija diruzaina eta bibliotekaria, Pruden Gartzia eta Jose Luis Lizundia idazkariordea eta kudeatzailea. Euskaltzaindiaren ordezkari horiek esandako hitz batzuen ondoren, Jose Luis Alvarez Enparantzak jarraian doazen lerroak irakurri zituen, bere esker ona azalduz. Bodega Martin izeneko jantokian bazkalduz

bukatu zen hain samur gertatu zen ekintza, *huntaz eta hartaz* hitz eginez, batere saminik gabe. Onomastika batzordea ere egun berean Donostian bildu zenez, Txillardegi bera mahaiburu zela, han zeuden otorduan Jose Maria Satrustegi eta Andres Iñigo euskaltzain osoak eta Mikel Gorrotxategi urgazlea ere.

TXILLARDEGIREN BIBLIOGRAFIA: 1956-1999

Donostia, 2000-VII-13

Jose Luis Alvarez Enparantza/Txillardegi

Agur adiskide eta lankideok:

Gaurko egun hau oso berezia da niretzat.

"Azkue Bibliotekak" Euskaltzaindiaren aginduz *Txillardegiren Bibliografia: 1956-1999* lan mardula nik eskuz esku jasotzerakoan, ezin utz dezaket aukera hau ezer erantzun gabe.

Ezkerretik eskubira: Prudentzio Gartzia, Azkue Bibliotekako zuzendaria; Jose Luis Alvarez Enparantza/Txillardegi, euskaltzain urgazlea; Henrike Knörr, euskaltzain oso eta euskaltzainburuodea eta Jose Antonio Arana Martija, euskaltzain oso, bibliotekaria eta diruzaina.

Baina labur mintzatuko natzaizue.

Data pare bat oroitaraztetik hasiko naiz.

1947an hasi nintzen euskara lantzen. Urte hartantxe prestatu bainuen, amaren laguntzaz baliaturik, neure lehenengo euskal gramatika "pertsonala": "ni naiz, zu zera, bera da..." blok zatar batean zutabetan paratua.

"Hi haiz"ik ez, jakina: "hablar de hi es muy ordinario", esaten baitzuen amak...

Geroztik, luzaz, 53 urte luzez, nola-hala, euskara lantzeari eutsi diot. Eta gaur berton ere horretan saiatzen naiz.

Eta 1950an, 20 urte nituelarik, euskaraz idazten hasi nintzen. Maila pertsonalean batetik, Bilbotik egunero-egunero bidaltzen bainion gutun bat gaur neure emaztea denari (hura bai "idatz-praktika" ona!). Baina baita izkutuko "prentsan" ere: *erne* isilpeko aleetan aurki daitezke (sinadurarik gabe, jakina) nire lehenengo izkribuak.

Baina sinatutako lanetara etorrita, Prudenek (*) ongi bildu duenez, Alphonse Daudet-en ipuin labur baten itzulpena izan zen nire bataioa. Eta irribarre egin dezazuen, xehetasun batzuk kondatuko dizkizuet.

"Asteasu-ko Beltza" deitzen zuten Antonio Arrueren mandatua betetzeko prestatu nuen itzulpena 1956an: "Aita Gaucher-en mixtela". Zuetakoren batek irakurria duke agian *Egan* aldizkarian.

Caballero izeneko tolosar bat zen garai hartan Gipuzkoako Diputazioko Presidentea. Caballero hau karlista zen.

Hots, honek, fama zenez, berorika hitz egiten omen zion Arrueri! Alegia, asteasuarra gorago zegoen barne-eskalafoian Aldun-Nagusia baino! Eta hau frankismo betean ez zen xehetasun apurra.

Urte haietan, esan beharrik ez, euskararen aldeko lana egin nahi izanez gero, kolore horretako "apaidiñak" bilatu behar ziren; Euskaltzaindiaren kondaira ezagutzen duzuenok ongi dakizuenez.

Hala ere nik neuk, harrigarri gerta badakizueke ere, hein batez, harreman onak izan nituen Arruerekin; ordurako "separatista"tzat fitxatua eta gartzelan egondakoa banintzen ere.

1957ko uztailean ezkondu nintzenean, oso erloju dotorea erregalatu zidan Arruek; lau bolatxo jiraka ibiltzen diren horietakoa.

Eta uda hartantxe izendatu ninduten "urgazle" (**), Aresti-rekin eta idazle-mordoxka batekin batera.

Geroztik 43 urte joan dira. Bizi oso bat, jakina.

Baina, lasai, ez dizuet neure biziera kondatuko. Ezagutzen duzue, gutxi gora behera bederen.

(*) Prudentzio Gartzia, Azkue Bibliotekako zuzendaria.

(**) Euskaltzain urgazle.

Urte luze horietan Euskaltzaindiarekin gorabehera saminak izan ditudala gauza ezaguna da.

Baina joanak joan, eta beude denak beren horretan. Ez da gaurko eguna aspaldiko zaurietan xurgatzeko une egokia.

Gaur nire Bibliografia osoa biltzen duen bilduma bikain hau eskaintzea erabaki duzue.

Nik, Euskaltzaindiak bezala euskara dut, eta izan dut beti, kezka nagusi. Eta, euskara esanez, Euskal Herria esaten dut- Euskara baita gure herriari izana bera ematen diona.

Pruden Gartzia lankideak zehaztu dituen *954* izkribu horiek lekuko (*30* bat liburu barne), ahal nuena egin dut gure hizkuntzari arnasa emateko.

Euskaltzaindia, bestalde, Euskal Herri osoko erakunde nagusia da. Eta nik, honetan ere aburukide, ez dut Bidasoa-Ahuñemendiko muga ontzat ematen. Haritschelhar ipartarra honenbeste urtez Euskaltzainburu egon izanaz pozten naiz. Irakaskai ederra eman duzue honetan. Bai horixe!

Euskaltzaindiak, azkenik, ospe-maila galanta eta errespetua lortu ditu euskal gizartean, et hau altxor garrantzitsua da gure hizkuntzaren etorkizunari buruz.

Egoitza dotoreak eta liburutegi galantak lortu ditu Euskaltzaindiak; eta lankide mordoska egoki bana hiriburuetan.

Nekez egon ninteke ni, beraz, Euskaltzaindiaren aurka. Eta ez nago, jakina. Zenbait erabaki, kontsentsu eta bazterketa nabarmenetan arrunt kontra egon banaiz ere.

Bibliografia zehatz hau zuek prestatzea eta eskuz esku ematea, ohore zait. Eta pozgarri ere bai, jakina.

Ez dut ahantziko.

Euskaltzaindiari, horretaz, eta Pruden Gartzia Azkue Bibliotekako zuzendari eta adiskideari bereziki, eta bihotzez.

Mila esker anitz!

TERNUAN ETA QUÉBEC-EN
(Euskaltzaindiarentzako txostena)

Donibane Lohizune, 2000-VII-22

Henrike Knörr

Ternuako Northern Peninsula Heritage Society deritzanak gonbidaturik, eta Eusko Jaurlaritzako Kanpo Harremanetarako Idazkaritzak horretarako eman diruari esker, uztailaren 23tik 25ra Ternuan parte hartu nuen elkarte horrek urtero antolatzen duen historia biltzarrean. Biltzar hori Selma Huxley Barkham historialariaren eraginez egiten da, Ternua eta Labrador probintziak ordaindua.

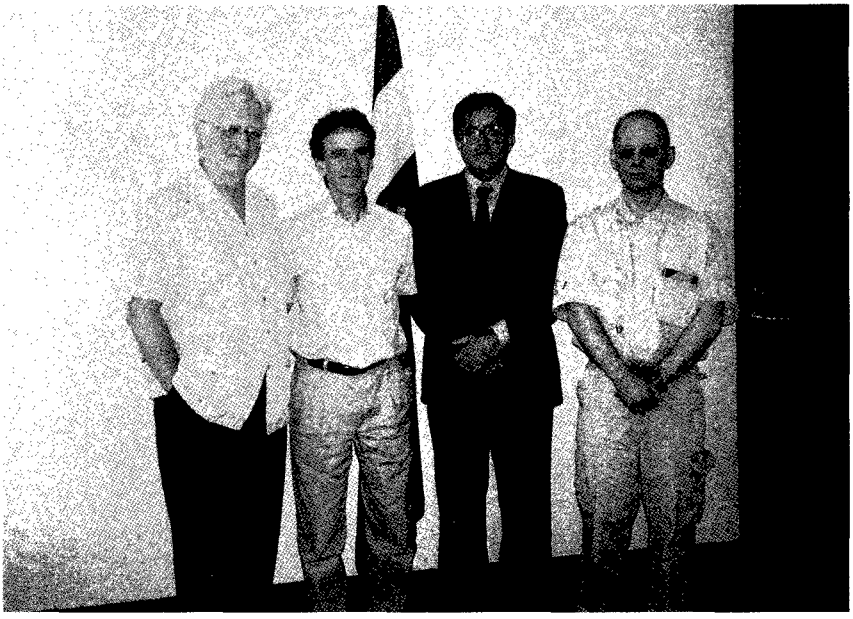

Québec-eko Commission de Toponymine deritzanaren egoitzan.
Ezkerretik eskuinera: Henri Dorion, Chistian Bonnelly, Henrike Knörr eta Marc Richard. 2000ko ekainaren 28an.

Biltzarra Ternuako Ipar-mendebaldeko kostan dagoen Bird Cove herrixkan izan zen, entzuleria handiarekin. Hamabi txosten aurkeztu ziren bi egun horietan, Ternua eta Labradorreko historiari buruz.

Aukeraz baliaturik, zenbait bisita egin genituen biltzarkideok. Jakina denez, euskaldun arrantzaleak han aritu ziren XVI. eta XVII. mendeetan. Ternuako kosta hori *the Basque coast* deitzen zen garai batez, eta asko dira han eta Labradorren gure herritarrek jarritako izenak, hala nola *Baia Ederra* (egun *Bonne Bay*), *Portutxoa* (orain *Port-au-Choix*), edo *Ferrol Zaharra* (gaur *Plum Point*). Ternuako ingelesean gelditu da euskal hitzen bat, nahiz eta desitxuratua: *barratxo*, "badia bateko lur-muturra", gaur *barachois*. Ezaguna da orobat Martin Oihartzabal Ziburukoak frantsesez idatzi eta 1579an Bordelen argitaratu zuela itsasgizonentzako arruta-liburua, ia mende bat geroago Pierres Etxeberri, ezizenez *Dorre*, donibandarrak euskarara itzuli zuena, testu gehiago sarturik, *Itsasoko nabigazionea* tituluarekin (Baiona 1677, ikus facsimile argitalpena, Donostia 1985). Etxeberrik egin zuen, gainera, Ternuako mapa bat, hango agintariek eskaturik.

Bisita horien artean aipa daiteke Labradorreko Red Bay-ra egin nuena. Euskaldun baleazaleen *Buttus* izenez ezaguna zen portu horretan museo interesgarri bat dago, berriztapen lanak egin ondoren hil honen 29an berrinauguratuko dena. Toki hura *National Historic Site* gisa aurkitzen da duela zenbait urtez gero.

Ternuako Sinposiumaren bukaeran.
Ezkerretik eskuinera: René Enguehard, Françoise Enguehara, Selma Huxley, Robert Cormier, Henrike Knörr.
2000ko ekainaren 25ean.

Québec.eko bisita

Québec-era joan nintzen gero, eta han bilera interesgarri bat izan nuen *Commission de Toponymie* izeneko zuzendaritzakoekin. Horietako bi, Henri Dorion eta Christian Bonnelly, Donostian izan ziren hizlari aurreko egunetan, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailordetzak antolaturiko mintegian.

Commission de Toponymie hori 1977an sortu zen, René Levesque Québec-eko presidenteak aurreko urteko hausteskundeetan irabazle gertatu ondoren. *Charte de la langue française* deritzan legeak aipatzen zuen 3. kapituluan, Office de la langue française izenekora lotua.

Lan handia burutu du batzordeak probintzia osoko izenen gainean, argitalpenetan eta urteko txostenean nabari denez. Lehendik elkarrekin genituen loturak sendotu dira orain. Bereziki aipagarri iruditzen zait nazioarteko mailan (demagun, Frantziako Institut Géographique National, Nazio Batuak, Michelin mapa eta giden argitaletxea, e.a.) egiteko asmoa dugun lana, gure leku-izenen forma jatorra erabil dadin.

AURKEZPENAK

TOPONIMIA MEDIEVAL EN EL PAÍS VASCO
LIBURUKIEN AURKEZPENA

EN LA PRESENTACIÓN DEL ÚLTIMO VOLUMEN DE *TOPONIMIA MEDIEVAL EN EL PAÍS VASCO* DE ÁNGELES LÍBANO ZUMALACÁRREGUI

Bilbao, 2000-V-12

Henrike Knörr, académico de número
y presidente de la Comisión
de Onomástica de la Real Academia
de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia

Es el de hoy un día importante para todos. Presentamos el cuarto y último volumen de *Toponimia medieval en el País Vasco,* de la Profesora Ángeles Líbano Zumalacárregui, una extensa recopilación de nombres de lugar, mayor y menor, de la vieja Vasconia, cada uno con su contexto.

Desde los primeros pasos de los estudios vascos, en el sentido más amplio de este concepto, y también restringiéndolo a la lengua vasca, ha sido un constante *desideratum* el disponer de repertorios toponímicos abundantes y fiables como instrumento esencial para la investigación. En el caso de la lengua vasca, es evidente que el interés era comparativamente mayor (comparativamente en relación con otros dominios lingüísticos), pues los textos propiamente en euskara comienzan en una fecha tardía, de modo que debemos conformarnos con lo que nos transmite la onomástica. Pero la misma investigación histórica precisaba de estos materiales, debidamente ordenados, para dilucidar no pocos puntos oscuros y para identificar rápidamente infinidad de nombres.

Ése era y es el objetivo de esta colección, Onomasticon Vasconiae: la publicación de materiales onomásticos, paso previo para la investigación que aporta conclusiones y perspectivas.

Ha sido un alto honor acoger en esta colección el fruto del trabajo, largo y penoso, de Ángeles Líbano, cuya tenacidad y entrega quisiera destacar en estas breves palabras. Es conocido que desde hace ya muchos años ella ha cultivado el campo, muchas veces árido e ingrato, de los nombres propios, principalmente personales, en la Edad Media, casi siempre en asociación con el excelente medievalista vizcaino José Ángel García de Cortázar. Son contribuciones que, juntamente con otras publicadas en los últimos años, ayudan a comprender mejor nuestro pasado lingüístico e histórico, cuya complejidad salta a la vista, con sus interrogantes, sus problemas, sus enigmas.

Este libro, como varios de la misma colección, no podrían haberse materializado sin el generoso patrocinio de la Universidad del País Vasco, institución con la que Euskaltzaindia tiene un convenio desde hace ya varios años. Deseo expresar aquí a la Uni-

versidad, representada en este acto por el Rector, el profundo reconocimiento de la Academia por este amparo, por esta colaboración que esperamos siga siendo tan fértil como hasta ahora.

En este rincón, dramáticamente convulso, de la Europa suroccidental, tenemos derecho a la esperanza y a un futuro de paz y libertad. Para conseguir ese futuro no son en modo alguno secundarios los desvelos en pro de la cultura y de la enseñanza. Estas parcelas, importantísimas, que cultivamos, y entre ellas la atención a nuestro pasado histórico y lingüístico, sirven para hacernos más conscientes de una riqueza que no debe echarse por la borda, ni debe simplificarse en nombre de tal o cual pensamiento raquítico y espurio. Yo quisiera destacar una vez más el papel que a las Universidades y a las Academias les corresponde en la propagación de un espíritu abierto, para conquistar un porvenir más plenamente humano.

PRESENTACIÓN DE LA OBRA *TOPONIMIA MEDIEVAL EN EL PAÍS VASCO* (4 VOLS.). Bilbao, Euskaltzaindia, 1995, 1996, 1999, 2000

Bilbao, 12-V-2000

Ángeles Líbano

Excelentísimo Sr. Rector de la UPV/EHU, Excmo. Sr. Vicepresidente de Euskaltzaindia, Academia de la Lengua Vasca, estimados compañeros, familiares y amigos aquí presentes, señoras y señores, la obra que presentamos hoy es el resultado de años de trabajo iniciado en la década de los ochenta y financiado, en parte, por Euskaltzaindia, Institución a la que estoy doblemente agradecida. Mi más sincera gratitud va dirigida a esta Casa en general, y en particular a aquellos miembros de la *Comisión de Onomástica* que no dudaron en apoyar la iniciativa que, en el otoño de 1987, se presentaba con la incertidumbre de la investigadora consciente de las dificultades que debe afrontar en un proyecto tan ambicioso, pero dispuesta a luchar si cuenta con el apoyo necesario de las Instituciones, compañeros de equipo y además prestigiosos medievalistas. El acto académico que nos ha reunido hoy aquí, en la sede de Euskaltzaindia en Bilbao, es culminación brillante de aquel voto de confianza; el proyecto de *Toponimia medieval en el País Vasco* –en el que incluimos también la comunidad de Navarra– ha llegado definitivamente a su fin.

Deseo hacer público reconocimiento aquí a las diversas, continuas y desinteresadas colaboraciones que se nos han ido ofreciendo desde los inicios de nuestro trabajo hasta los últimos momentos; sería incorrecto e injusto por mi parte ignorar el inestimable respaldo de prestigiosos medievalistas, filólogos y, en definitiva, buenos compañeros que impidieron con sus orientaciones y apoyo el desánimo, incluso el descarrilamiento del arduo proyecto que nos impusimos; a todos ellos desde aquí mi más sincero y profundo agradecimiento.

La ayuda institucional para llevar a buen puerto nuestro trabajo llegó también de mano de otras instituciones; en primer lugar la Universidad del País Vasco/EHU y la Diputación Foral de Álava subvencionaron la edición del primer volumen (correspondiente a la letra A) presentado en el Vicerrectorado del campus de Álava.

Finalmente, en este punto deseamos ofrecer un particular reconocimiento al responsable de las labores editoriales de esta Casa y buen compañero don Ricardo Badiola, sin cuyo empeño y dedicación la edición de los tres volúmenes restantes hubiera sido imposible.

Tras estas obligadas palabras de reconocimiento reseñaré brevemente unas líneas sobre el objetivo, espacio, tiempo y *corpus* de este proyecto. En él ofrecemos la recopilación de la toponimia mayor, *macrotoponimia* –o nombres de espacios o lugares mayores– y menor, *microtoponimia* –espacios de extensión geográfica más reducida– que figura en los documentos notariales y concejiles referidos a Álava, Vizcaya, Guipúzcoa y Navarra; sabíamos desde nuestro planteamiento inicial que el proyecto era muy extenso y ambicioso, y que contaríamos en principio con cuatro becarios, recién licenciados, que a media jornada fueron subvencionados por Euskaltzaindia; en aquellos años nos empujaba también el ánimo de nuestra juventud. El espacio geográfico estaba bien delimitado en cuanto al tiempo, la propia documentación nos guió a concretar el estudio desde la primera documentación existente, más o menos de comienzos del siglo X hasta el XIII, centuria en la que los análisis toponímicos basados en testimonios medievales debe llevarse a cabo individualmente, pues la documentación resulta ya inabarcable en conjunto.

El problema añadido que presentan los territorios de Álava, Guipúzcoa y Vizcaya es que los textos relacionados con cada uno de ellos se encuentran dispersos en cartularios y diplomas medievales referidos a otros territorios, es decir, en la documentación de la Rioja, Aragón y Castilla; Navarra cuenta con sus propios testimonios. A manera de ejemplo, se ha expurgado el *Cartulario de Valpuesta*, el de *San Millán de la Cogolla*, *El Cartulario de San Juan de la Peña*, *La Colección Diplomática de la Rioja*, etc., además de las obras de medievalistas historiadores y otros estudiosos, como G. Martínez Díez, E. Barrena Osoro, J. Mª Lacarra, G. Balparda y de las Herrerías, que reúnen en sus páginas textos referentes a la formación de Álava, Guipúzcoa y Vizcaya.

Aplicaciones y estudios histórico-lingüísticos

De forma muy general pasaré ahora a especificar algunos de los estudios que se pueden realizar a partir del riquísimo material contenido en estos volúmenes. Los nombres propios de lugar, esto es, la toponimia, son elementos léxicos que, si bien en numerosas ocasiones permanecen fosilizados, reflejan, no obstante, diversos fenómenos sobre el desarrollo y acontecer lingüístico que pueden ser una gran ayuda para la interpretación y comprensión de asuntos relacionados con la historia de los pueblos y de su cultura, manifestaciones de sus creencias, mitos y otros factores relacionados son su vida cotidiana.

Pues bien, tomando como punto de partida este material, hemos ido trazando en líneas generales, en el territorio que elegimos, la convivencia lingüística de determinadas variedades comunicativas; el contacto, como indicaba Luis Michelena, se realizaría, en primer lugar, entre la lengua vasca y la latina, y después entre aquélla y la romance. Así pues, las variaciones de los nombres de lugar muestran que en el antiguo territorio por donde se extendía la lengua vasca se utilizaba, en los siglos X-XIII el romance, continuador del primitivo latín, junto a la lengua autóctona. De aquí los cambios o acomodaciones de los topónimos: el *Fuero de Vitoria* advierte textualmente:

"Placuit mihi ... populare in prefata uilla cui nouum nomen imposui scilicet *Victoria*, que ante uocabatur *Gasteiz*".

Las dos lenguas, la románica y la no románica, convivieron libremente en una misma área, sin que podamos establecer con fiabilidad meridiana las fronteras territoriales entre una y otra; véanse la formación de compuestos toponímicos sobre vocablos vascos: *Ataondo, Ataburu, Iturgoien, Huribarri...*, y latino-romances: *Alta Petra, Burgo Novo, Villamorosa, Villa Nueva ...*

Otro dato que podemos destacar como estudiosos de la historia de le lengua románica de nuestra zona norteña es que, si bien los redactores de los textos, los amanuenses, utilizaban una lengua específica propia de su oficio en la Alta Edad Media, el latín, conocían otra variedad a la que se refieren con cierta frecuencia y claridad en aquellos casos en que debían agregar el nombre de lugar o topónimo, indicativo de un núcleo de población o de una posesión. Bien es sabido que el onomástico no suele mantener siempre la evolución general del sistema lingüístico por muy diversas razones, y en esta situación particular, el amanuense no disponía de fórmulas o sintagmas aprendidos en el período de formación como escriba; sin embargo, era capaz de escribirlos; aunque no le hubieran enseñado cómo hacerlo. Consideramos por ello que sería su propio conocimiento lingüístico el que determinaba la decisión de cómo grafiar las nuevas entidades de población, reflejando en cierto modo el nombre y uso por el que los posibles lectores del documento identificarían el lugar o propiedad nominada, de modo que pudiera reconocerse tanto ésta como su propietario. Así pues, al registrar las entidades nuevas agregaba la fórmula latina *qui vulgo uocatur, qui vulgo dicitur*

uilla que dicitur Nalda, que sita est prope rivum, *qui vulgo uocatur* Iregua" [1]; "De ipso monasterio quod est situm in valle que *uulgo dicitur* Oiuni" [2].

Ante términos más concretos se decidía por expresiones como *que vocatur, quo vocitant, qui dicitur, que apellatur...;* citamos como ejemplo los siguientes; ante *decania,*[3] "unum monasterium [...] Cum tres suas decanias, una Ibargorzorika et alia *decania quo vocitant Tuda" (Millánl,* 1082); *loco,* "una area pro tribus solidus et medio et de *loco qui dicitur Izurzu* de Munio Gominiz de Muniken" (*Guipual,* 0947); *pardina* [4], "Ego prefatus rex Petrus et dono illam *pardinam que vocatur Oroztegui* , cum suis terminis et appendiccis omnibus" (*Guipual,* 1101); *villa, "*areas salinarum quae habui compara-

(1) Rodríguez de Lama I., *Colección diplomática medieval de la Rioja (923-1168),* (3 vols.), Logroño, 1976 [1187]

(2) Lacarra, J.Mª, *Colección diplomática de Irache. I.* (958-1222), Zaragoza, 1965 [1032].

(3) 'Fincas o iglesias rurales propiedad de un monasterio' que aglutinaban, a su vez, diversas posesiones y derechos (García de Cortázar, J.A. *El dominio del monasterio de San Millán de la Cogolla (siglos X al XIII). Introducción a la Historia rural de Castilla altomedieval,* Salamanca Universidad, 1969:211.

(4) 'Terreno de pasto' variante propiamente aragonesa (Nortes Valls, O., "Estudio léxico latino medieval en diplomas aragoneses anteriores a 1157. (Términos referentes a la composición de la sociedad y de la vida rural", *Archivo de Filología Aragonesa XXIV-XXV,* 1979, 15-255: 331 que ofrecía gran variedad de significados en este territorio; en nuestra cita remite a un 'tipo de explotación con otras propiedades'

(5) El reciente trabajo de Rodón Binué, E., "Documentación léxica latino medieval pirenaica", *Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gross,* Universidad de Zaragoza, P.U., 1999, 1325-1335:1327, atestigua, en las fuentes latinas medievales, idéntica aclaración.

tas in *villa que dicitur Geniz" (Guipual* , 0947); Ego dompnus Nunnus [...] Comparavi unum solare cum sual divisa *in villa que dicitur Berroztegieta" (Millanl,* 1106) [5].

¿Indicaría este sintagma la forma vulgar de designación toponímica o acaso la forma común? [6].

Para finalizar sólo me queda insistir en mis primeras palabras de gratitud y satisfacción, a la vez que añadir, para corresponder el voto de confianza que las dos instituciones aquí representadas me otorgaron, que dos décadas después de iniciar este trabajo, es decir, en este año 2000, formo parte de un grupo de investigación interuniversitario, coordinado y multidisciplinar, que con ayuda en este caso del Ministerio de Educación y Ciencia, hemos publicado ya un libro monográfico [7] y nos proponemos finalizar un proyecto sobre la *Organización social del espacio en el antiguo Reino de Castilla*, basado en el análisis de los topónimos, en el que soy responsable de la particularización de la zona comprendida por Álava, Guipúzcoa y Vizcaya, y cuyos resultados más relevantes aparecerán en fechas próximas.

Muchas gracias por su amabilidad y presencia.

(6) Cf. Echenique Elizondo, M.T. y Quilis Merín, M. 1993: 623-32. "Latín, castellano y lengua vasca en los orígenes románicos", Hilty, G. (ed.), *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes* (Zurich, 1992), II, III, Tübingen, Francke Basel, 1993 : 623-32.

(7) "Lengua y organización social del espacio: espacios lingüísticos en el norte peninsular en los siglos IX a XIII", en *Del Cantábrico al Duero: Trece estudios sobre organización social del espacio en los siglos VIII a XIII.* J.A. García de Cortázar (ed.) Universidad de Cantabria, P.U.1999, pp.49-74.

TOPONIMIA MEDIEVAL EN EL PAÍS VASCO

Bilbao, Sede, 2000-V-12

Manuel Montero,
UPV/EHU errektorea

Jaun-Andreok, egunon guztioi:

Hauxe da errektore bezala Euskaltzaindia bisitatzen dudan lehenengo aldia eta esan behar dut atsegin handiz natorrela. Gaur aurkezten dugun obra handi honen hitzaurrean José Angel García de Cortazarrek dioen bezala, toponimia bertan bizi den giza taldearen ispilua da. Leku izenek burura dakarzkigute beste garai batzuetako oihartzunak. Haietara jo behar dugu gure historiaren zenbait alde ezagutu nahi badugu. Beraz, lan erraldoi honi ekin eta bukatu izana beti eskertu behar izango diogu Angeles Libanori hizkuntzalari, antropologo, geografo eta historiagileok bereziki, baita gure munduarekiko interesik duen edonork ere.

Gainera, Euskal Herrian ez da gehiegi aztertu Erdi Aroko toponimia eta kontutan hartu behar da berandura arte idatzi ez zen hizkuntzaren lehenengo berriak ematen dizkigutela leku izen hauek. Horregatik ezinbestekoa da Angeles Libano irakasleak egindako lan erraldoia, XIII. mendea baino lehenagoko dokumentu sakabanatuak astiro eta zehaztasunez aztertuz, orduko eskribauek entzun eta transkribatu zutenaren arrastoa ikertu eta bildu baitu

Hala ere, lan handi hori isilpean geratuko zatekeen, Euskaltzaindiak eta Euskal Herriko Unibertsitateak argitaratzeko ahalegina egin ez balute. Gure hitzarmenak fruitu asko eman ditu dagoeneko eta fruitu gehiago emango du aurrerantzean. Hau bezalako liburuak ez dira inoiz komertzialak izango, baina, zalantzarik gabe, beharrezkoak dira, gure mundua nolakoa izan zen eta zelakoa den ezagutzeko. Toponimia ere denon ondarea da; beraz, zaindu behar dugu. Aurrerakuntza geldiezina da, noski, baina adeitasunez jokatu behar dugu, ingurugiroarekin eta toponimia ere ingurugiroari dagokio, zeren izen zaharrak desagertzen badira, berreskuratu ezin izango dugun gure historiaren zati bat galduko baitugu.

Bestalde, zera azpimarratu nahi nuke: askotan hitz egiten da liburu elektronikoaz, baina ez dut uste inoiz ordezkatu ahal izango direnik hauek bezalako liburu ederrak. Atsegin handiz hartu eta irakurtzen da, ondo zaindu behar dugun objektua da, kanpotik eta lehen esan bezala, barrutik ere.

* * *

La toponimia ha sido muchas veces fuente de polémicas. Para dilucidarlas es y seguirá siendo fundamental la investigación. A partir de ahora los expertos podrán consultar esta magna obra, cuyos dos últimos volúmenes presentamos hoy. Si algún calificativo se puede otorgar al trabajo realizado por la profesora de nuestra Universidad Angeles Líbano sería el de exhaustivo. Esta nunca será una obra de gran difusión, pero también es innegable que será objeto de consulta de todo geógrafo, filólogo o historiador interesado por el País Vasco, porque todos estos topónimos reflejan una realidad histórica y lingüística que ha pervivido a lo largo de los siglos. Creo que el largo camino que ha recorrido esta obra hasta verse culminada ha merecido la pena y le auguro una larga vida.

BILBAO BIZKAIA KUTXA-EUSKALTZAINDIA: 1999ko *LITERATURA SARIAK*

Bilbo, 2000-VI-16

Jean Haritschelhar, euskaltzainburua.
Euskaltzaindiaren egoitza

Eguerdi on denei. Ongi etorri zuri, Jose Ramon Bilbao BBK Fundazioko ordezkaria eta ongi etorri bero bat ene aitzinean ikusten ditudan saridunei. Berehala hasiko dugu gure ekitaldia eta hitza ematen diot Juan Mari Lekuona Literatura batzordeburuari.

LITERATURA SARIAK: 1999AN SARITUTAKO LANEN ARGITALPENA

2000-VI-16

Juan Mari Lekona,
euskaltzain osoa eta literatura batzordeburua

Eskerrik asko hitza eman didanari, Euskaltzaindiko buru den Jean Haritschelharri. Eta bide batez barkamena eskatu ere bai nire marrantagatik, honek debeku apur bat jartzen dizuelako niri entzuten, eta arreta berezia eskatu ere bai, esaten dizuedana jasotzeko. Barka, beraz.

Gaurko ekitaldira saritutakoak etorri egin zaizkigu lanen aurkezpenera, eta hori estimagarria da guretzat. Bestalde, liburuak, iadanik argitaraturik, berandu antzean iristen zaizkigu ezer tajuzkorik prestatzeko. Horregatik, uste dugu parada honetaz, autoreak hemen egoteaz alegia, guk baliatu behar dugula lanen plazaratzea mamitzeko.

Saritutakoei eskatuko diegu, liburuak hemen aipatzen diren ordenean, bakoitzak bere lanaren aurkezpena egin dezala, esanez zertaz ari den liburua, zergatik gauzatu duten horrela, zein diren helburu nagusiak eta abar. Onuragarri dela uste dugu gure galdera zabalei zuek ikuspegi zehatzetik erantzutea, norberak ezagutzen duenez ongienik egindakoaren kinka bizia.

Lehenik Juan Luis Zabalaren *Hautsia natza* poemategia. Zuzeneko ezagupidea dut liburu honi buruz, epai-mahaikoa izan nintzenez. Eta zer esanik ez autoreaz, Juan Luis nire ikaslea izan zelako Deustuko Unibertsitatean, Donostiako campus-ean. Esango nuke Juan Luis Zabala Azkoitiko eskolarekin lotzen dela, Azkoitian poesi eskola bat izan denez eta badenez, Nemesio Etxanizen inguruan, XIX. mendean Jose Ignazio Arana jesuitaren urratsetan, eta gaur Felipe Juaristi, Iñigo Aranberri eta Juan Luis Zabalaren lanak lekuko. Uste dut euskal poesiak eskola moduko bat daukala Azkoitian. Eta 1999an Felipe Arrese Beitia irabazi zuen poemaren liburua aurkezten dugu. Egileak berak azal diezagula liburuaren mamia eta agertu lanaren asmoak.

Bigarren Aitor Arana, zeinak irabazi baitu Txomin Agirre izeneko saria *Ipuin-entzulea* eleberriarekin. Oraingo euskal literaturan aitzindaritza hartu duen genero honi ez diot izan alorrak merezi adinako ezagutza edo estimurik, poesiari izan diodan bezala. Horregatik irabazleari eskatuko nioke zer-edo-zer esan diezagula, berak ondutako testuari buruz, edota kontestuari buruz ere bai, argigarri izango zaigulako, eleberrigintza hobeto ezagutzeko eta Aitorren beraren ibilpideaz ezaguera zehatzagoa izateko.

Hirugarren, Jose Manuel Odriozola Lizarribar, saiakeraren alorrean Mikel Zarate saria irabazi duena, *Nazio identitatea eta eskola* idazlanari esker. Gauza jakina da, saia-

kera generoa literatura-leihaketetatik kanpo gelditu dela sariketa batzuetan. Hala ere, BBK Literatura leihaketak eta Euskaltzaindiak eutsi egin diote alor honi. Ez dira asko izaten aurkeztutako lanak. Zailtasuna, behar bada, generoak berak ezartzen du, ez delako erraza izaten idazle mordoska edukitzea, ongi jantzia kultura-mailan, generoak eskatu bezala, eta idazle trebatua, esperientzia handikoa, saiakera landuko duena, arnasa luzeko emaitza burutuko duena. Dena dela, guk Jose Manuel Odriozolari eskatuko diogu zer-edo-zer esan diezagula bere lanari buruz: bilatzen dituen helburuak, bere formazioa eta kezkak, estiloa eta abar. Argigarri izango zaigu esaten diguna.

Laugarren Mikel Ugalde Ugarte da, Toribio Altzaga saria irabazi duena, *Bake biltzarraren ildotik* antzerki idazlanari esker. Mikel Ugalde aspalditik dut ezaguna. Hau ere ikasle izana dut Donostiako Seminarioan. Ogibidez irakaslea, teatroa landu izan du batez ere **Ereintza**-n, bere jaioterrian, Errenterian. Euskal teatroak lehen adinbateko garapena herri mailan ez duen horretan, —Hegoaldean behintzat, Iparraldekoak gehiago dabiltzan ustea dugu— eskatuko genioke Mikeli ager diezagula nola ikusten duen teatroaren krisialdia, eta gero jakinarazi saritutako bere teatroaren xehetasunak.

JOXE MANUEL ODRIOZOLA LIZARRIBAR: *MIKEL ZARATE* SAIO-SARIA. 1999

NAZIO-IDENTITATE ETA ESKOLA

1. Estatu-nazioaren aroa

— Estatu-nazioaren nazionalismoan eskola izan da nazio-identitatearen sentimendua eta kultura gehien transmititu duena.

— Kontzientzia nazionalaren ideologia eskola-umearen baitan txertatzeko asmoa zehatza eta planifikatua izan da Estatu-nazioaren aldetik.

— Nazio-identitatea ez da nork bere eskura aukeran daukan nortasun-bidea. Ez da aukerakoa, nahitaezkoa baizik, hots, sozializazioaren prozesuan geure izatearen oinarrian dagoen errealitate soziokulturala da.

2. Globalizazioaren aroa

— Pentsamendu bakarraren aro berri honek lehendik hegemonikoa den Estatu-nazioaren identitate nazionala ez du arriskuan jartzen, baina bai Estaturik gabeko nazio menderatuen nortasuna.

— Erlatibismo kulturala eta unibertsalismoa uztartuz sortuko diren balio nazionalak sustatu behar genituzke euskal nazio-identitatearen garapenerako.

3. Euskal eskola eta nazio-identitatea

— Euskal nazionalismoak oraindik ez du euskal eskolaren bidez euskal nortasuna garatzeko biderik eta modurik aurkitu. Ez asmoetan ez eguneroko jardunetan.

— Euskara umezurtz dabil erabat eskola-umeen artean, ez dauka behar hainbateko hartu-emanik gainerako identitate-elementuekin (kultura, historia...). Euskal balio propioak garatu behar lituzkeen euskal eskolaren oinarriak finkatu gabe dauzkagu oraindik.

Joxe Manuel Odriozola Lizarribar

Jaioterria: Altzo (1948-02-09).

Lanbidea: Euskara irakaslea Pasaiako Udal Euskaltegian.

Argitaratutako liburuak: *Gerraurreko gizarte-hizkuntzalaritza Euskal Herrian* (UEU, 1992). *Soziolinguistikaren atarian* (Euskaltzaindia-BBK *Mikel Zarate* saria, 1992). *Hizkuntza, kultura eta gizartea* (Euskaltzaindia-BBK, *Mikel Zarate* saria, 1997).

* * *

JOXE MANUEL ODRIOZOLA LIZARRIBAR: PREMIO DE ENSAYO *MIKEL ZARATE.* 1999

LA IDENTIDAD NACIONAL Y LA ESCUELA

1. En la época del Estado-nación

— En el nacionalismo del Estado-nación la escuela ha sido el principal instrumento transmisor del sentimiento de la identidad nacional.

— El Estado-nación ha mostrado una voluntad clara y planificada de transmitir, desde la propia escuela, la ideología de la conciencia nacional.

— La identidad nacional no es algo que las personas tengan a su disposición de una forma optativa. No es una elección, es algo evidente e inevitable, una realidad sociocultural que está presente en nuestro proceso de socialización.

2. En la época de la globalización

— Esta nueva era del pensamiento único no pone en peligro la identidad nacional del Estado-nación hegemónico, pero sí la personalidad de las naciones sin estado.

3. Escuela vasca e identidad nacional

— El nacionalismo vasco no ha encontrado aún el camino para definir la personalidad vasca a través de la escuela vasca.

— El euskera está totalmente huérfano entre los niños de edad escolar, no tiene las suficientes relaciones con el resto de los elementos que conforman la identidad (cultura, historia...). Todavía están sin perfilar las bases de una escuela vasca que garanticen la consecución de unos valores vascos propios.

* * *

Joxe Manuel Odriozola Lizarribar

Lugar de nacimiento: Altzo (09-II-1948).
Profesión: profesor de euskera en el Euskaltegi Municipal de Pasaia.
Obra publicada: *Gerraurreko gizarte-hizkuntzalaritza Euskal Herrian* (UEU, 1992). *Soziolinguistikaren atarian* (Euskaltzaindia-BBK Premio *Mikel Zarate,* 1992). *Hizkuntza, kultura eta gizartea*" (Euskaltzaindia-BBk, Premio *Mikel Zarate,* 1997).

AITOR ARANA LAUZURIAGA: *TXOMIN AGIRRE* ELEBERRI SARIA. 1999

IPUIN-ENTZULEA

Gizon irakurzale bat munduko ipuinik onenaren bila dabil eta horretarako, emakume idazle ezagun bat bahitu du. Bertatik ihes egiterik ez dagoen bere etxetzarrean sartu eta handik ihes egiterik ez duela erakutsiko dio, harik eta ipuinik onena berari kontatu arte. Idazleak direnak eta ez direnak egingo ditu askatasuna berreskuratzearren, ihesaldiak prestatuz eta, aldi berean, zorioneko ipuin on hori asmatu nahian.

Aitor Arana Lauzuriaga

Aitor Arana (Legazpi, 1963). Hamazazpi urterekin idazten hasia. Lau urtez (1983-1987) euskara irakaslea izana Legazpiko AEK eta Udal Euskaltegian. XUT literatur aldizkariko lankide eta arduraduna. Sei urtez Legazpiko HOTS kultur aldizkariko lankide eta zenbait urtez arduraduna.

Liburu sortuak:

Azkonarren laguna (Elkar, 1987).
Loaren bidez (SM, 1990).
Afrikako semea (Elkar, 1991).
Jainko Txikia (Elkar, 1994).
Ipuin lizunak (Kriselu, 1994).
Urtegi misteriotsua (Elkar, 1994).
Ipuin ilunak (Kriselu, 1995).
Buztantxoren larrialdiak (Elkar, 1996).
Haize gorria (Kriselu, 1996).
Uxue eta Urtzi (Ibaizabal, 1997).
Gaueko ortzadarra (Pamiela, 1997).
Nijterida eta Koomori saguzarrak (Ibaizabal, 1998).
Herauskorritse (Mensajero, 1998).

Itzulpen lanak ere eginak ditu, eta esperantoaren inguruan iharduteaz gain (*Esperantoa ikasgai:* Hots, 1990), euskara-hungariera oinarrizko hiztegia (Gura, 1998), eta ingeleserazkoa (Hippocrene Books, 1998) landu ditu.

Sarien artean, azpimarratzekoak dira Bilintx (1987), Baporea (1989), Azkue (1990), eta Txomin Agirre (1999).

* * *

AITOR ARANA LAUZURIAGA: PREMIO DE NOVELA *TXOMIN AGIRRE.* 1999

IPUIN-ENTZULEA

Un lector se lanza a la búsqueda del mejor cuento del mundo, y con ese propósito secuestra a una conocida escritora. La encierra en su casa, de la que será imposible escapar hasta que no le narre el mejor de los cuentos. La escritora hará lo imposible por recuperar la libertad, preparará una fuga y, al mismo tiempo, intentará crear ese cuento tan ansiado por su secuestrador.

Aitor Arana Lauzuriaga

Aitor Arana (Legazpi, 1963). Comienza a escribir a los diecisiete años. Ejerce como profesor de euskara entre los años 1983 y 1987 en AEK y en el Euskaltegi Municipal de Legazpi. Participa en calidad de responsable en la revista literaria *Xut.* A lo largo de seis años ha sido redactor, y también director, de la revista cultural de Legazpi *Hots.*

Obra literaria:

Azkonarren laguna (Elkar, 1987).
Loaren bidez (SM, 1990).
Afrikako semea (Elkar, 1991).
Jainko Txikia (Elkar, 1994).
Ipuin lizunak (Kriselu, 1994).
Urtegi misteriotsua (Elkar, 1994).
Ipuin ilunak (Kriselu, 1995).
Buztantxoren larrialdiak (Elkar, 1996).
Haize gorria (Kriselu, 1996).
Uxue eta Urtzi (Ibaizabal, 1997).
Gaueko ortzadarra (Pamiela, 1997).
Nijterida eta Koomori saguzarrak (Ibaizabal, 1998).
Herauskorritse (Mensajero, 1998).

También se ha prodigado en el campo de la traducción y es autor de varias obras sobre el esperanto (*"Esperantoa ikasgai": Hots,* 1990). Asimismo ha elaborado un diccionario euskara-húngaro (*Gura,* 1998), y otro euskara-inglés (*Hippocreme Books,* 1998).

Entre los premios recibidos, cabe destacar los siguientes: Bilintx (1987), Baporea (1989), Azkue (1990) y Txomin Agirre (1999).

JUAN LUIS ZABALA ARTETXE: *FELIPE ARRESE BEITIA* OLERKI-SARIA 1999

HAUTSIA NATZA

"Inongo jainkorik eta inolako federen babesik gabe eta hil egin behar duela jakinik bizi den gizakiaren haustura" da poemarioaren gai nagusia, Zabalak dioenez, "eta gai nagusi horri dagokio poema gehienen tonua ere".

"*Hautsia natza* liburuko poemagintza surrealismoaren eta abangoardiaren zordun da", Zabalaren aburuz, "baina badu *after-punk* deitu izan den joera musikalaren arrastorik ere". Nitasun guztiz pertsonal baten barne-hausturaren azalpenaren bidez, egungo eta hemengo gizakia islatzen saiatu naiz, bertso librean, gordin, lakar eta lakatz, baina zuzentasunez eta neurriz hala ere adierazpide poetikoari dagokionez. Kaosa kaiolatzeko ahalegin ordenatu bat da, bere ahaleginaren antzutasunaz kontzientzia osoz jabetua.".

Juan Luis Zabala Artetxe

Juan Luis Zabala (Azkoitia, 1963) Euskal Filologian lizentziatua da, eta 1990z geroztik *Euskaldunon Egunkaria*-n egiten du lan, Kultura saileko erredaktore. Egun, hala ere, lanuztean edo eszedentzian dago, irakurtzeko eta idazteko denbora gehiago izateko.

Narratibako zazpi libururen egilea. Eta argia ikusten duenean bere lehen poema liburua izango du *Hautsia natza*. Honako hauek dira Zabalak orain artean argitaratutako zazpi liburuak:

Zigarrokin ziztrin baten azken keak (Elkar, 1985; nobela).
Ahanzturaren artxipielagoa (Elar, 1987; ipuinak).
Gertaerei begira (Elar, 1988; ipuinak).
Kaka esplikatzen (Elkar, 1989; nobela).
Sakoneta (Susa, 1994; ipuinak).
Galdu arte (Susa, 1996; nobela).
Harri barruko bihotz-borrokak (Elkarlanean, 1999; gazte-literaturako ipuin bilduma).

Liburuez landa, ipuin eta artikulu ugari argitaratu du hainbat aldizkari eta egunkaritan: *Susa, Literatur Gazeta, Plazara, Hemen, Euskaldunon Egunkaria, Egin, Gara, Egan, Ostiela!, Buztinikaria, Putz...*

Hainbat sari ere irabazi du: Tene Mujika ipuin iehiaketaren lehen edizioa 1984an; Resurreccion Maria de Azkue saria urte berean, *Zigarrokin baten azken keak* nobelarekin; Donostia Hiria ipuin lehiaketako 2. Saria eta kazetaritzako Rikardo Arregi saria 1994an; euskarazko narratibako Kritikaren Saria 1997an, *Galdu arte* nobelarekin.

* * *

JUAN LUIS ZABALA ARTETXE: PREMIO DE POESÍA *FELIPE ARRESE BEITIA*. 1999

HAUTSIA NATZA

"La ruptura que sufre en su seno un ser que vive sin creencia en ningún dios ni fe alguna, que además subsiste a sabiendas de que su muerte se encuentra cercana". Éste es, según el autor de la obra, el tema central de la misma.

"El bagaje poético de *Hautsia natza* se apoya en buena parte en el surrealismo y la vanguardia", si bien, explica Zabala, "también muestra cierto tono de *after-punk*. He tratado de dar fiel reflejo de un ser humano contextualizado en la época actual y en un espacio concreto, mediante la ruptura interior de la mismidad más personal, de forma cruda, valiéndome del verso libre, pero manteniéndome formalmente dentro de las reglas de la expresividad poética. Se trata de una forma ordenada de enjaular el caos, pero siempre consciente de que éste es un esfuerzo baldío".

Juan Luis Zabala Artetxe

Juan Luis Zabala (Azkoitia, 1963), licenciado en Filología Vasca, es desde 1990 redactor de Cultura en *Euskaldunon Egunkaria*, si bien en la actualidad se encuentra en excedencia y dedica su tiempo a la lectura y la escritura.

Su trabajo narrativo se resume en un total de siete libros y *Hautsi natza* será su primera obra poética publicada. Estos son los libros que han visto la luz hasta el momento:

Zigarrokin ziztrin baten azken keak (Elkar, 1985; novela).
Ahanzturaren artxipielagoa (Elkar, 1987; cuentos).
Gertaerei begira (Elkar, 1988; cuentos).
Kaka esplikatzen (Elkar, 1989; novela).
Sakoneta (Susa, 1994; cuentos).
Galdu arte (Susa, 1996; novela).
Harri barruko bihotz-borrokak (Elkarlanean, 1999; colección de cuentos de literatura juvenil).

Asimismo es autor de infinidad de artículos de prensa en diversos medios de difusión escrita: *Susa, Literatur Gazeta, Plazara, Hemen, Euskaldunon Egunkaria, Egin, Gara, Egan, Ostiela!, Buztinikaria, Putz...*

También es acreedór de un buen número de premios: la primera edición del concurso de cuentos Tene Mujika, en 1984; el premio Azkue ese mismo año, con la novela *Zigarrokin baten azken keak*; segundo premio del concurso de cuentos Ciudad de Donostia, y premio de trabajos periodísticos Rikardo Arregi en 1994; Premio de la Crítica de Euskadi 1997 por su novela *Galdu arte*.

MIKEL UGALDE UGARTE: *TORIBIO ALTZAGA* ANTZERKI-SARIA. 1999

BAKE BILTZARRAREN ILDOTIK

Bakearen gaiaren inguruan egituratutako antzerki lana da. Gure herrian gerta daitezkeen hainbat gatazka gune haintzat hartu eta horren inguruan halako hausnarketa baten bidetik jarraitzera deitzen gaitu Mikel Ugaldek. Langabezia, euskararen inguruan hainbatek sortu nahi duen auzia, etorkinen inguruko hainbat jarrera, familia barruan gerta daitezkeen gorabeherak eta, azkenik, bakebide politikoa, eta berau sendotzeko zenbait politikarik erakusten duen ezintasuna ditu egileak lan honetan mintzagai. Bakearen gaia, bada, era orokortuan hartzen duela esan daiteke. Beste era batera esanda, arlo bakoitzean bakebidea zabalduz planteatzen du gure gizarteak aldarrikatzen duen bakera eraman gaitzakeen irtenbidea.

Mikel Ugalde Ugarte

Errenterian 1940an jaioa. Lanbide heziketan elektrizista ikasi ondoren, Donostiako Apaizgaitegian filosofia ikasketak egina. Erroman filosofia ikasi eta Valentzian lizentziatua. Helbideen munduan aritua: Zeruko Argian, Eginen lehen aldian, irratian herriko berri emaile bezala. Sindikalgintzan ELAn bost urte egin eta gero, bere urterik gehienak irakaskuntzan eman ditu Santo Tomas Lizeoan, Txingudi ikastolan, Bidebietan, Azpeitian. Gaur egun Donostiako pedagogia aholkularitzategian dihardu. Euskararen Aholku Batzordean lau urte egin zituen bertako lan batzordeen koordinazio lanetan.

Aspaldi honetan isildu samartua den arren, artikulu ugari idatzi izan du Zeruko Argian eta Deian. Inoiz *Egunkarian* ere iritzi artikuluak kaleratzen ditu. "Langileria historian zehar" izeneko bi liburu idatzi zituen. Horretaz gain, itzulpen lanetan ere aritu izan da. Andoni Kortaren omenez idatzitako "Añarberen bila" antzerki lana *Egan* aldizkarian argitaratu zuen.

Gaztetan Ereintza antzerki taldea martxan jarri zuenetako bat izan zen, baina urte asko egin ditu antzerki mundutik at. Duela hiru urte Andoni Kortaren omenaldia zela eta, Ereintza taldea berriro bildu eta geroztik talde lanean dihardu. Joan zen urtean Ugalderen *Jaioko dira berriak* taularatu zuen Ereintza taldeak.

Gaur egun, euskal antzerki talde amateurren elkarteko (EATAE) zuzendaritzako kide da.

* * *

MIKEL UGALDE UGARTE: PREMIO DE TEATRO *TORIBIO ALTZAGA*. 1999

UNA OBRA EN TORNO A LA BÚSQUEDA DE LA PAZ

La obra *Bake biltzarraen ildotik* plantea el momento que actualmente está viviendo la sociedad vasca en la búsqueda de la paz.

El tema de la paz se sitúa en un contexto más amplio. Para ello, a lo largo de la obra se recorren momentos y situaciones que, de alguna manera, pueden ser motivo de conflictos que dificultan la paz. La repercusión que el paro tiene en el ámbito juvenil, la actitud que en ocasiones se muestra en torno al tema de la inmigración de ciudadanos africanos, el interés que determinados grupos tienen por convertir el euskera en fuente de problemas y conflictos, la propia convivencia familiar con las consiguientes dificultades sobre decisiones que han de adoptar los hijos y la incapacidad que algunos políticos demuestran por encarar el tema de la paz constituyen el conjunto de temas sobre los que el autor ha construido su obra.

Mikel Ugalde Ugarte

Nació hace 59 años en Errenteria. Después de estudiar para electricista acude al seminario de Donostia donde estudia Filosofía. En Roma cursa estudios de Filosofía obteniendo posteriormente la Licenciatura de Filosofía y Letras por la Universidad de Valencia. Interesado por el mundo de la comunicación en euskera, trabaja en el semanario vasco *Zeruko Argia,* así como en los comienzos de la vida de *Egin.* Posteriormente, después de un período de cinco años en la Federación de Empleados y Técnicos de ELA, se dedica a la enseñanza de Lengua y Literatura Vasca en Enseñanzas Medias.

Actualmente participa como miembro del Centro de Orientación Pedagógica de Donostia, en el programa de normalización que llevan a cabo centros escolares de la capital guipuzcoana. Ha tomado parte en el Consejo Asesor del Euskera, como coordinador de las comisiones especiales intervinientes en dicho consejo.

Ha publicado una historia del movimiento obrero y tiene traducidos dos libros dedicados a la pintura vasca y la historia de Gipuzkoa, respectivamente. La revista *Egan* publicó la obra teatral *Añarberen bila* (En busca de Añarbe) dedicada a la memoria de Andoni Korta, creador y director del grupo de teatro Ereintza. A lo largo del pasado año, el citado grupo interpretó la obra de Ugalde *Jaioko dira berriak,* de corte costumbrista.

En la actualidad forma parte de la junta directiva de EATAE, agrupación de grupos de teatro amateur en euskera.

BBK-EUSKALTZAINDIA LITERATUR SARIAK: 2000.eko OINARRIEN eta 1999ko LIBURU SARITUEN Aurkezpena

Bilbo, 2000-VI-16

José Ramón Bilbao,
Bilbao Bizkaia Kutxako ordezkaria

Eguerdi on jaun-andreok.

Lehenengo eta behin, eskerrak gura deutsuedaz emon, Bilbao Bizkaia Kutxaren izenean. Eskerrak Euskaltzaindiari, Literatur sariketok kudeatzeagatik. Eskerrak eta zorionak, igaz irabazi eta gaur zeuon beharra liburu bihurturik ikusi dozuen idazleoi. Eta eskerrak baita be, honen barri emongo dozuen kazetarioi, zuek be ezinbesteko maila zarielako kate honetan.

Atsegin osoz aurkezten doguz liburuok eta aurtengo sarien oinarriak. Izan be, BBK eta Euskaltzaindiaren arteko lankidetzak 30 urtetik gora dauka, eta aurrerantzean be halan izango dala esatera ausartuko nintzake.

Aurten sarien oinarrien ganean zera esango neuke, orain artekoak baino pisu gitxiagokoak dirala, baina mamina bera edo handiagoa dala. Hau da, literatura, literaturgileentzat itzi dogu, eta oinarrietatik kendu, orain arteko 12 orrialdeetatik 4ra laburtuz. Baina ez ikaratu. Barrua bete-betea dalako.

Eta oinarriei jagokenez, neurriak eta sariak hortxe dozuez lehengo orrialdean:

- *Txomin Agirre* Eleberri saria: 125 orri, gitxienez, eta 1.300.000 pta.
- *Toribio Altzaga* Antzerki saria: gura dan neurria eta 800.000 pta.
- *Felipe Arrese* Olerki saria: 750 bertso-lerro, gitxienez, eta 800.000 pta.
- *Mikel Zarate* Saio saria: 125 orri, gitxienez, eta 1.000.000 pta.

Lanak aurkezteko epea urriaren 16an amaituko da, gaurtik lau hilera, hain justu. Epaileek, abenduaren 31rako emon beharko dabe euren erabakia; beraz, hilabete bi eta erdi eukiko dabe beharrerako.

Betiko moduan, Euskaltzaindiak eta BBK-k, urtebeterako gordeko dabe eurentzat lan irabazleen argitaralpen-eskubidea, eta gauzak asko aldatzen ez badira, eskubide hori, gaur ikusten dozuen moduan, lanok duin argitaratzeko erabiliko dogu.

Barritasun moduan, azalpenik behar ez dauan baldintza bat sartu dogu 3. atalean, hau da, ez dala onartuko beste inon saritutako lanik.

Hori dana eta beste zehaztasun batzuk be, hortxe dozuez, oinarriotan.

Hemendik aurrera geratzen dan gauza bakarra idazleak animatzea da, partehartze haundia izango dan itxaropen osoan.

Beste barik, abenduan sariak banatzeko barriro alkarregaz izango garalakoan, agur danori.

BBK-EUSKALTZAINDIA
1999ko LITERATURA SARIAK. Azken hitzak

Bilbo, egoitzan, 2000-VI-16

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Ekitaldi honen bukatzeko, ene azken hitzak. Euskaltzaindiaren izenean, zuei, eskerrik beroenak BBK gure laguntzaileari. Elgarrekin lan ona egiten dugu lau sari horiek antolatuz eta pentsatzen dut segituko dugula aspaldian hasi duguna euskararen onerako.

Berriz ere ene zorionak eskaintzen dizkiet lau saridunei eta eskerrak ere kazetariei, ahantzi gabe epaimahaikoak, denen beharra baitugu. Eta orain bukatutzat emaiten dut goizeko ekitaldi hau.

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: *LAN GUZTIAK*

Frai Bartolome Santa Teresa: LAN GUZTIAK

Aurkezpena

Bilbon, Bizkaiko Foru Aldundiko Jauregian,
2000.eko uztailaren 4an

Aurkezleak / Presentadores

I. Bizkaiko Foru Diputaziotik: Ana Madariaga, Kulturako diputatua;

II. Bilbao Bizkaia Kutxatik, Gorka Martinez BBK Fundazioburua;

III. Euskaltzainditik: J.A. Arana Martija, euskaltzain oso, liburuzain eta diruzaina;

IV. *Karmel* argitara etxetik: Julen Urkitza eta Luis Baraiazarra paratzaile eta edizio kritikoa burutu dutenak;

* * *

Oharra: Euskaltzaindiaren *Euskararen lekukoak* bildumaren 20.liburukia eta *Karmel* sortaren 12.liburukia.

Frai Bartolome Santa Teresa-ren *LAN GUZTIAK* Interneten daude Bizkaiko Foru Aldundiko, BBK eta Euskaltzaindiko Web gunetan.

Frai Bartolome Santa Teresa: LAN GUZTIAK

Bilbon, 2000ko uztailaren 4an.

Ana Madariaga,
Bizkaiko Foru Aldundiko
Kulturako diputatua

Egun on, jaun-andreok:

Atsegin haundiagaz parte hartzen dot, Kulturako foru diputatua nazen honek, Bizkaiko euskereari buruz inoz egin dan argitalpenik garrantzitsuena gizartearen aurrean jartzeko egiten dogun aurkezpen honetan.

Euskal literaturaren benetako bitxi bati buruz dihardugu, egin-eginean bere, bizkaiera klasikoaren jakitunik handienekotzat jotzen dala, XVII. mendeko azkenetan eta XIX. mendearen hasieretan bizi izan zan Frai Bartolome Santa Teresa idazle karmeldarraren *Idazlan Guztiak* edizino kritikoan batzen dituan liburuari buruz.

Gure hizkuntzaren ikertzaile handiak diran Julen Urkitza eta Luis Baraiazarra karmeldarrak gertatutako edizino kritiko honek hainbat gauza barri ditu. Lehen aldiz batzen ditu egilearen lan guztiak. Bertan, orain arte argitaratu bako idazlanak eta eskuizkribuak daukaz.

Arloan jakitunak diranen esanetan, aitatutako egileari buruz inoz egin dan edizinorik ederrena dogu.

Esan daikegu, gainera, argitalpen hau gure Bizkaiko klasikoak ikertzeko oinarrizko eta bazterrezinezko lanabesa dogula, Internet erabiliz be kontsultatu ahal izango da. Bertsino digitala dagoeneko eskura dozue Aldundiaren, Euskaltzaindiaren eta BBKren web orrietan.

Liburu eder hau argitaratuta ikusteak harrotasunez bete nauala autortu behar deutsuet.

Nire poz honek bi iturburu ditu: lehenengoa, Bizkaiko Foru Aldundiko Kultura Sailak gogo biziz ikusi eta bultzatu dauan proiektua izatea; bigarrena, erakundeen eta gizarteko taldeen arteko lankidetzaren emaitza dogula ikustea.

Eskerrak emon gura deutset, bada, Euskaltzaindiari eta Karmel argitaletxeari izan daben ekimenagatik eta lan eder hau aurrera eroateko Bizkaiko Foru Aldundira laguntza eske jo dabelako. Era berean, eskerrak Bilbao Bizkaia Kutxari be, beraren laguntza oso preminazkoa izan dalako.

Amaitzeko, lan honek izugarrizko ekarpena egiten deutsola euskal literaturari eta, era berean, oinarrizkoa dogula Bizkaiko kultur ondarea berreskuratzeko nabarmendu gura neuke.

PRESENTACIÓN DE LAS OBRAS COMPLETAS DE FRAI BARTOLOMÉ SANTA TERESA

Bilbao, 4 de julio de 2000

Intervención de la Diputada de Cultura,
Ana Madariaga

Buenos días a todos y todas:

Es una gran satisfacción para esta Diputada Foral de Cultura participar en la presentación en sociedad de la más importante publicación que se haya hecho nunca sobre el euskera bizkaino.

Hablamos de una auténtica joya de la literatura vasca, concretamente de las Obras Completas, en su edición crítica, del escritor Frai Bartolomé Santa Teresa, carmelita de finales del siglo XVIII y principios del XIX, considerado como una de las máximas autoridades del vizkaino clásico.

Esta edición crítica, realizada por dos grandes estudiosos de nuestra lengua, los carmelitas Julen Urkiza y Luis Baraiazarra, presenta importantes novedades. Por primera vez recoge toda la obra de este autor. En la misma se incluyen trabajos y manuscritos hasta ahora inéditos.

A decir de los entendidos en la materia, estamos ante la mejor edición crítica realizada en torno al citado autor. Podemos afirmar, además, que esta publicación se ha convertido en la herramienta básica e imprescindible para la investigación de nuestros clásicos bizkainos, a la cual se podrá acceder, también, a través de Internet. Su versión digital está ya incluida en las páginas web de la Diputación, Euskaltzaindia y la BBK.

Tengo que reconocer que me siento muy orgullosa de que este libro por fin haya visto la luz.

El motivo de mi satisfacción es doble. En primer lugar, porque se trata de un proyecto muy querido por el Departamento de Cultura de la Diputación Foral de Bizkaia, y, en segundo lugar, porque es fruto de la colaboración interinstitucional y social.

Desde aquí quiero felicitar a Euskaltzaindia y a la editorial Karmel por su iniciativa, y agradecerles que contaran con la Diputación Foral de Bizkaia para sacar adelante esta empresa. También expresamos nuestro agradecimiento a la Bilbao Bizkaia Kutxa, ya que su contribución ha sido fundamental.

Para finalizar, destacaría que esta obra, además de ser clave para la recuperación del patrimonio cultural de Bizkaia, su aportación a la literatura vasca es de un valor incalculable

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: *LAN GUZTIAK AURKEZTEAN*

Bilbo, 2000-VII-04

Jose Antonio Arana Martija,
euskaltzain oso, liburuzain eta diruzaina

Egun batzuk barru beteko dira ehun urte 1900.eko uztailaren 31n Bizkaiko Diputazioaren jauregi eder hau inauguratu zen egunetik, Luis Aladren arkitektoaren gidaritzapean hamar urtean eraikitako egoitza, hain zuzen. Eta ehun urte igaro dira Diputazioak bere zerbitzuak hemen kokatu zituenetik, Plaza Barrian zeukan egoitza utziz, non orain dagoen Euskaltzaindiak daukan berea. Gaur dator berriz Euskaltzaindia –ez baita lehen aldia– idazle bizkaitar baten lan osoak aurkeztera, beronek nahi zuen idazkeran Prai Bartolome de Santa Teresa karmeldar etxebarritarrarenak.

Baina jauregi honen aipamena ez da anekdota hutsa, hemen ernaldu baitzen gure Akademia 1918.eko urtarrilean Kosme Elgezabal eta Felix Landaburu diputatuek sortzea proposatu zutenean, gero lau Diputazioek jaiotza agiria sinatuz. Euskarak eta Euskaltzaindiak beti izan dute etxe honetan babesa, gerra osteko aldi larrietan ere Diputazio honen Euskal Kulturaren Batzordeak eman baitzion bizitzeko arnasa, salbuespenak salbuespen. Baimen eta laguntza horren haria eten barik jarraitu duen instituzioari eskerrik beroenak zor dizkiogu, gaurko gertakizunak ematen baitugu, berriz, eskerrona agertzeko parada.

Duela berrehun urte –ikusten duzuenez ehun urteka goaz– Juan Antonio Mogelekin (1745-1804) harremanak izan zituen Wilhelm Humboldt hizkuntzalari alemanak, eta haren iritzi eta gogoaren aurka euskaldunoi esan zigun gure hizkuntzak ez zuela ehun urte iraungo. Hala gertatuko zen, apika, Bizkaiari dagokionetik, ez balitz sortu bizkaiera literarioaren une eta gunea. Hizkuntza baten indartze, hedatze eta biziarazotzea herrian datza, baina idazleek ematen diote arautzea eta bizi ahal izateko erabileraren normalizazioa. Horrezaz gain, norberaren txokoko mintzaira zatikatuari, moldezko letretan ematen diote goragoko maila. Liburuetan inprimatua ikusteak beste hizkuntzak duten bezalako "kategoria" adierazten die hiztunak soilik direnei.

Hemeretzigarren mendearen hasieran gertatu zen hau Bizkaian. Eta Pedro Antonio Añibarro areatzarra (1748-1830) eta Juan Mateo Zabala bilbotarra (1777-1840) aparte utzita, Markinaldea izan zen bizkaiera literarioaren sorlekua. Hangoak ziren edo han idatzi zuten Juan Antonio Mogel Urkiza, lehen aipatuak, Bartolome Madariga Garate, gaur omentzen dugun Prai Bartolome de Santa Teresa karmeldarrak (1768-1836), Juan Jose Mogel Elgezabal (1781-1849) beste Mogelen lobak, eta Markinako azpieuskalkian idatzi zuen han bizi izan zen Pedro Jose Patrizio Astarloa Iturrik (1751-1821).

Irakurleentzat idazkietan eta entzuleentzat sermoietan finkatu zuten bizkaiera literarioaren oinarria, bakoitzak bere xehetasun eta bereiztasunekin. Eta Louis Lucien Bonapartek ere Markinakoa hartu zuen bizkaieraren eredutzat, Jose Antonio Uriarte frantziskotarrarekin (1812-1869), arrigorriagarrarekin, han izan zituelako harremanak, Markinan bizi izan baitzen 1837tik 1859ra, exklaustrazioaren ondorioz.

Horietatik baten lan osoak aurkezten ditugu gaur Diputazioaren jauregi honetan, Prai Bartolome de Santa Teresarenak, hain zuzen. Idazle honen bizitzaz eta lanetaz ez noa ezer esaten, nik baino hobeto arituko baitira Julen Urkiza eta Luis Baraiazarra karmeldarrak. Baina xehetasun bat nahi nuke azaldu: liburuak argitaratzeko mezenasen falta salatzen zuen Prai Bartolomek, eta hara non, inon bada, eskertuko lukeen Bizkaiko Diputazioaren babesa, ez liburu bat bakarrik, lan osoak baizik argitaratzeko laguntza eman duelako. Berak ezin badu ere, bere izenean paratzaileei eta bebesleei eskerrak ematen dizkiet Euskaltzaindiaren izenean, BBKk ere dirulaguntza eman du argitalpen honetarako eta.

Izatez, Bizkaiko Diputazioak babestu zuen 1986an Euskaltzaindiaren Euskararen Lekukoak izena daukan bilduman 12. zenbakia daraman Prai Bartolomeren *Euskal Errijetaco olgueta ta dantzeen neurrizko gatzozpinduba,* Luis Maria Mujikak prestatua, zeinen lehen edizioa Iruñean egin zen 1816an. Frantzisko Antonio de Palacios frantziskotarrak, Balmasedatik bidali zioten itaun bati erantzunez argitaratu zuen *Respuesta satisfactoria del Colegio de Misioneros Franciscanos de Zarauz,* Iruñean argitaratua 1791n. Liburu hau dela uste dut Prai Bartolomeren iturria, eta Palaciosena Luis Antonio Belluga Moncada kardinalak (1662-1743) Murcian 1722an argitaratu zuen *Contra los trajes y adornos profanos...* liburu mardula.

Baina aipatu dudan bilduman bizkaiera literarioaren belaunaldiko beste bi liburu babestu zituen Bizkaiko Diputazioak: aita Luis Villasantek paratu zuen Juan Antonio Mogelen *Cristaubaren icasbidea edo Doctrina cristiania* eta Juan Mateo Zabalaren *Sermoiak I,* bigarrena laster agertuko delarik. Gogoan daukat Bizkaiko Diputazioak aita Luis Villasante euskaltzainburua Bizkaiko *seme kutuna* izendatu zuenean, eskatu ziola bizkaitarron Instituzio honi Zabalaren sermoiak argitaratzeko dirulaguntza eta eskaria onartua izanik, kaleratu da aipatu lehen tomoa eta bigarrena era argitaratzeko bidean jarria dago.

Bizkaiera literarioaren beste eredu bat dugu, hots, Pedro Antonio Añibarrok bizkaierara itzuli zuen Axularren *Geroko gero.* Hau ere argitaratuko du Euskaltzaindiak Diputazioaren eta BBK-ren bubesarekin. Beraz, Euskararen Lekukoen bilduman bizkaierazko idazle hauen liburuak irakurtzeko aukeran daude: Mogel, Zabala, Añibarro eta Prai Bartolome, lehenagoko argitalpenaz gain, honen *idazlan guztiak* agertzen baitira gaur aurkezten den liburu mardulean.

Euskaltzaindiaren izenean mila esker *Karmel* aldizkariko paratzaileei, babeslei eta etorri zareten guztioi. Besterik ez.

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: *LAN GUZTIAK*

Bilbo, 2000-VII-4

Julen Urkitza - Luis Baraiazarra,
edizio kritikoa burutu dutenak

Nortasuna eta garrantzia

Frai Bartolome Santa Teresa (1766-1835), Markinako merindadekoa dugu; Etxebarriko udalerrikoa zen baserri batean jaioa; haurtzaroan Xemeingoa zen beste baserri bateanbizi izan zen, baina Markinako lurretan, hau da, Iturreta auzoan.

Dohain handiz jantzia izan zen. Euskal idazle klasiko bihurturik dugun gizon honek bere nortasun aparta alde sozio-erlijiosoan eta kulturalean agertu zuen batez ere.

Euskal idazle klasiko hau zailtasunez beteriko egoera sozio-politiko eta erlijiosoan bizi izan zen. Halako egoerari zegokionez, izaera adoretsua eta buru argia erakutsi zituen beti ere. Markinako karmeldarren komentuaz jabetu zen berriro, Frantsestean, fraideak lau urtez (1809-1813) komentuetatik egotzirik egon ondoren. Geroago, 1822an, konstituzioaren izenean "liberalak" eskubide politiko eta erlijiosoak murrizten dituztenean, Frai Bartolomek Isla-ko (Sestao) karrneldarren komentua salbatuko du, karlisten altxamentua eragotziz eta konstituzioaren aldeko bere merituak Bilboko agintearen aurrean agertuz...

Idazle izatea, predikari izatearen ondorio izango da harengan. Predikari bikaina zen. Ezin agortuzko iturri ugaria agertzen du bere hitzaldietan, baina era berean ugarian galtzen ez dena dugu. Izan ere, argitasuna eta indarra dira haren dohain nagusietarikoak. Bere dohain horiek euskaldunen artean ohitura onak irakasten eta apostolulanean erabili zituen. Hauxe adierazten du Kalahorrako apezpikuak haren liburuetako "icasiquizunac" kristauei elizan irakurtzeko agindua apaizei eman izanak.

Frai Bartolomek lau liburu argitaratu zituen euskaraz eta beste bi zituen gutxienez argitaratzeko prest, zorigaitzez galduak direnak. Argitalpen honetan, lau liburu horiez gain, lehenengoz argitaratzen dugu eskuizkribu bat, 1816an argitaratu zuenaren *(Jaungoicuaren amar aguindubeetaco lelengo bosteen icasiquizunac)* aurreko idazketa eta bertsio guztiz desberdina dena.

Frai Bartolomek estilo bere-berea du. Bizkaieraren hizkuntz egiturak, ziur aski J.A. Mogelen zuzendaritzapean nagusituz zihoazenak, leialki betetzen ditu, baina betiere bere-bereak zituen estiloa eta idazkera agerian utziz.

Argitalpen honen berritasun eta ekarpenak

a) *Sarrera orokorrari dagozkionak*

Liburuak duen alde onetariko bat sarrera orokorra da, zabala eta ongi landua. Haren bizitzaz orain arte ezagutzen zenetik hemen ageri zaigunera alde handia dago, eta hau ikerketa zorrotz baten emaitza izan da.

Lehen aldiz agertzen da haren bizitza bere osotasunean, argibide berri ugariz jantzia. Horregatik, haren bizitzaz orain gauza asko dakizkigu, bai haren bizitza erlijiosoaz eta bai bizitza sozial eta kulturalaz.

Bestalde, edizio kritiko baterako ezinbestekoa zena agertzen dugu: haren hizkuntzaren eta estiloaren azterketa zehatza: grafia, fonetika, morfologia, sintaxia, lexikoa, estiloa etab. Azterketa hau oinarrizkoa gertatzen da, XIX. mendeko Bizkaiko klasikoen errealitatea ezagutzeko.

Horrez gain, hark idatzitako eta eskuizkribu ugaritan gordetzen den guztiaren berri zehatza ematen da; baita berak argitaratutakoaren berri ere.

b) *Haren idazlanei dagozkionak*

Haren bizitza eta hizkuntzaren inguruan ikerketa sakona oinarritzat duela egindako argitalpen honek berritasun eta ekarpen ugari ditu:

– Lehenengo eta behin edizio osoa da, orain arte inoiz egin ez dena. Hau da, Frai Bartolomeren garaian argitaratutako idazkiez gain (*Euscal-errijetaco olgueeta ta dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba...*, kuñea, 1816, 209 or.; *Jaungoicuaren amar aguindu-*

Ezkerretik eskubira: Luis Baraiazarra, euskaltzain urgazlea; J. A. Arana Martija, euskaltzain osoa; Ana Madariaga, Bizkaiko Foru Diputazioko Kulturako diputatua; Gorka Martinez, BBK Fundazioburua eta Julen Urkitza *Karmel* aldizkariko zuzendaria.

beetaco lelengo bosteen icasiquizunac... Iruñea, 1816, X - 278 -32 or.; *Jaungoicoaren amar aguindubeetaco azqueneco bosteen icasiquizunac...* Iruñea, 1817, IV - 301 or.; *Eleisaco zazpi sacramentuben icasiquizunac...* Iruñea, 1918, VI - 376 or.; Juan Jose Moguel, *Plauto bascongado o El bascuence de Plauto en su comedia Poenulo...,*

1828, 125 or; *Anti-Plauto políglota o Defensa de Plauto bascongado y de la impugnación del Manual de la lengua basca de Mr. Lécluse,* 1829, 29 or.) eta orain dela urte gutxi argitaratutako *Apuntaciones...* (J. Urkiza, *Karmeldarrak Markinan,* 1691-1991. *Historia eta agiriak.* Larrea - Zornotza, 1992, 752-768) izenekoaz gain, lehen aldiz argitaratzen ditugu ondorengo hauek:

1. Eskuizkribu handi hau: *Jaungoicuaren legueco lelengo bost Aguinduben ogueta bost Lecinoe, ta sermoe bat Aita prai Bartolome Sta Teresa Marquinaco Carmen oinustuco predicadoriac etaraac. Mandamentuben I. Partia. 1807. urtian.* [10] + 296 + [6 + 14] orrialde. 1816an argitaratu zenaren lehenagoko bertsio ezberdin bat dugu.

2. Sermoi bat, izenburu honekin: *Sermon de la Na^d de N. S^a. (Maria Birginiaren jaijotzia),* orain dela gutxi Fidel Altunak aurkitua; *Karmel* gure aldizkarian argitaratzera gonbidatu genuen, baina ordurako hitz emanda zegoen *Anuario del Seminario Julio de Urquijon* argitaratzeko.

3. Hainbat gutun eta oroitidazki, Frai Bartolomek, Ordena barruan izan zituen kargu eta zereginengatik batez ere, gaztelaniaz idatziak.

Hala ere jakinaraztea komeni da, gordetzen diren haren eskuizkribu guztiak ez ditugula argitaratzen, halako idazki asko ez baitira haren gauza pertsonalak; esaterako, Etxebarriko udaleko aktak, bera nobizioen maisu zenean idatzitako Ordenako abituhartze eta profesetako aktak, kontu-liburu, mezetako liburu eta abarretako hainbat eta hainbat orrialde.

Eskuizkribu hauen guztien berri ematen da Sarrera orokorrean.

– *Euscal-errijetaco olgueeta...* liburuaren argitalpen guztiak ahalik zehatzen aztertu dira, gurearekin dituzten ezberdintasunez oharrak idatziz.

– Gainera, edizio kritikoa da; orain arte halakorik ez da egin izan, haren argitaratzaileen iritziz, *Euscal-errijetaco olgueeta...* obrarena baino.

– Testu leiala eta ulergarria ematen da.

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: *OBRAS COMPLETAS*

Bilbao, 2000-VII-4

Edición crítica:
Julen Urkitza - Luis Baraiazarra

Personalidad e imnortancia

Frai Bartolomé de Santa Teresa (1766-1835), natural de la merindad de Markina, nace en un caserío perteneciente a Etxebarria y vive de niño en otro caserío de Xemein, ambos caseríos ubicados dentro del territorio de Marquina, esto es, en el barrio de Iturreta.

Este hombre convertido en escritor clásico vasco, de grandes cualidades, presenta su personalidad más interesante desde dos aspectos, el social-religioso y el cultural.

Frai Bartolomé mostró su personalidad en una época socio-política y religiosa llena de dificultades. Salvó el convento carmelitano de Markina en la época de Napoleón después de una exclaustración de cuatro años (1809-1813), en los que el convento fue utilizado como cuartel. Más tarde, en 1622, cuando en nombre de la constitución los "liberales" limitan libertades políticas y religiosas, Frai Bartolomé salvará el convento carmelitano de la Isla en Sestao mostrando al Jefe político de Bilbao sus méritos constitucionales frente a intentos de insurrección carlista...

En el origen de la actividad de este escritor clásico vasco tenemos que considerar al predicador, pero un predicador de excelentes cualidades: el ritmo y la plasticidad de sus discursos o pláticas dominicales, sus ideas claras y su interpelación personal al oyente en favor de una moralidad sana y humanizante hacían de él un predicador codiciado. Los libros publicados por él, que el obispo de Calahorra mandó que se leyesen en los púlpitos, son un buen testimonio de ello.

Frai Bartolomé publicó cuatro libros en euskara, y tenía al menos otros dos preparados que luego se han perdido. En este tomo, además de los cuatro libros, publicamos un manuscrito inédito, que es una redacción anterior al publicado en 1816 *(Jaungoicuaren amar aguindubeetaco lelengo bosteen icasiquizunac),* y había sido escrito diez años antes)... Esta edición crítica recoge también los textos castellanos de Frai Bartolomé; entre ellos se hallan documentos y cartas autógrafas suyas que en su mayor parte son inéditos.

La importancia de este carmelita como clásico del euskera vizcaíno es unánimemente reconocida por todos los entendidos en la materia. No queremos dejar de lado una cita de la máxima autoridad en temas de lengua y literatura, que es Luis Mitxele-

na. En su obra Historia de la Literatura Vasca dice textualmente: "Frai Bartolomé fue un magnífico orador, tonante y fulgurante a ratos, expositor transparente siempre. Son suyas algunas de las mejores páginas de la prosa vizcaína; su léxico, no muy purista, es de una extraordinaria riqueza y variedad".

El estilo de Frai Bartolomé es inconfundible, pero, entre otras cualidades, podríamos subrayar las siguientes: claridad, plasticidad, ironía y la fuerza de la argumentación. En cuanto a las estructuras del lenguaje, sigue con mucha fidelidad las normas o tendencias que se van imponiendo, probablemente bajo la dirección de Juan Antonio Moguel, pero dejando aflorar siempre su personalidad y su estilo.

Novedades y aportaciones de esta edición

a) *Respecto a la Introducción general*

El libro llama la atención por la magnitud y calidad de la introducción. De lo que se conocía hasta ahora sobre su vida a lo que muestra aquí hay una diferencia notable, y ello ha sido fruto de una seria investigación. Es la primera vez que se presenta su vida en su totalidad con muchísimos datos nuevos de forma que ahora tenemos un amplio conocimiento de su vida y actividad tanto religiosa, social como cultural.

Por otra parte, hemos presentado lo que era tan necesario para una edición crítica: un estudio exacto de su lenguaje y estilo: su grafía, fonética, morfología, sintaxis, léxico, estilo, etc. Este trabajo viene a resultar básico para conocer la realidad de nuestros clásicos del siglo XIX en Bizkaia.

Además se da información exacta de todo lo escrito por él y conservado en muchos manuscritos. Y también todo lo publicado sobre él.

b) *Respecto a sus escritos*

Esta edición, realizada en base a un estudio amplio de su persona o vida y su lenguaje, presenta numerosas novedades y aportaciones:

– En primer lugar se trata de una edición completa, que nunca se había llevado a cabo. Esto es, además de los escritos publicados en tiempo de Frai Bartolomé (*Euscal-errijetaco olgueeta, ta dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba...*, Iruñea, 1816, 209. or.; *Jaungoicoaren amar aguindubeetaco lelengo bosteen icasiquizunac...* Iruñea, 1816, X - 278 -32. or.; *Jaungoicoaren amar aguindubeetaco azqueneco bosteen icasiquizunac...* Iruñea, 1817, IV - 301. or.; *Eleisaco zazpi sacramentuben icasiquizunac...* Iruñea, 1918, VI - 376. or.; Juan Jose Moguel, *Plauto bascongado, El bascuence de Plauto en su comedia Poenulo...*, 1828, 125. or; *Anti-Plauto políglota o Defensa de Plauto bascongado y de la impugnación del Manual de la lengua basca de Mr. Lécluse,* 1829, 29. or.) y el escrito publicado hace pocos años de *Apuntaciones...* (J. Urkiza, *Karmeldarrak Markinan,* 1691-1991. *Historia eta agiriak.* Larrea - Zornotza, 1992, 752-768), hemos publicado por primera vez:

1. Un gran manuscrito: *Jaungoicuaren legueco lelengo bost Aguinduben ogueta bost Lecinoe, ta sermoe bat Aita prai Bartolome S^n^ Teresa Marquinaco Carmen oinustuco predicadoriac etaraac. Mandamentuben I. Partia. I807. urtian.* [10] + 296 +

[6 + 14] orrialde. Se trata de una redacción distinta y anterior a la que se publicó en 1816.

2. Un sermón, con el título *Sermón de la Na^d de N S^a. (Maria Birginiaren jaijotzia).*

3. Diversas cartas y memoriales en castellano que escribió frai Bartolomé, en gran parte debido a su cargo y ocupaciones en la Orden.

Sin embargo conviene advertir que no publicamos *todo* lo que se conserva manuscrito suyo, pues no nos ha parecido necesario, por tratarse de algo menos personal, como son las actas del ayuntamiento de Etxebarri, las actas de tomas de hábito y profesiones de la Orden en calidad de maestro de novicios, muchas páginas en libros de cuentas, de misas, etc. De todos estos manuscritos se da noticia en la Introducción general.

– Se han revisado todas las ediciones hechas del libro *Euscal-errijetaco olgueeta...*, hemos anotado sus diferencias con la nuestra.

– Además se trata de una edición crítica, que como tal, según sus editores, sólo se había publicado el escrito de *Euscal-errijetaco olgueeta.*

– Se da un texto fiel e inteligible.

HIL BERRIAK

TERENCE H. WILBUR-EN OROITZAPENEZ

(1924-2000)

Ondo gogoratzen naiz. 1980an izan zen, "Euskalarien Nazioarteko Jardunaldiak" Leioako Euskal Herriko Unibertsitateko campusean egin zirenean. Egunetako baten txango bat egin zen Gernikara, eta bertako zuhaitza bisitatzen ari ginela, ustekabean neure gurasoekin egin nuen topo, Lekeition uda ematen ari zirelarik zerbait egitera etorriak baitziren Gernikara. Orduan urrunetik aitari zein zen Terence Wilbur seinalatu nion, Los Angeles-ko Kaliforniako Unibertsitatean aurreko urteko urritik hain zuzen ere, irakasle neukana. Eta aitak haren patxada, begiratzeko era baketsua eta itxura orokorra –sendo, ile urdin eta kilotan apur bat sartua– esan zidan, "Franklin-ek esan ei zuen moduan, behin urte batzuk igaro eta gero jendaki bakoitza da bere itxuraren erantzule bakarra, eta zure irakasle hori hor ikusita lasai geratzen naiz, irakasle on baten eskuetan zaudelako." Eta aita ez zen bat ere okertu, Terry –hala erizten genion beti– gizon ona zelako, laguntza ematen zekiena eta irakasle gisa bezala, hala lagun moduan beti hor zegoena. Izan ere, UCLA-n eman nituen lehenengo urteotan bera izan zen nire makulu nagusia eta geroagokoetan lagun ezin ordezkatzekoa, eta beti ere irakasle eta tesi-zuzendari zorrotza.

1924ko apirilaren 8an jaio zen Los Angeles-en. Unibertsitateko graduazio-titulua, mundu anglo-saxoniarrean 'batxilergoa' deritzona eta gure diplomatuen mailakoa dena, 1947an erdietsi zuen Berkeley-ko Kaliforniako Unibertsitatean, eta unibertsitate berean urte biren buruan magistergoa. Doktore izatera, Berkeley-n beti ere, 1954an heldu-ko zen. 1952-tik 1953ra Massachusetts-eko Unibertsitatean egin zuen lan lektore moduan, eta 1953ko uztailaren batean UCLA-ko Germaniar Hizkuntzen Sailan sartu zelarik, 1991-ko uztailaren lean erretiratu zen arte bertan izan zen irakasle. Halandaze, 39 urtez lan egin zuen irakasle gisa, horietako 38 UCLAn. Hil, ostera, jaistaldi oso gogor bat pairatu eta gero 2000. urteko martxoaren 7an hil zen, 76 urte bete baino hilabete lehenago.

Interes eta kultura unibertsaleko gizona, hiru izan ziren beraren ikerketaren alor nagusiak: aleman hizkuntza, indoeuropar linguistika eta euskara. Nik dakidala ingelesez gain, alemanez eta frantsesez ondo moldatzen zen eta horretaz gain, gaztelania, euskara, Irlandako gaelikoa eta galesa ulertu eta irakurtzeko gai ere bazen. Bizitzaren azkenean, Andy bere bizi osoko laguna hil baino lehenago eta depresio betean sartu baino lehenago, Bernat Etxepareren liburuaren ingelesezko itzulpen eta argitaraldi batekin aritu zen luze, azkenean ordea, oso aurreratuta eduki arren, ez zuen bururatu ahal izan. Eta hor ederto ikus dezakegu Terry-ren beste alderdi bat, ingelesa zeukan jaiotzezko

hiztuna erabiltzeko maisutasuna, Hona hemen prosa miresgarri horren erakusgarri niri behin, 1986ko irailaren 28an bidali zidan eskutitzaren ondoko pasartea:

"Andy and I just returned from Ireland. For various reasons, a couple of which I'll explain later in this letter, I had to go back. It is still **insula ultissima, corde meo carissima** for me. I also spent some of my happiest days there. It must be explained to you, a Basque who will understand, being Irish is not a mat--ter of genetics, it is a religion unto itself. There is a line from Marianna Moore, when as a girl she tells her grandmother about a nice boy she has met: "He may be perfect, but he is not Irish." As for me, the minute I smell the air of that land, I feel better. Although Ireland and Scotland had a miserable summer with nine weeks of continuous rain and terrible floods, when we were there the sky was bright and sunny and the temperature was never above 12C, for a heat-ridden Angeleno, heaven. We came back to the coolest September I have ever seen in L.A. Last Thursday it rained all day, winter rain. It was downright cold. July and August were unusually cool. We expect the blast of heat in October now.

I spent one school year in a terrible depression. I was in a funk and uninterested. Things had lost their flavor. I was bored stiff with everything. The subject material I had devoted my professional life to went dead on me. I sought the help of a psychiatrist. He helped me drag myself painfully through what I simply had to do. Perhaps I should have taken leave. Then I remembered what you had told me: "Why don't you write a novel?" I took you up on it. That seemed to snap me out of the funk I was in. And I began to work. I was puzzled at first as to how I should proceed. Then the right idea came. Write a letter to Andolin and tell him what happened. Then the narrative flowed. I put the story in the form of a novel although it is primarily autobiographical. When I was very, very young, 19-21, I had a novel and extraordinaty experience. I didn't realize this until I was much older. At the time seemed quite natural..."

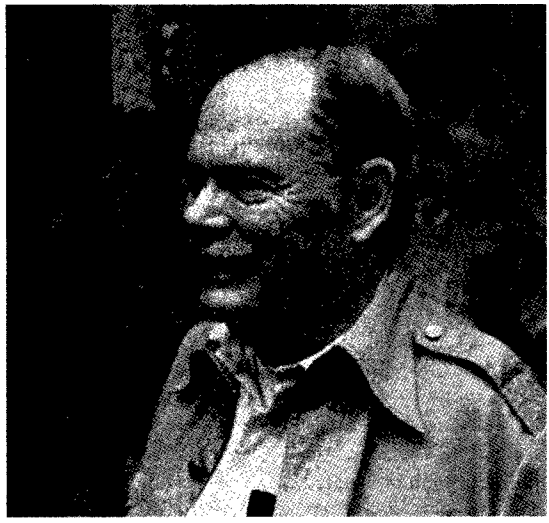

* * *

Eta honelako hamaika ekar nitzake hona, hain ziren plazerrez gozatzekoak Terry-k lantzean behin, ni neu Euskal Herrira etorri eta gero, bidaltzen ohi zizkidan gutunak. Eskuzabaltasun horren ondorioz ez dira guti berak hezitako hizkuntzalari garrantzitsuak, hala nola Theo Vennemann, Mervin Barnes, Helmut Esau, Angela della Volpe eta Heidi Waltz. Eta liburuak baino ez aipatzearren, ondoko tituluak aipa daitezke beraren bibliografian:

— *Schuhardt, the Neogrammarians and the Transformational Theory of Phonological Change.* 1972. Amsterdam: John Benjamins.

— Theo Venneman-ekin batera. 1977. *The Lautgesetz-Controversy, a Documentation 1855-86.*

— *Prolegomena to a Grammar of Basque.* 1979. Amsterdam: John Benjamins.

Bizitzako azken urteotako sufrimendu eta pairuak gaindituta, eta denboren erremateraino Andy bere betiko lagunarekin egonen den esperantzarekin, ez zait geratzen eskerrak adieraztea baizik: betiko zoriontasuna aurkitu dukezulakoan, agur eta ohore zuri Terry, gizon ona.

Andolin Eguzkitza

Bibliografia

1. Review of Carrol Reed and Lester Seifert, *A Linguistic Atlas of Pennsylvania German* in *German Quarterly* 29: 54-55 (1956).
2. Review of *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf* in *Modern Language Forum* 2: 77-82 (1957).
3. "The Word *Rune,*" *Scandinavian Studies* 29: 12-18. (1958).
4. "*Troll,* an Etymological Note," *Scandinavian Studies* 30: 137-140. (1958).
5. "The Interpretation of Völuspá 22:4: *vitti hon ganda,*" *Scandinavian Studies* 31: 129-136. (1959).
6. "The Phonemes of the Basque of Bakersfield, California," *Anthropological Linguistics.* November 1961, pp. 1-12. (1961).
7. "Time and Zeit," *Germanic Review* 37: 135-141. (1962).
8. "The Germanic Interrogatives of the *how* Type," *Word:* 328-334. (1963).
9. "Ergative and pseudo-Ergative in Basque," *Fontes Linguae Vasconum* 4: 57-66. (1970).
10. "The Ergative Case and the So-Called Ergative-Type Languages," *Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Linguistic Circle of Chicago* 6: 416-424. (1970).

11. Theo Vennemann and Terence H. Wilbur. *Schuchardt, the Neogrammarians, and the Transformational Theory of Phonological Change,* Frankfurt/M.: Athenäum Verlag. (1972). 204 orr.

12. Review of Geneviève N'Diaye, *Structure du dialecte basque de Maya, Language* 48: 963-969. (1972).

13. Review of Herbert Penzl, *Lautsystem und Lautwandel in althochdeutschen Dialekten* in *Lingua* 32: 261-266.

14. Review of Gisela Schneider, *Zum Begriff des Lautgesetzes seit den Jung-grammatikern in Historiographia Linguistica* 2: 110-124. (1975).

15. "Transitive, Intransitive, Ergative: A Terminological Autopsy," *Salzburger Beiträge zur Linguistik* 3: 119-126. (1975).

16. *The Lautgesetz-Controversy: A Documentation* (1885-1886) *Amsterdam Classics in Linguistics* vol. 9. Amsterdam: John Benjamins. (1977).

17. "Causative Sentences in Basque," *The THIRD LACUS Forum* 3: 537-544. (1976).

18. "The Grammar of the Basque Proverb," *The FOURTH LACUS Forum* 4: 638-641. (1977).

19. "The Comparative Construction in Basque," *Essays in honor of Jon Bilbao* pp. 177-180. (1977).

20. "The Ergative, Absolutive, and Dative in Basque," *Fontes Linguae Vasconum* 13: 5-18. (1979).

21. *Prolegomena to a Grammar of Basque.* Amsterdam: John Benjamins (1979), 188 orr.

22. "The earliest stages of the successful resistance to Indo-Europeanization of the Western Pyrennees," *The Journal of Indo-European Studies* 8 (1980). 3-17.

23. "Etxahun and the Basque Popular Tradition," *Basque Artistic Expression* (Journal of the Society for Basque Studies in America.) 1 (1980). 1.31-36.

24. "Basque syntax," *Iker-1* (1981). (Proceedings of the First International Bascologists' Meeting, 1980) pp. 169-186.

25. Review of Luis Michelena's *Fonética Histórica Vasca,* 2nd edition, 1976, in *Language* 56.474.

26. "Hegelian Thought and the Development of Linguistic Theory in the Mid-19th Century," *Matériaux pour une histoire des theories Linguistiques.* Université de Lille III. *Travaux et recheroes.* 1984. 426-436 orr.

27. "Grounding in Basque Sentence and Discourse Structure," Proceedings of the XIIIth International Congress of Linguists, August 29 - September 4, 1982. Tokyo 1983, 1050-1054 orr.

PETER ETXEBERRIAREN BIOGRAFIA LABURTUA

(1918-2000)

Aita: Juan Crisostomo Etxeberria, Lekeition jaio, 1893ko abenduaren 27an. Zakarias Etxeberria eta Elena Goikoetxea Etxeberriaren semea.

Ama: Maria Sarasketa Etxeberria, Bizkaian jaioa, 1895eko abenduaren 31an. Felipe Sarasketa eta Maria Aranzabal Sarasketaren alaba.

Ama, Estatu Batuetara Apatamonasteriotik etorri zen, aita, aldiz, Lekeitiotik.

Peter Ignacio Etxeberria, 82 urterekin zendu zen Washoe Villagen, Renon, 2000.eko uztailaren 5ean. 1918ko ekainaren 29an jaio zen Shostonen, Idahon, gurasoak Maria Sarasketa eta Jon Etxeberria zituelarik. Peter-en ama, jaiotzez Apatamonasteriokoa zen eta aita, berriz, lekeitiarra. Aitaren aldetik, aiton-amonak Zakarias Etxeberria eta Elena Goikoetxea Etxeberria ziren, biak lekeitiarrak. Amaren aldetik, aldiz, Felipe Sarasketa eta Maria Aranzabal Sarasketa ziren, biok bizkaitarrak.

Familia Ely-ra (Nevada), bizitzera joan zen, Peter-ek zazpi urte zituenean. White Pine County-ko Institutuan graduatu zen 1936an. 1939an Renora etorri zen, Nevadako Unibertsitatera eta 1943an graduazioa lortu. Ondoren arma dan sartu zen, Georgian, Fort Bennin-eko ofizial hautagaien eskolan graduatuz. II. mundu gerran, Pazifiko aldean borrokatu zuen, Kwaijalean, Leyte eta Okinawako guduetan gerran. Ondorioz, Brontzezko Izarrarekin eta Purpura Bihotzarekin saritua izan zen.

Armada utzi ondoren, Peter-ek Stanford-eko Zuzenbide Fakultatean ikasi zuen, eta 1949an lizentziatu zen, LLB agiri batekin. Urte berean Nevada Estatuko Epaitegian onartua izan zen eta abokatu gisa aritu zen Renon, 1983ko uztailaren lerarte epaiketetako abokatu bezala espezializatuz. Sasoi horretan, Zuzenbidearen praktika aktibotik erretiratu ostean, joko arazo, lur-ondare eta arazo legaletan espezializatuko zen orientabide enpresa bat sortu zuen.

1951-53ko Nevada Estatuko legegintzaldian Estatuko Prokuradore Jeneralaren laguntzaile nagusi gisa aritu zen. Baita Estatuko senaturako hautatua izan zen ere Washoe County-tik, bertan 1959tik 1963arte egonik. 1963an, Nevadako Estatuko plangintzarako kontseiluko kide izendatu zuten eta hurrengo hiru gobernadoreek kargu horretan berretsi zuten. Kontseilu horretako buru gisa ziharduen, 1973an, Mike O'Callaghan gobernadoreak Nevada Estatuko joko batzorderako izendatu zuenean. 1977ko apiril arte kargu horretan izan zen eta urte bereko azaroan, Las Vegas-eko Caesar's Palace-eko zuzendarien kontseilari izendatu zuten, eta ia 20 urtetan kargu horretan iraun.

Baita Caesar's World Inc., Caesar's New Jersey eta Security Pacific Bank-eko zuzendarien kontseilari izan zen ere urte horietan. Hortaz gain, Nevadako gobernadoreak zaldi basatien batzordeko buru izendatu zuen 1983ko azaroan.

Amerikako epaiketako abokatuen kontseiluko (ABOTA) buru nazionala izan zen, kargu horretarako berrautatua izan zen pertsona bakarra izanik. Amerikako Elkargoko, Nazioarteko legegizonen Akademiako, Nevadako Estatu Epaitegiko, Washoe Countryko legegizon Elkarteko kide eta Nevadako abokatuen Elkarteko sortzaileetarikoa izan zen (NTLA). NTLAk orain asko ez dela, lehen aldiz bizidun bati emandako merezimendu eta lorpenen saria eman zion, Estatu Batuetan izan den legegizon garrantzitsuenetarikoa bezala kontsideratuta zegoen legegizona omendurik.

Peter-ek harro asko bizi izan zuen bere euskaldun jatorria eta bertatik sortu zituen karrera profesional arrakastatsua eta familia zoragarri bat izatera eramango zituen oinarrizko baloreak. Hiru bidaia egin zituen Euskal Herrian zehar, behin amarekin batera, gaztaroan Ameriketara joateko utzi zuen etxea bizitatzera joan zen. Bob Laxalt eta Dick Graves-en laguntzarekin, Sparks, Nevadan 1959an ospatu zen Euskal Jai Nazionala martxan jarri zuen. Haren helburuetako bat, bizitzan hain garrantzitsua izan zuen euskal jatorriarekiko harrotasuna, Ameriketan jaiotako euskal jatorriko haurrei transmititzea zen. Reno Zazpiak-Bat Euskal Elkarteko eta NABOko jarraitzaile sutsua ere izan zen.

Haren lau seme-alabak bizi dira: John eta Cathy emaztea Witton-en (Kalifornian), Mike eta Karen emaztea Sacramenton; Cris alaba eta David Welmerink senarra, Renon, eta Renon bizi dira baita Teresa beste alaba eta Dennis Maloney senarra ere. Baita bizi dira haren 11 biloba eta 2 birloba ere. Bestalde, haren arreba den Marie Ordoki, Ely-n, Nevadan, eta beste iloba ugari ere.

Peter omendu nahian, haren familiak Peter Etxeberria Eskola Diru-laguntzak sortu ditu ABOTA/ 5307 East Mockingbird Lane, Suite 1060, Dallas, Texas 75206; eta Nevadako Unibertsitateko Euskal Ikasketen Instituturako Peter Etxeberria fundazioaren laguntzarekin. Diru laguntzak azken Fundazio honetan egin daitezke eta helbide honetara bidali: 162 postakutxa, Nevada-Renoko Unibertsitatea, Reno, Nevada 89557.

BIOGRAPHICAL RESUME OF PETER ECHEVERRIA

(1918-2000)

Father: Juan Crisostomo Echeverria born 12/27/1893 in Lekeitio.
Son of Zacharias Echeverria and Elena Goicoechea Echeverria.

Mother: Maria Sarasqueta Echeverria born 12/31/1895 in Bizcaya.
Daughter of Felipe Sarasqueta and Maria Aransabal Sarasqueta.

Mother came to U.S. from Apatamonasterio; Father from Lekeitio.

Peter Ignacio Echeverria, 82, died July 5, 2000, at Washoe Village in Reno. He was born June 29,1918, in Shoshone, Idaho, to Marie Sarasqueta and John Echeverria. Peter's mother came to this country from Apatamonasterio and his father from Lekeitio. Peter's paternal grandparents were Zacharias Echeverria and Elena Goicoechea Echeverria, both from Lekeitio. His maternal grandparents were Felipe Sarasqueta and Maria Aransabal Sarasqueta, both from Bizcaya.

The family moved to Ely, Nevada, when Peter was se ven years of age. He graduated from White Pine County High School in 1936. He came to Reno in 1939 to attend the University of Nevada, graduating in 1943. He then entered the Army, graduating from Officers Candidate School at Fort Benning, Georgia. He served in the Pacific Theater in the battles of Kwaijalean, Leyte and Okinawa and was awarded the Bronze Star and the Purple Heart.

After his discharge from the Army, Peter attended Stanford Law School and graduated in 1949 with an LLB. He was admitted to the Nevada State Bar the same year and practiced law in Reno, Nevada, specializing as a trial lawyer until July 1, 1983. At that time, after retiring from the active practice of the law, Peter operated a consulting firm specializing in gaming matters, real estate and legal matters.

He served as Special Assistant Attorney General with the Nevada State Legislature in 1951 and 1953, and was subsequently elected to the State Senate from Washoe County, serving from 1959 through 1963. He was appointed to the State Planning Board in 1963 and was reappointed by three Governors. He was serving as Chairman of the State Planning Board in 1973 when Governor Mike O'Callaghan appointed him Chairman of the Nevada State Gaming Commission. He served in that position until April, 1977. In November, 1977, he was elected to the Board of Directors of Caesars Palace in Las Vegas, Nevada, and served nearly twenty years.

He served on the Boards of Directors of Caesar's World, Inc., Caesar's New Jersey, and Security Pacific Bank. He also served as Chairman of the Nevada Governor's Wild Horse Committee, having be en appointed in November, 1983.

He was a past National President of the American Board of Trial Advocates (ABOTA), being the only man every elected twice to that position. He was a member of the American College of Trial Attorneys, International Academy of Trial Attorneys, the State Bar of Nevada, the Washoe County Bar Association, and was one of the founders of the Nevada Trial Lawyers Association (NTLA). NTLA recently awarded him the first ever Lifetime Achievement Award acknowledging the man who many considered to be one of the finest trial attorneys in America.

Peter's Basque heritage was always a source of tremendous pride for him and the foundation of the values upon which he built both a loving family and a successful career. He made three trips to the Basque Country, once taking his Mother back to see the home which she left at such a young age. Along with Bob Laxalt and Dick Graves, Peter founded the National Basque Festival held in Sparks, Nevada, in 1959. One of his goals for that Festival was to give the American born children of Basque families that pride in their Basque heritage which was so instrumental in Peter's life. He was a strong supporter of the Reno Zazpiak-Bat Basque Club and of NABO.

Surviving are his four children: son John and wife Cathy of Wilton, California; son Mike and wife Karen of Sacramento, California; daughter Cris and husband David Welmerink of Reno; and daughter Teresa and husband Dennis Maloney of Reno. Also surviving are 11 grandchildren and 2 great-grandchildren, as well as his sister Marie Ordoqui of Ely, Nevada, and numerous nieces and nephews.

To honor Peter, the family has established a Peter Echeverria Memorial Scholarship with the ABOTA Foundation, 5307 East Mockingbird Lane, Suite 1060, Dallas, Texas 75206; and the Peter Echeverria Memorial Fund for the UNR Basque Studies Institute. Donations may be made to UNR Foundation/Echeverria Fund and mailed to Advancemen/162, University of Nevada-Reno, Reno, Nevada 89557.

M. Douglas

JACQUES ALLIÈRES

(1929-2000)

Joan den abuztuaren 31-an pausatu da Jacques Allières ohorezko euskaltzaina eta Tolosako Unibertsitateko irakasle emeritoa, ez zituela oraindik bete 71 urte. Tolosan sortua zen 1929-ko azaroaren 9-an eta Tolosan egin ditu estudio guztiak, lehen mailakoak, bigarren mailakoak Tolosako Lycée Fermat delakoan eta gero Unibertsitatean, lizentziatura, CAPES deritzan irakasleen hautatzeko lehiaketa eta 1954 "agrégé de grammaire" titulua bereganatu zuen, erran nahi baita bigarren mailako gradu haundiena frantsesa, latina eta grekeraren irakasteko.

Izendatu zuten Baionako lizeoan, baina denbora guti egon zen beribil istripua ukan baitzuen. Sendatu-eta izendatu zuten Tolosako "Lycée Bellevue" deritzanean. Urte bat bakarrik egon zen lizeo horretan hartu baitzuten Tolosako Unibertsitatean frantses filologiaren irakasle Séguy katedradunaren menpean. Zenbait urtez, Séguy zuela tesiaren zuzendari, inkestak eta ikerketak egin zituen kaskoin herri guztian, aditza zuela aztertzen bereziki. *Le verbe gascon, description dialectale synchronique* aurkeztu zuen Tolosako Unibertsitatean, epaimahaian zirela Séguy, Dubois, Verguin, dialektologian ezagunak ziren katedradun jakintsuak eta haien artean Salamankako Unibertsitateko katedraduna, gure Koldo Mitxelena. Aho batez eman zioten doktore titulua "apto cum laude", laudorio guztiak ongi merezituak. Publikatua da Allières-en tesia egiten duela *Atlas linguistique de Gascogne* delakoan V. liburukia.

Okzitandarra sortzez, kaskoina hain zuzen, kaskoin hizkuntza bazekien eta egin zituen estudioei esker, bertze batzu bereganatu, ikusi dugun bezala frantsesa, latina eta grekera, ahantzi gabe bigarren mailan ikasi zituen ingelesa eta alemana. Okzitandarra izanez nola utz alde batera latinetik datozen bertze hizkuntzak, beharrezkoak baitziren irakaskuntzarako: gaztelania, portugesa, katalana, italiera. Sartuko da ere oraingoan grekeran eta geroxago lotuko zaio errusierari. Okzitandarra eta hizkuntzazalea izanez auzo gisa beraz, Baionako itzulia eginik laburra izanikan ere, bere baitan zeukan jakinminak eraman zuen euskarara, zinez euskaldun bilakatuz direlarik lekuko euskaraz idatzi dizkidan gutunak.

Eta hain zuzen, egun hauetan hartu dut Roger Idiart euskaltzain urgazlearen gutuna, aipatzen duela Allières-ekin ukan dituen harremanak: dokumentu interesgarria jakiteko noiz eta nola Jacques Allières-ek ikasi duen euskara.

«Dena den, Jacques Allières zenaz dudan orroitzapen bat edo bertze nahi nautzun aipatu. 1957-an Tolosan ikasle nintzelarik, usu jiten zen Institut Catholique ikastegira, han ginauden apez euskaldunen ikustera, euskalmintzairan trebatu beharrez. Bertzeak bertze "La parabole de l'enfant prodigue" frantsesetik euskaralat itzul-arazten zaukun eta mañetofonean grabatzen. Bainan guziz gainetik gure sort-herriko mintzairan baizik ez ginuen mintzatu behar, jadanik orduko ari

baitzen ***Atlas linguistique*** *delakoaren preparatzen. Behin baino gehiagotan galdegin ginion zer gatik zaukan euskararen ikasteko "errabia" hori. Aldi bakotx erantzuten zaukun (orduan oraino frantsesez): « Parce que le basque ne ressemble a rien d'autre.» Azkaine Oleta aldean, zuzenbidea nik emanik, laborari-etxe batean egon zen zonbeit aste, bakantza edo oporketa denboran, berak zion bezala «en immersion totale», euskara hobeki ikasteko. Etxahun-Iruri zenak erraiten ohi zuen bezala, Jacques Allières ez zen menturaz «Elizan üsü ebiltzale hetarik», bainan bardin apez euskaldunak maite zituen. Goian bego!»*

Maite zuen euskara eta zeukan beharrezkoa zela hizkuntzalaritza orokorreko, hala pentsatzen baitzuten René Lafon-ek eta André Martinet-ek, iritzi berekoa delarik Sorbonako irakasle eta euskaltzain urgazle den Georges Rebuschi. Hortakotz emaiten zituen euskarazko klaseak Tolosako Unibertsitatean, segituz Aita Lhande-k eta Gavel-ek ireki zuten bidea.

Haren ikerketetan euskarari denbora parte handi bat eman dio Allières-ek eta utziz alde batera bertze guztiak, euskarari buruz eginikako azterketak aipatuko ditut berezi-ki. Kaskoin aditzaren ikertzaile zelakotz euskal aditzean murgildu da Lafon-en ondotik eskema eta taula berri batzu proposatuz, egitura sakonak eskainiz, lekuko direla artikulu batzu:

- "De la formalisation du systeme verbal basque" *Iker 2* liburuan, Lafitte-ri eskainia.
- "Statut et limites du polymorphisme morphologique: le verbe dans la Grammaire cantabrique basque de Pierre d'Urte (1712) 1[e] partie verbes intransitifs auxiliaires", *Symbolae Ludovico Mitxelena septuagenario oblatae* (1985), bigarren partea "aditz laguntzaileak" emaiten zuela *Anuario del Seminario de Filología vasca Julio de Urquijo* aldizkarian, 1991-ean.

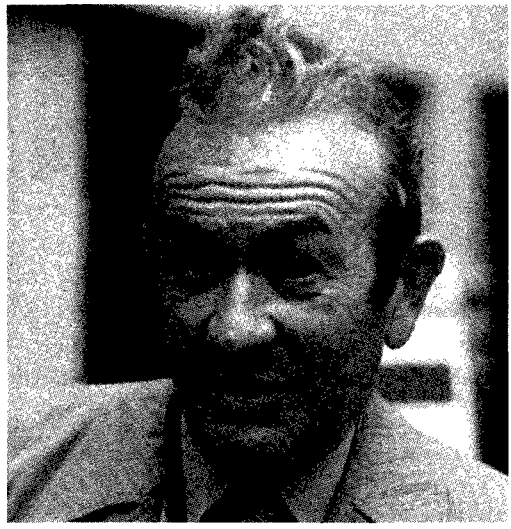

Dialektologo fina zen Allières bere tesian erakutsi duen bezala. Euskalkiak aztertu ditu ere publikatuz Tolosa hiri bibliotekako zoko batean zeuden Sacaze-k eginikako inkestak joan den mendean, 1887-an.

- "Petit Atlas linguistiqué basque-français "Sacaze", "*Via Domitia* agerkarian, VII. eta VIII. liburukietan, 1960 eta 1961-ean.

- "Le "Recueil Sacaze" et les parlers basques-français", *Actes du 1er Congres international de Dialectologie générale de Louvain* (1960), akta horiek agertuak 1964ean.

1966-eko Iruñeko *Problemas de la prehistoria y de la etnología vasca, IV Symposium de Prehistoria peninsular bajo la dirección del Sr D. Juan Malluquer de Motes* delakoan Jacques Allières-ek eskaini zituen euskal Atlasari buruz bere esperentziak emanikako ideia batzu inkesten egiteko.

- "Suggestions pour l'Atlas" txostena agertu zen Biltzarraren aktetan, 1966-an.

Argi eta garbi dago ikusten zuela Euskal Herriko Hizkuntz Atlasaren beharra, hainbatetan eta hainbatetan aipatua eta sekulan ez hasia. Hortakotz Euskaltzaindiak hartu zuelarik Euskal Herriko Hizkuntz Atlasaren egiteko erabakia dei egin zion Jacques Allières-i gidatzaile gisa eta mintzatu zen Deba-ko bilkura batean. Geroztik bai bera eta bai Xavier Ravier okzitandarra eta Le Dû bretoindarra izan dira Euskal Herrian beren aholkuen emaiteko. Derradan argi eta garbi ez balu Euskaltzaindiak Atlasaren egiteko erabakia hartu beldur naiz Atlasarik gabe geldituko zela Euskal Herria.

Geroxago bertze inkesta bat argitaratuko du Jacques Allières-ek "Petit Atlas linguistique Bourciez" Bordeleko Unibertsitateko liburutegian zagoena, inkestak egin zirela 1895 irian Haur prodigoaren parabola itzuliz Kaskoin Herriko eta Euskal Herri iparraldeko dialektoetan. Bi zatitan agertua da inkesta *Fontes Linguae Vasconum* aldizkarian 1977-an 27. zenbakian eta 1986-an 47. zenbakian.

Okzitandarrak eta euskaldunak auzoak dira aspaldi honetan eta ez dira beti behar den bezala akomeatu. Daukaten hizkuntz-mugetan, izan dadin Montorin edo Bastidan inkestak egin ditu Jacques Allières-ek. Adibidez:

- 1963-an "Dialectologie sur les confins basco-romans, l'article défini *da* a Montory", *Via Domitia.*

- 1979-an "Les versions basque, gasconne et française d'un même dialogue à Labastide Clairence", *Mélanges à la mémoire de Jean Séguy.*

- 1992-an "Basque et roman sur leur frontière occidentale d'après les recueils Sacaze et Bourciez", *Actes du IIIème Congrès de l'Association Internationale d'Etudes occitanes* (Montpellier, 1990).

Baina mugez gainetik bazekien Jacques Allières-ek bazirela lokarri hertsiak kaskoinaren eta euskararen artean kaskoin ikerleek frogatuak. Jakintsuek, Pierre Bec edo Allières-ek, egiten zuten zubia Kaskoin eta Euskaldunen artean, bi hizkuntzen arteko lokarriak azpimarratuz. Frogatua da okzitan hizkuntzan kaskoinerak badaukala leku berezia sortu delakotz euskara erabiltzen zen Akitaniako lurretan. Hori ageri da Allièresen artikuluetan:

- 1987 "Gascón y euskera: afinidades e interrelaciones linguísticas", *Pirineo navarro-aragonés, gascón y euskera.*

- 1993 "Graphie et langue en Béarn et au Pays Basque aux XVIe et XVIIe siècles", *Actes du colloque de Nanterre, "Langues, dialectes et écriture".*

* * *

Mintzaldiak ere eman ditu: Donibane Lohizunen gaia zela: "Basques et Gascons, des cousins?" Ez zuen dudatzen ahaidego bat bazela euskaldun eta kaskoinen artean. Bertze bi eman zituen Baionan, lehena "Le contact entre les langues basque et gasconne", bigarrena "De l'aquitain au basque" erakutsiz Akitanian bazirela jendeak euskara edo euskalki bat —euskaratik hurbil ziren hizkuntzak— zerabilatenak. Hortik euskararen eragina kaskoineran.

Toki berezi bat ematen diet idatzi dituen bi liburuei. Lehena deitzen da *Les Basques,* "Que sais-je" sortan, 128 orrialdekoa sorta hortako liburu guztiek bezala. Ez da bakarrik euskaldunentzat egina, mundu zabaleko jendeentzat bereziki. Liburutxo horrekin denek ikas dezakete zer diren euskaldunak, zer den euskara, zer izan den euskaldunen iragana, zer den oraina, zer izan daitekeen geroa. Bortz agerraldi ukan ditu liburutxoak eta beraz arrakasta haundia, gaztelaniaz itzulia eta japonieraz ere.

Bigarrena deitzen da *Manuel pratique de basque,* Pariseko Picard argitaletxean agertua. Galdegin zidan aitzin solasa azpimarratzen nuela liburuaren balioa. Alabaina erakusten du liburuak Jacques Allières pedagogo eta irakasle ona dela. Hiru zati dauzka.

1) Euskaldunak eta euskara.

2) Hizkuntz egitura, egiazko gramatika laburra.

3) Antologia, hartuz euskalki guztietako idazkiak. Xeheki esplikatuz hitz bakoitzaren egitura esaldiaren barnean. Liburu ederra euskararen ikasteko. Ageri da euskararen zerbitzari bikaina izan dela Tolosako Unibertsitateko irakaslea.

Gehiago dena, Allières izan da euskararen enbaxadorea mundu guztian. *Les Basques* izan balinbada japonieraz itzulia, da Japonian Allières-ek mintzaldiak egin dituelakotz Tokio-ko eta Sapporo-ko Unibertsitatetan, hala nola egin dituen Ipar Ameriketan Quebec-en eta Fresno-n, Hego Ameriketan Rio de Janeiro eta Liman, Sovietar Batasuneko Georgian, Europa guztian parte hartuz kongresuetan, Italian, Espainian, Portugalen, Alemanian, Belgikan, Holandan, Txekoslovakian, Jugoslavian. Bertzalde unibertsitateek gomitaturik irakasle gisa agertu da Helsinki-n hiru aldiz, zenbait hilabete han egonik; Meknes-en, Tübingen-en, Munich-en eta Berlineko Humbolt Unibertsitatean hiru gai aipatzen zituela:

1. L'impact latino-roman sur le basque.

2. L'histoire des hypothèses touchant l'origine du basque.

3. La structure du gascon.

Parte hartu du ere euskararen izenean *Atlas linguarum Europae* delakoan, biltzar guztietara joanez, haren ordez direla orain Xarles Videgain eta Gotzon Aurrekoetxea.

Euskal Herriko Unibertsitateak eta Bordelekoak deitu dute aldi bat baino gehiagotan tesien epaimahai kide izateko, gehienetan mahaiburu Bordelekoan. Gotzon Aurrekoetxea-k, Jaione Apalategi-k eta Iñaki Camino-k onartu dituzte egin dizkien kritikak, hala nola Bordelen Peillen-ek, Orpustan-ek, Xarles Videgain-ek, Hidalgo-k joan den apirilean, azken aldikotz ikusi eta elekatu nintzela Jacques Allières-ekin.

Jadanik aipatu ditut euskarari buruz idatzi dituen liburuak, baina hainbeste hizkuntza jakinki bertze batzu agertu ditu hala nola:

- *La formation de la langue française,* "Que sais-je" sortan hiru agerraldi ukanik eta itzulpena japonierara.
- *Parlons catalan, langue et culture,* Pariseko "L'Harmattan" argitaletxean.

* * *

Agertzekotan dira, jadanik irarkoletan daudenak:

- *Les langues de l'Europe,* "Que sais-je" sortan.
- *Manuel de linguistique romane,* Pariseko "Champion" argitaletxean.

* * *

Euskaltzaindiarekin bazituen lokarri bereziak. Aspaldian izendatua izan zen euskaltzain urgazle eta kontuan harturik Atlasean izan zela aholkulari bikaina, parte hartu zuela Gernika-Leioako munduko euskalarien biltzarrean ohorezko euskaltzain izendatu zuen Euskaltzaindiak 1984-ean, ikusiz zenbat mesede egin zien euskarari eta Euskaltzaindiari. Norbaitek mundu guztian aipatu eta goraipatu baldin badu euskara Jacques Allières izan da.

Zinez euskarak galdu du enbaxadore eta ikerle bat, Euskaltzaindiak jakintsu eta ohorezko kide bat, euskaldunok lagun zintzo bat eta nik aspaldiko adixkidea.

Jean Haritschelhar